QL
690
S22H64
1866
Birds

HANDBOK I ZOOLOGI

FÖR

LANDTBRUKARE, SKOGSHUSHÅLLARE, FISKERIHDKARE OCH
JÄGARE,

UTGIFVEN AF

HJALMAR WIDEGREN

OCH

AUG. EMIL HOLMGREN

Zool. Docens, Fiskeri-Intendent vid Kongl.
Landtbruks-Akademien, R. W. O.

Lärare i Naturvetenskaperna vid Kongl.
Skogsinstitutet.

II. DELEN

SKANDINAVIENS FOGLAR

AF

AUG. EMIL HOLMGREN.

Förra Häftet.

STOCKHOLM, 1866.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

KONGL. BOKTRYCKARE.

56
690
527464
1986
Birds

SKANDINAVIENS FOGLAR

AF

AUG. EMIL HOLMGREN

Lärare i Naturvetenskaperna vid Kongl. Skogsinstitutet.

HÄFTET I.

TÄTTINGAR, SKÄRRFOGLAR, GÖKFOGLAR, KLÄTTERFOGLAR

OCH SAMTÅIGE FOGLAR.

FÖRSTE HOFJÄGMÄSTAREN,

KOMMENDÖREN AF KÖNGL. WASA-ORDEN OCH RIDDAREN
AF KÖNGL. NORDSTJERNE-ORDEN,

HÖGVÄLBORNE HERR GREFVE

CLAËS MAGNUS LEWENHAUPT,

TILLEGNAS DETTA HÄFTE

VÖRDNADSFULLT AF

AUG. EMIL HOLMGREN.

TILL LÄSAREN!

Då andra delen af "**Handbok i Zoologi**", innefattande Skandinaviens Foglar, blef af en större omfattning än författaren ifrån början kunde förutse, var det behöfligt att afdela densamma i tvenne häften, af hvilka det första, innefattande *Tättingarnes*, *Skärrfoglarnes*, *Gökfoglarnes*, *Klätterfoglarnes* och de *Samtliga Foglarnes* ordningar, nu öfverlemnas åt allmänheten. I nästa häfte följa på samma sätt de öfriga fogelordningarna, jemte titelblad, inledning, innehållsförteckning, fullständigt register, de Wrightska näbbfigurerna m. m. för båda häftena.

De herrar Jägare och Zoologer, hvilka godhetsfullt vilja lemna bidrag till det sista häftet eller rättelser till detta, kunna insända desamma till undertecknad, som med tacksamhet skall begagna dem.

De flesta figurerna till detta häfte hafva blifvit tecknade på trä af e. o. Kammarkrifvaren i Kongl. Poststyrelsen A. DRAKE och skurna på Ny Illustr. Tidnings atelier. Originalerna äro till en del hemtade dels ur Dr A. E. BREHMS arbeten, dels ur Prof. SUNDEVALLS.

Stockholm och Kongl. Skogsinstitutet i Aug. 1866.

Aug. Emil Holmgren.

ANDRA KLASSEN.

Foglar. Aves.

Under benämningen foglar förstår man sådana vertebbre-rade djur, som andas med lungor, hafva fyrarummigt hjerta, dubbelt och fullständigt blodomlopp, fjäderklädd kropp samt lägga ägg, hvilka de nästan alltid rufva *).

1. Foglarna skilja sig så väsendtligt från andra djur och hafva sinsemellan i afseende på den allmänna kroppsformen en så stor öfverensstämmelse, att deras klass framstår såsom en ibland de mest naturliga och skarpast begränsade i hela djurriket. Men lika lätt som det är att vid första ögonkastet skilja en fogel från ett annat djur, lika svårt är det också ofta att utfinna några konstanta kännemärken för de olika fogelsläktena och de särskilda arterna.

Foglarnas sensationsorganer.

a) *Nerverna.*

I afseende på foglarnas nervsystem få vi hänvisa till det, som redan i första delen af detta arbete (sid. 11) blifvit ytt-radt rörande däggdjurens. Man återfinner hos foglarna en lika sammansatt nervapparat, ehuru dess byggnad i vissa fall före-ter åtskilliga för dessa djur karakteristiska egendomligheter och afvikelser. Sålunda är hjernan i allmänhet mindre utvecklad, den stora hjernan saknar vindlingar (I. fig. 10 *a*, *b*, *c*) och dess båda halfklot äro icke sinsemellan så fullständigt för-

*) På Nya Holland har dock GOULD upptäckt tvenne duffoglar, tillhörande släktena *Talegalla* och *Megapodius*, som betäcka sina ägg med jord, löf och mossor och låta dem sedermera utkläckas af luftens värme. Se härom längre fram vid redogörelsen för foglarnas fortplantning och utveckling.

enade, som förhållandet är hos de flesta däggdjur. Ryggmärgen är lång och har tvenne uppsvällningar, en der vingarnas

Fig. 1.

Hjernen sedd ofvan-
ifrån: *a*, stora hjer-
nans halvklot; — *v*,
tvåhögrarna; — *v*, lilla
hjernen; — *e*, för-
längda märgen.

och en annan der benens nerver utgå. Af dessa uppsvällningar är den främre alltid mera utvecklad hos sådana foglar, som hafva en rask och uthållande flygt, eller i allmänhet hos sådana, som flyga bäst; men deremot har den bakre uppsvällningen nått en större utveckling hos sådana foglar, hvilka mest vistas på marken och således mera använda fötterna än vingarna. Den sympatiska nervens stam i halsen ligger hos foglarna innesluten af halskotornas sidokanal.

b) Sinnesorganerna.

1. **Känselsinnet.** Känselförmågan är hos foglarna mindre utbildad än hos däggdjuren, hvilket har sin förnämsta orsak deruti, att deras kropp är betäckt med mer eller mindre täta fjädrar, eller, der detta icke är förhållandet, af hornartade delar. Vissa kroppsdelar kunna dock understundom betraktas såsom känselverktyg, såsom t. ex. tungan hos *hackspettarna*, den nervrika näbbhuden hos *andfoglarna* och den med talrika nervpapiller försedda näbbspetsen hos *beckasinerna* och *snäpporna*. För yttre atmosfäriska inflytelser äro foglarna i allmänhet mycket känsliga.

Vi vilja här äfven taga foglarnas allmänna kroppshölje eller hud i betraktande.

1) Huden, som utgör kroppens yttre omklädnad, består, liksom hos däggdjuren, af tvenne särskilda lager, nemligen af *läderhuden* och *öfverhuden* (F. 14. 1.); men den skiljer sig ifrån däggdjurens hud derigenom, att inga talg- eller svettkörtlar finnas, såvida man ej vill anse den ofvanför ändbenet belägna *gumpkörteln* eller den s. k. *fettblåsan* för en dylik bildning. Denna blasa afsöndrar en vitgul, oljaktig vätska, med hvilken foglarna insmörja sina fjädrar, så att dessa derigenom erhålla förmågan att hålla ifrån sig väta. Hos sjöfoglarna är denna

körtel vanligen mera utvecklad, än hos andra foglar, och deras fjäderklädnad är också, sasom bekant är, alldeles ogenomtränglig för vattnet.

Foglarnas hud är betäckt af fjädrar. Dock äro alltid de delar af näbben, hvilkas öfverhud antagit en hornartad konsistens, fötterna och någongång äfven ögontrakten, eller vissa andra delar af hufvudet och halsen, nakna. Stundom är den främre delen af näbben hornartad, hård och fast, da den bakre deremot, i hvilken näsborrarna äro belägna, är mjukare och afskild genom en söm eller fals. Denna sednare del kallas då *varhud*, och visar sig isynnerhet tydligt hos *roffoglarna*, der den vanligen har annan färg än den främre hårda delen, som hos dessa foglar fatt namn af *näbbhake*. Hvad fötterna beträffar så äro deras nakna delar alltid beklädda af sköldar eller fjäll, och deras tår väpnade med klor*).

2) På en fullständigt utbildad fjäder har man att skilja emellan följande delar: a) *Stammen*, som består af *spolen*, en trind, hård, hornaktig del, som nedtill är ihalg och upptill fortsätter, beklädande den öfre ytan af stammens andra del eller *skafvet*. Detta sednare, som icke är ihalg, utan fylldt med en märgartad massa, är vanligen fyrkantigt och på undre sidan försedt med en längsgående ränna samt har ofta framtill, i närheten af spolen, ett annat mindre skaft, som fatt namn af *biskaft*. Detta saknas dock alltid hos de stora ving- och stjärt pennorna. — b) *Fanet*, som är fästadt på ömse sidor om skaftet, utgöres af långa, mer eller mindre tättsittande strålar eller skifvor, hvilka antingen i båda kanterna, eller blott i den ena, äro besatta med små hår eller hakar, som sedermera åter i sin ordning bära dylika mindre hår eller hakar. Genom dessa små hakar gripa de intill hvarandra liggande stralarna så fast i hvarandra, att fanet, isynnerhet hos ving- och stjärt pennorna, kommer att bilda en enda tät och bred skifva. På sadant

* Äfven på de främre extremiteterna finnas hos vissa utländska foglar, t. ex. *Palamedea* och *Parra*, ett slags klor, som man kallat vingsporrar. Om näbbens och fötternas öfriga beskaffenhet skola vi längre fram närmare redogöra.

sätt danade kunna dessa fjädrar göra ett tillräckligt motstånd mot luften då fogeln flyger.

Fjädrarnas form och sammansättning är föröfrigt ganska olika. Sådana fjädrar, som hafva en hård spole, styft skaft och ett sammanhängande, mer eller mindre fast fan, har man gifvit namn af *konturfjädrar*. Är deremot skaftet mycket smalt och svagt samt fanstrålarna mjuka, lösa och utan hakar eller hår i kanterna, så få fjädrarna namn af *dun*. Dylika dun finnas vanligen bredvid hvarje konturfjäder, af hvilken de betäckas. Konturfjädrarna hafva för ändamål att skydda kroppen mot väder och vind, eller att verka mot luften med en större yta; dunen deremot tjena blott till att bibehålla kroppsvärmen. Ännu ett slags fjädrar äro de s. k. *trådfjädrarna* eller *fjäderborsten*, hvilkas skaft äro mycket smala och böjliga, och hvilkas fanstrålar antingen alldeles saknas, eller äro rudimentära. I förra fallet få dessa fjädrar en stor likhet med verkliga borst eller hår. Dylika borstfjädrar finnas ofta vid mungiporna, synnerligen hos insektätande foglar, stundom äfven på halsen eller på fötterna.

Endast sällan, såsom t. ex. hos strutsarna och pingvinerna, äro konturfjädrarna och de mellan dem sittande dunen likformigt fördelade öfver hela kroppen. Vanligen äro de samlade i grupper, eller så kallade *fjäderfält*, mellan hvilka befinna sig helt nakna eller endast af ett glest dun täckta *gångar*, som döljas af de närsittande fjädrarna, men som dock lätt kunna bemärkas, om dessa sednare föras åt sidan eller borttagas. Fördelningen af dessa fjäderfält och gångar är olika hos de särskilda fogelgrupperna; men för den systematiska anordningen af mindre betydelse, än de olikheter som förefinnas i ving- och stjertpennorna samt deras så kallade täckfjädrar. Vi vilja här något närmare granska nämnde fjädrar och redogöra för deras olika benämningar. Om man utspänner en fogelvinge (fig. 2 och 3), så ser man, att de längsta fjädrarna äro fästade i en rad längsutefter dess särskildta ben. och att de mindre fjädrarna bilda flera rader, som mer eller mindre täcka hvarandra och de större pennorna samt aftaga i längd inåt vingen. Båda dessa slags fjädrar, *vingpennorna* och

ringtäckfjädrarna, hafva fått olika benämningar, alltefter som de äro fästade på handens, underarmens eller öfverarmens ben.

Fig. 2.

Vinge af en trastfogel: a, de öfre små täckfjädrarna; — *b*, den sista raden af dessa, ligga i omvänt läge mot vingens öfriga fjädrar; — *c*, armtäckfjädrar; — *d*, armpennor; — *e*, handpennor; — *f*, första handpennan; — *g*, handtäckfjädrar; — *h*, lillvingen.

Sålunda kallas de pennor, som äro fästade på handens ben, *handpennor*, *smällpennor* eller *ringpennor af första ordningen**). Dessa utgöras vanligen af långa, styfva fjädrar, och äro till

Fig. 3.

Vinge: a, handpennor; — *b*, armpennor; — *c*, tumfjädrar eller lillvingen; — *d*, öfver armens pennor.

*) Hos några författare benämnas de helt enkelt *vingpennor*.

antalet i de flesta fall 10, sällan 9 eller 11. Stundom är den första pennan mycket kort och kan lätt förbises, sasom förhållandet är hos trastarna och flera andra till samma ordning hörande smafoglar. Vidare hafva de pennor, som äro fästade på underarmen, fatt namn af *armpennor* eller *vingpennor af andra ordningen*. Dessa äro till antalet 9, 10 eller ännu flera. På öfverarmen finnas blott några sma pennor och täckfjädrar. På samma sätt som pennorna benämnas äfven täckfjädrarna. Sålunda kallas de täckfjädrar, som sitta vid roten af handpennorna, *handtäckfjädrar*, och de, som äro fästade vid roten af armpennorna, *armtäckfjädrar* eller *täckfjädrar af andra ordningen*. Dessa sednare täckfjädrar äro hos de flesta bland de foglar, som tillhöra den första afdelningen, så korta, att de knappast räcka till midten af armpennorna; men hos nästan alla andra foglar äro de längre och räcka utöfver armpennornas midt. Slutligen må vi äfven omnämna, att den delen af vingen, som motsvarar tummen, är försedd med atskilliga små pennor, hvilka tillsammans bilda den så kallade *lillvingen*. Alla dessa vingfjädrar äro icke allenast ställda till hvarandra i ett sådant förhållande, att hela vingen kommer att bilda en bred skifva, utan äfven så anbragta, att luften, då vingen upplyftes, men icke då han nedsänkes, kan hafva fritt spelrum emellan dem. — Stjertens pennor äro vanligen 12; men hos vissa fogelgrupper kunna de vara ännu flera, ända till 20. Dessa stjertpennor äro äfven, liksom vingpennorna, vid roten på öfre och undre sidan täckta af åtskilliga täckfjädrar.

3) Vi hafva redan omtalat (I. sid. 15), att däggdjuren årligen vid bestämda tider fälla sina hår, och att dessa sedermera ersättas af nya. Så är äfven förhållandet med foglarnas fjädrar. Men denna fjäderfällning eller så kallade *ruggning* hos foglarna, som försiggår under det att deras kropp försättes i ett sjukligt tillstånd, är mera fullständig och åstadkommer dessutom icke sällan, såsom vi framdeles få se, viktiga förändringar i hela fogelns väsende, lefnadssätt och utseende. Ruggningen försiggår fullständigt emot hösten, efter häcktidens slut. hos alla foglar, hvarvid såväl de stora ving- och stjertpennorna, som småfjädrarna borttappas och ersättas af nya. Men

många foglar rugga derjemte äfven om våren, och denna ruggning sker antingen nästan *fullständigt*, då alla eller de flesta smafjädrarna, och hos några äfven de mellersta stjärt pennorna och de innersta vingpennorna utbytas mot nya; eller *delvis*, då blott en del af hufvudets och halsens fjädrar fällas och anyo ersättas. Vidare har man äfven att bemärka vissa foglars sommarruggning, som försiggår efter parningstiden, och som äfven sker mer eller mindre *fullständigt*, då alla smafjädrarna, hos några äfven de 4 mellersta stjärt pennorna och de 5 à 6 innersta vingpennorna utbytas, och hvarvid hannarna få en dräkt, som i viss mån öfverensstämmer med honans, sasom t. ex. hos många änder; eller *delvis*, hvarvid hufvudets och halsens fjädrar utbytas emot andra, som likna fjädrarna i ungdräkten, såsom t. ex. hos rapphönan, hjerpen, orren och rackellhanen. Slutligen undergå äfven vissa foglar en tredubbel ruggning, som utgör en förening af vår-, sommar- och höstruggning. Utom dessa genom en mer eller mindre fullständig ruggning åstadkomna olikheter i fjäderdräkten, äro äfven ett stort antal foglar, synnerligen sådana, som hafva enkel ruggning, emot våren underkastade ganska egendomliga förändringar derigenom, att de förlora vissa delar af fanet och fjäderstrålarna, hvarigenom de kvarblifvande, vanligen mera bjert färgade, tydligare framträda. Detta fenomen har man gifvit namn af *brämfällning*, och det är hufvudsakligen derigenom som den dunkla, varma höst- och vinterdräkten om våren vid fortplantningstidens inträde, synnerligen hos hannarne bland många småfoglar, utbytes mot en annan, svalare och praktfullare dräkt.

Utom de omnämnda fjäderömsningarne, som foglarna årligen vid bestämda tider äro underkastade, blifva äfven vissa foglar under fortplantningstiden smyckade med egendomliga fjädrar, som åter snart bortfalla. Salunda får t. ex. *Brushanen* (*Machetes pugnax*) kort före denna tid en halskrage af utstående och olikfärgade fjädrar, som han sedermera kort deretter ånyo förlorar. Men det är icke blott fjäderklädnaden, som på detta sätt ombytes och förändras, utan en sådan förändring äro äfven kroppens blottade delar, näbben och fötterna,

underkastade, i det att den hornartade öfverhuden å desamma årligen affjällar sig, tillväxer och förnyas.

Genom dessa fjäder- och öfverhudsvexlingar blifva foglarna ofta till färgteckningen under olika årstider ganska olika. Läger man så vidare härtill, att könen oftast äro mycket olika och att ungarna före deras första ruggningar sällan likna sina föräldrar, så är det lätt att förstå hvilka svårigheter den ornithologiska vetenskapen i detta hänseende har att bekämpa.

2. **Smaksinnet.** Med undantag af papegojorna och änderna, som hafva en mjuk och köttig tunga, är denna kroppsdel framtill hos de flesta andra foglar hård och hornartad samt saknar nervpupiller. Härutaf kan man lätt sluta till, att smaken hos foglarna i allmänhet måste vara mera-slö, än hos däggdjuren, och att den företrädesvis har sitt säte i tungans bakre del och i gommen. Tungan är i afseende på sin byggnad ganska egendomlig och olika hos olika fogelgrupper. Framtill kan den än vara tillspetsad, än trubbig, än klufven eller delad i flera trådar; stundom borstbärande eller försedd med hullingar. Bakåt fortsätter tungbenets mellandel med ett stietformigt ben samt två mer eller mindre långa och af 2 eller 3 leder bestående broskartade s. k. *horn*. Härigenom visar sig tungan baktill tvådelad.

1. Hos hackspettarna, äfvensom hos några andra foglar, är tungans byggnad isynnerhet ganska egendomlig. Den främre delen utgöres vanligen blott af en helt liten med hullingar besatt hornartad spets. Derefter följer ett tungben och så vidare de långa broskartade hornen, som böja sig bågformigt öfver kraniet ända till öf-

Fig. 4.

Tungan hos en Hackspett.

verkäkens rot. Dessa tungbenshorn kunna förmedelst muskler hastigt föras nedåt och framåt, och tungan, till följe deraf, liksom

ett kastspjut, utslungas långt fram ur näbben, hvarigenom dessa foglar sättas i tillfälle att på afstånd fånga sådana insekter, hvaraf de lifnära sig.

3. **Luktsinnet.** Äfven detta sinne synes hos foglarna i allmänhet vara vida mindre utveckladt, än hos däggdjuren. Man har likväl ofta tillskrifvit roffoglarna ett mycket fint väderkorn, ehuru det dock i sjelfva verket torde vara den utomordentligt skarpa synen, som vägleder dem, då de uppsöka sin föda. Säkert är, att lukten hos de flesta foglar är ganska klen. Näsborrarna äro 2:ne, vanligen belägna vid roten eller närmare midten af näbben. I svalget eller i gommen förena de sig ofta, och bilda då derstädes blott en enda springa. Sjelfva nashålorna hafva 3 broskartade, merändels inrullade näsmusslor och äro föröfrigt beklädda af en med talrika blodkärll genomdragen slemhinna; men i de flesta fall stå de icke, liksom hos däggdjuren, i förbindelse med några håligheter i de angränsande benen. I afseende på de yttre näsborrarnas form, storlek, riktning, o. s. v. komma vi längre fram, vid beskrifningen af foglarnas näbb, att derom mera fullständigt redogöra.

4. **Hörselsinnet.** Hörselapparaten är hos foglarna till sin byggnad enklare, än hos däggdjuren; men hörseln är, det oaktadt, vanligen ganska fin. Utöron finnas aldrig, och sjelfva den yttre öronöppningen är merändels täckt af fjädrar. Endast hos nattugglorna kan den öppnas och tillslutas förmedelst en fjäderklädd klaff. Hörselgången är vid, men kort, och i trumhålan finnes blott ett enda långt hörselben, som utgår från trumhinnan till det ovala fönstret. Labyrinten har en liten vestibul; snäckan är utan vindlingar, men de halfcirkelformiga kanalerna hafva deremot en stor utveckling. De eustachiska rören utmynna bakom de inre näsöppningarna och ligga tätt invid hvarandra.

5. **Synsinnet.** Foglarnas ögon synas i allmänhet vara fullkomliga och jemförelsevis större än däggdjurens. Hos ingen

Fig. 5.

Hörselorganet hos en uggla: a, trum-ring; — b, trumhinna; — c, hörselbenet; — d, ändan af samma ben; — e, snäckan; — f, g, h, de halfcirkelformiga kanalerna.

enda art äro de förkrympta eller rudimentära, såsom vi hafva sett att förhållandet är hos en del af de däggdjur, som lefva i jordhålor, eller hos många bland dem, som ega flygförmågan. Synapparaten har äfven en mera komplicerad byggnad och visar föröfrigt åtskilliga delar, som icke återfinnas hos däggdjuren. Den främre delen af ögat är mycket konvex tillfölje af den starkt hvälfda hornbinnan, och omgifves ringformigt bakåt af små broskartade skifvor eller benartade fjäll, hvilka

Fig. 6.

Ögat af en örn: c, hornbinnan; — s, s', benlameller i senbinnan; — i, kristallinsen; — o, synnerven; — p, kammern.

understödja senbinnan. Hos ugglorna är denna ring isynnerhet ganska utmärkt. Ut i det inre af ögat finnes hos foglarna ett egendomligt organ, som sträcker sig från synnerven emot kristallinsen, och har utseendet af en kam eller en i tvärveck lagd fall. Dess funktion känner man ännu icke med vissbet; men emedan det är genomträngdt och svärtadt af ett starkt pigment, så har man trott, att det skulle tjena till att absorbera det bländande ljuset. Pupillen är alltid rund, och regnbågshinnan eller iris, som till färgen är ganska olika, har en stor förmåga att draga sig tillsammans. Utom de 2:ne vanliga, horisontalt ställda ögonlocken, hafva äfven foglarna ett 3:dje vertikalt, den så kallade *blinkhinnan*. Denna kan dragas utöfver hela främre ytan af ögat och är nästan genomskinlig, så att den, på samma gång som den skyddar ögat mot yttre inflytelser, äfven släpper igenom ljuset. Tårkörtlar finnas hos alla foglar.

Foglarnas synförmåga är i allmänhet mycket mera utvecklade än däggdjuren. Många foglar kunna till och med se ganska tydligt på ofantligt långa afstånd. Det är isynnerhet roffoglarna, som i hög grad ega denna förmåga. Man ser dem ofta sväfva i luften till en sådan höjd, att de, ehuru af en ganska ansenlig kroppsstorlek, knappast af oss kunna skönjas annat än såsom små punkter, och likväl kunna de med noggrannhet iakttaga de små djuren, som röra sig på marken och tjena dem till föda. Då de märka ett sadant byte nedstörta de ofta med pilens snabbhet och med den största säkerhet från den svindlande höjden, och förfela sällan sitt mål. Samma

förhållande är det äfven med fisktärnorna och andra s. k. störtdykare bland föglarna. De nedstörta ofta fran en ansenlig höjd, för att upphemta de fiskar, som de upptäckt i vattnet. Vissa foglar, sasom nattugglorna, nattskärnan m. fl., se bättre i skymningen och i månskenet, än i dagsljuset, som synes ganska mycket besvära dem. Vattenfoglarna kunna äfven se under vattnet, i det att ögat hos dem öfverdrages af den genomskinliga blinkbinnan.

Foglarnas rörelseorganer.

a) *Musklerna.*

Hos foglarna, liksom hos däggdjuren, hafva musklerna en röd färg, och hos roffoglarna äro de af en fastare byggnad, än hos sådana foglar, som lefva af växtämnen. Den starkaste utvecklingen hafva musklerna på undre sidan af bröstet, der de äro hopade i täta massor på hvardera sidan om det stora bröstbenets kam. Dessa muskler, hvilka gifva styrka åt vingarna och, tillfölje deraf, fått namn af flygmuskler, äro isynnerhet starkt utvecklade hos foglar, som flyga snabbt och uthållande. Starkt utvecklade äro äfven halsens och stjertens muskler, hvarigenom dessa kroppsdelar få en stor rörlighet.

Ett foglbens muskulatur.

Af en särdeles egendomlig beskaffenhet äro extremiteternas muskler genom sina långa, elastiska senor. Sålunda har man å de främre extremiteterna eller vingarna att märka en liten muskel, som utgår från skuldran, och hvars sena sträcker sig ända till handlofven; och å de bakre extremiteterna finner man de märkvärdigt inrättade sittmusklerna. Dessa utgöras nemligen på hvardera foten af en muskel (*a*), som utgår från ett utskott på bäckenbenet, löper utesfter lårbenet och går derifrån vidare öfver knäet (*b*) till underbenet. Här till-

tryckes den af ett tvärband (*c*) och förenar sig med senörna af en mängd andra muskler, som tjena till att böja tårna och för den skull löper utöfver hälleten (*d*) till dessa. Då nu fogeln böjer knäet och hälleten, så måste detta tillika hafva en sådan verkan på tårna (*e*), att äfven de starkt böja sig, och derigenom blifver det lätt att förstå, huru foglarna till och med under sömnen, blott till följe af sin egen tyngd, kunna hålla sig fast på grenar och qvistar, utan att någonsin tröttna.

b) *Benskelettet.*

Den inre benstommen eller skelettet hos foglarna är, likasom hos däggdjuren, sammansatt af ett stort antal särskilda benstycken, hvilka likaledes kunna indelas i trenne grupper, alltefter som de tillhöra hufvudet, bålen eller extremiteterna. Men foglarnas skelett företer dock åtskilliga egendomligheter, hvarigenom det icke blott skiljer sig ifrån däggdjurens, utan äfven ifrån alla de öfriga vertebraternas. Hvad som dervid mest är egnadt att taga vår uppmärksamhet i anspråk, äro de ihåliga, märtomma och af luft uppfyllda så kallade *pneumatiska* benen. Den luft, som dessa ben innehålla, erhålla de antingen derigenom, att de stå i en omedelbar förbindelse med åtskilliga större inuti kroppen befintliga och af luft från lungorna uppfyllda s. k. *luftsäckar*; eller derigenom, att de stå i förbindelse med näs- eller trumhålan. Det förra är fallet med öfverarmbenet och åtskilliga andra af extremiteternas och bålens ben, det sednare tillkommer några af hufvudets ben.

Denna pneumacitet hos foglarnas ben står alltid i ett nära samband med dessa djurs flygförmåga. Sålunda har man funnit, att hos foglar, hvilka i någon högre grad ega denna förmåga. såsom t. ex. förhållandet är med pelikanen och den stora, långvingade fregattfogeln, nästan alla skelettets ben äro pneumatiska, då deremot hos strutsarna och flera andra foglar, som sakna flygförmåga, blott några af hufvudets ben äro ihåliga och fyllda af luft.

Hufvudet. Om man jemför ett kranium af en fullvuxen fogel med ett däggdjurskranium, så skall man genast bemärka ganska väsendtliga skiljaktigheter. Hvad som först faller i

ögonen, äro de mer eller mindre långdragna, tandlösa käkarna, de sammanvuxna hjernskålsbenen *) och de ofantligt stora ögon-

Fig. 8.

Skelett af en duva: *c*, halskotorna; — *d*, bröstkotorna; — *f*, länd- och korskotorna; — *g*, stjärtkotorna; — *g'*, ändbenet; — *h*, bröstbenet; — *i*, refbenen; — *k*, skulderbladet; — *l*, ett af de bakre nyckelbenen; — *l'*, ett af de främre nyckelbenen; — *m*, öfverarmen; — *n*, strålbenet; — *n*, armbågsbenet; — *p*, handlofvens ben; — *q*, mellanhandens ben; — *r*, fingerbenen; — *r'*, tummen; — *s*, blygdbenet; — *t*, höftbenet; — *u*, sittbenet; — *v*, lårbenet; — *x*, skenbenet eller underbenet; — *y*, de nedre refbenslederna; — *a*, tarsen; — *ö*, tårna; — *l*, vingens undre täckfjädrar; — *2*, armpennor; — *3*, handpennor; — *4*, tillvingen.

Fig. 9.

Kranium af en fiskmås: *a*, nackhålet; — *b*, ledknappen; — *c*, kvadratbenet; — *d*, vingbenet; — *e*, gomben; — *f*, kvadratokebenet; — *g*, okbenet; — *h*, det ställe, der öfverkäken leder emot skallen; — *i*, mellankäkbenet; — *k*, öfverkäkbenet.

*) Hos späda fogelungar äro hjernskålens ben åtskilda genom suturer, liksom hos däggdjuren, men dessa ben sammanvuxa dock snart med hvarandra (utom hos strutsarna), och kunna sedermera icke vidare åtskiljas.

hälorna. Käkarna äro, såsom hvar och en vet, alltid utdragna till en näbb, och dennes öfre hälft eller öfverkäk bildas förnämligast af *mellankäkenet*. *Öfverkäkenen* ater, som hos däggdjuren äro öfvervägande stora, äro deremot hos foglarna ganska små, tillbakaställda och intaga blott en ringa del af öfverkäken. Föröfrigt är öfverkäken sällan, liksom hos däggdjuren, fast förenad med det öfriga kraniet, utan deremot nästan alltid mer eller mindre rörlig.

Vid underkäken, som består af flera sinsemellan sammanvuxna ben, har man att märka det egna förhållandet, att den icke, såsom hos däggdjuren, omedelbart ledar med skallen, utan har emellan sig och denna ett egendomligt ben af en oregelbunden kvadratisk form, kalladt *kvadratbenet* (os *quadratum*). Mot detta ben ledar dessutom några andra, smala ben, nemligen de 2:ne med gomben förenade smala s. k. *vingbenen* (ossa *pterygoidea*) och ett på hvardera sidan från öfverkäken utlöpande ben, som är sammansatt af 2 särskilda stycken: *okbenet* och *kvadrat-okbenet* (os *quadrato-jugale*). Genom dessa ben är det just som öfverkäkens rörelser uppåt och nedåt åstadkommas; ty då underkäken föres nedåt och derigenom trycker kvadratbenet framåt, så verkar detta i sin ordning en tryckning på de ofvannämnda smala vingbenen, hvarigenom öfverkäken lyftes uppåt.

Slutligen vilja vi anmärka såsom en egenhet i bildningen af foglarnas kranium, att det blott har en enda ledknapp, som artikulerar mot första halskotan. Härigenom får hufvudet en större rörlighet och kan nästan vridas rundtomkring, så att fogeln med näbben, utan särdeles ansträngning, kan komma åt att putsa och ordna nästan alla bälens och extremiteternas fjädrar, t. o. m. ryggfjädrarna.

Bålen. Liksom hos däggdjuren, är äfven hos foglarna ryggraden sammansatt af en mängd kotor, som man gifvit olika benämningar, såsom hals-, bröst-, länd-, kors- och svanskotor.

Halsen är i allmänhet mycket längre och mera rörlig hos foglarna, än hos flertalet af däggdjur. Längst är denna kroppsdelen hos de högbenta vadarne och hos åtskilliga simfoglar. Det är också af stor vikt för dessa foglar att hafva en lång hals;

emedan näbben hos dem utgör det enda griporganet, hvarmed de från marken eller från ett djupt vatten kunna upphemta sin föda. Det minsta antalet halskotor är 9, det vanliga 10—15, stundom öfver 20. Alla äro de mycket rörliga, sinsemellan förenade genom verkliga ledgångar och så ställde intill hvarandra, att hela halsen får en mer eller mindre S-formig böjning.

Bröstkotorna äro nära nog hos alla foglar, som ega flygförmågan, sinsemellan fast förenade, hvarigenom den del af skelettet, som uppbär refbenen och gifver stöd åt vingarna, kommit att erhålla en för detta ändamål behöflig fasthet och styrka. De äro af ett mindre antal än halskotorna, vanligen från 6—10. De äro äfven kortare än dessa, men deras tagg-utskott äro långa och bilda tillsammans en kam längs efter ryggen.

Länd- och korskotorna äro i de flesta fall sinsemellan sammanvuxna till ett ben. Till antalet äro dessa kotor från 10—14, men de äro svåra att särskilja.

Scans- och stjertkotorna, som äro 5—7—9 och tjena till fäste för stjertfjädrarna, utgöras deremot af små, rörliga och med starka tvärsutskott försedda kotor. Den sista af dessa, det s. k. *ändbenet*, på hvilket flertalet af de muskler sitta, som röra stjertpennorna, är merändels längre än de öfriga och från sidorna hoptryckt.

Refbenen hos foglarna förete, jemförda med däggdjurens (se I. sid. 30), flera väsendtliga olikheter. De äro nemligen rörligt förbundna icke blott med bröstbenet, utan äfven med bröstkotorna, och det broskstycke, som hos däggdjuren förena refbenen med bröstbenen, utgöres i stället hos foglarna af tunna, i båda ändar ledade ben. Dessutom hafva, med undantag af det första och sista, hvardera af foglarnas refben ett bakåt riktadt *sidoutskott*, som stödjer på det följande refbenet, hvarigenom hela bröstkorgen får en större fasthet och stadga.

Af alla bälens ben är dock *bröstbenet*, genom sin egenomliga bildning, mest utmärkt. Det är hos foglarna afsedt att utgöra fästet för de kraftiga flygmuskulerna och har af denna anledning erhållit en utomordentlig utveckling. Det bildar en stor, konvex sköld, som betäcker hela främre delen af

bukkviteten samt har hos alla foglar, som ega flygförmågan, längs midten en mer eller mindre hög köl eller s. k. *bröst-*

Fig. 10.

Bröstbenet och skuldrans ben hos en örn: *a*, de främre nyckelbenen, som nedtill vid *a'* äro sammanvuxna och tillsammans bilda det s. k. gaffelbenet; — *b*, de bakre nyckelbenen; — *c*, skulderbladen; — *d*, bröstbenet; — *e*, bröstbenets kam; — *f*, refbenen.

bens-kam, hvilken deremot saknas hos strutsfoglarna och andra foglar med för flygt odugliga vingar. Genom närvaron af en dylik kam få flygmuskulerna en större och för deras starka utveckling behöflig vidfästningsyta. Derföre är äfven bröstbenskammen företrädesvis högre och starkare hos sådana foglar, som hafva en snabb och uthållande flygt. Afven sjelfva den utbredda delen af bröstbenet visar åtskilliga olikheter hos foglar med en större eller mindre flygförmåga. Sålunda är

t. ex. detta ben helt hos örnarna, genombrutet af hål hos en stor del andra foglar eller, såsom t. ex. hos hönsfoglarna, försett med djupa inskränningar.

Extremiteterna äro hos alla foglar 4 till antalet. Af dessa motsvara de 2 främre, eller vingarna, armarna och händerna hos menniskan, de 2 bakre, benen och fötterna.

På de främre extremiteterna har man att märka:

1) *Skuldrans* ben, som bestå af: a) *skulderbladen*, tvenne smala, sabelformiga och med ryggraden nästan parallelt löpande ben. — b) De tvenne *bakre nyckelbenen* eller de s. k. *korpbenen*, som äro starkare utbildade än skulderbladen, och ligga ett på hvardera sidan emellan dessa sednare och bröst-

Fig. 11.

Vingens ben: a, öfverarmen; — b, strålbenet; — c, armbågsbenet; — d, tummen; — e, mellanhandens ben; — f—h, fingerben; — h, lillfingeret.

benets bakre framända. — c) De tvenne *främre nyckelbenen*, hvilka oftast äro sammanvuxna med sina nedre ändar och sålunda tillsammans bilda ett enda ben, som, tillfölje af sitt utseende, fått namn af *guffelbenet* (furcula).

2) *Vingens* ben, som utgöras af flera stycken, motsvara de särskilda benen i däggdjurens främre extremiteter. Sålunda utgöres, liksom hos däggdjuren, a) *öfverarmen* af ett enda ben, och — b) *underarmen* af tvenne, nemligen af armbågs-

benet och strålbenet. — c) *Handlofvens* ben, som blott äro tvenne. — d) *Mellanhandens* ben, som äfven äro tvenne, temligen långsträckta, men i båda ändar hopvuxna, så att de derigenom egentligen blott bilda ett enda, med ett hål eller längsgående springa försedt ben. På utsidan vid basen af detta ben finnes en liten rudimentär *tumme*, och i dess främre ända äro vanligen 2 fingrar fästade, af hvilka det ena, motsvarande *långfingret*, är sammansatt af 2 eller 3 leder, det andra, motsvarande *lillfingret*, blott består af en enda liten led. Handens ben, som vanligen äro långa och sinsemellan fast förenade, uppbära, såsom nämnt är, vingens smällpennor.

Då foglarna hvila och vingen lägges tillsammans längs sidorna af kroppen, komma dess särskilda ben att ligga i zigzag bredvid hvarandra. Sålunda sträcker sig öfverarmen bakåt längs utmed ryggraden, underarmen framåt och handen åter bakåt. Se fig. 11.

På de bakre *extremiteterna* eller *benen* har man att märka följande hufvuddelar:

1) *Bäckenet*, som består af 3 par ben: *höftbenen*, *sittbenen* och *blygdbenen*, hvilka hafva en temligen stark utveckling och äro

Fig. 12.

Beckenet hos en hönsfögel: *il*, höftbenet; — *is*, sittbenet; — *p*, blygdbenet.

sammanvuxna med kors- och ländkotorna, så att de med dem bilda ett stycke. Höftbenen och blygdbenen äro långa och smala, men sittbenen deremot korta och breda.

2) De öfriga benen äro: a) *Lårbenet*, som är temligen kort och rakt samt fästadt vid bäckenet. — b) *Underbenet*, hvilket, liksom hos däggdjuren, består af skenbenet, vadbenet och knäskålen. Men vadbenet är dock icke fullt utveckladt, utan endast rudementärt, bestående af ett smalt benstycke, fästadt på utsidan af skenbenet. — c) *Vristben* finnas egentligen icke hos foglarna. — d) *Mellanfoten* utgöres deremot af ett långt ben, som vid sin framända har 3 ledknappar, mot hvilka

de 3 framtårna leda, och dessutom vid den

bakre ändan ett mindre ben för baktån, då en sådan finnes. Detta långa mellanfotsben kallas i allmänhet för *tarsen*. — e) *Tårna* äro hos foglarna egentligen aldrig flera än 4; ty den femte tå, som stundom förefinnes hos vissa hönsfoglar, kan blott anses som en monstrositet. Stundom finnas hos en del vadare och sjöfoglar samt hos några andra endast 3 tår, och den afrikanska strutsen har blott 2. Hvad tåledernas antal beträffar, så eger det intressanta förhållandet rum, att baktån, eller den tå, som motsvarar tummen och stortån hos däggdjuren, har 2 leder, då intån har 3, mellantån 4 och uttån 5. Då fogeln endast har 3 tår, är det alltid tummen som saknas.

Tårnas form, storlek och öfriga beskafeheter äro hos olika fogelgrupper mycket olika, och emedan dessa olikheter stå uti ett nära samband icke blott med foglarnas öfriga kroppsbyggnad, utan äfven med deras lefnadssätt, så blifva de af en ganska stor betydelse vid fogelklassens systematiska indelning.

1. Man brukar skilja emellan följande slag af fötter hos foglarna, nemligen:

A. Hos de flesta foglar räcker benens fjäderklädnad åtminstone ända till hället, och baktån, som är temligen starkt utvecklad, sitter i samma höjd som de främre tårna. Foglar med en sådan tåbildning äro företrädesvis hänvisade att uppehålla sig i träden.

1) *Rofffötter*, hvilka hafva 3 tår framåt och 1 bakåt, alla väpnade med starka, krökta och spetsiga klor. — Sådana fötter hafva roffoglarna.

2) *Sittfötter*, hvilka äfven hafva 3 tår framåt och 1 bakåt, men alla mera spensliga och väpnade med svagare klor — Sådana fötter hafva de flesta småfoglar.

Fig. 13.

Tåledernas antal: a, baktån; — b, intån; — c, mellantån; — d, uttån.

3) *Klätterfötter*, som hafva 2 tår framåt och 2 bakåt, af hvilka sednare den ena dock stundom kan saknas eller vän-

Fig. 14.

Fig. 15.

Exempel på: *Sittfötter*.*Rofffötter*.

das framåt. — Sådana fötter hafva t. ex. göken, hackspettarna och papegojorna.

Fig. 16.

Klätterfötter.

- B. Hos hönsfoglarna, vadarna (med undantag af hägerfoglarna) och simfoglarna sitter alltid baktån, då den finnes, högre än framtårna, och (med undantag af hönsfoglarna och morkullan) äro underbenen i spetsen mer eller mindre högt öfver hället nakna. Foglar med en sådan fotbildning äro företrädesvis hänvisade att uppehålla sig på marken eller i vattuet.

4) *Gångfötter*, hvilka hafva 3 tår framåt och 1 bakåt, alla försedda med breda och något platta klor. Underbenen helt och hållet fjäderklädda. — Sådana fötter hafva hönsfoglarna.

5) *Springfötter*, hvilka sakna baktå och hafva 3 (eller hos strutsen blott 2) framåt

riktade, breda och korta tår, väpnade med korta, till utseendet nästan hofformiga klor. — Sådana fötter hafva, ibland våra foglar, trapparna.

6) *Vadfötter*, som hafva mer eller mindre höga, spensliga tarser, vanligen 1 liten, eller stundom ingen, baktå och 3 framtår. — Sådana fötter hafva de flesta vadare.

7) *Simfötter*, som hafva korta tarser, vanligen 1 liten, eller stundom ingen, baktå och de 3 främre tårna sinsemellan förenade förmedelst en simhud. — Sådana fötter hafva de flesta vattenfoglar.

8) *Ärfötter*, hvilka hafva en stor, inåt vänd och lågt sittande baktå, som förmedelst en hel simhud är förenad med de 3 öfriga

Fig. 17.

Gångfötter.

Fig. 18.

Vadfötter.

Fig. 19.

Simfötter.

tårna. Alla tårna äro således förenade med simhud. — Sådana fötter hafva de pelekanartade vattenfoglarna.

Fig. 20.

Årfötter.

Fig. 21.

Flikfötter.

9) *Flikfötter*, som hafva tårna omgifna eller kantade med en hudflik. — Sådana fötter hafva t. ex. simsnäpporna, sothönan och doppingarna.

Andra egendomliga fotbildningar, som icke kunna hänföras till någon af dessa, finner man hos tornsvalan, nattskärnan, isfogeln, biätaren m. fl. andra foglar.

Foglarnas nutritionsorganer.

Uti den allmänna öfversigten af djurens funktioner (I. sid. 5 och 36) hafva vi redan omnämmt, att nutritionen har till uppgift icke blott upptagandet af nya för lifsprocessens underhåll tjenliga ämnen, utan äfven aflägsnandet af de redan för detta ändamål förbrukade samt att de specialfunktioner, hvilka ingå såsom nödvändiga momenter i denna stora funktion äro: digestionen, absorptionen, cirkulationen, respirationen, sekretionen och assimilationen. Då vi sålunda redan i första delen af detta arbete lemnat en kort allmän öfverblick af dessa ämnen, vilja vi här endast inskränka oss till framställningen af de egendomligheter, som i dessa afseenden speciellt tillkomma foglarna.

a) *Digestionen och dess organer.*

Digestionen eller den så kallade matsmältningen, som har för ändamål att afskilja födoämnenas närande delar från de icke närande och bringa dem i en sådan (flytande) form, att de kunna absorberas, försiggår hos foglarna, liksom hos däggdjuren, inuti näringskanalen hufvudsakligen genom inverkan af vissa egendomliga vätskor.

Foglarnas föda är, som vi längre fram skola visa, ganska omvexlande, och utgöres såväl af animaliska som af vegetabiliska ämnen. De nedsvälja eller sluka densamma vanligen alldeles hel, och vid dess gripande begagna de sig dels af fötterna, dels och hufvudsakligen af näbben. I samma mån som födoämnenas sålunda äro af en olika beskaffenhet och i samma mån som sättet, hvarpå foglarna tillgripa dem, är olika, har äfven näbben hos de särskilda fogelslagen erhållit en mycket olika utbildning, och dessa olikheter uti näbbens form och öfriga utveckling äro nära nog af samma vikt och betydelse vid särskiljandet af fogelklassens familjer, släkten och arter, som tandbyggnaden visat sig vara för samma ändamål inom däggdjurens klass.

Såväl öfver- som underkäken af foglarnas näbb är, såsom vi redan antydtt, öfverdragen med en mer eller mindre hård hornskifva; men egentliga tänder finnas aldrig hos foglarna. Såsom ersättning härför hafva käkarna stundom blifvit försedda med hakar eller skarpa kanter, ehuru likväl dessa icke göra tjänst som tuggverktyg, utan på sätt och vis kunna anses motsvara framtänderna eller hörntänderna hos däggdjuren. Stundom, t. ex. hos andfoglarna, äro käkarna försedda med en längsgående rad af hornskifvor, fästade bredvid hvarandra liksom tänderna i en kam. Hos roffoglarna är öfverkäken nedböjd utöfver underkäkens spets till en hvass hake, och föröfrigt är den stundom i kanten på hvardera sidan försedd med en tillskärpt flik eller tand, såsom hos hökarna och falkarna. Dessa foglar lefva, såsom vi veta, af andra djurs kött och deras näbb har af denna anledning fått en sådan utbildning, att de förmedelst densamma kunna med lätthet sönderstycka

sitt byte. Liksom man utaf roftändernas och knöltändernas större eller mindre utveckling hos rofdjuren med temlig noggrannhet kan sluta till graden af dessa djurs rofgirighet, så kan man äfven, vid bedömandet af roffoglarnas mer eller mindre blodtörstiga lynne, genom granskningen af deras näbb, komma till nästan samma resultat. Vi skola längre fram närmare redogöra härför. Hos sådana foglar, som lefva af frön, är näbben i allmänhet tjock och kägelformig, såsom t. ex. hos sparfvarna, hönsen o. s. v., då sådana foglar deremot, som lefva af insekter, hafva en smal, rät eller något bågböjd näbb, såsom ärlor, sångare, trädkryparen o. s. v. Näbben är alltid längre, mjukare och mera känslig hos foglar, som söka maskar och insekter i jorden, i dyn eller vattnet, såsom t. ex. beckasinerna och snäpporna. Foglar, som fånga insekter i flykten, hafva deremot en mera kort, nedtryckt och vid basen bred näbb, hvarigenom gapet stundom blifver utomordentligt stort, såsom hos nattskärnan och svalorna. Andra foglar, såsom hackspettarna, söka insekter och larver inuti veden af sjuka träd, och deras näbb har derföre blifvit mycket stark och vigglikt tillskärpt i spetsen.

Hos många fiskätande foglar, hvilka stycka sitt byte och nedsvälja detsamma bitvis, är näbben nedkrökt i spetsen likasom hos roffoglarna, men mera långdragen och, tillfölje deraf, svagare, såsom t. ex. hos mäsarna. Hos andra fiskätande foglar åter, som sluka sin föda hel, är näbben rät och spetsig. Exempel härpå äro tärnorna.

Föröfrigt finner man hos åtskilliga andra svenska foglar ganska egendomliga näbbformer, såsom t. ex. hos korsnåbarna, dufvorna, pelikanerna m. fl.

Näringskanalens delar hafva hos foglarna hufvudsakligen erhållit samma benämningar, som hos däggdjuren, så att man äfven hos dem skiljer emellan munnen, svalget, matstrupen, magen, tunntarmen och tjocktarmen; och de vätskor, som åstadkomma näringsämnenas upplösning eller s. k. smältning, leda äfven hos foglarna sitt ursprung från en slags organer, kallade körtlar eller glandler. De viktigaste af dessa äro spottkörtlarna, magkörtlarna, tarmkörtlarna, lefvern och pancreas.

Spottkörtlarna, hvilka äro flera till antalet, afsöndra inuti munhålan en ofta tjockflytande och klibbig saliv.

Matstrupen är i allmänhet ganska vid och rymlig samt, isynnerhet hos roffoglarna, mycket muskulös och långsutefter veckad. Hos roffoglarna, äfvensom hos en del växt- och fröätande foglar, har den i närheten af bröstet en mer eller mindre stark utvidgning, kallad *kräfva*, som är försedd med talrika körtlar, hvilkas afsöndringar tjena till att uppmjuka födoämnen innan de ingå i den egentliga magens afdelningar.

1. Kräfva finnes, såsom vi häröfvan antydt, icke hos alla foglar, utan tillhör endast roffoglar och sådana växtätande foglar, som svälja frön och sädeskorn hela och oskalade. En mängd andra foglar, hvilka äfven mer eller mindre uteslutande lefva af växtfrön, men icke hafva kräfva, måste deremot alltid först skala eller sönderhacka fröen med näbben innan de förtära dem. Sålunda ser man huru sparfvarna med sina invikna käkar alltid noggrannt afskilja skalet från kärnan innan de nedsvälja denna sednare; huru mesarna sätta frön och sädeskorn emellan tårna, sönderhacka dem och nedsvälja kärnorna bitvis samt huru nötväcken i trädens barkspringor fastkilar nötter och ollon, sönderhackar deras skal för att åtkomma kärnorna. Roffoglarna nedsvälja både hår, fjädrar och ben af sitt byte, men kasta åter upp desamma i form af bällar, sedan de i kräfvan blifvit befriade från köttet och de öfriga närande beståndsdelarna.

Magen är i allmänhet hos foglarna delad i tvenne afdelningar, af hvilka den första, som fått namn af *körtelmage* eller *förmage* har en säcklik form, vanligen tjocka väggar samt talrika körtlar. Denna mage är isynnerhet mycket utvecklad hos sådana foglar, som sakna kräfva, hvilken den synes ersätta. Den andra magafdelningen, i hvilken körtelmagen öppnar sig, kallas i allmänhet *muskelmage*, tillfölje af dess starkt muskulösa byggnad. Den är dock i detta afseende ganska olika och lämpad efter beskaffenheten utaf de födoämnen, som tjena foglarna till näring. Sålunda äro dess väggar hos växtätande eller fröätande foglar mycket starka, bestående af tvenne muskelskifvor, som hvardera i midten är försedd med en senig hinna, vid hvilken de stråliga muskelfibrerna äro fästade, samt hafva föröfrigt på den inre sidan en tjock horn- eller läderartad beklädnad. Förmedelst dessa

muskel- eller rifskifvor, som de äfven kallas, söndermalas de i kräfvän och körtelmagen uppmjukade födoämnen och denna

Fig. 22.

Matsmältningsapparaten hos en Höna.

process påskyndas dessutom och underlättas genom de grus- och sandkorn, som de fröätande foglarna nedsvälja. Hos köttätande foglar äro deremot magväggarna alltid mer eller mindre tunna och släta.

Efter dessa magar följa tarmarna, hvilka, liksom hos däggdjuren, bestå af 2 hufvudafdelningar, nemligen tunntarmen och

tjocktarmen. Tunntarmen bildar först en stor yggla, men lägger sig sedermera i åtskilliga bugter och slingringar samt öfvergår slutligen i den nästan räta tjocktarmen. Denna sednare har upptill tvenne rörformiga blindtarmar, hvilka dock stundom alldeles kunna saknas, och öppnar sig utåt i *kloaken*, som utgöres af en utaf starka muskelfibrer omgifven hålighet, i hvilken derjemte såväl generationsorganernas utföringsgångar, som urinledarna utmynna.

Lefvern är mycket stor hos foglarna, isynnerhet hos vattenfoglarna, och intager icke allenast öfre delen af bukhålan, utan äfven en betydlig del af bröstkaviteten, som endast är ofullständigt skild från den förra genom den bakom lefvern utspända diaphragma eller mellangärdet. Lefvern är temligen symmetriskt delad i tvenne flikar eller lober, hvilka hafva hvar sin gallgång. Gallblåsan finnes oftast och utgjuter gallan i tunntarmen på föga afstånd från magen. Pancreas är också stor och till formen aflång samt belägen uti tunntarmens öfre yggla. Den har 2, sällan 3, utföringsgångar, som utmynna i tunntarmen, framför eller emellan gallblasornas mynningar.

Hvad matsmältningsprocessen föröfrigt vidkommer få vi hänvisa till det, som redan blifvit afhandladt i första delen af detta arbete sidd. 36—45.

b) *Absorptionen och dess organer.*

Absorptionen eller den akt, hvarigenom ett djur i sin cirkulerande näringsvätska (blodet) upptager ämnen i flytande form, antingen omedelbart utifran, från digestionsorganernas inre eller från kroppens öfriga organer och väfnader, sker hos foglarna alldeles som hos däggdjuren dels direkt genom blodkärlen sjelfva, dels indirekt genom det bihang till det venösa blodsystemet, som kallas sugådersystemet (lymf- och chyluskärlen); och kapillar-attraktionen, äfvensom endosmosen, äro också här de krafter, hvilka dervid hufvudsakligen tagas i anspråk.

Vi hafva i första delen af detta arbete sid. 46 redan afhandlat detta ämne och anse det för den skull vara öfverflödigt att omnämna de få egendomligheter och olikheter, som i afseende på absorptionsorganernas byggnad förefinnas hos foglarna.

c) *Blodet, cirkulationen och dess organer.*

Blodet är, såsom vi veta (I. sid. 48), kroppens näringsvätska, hvilken i sig utifrån upptager alla de kemiska ämnen,

Fig. 23.

Pulsådersystemet hos en *fogel* *).

som för livsprocessens och organernas underhåll äro nödvändiga, förarbetar dessa ytterligare samt kringförer dem genom sin ständiga rörelse, cirkulation eller kretslopp, till alla organer och väfnader, från hvilka det i stället upptager och bortförer de förbrukade ämnen, hvilka genom sekretionsorganernas verksamhet skola ur organismen bortskaffas. Foglarnas blod är rikare på blodkolor, än däggdjurens, och dessa hafva en elliptisk, ej kretsrund form. Föröfrigt är blodet hos foglarna af en högre temperatur än hos andra djur.

*) *a*, den stora kroppspulsådern eller aorta, som vid sitt utträdande ur hjertat bildar 2 bågar, af hvilka den högra och största delar sig i 2 grenar: den nedstigande *kroppspulsådern* och högra *nyckelpulsådern*. Den venstra, mindre bågen bildar vid sin fortsättning den *venstra nyckelpulsådern*. — *am*, bröstpulsådern, som är mycket stor, förer blod till de starkt utvecklade bröstmusklerna; upptill utskickar den *halspulsådern* (*ae*); — *ar*, en gren af *halspulsådern*, som begifver sig till skuldrans muskler; — *cc*, andra grenar af *halspulsådrarna*; — *al*, *tungpulsådern*; — *t*, *luftstrupen*; — *ar*, *njurpulsådern*; — *af*, *lårpulsådern*, som är liten; — *ai*, *sittbenspulsådern*, som är ansenligt större och bildar extremiteternas *hufvudarter*; — *as*, *korspulsådern*, en fortsättning af den stora *kroppspulsådern*, från hvilken den nedre *tarmkäxpulsådern* uppkommer; — *cl*, *kloaken*.

Emedan blodcirkulationen och dess organer hos foglarna i allt väsendtligt visar en nära öfverensstämmelse med däggdjurens, så anse vi det vara öfverflödigt att i afseende härpå ingå i några närmare detaljer, utan hänvisa till den redogörelse härför, som blifvit lemnad i första delen sidd. 48—54.

Vid förklaringen af närstående figur (sid. 28) hafva vi sökt att påpeka de viktigaste af de små skiljaktigheter, som förefinnas.

Det venösa blodet återföres till hjertat af tre hålvener.

d) *Respirationen och dess organer.*

Respirationen är, såsom vi redan (I. sid. 54) omnämmt, den akt hos den levande organismen, hvarigenom blodet ur det omgifvande medium — den atmosfäriska luften eller vattnet — upptager syre och åt detsamma återgifver kolsyra.

Respirationsapparaten visar hos foglarna många viktiga egendomligheter. Först och främst utgöres den af tvenne lungor; men dessa äro icke, såsom hos däggdjuren, delade i mangsidiga lobber och hänga icke fritt såsom tvenne säckar i bröstskaviteten, utan äro fasthäftade vid ryggsidan och refbenen samt hafva utseende af tvenne svampaktiga, till färgen ljusröda, platträckta massor, som åtskiljas genom ryggraden.

Fig. 25.

Svalget *m. m.* af en fogel; *l.* tungan; — *h.* tungbenets kropp; — *m.* muskler, som äro fästade vid tungbenshornen; — *r.* svalget; — *g.* ljudspringan; — *t.* luftöret; — *e.* matstrupen.

Föröfrigt äro lungorna icke slutna på ytan, utan stå förmedelst flera öppningar i förbindelse med närgränsande delar, hvarigenom luften, såsom vi redan (sid. 12) omtalat, icke blott kan intränga i de vid halsen, i brösttrakten och bukkaviteten fördelade s. k. luftsäckarna, utan äfven, hos många foglar, ända in uti de mörktomma eller pneumatiska benen. Fogelkroppen är sålunda liksom genomträngd af ett större antal luftförande håligheter, hvilkas motsvarighet man för öfrigt icke finner hos några andra djur, än hos insekterna, hvilka i de flesta fall äfven ega flygförmågan.

Med lungorna står luftstrupen i omedelbar kommunikation. Den utgöres, liksom hos däggdjuren, af ett rör, som mynnar ut i svalget, men utmärker sig derigenom, att den merändels är bildad af hela, broskartade eller stundom benartade ringar samt att den är försedd med tvenne struphufvuden, ett öfre och ett nedre.

Det öfre eller egentliga struphufvudet är sammansatt af flera benartade broskstycken och föröfrigt i sin bildning i det

Fig. 25.

Nedre struphufvudet hos en kråka: *t*, luftröret; — *t'*, den af luftrörets nedre ända bildade trumman; — *l*, struphufvudets mellersta ben; — *b*, bronchier; — *m*, struphufvudets muskler; — *m'*, muskel för att sänka luftröret.

närmaste öfverensstämmande med detsamma hos däggdjuren. Ifrån detta struphufvud nedlöper genom halsen det långa, merändels af fullständiga, broskartade eller förbenade ringar sammansatta luftröret, som hos de flesta foglar är rakt, ända till dess att det nedtill delar sig i tvenne dylika rör (bronchier), för att intränga i de båda lungorna. Endast hos vissa vadare och simfoglar har luftröret antagit en annan form och bildar neduti bröstet åtskilliga slingringar och bugter. Hos de aldra flesta foglar finnes vid det ställe, der luftröret delar sig, en egendomlig apparat, som fått namn af det nedre struphufvudet och som utgör fogelns röstorgan. Byggnaden af denna organ är ganska skiljaktig hos foglar af olika slag och med olika sångförmåga. I allmänhet visar den dock vid

nedre ändan af luftröret, eller straxt framom dess båda grenar en fastare ring, som är delad förmedelst tvenne sinsemellan förbundna benbyglar, hvarigenom tvenne öppningar, en för hvardera luftrörsgrenen uppkomma. Inuti hvarje sådan öppning bildas dessutom genom veck af slemhinnan en springa eller ljudöppning. Luftrörsgrenarna eller bronchierna bestå vid det nedre struphufvudet af ofullständiga ringar, som inåt icke stöta tillsammans, utan äro sammanbundna af en spänd membran, kallad *ljudhinna*, som kan försättas i en dallrande eller vibrerande rörelse och således bidrager till röstens modifikation. Musklerna, som sätta denna foglarnas ljudapparat i rörelse, äro

mycket olika till antal och utveckling. Hos sångfoglarna, äfvensom hos några andra foglar, finnas, jemte de vanliga musklerna, en särskild *sångmuskel-apparat*, bestående af 5 till 6 par muskler, hvilka äro fästade på det undre struphufvudets ringar och tjena till att röra dessa så, att de i desamma befintliga membranerna vexelvis spännas. Men hos många andra foglar finnas inga särskilda muskler på det nedre struphufvudet, utan åstadkommes hos dem ljudbandens större eller mindre spänning endast genom de muskler, som tjena till att förlänga eller förkorta, d. v. s. höja eller sänka sjelfva luftröret.

Hos foglarna är respirationen i hög grad liflig, och de förbruka jemförelsevis vida mera syre än däggdjuren, hvarföre de äfven hastigare omkomma om de sakna tillgång på luft. Deras kroppstemperatur är också högre än hos andra djur; den kan uppgå ända till 44 grader Celsius.

e) *Sekretionen eller afsöndringen och dess organer.*

Sekretionen är, såsom vi redan (I. sid. 58) omnämnt, den akt, hvarigenom vissa för blodet onyttiga eller skadliga ämnen ur detsamma aflägsnas. Detta sker hos foglarna, liksom hos däggdjuren, genom vissa egendomligt inrättade organer — körtlar eller glandler — som bereda och afsöndra en för hvarje sådan organ egendomlig vätska. Dessa vätskor aflägsnas från organismen antingen direkt eller också först sedan de biträdt vid digestionen. Till det sednare slaget höra t. ex. gallan och saliven, om hvilka vi redan tillförene yttrat några ord, till det sednare urinen, som bildas i njurarna. Några svettafsöndrande körtlar finnas deremot icke hos foglarna, såsom vi äfven sid. 2 anmärkt.

Hos foglarna, isynnerhet hos vattenfoglarna, äro njurarna (se fig. 26) mycket stora och belägna i bakre delen af bukålan, hvarest de helt och hållet uppfylla bäckenets fördjupningar. Urinledarne, som utgå från njurarnes främre sida, öppna sig i kloaken, der de uttömma den till hälften flytande eller en grötlik massa liknande urinen. Urinblåsa finnes aldrig hos foglarna.

Foglarnas fortplantningsorganer.

a) *De hanliga.*

Dessa äro: 1) *Testiklarna*, hvilka utgöras af tvenne, vanligen aflånga, eller stundom rundaktiga körtlar, som ligga långt tillbaka i ländtrakten vid främre delen af njurarna.

Fig. 26.

Urin- och generationsorganer: *r*, njurarna; — *sr*, binjurarna; — *u*, urinledarna; — *a*, kroppspulsådern; — *t*, testiklarna; — *d*, *d'*, sädesledare; — *x*, ändtarmen.

Under fortplantningstiden äro de betydligt större än eljest, och den högra är i allmänhet något större än den venstra. Från *bi-testikeln*, som dock är föga skild från den egentliga testikeln, utgå *sädesledarne*, slingrande sig nedat till kloaken, hvarest de utmynna eller öppna sig på små, af talrika blodkärl genomdragna vårtor, under uringångarna. — 2) *Sädesblåsor* finnas icke; men vid nedre ändan af sädesledaren märker man stundom en utvidgning, som synes vara analog med dessa delar hos däggdjuren. — 3) *Ytterlemmen* eller penis saknas äfven i allmänhet helt och hållet. Endast hos några hönsföglar, vadare och simföglar finnes en, så att säga, rudimentär ytterlem, som dock endast vid sjelfva parningstillfället framträder ur kloaken. Hos andföglarna, t. ex. gäss, ankor, änder, med flera, men isynnerhet hos strutsarna, har denna kroppsdel erhållit den största utvecklingen.

b) *De honliga.*

Dessa utgöras hufvudsakligen af följande delar: 1) *Äggstockarna*, af hvilka dock i de flesta fall endast den ena, den venstra, kommit till en fullständig utveckling *), under det att den andra, eller den högra, antingen helt och hållet försvunnit eller förblifvit rudimentär.

*) Hos *dufhöken*, *sparfhöken* och *kärrhökarna* finnas tvenne äggstockar.

Den venstra äggstocken, som, då äggen blifvit i viss mån utvecklade, har en drufklaslik skapnad, ligger under lefvern framför njurarna. — 2) *Äggledaren* är ganska lang och bugtig, och dess öfre ända har en trattformig utvidgning, försedd med en aflång öppning, i hvilken det fran äggstocken lösgjorda, mogna ägget upptages. Insidan af äggledaren är försedd med veck eller lagd uti längsgående valkar och rynkor samt besatt med en stor mängd körtlar, hvilka afsöndra ägghvita, som, under det att ägget passerar äggledaren, afsätter sig lagervis omkring gulan. Nära kloaken har äggledaren en utvidgning, hvars inre väggar äfven äro besatta med en stor mängd körtlar. Dessa afsöndra det kalkämne, som bildar äggskalet. Slutligen utmynnar äggledaren i kloaken.

1. Af hvad som nu blifvit yttradt angående foglarnas fortplantningsorganer, kan man lätt finna, att det i de flesta fall bör vara ganska svårt, om icke alldeles omöjligt, att endast efter en yttre undersökning af dessa organer bestämma af hvilket kön en gifven fogel är. Men om man deremot fäster sin uppmärksamhet på andra för foglarna egendomliga förhållanden, så blifver en sådan bestämning mången gång ganska lätt. Hos inga andra vertebrerade djur är könsskilnaden så tydligt utpräglad i det yttre, som hos foglarna. Man finner nemligen ganska ofta hos de särskilda könen en helt olika färgteckning, synnerligen under fortplantningstiden, då hannarna merändels hafva en mera prydlig fjäderklädnad än honorna. Oftast äro hannarna lika stora som honorna, eller större, men någon gång, såsom t. ex. hos roffoglarna, äro deremot honorna störst och starkast. Slutligen må vi äfven här anmärka, att vissa foglar under fortplantningstiden erhålla egendomliga prydnader af fjädrar, hudförlängningar och dylikt, som honorna deremot antingen helt och hållet sakna eller blott hafva antydde.

Bastarder ibland de vilda foglarna äro sällsynta och uppstå i detta tillstånd endast när det ena könet af en art, af en eller annan orsak, icke finnes i tillräckligt antal, t. ex. bland våra skogshöns. I tama tillståndet äro deremot bastarder ganska vanliga.

Foglarnas fortplantning och utveckling.

De flesta foglar lefva i engifte eller monogami, d. v. s. parvis under fortplantningstiden; endast några få, såsom t. ex. vissa ibland hönsfoglarna, lefva i månggifte eller polygami, sa

att en enda hanne under fortplantningstiden samlar omkring sig flera honor. Denna tid infaller vanligen periodiskt och merändels blott en gång om året, om våren, sällan två eller flera gånger under sommarens lopp, och blott undantagsvis, såsom hos korsnäbbarna, under mera obestämda tider af året.

Under parningstiden är lifsverksamheten hos foglarna i hög grad stegrad. Salunda finner man, att vissa foglar, som eljest föga lata höra utaf sig, sasom skogshönsen, beckasinerna med flera, under parningstiden frambringa märkvärdiga ljud eller egendomliga s. k. spel; andra foglar gifva ifran sig ovanliga lockljud. göken later upprepade gånger höra sin tvatoniga stämma och de sma sångfoglarna söka öfverträffa hvarandra i mer eller mindre melodiska och omvexlande sanger. Det är med ett ord sagdt, under denna tid endast glädje och sprittande lif i hela fogelnaturen, och foglarna tröttna icke då. fastän deras omsorger äro många och olikartade, fastän deras arbeten icke sällan äro tunga och mödosamma och fastän deras försakelser ofta äro ganska stora. Det är oftast, såsom vi frandeles få se, den endrägtiga fördelningen makarna emellan af dessa omsorger, som gör deras arbete lätt och bekymmerlöst.

Foglarna äro, som vi veta, ovipara eller äggläggande djur (se I. sid. 7), och emedan de tillika helt och hållet sakna mjölkkörtlar, så kunna följaktligen icke deras ungar, sasom vi deremot sett att förhållandet är hos däggdjuren, hvarken under embryotillståndet eller under sin vidare utveckling och tillväxt, omedelbart hemta nagon näring från moderdjurets kropp. Foglarnas ägg äro derföre alltid betydligt större än däggdjurens, och innehålla äfven alla de ämnen, som äro nödvändiga för ungens utveckling.

De mödor och försakelser, hvilka, såsom vi nämnt, foglarna vid sitt släktes fortplantning af naturliga skäl måste underkasta sig, äro i allmänhet vida större, än hos däggdjuren. och har knappast sin motsvarighet inom någon annan djurklass. Vid parningstidens inträde börjar redan deras krafter i detta hänseende att tagas i anspråk. De utsöka då tjenliga platser för sina bon, tillreda desamma ofta med den största omsorg och konstfärdighet, lägga deruti sina ägg, hvilka de

sedermära *rufva*, d. v. s. genom sin egen kroppsvärme bibringa den jemna och lagom höga temperatur, som är nödvändig för deras utveckling eller kläckning. När detta inträffat vidtager den magtpåliggande omsorgen för ungarnes uppfödande.

Vi hafva härmedelst endast i några korta drag omnämmt den vanliga gången af foglarnas fortplantning; men liksom hela deras lif för oss erbjuder den största mångfald af intressanta företeelser, så är äfven denna vigtiga förrättning förknippad med en mängd för de särskilda fogelslagen egendomliga förhållanden, som icke kunna undgå att taga vår uppmärksamhet i anspråk. Vi skola därför i det följande söka att i korthet redogöra för det vigtigaste häraf.

a) Boets tillrustning.

Såsom nämnt är, kan man uppställa såsom en allmänt gällande regel, att foglarna sjelfva under fortplantningstiden rufva sina ägg. Undantag derifrån äro endast några få; men deremot så mycket mera märkvärdiga. Ibland de foglar, hvilka tillhöra var fauna, är det endast göken, som utgör ett sådant undantag. Han bygger nemligen sjelf intet bo, utan lägger sina ägg hos andra, vanligen sma, insektätande foglar, och öfverlåter sedermera åt dessa icke blott omsorgen för äggens rufning, utan äfven bestyret med ungarnas uppfödande, skötsel och vård. Denna besynnerliga lefnadsvana, för hvilken vi längre fram på sitt ställe utförligare skola redogöra, har göken gemensam med några andra, utländska fogelarter. I Australien lefva atskilliga dufartade foglar, hörande till släktena *Talegalla* och *Megapodius*, hvilka, såsom vi redan antydte, betäcka sina ägg med mossor, affallna löf, sand o. s. v. samt öfverlemna dem sedan helt och hållet att utkläckas genom solvärmens eller möjligen genom den värme, som uppkommer, då de omgifvande växtämnenas upplösning och jäsning försiggår. Det uppgifves äfven att strutsarna i de tropiska klimaten skola öfverlemna kläckningen af sina ägg åt solvärmens.

Alla andra foglar rufva sjelfva sina ägg, och måste följaktligen, innan värpningen begynner, uppsöka en passande liggplats samt tillrusta denna på ett för ändamålet lämpligt sätt.

Härvid har man att märka många olikheter. Salunda bygga många foglar sina bon bland qvistarna i träd och buskar mer eller mindre högt ifrån marken, andra tillreda dem inuti ihåliga trädstammar, eller i hål och springor på klippor, hus och stenmurar, och åter andra bygga antingen på sjelfva klippan eller på marken, bland gräs och vass eller hafva till och med stundom sina bon flytande på sjelfva vattnet o. s. v. I alla dessa fall anlägges alltid boet på sådant sätt af hvarje fogelart, att det bäst kommer att lämpa sig för hans lefnadssätt och särskilda behof. De mest konstrika bon byggas af flertalet bland de foglar, som vi hänfört till första afdelningen under benämningen sittfoglar. Säsom exempel härpå kunna vi anföra finkarnas, stjertmesens, kungsfogelns, trastarnas, strömstarens, gårdsmygens, svalornas, skatans o. s. v., hvilka alla äro sammansatta med den största konstfärdighet.

De foglar, som höra till de två sista afdelningarna, nemligen hönsfoglarna, vadarna och simfoglarna, bygga deremot sällan nagra konstiga bon. De hafva vanligen sina nästen på marken, och dessa utgöras da i de flesta fall endast af en enkel redde, stundom blott af en håla i marken, utan allt underlag.

De flesta fogelbon äro af en halfklotlik form, liknande öppna korgar eller skålar, sammanfogade af grässtrån, mjuka qvistar, mossor och dylikt samt inuti fodrade med fjädrar, dun, tagel, borst, hår, ull, mossor o. s. v. eller öfversmetade med sammanklibbad lera och jord. Från denna vanliga form afvika dock många foglars bon, såsom svalornas, hvilka till det yttre äro sammanfogade af lera och jord, samt skatornas och vissa småfoglars, som äro öfvertäckta och hafva ingången på sidan*).

Det är i allmänhet honorna, som öfvertaga bestyret med boets byggande. Hannarna hjälpa på sin höjd endast till med framskaffandet af tjenliga materialier. Dessa bära foglarna i näbben. Endast roffoglarna begagna dervid de krokiga och hvassa klorna.

*) Många utländska foglars bon äro af en ännu konstigare och märkvärdigare sammansättning.

b) Äggläggningen och ruftningen samt ungarnas utveckling och uppfödande.

Såsnart boet blifvit färdigt värper honan vanligen det första ägget, och, ifall hon kommer att lägga flera ägg, fortsätter hon sedermera att värpa ett dylikt hvarje dag, till dess att antalet blifver fullt.

Äggens antal omvexlar ganska mycket. Sålunda finnes det vissa simföglar (alkor och stormföglar), som blott lägga ett enda ägg; vissa andra föglar, som lägga 2, såsom dufvorna, 3, såsom måsarna eller 4, såsom snäpporna, och slutligen sådana, som lägga ett större antal, 10—20 ägg. Mest fruktsamma äro de växt-, frö- och insektätande föglarna. Sparfvarna, göktytan, mesarna och rapphönan äro exempel härpå.

Vi hafva förut nämnt, att de föglar, som tillhöra vår fauna, i allmänhet blott en gång om året fortplanta sitt släkte, då det deremot i de heta klimaterna är ganska vanligt att föglarna sätta 3—4 kullar årligen. Det inträffar dock nästan alltid, äfven hos oss, att en fogel, hvars bo blifvit förstördt, eller från hvilken man borttagit äggen, bygger nytt bo och ånyo lägger ägg; men äggens antal i denna sednare *sättning* är dock nästan aldrig så stort som i den förra. I ekonomiskt hänseende kan man emellertid draga icke så liten nytta häraf. Sålunda kan man t. ex. få en höna att under arets lopp värpa ända till 50 å 60 ägg, då hon deremot, i händelse hon hade fått ligga på äggen, endast hade nöjt sig med 10—15, och simföglarna skattar man, som bekant är, på ett icke obetydligt antal ägg, innan de lemnas i fred att ligga. För den fattiga befolkningen i våra skärgårdstrakter, äfvensom för nybyggarna i Lappland och vid de norrländska vattendragen, kunde detta förfaringsätt genom en klok hushållning blifva en ganska god inkomstkälla; men tyvärr later man här, liksom i allting annat, egennyttan taga öfverhand. Man bortplockar vanligen alla äggen eller tager ur boet de späda ungarna, och således för en lumpen, tillfällig vinning beröfvar sig sjelf möjligheten att för framtiden kunna draga verklig nytta af denna värdefulla äggskattning.

1. Som det helt säkert skall intressera flera bland våra läsare att veta huru äggskattningen tillgår i vissa af våra skärgårdar samt huru förnuftsvidrigt och tillika barbariskt man derstädes behandlar de nyttiga sjöfoglarna, vilja vi ur en till Svenska Jägarförb. Nya Tidskr. andra årg. 2:dra häftet insänd uppsats sid. 97 anföra följande: »Ehuru desse (måsarne) icke äro föremål för jagt, äro de dock i yttre skärgården föremål för åboarnes synnerliga omvårdnad, så att de ogera se att en sådan fogel skjutes. På vissa af de yttersta holmarna häckar *gråtruten* i kolonier af 50—100 par och lemnar under vartiden en skatt af stora och feta ägg, af hvilka, enligt skärkarlarnas påstående, tvänne kullar utan skada kunna borttagas från hvarje par. Som bekant är, lägga de allmänt tre ägg i hvarje kull, och äggen tagas vanligen icke förrän alla tre äro värpta. Har man då tvåhundra par häckande måsar på sina egor och får skörda omkring 1000 stycken stora ägg, så är afkastningen icke så dålig. Under denna tid hålles så noga vakt, att särskilda båtar under nätterna stationeras i granskapet af holmarna, för att afhålla främmandes besök. *Den tredje kullen få måsarne behålla; de lemnas nu i ro att rufo äggen och fostra sina ungar, efter hvilka en lifvad jagt anställes i juli månad innan de blifva fullt flygfärdiga. De eftersökas ifrigt, ihjelslas med käppar eller tagas lefvande på land eller ock skjutas de från båten, om de begifva sig i vattuet, och lemna stora välsmakande stekar.* Sedan ungarna äro fullt flygfärdiga, ätas de lika litet som de gamla foglarna.

Att döma efter skärkarlarnes utsägo och den befintliga stora mängden af måsar, har denna äggplockning, som under längliga tider bedrifvits på lika sätt, icke orsakat foglarnes förminskning. Den verkställes ock med noggrann beräkning, att den tredje kullen lemnas dem till häckning.

Näst *gråtruten* lemnar *hafstruten* (*Larus marinus*) åt skärkarlarne den största skatten. Han häckar dock mindre gerna i kolonier, utan utväljer helst åt sig en helt liten klippa, på hvilken han sedan icke tål intrång af någon annan. *Men han undgår dock icke äggplockarnes besök, ty skärkarlarna hafva märkvärdigt nog reda på hvarje häckande par.»*

Detta rörer en del af Östergöthlands skärgård; men i samma Tidskrift (2:dra årg. 4:de häftet) finna vi äfven en nästan lika lydande uppgift från en del af den Sörmländska.

Det måste utan tvifvel förefalla hvar och en, som läser detta, i hög grad besynnerligt, att ett dylikt oskick och en sådan vanvård af de nyttiga sjöfoglarna i årtal kunnat fortgå, utan att, såvidt vi veta, någon enda bland våra mera framstående jägare, som varit ögonvittne till dessa vidriga scener, kraftigt uppträdt deremot, ja

utan att ens någon sökt att frambålla det förnuftsvidriga i detta hushållningssätt. Det synes nästan som man snarare vore benägen att skänka detsamma ett visst erkännande. Till en sådan öfvertygelse borde man dock, enligt vår tanke, aldrig kunna komma, äfven om man låter missleda sig af skärkarlarnes uppgifter att äggplockningen icke orsakat foglarnas minskning; ty då tvenne äggkullar borttagas och sedermera de nykläckta ungarna af den tredje eller sista kullen »utgöra en läcker spis för skärgårdsbefolkningen», så är det i sanning svårt att fatta huru dessa foglar kunna föröka sig, synnerligen som skärkarlarna, »märkvärdigt nog, hafva reda på hvarje häckande par» och följaktligen, då tiden är inne, taga allt som finnes. Den enda förklaringsgrund vi kunna finna till det egna förhållandet, att dessa foglar, efter en sådan förföljelse och grym behandling, icke mera märkbart aftagit i mängd, är den, att man skonar de gamla, som, då de af gunst och nöd få ligga ut sina sista ägg, af instinkt ånyo årligen infinna sig på de vanliga häckplatserna. Men ehuru långlifvade de häckande mäsarna äro må blifva, måste de likväl ändå en gång lemna detta jordiska, och då är det, enligt naturens ordning, äfven den rätta gången att de ersättas af en yngre generation, på det att en minskning i deras antal icke skall blifva alltför mycket i ögonen fallande. Genom den förföljelse, som mäsarna äro underkastade i de ofvannämnda skärgårdarna, torde man dock i detta afseende hafva föga att hoppas för framtiden.

Det vore i sanning ganska beklagansvärdt om ett sådant hushållningssätt skulle göra sig gällande allestädes vid våra kuster. Vi hysa dock den tanken, att man, rörande mäsarna, på åtskilliga andra ställen, bättre ser sin egen fördel tillgodo, och vi tro, att vår idoga, rättänkande skärgårdsbefolkning, en gång uppmärksamgjord på det oriktiga och skamlösa i detta förfaringssätt, icke vidare skall låta sitt plundringsbegär få en sådan utsträckning, att den för framtiden beröfvar sig en inkomst af dessa nyttiga foglar, hvilka, såsom nämnt är, genom en klok behandling och en bättre omvårdnad, skulle kunna lemna en fullt tillräcklig hyra för de torftiga klippor, der de nu förgäfvos söka att i frid få fortplanta sitt slägte.

Nära nog på samma sätt har man mångenstädes vanvårdat och kanske ännu vanvårdar den genom sitt dyrbara dun så värdefulla ejdern, och vid insjöarna i Lappland och de norrländska landskaperna sätter man allmänt ut hålkår åt knippan, för att komma i tillfälle att bortröfva alla af henne deruti lagda äggen. Författaren har med ledsnad sett detta på flera ställen i Lappmarkerna, der äfven antalet af knipor, till föga båtnad för de giriga äggplundrarne, af lätt insedda skäl, årligen förminskas.

Här kunna således de många jagtsällskaperna, som till jagtens fromma bildat sig inom olika delar af riket, finna ett vidsträckt fält för sin verksamhet.

Vi torde något utförligare återkomma härtill längre fram.

Storleken af foglarnas ägg är mycket olika, alltefter som foglarna sjelfva äro större eller mindre. Vissa små foglar hafva dock jemförelsevis mycket stora ägg, sasom t. ex. snäpporna, då äggen deremot hos andra, temligen stora foglar, äro ovanligt små, t. ex. hos göken, der de i detta hänseende föga afvika från äggen, tillhörande de smafoglar, i hvilkas bon denna fogel under sin utveckling lefver som parasit eller snyltgäst.

I afseende på formen, äro de flesta ägg hvad man i dagligt tal kallar äggformiga, ehuru dock icke så få undantag finnas. Sålunda hafva nattroffoglarnas ägg i allmänhet en mera rund eller sferisk form, under det att t. ex. svalornas mera närma sig den cylindriska formen och snäppornas äro nära päronlika.

Till färgteckningen kunna äggen hos de särskilda fogelarterna vara mycket olika. Stundom äro de rent hvita, sasom hos ugglorna, hackspettarna, dufvorna, blåkrakan o. s. v., men i de flesta fall finner man dem brokiga eller fläckiga af gult, rött, brunt, grönt med flera färger.

Efter att hafva laggt ett tillräckligt antal ägg, begynna foglarna genast med en beundransvärd ihärdighet den ansträngande rufningen, hvilken, sasom vi veta, har för ändamål att bringa äggen till mognad eller utveckling och följaktligen tillgår på det sättet, att fogeln, genom att mer eller mindre oafbrutet ligga eller sitta på desamma, meddelar dem en för detta ändamål erforderlig värmegrad*). Rufningen förrättas vanligen endast, eller åtminstone till största delen, af honan. Stundom deltager dock äfven hannen i detta bestyr och aflöser honan, under det att hon är sysselsatt med att söka sin föda. Deltager hannen deremot icke i rufningen, så plägar han dock

*) Äfven genom konst kan man få äggen att mogna derigenom, att man uti särskildt inrättade ugnar bibringar dem en för deras utveckling afpassad värmegrad. Sådana äggkläkningsanstalter finnas mångenstädes och lemna under gynnande förhållanden god afkastning.

merändels uppehålla sig i närheten, bära till honan föda och bistå henne i att försvara boet. Hos de flesta foglar, som lefva i månggifte, äfvensom hos änderna och några andra, bekymra sig dock hannarna alldeles icke om sin afföda, utan öfverlåta denna omsorg helt och hållet åt honorna. Blott sällan eger det märkvärdiga förhållandet rum, att hannen ensam rufvar äggen, såsom t. ex. hos simsuäpporna och flera strutsfoglar. Stundom inträffar det äfven, att den ena fogeln ligger ut den andras ägg, när denna sednare omkommit, samt att han sedermera vårdar de moderlösa ungarna med lika omsorg som sina egna. Detta är förhållandet med sadana vattenfoglar, som häcka tillsammans i större kolonier.

Under rufningen bortfalla ofta fjädrarna på kroppens undersida, så att nakna fläckar, s. k. *ruf*- eller *lugg*-fläckar uppkomma, hvarigenom huden omedelbart ställes i beröring med äggen. Stundom afplockar fogeln sina finaste och dunrikaste fjädrar på bröstet och magen för att dermed skydda och värma äggen, då han emellanat lemnar boet. Bland våra foglar har ejdern en dylik lefnadsvana.

1. Om man närmare granskar ett fogelägg, t. ex. ett vanligt hönsägg, så skall man finna att det är sammansatt af följande delar: 1) ett yttre kalkartadt *skal*, som är poröst, så att det späda fostret kan andas derigenom. — 2) *ägghvitan*, som bildar flera lager, utgöres af ett klabbigt, färglöst ämne, men som dock, sedan det löpnat, antager en hvit färg och en fastare konsistens. Hos foglarna afsöndras hvitan förnämligast af äggledaren, och aflagrar sig omkring gulan under det att ägget genomlöper denna kanal. Hvitan består således af flera lager, af hvilka ett har en spiralvriden form och fått namn af *chaliza*. Föröfrigt omslutes den af en hinna, *ägg*- eller *skalhinnan*, som vidare skyddas af det yttre kalkskalet. — 3) *Ägg-gulan*, som ligger innerst, utgöres af en tjockflytande, ogenomskinlig vätska, omsluten af en mycket tunn hinna. Inuti gulan midt finnes dessutom före läggningen en mindre blåsa, den s. k. *frö*- eller *groddblåsan*, som ytterligare innesluter *frö*- eller *groddfläcken*. Gulau är äggets viktigaste beståndsdel, emedan det endast är af denna och dess delar som embryot bildas.

Under rufningen börjar hos foglarna embryots utveckling i ägget, men denna utveckling försiggår ganska hastigt, så att man t. o. m. redan första dagen kan urskilja början till ryggskotorna

och utvecklingen till vattensäcken eller amnios, som sedermera kommer att växa omkring fostret. Andra dagen visa sig öron- och ögonblåsor och under loppet af den tredje börja hjertat och kärlen att bilda sig, så att det första kretsloppet redan då är fullt utbildadt. Andedrägtssäcken eller allantois bildar sig först sednare, men kommer dock snart att omsluta fostret, hvars respiration, som nu begynner, förmedlas genom de kärl, hvilka utvecklat sig på andedrägtssäcken, och underhålles genom den luft, som intränger genom det porösa äggskalet. Fogelns lungor komma deremot aldrig i verksamhet förrän skalet är brutet, ehuru de merändels redan på femte dygnet börjat bilda sig. Under nionde dygnet tager benbildningen sin början och under det fjortonde börja fjädrarna att framskjuta. På det 21:sta dygnet genombryter ungen skalet, och detta sker med tillhjälp af en kägelförmig, i spetsen af öfverkäken fästad kalktagg, som sedermera helt och hållet försvinner. Detta gäller hufvudsakligen för sådana foglar, hvilkas ägg rufvas i omkring 3 veckor eller 21 dagar. Hos andra foglar, såsom en mängd sittfoglar, behöfver ägget blott rufvas en kortare tid, vanligen omkring 14 dagar, och embryots utveckling försiggår följaktligen här mycket hastigare.

Sedan fogelungarna lemnat ägget, visa de trenne väsendtliga olika förhållanden. och man skulle äfven, tillfölje häraf, kunna indela hela fogelklassen i trenne större hufvudafdelningar, nemligen:

1) Sådana foglar, hvilkas ungar födas blinda och, med få undantag, nästan helt nakna eller blott beklädda af glesa fjun. och som föröfrigt en längre eller kortare tid måste matas af föräldrarna, hvarvid de blott öppna näbben och låta stoppa uti sig födan. Dessa foglar bygga vanligen mer eller mindre konstiga bon och vårda sina ungar med mycken omsorg samt mata dem stundom med ämnen, som de sedermera icke förtära. Sålunda finner man t. ex. att många eljest fröätande foglar mata sina ungar med insekter maskar o. s. v. — Till denna afdelning höra sittfoglarna.

2) Sådana foglar, hvilkas ungar födas dunklädda och med synförmåga. De matas äfven en tid af föräldrarna, innan de sjelfva kunna förskaffa sig sitt uppehälle, men de öppna dervid icke blott näbben, såsom de förra, utan gripa äfven sjelfmant efter den erbjudna födan. Många foglar med en dylik lefnadsvana bygga stora och platta bon, några deremot alls inga. —

Hit höra storkar. hägrar. pelikanföglar, måsar, alkor, lommar med flera.

3) Sådana föglar, hvilkas ungar födas dunklädda och med synförmåga, likasom de näst föregående föglarnas, men hvilka ej matas af föräldrarna, utan genast ega förmågan att under dessa sednares ledning kunna förskaffa sig sitt uppehälle. Dessa föglar hafva vanligen sina ägg i en enkel, konstlös redde på marken. — Hit höra hönsföglarna samt de flesta vadare och simföglar *).

Vi se således härutaf, att ungarna hos de särskilda fögelgrupperna, då de lemna äggen, ofta äro ganska olika utvecklade. Detta har äfven ett stort inflytande på den omsorg och det arbete, som af föräldrarnas sida tagas i anspråk vid deras uppfödande. I detta afseende äro sittföglarna underkastade de största försakelser, emedan de en längre tid måste anskaffa föda åt ungarna, då deremot denna omsorg hos de flesta öfriga föglar endast inskränker sig till anvisandet af sådana ställen, der ungarna kunna finna tillräckligt med födoämnen. I förra fallet hjälpas vanligen föräldrarna att bära föda till ungarna, i det sednare är det deremot mången gång endast honan, som öfvertagit bestyret med ungarnas vard.

Rofföglarna bära födan i fötterna till boet, hvarest de sönderslita den med näbben och sedermera fördela den bitvis åt ungarna. Dufvorna, med flera andra föglar, bära födan uppmjukad i kräfvan till ungarna, då de föglar åter, som mata sina ungar med insekter, föra dessa i näbben och nedstoppa dem i ungarnas vidt utspärrade svalg.

Efter 8—10 dygn, eller, då väderleken är kall och föröfrigt på något sätt ogynsam, först omkring 14 dygn efter kläckningen, lemna ungarna vanligen boet, men många föglars ungar kunna icke ens då föda sig sjelfva, utan måste ännu en tid matas af föräldrarna. Rofföglarnas och kräkföglarnas ungar behöfva isynnerhet länge en sådan omvårdnad.

*) Denna uppställning och indelning af föglarna är hufvudsakligen grundad på de uppgifter Conservator W. MEVES meddelat i Öfvers. af K. Vet.-Akad. Förhandl. Årg. 17 n:o 4 sid. 224 och lemna ganska viktiga bidrag till föglarnas systematik. Den gamla indelningen af föglarna i 2:ne afdeln., grundade på deras utveckling, är deremot både ofullständig och i många andra hänseenden bristfällig.

Foglarnas öfriga lefnadsvanor, deras ålder, utbredning m. m.

Vi hafva förut (I. sid. 69) omnämnt, huru däggdjuren, på grund af vissa mera framstående olikheter i kroppsbyggnad och lefnadssätt, kunna indelas i tvenne väsendtligt skiljda afdelningar, af hvilka den ena innefattar de fyrfotade eller landtdäggdjuren, den andra de fisklika eller hafsdäggdjuren. På samma sätt skulle man äfven kunna indela foglarna. Många ibland dem vistas förnämligast i träden eller på marken, då andra åter hufvudsakligen lefva på vattnet, hvaruti de äfven hemta sin föda. De förra äro således enligt sin naturliga bestämmelse lika mycket landtdjur som de fyrfotade däggdjuren, de sednare äro äfven, tillfölje af sin organisation, liksom de fisklika däggdjuren, hänvisade till vattnet, ehuru de dock icke, liksom dessa, uteslutande äro bundna vid detta element, utan snarare, med afseende härpå, kunna ställas i analogi med skälarna. De röra sig nemligen med färdighet i vattnet, men komma deremot icke fort på land, och många ibland dem sakna t. o. m. flygförmågan, hvarigenom jämförelsen med skälarna blifver ännu mera påfallande.

Hvad landtfoglarnas tillhåll och boningsplatser angår, så har man dervid att bemärka både många och viktiga olikheter. Flera ibland dem vistas, såsom nämnt är, i träden, då andra ater mest uppehålla sig på marken. I sednare fallet hafva de än sina stamhåll i skogarna, än på gräsrika ängar, än bland vass och säf vid flod- och sjöstränder, än på öppna kärr och myrar, än på fält, hedar, stepper, sandöknar o. s. v. Vattenfoglarna bebo hafven, insjöarna, floderna och öfriga vatten.

De flesta foglar kunna flyga och hafva tillfölje deraf förmågan att med lätthet förflytta sig från ett ställe till ett annat, eller, då behofvet så fordrar, ombyta vistelseort. Med afseende härpå har man att bemärka många olikheter hos foglarna, hvarigenom man kan indela dem i *stannfoglar*, *strykfoglar* och *flyttfoglar*, samt, om man så vill, i ännu ett slag, nemligen *sträckfoglar*.

1) *Stamnfoglar* kallar man sådana foglar, som äro fullkomligt stationära, d. v. s., som icke lemna den trakt, der de äro födda, utan vistas der under alla årstider. Det inträffar visserligen understundom att brist på födoämnen tvingar dem att aflägsna sig några mil från sin födelsebygd, men de återvända dock dit igen, så snart som möjligt. — Såsom exempel på dylika foglar, kunna vi nämna den vanliga gråsparfven och gulsparfven.

2) *Strykfoglar* kallar man åter sådana foglar, som merändels en längre eller kortare tid uppehålla sig der, hvarest de finna tillräckligt med födoämnen; men sedermera, när brist i detta hänseende uppstår, eller i händelse väderleken är ogynnsam, begifva sig af till andra trakter. De förekomma oftast i större eller mindre sällskaper och, eburu de vintertiden draga sig något mera åt söder, kunna dock deras vandringar anses sasom mera obestämda och de genomströfva ofta landet i alla riktningar. — Såsom exempel härpa vilja vi anföra snöskatan, sidensvansen, siskorna och spettarna.

3) *Flyttfoglar* kallar man slutligen sådana foglar, som regelmessigt lemna sitt egentliga fädernesland för att tillbringa den kalla årstiden i främmande länder. Dessa foglar företaga tvenne gånger om året en lång vandring, i det att de om hösten begifva sig till sydliga länder, för att der tillbringa vintern, och sedermera om våren återvända mot nordén för att anyo uppsöka sina gamla häckplatser och fortplanta sitt släkte. — Våra flesta foglar flytta bort under den kalla årstiden.

Foglarnas arliga och regelmessigt återkommande flyttningar eller migrationer till och från sin födelsebygd, äro att räkna bland de mest egendomliga och intressanta företeelser i naturen. Förnämsta orsaken till dessa flyttningar torde man få tillskrifva vinterkölden och den derutaf beroende bristen på tjenliga födoämnen. Vi hafva redan sett, att flädermössen, äfvensom åtskilliga andra däggdjur, falla i dvala under den kalla årstiden eller då de icke mera kunna finna någon föda, och vi hafva äfven sett, att vissa växtätande däggdjur samla förråder af födoämnen för att tillgripa under vinterns lopp. Men foglarna kunna hvarken det ena eller andra, der-

före har försynen nedlagt hos dem en drift, som oemotståndligt manar dem att ila till ett blidare luftstreck, da de förköld och svält icke längre kunna stanna qvar i Norden. Man har visserligen funnit, att denna inneboende naturdrift i viss mån äfven gjort sig gällande hos sådana foglar, som hållas i bur och således hvarken sakna värme eller föda. Men om man på grund deraf måste antaga, att foglarnas flyttningar närmast är beroende af en blind naturdrift, så får man likväl icke derutaf draga den slutsatsen, att de yttre förhållanden, i hvilka foglarna befinna sig, sakna allt inflytande på frammanandet af det behof att ombyta vistelsort, som de erfara. Ty, om än atskilliga undantag gifvas, så skall man dock i allmänhet finna, att flyttningen står i ett visst beroende af de atmosfäriska förhållandena, och att den påskyndas eller fördröjes alltefter som den kalla arstiden kommer tidigare eller senare. Af vinterkölden drivas simfoglarna i den högre Norden till sydligare hafstrakter, oaktadt de vid sina häckorter skulle kunna finna näringsmedel i riklig mängd. Af vinterkölden uppstår stor brist på födoämnen, synnerligen för en mängd insektätande sitt- och springfoglar, och då dessa, tillfölje deraf, flytta bort, måste äfven de roffoglar, som till stor del lifnära sig på deras bekostnad, vara dem följaktiga. Många insektätande foglar stanna visserligen qvar här i Norden hela vintern; men dessa hafva då antingen blifvit utrustade med så starka näbbar, att de kunna hacka hål i barken och veden af sjukliga trädstammar, för att bortplocka puppor, larver och fullbildade öfvervintrade insekter, eller också fått förmågan att uppsöka insekter under vindfällan, ris, lafvar och mossor, eller slutligen att om hösten och vintern kunna utbyta denna föda mot bär och frön. De bortflyttande insektätande småfoglarna besitta i allmänhet icke någon af dessa egenskaper, utan kunna vanligen blott i flykten eller på blad och blommor fånga sitt byte. De måste således, för att ej dö af hunger, en tid af året lemna sitt fädernesland för att under ett blidare luftstreck, der insekterna fortfarande äro uti en liflig verksamhet, söka sitt uppehälle.

Tidpunkten för flyttfoglarnas afresa om hösten är för hvarje art temligen noga bestämd, med ett spelrum af endast

omkring 14 dagar, men deremot olika för olika arter. Vanligen företaga de icke den långa färden förr än deras böst-ruggning försiggått. Endast några få foglar, och ibland dem svalorna, ombyta icke dräkt förr än de ankommit till sina vinterstationer. Tidigast lemna de insektätande flyttfoglarna sina sommartillhåll, såsom t. ex. näktergalen och göken*) i Juli och Augusti, eller de sma sångarna och svalorna i September och Oktober, finkarna i Oktober och November. Flera arter samla sig före afresan i större flockar, då de öfva ungarna i att flyga, såsom förhållandet är med stararna, svalorna och storkarna. Snäpporna och lärkorna, äfvensom några andra, flytta merändels ensamma; men eljest är det vanligt att foglarna följas at i flockar, hvilka stundom kunna vara ganska stora. Ofta resa ungarna och de båda könen på olika tider och i skilda sällskaper. I sadant fall flytta ungarna sednare än de gamla foglarna, hvilket synes bero derpå, att deras ruggning något längre fördröjes. Ofta är man om varen i tillfälle att iakttaga, det hannarna af vissa foglar, t. ex. bofinkarna, komma tidigare till sina häckplatser än honorna. Äfvenså har man funnit hos simfoglarna, t. ex. ejdern och andra dykänder, att ungarna flytta en helt annan väg än de gamla, då de vintertiden infinna sig i stora skaror på sjöarna i Schweiz, under det att dessa sednare derstädes aldrig blifvit anträffade.

De flesta foglar flytta blott om natten, men många deremot endast om dagen och några både natt och dag. Om dagen flyttar dagroffoglarna, lärkorna, svalorna, finkarna o. s. v., dels i flockar, dels i mindre sällskaper eller parvis. De begynna vanligen sin flygt i dagbräckningen samt fortsätta densamma oafbrutet till middagstiden, då de slå ned för att hvila och skaffa sig föda. Om natten flytta ugglorna, törnskatorna, trastarna, sångarna samt många vadare och simfoglar. De bryta upp i skymningen och slå ater ned om morgonen. Inträffar stormig väderlek, hålla de sig vanligen stilla. Både dag och natt flytta ärlorna, piplärkorna, storkarna, hägrarna, mäsarna, änderna, svanorna o. s. v. Men äfven andra foglar, hvilkas

*) Författaren har dock sett gökungar ända in i September.

afresa på något sätt blifvit fördröjd, flytta såväl om natten som om dagen.

Många foglar flyga i en bestämd ordning, såsom t. ex. tranor och vildgäss, så att de tillsammans bilda tvenne framtill i en spetsig vinkel sammanlöpande led, eller också formera de en enda linie. Härigenom hindra de icke hvarandra under flygten. Ormvråkarna, som vanligen flytta under klara, vackra dagar, hafva den egenheten, att de, sedan en längre vägsträcka af dem blifvit tillryggalagd, liksom göra halt för att med nästan orörliga vingar segla omkring i luften i vida kretsar. Märkvärdigt är, att vissa foglar, t. ex. vakteln hos oss, som eljest sällan begagna sina korta, trubbiga vingar, utan mest löpa omkring på marken, kunna företaga så långa flyttningar, att de t. o. m. begifva sig öfver Medelhafvet. Många omkomma dock under ogynnsam väderlek på denna vådliga färd. Föröfrigt är flygförmågan, i afseende på uthållighet och snabbhet, såsom vi längre fram skola omtala, mycket olika hos foglarna. Många behöfva hvila efter att jemförelsevis hafva tillryggalagt endast en kort sträcka, då andra deremot hålla ut både dag och natt under beständig flygt. Klippdufvan förmår att flyga omkring 5 mil i timman, och man har exempel på breddufvor, som flugit en vägsträcka af omkring 50 mil, blott under loppet af några få timmar. Men ändå stå dessa foglar i snabbhet icke obetydligt efter tornsvalorna, ädelfalkarna och vissa andra foglar.

Helst flyga flyttfoglarna emot vinden, påtagligen emedan fjädrarna i annat fall skulle komma att blåsa upp och blifva till hinder för en regelmessig flygt.

I den nordliga hemisferens länder sträcka flyttfoglarna i det hela taget mot söder, hvarigenom en del af de siberiska arterna komma att öfvervintra uti Indien, och flertalet af dem, som bebo de nordligaste delarna af Nordamerika, uti de sydligare trakterna af Förenta Staterna. Dock får fogelsträcket, på grund af de mellanliggande ländernas naturförhållanden och på grund deraf, att några foglar helst sträcka längs kusten, andra längs bergen, andra öfver låglandet och slätterna eller längsutefter de större vattendragen, eller, för att passera de stora hafven, följa ögrupperna, en betydlig dragning åt öster

eller vester. Således måste de siberiska foglarna draga ett långt stycke mot öster eller vester innan de antingen öfver Japan eller Persien kunna uppnå det mildare vinterklimatet. Genom Enropa gå isynnerhet trenne hufvudvägar för flyttfogelsträcket, nemligen: 1) Från Ishafvet längs Norriges, Jutlands och Hollands kuster för många strandfoglar. — 2) Öfver det nordeuropeiska laglandet, från Skåne och Danmark genom Tyskland och Frankrike samt vidare derifrån antingen genom Languedocs dalsträckning eller längs med Rhen- och Rhonedalen till Medelhafvet, t. ex. för många vadare, vildgäss, lärkor, starrar o. s. v. Här öfvervintra några, medan andra begifva sig öfver till Afrika, der en och annan fortsätter färden t. o. m. ända till Senegal och Goda Hoppssudden. — 3) Längs utmed de stora osteuropeiska floderna; först ned till Oder, Weichsel eller Donau, derefter genom Donauflod-distriktet eller Dni-per. Don och Wolga till Svarta och Kaspiska Hafvet, hvarest några kvarstanna, medan andra gå vidare åt Indien. Denna väg följes isynnerhet af några vadare och simfoglar. Af de grönländska flyttfoglarna följa några den amerikanska riktningen mot sydvest, andra den europeiska öfver Island och Skandinavien till Nordafrika, således först mot öster och sydost, sedan mot söder och sydvest.

I de sydliga trakter, der foglarna öfvervintra, bekymra de sig icke om någonting annat än att förskaffa sig sitt uppehälle. Vid vårens annalkande, sedan de aflagt förra årets fjäderklädnad och erhållit sin nya värdräkt, vaknar fortplantningsdriften och de begifva sig då på väg åter till sina gamla häckplatser, der de nu kunna finna tillräckligt med födoämnen. Hemresan sker äfven på bestämda tider, med ett spelrum af blott några få dagar, men den sker i omvänd ordning mot bortresan, så att de foglar, som sist lemnade våra landamären, först återkomma. Ju längre mot norden foglarna hafva sina häckplatser, desto förr lemna de desamma om hösten och desto sednare återvända de dit om våren. De högnordiska foglarna flytta dock i allmänhet icke så långt åt söder, som de, hvilka häcka sydligare, utan kvarstanna stundom, såsom förhållandet är med vissa vadare och simfoglar, till och

med vid de södra kusterna af Skandinavien under den kalla årstiden.

Flyttfoglarnas hemresa sker i allmänhet snabbare än bortresan och de följa äfven då vanligen samma stora stråkvägar. Flera exempel skulle vi dock kunna anföra, der ett motsatt förhållande eger rum. Ett ibland dem är *fjellpiparen* (*Charadrius morinellus*), som häckar i de nordliga delarna af vår halfö. Han flyttar bort öfver det osteuropeiska läglandet, följer der-efter det nordeuropeiska och öfvervintrar i södra Frankrike. Hemresan deremot företager han dels öfver England, dels öfver Jutland.

Ofta atervända hannarna några dagar förr än honorna, t. ex. storken och de flesta mindre sångfoglarna, och ofta uppehålla sig unga foglar, som ännu icke blifvit fortplantningsskickliga, i mildare och mera sydliga klimater än de gamla *).

Foglarnas förmåga, att under sina flyttningar med en sådan säkerhet i för dem helt och hållet okända länder och på så ofantliga afstånd kunna finna den rätta vägen, är i hög grad märkvärdig. Här föreligger ett faktum, som, med få undantag, icke har någon motsvarighet i den öfriga naturen, och en yttring af instinkten, hvars inre väsende vi omöjligt kunna fatta. Sålunda se vi t. ex. huru svalorna, hvilka, som vi veta, flytta flera hundra mil bort till Afrikas varma trakter, för att tillbringa vintern, ånyo infinna sig hvarje vår vid sina bestämda boningsplatser. Att det är samma svalor som återvända, har man förvissat sig om derigenom, att man vid deras fötter fästat små silkesband eller ringar. Föröfrigt kan man lätt öfvertyga sig om att en fogel hittar till sitt bo hvarhelst han än må befinna sig. Ty om man t. ex. tager en svalhona, som ligger på ägg eller som är sysselsatt med uppfödandet af sina ungar, och flyttar henne i en täckt korg eller dylikt några mil bort samt sedan släpper henne lös, så skall man finna att hon stiger rätt upp i luften, liksom för att öfverskåda och undersöka trakten, och att hon sedan uti ilande fart, utan några omvägar, skyndar till sitt bo.

*) Det mesta af det nu anförda rörande foglarnas migrationer har blifvit hemtadt ur »Dyreriget» af LÜTKEN.

4) *Sträckfoglar* kallar man hos oss sådana flyttfoglar, som under häcktiden bebo de norra delarna af landet, och endast under flyttningstiderna, höst och vår, visa sig i de mellersta och södra. — Det är hufvudsakligen åtskilliga simfoglar och vadare som komma under denna benämning.

Foglarnas rörelsesätt, då de förflytta sig från ett ställe till ett annat, kunna indelas i *gång*, *flygt* och *sinning*.

1) *Gången*, eller det rörelsesätt, hvarigenom foglarna förflytta sig framåt på marken eller på fasta ytor, är mycket olika: *skridande*, *hoppande*, *klättrande* o. s. v. Hvad nu först skridandet beträffar, som är det vanligaste af dessa tre rörelsesätt, och som sker sålunda, att en fot i sender framflyttas, så finner man dervid många olikheter hos foglarna. Hos många sker denna rörelse långsamt och otympligt, såsom t. ex. hos simfoglarna och de flesta roffoglarna; hos andra, t. ex. de stora, högbenta vadarna: tranan, storken, hägern med flera, betänksamt och med en viss gravitetisk hållning; hos åter andra, t. ex. hönsen, raskt och tilltagset. Vissa foglar, såsom hönsfoglarna, många vadare och några sittfoglar löpa på marken med stor färdighet, och somliga hafva dervid den egna vanan, att emellanåt midtunder loppet stanna, så att de derigenom liksom ryckvis komma att röra sig framåt; andra hafva deremot en vacklande gång, så att de derunder vagga än åt den ena, än åt den andra sidan, utan att komma särdeles fort framåt, såsom t. ex. andfoglarna. Några foglar, t. ex. tornsvalorna, kunna alldeles icke taga sig fram på marken. — *Hoppandet*, som sker på det sättet, att båda fötterna samtidigt framflyttas, förekommer ofta hos sittfoglarna. — *Klättrandet*, liknar hoppandet, men sker på upprätta eller lutande ytor och i de flesta fall uppåt. Hos de egentliga klätterfoglarna, t. ex. hackspettarna, hafva tårna och stjerten blifvit särdeles ändamålsenligt afpassade för detta rörelsesätt. Af de förra äro nemligen 2 riktade framåt och 2 bakåt, och hvad den sednare eller stjerten angår, så är den försedd med styfva, elastiska pennor, som tjena till att understödja kroppen. Andra foglar, hvilka äfven hafva förmågan att med lätthet klättra upp och ned på trädens stammar, t. ex. nötväcken, hafva för

detta ändamål blifvit utrustade med långa, hvassa och sammantryckta klor.

2) *Flygten*. Med få undantag *) eges flygförmågan af alla fullt utbildade foglar, och flygten är hos dem det viktigaste rörelse- och fortskaffningsmedlet. På de särskilda vingbenens och vingpennornas längd äro vingarnas utsträckning och flygtens styrka förnämligast beroende. Men ehuru dessa delar jemte stjerten kunna sägas vara de hufvudsakligaste verktyg för flygten, så finner man dock, att icke endast hela fjäderklädnaden, utan äfven hela fogelkroppen i hög grad äro anpassade för detta ändamål.

Uti flygtens uthållighet och hastighet öfverträffa foglarna alla andra djur, som ega flygförmågan; men i afseende härpå visa sig ganska stora och viktiga olikheter hos de särskilda fogelarterna. Då, såsom man lätt kan förstå, luftens motstånd alltid måste blifva större i samma mån som den luftmängd, hvilken träffas af vingslagen, är betydligare, så följer derutaf, att den rörelsehastighet, som uppkommer genom vingarnes sänkning, äfven måste blifva större, ju större vingarna äro. Sålunda kan man lätt förstå, att de foglar, som hafva långa vingar, icke allenast böra hafva en snabbare flygt än de kortvingade, utan att de äfven tillfölje derutaf, att de icke, för att komma fort undan, så ofta behöfva upprepa vingslagen eller flygrörelserna, med en vida större uthållighet böra kunna färdas fram i luften. Erfarenheten bekräftar äfven, att alla sådana foglar, som utmärka sig genom snabb och uthållande flygt, jemförelsevis hafva stora eller långa vingar, då ater ett motsatt förhållande alltid eger rum hos sådana foglar, hvilka flyga med mindre färdighet och oftare äro nödsakade att hvila.

Vi hafva redan omtalat några foglar, som äro utmärkta för sin snabba flygt, och de flesta af våra läsare hafva helt säkert varit i tillfälle att beundra den ofantliga snabbhet, hvarmed dufvorna, men isynnerhet tornsvalorna, röra sig i luften. Man får ofta se dessa foglar, då de förföljas af någon roffogel, med pilens snabbhet skjuta fram i luften, eller, då de

*) Såsom strutsen, garfogeln och pingvinerna.

under lek förfölja hvarandra, tumla om i alla riktningar och göra de djerfvaste evolutioner, utan att tröttna. Men ändå öfverträffas dessa foglar både i snabbhet och uthållighet af flera andra, såsom t. ex. af örnar och falkar, eller af vissa utländska foglar, såsom fregattfogeln (*Tachypetes Aquilus*) och den amerikanska kondoren (*Sarcoramphus Gryphus*). Vissa falkar och örnar kunna på ett dygn tillryggalägga omkring 250 geogr. mil, och fregattfogeln, som, tillfölje af de mycket korta fötterna och de utomordentligt långa vingarna, hvarken, som man påstår, kan gå på marken eller simma på vattnet, utan således flygande måste tillbringa sin mesta tid, har man funnit sväfvande öfver tropikernas haf, mer än 400 mil från något fast land. Kondoren, den största af alla roffoglar, hållande ända till 12 fot emellan vingspetsarna, har hufvudsakligen sitt stamhåll på den Andiska bergskedjans klippryggar. Denna fogel är, enligt HUMBOLDTS påstående, bland alla lefvande varelser den, som frivilligt kan aflägsna sig längst från jordytan, och som, utan olägenhet, är i stand att fördraga de mest olika luftstreck. Sålunda ser man honom än sväfvande öfver Chimborazo vid en höjd af omkring 24,000 fot öfver hafvet, än nedstigande derifrån i dalarna, på slätterna eller till stranden af hafvet, för att hemta sin föda.

Då en fogel skall flyga upp från marken, måste han först göra ansats med fötterna, för att få tillräckligt luft under vingarna. Sådana foglar, som hafva långa vingar och korta fötter, såsom t. ex. tornsvalorna, hafva ganska svårt att lyfta sig från en plan yta, emedan de svårligen kunna hoppa så högt som erfordras för att göra ett kraftigt vingslag.

För att under flykten styra och reglera farten, begagna sig foglarna af de mer eller mindre långa och fasta stjertpenorna. Stjerten är derföre af stor vikt vid flykten, hvilket man äfven lätt kan finna derutaf, att en fogel, som mistat den, icke allenast flyger med möda och osäkerhet, utan äfven förlorar det egendomliga i sin flygt, hvarigenom han förut utmärkte sig.

Nästan hos hvarje fogelart, eller åtminstone hos hvarje fogelslägte, finner man någonting egendomligt i flykten, som är

utmärkande och karakteristiskt, och som för zoologen, lika så väl som för jägaren, kan vara af intresse och af vikt att lära känna. Men lika så lätt som dessa egendomligheter kunna uppfattas af det vanda ögat, lika så svårt är det äfven att kunna med ord beskrifva dem. Vi vilja derföre endast helt flygtigt omnämna några sådana foglar, hos hvilka det egendomliga i flykten är mest påfallande. Sålunda se vi huru många roffoglar glida fram i luften med långsamma vingslag; huru hökarna stundom med, såsom det synes, nästan orörliga vingar simma fram tätt öfver marken; huru gladan, och mången gång äfven vråkarna, i vida kretsar och äfvenledes med nästan orörliga vingar sväfva omkring högt i luften; huru falkarna stundtals under ett oupphörligt flaxande hålla sig stilla på ett ställe i luften. Vi se vidare huru hackspettarna, sädesärlorna med flera andra foglar under flykten beskrifva sammanhängande större och mindre bagar, huru hönsfoglarna och många kråkfoglar med hastiga eller långsamma, ansträngande vingslag arbeta sig fram.

Hos många foglar uppkomma genom de hastiga vingslagen eller den ilande farten egendomliga ljud. Sålunda utmärka sig skogshönsen och svanen genom en surrande flygt, rapphönsen genom en smattrande, dufvorna genom en smällande och änderna genom en hvinande eller pipande. Många andra foglar flyga deremot mycket tyst, och det är isynnerhet ugglorna, som i detta hänseende utmärka sig. De flyga fram utan det minsta buller.

3) *Simningen*, eller foglarnas förmåga att kunna fortskaffa sig i vattnet, åstadkomes förnämligast genom fötterna. Dessa äro derföre hos vattenfoglarna i de flesta fall af en särskild byggnad, som väl lämpar sig för dessa slags rörelser. Man kallar, såsom vi redan (sidd. 21 och 22) omtalat, sådana fötter sim-, år- eller flikfötter, och de egas blott af sjöfoglarna och en del vadare. Men förmågan att simma beror dock icke uteslutande på närvaron af dylika fötter, utan tillkommer, ehuru dock endast sällan, äfven sådana foglar, som hafva sitt- eller vadfötter, såsom strömstaren och sumphönsen. — Emellertid hafva dock i allmänhet de foglar, som blifvit bestämda

att uteslutande lefva på vattnet och deruti hemta sin föda, såväl i nämnde hänseende som i afseende på hela sin öfriga organisation, fullkomligt blifvit danade för ett dylikt lefnads-sätt. Deras kropp är nedtryckt, fötterna sitta mer eller mindre långt bakåt, tarsen är ofta sammantryckt från sidan, för att ej göra alltför starkt motstånd då foten drages tillbaka under simningen, och hela fjäderklädnaden är ytterst tät, fast och dunrik samt skyddad af den feta, oljaktiga vätska, med hvilken fogeln, såsom vi redan (sid. 2) omnämnt, öfversmetar densamma.

Äfven simningen, liksom gången och flygten, sker hos de särskilda fogelslagen på olika sätt, hvarigenom de komma att förflytta sig i vattnet med större eller mindre färdighet. Hos dykänderna och en del af de gumpfotade foglarna synes denna förmåga vara mest utbildad, da deremot de måsartade vattenfoglarna i allmänhet simma temligen dåligt.

Många foglar hafva äfven förmågan att dyka, och med afseende på det olika sätt, hvarpå dykningen sker, har man indelat dem i trenne slag, nemligen: a) *Halfdykare*, som blott neddyka med hufvudet och halsen, i det att de intaga en lodrätt ställning i vattnet, hållande jemnvigt med fötterna. Andamålet med denna dykning är, att från botten på grunda ställen upphemta födan. Då de sakna flygförmågan*), kunna de dock neddyka helt och hållet under vattenytan, hvilket de stundom äfven annars göra, om de komma i någon plötslig fara. Änder och gäss äro exempel härpå. — b) *Simdykare*, som ega förmågan att simmande uppehålla sig flera minuter under vattnet. Många af dessa foglar kunna dyka ned till ett djup af ända till 30 à 40 famnar, och genom vattnet förfölja och fånga hvarjehanda fiskar. De hafva korta vingar, med hvilka de äfven hjelpa till vid simningen. Exempel härpå äro dykänderna, doppingarna, lommarna med flera. — c) *Störtdykare*, som icke ega förmågan att neddyka ifrån sjelfva vattenytan, utan störta sig ned ur luften på det byte, som de fått sigte på i vattnet samt uppkomma åter genast till vatten-

*) Såsom ungar eller under rugningstiden.

ytan. Dessa foglar hafva långa vingar och en tyst flygt. Exempel härpå lemnar oss tärnorna, isfogeln med flera.

Foglarnas näringsmedel äro, liksom sättet, på hvilket de förskaffa sig desamma, mycket olika för de särskilda arterna. I allmänhet kan man dock säga, att foglarna, liksom däggdjuren, hemta sin föda dels ensamt ur djarriket eller växtriket, dels ur båda. För födans anskaffande äro de flesta i verksamhet om dagen; endast några, såsom t. ex. nattugglorna och nattskärnan, använda mer eller mindre uteslutande natten för samma ändamål.

De flesta roffoglar lifnära sig företrädesvis af varmblodiga djurs kött, men tillgripa ofta derjemte äfven amfibier, fiskar, insekter och maskar; några föredraga fisk framför all annan föda. De sönderslita vanligen sitt byte i mindre stycken innan de sluka detsamma. Många foglar lefva af frön, som de dels nedsvälja hela, dels förtära sedan de först omsorgsfullt borttagit det yttre skalet; andra lefva af bär och frukter; andra, jemte växtämmen, äfven af insekter, och ett stort antal begagna till sin föda nästan uteslutande insekter, larver och maskar. Vissa foglar äro allätare och förtära snart sagdt allt ätbart ur djur- och växtriket.

I allmänhet råder en stor omvexling i afseende på foglarnas födoämnen, ehuru man dock städse skall finna, att hvarje art har sin bestämda älsklingsspis, som han föredrager framför allt annat. Detta kan man lätt iakttaga hos burfoglar, liksom man äfven ofta får se huru foglarna i det vilda tillståndet gerna uppehålla sig en längre tid i en trakt, der de hafva rik tillgång på sådana födoämnen, som de helst förtära.

Många foglar blifva för oss nyttiga i skogar och trädgårdar, på ängar och fält derigenom, att de bortsnappa en mängd för växterna skaliga råttor, insekter och andra små skadedjur; då andra deremot ofta göra mycken skada, antingen genom att uppäta skogsfröet och den utsädda säden, eller derigenom, att de tillgripa det matnyttiga vildbrådet, de insektätande småfoglarna, en mängd fogelägg och späda ungar.

I förhållande till sin storlek, behöfva foglarna i allmänhet ganska mycken föda. Man ser derföre en stor del småfoglar, såsom mesar och svalor, ständigt sysselsatta med att söka sin föda. De större roffoglarna kunna dock länge, 2—3 veckor, undvara föda, utan att svälta ihjäl.

Vi hafva redan förut ontalat foglarnas förmåga att gifva ifran sig läten och huru dessa, särdeles under fortplantningstiden ofta kunna sammanställas till för hvarje art egendomliga och mer eller mindre omvexlande sånger och lockljud. Genom denna förmåga bidraga foglarna mera än några andra djur att gifva lif åt naturen, och ett landskap, der de saknas, blifver derföre alltid dött och ödsligt.

Vi taga oss här friheten att, ur Prof. C. J. SUNDEWALLS förträffliga afhandling om de svenska foglarna, låna följande rörande sången och de öfriga läten, som förekomma hos dessa djur. Man kan deraf urskilja följande slag: »1) Den egentliga *sången*, som frambringas, endast under de stunder då fogeln är fri från näringsbestyr och fri från passioner, såsom en sysselsättning under ledigheten; således oftast under hvilan, eller under en, särskildt för sångens skull, företagen flygt, såsom af lärkan. Sången är alltid utmärktast under fortplantningstiden och många foglar lata blott höra den då. Den kan till och med hos många anses såsom ett uttryck af den vid denna tid vaknade driften, eller såsom en yttring af behagsjuka; men dess egentliga väsende är dock att vara en förlustelse under ledigheten från arbete och passioner. Sedan ungarna blifvit utkläckta afstannar sången, men många foglar börja åter om hösten och fortsätta till och med under kallaste vintern, såsom t. ex. strömstaren. Vanligen är det blott hannarna som sjunga; men af åtskilliga slag, t. ex. några sparfarter och sådesärlan, sjunga äfven honorna. Detta lärer isynnerhet vara temligen vanligt under första hösten, eller förr än fortplantningsdriften samt deraf följande förändringar och omsorger börjat. Sångförmågan förekommer inom alla fogelklassens

ordningar. Gökens kuku, kalkontuppens buller, orrens spel och hönstuppens galande äro lika verklig sång som näktergalens skönaste driller, och horsgökens besynnerliga läte, om hvars beskaffenhet man ännu ej är fullt enig*), måste utan tvifvel hiträknas. Men sången är fullkomligast och allmännast hos arterna af Tättings-ordningen.

2) De *vanliga läten*, som man hos småfoglarna pläga benämna locktoner, eller qvitter, och som de flesta af dem, samt många af andra ordningar, låta höra allt som oftast, äfven då de äro sysselsatta med annat, såsom att söka föda, samt isynnerhet då de om hösten och vintern draga omkring flockvis eller då de flyga längre sträckor. Dessa läten äro vanligtvis korta och entoniga samt lika hos båda könen. De frambringas, liksom sången, utan afsigt, för att uppfylla behovet af muskelverksamhet. De tyckas vara mindre allmänna eller mindre tydliga hos de bättre sångfoglarna och ofta mera ljudliga hos en del af de arter, som sjunga dåligt eller alls icke. Sådant är gässens, ändernas och hönsens vanliga läte. Mesarna, kungsfogeln,¹ snöskatan med flera dåliga sångare låta nästan ständigt höra det och lemna derigenom en ofta rätt god ersättning för de mera harmoniska ljud, som de ej förmå frambringa. Det är genom dessa läten, som flera arter bland småfoglarna om vintern ge en icke ringa grad af lif och trefnad åt våra annars ödsliga skogar. Hitt måste man äfven räkna kråkans kraxande, skatans skratt med flera dylika fogelläten, som mera sällan frambringas, men äro så mycket starkare och utmärktare. — 3) De särskilda läten hvarigenom foglarna likom tillropa hvarandra, locka till sig ungarna, varna dem eller kamraterna för fara o. s. v., samt de skrik eller utrop som förorsakas af fruktan, vrede, smärta m. m. Dessa läten pläga vara helt olika med de förutnämnda, men af flerfaldig beskaffenhet. — Hos somliga fogelarter är dock temligen ringa skilnad mellan alla dessa olika sorter af ljud, t. ex. hos gråsparfen.

*) Nu vet man dock med full säkerhet att detta egendomliga läte frambringas med stjärt pennorna. Vi skola längre fram på sitt ställe närmare redogöra derför.

Just derigenom att den egentliga fogelsången frambringas under hvilat, såsom ett uttryck af kraft och välbefinnande visar den sig vara uttrycket af ett högre djuriskt lif än det, som blott har afseende på naturbehofvens uppfyllande. Den förorsakas af ett öfverskott af lefnadslust och begär efter verksamhet; den är således af fullkomligt lika beskaffenhet med sången och med all yttring af skön konst hos människan. Liksom denna beror fogelsångens beskaffenhet på medfödda naturanlag, men är åtminstone till en viss grad underkastad förbättring genom öfning och studier. Yngre foglar göra tydliga försök, flera gånger, innan de lyckas att taga den ton de tycka om, och de äldre lära ofta af andra. Den vinner beständigt genom öfningen, hvarföre gamla foglar pläga sjunga bättre än de unga, och burfoglar, som aldrig upptagas af omsorger för egen och andras näring, blifva ofta bättre sångare än de som lefva fria, isynnerhet då de hallas tillhopa med andra af hvilka de kunna lära.

Hos foglarna af tättings-ordningen finnas nemligen ej blott förmågan att sjunga, utan äfven känsla för musik. De hafva begär att höra den och förmåga att uppfatta, till och med att lära och återgifva den. Det är bekant att man kan lära ganska många fogelararter att sjunga vissa lättare arier; ofta får man höra dem, som i fria tillståndet efterhärma andra, bättre sångfoglars toner, t. ex. busksqvättan och vanliga törnskatan, och mången torde hafva roat sig med det ganska lätta, men verkligen angenäma experimentet, att medelst en pipa eller flöjt, eller blott genom ihärdigt hvisslande af arier, uti en småskog samla omkring sig alla de småfoglar, som finnas i grannskapet. Dervid komma ej blott de egentliga sångfoglarna, utan äfven mesar, kråkor, korsnäbbar med flera, hvilka älska sången, ehuru de sjelfva ej förmå frambringa den *).

*) Författaren, som flerfaldiga gånger i skogen just på detta sätt loekat småfoglarna, kan icke dela den åsigten, att dessa skulle infinna sig endast derföre att de älska sången. Snarare synes det vara en viss fruktan eller nyfikenhet, som drifver dem dit för att undersöka hvad som är på färde; ty om man gömmer sig undan, så att de ingenting märka, utan blott höra tonerna, så begifva de sig snart vidare. Är man deremot af dem observerad, så komma de aldrig tysta och lyssnande, utan alltid under mer eller min-

Bland däggdjuren, som i så många andra hänseenden äro högre bildade än foglarna, märkes blott undantagsvis någonting, som liknar sång, t. ex. hos några gnagare. I allmänhet äro deras läten osammanhängande och omelodiska. Fiskarna, som blott tyckas lefva för att äta och fortplanta sig, äro stumma. Förmågan att gifva läte från sig finnas bland de ryggmärglösa, lägre djuren, hufvudsakligen bland insekterna, hvilka, liksom foglarna, äro bildade för att ega en stor rörlighet och hafva förmåga att flyga, hvarföre de bland de lägre djuren äro detsamma, som foglarna äro bland de högre. Af dem ega bi, flugor, cicader, gräshoppor med flera förmåga att gifva starka, uthållande läten, hvilka dock åstadkommas genom yttre delars verksamhet. De öfriga lägre djuren äro i allmänhet stumma.

Samma behof af verksamhet i en glad riktning, som alstrar sången, yttrar sig på ett annat sätt, i form af lek, hos barn och hos däggdjurens ungar; men da leken vanligen upphör med ungdomsåldern, så fortfar sången genom hela lefnaden; hos människan kan leken öfverga till ett ännu högre sträfvande. Äfven hos foglar yttrar sig begäret att leka, men tydligast såsom en motsats mot sången eller ersättning för densamma, hos de mest utbildade formerna af de lägre ordningarna, och isynnerhet hos några vadare, såsom tranan; t. o. m. brushanens strider äro af samma beskaffenhet. Det märkes äfven, i ringare grad, hos höns och änder, ehuru större delen af de rörelser, som förefalla oss såsom lek hos dessas ungar, knappt äro annat än en yttring af snålhet, för att fånga insekter och annat dylikt till föda, liksom det, som förefaller oss såsom lek hos fiskarna. — Hos roffoglarna finner man ej en sådan lust. De utmärka sig framför de flesta öfriga foglar genom större kroppskrafter och starkare synförmåga; möjligtvis äfven genom styrka i de öfriga yttre sinnesorganerna, men de använda dessa gåfvor blott för att tillfredsställa sin glupskhet. Roffogeln hvilar antingen för att sofva eller för

dre ängsliga och larmande läten. Den roflystna kråkan kommer helt säkert heller icke dit för att njuta af musiken; hon har nog någon helt annan fundering.

att speja efter rof; sångfogeln hvilar under det han, för att uttrycka sin glädje, uti sång uppstämmer sin skapares lof.

Det är sannolikt att sångfoglarna haft ett icke ringa inflytande på den börjande utvecklingen af menskliga bildningen; ty ehuru denna egentligen måste bero på medfödda själsförmögenheter, så hafva dock dessa behöft väckas och lifvas af de yttre omgifvelserna. Under det första naturtillståndet, innan människans egna verksamhet och konstdrift hade förskaffat ämnen att tänka öfver, egde de omgifvande naturföremålen vida större betydelse, såsom väckningsmedel för det slumrande sinnet, än de kunde hafva sedan någon civilisation redan uppstått; och denna sednare måste derföre i sin första början hafva till en god del artat sig efter intrycken af den omgifvande naturen. Nyholländarnes förnämsta lekar bestå i en efterhärmining af känguruhs rörelser och de nordamerikanska vildarna muntra sig med att föreställa bäfverns, elgens och andra djurarters beteende. Men knappt lära andra inflytelser af den omgifvande naturen hafva haft en lika stor förmåga att uppväcka det poetiska sinnet och lifva känslan för det sköna i naturen som fogelsången, hvilken glädde de i vildmarken lefvande människorna, liksom ännu alltid skogens sångare förnöja den kringirrande vallgossen, och lärkan, den på åkern arbetande landtmannen. Efter fogelsången torde människan hafva bildat sin egen första sång, hvaraf ännu spår finnas kvar. Samojeden sjunger efter alfogeln och en likhet med trastsången tyckes vara omisskännelig i vår egen folksång.

Den utmärktaste af alla sångfoglar är utan tvifvel den europeiska näktergalen. Ingen annan fogel är känd som frambringa så melodiska och omvexlande samt starka och ihallande toner. Dernäst komma en mängd trastartade foglar, såsom våra vanliga trastar — taltrasten och koltrasten — samt vår lärka. De bästa sångfoglar i andra verldsdelar äro närmast att jemföra med dessa. Indiens beryktade *bulbul* (*Pycnonotus bengalensis* och sannolikt andra arter af samma släkte), har i sin sång mycken likhet med vår sångtrast. Den i Nordamerika beprisade *mockingbird* (*Mimus polyglottus*), som allmänt anses för den förnämsta sångare i hela Amerika, ut-

märker sig isynnerhet genom sin förmåga att efterhärma andra foglars eller äfven djurs och människors läten, och att derigenom gifva en stor omvexling åt sin sång, men tonerna ega ej det behag som hos våra bättre sångfoglar. Vidare kunna såsom utmärkta sångare anföras åtskilliga sparfartade foglar, t. ex. Canariefogeln från canariska öarna, af hvilka han fått sitt namn, samt många af de sylvia-artade, såsom trädgårds-sångaren (*S. hortensis*), Indiens *Copsychus saularis* och en en mängd arter, kringspridda i de flesta länder. Gyllings- eller Oriolus-arterna, som äro utbredda öfver nästan hela den gamla kontinenten och hvaraf den europeiska arten, sommargyllingen (*O. galbula*), någongång förvillat sig till vårt land, utmärka sig genom rena, vackra flöjttoner, som dock äro föga omvexlande. De australiska *Gymnorhina tibicen* och *G. »organicum»* låta höra en ganska varierande sång af rena, orgelrika toner, som är rätt vacker, ehuru ej liflig och låter liksom vore den med möda frampressad. Underrättelserna om fogelsången i andra verldsdelar äro visserligen ej utförliga, men dock pläga de resande omtala de arter, hvilka mest utmärka sig genom sina läten. Af dessa underrättelser kan man sluta, att i allmänhet äro både de heta och de kalla ländernas sångfoglar underlägsne dem i de tempererade klimaten samt att Amerikas vida stå efter dem i gamla kontinenten. Bland alla verldsdelarna tyckes Europa (inom bokskogsregionen) och vestra tempererade Asien, hvilka tillhoppa utgöra näktergalens region, hafva de bästa och i förhållande till hela antalet af fogelarter, de flesta goda sångfoglarna. Sydamerika och Australien torde vara minst väl lottade i detta hänseende, ehuru äfven der förekomma många arter, hvilkas sång är att jemföra med den af våra medelmåttigare eller mindre utmärkta Sylvier och Fringiller. Indiens sångfoglar tyckas, särdeles i de nordligare trakterna, öfvertr träffa dem i andra heta länder och af egen erfarenhet kan jag anföras, att fogelsången i Bengalen föga står efter den i Europa, då nemligen Europas näktergal undantages. Den föreföll mig nära lik den i mellersta Sverige, som ligger utanför nämnde fogels region, men den är dessutom ganska uppblandad med främmande sträfva eller skrikande ljud, emedan ett stort antal foglar lefva i de heta länderna, som endast

hafva hårda, entoniga, ofta ängsliga läten. De hos oss förekommande kråkorna och en och annan vråk eller uggla samt hackspettarna, tornsvalan, nötväcken o. s. v. höras ej mycket och deras läten äro ej att jemföra mot de oljud och buller samt de ängsliga, genomträngande läten, som der nästan beständigt och öfverallt höras af talrika papegojor, bucconier, gökarter, glador, starearter o. s. v., samt flera af sjelfva sångfogelordningen. Då vår gök har ett vackert, angenämt läte, så äro de två i Bengalen allmänna arterna af samma släkte af alldeles motsatt beskaffenhet; den ena (*Cuculus ejulans*) är en af de ängsligaste, den andra (*C. niger*), är en af de bullersammaste skrikare man kan höra. Dylika omelodiska fogelläten lära förekomma temligen allmänt i alla heta klimat, och man måste tillstå att i de länder, hvarest de ej, såsom i Indien, omvexla med talrika, välljudande och starka röster, bör den vilda natur-concerten ej vara af särdeles harmonisk art. I Europa sakna vi dock ej medel för jemförelser; ty på de ställen hvarest råkan (*Corvus frugilegus*) uppslagit sina bopalar, såsom t. ex. i somliga byar på Skånska slätten, förer denna ett oljud, som säkert ej öfverträffas i sjelfva Indien. Och likväl, ehuru allt detta larm någongång kan förefalla tröttande eller besvärligt, så lärer dock aldrig totalintrycket deraf förefalla oss obehagligt, utan snarare motsatsen, såsom oftast är händelsen med yttringarna af lif i naturen.

Innan vi sluta denna afhandling om fogelsången böra vi göra rättvisa åt en del af de foglar som allmänt pläga anses vara fullkomligt i saknad af all sång. Detta är visserligen det vanligaste förhållandet bland de följande ordningarna*), men bland första ordningen (tättingar) tyckes det endast inträffa på ett mindre antal arter. Korpen synes vara en af detta antal och hos den vanliga gråsparfven kan man knappt urskilja de ljud som skola föreställa en slags sång från det vanliga lätet. Men mångfaldiga arter finnas, som hafva en så svag och obetydlig sång, att man vanligen ej märker den, hvarföre de orätt anses såsom alldeles utan förmåga deraf. Sådan

*) Efter vår indelning den 2:dra och 3:dje afdelningen.

är t. ex. skatan, hvilken allmänheten ej plägar tillerkänna någon sång och likväl höres denna ej sällan, om våren eller om hösten, af skator som sitta ensamma och ostörda. De gifva då ofta från sig ett svagt, pipande och jollrande läte, som är en verklig, ehuru temligen ofullkomlig sång. Hos den indiska skatan (*Pica rufa*) är detta samma läte vida starkare och tydligare. Till och med den vanliga krakan later understundom, ehuru mera sällan, under liknande förhållanden, höra en sång af pladdrande och knirkande toner, som dock är ännu ofullkomligare än skatans. Nötskrikan härmar ofta andra fogelläten och talgoxen sjunger om varen rätt lustigt, ehuru tonerna ej höra till de mycket omvexlande. Detsamma är förhållandet med flera andra arter af messlägtet (*Parus*). — Ladusvalan (*Hirundo rustica*), som ej heller plägar räknas bland sångarna, låter ofta, då hon sitter stilla och ensam, höra en skärrande, pladdrande sång, som är rätt munter, ehuru den låter, som om den vore frampressad med någon svårighet eller som om hon pratade smått för sig sjelf. Efter detsamma har landtfolket uppgjort en historia om hvad svalan berättar. Hon säger nemligen sqvallrande och förtrytsamt: »min fru har förlorat, min fru har förlorat . . . ett rödt nystan och en sa . . . ax», hvilket har afseende på folksagan, att hon varit kammarpiga hos jungfru Maria, men blifvit förvandlad till fogel emedan hon stulit ett nystan rödt garn och en sax, af hvilka hon nu till straff får bära det förra under halsen och den sednare i stjerten. — Sjelfva härfogeln, som dock saknar sångmuskler, låter höra en tydlig sång uti det entoniga läte: up! up!, som gifvit honom sitt latinska namn Upupa.»

Hvad foglarnas ålder angår, så blifva de i allmänhet äldre, än man skulle vara benägen att tro. Sålunda kan t. ex. svanen blifva omkring 300 år gammal, örnar, falkar och andra roffoglar, äfvensom korpar och papegojor, öfver 100 år, gäss 30 år, höns omkring 25 år och dufvor, äfvenså t. o. m. åtskilliga mindre sångfoglar, ända till 20 år och derutöfver. Men vid en tilltagande ålder blifva dock foglarna, liksom dägg-

djuren. behäftade med en mängd sjukdomar och kroppsliga lyten. Detta har man likväl endast iakttagit hos sådana, som hållas i fångenskap. I vilda tillståndet, der de flesta foglar äro utsatta för ständiga faror, torde de mera sällan uppnå sin högsta normala ålder; och om detta någongang skulle inträffa och de märka att deras krafter aftaga, gömma de sig undan, för att i stillhet gå sid död till mötes. Vid hög ålder få foglarna ofta klen syn, och stundom förlora de densamma helt och hållet. På samma sätt förhåller det sig äfven med deras fortplantningsförmåga. Den försvagas med åren och går slutligen alldeles förlorad. Härvid har man att märka ett högst eget förhållande, som kan ställas i analogi med vissa redan anmärkta företeelser i afseende på hornens utveckling hos hjortarna, eller de gamla gallhindarna, nemligen att de olika könen, sedan fortplantningsförmågan hos dem upphört, liksom öfvergå i hvarandra. Hos foglarna yttrar sig detta mest uti fjäderklädnadens förändringar, i det att hannen antager honans och honan hannens dräkt. Sådana s. k. gallfoglar far man icke så sällan se bland hönsfoglarna.

Foglarna äro utbredda öfver alla jordens zoner. Den största artrikedomen erbjuda länderna omkring eqvatorn, och många fogelfamiljer och släkten tillhöra endast den heta zonen. Mot norden tilltager antalet af vattenfoglar ganska betydligt, under det att landtfoglarnas antal, som så betydligt ökar sig mot söder, deremot blifver allt mindre och mindre. Man känner inemot 8,300 fogelarter, af hvilka ungefär 500 tillhöra Europa och omkring 250 Skandinavien.

Liksom vi hafva sett att förhållandet var med Skandinavien's Däggdjursfauna, så kan äfven dess Fogelfauna, i anseende till ursprunget, indelas i en germanisk och en siberisk. Från söder hafva vi nemligen fått en hel mängd foglar, som småningom acklimatiserats, och det lider intet tvifvel, att vi icke med tiden få ännu flera fran detta håll. Från öster hafva

också påtagligen åtskilliga foglar invandrat och vi hafva sannolikt äfven derifrån ännu flera att vänta.

Öfversigt af de Skandinaviska Foglarnas ordningar och familjer.

1:sta Afdelningen: **Sittfoglar** (Incessores). Nedre delen af läret och hela underbenet fria, d. v. s. ej indragna inom den hud, som betäcker kroppen. Bak-tån fästad i samma plan som framtårna. Benens fjäderklädnad sträcker sig atminstone till öfre tarsleden *).

I. Ordningen: **Tättingar** (Passeres). *Underarmens stora öfre täckfjädrar bilda blott en rad, och räcka icke utöfrer armpennornas midt. Af tårna äro tre riktade framåt och en bakåt; denna sednares klo är större än den mellersta framtåns; den yttre framtån är merändels vid basen sammanruen med den mellersta.*

1:sta Underafdelningen. Vingarna af medelmättig längd.

1:sta Gruppen: **Sångfoglar** (Oscines). Tarsens *baksida* — från hälen till $\frac{3}{4}$ af längden — beklädd af två långa, bak-till längs efter genom en söm förenade och alldeles hela plåtar.

A. Tarsens *framsida* betäckt af en hel skifva, icke af flera skilda tvärplåtar.

Fam. I. **Trastfoglar** (Turdidæ).

B. Tarsens *framsida* betäckt af flera tvärplåtar.

a. Näbben mer eller mindre långsträckt; underkäkens kanter låga, jernhöga, skarpa och knappt inböjda.

*) Undantag: fam. *Häfttåige foglar* (Syndactyli).

† Näbben oftast smal och spenslig; underkäkens hakvinkel eller inskjutande, fjäderklädda vik sträcker sig icke framom näsborrarnas öppning.

* Smällpennorna till antalet 10.

Fam. 2. **Sångare** (Sylvidæ). Öfverkäken bakom spetsen försedd med en svag inskränning.

Fam. 3. **Mesfoglar** (Paridæ). Öfverkäken bakom spetsen utan inskränning.

** Smällpennorna till antalet endast 9.

Fam. 4. **Ärlor** (Motacillidæ).

†† Näbben stor, ofta mycket stark och merändels af en långdraget konisk form; hakans vinkel eller inskjutande, fjäderklädda vik sträcker sig framom näsborrarna.

Fam. 5. **Kräkfoglar** (Corvidæ).

b. Näbben kort, tjock och konisk; underkäkens kanter hvassa, bakat höga och inåt böjda. Den fjäderklädda hakviken oftast bredare än lång.

Fam. 6. **Fink- eller Sparffoglar** (Fringillidæ),

2:dra Gruppen: **Skrikfoglar** (Clamatores). Tarsens *baksida* betäckt af flera sköldar *).

Fam. 7. **Lärkor** (Alaudidæ). De bakre armpennorna långa; de öfriga i spetsen hjertligt urnupna.

Fam. 8. **Härfoglar** (Upupidæ). Armpennorna sinsemellan nästan af samma längd, i spetsen afrundade.

2:dra Underafdelningen. Vingarna mycket långa, hoplagda omkring 10 gånger längre än tarsen. Näbben kort, vid basen bred och tillplattad.

Fam. 9. **Svalor** (Hirundinidæ).

*) Se tarsbeklädningen hos *Silenscausen*.

II. Ordningen: **Skärrföglar** (Strisores). *Underarmens stora täckfjädrar räcka utöfrer armpennornas halfta längd. Näbben kort; gapet mycket bredt. Framtårna vid basen förenade genom en hud eller sinsemellan fria, i sednare fallet är baktån vändbar framåt.*

Fam. 10. **Tornsvälar** (Cypselidæ). Näbben kort; gapet bredt. Tårna sinsemellan fria; baktån vändbar framåt. Vingarna mycket långa och böjda, med korta armpennor, som ej nå stjärtens bas.

Fam. 11. **Nattskärror** (Caprimulgidæ). Näbben kort; gapet utomordentligt bredt. Framtårna vid basen förenade genom en hud. Armpennorna långa.

III. Ordningen: **Gökföglar** (Amphiboli). *Underarmens stora täckfjädrar räcka utöfrer armpennornas halfta längd. Näbben af medelmåttig längd, långsträckt och något böjd. Af tårna äro antingen 2 riktade framåt och 2 bakåt, eller 3 sinsemellan fria framåt och 1 bakåt.*

Fam. 12. **Blåkråkor** (Coracidæ). Tre tår framåt och en bakåt.

Fam. 13. **Gökar** (Cuculidæ). Tva tår framåt och tva bakat.

IV. Ordningen: **Klätterföglar** (Zygodactyli). *Underarmens stora öfre täckfjädrar räcka i de flesta fall icke utöfrer armpennornas midt. Fötterna hafva 2 tår framåt och 2, eller stundom blott 1, bakåt. Tungen utsträckbar, mummlik.*

Fam. 14. **Göktytor** (Iyngidæ). Stjärtens pennor mjuka och af vanlig form.

Fam. 15. **Spettar** (Picidæ). Stjärtens mellersta pennor spetsiga, styfva och elastiska.

V. Ordningen: **Häftåige föglar** (Syndactyli). *Näbben mer eller mindre kantig. Framtårna vid basen sammanvuxna. Tarserna korta.*

Fam. 16. **Isfoglar** (Alcedinidæ). Näbben rät eller något uppat böjd.

Fam. 17. **Biätare** (Meropidæ). Näbben något nedat böjd.

VI. Ordningen: **Roffoglar** (Accipitres). *Vingarna stora; underarmens stora öfre täckfjädrar bilda flera rader och de större ibland dem räcka utöfrer armpennornas midt. Näbben vid basen beklädd af en rashud, vid spetsen nedkrökt i form af en hake. Benen starka, tårna icke sammanslagna vid basen *), alla räpnade med krökta, starka och spetsiga klor.*

Fam. 18. **Hökartade Roffoglar** (Falconidæ). Ögonen riktade åt sidorna. Tarna nakna. Fjäderklädnaden fast.

Fam. 19. **Uggleartade Roffoglar** (Strigidæ). Ögonen riktade framåt. Tarna fjäderklädda. Fjäderklädnaden mjuk och yvig.

VII. Ordningen: **Duffoglar** (Pullastræ). *Underarmens stora öfre täckfjädrar bilda flera rader och de längsta ibland dem räcka utöfrer armpennornas midt. Näbben, som saknar rashud, är vid basen oftast naken eller försedd med en uppsprölld hud vid näsborrarna. De 3 främre riktade tårna icke sammanslagna.*

Fam. 20. **Dufvor** (Columbidæ). Underkäken otandad.

2:dra Afdelningen: **Springfoglar** (Cursores). Nedre delen af läret och hela underbenet fria, sasom hos första afdelningens foglar. Baktån sitter i de flesta fall något högre än de öfriga tarna, eller saknas stundom helt och hållet. Sitter den någongång i samma plan som framtårna, så äro underbenen i hela spetsen nakna. Detta är äfven förhållandet då framtårna understundom äro förenade genom en sim-

*) Dock är uttån ofta vid roten förenad med mellantån förmedelst en hudflik.

hud eller kantade dermed. De stora öfre täckfjädrarna på underarmen räcka utöfver midten af armpennorna.

VIII. Ordningen: **Hönsföglar** (Gallinæ). *Benen temligen låga eller af medelmåttig höjd; underbenen ända till spetsen beffjädrade. Vingarna korta, trubbiga och mer eller mindre kupiga. Näbben kort och hrälfd.*

Fam. 21. **Fasaner** (Phasianidæ). Näbbens bas täckt af en köttig hud.

Fam. 22. **Skogs- och Fälthöns** (Tetraonidæ). Näbbens bas utan någon köttig hudbetäckning.

IX. Ordningen: **Vadare** eller **Kärrföglar** (Grallæ). *Benen höga; underbenen i spetsen nakna*).*

1:sta Gruppen: **Spetsvingade Vadare** (Oxypterae). Vingarna spetsiga; armpennorna korta; 1:sta eller 2:dra smällpennan längst.

Fam. 23. **Trappar** (Otidadæ). Näbben hard, kortare eller föga längre än hufvudet, mot spetsen tjockare; öfverkäken med ett inskuret hak bakom spetsen. Tårna temligen korta.

Fam. 24. **Brockföglar** (Charadriidæ). Näbben hard, vanligen kortare eller föga längre än hufvudet, sällan mera langsträckt**), mot spetsen tjockare; öfverkäken utan någon inskärning bakom spetsen. Tårna temligen korta.

Fam. 25. **Beckasinföglar** (Scolopacidæ). Näbben lang, smal, mjuk och böjlig, emot spetsen afsmalnande. Tårna temligen langa.

2:dra Gruppen: **Trubbingade Vadare** (Amblypterae). Vingarna trubbiga; armpennorna långa; 2:dra—5:te smällpennan längst.

Fam. 26. **Sumphöns** (Rallidæ). Vingarna och näbben korta.

*) Härifrån gör dock *Morkullan* (Scolopax rusticola) ett undantag.

**) Hos *Strandskatan* (Hæmotopus ostralegus).

Fam. 27. **Hägerfoglar** (Ardeidæ). Vingarna och näbben långa.

3:dje Afdelningen: **Vattenfoglar** (Natatores). Låret och öfre delen af underbenet äro icke fria, utan indragna inom den hud, som betäcker kroppen. Benen korta; framtårna, eller stundom alla tårna, sinsemellan förenade genom simhud; stundom äro dock framtårna endast kantade med en dylik hud; baktån är fästad något högre än de öfriga tårna, stundom saknas den helt och hållet. Underarmens stora öfre täckfjädrar räcka utöfver armpennornas midt.

I:sta Gruppen: **Slättnäbbar** (Simplicirostres). Näbben saknar hornlameller eller s. k. tänder.

A. Baktan förenad med intån genom en simhud.

X. Ordningen: **Pelikanfoglar** (Steganopodes). *Baktån sittande föga högre än framtårna. Vingarna och stjerten temligen stora.*

Fam. 28. **Pelikaner** (Pelicanidæ).

B. Baktan fri, d. v. s. helt och hållet skild från de öfriga tårna, stundom ingen.

XI. Ordningen: **Måsfoglar** (Longipennes). *Vingarna långa, räckande mer eller mindre långt utöfver stjertens bas. Benen fästade under kroppen på vanligt afstånd från stjerten.*

Fam. 29. **Måsar** (Laridæ). Näsborrarna af vanlig beskaffenhet, smala och genomsigtiga.

Fam. 30. **Stormfoglar** (Procellariidæ). Näsborrarna tubformiga. Baktan antingen rudimentär eller ingen.

XII. Ordningen: **Gumpfotade Foglar** (Pygopodes). *Vingarna korta, knappt räckande till stjertens bas. Benen sitta ovanligt långt tillbaka. Stjerten kort eller ingen.*

A. Baktan fullt utvecklad.

Fam. 31. **Doppingar** (Podicipidæ). Framtarna sinsemellan till största delen skilda och försedda med simflikar.

Fam. 32. **Lommar** (Colymbidæ). Framtårna sinsemellan förenade genom simhud.

B. Baktan saknas.

Fam. 33. **Alkor** (Alcidæ).

2:dra Gruppen: **Tandnäbbar** (Lamellirostres). Näbben försedd med hornlameller eller s. k. tänder.

XIII. Ordningen: **Andfoglar** (Lamellirostres). *Framtårna sinsemellan förenade genom en hel simhud.*

Fam. 34. **Skrakar**. (Mergidæ). Näbben temligen smal; näbbnageln hakformig; lamellerna, åtminstone i öfverkäken, sågtandslika och bakat riktade.

Fam. 35. **Änder** (Anatidæ). Näbben temligen bred; näbbnageln icke hakformig.

Första Afdelningen: **Sittfoglar.**

Incessores.

De mest utmärkande kännetecken för hithörande foglar äro: att underbenet är alldeles fritt, och icke, liksom hos de foglar, hvilka tillhöra den 3:dje afdelningen, indraget under huden; att detsamma är fjäderklädt ända till spetsen; och slutligen att baktån är fullständigt utvecklad och sitter i samma plan, d. v. s. är fästad lika högt som de öfriga tårna. Dessa kännetecken passa in på de aldra flesta hithörande foglar. Endast några få göra härifrån ett undantag, såsom t. ex. *Isfogeln* (*Alcedo Ispida*) och *Biätaren* (*Merops Apiaster*), hos hvilka underbenet är naket i sjelfva spetsen. Men vissa af de anförda kännemärkena hafva dock dessa foglar gemensamt med åtskilliga foglar tillhörande de andra afdelningarna. Sålunda är t. ex. underbenet fritt äfven hos alla foglar hörande till den andra afdelningen eller hos alla *Springfoglarna*, samt till spetsen fjäderklädt hos *Hönsfoglarna* och *Mörkullan* ibland vadarna. Hvad slutligen baktån beträffar, så har den icke alltid hos de öfriga foglarna sitt fäste högre än de andra tårna, utan sitter t. ex. hos vissa *Hägerfoglar* i samma plan som dessa.

Till denna afdelning höra ett öfvervägande stort antal af våra sma foglar, och den är i allmänhet taget rikare på arter än båda de öfriga afdelningarna tillsammans. I flera hänseenden kunna sittfoglarna anses såsom de högst utbildade bland alla foglar och hafva äfven af denna anledning fått intaga den främsta platsen i systemet. De flesta ibland dem hafva sina tillhall i skogarna, der de mest uppehålla sig i träden. På marken röra de sig i allmänhet icke med någon synnerlig lätthet; men deras flygt är ofta både snabb och ut hållande.

De bygga oftast sina bon höjda öfver marken i träd och buskar och visa vid inredningen deraf icke sällan mycken konstfärdighet. Det är isynnerhet de små insektätande sångfoglarna, hvilka utmärka sig i detta hänseende. Da dessa foglars ungar först komma till verlden äro de blinda och, med få undantag, mer eller mindre nakna samt urståndsatta att på egen hand reda sig. De måste derföre en längre eller kortare tid matas och vårdas i boet, och i detta arbete deltaga vanligen båda föräldrarna med lika omsorg.

I. Ordningen: Tättingar.

Passeres.

Denna ordning innefattar en stor mängd små och några medelstora fogelarter, hvilka i de väsendtligaste delar sinsemellan visa en ganska nära öfverensstämmelse, och genom konstanta kännemärken, utan någon synnerlig svarighet, kunna skiljas från alla öfriga foglar. Denna ordning är, tillfölje deraf, en ibland de naturligaste och bäst begränsade.

Om man betraktar vingarna (se fig. 2) hos dessa foglar, så skall man finna, att armpennorna, som till antalet äro 9, sällan 10 eller 11, jämförelsevis äro ganska stora, hvarigenom vingarna i de flesta fall synas breda och korta. Näst efter dessa pennor följer inåt vingen blott en enda rad af stora täckfjädrar, hvilka dock aldrig äro så långa, att de sträcka sig till armpennornas midt. Härigenom skilja sig tättingarna från nästan alla andra foglar, emedan hos dessa sednare alltid finnas 3 eller flera rader utaf dylika större täckfjädrar, af hvilka de längsta sträcka sig utöfver midten af armpennorna. Endast hos vissa klätterfoglar, såsom hos *Hackspettarna* och *Göktytan*, äro vingarna i detta fall lika bildade med vingarna hos tättingarna. Efter denna rad af större täckfjädrar följa vidare flera rader af små dylika. De främre vingpennorna, som sitta på hand- och fingerbenen, äro hos dessa foglar vanligen 10, mindre ofta endast 9. I förra fallet inträffar det ofta, att den första eller yttersta af dessa pennor endast är helt liten, smal och vid vingens granskning lätt att förbise. — Hvad dessa

foglars fötter angår, så äro de i allmänhet spensliga eller af en svagare byggnad än många andra foglars. De hafva 3 tår framåt riktade och en bakåt. Denna sednare, som är fästad i jernhöjd med de öfriga, är oftast starkare och märkbart större än dessa, och försedd med en större klo. Af framtarna äro den yttre och mellersta vid roten sammanvuxna, så att klyfningen dem emellan icke sträcker sig så långt in som emellan den mellersta och den inre tan.

Sasom nämnt är, innefattar denna ordning en hel mängd smafoglar. De största ibland dem höra till kråkfoglarnas familj, sasom *Korpen*, *Kråkan*, *Nötskrikan* med flera. De minsta äro *Kungsfågeln* och *Gärdsmyggen*.

Tättingarna besitta i allmänhet en stor rörlighet och äro nästan beständigt, från morgon till afton, i en liflig verksamhet. De flyga äfven, med få undantag, ganska väl; men deras rörelser på marken äro deremot vanligen hoppande och mindre utmärkta, ehuru de äfven i detta hänseende öfverträffa ganska många andra foglar. Genom sangförmågan, som hos flertalet ibland dem natt en hög grad af fulländning, såväl som genom sin läraktighet, sina i flera riktningar utvecklade instinkter o. s. v., kunna dessa foglar anses sasom de fullkomligaste inom hela denna djurklass och sasom de, hvilka mer än de flesta andra foglar genom sina melodiska toner bidraga att gifva lif, omvexling och behag åt våra eljest dystra, enformiga skogar.

I de flesta fall bygga dessa foglar sina bon höjda öfver marken i träd och buskar. Några hafva dock sina nästen på marken, såsom t. ex. *lärkorna*, eller i jordhål, såsom *strand-scalan*. I allmänhet rufva båda könen skiftevis sina ägg och hjälpa till vid ungarnas uppfödande. Dessa sednare äro vid födseln blinda och nästan nakna.

Deras föda består dels af insekter, larver, maskar o. s. v., dels af frön, bär och dylikt. Endast sällan tillgripa de varmblodiga djur, såsom t. ex. *törnskatorna* och vissa bland *kråkfoglarna*, hvilka sednare, jemte några andra, dessutom äro allätare.

De flesta äro flyttfoglar, och många kunna anses sasom mycket nyttiga derigenom, att de i väsendtlig mån bidraga till

utretandet af en mängd för träden och de odlade växterna skadliga insekter. Några äro verkliga skadedjur, såsom t. ex. *korpar* och *kråkor*.

1:sta familjen. **Trastfoglar.**

Turdidae.

Dessa foglar tillhöra *sångfoglarnas* grupp (se sid. 66) och utmärka sig således först och främst derigenom, att tarsens baksida, från hälen till $\frac{3}{4}$ af längden är beklädd af 2 långa alldeles hela skenor eller platar. Detta kännetecken hafva de gemensamt med de 6 följande familjernas foglar, från hvilka de dock skilja sig derpa, att äfven den främre sidan af tarsen är till större delen beklädd af en hel hud, och icke, annat än någongång nedtill närmare tarsen, afdelad i flera mindre sköldar *). Öfverkäken försedd med en liten inskränning bakom spetsen. Vid munvikarne finnas, utom hos strömstaren, ett större eller mindre antal borsthar. Smällpennorna 10, af hvilka den första är helt kort, sällan betydligt längre än underarmens större täckfjädrar.

De flesta hithörande foglar flytta bort under den kalla arstiden. Endast vissa trastar, strömstaren och kungsfogeln stanna qvar. De lifnära sig hufvudsakligen af insekter och andra smådjur, men somliga derjemte äfven af bär.

Det största antalet bebo skogarna; några få hafva sina tillhåll på stenbundna, öppna platser eller i busktrakter, och en, nemligen strömstaren, lefver ständigt vid vatten, hvaruti han äfven hemtar sin föda.

De bygga alla konstiga bon.

De särskilda hithörande släktena kunna karakteriseras på följande sätt:

A. *Näsborrarna nakna.*

a) *Vingarna af vanlig längd, icke korta och kupiga.*

1. **Trastar** (*Turdus* LINN.). Näbben stark, ofvan af kullrad, utan intryckning framom näsborrarna. Stjerten grå

*) Dock ser man ofta hos yngre trastar märken efter några sköldar äfven uppåt tarsen.

eller svartaktig, den yttre pennan ofta i sjelfva inre spetskanten vit. Könen vanligen lika.

2. **Sqvättor** (*Saxicola* BECHST.). Näbben svag, rät, vid roten mera bred än hög, bildar mellan näsborrarna en smal, upphöjd kant. Stjerten tvär och vid roten bredt vit.

3. **Rödstjertar** (*Luscinia* LINN.). Lika de näst föregående, men stjerten, som är mer eller mindre rödaktig, saknar hvitt vid roten och på sidorna

b) *Vingarna korta, böjda och kupiga.*

4. **Strömstarar** (*Cinclus* BECHST.).

B. *Näsborrarna mer eller mindre täckta af fjädrar.*

5. **Kungsfoglar** (*Regulus* RAY.).

Trastsläktet (*Turdus* LINN.).

Trastarna äro icke allenast de största foglar inom sin egen familj, utan öfverträffa äfven i detta hänseende, om man undantager kråkfoglarna, alla andra foglar af denna ordning. Näbben temligen stark, af medelmåttig längd, rät, emot spetsen från sidorna något sammantryckt; öfverkäken längs ryggen lindrigt böjd och afkullrad, i spetsen något litet nedböjd och bakom densamma försedd med ett hak; näsborrarna belägna på sidorna nära näbbroten, äggformiga och ofvan till hälften täckta af en naken hud; näbbroten, isynnerhet vid mungiporna, beväxt med glesa borsthår. Den nakna inre ögonkanten, äfvensom mungiporna under fortplantningstiden oftast gula. Vingarna af medelmåttig längd; första handpennan ganska kort, den 3:dje och 4:de längst. Benen temligen starka; tarsen alltid längre än

Fig. 27.

Fot af en trast.

mellantån, dess framsida endast nedtill försedd med nagra hela sköldar, eljest beklädd af en hel hud. Dock märker man icke sällan hos yngre foglar små märken efter 3—4 större plåtar längre uppåt tarsen. Stjerten räcker långt utanför vingarna, utgör omkring $\frac{2}{3}$ af deras längd och är i spetsen afrundad, tvär eller något urnupen samt till färgen svartaktig, brunaktig eller brungrå; endast de yttersta pennorna hafva stundom något hvitt i spetskanten. — Hos de flesta arter likna könen hvarandra; men ungarna äro mera fläckiga än de gamla.

Trastarna hafva, hvad vistelseorten och lefnadssättet beträffar, sinsemellan en påfallande öfverensstämmelse, ehuru dock på samma gång hvarje särskild art i nämnde hänseenden företer vissa egendomligheter, som antingen blott äro svagt antydda eller alls icke kunna förmärkas hos andra. De lefva om sommaren vanligen parvis. Blott en enda art, nemligen snöskatan, lefver nästan ständigt i större eller mindre sällskaper och häckar ofta i täta kolonier liksom vissa kråkfoglar, t. ex. rakorna. Om hösten och vintern lefva de dock i allmänhet familjevis eller flockvis tillsammans, och flera ibland dem äro flyttfoglar.

I allmänhet äro dessa foglar muntra, lifliga och verksamma, och ehuru de genom sina näringsmedel egentligen äro hänvisade till att vistas på marken, trifvas de icke gerna på öppna platser, utan hafva vanligen sina tillhåll i skogar och busktrakter, der de lefva skyddade. Man kan derföre säga, att de mer eller mindre uteslutande tillhöra skogen; ty det är snart sagdt endast under flyttningarna, höst och vår, eller under ströftågen om vintern, som vissa arter, t. ex. snöskatan, infinna sig på hedar och öppna kärrängar, eller, såsom flertalet af de öfriga, besöka fälten och trädgårdarna. Äfven ringtrasten, som bebor höga bergstrakter och i våra nordiska fjellbygder t. o. m. har sitt ständiga tillhåll vid trädvegetationens öfre gräns, döljer sig gerna bland klippor och täta småbuskar.

På marken röra sig trastarna hoppande, men med större färdighet än de flesta andra sångfoglar, och understödjas dervid af raska slag med vingarna. De hafva en temligen upprikt kroppsställning och vanligen hålla de stjerten något upp-

lyftad. Deras flygt är oregelbunden, men ganska snabb och sker ryckvis med hastiga vingslag.

Hvad trastarnas yttre sinnen angår, så äro atminstone synen och hörseln mycket utmärkta. Till skaplynnets äro de i allmänhet icke så vilda och skygga som många andra foglar, men deremot ganska försigtiga och i alla sina företag mycket beräknande. List sakna de icke, ejheller en viss dristighet, men vanligtvis äro de misstänksamma och begagna alla möjliga utvägar för att undvika faror och sätta sig i säkerhet*). Uppmärksamma på allt, som försiggår omkring dem i skogen, varna de genom egendomliga läten andra foglar, då någon fara är förhanden. Ja, till och med haren och andra däggdjur lyssna derpå och taga sig tillvara. Vi tro dock icke att dessa varningsrop frambringas med någon slags beräkning att derigenom göra andra djur uppmärksamma på öfverhängande faror; ty trastarna äro vanligen just icke vänligt stämda, hvarken emot främmande individer af sitt eget släkte, eller emot andra foglar. Det är endast den sällskapligt lefvande snöskatan samt taltrasten och rödvingen, hvilka i detta hänseende hafva någon fördragsamhet.

Sasom vi redan nämnt, äro trastarna mycket lifliga foglar. De äro också nästan ständigt i verksamhet och halla sig knappast stilla annat än då de sofva eller sjunga. Deras sång är i allmänhet mycket vacker och omvexlande: hvarje strof är klar och afslutad, hvarje ton fyllig, ren och afrundad. Den är mer än någon annan fogelsång egnad för skogen, med hvars dystra allvar den så skönt harmonierar. Bäst sjunger taltrasten, dernäst koltrasten, dubbeltrasten och rödvingen; sämst sjunger snöskatan.

Den vanliga locktonen är temligen lika för de flesta arterna och kan uttryckas med *tack, tack* eller hos snöskatan med *schack, schack*. Dubbeltrasten har dock en annan lockton: *schuerr* eller *scherr*, som ofta atföljes af ett annat ljud *ratata*. Ofta lata äfven trastarna höra ett fint *sri, jri* eller *li-st*, och då de varna hvarandra hafva de dessutom, såsom

*) Att de om hösten så lätt kunna fångas i donor, torde man få tillskrifva deras stora begär efter rönnbär, hvarmed dessa betas.

nämndt är. äfven åtskilliga egna läten. Salunda hör man koltrasten ropa *tjuck, tjuck, tjuck* — *hit, hit* eller *tiätiä*, taltrasten *tick, tick*, rödvingen *zick, zick* och snöskatan *quik, qui. quik* eller *schaschaschak*.

De bygga öppna, af pinnar, mossar, lera, gödsel o. s. v. konstigt sammansatta bon och lägga omkring 5 à 6 ägg.

Om sommaren lifnära de sig af insekter, larver, maskar, sniglar och andra smådjur, som de uppsöka på marken eller under nedfallna löf och barr; om vintern af frön, bär, knoppar o. s. v.

Deras kött är ganska välsmakande och de äro såsom vildbråd bekanta under namn af kramsfogel, ehuru dock äfven flera andra matnyttiga småfoglar fått denna benämning.

De flesta trastar kunna underhållas i bur, der de sjunga och blifva ganska tama. Man gifver dem till föda mjölmask och myrägg, eller en blandning af sönderstötta skorpor, kokta morötter och hvetekli med mjölk. Men föröfrigt hålla de äfven tillgodo med hvarjehanda andra ämnen ur växt- och djurriket. Rönnbär tycka de mycket om.

1. Dubbeltrasten (*Turdus viscivorus* LINN.). *Ofrån brungrå; på undre sidan hvit med gulaktig anstrykning och svartaktiga fläckar, hvilka på halsen äro spetsiga och pil-lik, på bröstet och magen trärställda och af en oval form; täckfjädrarna på undre sidan af vingen hvita; stjerten gråbrun, yttersta pennan i den inre spetskanten hvit.* — Längd omkr. 12 tum.

Hannen. Näbben brun, underkäken vid roten bredt gulaktig. Benen smutsgrå. Fjäderklädnaden på alla öfre kroppsdelar brungrå, med på ryggen en svag, olivgul anstrykning; på alla de undre kroppsdelarna hvit, med isynnerhet åt sidorna, en rostgul anstrykning samt svartaktiga fläckar, hvilka på halsen och frambröstet äro pillika, d. v. s. nedat breda, uppat spetsiga; på öfriga delarna af bröstet och på magens sidor trärställda och af en oval form; strupen i midten nästan ofläckad. Vingarna mörkbruna; smällpennorna i yttersta utkanten smutshvita; de undre vingtäckarna rent hvita. Stjerner i

spetsen tvär, till färgen brun med graaktig anstrykning; de tre yttre pennorna i yttre spetskanten hvita, hvilken färg har den

Fig. 28.

Dubbeltrasten.

största utsträckningen på den 1:sta, som stundom äfven på midten och längs hela yttre sidan har en hvit teckning; täckfjädrarna på stjertens undre sida bruna, i spetsen och längs midten bredt hvita.

Honan, som är något mindre än hannen, har mindre ren färgteckning.

Ungarna hafva före den första ruggningen en mycket brokig fjäderklädnad, som ofvan mera stöter i olivgrönt, på de nedre kroppsdelarna mera i gult, än hos de äldre foglarna, samt föröfrigt är utmärkt derigenom, att fjädrarna på de öfre kroppsdelarna hafva en rostgul, droppformig spolfläck. Denna dräkt afläggas i Augusti.

Dubbeltrasten bebor skogarna i en stor del af Europa och är hos oss icke sällsynt under sommaren, synnerligen i de mellersta och norra provinserna. Om vintern stannar en del kvar i sydligare trakter, men flertalet torde dock under denna årstid lemna våra landamären. Denna trast kan emellertid sägas vara både strykgogel och flyttfogel hos oss. I April, eller stundom ännu tidigare, infinner han sig åter vid sina häckställen. Han är vanligen ganska skygg och vistas helst i barrskogar, synnerligen i sådana, som begränsas af trädbevuxna

ängar och sidländta busktrakter. Der lefver han oftast enslig eller parvis, och är i allmänhet mindre sällskaplig än de öfriga trastarna. Endast under flyttningstiderna slå sig flera familjer tillsammans och bilda då stundom ganska stora flockar.

Dubbeltrasten är af ett afundsamt och ofredligt lynne. Med sina kamrater, såväl som med andra foglar, lefver han derföre sällan i godt förhållande, utan ses ofta bortjaga dem från de träd, af hvilkas bär de gemensamt lifnära sig, äfven sedan han sjelf icke är i behof af någon föda.

Hans sang är ganska angenäm, men utgöres dock endast af några korta, afbrutna slag. Då han uppflyger eller blifvit skrämd låter han höra ett fint *iis!*, som åtföljes af ett sträff, liksom snarkande *arr-r!*

Fig. 29.

Dubbeltrastens bo.

Om sommaren lifnärer han sig af insekter, larver, maskar o. s. v., om hösten och vintern af hvarje handa bär. Misteln (Viscum album) klubbiga bär synes han vara synnerligen begifven på, och bidrager derigenom till denna parasitväxts spridning. Han har också af denna anledning fått namn af Misteltrast.

Han bygger sitt bo på trädgrenar och lägger vanligen 5 ägg, som till färgen äro grönhvita, med violetta och rödbruna fläckar. Köttet är ganska välsmakande.

2. **Taltrasten** (*Turdus musicus* LINN.). *Ofvan olivbrun, med grå anstrykning; på undre sidan hvit, med delvis ockrogul anstrykning och svartaktiga fläckar, hvilka på halsen äro nästan omvändt hjertlika, på bröstet och magen ovala, ej tvärställda; täckfjädrarna på undre sidan af ringen rostgula; stjertens pennor olivbruna, enfärgade.* — Längd omkr. 9 tum.

Namn: Taltrast, Nattvaka, Nordisk Naktergal, Sångtrast, Klädra, Fjällstare, Gädtrast; Smäl. Klera; Österg. Kladdra; Skån. Kramsful; Norr. Maultrost, Natvaka (Nattvaka), Norske Nattergal.

Taltrasten är mindre än dubbeltrasten, hvilken han till färgteckningen ganska mycket liknar. Han skiljer sig dock lätt derpå, att stjertens pennor äro enfärgade, att de undre vingtäckarna äro rostgula eller roströda och att fläckarna på bröstet och magen icke äro tvärställda, utan hafva sin största dimension på längden, eller äro af en omvändt hjertlik form. Strupen hvit, utan fläckar och på hvardera sidan begränsad af en nedlöpande, svartaktig linie. Magen är vanligen längs midten helt hvit, ofläckad. Den gula anstrykningen på de undre kroppsdelarna framträder tydligast på bröstets och halsens sidor.

Ungarna äro ofvan mera fläckiga än dubbeltrastens.

Taltrasten är en ganska allmän fogel i hela Europa. Hos oss finnes han snart sagdt öfver hela landet och är allmänt bekant för sin höga, klara och välljudande sång, som han vanligen låter höra under de tysta sommarnätterna från toppen af ett högt träd. Han sjunger dock äfven under andra tider af dygnet, t. o. m. midt på dagen, synnerligen efter ett ljunt regn eller då väderleken är duskig. Mest förekommer han i barrskogarna, eller i sadana trakter, der barr- och löfskogar omväxla. Likasom dubbeltrasten för han der ett mera ensligt lefnadssätt, är skygg, liflig och i ständig verksamhet. Ofta ser man honom hoppa omkring på marken bland buskar och nedfallet löf, då han emellanåt låter höra sin fina och svaga lockton: *zipp; zipp*.

Han är hos oss flyttfogel, ehuru under blida vintrar en eller annan äfven stannar qvar i de södra provinserna. Om våren i Mars, April och Maj, da han är på väg tillbaka till

sina häckställen, träffas han ofta i parker, trädgårdar, ängsbackar o. s. v.

Han är mycket glupsk och förtär dagligen en stor mängd insekter, larver, maskar m. m. Om hösten lifnärer han sig förnämligast af åtskilliga slags bär, synnerligen rönnbär.

Sitt bo bygger taltrasten i de flesta fall på grenarna af barrträd, blott någon gång i löfträd eller på en kringvuxen stubbe. Det är ganska konstigt sammansatt och särdeles utmärkt derigenom, att det invändigt är öfversmetadt med ett slags murbruk, bestående af lera och rutten ved, som fogeln knådat tillsammans med saliv. Äggen äro vanligen 4—6, blåaktigt gröna och glest svartprickiga.

Köttet är sundt och välsmakande. För sin utmärkta sång hålles taltrasten stundom i bur.

3. Rödvinge-trasten (*Turdus iliacus* LINN.). *Ofvan olivbrun; under hvit, framhalsen tecknad med svartaktiga, bröstet och sidorna med mörka längdfläckar; kroppssidorna och de undre vingtäckarna roströda; öfver ögonen ett hvitt band. — Längd omkr. 8 tum.*

Hannen. Näbben svart; underkäkens bakre hälft rödgul. Hela fjäderklädnaden ofvan olivbrun. Från den inre näbbviken utlöper på vardera sidan 2:ne hvitaktiga band, af hvilka det ena går öfver ögat, det andra längs sidan af strupen bredvid öronfjädrarna, hvarest det upplöses i en vitgul fläck. Halsen och bröstet hvita, ofta med en svag, gulaktig anstrykning och svartaktiga, längsgående fläckar, som isynnerhet på sidorna äro mera tätt stående. Magen hvit med gråbruna sidofläckar. Kroppssidorna föröfrigt längs vingarna roströda. Af samma färg äro äfven de undre vingtäckfjädrarna. Stjerten olivbrun, den yttersta pennan i spetsen med en smal, hvitaktig inkant. Benen smutsgula eller grågula.

Honan har bandet öfver ögat smalare och mera gulaktigt. näbben endast gul på underkäkens rotgrenar, strupen utan fläckar. Eljest nästan lik hannen.

Ungarna, som äro fläckiga, skiljas på det hvita bandet öfver ögat.

Rödvingetrasten är den minsta bland alla våra trastar, och förekommer i allmänhet mera nordligt än de 2 föregående. I Lappland finnes han nästan öfverallt, der barrskog växer och der lokalen föröfrigt är passande; men längre mot söder är han under sommaren temligen sällsynt, ehuru han dock häckar på åtskilliga ställen äfven i de mellersta landskaperna. Han är en flyttfogel, som öfvervintrar i det södra Europa och norra Afrika. Under flyttningstiderna till och från Norden visar han sig mer eller mindre talrikt i mellanliggande trakter. Endast sällan har man funnit en eller annan individ, som dröjt sig kvar öfver vintern hos oss *).

I afseende på lefnadssättet öfverensstämmer denna trast i många fall med taltrasten, men synes dock vara mera sällskaplig, så att man ofta får höra flera stycken sjunga i ett och samma träd. Hans sång är ganska vacker och omvexlande, ehuru temligen svag. Han inleder oftast densamma med ett något ängsligt: *trui, trui, trui, tritititi*, och fortsätter sedan med ett svagare qvitter.

Till uppehållsställe väljer han helst lågländta trakter, bevoxna med buskar, eller med lågväxt och yngre skog; men han träffas äfven högre på fjellen, åtminstone så högt upp som granen växer.

Sitt bo bygger han i buskar nära marken. Äggen äro vanligen 5 à 6 grönaktiga och brunfläckiga.

Köttet säges vara ganska läckert.

4. Snöskatan (*Turdus pilaris* LINN.). *Hufrudet ofran och på sidorna, halsryggen och öfvergumpen askgråa; ryggen och skuldrorna kastaniebruna med eller utan svarta fläckar; halsen och frambröstat rostgula, mer eller mindre svartfläckiga; de öfriga undre kroppsdelarna hvita och på sidorna mörkfläckiga; undre vingtäckarna hvita.* — Längd omkr. 10½—11 tum.

Namn: Björktrast, Björkdrossel.

*) Under förliden vinter skötes några exemplar här vid Stockholm af Grosshandl. A. FREDHOLM.

Hannen. Näbbens färg olika. Hufvudet ofvan och på sidorna bakom ögonen jemte halsryggen askgratt; kalotten med talrika mörka fläckar; öfver ögat ett smalt, hvitaktigt streck och emellan detsamma och näbben en svart fläck. Halsen föröfrigt och hela frambröstat rostgula, med talrika svarta fläckar, som ofta löpa tillsammans så, att nästan hela frambröstat synes svart med rostgula fjäderkanter (sommardräkten). Rygg, skuldror och vingtäckare antingen svarta med rostbruna fjäderkanter (sommardr.) eller kastaniebruna med gråa fjäderkanter (vårdr.). Öfvergumpen grå, magen i midten hvit. Stjerten svartaktig, den yttersta pennan i spetsen kantad med hvitt. Benen bruna.

Honan temligen lik hannen. Hakan nästan utan fläckar.

Ungarna hafva i sin nästdräkt ryggen och skuldrorna mörkt olivbruna, med ett hvitgult streck på hvarje fjäderspole. De igenkännas dock på den gråa halsryggen och öfvergumpen.

Bland alla våra trastar är snöskatan den allmännaste. Hon förekommer och häckar till stort antal nästan öfver hela landet. I lefnadssättet visar hon många olikheter med sina öfriga samslägtingar och har i detta hänseende en viss öfverensstämmelse med en del kråkfoglar. Hon lefver nemligen nästan ständigt uti sällskaper, eller uti större flockar, och träffas sällan ensam. Om vintern draga dessa flockar omkring snart sagdt allestädes i landet, vanligen uppehållande sig på enhedar och kärrängar, eller besökande trädgårdar, lundar o. s. v., der rönnbär finnas att tillgå. Snöskatan är således strykfogel hos oss, ehuru dock äfven ett stort antal lemna landet och begifver sig längre söderut för att tillbringa vintern. Men ehuru dessa foglar sålunda i tallösa skaror under vintermanaderna, från November, äfven begifva sig till södra Ryssland, Tyskland, Belgien, Frankrike, norra Italien, Grekland o. s. v., så är likväl de kvarblifvandes antal ändå så stort, att vi, åtminstone i de mellersta och södra landskaperna, föga märka någon minskning. Redan tidigt om varen, eller vanligen i Mars månad, draga de sig småningom ater tillbaka mot norden, för att sedermera uppsöka sina gamla häckplatser.

Sällskaplighetsdriften, som hos dessa foglar är mycket utvecklad, gifver sig äfven tillkänna under fortplantningstiden; ty da de öfriga trastarna, liksom äfven de flesta andra småfoglar, under denna tid fördela sig parvis, för att kunna i frid och ro få fortplanta sitt slägte, bygga deremot snöskatorna sina bon kolonivis i skogslundarna, så att man ofta derstädes inom ett ganska inskränkt område kan påträffa många hundrade individer tillsammans, och vanligen flera par, som hafva sina bon i ett och samma träd.

De häcka, sasom det pastås, flera gånger om året, och den första kullens ungar äro vanligen redan flygfärdiga i Maj. Sjelfva boet, som är öppet, hopflätadt af fina, med lera och jord samman-smetade qvistar samt inuti beklädt af gräsrötter, fina grässtrån, m. m., lägges på grenar och qvistar temligen högt upp i träden. Äggen äro vanligen 5 å 6 ljusgröna, eller bleka med grön anstrykning, och beströdda med bruna fläckar.

Till skaplynnnet äro snöskatorna lifliga, oroliga och, under sina ströftåg, ganska skygga foglar. Då de om hösten och vintern äro samlade i större skaror, behöfver blott en enda taga till vingen och upphäfva sitt sqvatrande *schaschuschak*, för att nära nog sätta skräck i allesammans. De taga då till flykten under upprepande af samma skrän. Vid häckplatserna, hvarest de i allmänhet föra mycket larm och väsen, äro de deremot mycket djerfvare samt förfölja under skrik och snatt-rande, hundar, betes kreatur o. s. v., som komma i deras närhet.

Snöskatans vanliga lockton är ett fint *quiqui*. Vid boet later hannen höra en slags sång, men den är mindre behaglig.

Dess förnämsta föda består af insekter, larver, maskar, sniglar och andra smådjur. Endast om hösten och vintern lif-närer hon sig mer eller mindre uteslutande af rönnbär, körs-bär, enbär, krakbär, lingon o. s. v. Orsaken hvarföre man om hösten och våren så ofta får se snöskatorna i stora floccar slå ned på sidländta ängar, är den, att de derstädes vanligen hafva god tillgång pa insekter, larver, maskar och snäckor. — Snöskatan är följaktligen i det hela taget en nyttig fogel. Endast i trädgårdarna gör hon någongång skada genom att förtära de mogna bären om hösten.

• Köttet är af särdeles utmärkt beskaffenhet.

5. **Koltrasten** (*Turdus Merula* LINN.). Hannen *svart, med helt och hållet eller till en del gul näbb; honan brun eller mörkbrun, med hvitgrå strupe och mer eller mindre tydliga mörka fläckar på framhalsen.* — Längd omkr. $10\frac{1}{2}$ tum.

Namn: Sk. Solsvärta; Östergöthl. Svartstare; Norr. Svartrost, Solsort.

Fig. 30.

Koltrasten.

Fig. 31.

Första handpennan
i naturlig storlek.

Hannen har såsom äldre hela fjäderklädnaden af en rent svart, föga glänsande färg. Näbben, äfvensom ögonlockens kanter, gula. Benen och iris bruna. Hos yngre hannar är fjäderklädnaden mindre rent svart, utan deremot delvis, såsom på framhalsen och vingarna, stötande i brunt. Näbben icke helt gul, utan i spetsen och på ryggen mer eller mindre brun, stundom nästan helt och hållet af brun färg.

Honan är aldrig svart liksom hannen, utan ofvan mörkbrun, nära enfärgad, på de undre kroppsdelarna blekare, med rostbrun anstrykning och mer eller mindre mörkfläckig; hakan och strupen ännu ljusare, nästan hvitgråa med tydligare mörka fläckar. Näbben brun, stundom äfven delvis gul. Ögonlockskanterna gula. Benen bruna.

Ungarna bruna, med ett gult streck längs spolen på hufvudets, halsens, framryggens och skuldrans fjädrar. Undre kroppsdelarna rostgula, med svartaktiga tvärband i ändan af fjädrarna. Näbben brun.

Koltrasten finnes öfver hela Europa och är äfven hos oss en ganska allmän fogel, åtminstone i de södra och mellersta landskaperna. Längre mot Norden förekommer han äfven, ehuru mer och mer sparsamt. Der synes följande art hafva inkräktat hans plats.

Till uppehållsställe utväljer han helst bergiga, med täta buskar bevuxna trakter, och han tyckes isynnerhet trivas väl der enbuskar växa ymnigt. I allmänhet föredrager han barrskogar framför löfskogar. Vanligen hoppar han omkring på marken eller håller sig undangömd lagt ned bland de täta busksnåren. Dock får man äfven om sommaren icke så sällan se honom ute på fälten eller i de nära hans egentliga tillhåll belägna trädgårdarna, potatisåkrarna o. s. v. Om hösten, då han vanligen lefver familjevis, infinner han sig ofta i trädgårdar och parker, och detta är äfven förhållandet om vintern, ehuru han då vanligen förekommer mera ensamt. Han är ganska skygg, och då han märker någon fara slår han upp stjerten nickar och bockar sig samt låter höra det äfven bland flera af de öfriga trastarna vanliga varningslätet: *tack tack!* Blifver han skrämmd och flyger undan har han deremot ofta ett annat läte, som kan uttryckas med *tjuck, tjuck, tjuck — hit, hit*. Sången, som han låter höra från träden och som består af några särdeles rena och klara toner, liknar taltrastens, ehuru den är mindre rask och omvexlande. Då han hoppar på marken på skuggiga ställen, plägar han ofta gifva sig tillkänna genom ett svagt, utdraget *h'ist, h'ist*.

Hos oss torde det endast vara de äldre koltrastarna, som stanna qvar öfver vintern i de mellersta och södra provinserna. De yngre begifva sig sannolikt längre mot söder.

Koltrasten lifnärer sig om sommaren mest af insekter och maskar, om hösten och vintern af hvarjehanda bär och frukter, synnerligen rönnbär.

Boet, som man finner tidigt om våren lagt bland täta buskar, är sammansatt, liksom snöskatans, af fina, med lera och jord sammansmetade qvistar samt inuti fordradt med fint hö och andra mjuka ämnen. Äggen äro 4—6, till grundfärgen grågröna och föröfrigt beströdda med ljusbruna fläckar.

Koltrasten triffes väl och sjunger i bur. Hans kött är ganska välsmakande.

6. Ringtrasten (*Turdus torquatus* LINN.). *Svart eller svartaktig, med antingen en stor halfmånformig, hvit eller rostgrå fläck framom bröstet, eller små hvitaktiga fläckar på bröstet samt ljusgråa kanter på vingpennorna.* — Längd 11 tum; vingbr. 17 tum.

Hannen är svart med gul näbb, hvit bröstgördel samt blekgråa kanter på utfanet af vingpennorna och de större vingtäckfjädrarna. Den yttersta stjertpennan smalt kantad af hvittgrått. — I vinterdräkt är bröstgördeln hos hannen smutsigt hvit och fjädrarna på de undre kroppsdelarna kantade med blekgrått.

Honan har ofvan en brun, undertill en mera svart fjäderklädnad; bröstgördeln rostgrå, stundom knappt märkbar; på strupen och underhakan hvitaktiga småfläckar; på vingarna breda, gråaktiga, på magen och bröstet smalare vitgrå fjäderkanter. Näbben till större delen brunaktig.

Ungarna svartaktiga, utan bröstgördel, med vitgul haka; de undre kroppsdelarnas fjädrar hafva en vitaktig tvärfläck framom spetsen, som är svart. Näbben svart med vitaktig spets och gula munvikar.

Ringtrasten bebor företrädesvis höga bergs- och fjelltrakter. Hos oss finnes han under sommaren mångenstädes i de lappska fjelltrakterna högt upp i dvergbjörkens och videts regioner. Endast undantagsvis häckar han sydligare, såsom t. ex. i de branta bergen på Oroust och Tjörn i Bohuslän. Utom Sverige finnes han i England, i mellersta Europas bergstrakter, i Kaukasus, norra Persien o. s. v. Han är flyttfogel och det är endast under flyttningstiderna, höst och vår, som han någon gång visar sig enslig eller parvis i mellersta och södra Sverige.

Han är mycket mera skygg än koltrasten, med hvilken han dock i sitt beteende har en viss öfverensstämmelse. Lätet är äfven likt koltrastens.

Boet bygger han i låga buskar, emellan stenar eller stundom på sjelfva marken. Äggen äro 4—6, ljusgröna eller blågröna, med rödbruna fläckar och punkter.

1. Utom de nu beskrifna trastarna, har dessutom hos oss tvenne andra blifvit funna. Men som dessa helt säkert icke kunna räknas till vår fauna, utan endast tillfälligtvis kommit att förirra sig hit, så vilja vi här endast i korthet anföra deras kännetecken. Den ena är

Turdus varius PALL. Något större än dubbeltrasten, hvilken han mest liknar. Han igenkännes lätt derpå, att hvarje fjäder på kroppens gråaktiga öfversida är försedd med en halfmånformig svart spetsfläck och har framom denna en annan gulaktig fläck. Stjerten har 14 pennor. — Ett exemplar, som nu finnes förvaradt på zool. riksmuseum, blef dödadt i Jemtland i November 1837. Fogelns egentliga hemland är östra Asien.

Den andra är

Turdus iluminus (?) LÖBENSTEIN. Står i afseende på färgteckningen och storleken midtemellan snöskatan och rödvingen. Liknar på öfre sidan den förra, på den undre den sednare. Hufvudet, nacken och öfvergumpen olivgråa; kalotten med brunaktig anstrykning och dunkla fläckar; öfver ögonen ett hvitaktigt band. Ryggen olivgråbrun. Framhalsen hvitaktig, på sidorna med svarta längsgående fläckar. Undre vingtäckarna brunröda. — Skjuten vid Haga nära Stockholm d. 12 Febr. och beskrifven af Conserv. W. MEVES uti Öfvers. af K. Vet.-Akad. Förh. Årg. 17 N:o 4 sid. 202. Med visshet har ännu icke blifvit afgjort om denna fogel är den rätta *T. iluminus* LÖB.

Sqvätte-släktet (*Saxicola* BECHST.).

Hithörande småfoglar hafva en temligen svag näbb, som vid roteu är nedtryckt och något bredare än hög, emot spetsen hoptryckt; öfverkäken, som bakom spetsen har en tydlig inskärning, bildar emellan näsborrarna en upphöjd kant. Dessa sednare äro temligen stora och ofvan till hälften täckta af en bar hud. Mungiporna försedda med borsthår. Vingarna af medelmåttig längd; 1:sta handpennan ganska kort; 2:dra och 3:dje eller 3:dje och 4:de längst. Benen med höga tarser, hvilkas framsida är slät och har blott nedtill närmare tårna ett par genom tvärsömmar afskilda sköldar. Stjerten temligen kort — $\frac{2}{3}$ af vingländen eller ännu kortare — i spetsen nästan

tvär; vid roten oftast hvit. — Könen äro till färgteckningen mer eller mindre olika och ungarna äro olika de gamla.

Sqvättorna äro muntra, lifliga och parvis lefvande foglar, som än uppehålla sig på öppna steniga ställen, i bergiga trakter eller bland stenrösen på åkrar och gärdesbackar, än bland buskar uti ängar och beteshagar. I större skogar finnas de icke.

Deras föda består uteslutande af insekter, larver, maskar eller andra dylika smådjur. Sina bon hafva de antingen bland gräs på marken eller i hål bland stenar och klippor. De låta ofta höra ett sträfft läte, men deras egentliga sång är föga utmärkt. Hos oss flytta de bort om hösten, men återvända till sina häckplatser temligen tidigt om våren.

Man kan indela hithörande arter i tvenne grupper eller småsläkten, nemligen:

1:sta Gruppen: **Stensqvättor** (*Saxicola*). Ryggen gråaktig, utan fläckar. De 2 mellersta stjärt pennorna till $\frac{1}{3}$, de öfriga öfver $\frac{2}{3}$ fran roten hvita.

1. **Stensqvättan** (*Saxicola Oenanthe* LINN.). *Ofvan gråaktig, inunder hvit eller rostgulaktigt hvit; pannan, ett band öfver hrardera ögat och öfvergumpen hvita; genom ögonen ett svart (hos hannen) eller brunaktigt (hos honan) band.* — Längd omkr. 6 tum; vingbr. omkring 12 tum.

Namn: Stengölp; Östergöthl. Stenjulpa.

Hannen är i vårdrägt ofvan ljus askgrå, på de undre kroppsdelarna hvit, vingarna rent svarta. Om hösten får fjäderklädnaden ofvan en rostbrun, under en rostgul anstrykning och vingpennorna breda rostgråa kanter.

Honan har under alla årstider en orenare, mörkare färgteckning än hannen, och genom ögonen ett brunaktigt band.

Ungarna äro på hufvudet och halsen beströdda med små rostgulaktiga fläckar samt på bröstet tecknade med mörka, böjda tvärband och fläckar.

Stensqvättan har en mycket vidsträckt geografisk utbredning. Hon förekommer icke endast öfver hela Europa, utan äfven i hela norra och mellersta Asien samt under vintern långt

in i Afrika. I den högre nordn förekommer hon äfven både på Island och Grönland. Hon är också en bland Skandinavien allmännaste foglar, som anträffas såväl på Lapplands snöfjell, som på Skånes åkerfält.

Hennes förnämsta tillhåll äro öppna, steniga och kala trakter; men hon finnes dock äfven i skogsbygden på stembundna backar och åkertäppor.

Hon lefver mest ensam eller parvis, är munter, lifvig och i en ständig verksamhet. Då man nalkas hennes bo flyger hon oroligt omkring från sten till sten, vippar på den utbredda stjerten och låter höra sitt *hit* — *acktacktack, hit*. Om hösten i September flyttar hon åt sydligare länder för att derstädes tillbringa vintern; men redan i April följande år är hon ater tillbaka vid sina gamla häckplatser. Det är under vintern, sasom nämnt är, som hon blifvit träffad långt in i det norra Afrikas öknar.

Mindre skalinsekter, men isynnerhet flugor och andra mjuka insekter, utgöra dess förnämsta föda. Hon bortplockar dock äfven en hel mängd insektsägg, larver och puppor och gör derigenom nytta på åkrarna. Landtmannen, för hvilken denna fogel är välbekant, gör således klokt uti att lemna honom allt möjligt skydd.

Sitt bo har stenskvättan uti stenrösen, remnor i murar och klippor o. s. v. Det är sammansatt af fina rötter och grässtrån samt inuti fodradt med tagel, hår, ull, fjädrar m. m. Äggen äro vanligen 6, till färgen grönhvita eller blåaktiga. I dessas rufning, äfvensom i ungarnes uppfödande deltaga båda makarna med lika omsorg.

2:dra Gruppen: **Buskskvättor** (*Pratincola*). Ryggen rostgrå och svartfläckig. Stjerten enfärgad eller vid roten till något öfver $\frac{1}{3}$ hvit.

2. **Buskskvättan** (*Saxicola Rubetra* LINN.). *Öfvan rostgrå och svartfläckig, inunder hvitaktig, med halsen och bröstet ockragula eller brungula; i sommardräkten är ett band öfver ögonen, hakan och sidan af strupen samt ett band frampå*

vingen, hvita, i vinterdräkten är denna färgteckning dunklare rödgrå; vid ögonen en svart eller svartaktig fläck. — Längd omkr. 5 tum; vingbr. omkr. 9 tum.

Namn: Buskärla (SUNDEW.).

Fig. 32.

Busksqvätta.

Hannen har sommardräkten mycket mera ren än vinterdräkten, som anlägges efter fortplantningstidens slut i Juli eller Augusti. De hvita färgerna på hufvudet och på vingen blifva då dunklare och få en rödgrå anstrykning.

Honan har alltid mindre rena färger än hannen och dessutom äro de mera uppblandade med gulgrått.

Ungarnas dräkt är lik honans, men mera fläckig.

Busksqvätta finnes nära nog i hela Europa och är mångestädes mycket allmän. Hos oss förekommer hon visserligen icke så talrikt som stensqvätta; men kan likväl, detta oakadt, räknas bland våra allmännaste smafoglar. Hennes utbredning inom landet är också ganska vidsträckt, och hon träffas så väl i Skåne som i Lappland; men hon går aldrig så högt upp på fjellen som föregående art.

Till uppehållsställe utväljer hon helst buskbeväxt ängsmark, skogsbyrn eller åkrar och gärdesbackar, som här och hvar äro beväxta med buskar eller höga tistlar. Vanligen sitter hon långä stunder helt stilla i toppen af någon utaf dessa växter och företager derifrån blott emellanåt en kortare utflygt efter insekter, hvilka hon fångar, liksom flugsnapparna, dels i flykten dels på marken.

Hennes sång, som man ofta får höra, isynnerhet morgnar och aftnar, eller t. o. m. under de ljusa sommarnätterna, är

ganska egendomlig och tyckes vara en efterhärming af andra foglars säng. Några klara, rena toner förekomma ofta deri, som icke äro oangenäma. Man har påstätt, att hon sjunger renare och mera omvexlande i den högre nordén än i det södra Sverige; men detta är blott en villa. I de tysta, ödsliga fjelltrakterna höres all fogelsång bättre, och äfven den medelmättiga klingar der ganska vackert.

Busksqvättan flyttar bort om hösten i September ända till Afrika, men kommer åter tillbaka följande vår, dock något sednare än föregående art, vanligen först i slutet af April.

Hon lefver uteslutande af insekter, larver och maskar och kan således räknas bland vara nyttiga foglar.

Sitt bo har hon vanligen på marken. Det är sammansatt af mossor och fina qvistar samt inuti fodradt med har, dun och fjädrar. Äggen äro 4—6 blågröna, enfärgade.

1. Till denna grupp hör äfven en annan art, som blifvit skjuten en gång i Sverige, vid Malmö, men som dock icke egentligen kan räknas till vår fauna. Denna är:

Svarthakade Busksqvättan (*Saxicola Rubicola* LINN.). Lik den vanliga busksqvättan, men har mörk, svart eller grå baka samt enfärgade, svartbruna stjärt pennor. — Hon tillhör egentligen södra Europa; finnes äfven i mellersta Tyskland, norra Frankrike och Belgien, och har dessutom några gånger blifvit sedd i Danmark.

Rödstjert-släktet (*Luscinia* LINN.).

I afseende på näbbens och tarsernas form hafva arterna till detta släkte en stor öfverensstämmelse med sqvättorna, från hvilka de till det yttre knappast kunna skiljas på något annat än stjärtens färg och längd. Denna räcker nemligen betydligt längre utanför de hoplagda vingarnas spets och utgör $\frac{3}{4}$ af vinglängden samt är hos de flesta mer eller mindre rödaktig *), utan något hvitt vid roten eller på sidorna.

Rödstjertarna lefva icke på öppna platser, liksom sqvättorna, utan hafva deremot mest sina tillhåll på låglämda ställen bland täta buskar och träd, der de vanligen halla sig undan-gömda och dolda. En art, nemligen rödstjerten, bebor ofta

*) Undantag: *Rotgelu* (L. *Rubecula*).

lundar och trädgårdar, och en annan, den svarta rödstjerten, vistas vanligen vid husen t. o. m. inuti städerna.

De lifnära sig förnämligast af insekter, larver, maskar o. s. v., som de flesta fånga på marken. En och annan förtär om hösten derjemte äfven bär.

De sjunga alla, några utmärkt. Då de sitta hafva de en temligen upprätt ställning, låta ofta vingarne hänga ned och slå emellanåt upp och ned med eller skaka den utbredda stjerten. På marken röra de sig hoppande i långa, hastiga språng, emellanåt stannande för att upphemta sin föda. Blott en art, nemligen *blåhaken*, löper på marken liksom ärlorna med skiftevis rörda fötter.

Sina bon hafva dessa foglar antingen i buskar, eller på marken emellan trädrötter, uti ihåliga träd, stubbar och dylikt.

Hos några arter äro könen olika, och ungarna, som äro beströdda med bleka, rostgula fläckar, äro alltid olika de gamla.

Rödstjertarna tillhöra endast den gamla världen. I Amerika och Australien har ännu ingen enda hithörande art blifvit anträffad.

De, som tillhöra vår fauna, kunna på grund af stjertpenornas färg indelas i trenne afdelningar.

A. *Stjertens sidopennor helt och hållet roströda eller brunröda.*

1. **Nordliga Näktergalen** (*Luscinia philomela* BECHST.).
Ofvan gråbrun med en anstrykning dragande i rostfärg; inunder ljus gråaktig; strupen hvitaktig, med ett temligen otydligt brungrått band på hvardera sidan; stjertens sidopennor stötande i rött; 2:dra handpennan längre än den 4:de, 3:dje längst. — Längd omkring 6 $\frac{3}{4}$ —7 tum.

Hannen och honan äro nästan lika tecknade, men *ungarna* äro deremot, såsom vanligt, mycket fläckiga och olika de gamla. De likna rotgelens ungar, men äro mera rödbruna och hafva högre ben.

Denna näktergal, som hos oss fått namn af den nordiska och af tyskarna kallas Sprosser, tillhör hufvudsakligen de östliga länderna i Europa, der han, såsom t. ex. i Finland och Ryssland, går vida längre mot Norden än i Skandinavien, hvarest han endast finnes på åtskilliga ställen i Skåne, södra Halland, Blekinge, södra delarna af Kalmar län, på Öland och Gotland. I de vestra och södra delarna af Europa förekommer han icke, utan ersättes der af en annan mycket närbeslägtad art.

Näktergalen har alltid sitt tillhåll bland buskar och småskog eller i löfskogslundar. I barrskogar trivdes han icke. Han gömmer sig undan i de tätaste busksnår eller på de mest lummiga ställen bland träden, hvarigenom han i allmänhet är mycket svår att upptäcka, oaktadt man mången gång kan vara honom ganska nära. Han uppehåller sig ofta på marken, der han ganska raskt hoppar omkring för att söka sin föda. Dervid håller han kroppen, liksom trastarna, mycket upprätt, och vanligen låter han vingarna hänga ned åt sidorna af densamma. Då någonting i hans omgifning synnerligen tager hans uppmärksamhet i anspråk, blifver han orolig och vippar upp och ned på den utbredda stjerten. I buskarna rör han sig långsammare och mindre lifligt än åtskilliga andra småfoglar, och man finner honom ofta sittande långa stunder på en och samma qvist. Hans flygt är lätt och snabb, men föga uthållig och någon egentlig flygskicklighet eger han icke. Om dagen flyger han derföre af försigtighet högst sällan någon längre vägsträcka, och det är endast nattetid som han under sina flyttningar färdas till och från Norden.

Hvad näktergalens lefnadssätt och öfriga beteende beträffar, så skiljer han sig i många fall från andra små sångfoglar. I sitt sätt att vara visar han, så att säga, mera värdighet och allvar, och synes dessutom vara af ett mera lugnt och stillsamt temperament än dessa foglar, ehuru han, det oaktadt, hvarken är trög eller likgiltig för yttre inflytelser. Såsom ett grunddrag i hela hans väsende, röjer sig hos honom en viss kraft och hurtighet, som deremot aldrig i samma grad förmärkes hos arterna af sångareslägtet, utan oftare hos dem slår öfver i en

alldeles motsatt riktning. Han är alltid varsam, men saknar dock på samma gång hvarken mod eller dristighet. Såsom sangare är han i högsta grad äregirig och anspraksfull, och kan därför på intet vis fördraga att en annan näktergal i samma trakt söker att öfverrösta honom. Han tål för den skull heller icke att någon medtäffare i sangen slår sig ned i granuskapet af hans bo, utan söker i sadant fall alltid att bekämpa denne, vare sig med styrkan af sin sång eller med näbben.

Näktergalen har i alla tider ådragit sig uppmärksamhet och väckt beundran för sin omvexlande och melodiska sång; men vår nordiska näktergal står dock i detta hänseende något efter den sydeuropeiska. Hans toner äro icke alldeles så rena, ej heller stroferna i hans sång så sammanhängande, utan mer eller mindre uppblandade och afbrutna af vissa sträfvor, liksom sqvattrade läten. Hvad deremot styrkan och uthålligheten i sången beträffar, så tyckes han dock deruti icke obetydligt öfverträffa denne sednare.

Genast vid sin ankomst till de gamla häckplatserna, eller de första dagarna i Maj, låter han höra sig, dock vanligen endast under natten, aldrig, eller åtminstone högst sällan, under varma och klara dagar. Är väderleken regnig eller duskig, sjunger han deremot nära nog hela dygnet om. Han sitter dervid icke i toppen af buskarna och träden, ej heller gerna fritt på grenarna, utan vanligen blott några fot ifrån marken, skyddad af löf och qvistar. Äfven under temligen stark blåst och regnväder får man ofta höra honom sjunga, och han låter icke en gång, hvarken genom buller eller stöjtysta sig, utan sådant eggjar honom snarare till att ifrigare fortsätta dermed. Häri liknar han således våra vanliga buskfoglar: kanariefogeln, grönsiskan o. s. v., hvilka vid starkt buller och stöj, om möjligt är, alltid söka att göra sin stämma gällande. Då flera näktergalar sjunga i samma trakt, söka de också, såsom nämnt är, alltid att öfverrösta hvarandra, och det lär till och med vid sådana tillfällen inträffat, att de skrikit sig alldeles hessa eller af öfveranstängning störtat döda till marken. Föröfrigt finnas ibland näktergalarna vissa virtuoser, som öfverträffa andra i tonernas styrka och renhet

samt i sångens omvexling och uttryck. Vid midsommartiden, da ungarna blifvit framkläckta, låter näktergalen icke vidare höra sin sång. Hans tid är da uteslutande upptagen af omsorgen för ungarnes uppfödande, och sedan börjar ruggningen, som nedstämmer lynnet. Man får då endast höra hans lockton: *glock*, hans varningsrop: *hyt, hyt*, eller hans uttryck af vrede: *arr*.

Prof. SUNDEVALL har på ett ganska lyckadt sätt upptecknat några strofer af näktergalens sång, som vi här taga oss friheten anföra:

Tiu, tiu, tiu, tiu | spetju squa | tio, tio tix | qwútsio, qwútsio, qwútsio | zqvo, zqvo, zqvo, zqvo | tsy tsy tsy tsi | qworrör tju zqva pipiqwisi | o. s. v. De kursiva bokstäfverna utmärka längre utdragna ljud.

Omkring medlet af September lemnar näktergalen våra landamären, för att under mildare luftstreck tillbringa den kalla årstiden.

Hans föda består förnämligast af insekter, deras ägg, larver och puppor, samt maskar och små sniglar; men om hösten förtär han äfven med begärlighet atskilliga slags bär. De, som hållas i bur, pläga uppfödas med mjölmask — larven till en skalbagge (*Tenebrio Molitor*) — och s. k. myrägg*).

Boet bygger näktergalen i små täta buskar eller bland ris nära marken. Det är skalformigt och sammansatt af fint gräs, torra löf o. s. v. Äggen äro vanligen 4—5, mörkt brungrå, enfärgade.

1. *Sydliga Näktergalen* (*Luscinia vera* SUNDEV.), som förekommer i hela vestra och södra Europa, från England till södra Ryssland och en del af vestra Asien, är mycket lik den härofvan beskrifna nordliga arten, men är dock något mindre, ofvan och på stjerten mera stötande i rött samt har ingen märkbar mörkare infattning på sidorna af hakan; föröfrigt är andra handpennan nära lika lång som den 5:te, och den 3:dje nära lika med den 4:de.

I afseende på lefnadssättet finnes knappast någon skilnad emellan denna och föregående; men hans sång är, såsom vi redan

*) I 5:te delen af detta arbete komma vi att noggrant redogöra för sättet att uppföda mjölmask och att insamla myrägg, hvilken sednare benämning man gifvit åt myrornas puppor.

nämnt, renare och fri från alla skärrande läten. Hos en god sängare har man räknat ända till 30. strofer.

LINNE anför i Fauna Svecica, att näktergalar funnos på Svartsjölandet och Fullerön samt vid Upsala och Sigtuna; men det vill synas som att något misstag skulle ligga till grund för denna uppgift. Prof. SUNDEVAL antyder att någon förblandning med säfsångaren, som äfven nattetid låter höra sin visserligen sträfva men omvexlande säng, i detta fall skulle kunna hafva egt rum. Likväl vilja vi icke underlåta att, rörande denna sak, anföra ett yttrande af framlidne Hofjägmästaren och Kommend. I. AF STRÖM, som på sin tid var en stor fogelkännare och som isynnerhet lade sig vinning om att noggrant studera foglarnas lefnadsvanor och läten. Han säger nemligen (Svenska Fogl. sid. 90), att »näktergalar funnos i Svartsjö trädgård för många år tillbaka, der jag hörde dem. Näktergalar finnas ännu på öar i Mälaren, der skogen är nog tät för att förhindra ogräset att uppväxa under träden. Vid Tidön har jag äfven hört näktergal sjunga; men enligt hvad jag efter en lång mellantid kunde minnas, voro dessa icke samma species som vid Svartsjö, ty sången var mycket olika.» Må härmed emellertid vara huru som helst, säkert är dock, att inga näktergalar numera finnas på nämnde lokaler.

2. Vanliga Rödstjerten (*Luscinia Phœnicurus* LINN.). Hannen: ryggen askgrå, pannan och ett smalt band öfver ögonen hvita, hufvudets sidor och halsen svarta, bröstet rostrött; honan: ofran brungrå, strupen ljusgrå, bröstet framtill gulgrått, magen hvit; båda könen: öfvergumpen och stjerten, med undantag af de 2 mellersta pennorna, brunröda, 3:dje och 4:de handpennorna nästan lika långa, 2:dra ungefär lika långa som 6:te. — Längd $5\frac{1}{2}$ —6 tum.

Namn: Vippstjert, Qvickstjert.

Hannen har i vår- och sommardräkt ganska rena färger; i vinterdräkt deremot äro fjädrarna kantade med blekgrått. Ett svart band öfver näbbroten, ögon- och örontrakten samt hela framhalsen svarta. Pannan och ögonbrynen hvita. Hufvudet ofvan, hela ryggen och skuldrorna askgråa. Vingarna svartbruna, med ljust gråbruna fjäderkanter. Bröstet, kroppssidorna och öfvergumpen roströda. Magen hvitaktig. Stjerten roströd, de 2 mellersta pennorna med brunt infan. Näbben och benen svartaktiga. Iris mörkbrun.

Honan är ganska olik hannen. Ofvanpå hufvudet, halsen, ryggen och skuldrorna brungrå med rostbrun anstrykning.

Strupen hvitaktig. Framhalsen och hela underlifvet hvitaktiga med mer eller mindre rostgul anstrykning.

Ungen är blekfläckig; stjertens färg lika med de äldres.

Rödstjerten förekommer öfver hela Europa och är äfven hos oss en ganska allmän fogel. Han häckar mangelstades i hela landet, fran Skåne ända

långt inom polcirkeln. I skogslundar, men isynnerhet i parker och trädgårdar har han sitt förnämsta tillhåll. Der utväljer han vanligen något visst träd, i hvilket han har sin boningsplats och i hvilket han helst uppehåller sig, samt gör derifrån små utflygter i grannskapet. Någon gång ser man honom äfven på marken, men oftast uppehåller han sig i träden, der han raskt hoppar omkring från gren till gren för att söka sin föda och är dervid lätt igenkänlig på stjerten, som han ofta försätter i dallrande rörelser.

Han är liflig, munter, orolig och från tidigt på morgonen till sent på aftonen i en ständig verksamhet. I sättet att fånga sitt byte påminner han icke blott om de egentliga sångarna, utan äfven något om flugsnapparna, i det att han, liksom dessa, ofta spejande sitter på en trädgren, utflyger derifrån för att än i luften, än på marken gripa en insekt, som kommit i hans åsyn, och derefter ånyo atervända till samma gren.

Hans vanliga lockton är ett hvisslande *hyit, hyit* och då man nalkas boet eller ungarna låter han ofta höra ett låte, som kan uttryckas med *hyit, ke, ke! huit, ke, ke, ke!* De sista

Fig. 33.

Rödstjerten (hanne).

ljuden lata ungefär som då man slår tillsammans ett par smastenar. Utom dessa ljud upprepar han ofta, symnerligen då han sitter undangömd i buskar, ett gvislande *kri tick tick tick, tick tick*. Hannens sång består till det mesta endast af tre strofer; men tonerna äro milda, afrundade och mycket angenäma.

Rödstjerten flyttar bort om hösten, i Augusti eller September, och återkommer i slutet af April. Hannen återvänder förr än honan och later genast höra sin sång. Om hösten, före afresan, samla de sig ofta talrikt i trädgårdar, parker och lundar, der de hafva rik tillgång på insekter, larver, puppor, maskar o. s. v. eller på vinbär och fläderbär, som de under denna årstid äfven förtära.

Boet, som de bygga uti ihaliga träd, i hål och remnor i murar o. s. v. är konstlöst sammansatt af fina grässtrån, har och fjädrar. Äggen äro vänligen 6—8 blågröna, enfärgade. Båda könen vårda sina ungar med mycken ömhet och själfuppostring.

3. Svarta Rödstjerten (*Luscinia Tithys* SCOP.). Hannen: *mörkgrå, pannan framtill, hufvudets sidor, strupen och bröstet svarta, magen med hvitaktig inblandning, armupennorna i ytterkanten hvita*; honan: *öfrån brungrå, under askgrå*; båda könen: *öfvergruppen och stjerten roströdaktiga, de två mellersta stjärt pennorna med hela insidan svartaktig, 3:dje—5:te handpennorna nästan lika långa, 2:dra ungefär lika lång med 7:de.* — Längd $5\frac{1}{2}$ —6 tum.

Denna rödstjert tillhör egentligen norra Afrika samt mellersta och södra Europa, der den är allmänare än den förra. I norra Tyskland är han mera sällsynt och hos oss har han blott blifvit sedd eller skjuten några få gånger vid Upsala, Stockholm, Örebro och Kullen i norra Skåne. Egentligen borde han icke räknas till vår fauna.

Han vistas icke i skogar och lundar, som den föregaende, utan mest bland kala klippor och stenhögar, samt isynnerhet på murar och hus, till och med inuti städerna. Hans sång är starkare än den vanliga rödstjertens.

Boet bygger han uti hål i klippor och murar eller under hustaken. Äggen äro 5 å 6, hvita och glänsande.

B. *Stjertens sidopennor endast från roten till något öfver midten roströda.*

4. **Blåhaken** (*Luscinia suecica* LINN.). *Oftan brungrå, med hvitaktiga eller ljusa ögonbryn; stjerten från roten till något öfver midten roströd, det öfriga jemte de 2 mellersta pennorna helt och hållet af en svartbrun färg; strupen och frambröstat med olika teckningar: blått, rostrött och svart, hvitt, rostrött och svart eller hvitt och svart; magen hvitaktig; 3:dje och 4:de handpennan något längre än 5:te, 2:dra nästan lika med 6:te. — Längd $5\frac{1}{2}$ till omkring 6 tum.*

I afseende på strupens och frambröstets färgteckning är blåhaken ganska olika efter kön, ålder och årstider; men han igenkännes dock alltid lätt på stjertens roströda färg, som ej sträcker sig längre än något öfver midten af sidopennorna.

Hannen har alltid framom bröstet ett blåaktigt band, som nedtill är begränsadt af rostrött. Om sommaren är hela strupen glänsande himmelsblå, med en stor roströd fläck i midten och nedtill begränsad af ett svart och ett rostrött band. Om hösten blifver deremot hakan och strupen hvitaktiga, den sednare nedtill begränsad af ett blått, derefter af ett svart och slutligen af ett rostrött band.

Honan har hakan och strupen hvitaktiga, på sidorna och nedtill begränsade af svartbruna, sammanhängande fläckar, hvilka på öfra bröstet bilda en mörk gördel, innanför hvilken befinna sig några roströda fläckar eller en roströd större fläck och, hos äldre individer, äfven ett blått band.

Yngre foglar sakna nästan all blå färg på strupen, och bröstbandet består endast af sma svartbruna fläckar.

Ann. På låglandet i hela det mellersta Europa finnas tvenne racer eller varieteter af *blåhaken*, som några författare uppställt såsom skilda arter. Den ena, *L. Wolphi* BREHM, utmärker sig derigenom, att hakan är helt och hållet blå, den andra, *L. leuco-*

cyana BREHM, derigenom, att hakfläcken är hvit i stället för rost-röd. Ingen af dessa har ännu blifvit funnen hos oss.

Blåhaken bebor hos oss under sommaren endast de lappska fjelltrakterna och visar sig blott under flyttningstiderna, höst och vår, i de mellersta och södra provinserna. Visserligen har en eller annan individ under sommaren äfven blifvit funnen sydligare, såsom i Bohuslän och på Öland, men det synes vara ganska sannolikt, hvilket äfven Prof. SUNDEVALL förmodar, att dessa kunna hafva varit sådana, som af yttre skador eller andra orsaker kommit att stanna efter. Märkvärdigast är dock, om vår blåhake endast, såsom det visat sig, skulle vara inskränkt till den högre nordens fjelltrakter, da den i mellersta Europa förekommande bebor låglandet. Denna omständighet torde måhända icke böra förbises då fråga är om att bestämma huruvida den tyska och svenska blåhaken äro skilda arter eller endast olika former af en och samma. Conserv. W. MEVES, som underkastat dessa foglar en närmare granskning, uttalar sig för den förra åsigten.

Blåhaken uppehåller sig helst bland täta vide- och björkbuskar, som växa utmed bäckar och elfstränder eller i kanten af kärr och myrar. Han har i sitt lefnadssätt åtskilligt som påminner om rödstjerten; men, i motsats till denne, vistas han helst på marken, der han icke allenast hoppar, utan äfven har förmågan att löpa omkring, liksom ärlorna, med skiftevis rörda fötter. Då han sitter rör han ofta upp och ned på stjerten och låter höra sin lockton: *huit, huit*, eller, då han blifver ond eller rädd, ett ofta upprepadt *tack, tack*. Hans sång är behaglig och låter vackert i de eljest tysta och ödsliga fjelltrakterna. Vanligen sjunger han sittande i toppen af en buske eller stundom på marken i grannskapet af boet.

Hans föda består af insekter, larver, puppor, maskar o. s. v. Under flyttningstiderna om hösten uppehåller han sig ofta i potatisåkrar eller bland buskar, der han har rik tillgång på flugor, skalbaggar, larver, puppor o. s. v. Men han gömmer sig undan och är ofta svår att upptäcka.

Boet finner man oftast nära vatten mellan rötterna af täta buskar, vid kanten af någon tufva o. s. v. Det är sam-

manfogadt af mossa och fina grässtran samt inuti ofta fodradt med har. Äggen äro 5 à 6, till färgen ljust grönaktiga, an-
tingen enfärgade eller beströdda med otydliga, rödbruna fläckar.

C. *Stjerten gråbrun, nästan enfärgad.*

5. **Rödhaken** eller **Rotgeln** (*Luscinia Rubecula* LINN.).
*Gråbrun, inunder hvitaktig; ett band öfver näsroten, hufvudets
sidor, strupen och frambröstet gulröda; stjerten brungrå, med
knappt märkbar rostfärg; 1:sta handpennan mycket längre än
de närmaste täckfjädrarna, 2:dra lika med 8:de eller 9:de. —
Längd 5½—omkr. 6 tum.*

Namn: Rotgel, Rödhakesångare, Rödblösta.

Hannen och honan äro lika tecknade, men *ungarna* äro olika de gamla. De äro blekfläckiga med hvitaktig strupe, utan något gulrött; men igenkännas dock lätt fran de öfriga till detta slägte hörande arternas ungar på stjertens gråbruna färg.

Rotgeln är en ganska allmän fogel hos oss. Han finnes öfver en stor del af landet, från Skåne ända upp i norden. Man har visserligen påstått, att han icke skulle finnas inom Lappmarkerna, men författaren kan dock af egen erfarenhet intyga att så är förhållandet. Inom Lycksele och Stensele Lappmarker visade han sig åtminstone på flera ställen 1856, då förf. genomreste dessa trakter och antecknade de fogelarter, som kommo före. Att han icke går så långt mot norden, som många andra sångfoglar, är emellertid fullt säkert, och detta är ganska besynnerligt, då man vet att han är vida mindre känslig för kölden än dessa. Utom Sverige finnes han nästan öfver hela Europa, men har föröfrigt ingen vidsträckt utbredning.

Rotgeln är en äkta skogsfogel och såsom sådan en ibland de nättaste och mest kända. Liksom de öfriga af sina samslägtingar är han munter, liflig och i en ständig verksamhet. Med de öfriga småfoglarna lefver han ganska fredligt tillsammans, men är deremot med sina egna likar ständigt i delo och tål icke gerna att någon af dem bor i hans närhet. Han

har en stolt, upprätt hållning och rör sig både raskt och behagligt. Vanligen hoppar han med något nedhängande vingar från gren till gren på träd och i täta buskar eller på marken, helst på skuggiga, fuktiga ställen, och låter då emellanåt höra ett läte, som kan uttryckas med *sits, sisri*, och som stundom åtföljes af ett mera sträft *schrikerikikikik*. Hans sång är föga omvexlande, något sorglig och höres icke särdeles långt; men han låter höra sig långt inpå natten, sedan de andra foglarna redan tystnat, och vid dagbräckningen är han åter redan i full verksamhet, sökande sin föda. För hvarje morkulljägare är han utan tvifvel väl bekant; ty, jemte taltrasten, är han den enda småfögel, som genom sin sång och sitt qvitter bryter den allmänna tystnaden under de stilla våraftnarna, och under väntan på »kullan» är det rätt angenämt att höra honom. Slutligen blifver han alldeles ensam med sitt qvitter, och då är det vanligen så mörkt, att jagten för aftonen måste upphöra.

Rotgeln lifnärer sig förnämligast af insekter samt deras ägg, larver och puppor; men förtär derjemte om hösten äfven bär, såsom fläderbär, blåbär, vinbär o. s. v. I fångenskapen blifver han lätt tam och haller tillgodo med hvarjehanda frön, bröd, kött, ost o. s. v. Särdeles lämplig är han att halla rummen fria från flugor, då han får flyga lös omkring.

Boet finner man vanligen på marken, under rötter eller i jordbål. Det är temligen stort och sammansatt af mossor samt inuti fodradt med fina grässtrån. Äggen äro vanligen 5, till färgen hvitaktiga och beströdda med rödbruna fläckar, som äro större och mera sammanlöpande omkring den tjockare ändan.

Strömstare-släktet (*Cinclus* BECHST.).

Ehuru strömstararna uteslutande blifvit hänvisade att lefva vid vatten och deruti söka sin föda, liksom de egentliga vattenfoglarna, hafva de dock i afseende på sin organisation en så stor öfverensstämmelse med trastfoglarna, att de icke kunna hänföras till någon annan fögelgrupp. Till följe häraf framstår deras släkte vid den systematiska och naturliga anordningen af fögelklassen såsom en högst egendomlig företeelse. — Näbben är ungefär

af mellantans längd, rät och starkt hoptryckt, med något invikna käkkanter. Den har till formen någon likhet med näbben hos vissa bland de gumpfotade vattenfoglarna, t. ex. doppingarna. Näsborrarna äro smala och kunna tillslutas af en framtill naken, baktill fjäderklädd hud. Vingarna korta, något kupiga; handpennorna svagt sabelformigt böjda, den 1:sta mycket kort, den 2:dra, 3:dje och 4:de nästan lika långa och längre än de öfriga. Stjerten kort, i spetsen tvär, pennorna 14, breda och veka. Fötterna starka; tarserna släta, endast framsidan nedtill med ett par inskärningar; uttan vid roten något litet hopvuxen med mellantän; klorna starka och krökta, den mellersta framtän uti inkanten tandad. Kroppen tjock och undersätlig, med litet hufvud, låg och framtill utlöpande panna. Fjäderklädnaden tät, fast och dunrik, liksom hos vattenfoglarna; den vätes icke af vattnet.

Strömstararna vistas, sasom nämnt är, ständigt vid vatten, hvaruti de simma och dyka med utmärkt färdighet, och hvaruti de äfven hemta sin föda. Könen äro föga olika. Hos oss finnes blott en enda hithörande art, nemligen:

1. Strömstaren (*Cinclus aquaticus* BECHST.). *Svartaktig, med framhalsen och bröstet hvita.* — Längd omkr. $7\frac{1}{2}$ tum.

Namn: Vattenstare; Norr. Fosschald, Elvkonge, Strömstar.

Hannen är svartaktig med brun anstrykning. Hufvudet ofvan och på sidorna samt halsryggen mera stötande i brunt. Ryggen, skuldrorna och öfvergumpen mörkt askgråa, med svartaktiga fjäderbrämar. Strupen, framhalsen och främre delen af bröstet hvita. Fötterna baktill mörka, framtill ljust perlbruna med mörka täleder.

Honan är nästan lika tecknad som hannen, men fjäderklädnaden har en ännu mera brun anstrykning och det hvita på halsen och bröstet är mindre rent.

Ungarna äro före ruggningen ofvan askgråa och tätt beströdda med svartaktiga fläckar; inunder hvita med gulaktig anstrykning och sma svartaktiga streck vid fjäderspolarna. Vingpennorna med hvita spetskanter.

Strömstaren förekommer mångenstädes i Europa, synnerligen i dess mellersta och norra delar, samt har äfven blifvit

Fig. 34.

Strömstaren.

funnen i nordvestra Asien. Under vintern träffas han hos oss nära nog öfver hela landet; men om sommaren, under häcktiden, har han deremot mest sitt tillhåll i den högre norden, ehuru dock ett eller annat par äfven då bebor sydligare trakter, till och med norra Skåne.

Han kan egentligen sägas tillhöra bergstakterna, och synes uteslutande vara bunden vid de strömmar och bäckar, som derstädes förefinnas. Ju klarare vatten dessa föra och ju flera brusande vattenfall de bilda under sitt lopp, desto lämpligare tillhåll blifva de för honom. Han tyckes icke älska någonting högre än väldiga forsar, deras dån och skummande vågor. På fjellen går han ganska högt upp, och träffas derstädes, till och med öfver trädgränsen, vid de bäckar, som hemta sitt vatten från de småningom smältande snömassorna och som derifrån nedstörta till de större vattendragen. Om vintern,

då snö och is hopa sig och till större delen betäcka de floder och bäckar, vid hvilka strömstararna hade sina tillhåll, samt sedan dessa foglar, utom omsorgen för sitt eget uppehälle, blifvit befriade från alla andra bestyr, begifva de sig ifrån den högre norden. Det är då, såsom nämnt är, man träffar dem nedåt landet vid rinnande vatten eller på sådana ställen i qvarndammar, strömmar och åar, der vattnet icke fryser, utan der alltid en öppning eller vak finnes uti isen, hvarigenom de kunna komma ned till vattnet. Vid en sådan vak lefva de antingen ensamma eller flera tillsammans; men i sednare fallet uppsta ofta häftiga strider dememellan, emedan de, liksom många andra småfoglar, såsom vi redan sett, äro af ett afundsamt lynne och icke gerna tåla att någon annan af deras släkte finnes i granskapet. Samma förhållande kan man iakttaga vid deras sommartillhåll. De lefva der parvis inom ett bestämdt område, från hvilket de icke allenast bortjaga alla andra strömstarar, som söka att närma sig, utan äfven sina egna ungar, sedan dessa blifvit fullt utvuxna och i stånd att reda sig sjelfva. Deremot lefva de alltid i godt förhållande med de flesta andra foglar.

Strömstaren hemtar nästan helt och hållet sin föda i vattnet, och det är patagligt, att han, genom detta för en trastfogel så egendomliga lefnadssätt, alltid och allestädes, der han finnes, måste ådraga sig uppmärksamhet och hos hvar och en, som har sinne för naturen, väcka beundran. Det är också påtagligt, att en så besynnerlig fogel som strömstaren icke kunnat gå fri från att blifva oriktigt bedömd af en okunnig allmänhet, och inom ornithologien spelar han just en vigtig rol af den anledning, att han utan tvifvel kan anses hafva gifvit upphof till den allmänt bekanta, skrockfulla och dumma folktron angående svalans vintersömn på sjöbotten. Man har nemligen kommit underfund med, att de s. k. svalor, hvilka vintertiden blifvit uppfångade med isnot, eller, som man säger, blifvit upphemtade från sjöbotten, icke kunnat vara någonting annat än verkliga strömstarar.

Strömstaren är en munter, liflig och orolig fågel, utrustad med de mest olika egenskaper. På marken rör han sig med

nästan lika mycken färdighet, som de egentliga strandfoglarna eller vadarna, och hans flygt är snabb med surrande vingslag. Högt flyger han likväl endast sällan. Då han någon gång blifver uppjagad följer han vanligen alla krökningarna af floden eller bäcken, blott några fot öfver vattenytan. I vattnet simmar och dyker han icke allenast lika utmärkt som en dykand, utan han förmår äfven att störta sig ned i de mest skummande forsar och genomflyga de stridaste vattenfall. Man berättar dessutom om honom, att han skulle kunna löpa på botten t. o. m. mot strömmen; men ehuru vi gerna äro benägna att erkänna honom vara i besittning af många utmärkta egenskaper, och ehuru vi anse honom såsom en riktig tusenkonstnär då han kommer i vattnet, kunna vi dock icke annat än förflytta denna uppgift på diktens och sagans område.

Strömstarens sång, som han likaväl låter höra under den starkaste vinterkyla, som under den hetaste sommarvärme, är liflig, omvexlande och ganska angenäm. Vanligen sitter han då han sjunger på ett isstycke, en sten eller i ett träd, i närheten af vattnet.

Det fordras vanligen icke så liten vana för att upptäcka strömstaren vid hans sommartillhåll, och den, som icke närmare känner honom och hans lefnadsvanor, kan länge nog få söka innan han lyckas att finna honom. Vanligen sitter han vid stranden nedhukad i någon passande fördjupning på en sten eller mellan några trädrötter, sällan på en gren i något nära vattnet stående träd, och håller sig oftast ganska stilla då han fruktar någon fara. Vid de vatten, der han uppehåller sig, utväljer han oftast åt sig flera dylika sittställen, som han företrädesvis begagnar, och från hvilka han kan öfverskåda sitt fiskvatten. Då han blifver uppjagad, flyger han vanligen icke långt, utan merändels blott ifrån ett sådant sittställe till ett annat, och dessa ställen igenkännas på hans derstädes hopade exkrementer. Vid uppflygandet gifver han ifrån sig ett läte, som kan uttryckas med *zerrrr* eller *zerrrb*.

Strömstaren lifnärer sig af allehanda slags vatteninsekter och krustaceer samt säges dessutom tillgripa fiskrom.

Boet, som är ganska egendomligt och konstigt sammansatt, bygger han vid vatten emellan stenklyftor, mellan bjelkar vid qvarndammar och vattenverk, under broar o. s. v.

Det består invändigt af gräs och löf, men har deremot utvändigt en tjock beklädnad af mossor. Det hela är af en rund eller kägellik form med en liten öppning på ena sidan.

Äggen, som honan lägger i Mars eller April månad, äro vanligen 4—6, rent hvita. Båda makarna hjälpas åt såväl vid äggens rufning som vid ungarnas uppfödande.

Fig. 35.

Strömstarens bo.

Kungsfogel-släktet (Regulus RAY.).

Till detta släkte höra de till storleken minsta af Europas foglar. Näbben är rät, smal och syllik, ungefär lika lång som mellantån utan klo; käkkanterna något invikna; mungiporna kantade med borsthår; öfverkäken, med en smal ryggkant, är bakom spetsen försedd med en svag inskränning; näsborrarna ovala, ofvan omgifna af en uppsvälld hud och föröfrigt täckta af framåtliggande, styfva, glässtråliga fjädrar. Vingarna af medelmåttig längd; 1:sta handpennan mycket kort; 2:dra kortare än 3:dje; 4:de och 5:te längst. Fötterna spensliga; tarsen längre än mellantån med klo, slät, endast dess framsida nedtill med ett par inskränningar; klorna krökta och hoptryckta, den bakre stor. Stjerten, som räcker med nästan halfva sin längd utanför de hoplagda vingarnes spets, består af 12 pennor, af hvilka de mellersta äro korta, så att stjerten i spetsen

synes något klufven eller inskuren. Fjäderklädnaden något yfvig, bestående af temligen långa, mjuka och glässtråligen kon-turfjädrar, som på hjessan hafva en hjert färg och kunna upp-resas till en slags tofs. — Könen äro nästan lika, men ungarna äro olika de gamla.

Kungsfoglarna hafva i sitt lefnadssätt en viss öfverens-stämmelse med mesarna. Liksom dessa hafva de sina tillhåll i skogarna, som de i spridda flockar genomströfva, för att bland trädens löf eller barr, under lafvar och mossor uppleta insekter samt deras ägg, larver och puppor, hvaraf de nästan uteslutande lifnära sig. De kunna således räknas bland de för skogarna nyttiga småfoglarna.

I Europa finnes 3 hithörande arter, men hos oss blott en enda.

1. **Kungsfogeln** (*Regulus cristatus* RAY.). *Ofrån gråaktigt olivgrön; inunder ljusgrå, med en svag gulgrön anstrykning; på ringarna hvita fläckar och ett hvitt tvärband; längs hjessan ett saffransgult, på sidorna af svart begränsadt band.* — Längd 3—4 tum.

Namn: Östergöthl. *Granlus.*

Fig. 36.

Kungsfogeln.

Kungsfogeln har längre vingar, men är föröfrigt till kroppen mindre än gårdsmyggen (*Troglodytes europæus*) och således den minsta af alla svenska foglar. Han är också mycket lätt att känna igen på sin grönaktiga kroppsfärg och på de vackra orangegula, af svart begränsade fjädrarna

ofvanpå hufvudet, som kunna uppresas till en liten tofs.

Honan har icke så ren färgteckning som hannen, hvilken hon eljest liknar.

Ungarna äro mera graaktiga än de gamla och sakna det gula bandet på hjessan.

Kungsfogeln är temligen allmän öfver hela landet, från Skåne ända inom polcirkeln, och finnes föröfrigt nära nog i hela Europa. Han har sitt egentliga stambäll i stora, vidsträckta barrskogar, men han infinner sig dock vissa årstider under sina ströftåg äfven i löfskogar och busktrakter, eller i parker och trädgårdar, som hafva barrskogen i sin omedelbara närhet. Mest uppehåller han sig i träden, sällan far man se honom på marken. Han är en munter, liflig och orolig fogel, som i hela sitt skaplynn har en viss öfverensstämmelse dels med mesarna, dels med sångarna. Liksom de förra hoppa han oupphörligt från gren till gren, genomsöker med noggrannhet hvarje ställe och har äfven förmågan att hålla sig fast på undre sidan af qvistarna, med nedat vänd rygg. Liksom de sednare, far man derjemte äfven ofta se honom med fladdrande vingslag halla sig stilla i luften på ett ställe i närheten af en barr- eller löfrik qvist, för att afpassa ett gynnsamt tillfälle att fanga en derstädes inkrupen insekt. En annan öfverensstämmelse med mesarna yttrar sig hos kungsfogeln i den starkt utbildade sällskaplighetsdriften. Man träffar honom nemligen nästan aldrig ensam i skogarna, utan antingen tillsammans med sina egna likar, eller derjemte, såsom oftast är händelsen, i sällskap med mesar och trädkrypare. Det finnes knappast någon enda skogspark, der man icke under hösten och vintern träffar dylika sällskaper, hvilka under ett beständigt skrik, pip och qvitter täga omkring och genomsöka träden på alla sidor, för att finna insektsägg, larver, puppor och fullbildade insekter, hvaraf de lifnära sig. Bland dessa flockar igenkännes kungsfogeln på sitt fina lockljud, som kan uttryckas med *sisi* eller *zitt*. Hans egentliga sang är ganska angenäm, men så svag, att man måste vara nära för att kunna uppfatta den.

Om senhösten flyttar visserligen en del kungsfoglar bort, för att tillbringa den strängaste vintern under blidare luftstreck, men de flesta torde dock stanna qvar, så att fogeln hos oss egentligen icke kan betraktas såsom verklig flyttfogel,

utan snarare såsom strykfogel. I mellersta och södra provinsernas barrskogar har författaren träffat honom under alla årstider.

Han är uteslutande nyttig och bidrager ganska väsendtligt till utrotandet af en mängd för barrträden skadliga småinsekter.

Boet, som är ganska svårt att upptäcka, bygger kungsfogeln på yttersta grenarna af något barrträd. Det är sammansatt af mossor och invändigt fodradt med fjäder och dun. Äggen äro 8—10, rosenfärgade och svagt vattrade.

1. I Tyskland, Frankrike o. s. v. förekommer äfven en annan art af detta släkte, nemligen *Brandkronade Kungsfogeln* (R. ignicapillus NAUMAN), som igenkännes derpå, att han längs hjessan har ett brandgult band, genom ögonen ett svart band och ofvanför, äfvensom under detsamma ett hvitt streck. Mindre än föregående. — Den har äfven någongång visat sig i Danmark.

2:dra familjen. Sångare *).

Sylvidae.

Dessa foglar skilja sig ifrån trastfoglarna, hvilka de närmast likna, hufvudsakligen derigenom, att de hafva framsidan af tarsen förmedelst tvärsömmar afdelad i flera plåtar eller sköldar. Från mesfoglarna skilja de sig derpå, att öfverkäken bakom spetsen har en större eller mindre, alltid tydlig, inskärning. Från ärlorna afvika de derigenom, att de hafva 10, icke endast 9, handpennor. Den första af dessa pennor är dock stundom, liksom hos trastfoglarna, så kort att den endast räcker föga utöfver spetsen af de närmaste täckfjädrarna. En hithörande fogel, nemligen *Gyllingen* (*Oriolus Galbula*), har i afseende på näbbformen en viss öfverensstämmelse med de foglar, som höra till kråkornas familj; men den fjäderklädda hakviken sträcker sig dock knappast längre än till de nakna näsborrarnas framkant. Fogeln har äfven, på grund af näbb-

*) Vi hafva bibehållit denna benämning för hithörande foglar, oaktadt de visst icke gjort sig mera förtjenta deraf än många af de föregående. Men de flesta ibland dem äro redan allmänt kända under detta namn, och därför hafva vi icke velat föreslå något annat.

formen, af nagra författare blifvit ställd bland kråkfoglarna, ehuru han föröfrigt har föga eller intet gemensamt med dessa.

De flesta hithörande arter äro flyttfoglar. Endast varfogeln och sidensvansen stanna qvar inom landet under den kalla årstiden*). De lifnära sig mest utaf insekter, nagra äfven af bär, och ett par arter, nemligen varfogeln och törnskatan, tillgripa både amfibier, mindre foglar och små däggdjur.

De flesta bebo löfskogar, parker och trädgårdar, der de uppehålla sig bland träd och buskar; nagra lefva bland vass och säf vid sjöstränder och andra hafva mest sina tillhall bland täta, taggiga buskar.

Sina bon bygga de ofta med mycken konstfärdighet.

De särskilda hithörande släktena kunna indelas och karakteriseras på följande sätt:

A Näbben langdragen och nästan rak, oftast svag och vid roten nedtryckt, stundom starkare; öfverkäken i spetsen föga nedböjd, inskränningen svag, men tydlig.

a) Första handpennan mycket kort, räcker föga utöfver de närmaste täckfjädrarnas spets; näbben svag, vid roten nedtryckt och föröfrigt försedd med en tydlig, smal ryggkant.

1. **Egentliga Sångare** (*Sylvia* LATH.). Näbben långsträckt och hoptryckt, vid roten mindre bred; näsborrarna ofvan till hälften täckta af en bar hinna.

2. **Flugsnappare** (*Muscicapa* LINN.). Näbben temligen kort, vid roten mycket bred och nedtryckt, med knappt inböjda käkkanter; näsborrarna till hälften dolda af framatliggande glesa hårfjädrar.

b) Första handpennan räcker långt utanför spetsen af de närmaste täckfjädrarna; näbben stark, har en viss likhet med kråkfoglarnas.

3. **Gyllingar** (*Oriolus* LINN.).

*) En del af dessa foglar flyttar dock bort under kalla vintrar.

- B. Näbben mera undersätsig; öfverkäken i spetsen nedböjd utöfver underkäken samt på hvardera sidan försedd med en stark inskärning.

4. **Törnskator** (*Lanius LINN.*). Näbben hög, från sidorna mycket hoptryckt. Hufvudet utan fjädertofs.

5. **Sidensvansar** (*Ampelis LINN.*). Näbben bred, från sidorna föga hoptryckt. Hufvudet med fjädertofs.

Ann. Vid en mera naturlig och vetenskaplig gruppering af foglarna torde sidensvansen rättast böra ställas i närheten af lärkorna och härfogeln.

Sångare-släktet (*Sylvia LATH.*).

Sångarna äro små, nätta och lifliga foglar. De hafva en smal, spetsig och från sidorna något hoptryckt näbb, som är försedd med en tydlig ryggköl; mungiporna hafva några få (vanl. 3) borsthår; öfverkäken i spetsen något litet nedböjd, inskärningen svag, men tydlig; näsborrarna stora, ofvan till hälften täckta af en bar hinna, eljest öppna och obetäckta. Vingarna af medelmåttig längd; 1:sta handpennan liten, såsom hos trastarna; 3:dje och 4:de eller 2:dra och 3:dje längst. Benen temligen spensliga; tarsen nästan dubbelt så lång som mellantån utan klo, framtill beklädd af omkring 7, genom fina tvärsömmar eller inskärningar skilda sköldar. Stjerten räcker, åtminstone med halfva sin längd, utanför de hoplagda vingarnas spets och är i spetsen tvär, afrundad eller något urnupen. Kroppen smärt och långsträckt.

Hithörande småfoglar vistas mest i löfskogar, ängar, parker och trädgårdar, der de oftast hafva sina tillhåll i lummiga träd och täta buskar. Blott ett par arter hos oss bebo företrädesvis barrskogarna, och endast några få uppehålla sig ständigt bland säf, rör och vass vid stränderna af sjöar, åar och vattengrafvar.

De äro alla flyttfoglar, som lemna oss om hösten, för att under blidare luftstreck tillbringa den kalla årstiden, men som ånyo om våren återvända till sina gamla häckplatser. Sina

bon bygga de antingen i träd och buskar eller bland säf och vass, stundom äfven på marken.

Deras föda består, åtminstone om våren och sommaren, nästan uteslutande af insekter, larver och puppor, som de vanligen tillgripa och fanga på bladen och barren eller i flykten. Om hösten förtära atskilliga ibland dem äfven bär och frukter.

Till lynnet äro dessa foglar trätgiriga, och tåla icke gerna att nagon utaf deras likar kommer inom det område, som de utvalt till sitt stamhåll. Man finner dem derföre alltid parvis eller ensamma, utom under flyttningarna, då de nattetid följas åt i större eller mindre sällskaper.

De äro alla utan tvifvel öfvervägande nyttiga foglar, som hvarje landtman och trädgårdsodlare bör vara mån om att skona hvarhelst de förekomma. I trädgårdarna bortplocka de flitigt under våren och sommaren en mängd för fruktträden och bärbuskarna skadliga insekter och larver, och de trifvas ganska väl derstädes, synnerligen om man lagar att der finnes tillgång på täta buskar och häckar. Om hösten förtära de visserligen atskilliga slags bär och frukter, sasom vinbär, körsbär o. s. v.; men den skada, som de derigenom förorsaka, är i de flesta fall af ingen betydelse och uppväges vida af den nytta de göra genom att förtära de omnämnda skadedjuren. Föröfrigt kan väl ingen med sinne för naturen vara nog obarmhertig att förfölja eller döda dessa små menlösa foglar, som genom sina angenäma sånger sprida så mycket lif och trefnad omkring sig. Deras antal minskas nog ända genom de förföljelser för hvilka de, under sina flyttningar höst och vår genom åtskilliga europeiska länder, äro utsatta. Deras infångande har nemligen mångenstädes, synnerligen uti Italien, öfvergått till en verklig industri.

Man har hänfört de många hithörande arterna till flera skilda släkten; men vi anse dock att de rättast böra bibehållas i ett enda. Detta kan man emellertid, för att underlätta öfversigten af arterna, sönderdela i flera grupper.

1:sta Gruppen. Trädgårdssångare (Sylvia). Kroppsfärgen öfvervägande grå; stjerten i spetsen tvär, enfärgad eller med till en del hvita sidopennor.

Trädgårdssångarna kunna med skäl räknas till de angenämaste och mest behagliga bland alla de små sangföglar, som bebo våra lundar och trädgårdar. Deras glada, lifliga, intagande och harmlösa väsende, men framförallt deras muntra och omvexlande sånger, göra dem städse outtyckta af alla, som lära känna dem.

Till sitt egentliga uppehallsställe utvälja de, i de flesta fall, låga och täta buskar, och ju mera lummiga, taggiga och ogenomträngliga dessa äro, desto mera passande synas de vara. Ofta kan blott en enda lag häck, eller till och med en ensamt stående tornig buske på fältet vara tillräcklig för att under större delen af sommaren hysa ett par af dessa föglar. I dylika buskar hoppa de lifligt från gren till gren, genomkrypa deras tätaste delar och hålla sig der vanligen dolda och undgängömda. Till marken begifva de sig högst sällan, men i toppen af buskarna, eller i spetsen af deras grenar, sitta de ofta då de sjunga. Äfvenså pläga vissa ibland dem vid dylika tillfällen, liksom piplärkorna, göra några slag i luften samt derefter med sväfvande vingar ater sänka sig ned till sin förra plats.

De äro sluga och listiga, men derjemte, i likhet med många andra småföglar, i hög grad nyfikna. Alla ovanliga föremål, som visa sig i deras närhet, måste de nogsammt betrakta och med den största sorgfällighet undersöka innan de med lugn kunna återgå till sina vanliga bestyr. Då man derföre nalkas den buske, der de hafva sitt tillhåll, får man alltid se dem hoppa oroliga omkring, med uppresta hufvudfjädrar och under ett ständigt upprepande af sitt vanliga varningsrop. Härigenom tillkännagifva de äfven ofta för andra föglar då hökar eller falkar visa sig, eller då någon annan fara är förhanden. För tamdjuren, t. ex. hönsen och dufvorna, kommer ofta ett sådant tillkännagifvande väl till pass.

Då deras flygt i allmänhet är fladdrande och osäker, är det ganska förvanande att de, det oaktadt, under flyttningarna kunna tillryggalägga så ofantliga vägsträckor och färdas fram öfver så vidsträckta haf och länder innan de nå sina bestämmelseorter. Många arter träffas nemligen under vintrarna långt

in i Afrika, andra ater qvarstanna i södra Europa, ifall väderleken är blid. Eljest äro de i allmänhet mycket ömtåliga för kyla. I slutet af April eller i början af Maj infinna de sig åter vid de gamla häckplatserna, och hannarna låta genast höra sin sång från det att boet börjar att tillrustas. Detta är vanligen till det yttre hopfogadt af fina grässtran, rötter och dylikt, till det inre af tagel, hår, dun och ull, och vanligen fästadt bland qvistarna nära marken i nagon tät buske. Äggen äro oftast 4—6, och båda makarna hjälpas at såväl vid äggens rufning, som vid ungarnas uppfödande. De flesta arterna sägas hafvatvennekullarärligen; dock torde detta icke vara fallet hos oss.

Under hela fortplantningstiden sjunger hannen mycket ifrigt, och hans sång är, såsom vi redan omtalat, mycket angenäm, fulltonig och omvexlande. Bäst sjunga den egentliga trädgårdssångaren, samt den hökfärgade och svarthufvade sangaren. Denna sednare utmärker sig mycket för sina klara, fylliga och väljudande toner och hans sång anses af mangeln öfverträffa de öfrigas; men för vår del sätta vi dock den egentliga trädgårdssångarens i främsta rummet. Den för nästan alla trädgårdssångare gemensamma locktonen är ett kort *tack, tack, tack*. Hos ärtsångaren åtföljes detta »tack» ofta af ett upprepadt *gääk, gääk*, och varningsropet är ett sträft *schärr* eller *scharr*. Hökfärgade sangaren lockar ofta: *tack, tack — tschäk* och *terrrr, tet, tet, tet, terrrrr*.

Om varen och sommaren lifnära sig trädgårdssångarna af mindre insekter och dessas ägg, larver och puppor, hvilka de plocka på bladen eller fanga i luften. Om hösten förtära de äfven bär och frukter.

a) *Arter med enfärgad stjert.*

I. Egentliga Trädgårdssångaren (*Sylvia hortensis* BECHST.).
Ofven gråaktig, med en svag i olivgrönt stötande anstrykning; inunder smutsigt hvit, med på sidorna en blekt rostgulaktig anstrykning; fötterna blygrå; 2:dra handpennan nästan lika lång som den 3:de och vida längre än den 4:de. — Längd nära 6 tum.

Namn: Egentlig Löfsångare och Häcksångare (SUNDEVALL).

Båda könen likna hvarandra nästan helt och hållet till det yttre, och *ungarna* äro föga olika de gamla.

Denna förträffliga och flitiga sångare är allmän öfver större delen af landet, der täta, lummiga träd och buskar finnas. I trädgårdar, parker och lundar har han ofta sitt tillhåll och låter der under hela fortplantningstiden höra sin muntra och omvexlande sång, hvilken, såsom en utmärkt fogelkännare så sant säger, »utgör ett slags musikaliskt joller, som genom sin liflighet och genom det uttryck af fridsam belatenhet hvarmed det utföres från ett grönt och vackert löfhvalf, aldrig underlåter att anslå åhörarens sinne.» Mest lefver han dold bland löfven och har därför undgått mångens uppmärksamhet, och, förvexlad med andra småfoglar, har han i vart folksprak icke erhållit någon särskild benämning. I Tyskland och det södra Europa deremot, hvarest om hösten fångsten af de under flyttning stadda småfoglarna, såsom nämnt är, utgör en vigtig industri, vet man nogsamman att skilja emellan de olika slagen af sångfoglar och har äfven gifvit dem särskilda namn. Trädgårdssångarna kallas i allmänhet i Tyskland för Grasmücke och denna arten har fått namn af Gartengrasmücke.

Utom Sverige finnes den egentliga trädgårdssångaren i nästan hela Europa. I Afrika tillbringa han vintern. Ingeniör J. WAHLBERG, den berömda elefantjägaren och naturforskaren, har till och med hemfört några exemplar ända från Caplandet, der de af honom blifvit skjutna i November månad. Härutaf kan man sluta till huru ofantligt långt dessa foglar hafva att flyga innan de uppnå sina vintertillhåll. I September, eller stundom först i början af Oktober, anträda de den långa färden, och i början af Maj se vi dem åter vid sina gamla sommartillhåll.

Sitt bo bygger denna sångare i täta buskar. Äggen, som vanligen äro 5, hafva en blekgrå grundfärg och äro föröfrigt beströdda med bruna fläckar.

2. Svarthufvade Sångaren (*Sylvia atricapilla* LATIL.). *Ofvann grå, med en svag olivgrön anstrykning; inunder gråhvit; fötterna blygrå; 2:dra handpennan kortare än den 5:te; 3:dje och*

4:de längst; hos hannen är hufvudet ofran svart, hos honan och ungarna rödbrunt. — Längd omkring 6 tum.

Namn: Searthätta (SUNDEV.).

Denna sångare igenkännes ganska lätt ifrån alla de öfriga på hufvudets färg. Honan och ungarna hafva en mindre ren färgteckning än hannen; hela underlifvet har nemligen hos dem en gulaktig anstrykning, då det hos denne sednare är ljust askgrått.

Han finnes öfver en stor del af landet, från Skåne ända långt mot nordn; men är ingenstädes allmän, utan träffas blott här och hvar, der lokalen är passande. Utom Sverige har han en lika vidsträckt utbredning som den föregående.

I lefnadssättet öfverensstämmer han ganska nära med den föregående; men har äfven sitt tillhåll bland enbuskar och, enligt M. v. WRIGHT, i gröfre granskogar. Författaren har oftast träffat honom bland täta, helst torniga och taggiga löfbuskar. Han anländer i slutet af April eller i början af Maj. Sången, som hannen då låter höra, är, sasom vi redan nämnt, ganska vacker och omvexlande. Han sitter dervid vanligen i toppen af en buske eller ett träd, hvarigenom han äfven skiljer sig ifrån den föregående, som merändels då han sjunger håller sig undangömd bland löf och qvistar.

Sitt bo bygger han i täta, vanligen torniga och taggiga buskar, och lägger 4 å 5 ägg, som äro ljus rödlätta, med mörkare, rödbruna fläckar.

Äfven denna art förtär ganska mycket bär om höstarna; men den skada han derigenom förorsakar i trädgårdarna är så ringa, att man dervid icke kan fästa någon betydelse.

b) *Arter, som hafva de yttre stjärtpenmorna till en del hvita.*

3. **Törnsångaren** (*Sylvia cinerea* LATH.). *Ofra olivbrun, hufvudet mer eller mindre askgrått; undre kroppsdelarna hvitaktiga, med på bröstet en svag, rödaktig eller rostgul anstrykning; de inre armpenmorna, äfvensom de större vingtäckfjädrarna med temligen breda, rostbruna ytterkanter; fötterna brungula. — Längd nära 6 tum.*

Namn: Grå Sångare (NILSS.); Törnsnyg (SUNDEV.).

Denna sångare liknar den egentliga trädgårdssångaren, men skiljes lätt på de yttre stjärt pennorna, som till större delen äro hvita. Föröfrigt skiljer han sig ifrån alla andra till denna grupp hörande sångare på vingarnas färg. — *Honan* har icke så ren färgteckning som hannen; det gråa på hufvudet är hos henne mindre märkbart, öfvergående i olivbrunt.

Törnsångaren förekommer temligen allmänt, nästan i hela Europa. Hos oss finnes han öfver en stor del af landet; men synes dock icke gå så långt mot norden, som de båda föregående arterna. Han har sitt tillhåll i skogskanter, ängsbäckar och trädgårdar, der han mest anträffas i täta, taggiga och tornbärande buskar, sasom hagtorn, törne, krusbär o. s. v.

Han är i hög grad munter och liflig samt från morgon till afton i en beständig verksamhet. Under fortplantningstiden sjunger hannen från toppen af någon buske, och hans sång är både vacker och omvexlande. Vanligen svingar han sig sjungande några slag i luften samt sätter sig derefter ater på samma buske. Då man kommer i närheten af hans bo eller ungar, eller om man eljest oroar honom, låter han höra ett sträfft läte, som kan uttryckas med: *gä, gä* eller *qwäk, qwäk*.

Han lemnar oss i September, för att öfvervintra i Afrika, och återvänder sedan på varen, i början af Maj, till sina gamla häckplatser. Boet bygger han vanligen lågt bland täta buskar. Äggen äro 5 à 6, vitgråa med grönaktig anstrykning och föröfrigt beströdda med rödbruna punkter och fläckar, synnerligen omkring den tjockare ändan.

4. Ärtsångaren (*Sylvia curruca* LINN.). *Ofrån oliegrå: hufvudet mer eller mindre askgrått, med en mörk fläck bakom hvardera ögat; undre kroppsdelarna hvita, med bröstet litt skuggadt af rostgrått; fötterna mörkt blygrå **). — Längd något öfver 5 tum.

Namn: Ärtsång (SUNDEV.).

Ärtsångaren har en viss likhet med den föregående; men skiljes ibland annat lätt derpå, att han är mindre — nära en

*) Hos uppstopgade exemplar, såsom vanligt, ännu mörkare.

tum kortare —, är ofvan mera gra, utan någon brun anstrykning, hvilket bäst visar sig på vingarna, der den bruna färgen

Fig. 37.

Ärtsångaren.

hos föregående art ganska hjert framlyser, samt har slutligen mycket mörkare, blygra fötter. Könen äro nästan lika hvarandra, men honan är något mindre än hannen.

I afseende på den geografiska utbredningen, öfverensstämmer ärtsångaren ganska nära med föregående art, med hvilken han äfven i lefnadssättet har mycket gemensamt. Liksom denna är han liflig, orolig och i ständig verksamhet. Han vistas, såsom det synes, företrädesvis i unga slutna barr- eller blandskogsbestånd, helst i närheten af sjöar eller andra vatten. Äfvenså träffar man honom icke så sällan bland täta buskar och häckar på fält, i skogsbryn, trädgårdar och gärdesbackar. Hans sang är både vacker och omvexlande, men svag och höres icke långt. Men derjemte låter han äfven höra ett annat, egendomligt läte, som Prof. NILSSON uttrycker med *klapp, klapp, klapp*, och förliknar med ljudet »af en med slaga försedd väderqvarn (vindleka), som nyttjas att bortskrämma sparf ur trädgårdar och hampland.»

Boet bygger han lågt i någon buske. Äggen äro vanligen 4—6, hvita med gulbruna och blåaktiga fläckar, synnerligen omkring den tjockare ändan.

5. **Hökfärgade Sångaren** (*Sylvia nisoria* BECHST.). *Ofvan mörkt askgrå, med hvitaktiga spetsar på vingtäckfjädrarna och några af de yttre stjärtpennorna; inunder hvitaktig, med mer eller mindre tydliga, brungrå, vågiga trärstreck; fötterna bleka.* — Längd omkr. 7 tum.

Namn: Bröstvattnad Sångare (NILSS.).

Hökfärgade sångaren är störst bland alla till denna grupp hörande arter. Han är lätt att skilja på de undre kroppsdelarnes mörka, vågiga tvärlinier, hvilka dock hos honan och de yngre endast visa sig utmed kroppens sidor. Den gamla hannen har, i afseende på färgteckningen, en märkvärdig öfverensstämmelse med sparflöken; liksom denne äfven gul iris.

Denna sångare är mera sällsynt än någon af de föregående och har hos oss endast blifvit funnen på några få ställen i östra Skåne, Blekinge samt på Öland och Gottland. Utom Sverige har han blifvit anträffad i Danmark, Tyskland, norra Italien, södra Ryssland o. s. v., men icke hvarken i England eller Frankrike.

I lefnadssättet har han en nära öfverensstämmelse med törnsångaren, och lärer, liksom denne, da han sjunger, med fladdrande vingar höja sig i luften och derefter sväfvande sänka sig ned. Sangen är vacker och omvexlande samt har någon likhet med törnsångarens. Föröfrigt låter han ofta, da han blifver ond eller da man nalkas hans bo, höra atskilliga skärmande och smackande läten. Om vintern har han blifvit anträffad långt in uti Afrika.

Boet bygger han i täta buskar. Äggen äro 4—6, hvitaktiga med rödgråa fläckar.

2:dra Gruppen: Löfsångare (*Phyllopneuste* MEY.). Kroppsfärgen ofvan mer eller mindre grönaktig, under ljusgul eller hvit, med vanligen gulaktig anstrykning; stjerten i spetsen urnupen eller svagt klnfven.

Äfven till denna grupp höra atskilliga små, särdeles nätta sångare, som ganska mycket bidraga att sprida lif och trefnad i våra skogar, parker och trädgardar. De flesta ibland dem

förekomma visserligen temligen sparsamt och torde därför föga blifvit uppmärksammade af den, som icke specielt sysselsatt sig med foglarnas studium; men en art, den vanliga löfsångaren, är deremot en ibland våra allmännaste småfoglar. Han är äfven en ibland dem, som tidigast anländer om våren och som först börjar sjunga och locka i våra trädgårdar. De öfriga, som äfven alla äro flyttfoglar och tillbringa vintern i södra Europa eller Afrika, komma något sednare och hafva vanligen sina tillhåll mera i skogarna.

Löfsångarna uppehålla sig mest i träden, der man ser dem oroligt hoppa omkring från gren till gren, eller med fladdrande vingar hålla sig stilla i luften bredvid qvistarna, för att gripa någon derstädes mellan barren eller bladen inkrupen insekt. De lifnära sig uteslutande af insekter samt dessas ägg, larver och puppor, och kunna således alltid betraktas sasom för skogsträden och de öfriga kulturväxterna ganska nyttiga foglar. Det är en stor förnöjelse att se med hvilken färdighet de gripa sitt byte. Med de bladätande insekterna och deras larver föra de ett ständigt krig, och om icke naturen så väl dragit försorg om dessa sednares existens och gifvit dem förman att så väl kunna gömma sig undan mellan hoprullade eller hopklibbade blad, så skulle säkert, huru talrika de än äro, ganska få undkomma.

Utom den nytta, som löfsångarna således göra oss genom att i skog och mark, i ängar, parker och trädgårdar, i väsendtlig mån bidraga till utrotandet af de skadliga insekterna, tillskynda de oss äfven en stor förnöjelse genom sina ganska lifliga och behagliga sånger, sina vackra locktoner och sitt jollrande qvitter. Under fortplantningstiden sjunga hannarna ganska flitigt och med få uppehåll, från den tidiga morgonstunden till den sena aftonen, och en ibland dem, som äfven fått namn af bastardnäktergal, är såsom sångare en verklig tusenkonstnär, ehuru hans sång är mindre vacker än märkvärdig.

Alla hithörande arter, med undantag af bastardnäktergalen, bygga sina bon på marken vid någon trädrot, under en buske eller bland gräs. De äro konstigt sammanfogade af fina

grässtrån, bastfibrer, spindelväf, hår, ull o. s. v. och till det inre vanligen beklädda med hästhår. fint hö, fjäder och dun. Honan rufvar äggen ensam, men hannen tillför henne föda under liggtiden och hjälper sedermera äfven till vid ungarnas uppfödande.

6. **Skogssångaren** (*Sylvia Sibilatrix* BECHST.). *Ofrån rent grön, inunder hvitaktig; ett streck öfver hvardera ögat, hufvudets sidor och strupen ljusgula; genom ögonen ett mörkgrått streck; 2:dra handpennan nästan lika lång med den 4:de. — Längd inemot 5 tum.*

Namn: Skogsknütt (SUNDEV.); Grön Sångare (NILSS.).

Skogssångaren har vid ett flygtigt påseende en viss likhet med den vanliga löfsångaren, och i skogen kan man lätt misstaga sig på dessa båda foglar, om man icke närmare känner

deras lefnadsvanor eller fästat sin uppmärksamhet vid de olikheter, som förefinnas i deras locktoner och sång. Bäst igenkänner man denna sångare på den lifligt gröna färgen på kroppens öfre sida och föröfrigt genom de kännetecken, som vi uti det häröfvan anförda artmärket uppgifvit. Vingpennorna hafva rent gulgröna, i spetsen hvitaktiga kanter. Fötterna äro bruna.

Fig. 38. Skogssångarens
nabb.

Till sitt stamhåll utväljer denna lilla vackra sångare helst sådana skogslundar, der höga, täta och lummiga löfträd finnas. Bokskogarna i det södra Sverige erbjuda derföre åt honom särdeles lämpliga lokaler, och han är äfven der temligen allmän. Mot Norden går han deremot icke långt, och man har hitintills, såvida författaren har sig bekant, icke funnit honom norr om Stockholm och Upsala, der han i de med resliga löfträd beväxta parkerna årligen häckar. I Finland förekommer han ända till Kuopio. Der, liksom hos oss, håller han sig mest uti löfträden; men DÖBNER påstår deremot, att han i Tyskland oftast häckar i de stora barrskogarna. I södra Europa, lika väl som hos oss, är han en flyttfogel, som emot hösten begifver sig öfver till Afrika. I början af Maj följande år är han åter tillbaka.

Liksom sina öfriga samsläktningar, är han liflig, munter och orolig. Man ser honom ofta hoppa omkring bland grenarna i lumliga träd, ifrigt spanande efter insekter och larver, eller med sväfvande vingar och under sång förflytta sig ifrån det ena trädet till det andra. Hannen sjunger under hela parningstiden mycket flitigt, och hans sång, som är ganska egen- domlig, har man sökt att uttrycka med: *ipp, sipp, sipp.....serrrr* eller, sasom Prof. NILSSON, förliknat vid ljudet af en silfver- slant, som man låter på kanten kringlöpa och sedan dall- rande nedfalla på ett bord. Hans vanliga lockljud är ett ängs- ligt *tjuk, tjuk*.

Boet bygger han på marken mellan trädrötter eller vid nagon tufva. Det är nästan öfvertäckt och har ingången på sidan. Äggen äro 5 å 6, till färgen ljusgråa med mörka streck och fläckar.

7. **Vanliga Löfsångaren** (*Sylvia Trochilus LATH.*). *Öfvan grågrön med gulaktig inblandning; inunder hvitaktig med mer eller mindre gul anstrykning; öfver hvardera ögat ett dunkelt gulaktigt streck; 1:sta handpennan ungefär med 2 linier af sin längd öfrerskjutande de närmaste täckfjädrarna; 2:dra något längre än den 6:te; fötterna ljus gulbruna.* — Längd inemot 5 tum.

Namn: Löfsmyg (SUNDEV.).

I höst- och ungdräkten är kroppens undersida mera gul än om sommaren, då den är hvitaktig, med strupen och undergumpen blekgula samt med gula streck på bröstet. Vid följande art skola vi närmare redogöra äfven för de känne- tecken, hvarigenom denna hufvudsakligen utmärker sig ifrån de öfriga närstående arterna.

Denna lilla sångare förekommer öfver hela Europa och hos oss är han den allmännaste af alla. Han finnes öfver hela landet, från det sydligaste Skåne ända langt upp i de norra Lappmarkerna. I skogar, ängar, beteshagar, lundar och träd- gardar, ja öfverallt, der träd och buskar finnas, har han sitt tillhåll, och sällan söker man honom förgäfvets på någotdera af dessa ställen. Tidigt om våren, då pilarna börjat blomma,

men de flesta andra träd och buskar ännu icke utvecklat sina knoppar, utan stå helt kala och vinterlika, återvänder han

Fig. 39.

Lössångaren.

glad och förnöjd till sina gamla häckplatser, der han genast later oss höra sin milda, angenäma sång och sina klara locktoner, hvilka ofta bilda ett lefnadsfriskt afbrott i den surrande vårkonsert, som af hundradetals bin och humlor uppstämmes kring de nyutslagna, doftande pilblommorna. Hans sång har man uttryckt med: *didi, dydy, dehi, zia, zia*, och locktonen är ett temligen starkt hvisslande: *hyit, hyit*, som han ofta upprepar då han hoppar bland löf och qvistar för att fånga insekter.

Boet bygger han på marken bland gräs vid en tufva eller buske. Det är löst sammansatt och öfverbygdt, med en öppning på sidan. Äggen äro vanligen 5 à 6, till färgen hvita med rödbruna prickar.

I skogar och trädgårdar gör denna allmänna sångare mycken nytta genom att bortplocka en mängd skadliga småinsekter. Någon den ringaste skada gör han icke.

8. **Gransångaren** (*Sylvia abietina* NILSS.). *Ofrån grön med gulaktig inblandning; inunder hvitaktig med mer eller mindre gul anstrykning; öfver hvardera ögat ett dunkelt gulaktigt streck; 1:sta handpennan ungefär med 4 linier af*

sin längd öfverskjutande de närmaste täckfjädrarna; 2:dra kortare än den 6:te; fötterna mörkbruna. — Längd inemot 5 tum.

Af det här lemnade artmärket kan man lätt finna, att denna och föregående art i afseende på färgteckningen äro hvarandra ytterst lika, och att det nästan endast är på benens färg, som de vid ett ytligt betraktande kunna skiljas åt. Dessa äro nemligen hos gransångaren mörkbruna eller svartaktiga, då de deremot hos den vanliga löfsångaren alltid äro betydligt ljusare, gulbruna. På uppstoppade exemplar, som länge förvarats i samlingar, mörkna dock benen, så att man alltid vid granskningen af sådana med försigtighet måste tillita detta kännetecken. Bäst kunna dessa foglar åtskiljas på de redan uppgifna vingpennornas längdförhållanden, som synas vara ganska konstanta. I lefnadssättet visa deremot dessa foglar sinsemellan ganska många skiljaktigheter; äfvenså är deras sång mycket olika.

Gransångaren finnes och häckar mångenstädes i Europa, såväl i Tyskland som ännu sydligare; men i afseende på hans utbredning inom Sverige har man att märka det egendomliga förhållandet, att han under fortplantningstiden endast bebor de nordöstra provinserna och blott under flyttningen, höst och vår, visar sig i de mellersta och södra. Han synes icke engång häcka hvarken i Upsala- eller Stockholmstrakten. I det egentliga Lappland finnes han heller icke, och går icke högre upp än der granen bildar skog. I dylika skogar har han sitt egentliga stambäll. Der ser man honom ofta sitta i toppen af något mindre träd, under det att han låter höra sin lätt igenkännliga sång, som något liknar pilfinkens (*Fringilla montana*) qvitter och kan uttryckas med: *tjipp, tjäpp, tjäpp, tjipp, tjäpp* . . . o. s. v. Han är liflig, munter och orolig, liksom den föregående, och, då han icke är sysselsatt med sin sång, hoppar han nästan beständigt från morgon till afton bland qvistarna för att plocka insekter, larver och puppor.

Liksom den föregående anländer han mycket tidigt om våren, medan ännu löfträden äro kala, till sina häckplatser, och under vandrigen, då han ofta besöker lundar, parker och

trädgårdar, låter han ofta höra sin sang och sin hvisslande lockton: *huit, huit*. Om hösten i September, Oktober *) eller stundom ännu sednare, flyttar han bort och öfvervintrar i Afrika eller i Europas medelhafsländer.

Boet, som han bygger på marken, innehåller vanligen 5 å 6 hvita och med rödbruna prickar beströdda ägg.

9. **Gulbröstade Sångaren** eller **Bastardnäktergalen** (*Sylvia Hypolaïs* LINN.). *Ofvan grönaktigt grå; inunder ljusgul; näbben nedtryckt och ganska bred, har, sedd ofvanifrån, helt räta sidor; 1:sta handpennan sträcker sig icke utöfver spetsen af de närmaste vingtäckfjädrarna; 2:dra längre än den 5:te; benen blygråa.* — Längd något öfver 5 tum.

* *Namn: Bastardsångare* (SUNDEV.); *Bastardnäktergal* och *Gulmagad sångare* (NILSS.).

Denna sångare, som till färgteckningen liknar de föregående, närmar sig i afseende på hufvudets bildning och andra

Fig. 40.

Gulbröstade Sångarens näbb. Sedd uppifrån.

förhållanden ännu mera kärrsångarna, och har dessutom äfven en viss öfverensstämmelse med flugsnapparna. Hufvudet är framtill nedtryckt, nästan såsom hos kärrsångarna, och utlöper spetsigt emot näbben, som är nedplattad, vid roten bred och mot spetsen småningom afsmalnande, med nästan fullkomligt räta, ej inböjda, sidor; näsborrarna mera rundaktiga och längre åtskilda än hos de föregående löfsångarna; munvikarna försedda med svarta borsthår. — De båda könen, som likna hvarandra, äro ofvan grönaktigt gråa; omkring ögonen, äfvensom hela under sidan af kroppen ljusgula; stjertens sidopennor med smala hvitaktiga kanter; fötterna blygråa med ljusa inskränningar.

Gulbröstade sångaren finnes mångenstädes i Europa och är hos oss just icke sällsynt i de mellersta och södra landskapen. Mot Norden har han äfven blifvit funnen både i Jemtland och Angermanland. Oftast har han sitt tillhåll i löf-

*) Uti Skogsinstitutets samling finnes ett honexemplar, som är skjutet vid Stockholm den 21 Oktober, och i Skåne lärar han uppehålla sig tills ända in i November.

skogsdungar, parker och nägongång äfven i trädgårdarna. Han är ganska skygg samt derjemtè, liksom sina öfriga samslagningar, orolig, liflig och i ständig verksamhet. Såsom flyttfogel anländer han en hel månad sednare än de två föregående löfsångarna, eller efter medlet af Maj. Vintern tillbringar han i Afrika, hvarifrån Ingeniör J. WAHLBERG hemfört exemplar skjutna i Kaplandet i Mars månad.

Vi hafva redan anmärkt, att denna fogels sång är särdeles egendomlig. Han står visserligen betydligt efter näktergalen och flera andra bland de utmärktare sångarna i afseende på tonernas styrka, fyllighet och behag; men han inlägger i sin sång mycken omvexling och uppblandar densamma med en mängd egna läten, hvilka påtagligen äro ett slags efterhärming af andra i grannskapet boende foglars sänger och lockljud. Salunda kan man uti vissa strofer af densamma igenkänna icke blott staren, trastarna, trädgårdssångarna, svalan med flera små foglar, utan äfven skatan, falkarna och hackspettarna. Hans vanliga lockton, som han låter höra då han blir ond, eller då man nalkas boet och ungarna, är ett sträft: *tuck, tack, tack, tack*, och ofta hör man honom äfven, då han blir mycket ifrig, skrika eller sjunga: *tack - tackahyo - tackahyo, hy*.

Han bygger icke sitt bo på marken, utan i en buske eller i ett träd. Det är mycket konstmessigt sammansatt af fina grässtrån, löf o. s. v. samt utvändigt vanligen beklädt med den hvita, afflarnande ytterbarken af björk. Äggen äro mycket vackra, till färgen blekröda med svartaktiga fläckar och streck.

1. Till denna grupp hör äfven en annan liten sångare, som visserligen ännu icke är funnen hos oss, men som dock, enligt Prof. SUNDEVALLS förmenande, sannolikt förr eller sednare kommer att här anträffas. Denna är

Kungsfogellika Sångaren (*Sylvia superciliosa* LATH). Ofvan smutsgrönaktig, under gulaktigt vit; ett blekgult streck öfver ögonen och ett mörkt genom desamma; öfver vingen två gula tvärband; hufvudet hos hannen något mörkare än ryggen, med pannan och hjessan längs midten något blekare; 2:dra vingpennan lika lång med den 8:de. — Till storleken knappt större än kungsfogeln.

Denna lilla sångare blef först upptäckt i Ryssland, men har sedermera blifvit funnen mångenstädes i Europa och har under sednare tider hvarje höst i September och Oktober visat sig på ön Helgoland, hvarutaf Prof. SUNDEVALL drager den slutsatsen, att han under häktiden måste bebo något land norr derifrån, och att detta svårigen kan vara något annat än Jutland eller Norrige. Han vistas helst i löfskog och har sitt bo fästadt högt öfver marken, under någon trädqvist, hvilket är ett ovanligt läge för fogelbon.

3:dje Gruppen: Kärrsångare (Calamoherpe). Kroppsfärgen olivgråaktig; ofvan stundom mörkläckig, under hvitaktig med mer eller mindre rostgul anstrykning; pannan nedtryckt, långsträckt och mer eller mindre spetsigt utlöpande i näbben*); vingarna synas korta, fötterna deremot höga med långa klor; stjerten i spetsen starkt afrundad.

De till denna grupp hörande sångare äro äfven särdeles nätta och lifliga föglar. De flesta uppehålla sig i täta vassbänkar vid floder, sjöar och andra vatten. Här hålla de sig vanligen dolda samt klättra och hoppa med mycken färdighet upp och ned på de smala rören. En art uppehåller sig dock nästan endast bland buskar, gräs och andra höga växter i närheten af vatten och kärr. De lefva alla uteslutande af insekter, larver och dylikt.

En art sjunger ganska utmärkt, omvexlande och melodiskt; men de öfrigas sång är mera egendomlig än vacker och består af skärrande toner, stundom uppblandade med åtskilliga hvisslande ljud, som hafva ett slags likhet med andra småfoglars läten. Ofta sjunga de långt in på nätterna, och i sådana vassbänkar, der flera häcka, råder vanligen mycken liflighet derigenom, att de ständigt aflösa eller liksom söka att öfverrösta hvarandra; och under den stilla sommarnatten utgöra dessa deras sänger onekligen ett ganska behagligt afbrott i den eljest på sådana ställen allmänt rådande tystnaden, synnerligast som man derifrån vanligen endast väntar sig att få höra fiskarnas slag i vattnet eller grodornas gurglande läte.

*) Sedt i profil har hufvudet i skapnaden en ganska påfallande likhet med hufvudet af en näbbmus.

De bygga sina bon med mycken konstfärdighet, merändels emellan några vasstänglar, vid hvilka de fastsurra dem förmedelst fina grässtrån. Af dylika grässtrån äro de äfven samman-satta, och hafva utseendet af öppna skålar med mycket tjocka bottnar.

Hithörande arter äro ännu icke af ornithologerna tillfyllest utredda eller kända. Deras ofta mycket otillgängliga vistelseort och deras lefnadssätt göra att man icke varit i tillfälle att närmare studera dem. För flertalet af våra läsare torde de icke alls vara kända.

10. **Säfsångaren** (*Sylvia Schoenobæus* LINN.). *Ojfan olivgrå och mörkfläckig: inunder helt och hållet hvitaktig, med svag rostgul anstrykning: öfver ögonen ett hvitaktigt band: öfvergumpen rödgrå: första handpennan kortare än de närmaste täckfjädrarna; 2:dra nästan lika lång med den 3:dje, längre än den 4:de. — Längd 5—5½ tum.*

Namn: Säfstyg.

Säfsångaren är lätt att skilja från de öfriga hos oss funna arterna derpå, att han ofvan är mörkfläckig och har öfver hvardera ögat ett bredt, hvitt streck, som starkt framlyser derigenom, att det ofvan- och nedantill begränsas af mörkbrunt. Föröfrigt finnas, såsom nämnt är, några olikheter i afseende på handpennornas längdförhållanden. — *Ungarnes* första fjäderklädnad är mera fläckig och oren än de äldres.

Bland de sångare, som höra till denna grupp, är säfsångaren hos oss den allmännaste; men han synes icke gå så långt mot nordén här, som i Norrige. Söderut lär han om sommaren finnas i hela det öfriga Europa. Vintern tillbringar han i mindre Asien, Egypten och Nubien.

Han uppehåller sig från Maj, då han anländer, tills i September, då han ater flyttar bort, bland tät vass och säf vid stränderna af sjöar, kärr, floder o. s. v. Han är mycket skygg och gömmer sig genast undan bland vassen da han märker någon fara. Om våren, innan den nya vassen ännu hunnit växa upp, ser man honom klättra och gömma sig bland den

gamla, vissnade vassen eller också sitta i täta buskar, som växa i närheten.

Fig. 41.

Sjösångaren.

Under fortplantningstiden sjunger haunen mycket ifrigt, synnerligen aftnar och morgnar, men äfven ofta hela natten. Sången är icke oangenäm, ehuru den till största delen endast består af skärrande, sträfvä toner.

Boet bygger han, på sätt nämnt är, emellan några rör i vassen, eller i någon närstående buske. Äggen, vanligen 5, äro till färgen smutsigt hvita eller gråaktiga med bruna streck och punkter.

11. Rörsångaren (*Sylvia arundinacea* LATH.). *Ofvan utan fläckar, gråbrun med en svag rostgul eller rödaktig anstrykning, isynnerhet på öfre täckfjädrarna och bakryggen; inunder*

hvitaktig med en rostgul eller brungul anstrykning på bröstet och sidorna; 1:sta handpennan kortare än de närmaste täckfjädrarna; 2:dra kortare än den 3:dje, lika lång med den 4:de.
— Längd omkring 5½ tum.

Rörsångaren, som är allmän i Danmark. Tyskland, södra Ryssland o. s. v. har, såvidt författaren känner, hitintills endast blifvit funnen på några ställen i södra och vestra Skåne samt vid Götheborg. Det är dock ganska troligt att han äfven finnes annorstädes, kanske till och med, såsom man uppgifvit, i de mellersta landskapen. Han har nemligen en ännu större förmåga att hålla sig dold och undagömd än den föregående, och hans sång är svagare. Föröfrigt torde dessa foglar, hvad lefnadssättet angår, sinsemellan i det närmaste öfverensstämma.

Boet bygger han mellan några hopbundna rörstänglar. Äggen äro 4 å 5 grönaktigt hvita och tätt beströdda med oregelbundna, bruna och grönaktiga fläckar.

12. Träksångaren (*Sylvia palustris* BECHST.). *Ofvan utan fläckar, brungrå med svag, smutsgrön anstrykning, isynnerhet på bakryggen; inunder vitaktig med smutsgulaktig anstrykning på bröst och sidor; 1:sta vingpennan kortare än de närmaste täckfjädrarna; 2:dra märkbart längre än den 4:de.*
— Längd omkring 5½ tum.

Denna sångare är ytterst lik den föregående, från hvilken han knappast utan närmare jemförelse kan skiljas. Fjäderklädnaden saknar dock all rödaktig anstrykning och vingpennornas längdförhållanden är något olika. I lefnadssättet visar emellertid träksångaren flera olikheter, hvarigenom han med skäl torde böra anses såsom en skild art. Han uppehåller sig nemligen icke bland vassen ute öfver vattnet, utan i grannskapet deraf bland gräs, nässlor, säd o. s. v. och hans sång lär vara mycket vackrare, renare och mera omvexlande än rörsångarens. Men han förekommer, såsom det påstås, alltid tillsammans med denne sednare. I södra och sydvästra Skåne lär han icke vara sällsynt, och det är äfven sannolikt, att han finnes vid Götheborg. Åtminstone påstår sig Prof. SUNDEVALL derifrån

hafva erhållit ett exemplar, som synts honom mera öfverensstämma med *S. palustris* än med *S. arundinacea*.

1. Af andra kärrsångare, som möjligen skulle kunna finnas hos oss, anför Prof. SUNDEVALL följande:

1) *Sylvia turdoides* MEY. Utan fläckar; ofvan gulgrå, inunder orent vit med rostgul anstrykning på bröstet och sidorna. Till storleken som en mindre trast. Finnes nästan i hela Europa, söder om Östersjön, samt i Asien och Afrika. I lefnadssättet liknar han rörsångaren. För flera år tillbaka sköts uti vassen vid Götheborg en sångare, som intendenten A. MALM beskrifvit (uti Öfversigten af K. V. Akad:s Förhandl. för år 1851 sid. 159), under namn af *Calamoherpe media*, men som Prof. SUNDEVALL förmodar icke vara skild från *S. turdoides*, ehuru den är af något mindre storlek. Då emellertid hitintills blott ett enda exemplar blifvit tillvarataget, torde det vara svårt, om icke alldeles omöjligt, att afgöra huru härmed egentligen förhåller sig.

2) *Sylvia aquatica* LATR. Gulgrå; ryggen svartfläckig; hufvudet ofvan svart med ett gulgrått band längs midten och ett streck af samma färg öfver hvardera ögat. Funnen i Slesvig och lär ej vara sällsynt i Tyskland. Liknar i lefnadssättet säfsångaren.

3) *Sylvia Curiceti* NAUM. Lik föregående, men har några svarta längdstreck på strupen och kroppens sidor. Funnen på Seeland.

4) *Sylvia Locustella* PENN. Ofvan gröngrå, svartfläckig, inunder orent hvitaktig; de undre stjertäckfjädrarna långa med smala, svartaktiga längdfläckar, en midtåt hvarje fjäder. Till storleken lik säfsångaren. Finnes i större delen af Europa söder om Östersjön och är funnen i Slesvig och Holstein. Dess sång är ganska egendomlig och har mycken likhet med det ljud, som den stora gröna gräshoppan (*Locusta viridissima*) frambringar. Han vistas ibland täta buskar och snår och är mycket skygg.

Flugsnappare-släktet (*Muscicapa* LINN.).

Hithörande foglar utmärka sig ifrån de nästföregående hufvudsakligen derigenom, att näbben är nedtryckt och bred, så att dess bredd straxt bakom näsborrarna är ungefär lika med afståndet ifrån dessa sednares framkant till underkakens spets, samt derigenom att näsborrarna till större delen äro öfvertäckta af små, borstlika fjädrar och mungiporna beväxta af

några långa borsthår *). Föröfrigt har näbben, sedd ofvan ifrån, räta käkkanter, och öfverkäken, som i spetsen är något litet nedböjd, har på hvardera sidan bakom denna sednare en tydlig inskränning. Vingarna äro långa och spetsiga; 1:sta handpennan kort, d. v. s. föga längre än de närmaste täckfjädrarna; 3:dje och 4:de längst. Fötterna korta; tarserna litet längre än mellantån med klo.

Flugsnapparna bebo skogar, parker och trädgårdar, der de nästan beständigt uppehålla sig ibland träden. Några före- draga barrskogar, andra åter vistas helst i löfskogar. Hvarje par uppehåller sig under fortplantningstiden inom ett bestämdt område, der dessa foglar ofta utvälja åt sig vissa träd, i hvilka de företrädesvis hålla till. Inom detta område tåla de icke några andra af sina likar, utan såsnart ett sådant intrång sker, uppstår alltid en häftig strid, hvarvid de jaga hvarandra och tumla om i luften liksom svalorna. Vanligen far man i skogarna se dessa foglar med slokande eller klippande vingar sitta på någon torr gren, i spetsen af en gärdesgårdsstör eller på något annat upphöjdt ställe, hvarifrån de kunna öfverskåda sin jagtmark och bemärka förbiflygande insekter. Såsnart en sådan kommer i deras asyn, skynda de genast att uppfanga honom, hvarvid de icke sällan sättas i tillfälle att visa sin förmåga att med en svalas skicklighet röra sig och svänga om i luften. Sällan misslyckas deras jagt, men i hvilket fall som helst återvända de till sitt förra sittställe, för att i lugn afbida ankomsten af ett nytt byte, som under de varma sommardagarna vanligen icke länge låter vänta på sig.

På marken ser man sällan dessa foglar. Komma de någongång dit, så är det blott för att gripa en insekt, och de flyga åter skyndsamt derifrån.

Hos oss kunna flugsnapparna anses såsom öfvervägande nyttiga foglar. De lefva, såsom nämnt är, af insekter och förtära en mängd sådana, som äro skadliga för träden och de öfriga kulturväxterna. Visserligen påstås det, att den brokiga flugsnapparen äfven skall förtära bär om hösten och derigenom

*) Tvenne af dem räcka t. o. m. framom näsborrarna.

göra skada i trädgårdarna; men vi tro dock att denna beskyllning, som han egentligen fått uti Italien, mera tillkommit såsom ett svepskäl att derstädes opåtaladt få döda honom. Skulle detta vara förhållandet, så anse vi det såsom ett godt tecken, emedan man derigenom på sätt och vis tyckes vilja erkänna, att mordandet af de nyttiga småfoglarna, som sedan långliga tider fortgått uti södra Europa, är en ganska tadelvärd industri. Man vill äfven påstå, att flugsnapparna vid bikuporna skulle döda en mängd bin; men författaren har ingestädes hört omtalas att detta inträffat hos oss, och aldrig observerat att dessa foglar, såsom några författare uppgifva, fångat bin eller getingar. Men säkert är att de bortplocka en oändlig mängd skadliga småinsekter, och af denna anledning måste vi hålla dem för nyttiga samt såsom sådana rekommendera dem i våra landtmäns och trädgårdsodlares sorgfälliga skydd och vård.

Flugsnapparna äro icke allenast hos oss, utan äfven öfver hufvud taget i hela Europa, flyttfoglar, som tillbringa vintern långt in uti Afrika. Under flyttningarna ser man dem i större eller mindre sällskaper, eljest lefva de mest parvis eller familjevis.

Vissa ibland dem — de svartbrökiga — hafva en ganska vacker, starkt ljudande och omvexlande sång; andra åter äro såsom sångare riktiga stympare. De låta ofta höra ett fint hvisslande läte: *ist, ist* eller *zehi*.

Deras bon, som man oftast finner uti trädhålor, äro icke sammansatta med någon särdeles konstfärdighet. Honan ruftar ensam och är under liggtiden så litet skygg, att man kan gå henne helt nära innan hon lemnar äggen.

De arter, som höra till vår fauna, kunna hänföras till tvenne särskilda underafdelningar.

A. *Näbben, från munriken räknadt, ungefär af tarsens längd.* — *Muscicapa* LINN.

1. **Gråa Flugsnapparen** (*Muscicapa Grisola* LINN.) *Ofrån gråaktig med mörka fläckar på hufvudet; inunder hvit med*

gråbruna, långslöpande fläckar på halsen och bröstet. — Längd omkr. 6 tum.

Ann. Hvita varieteter förekomma någongång af denna art.

Hannen och *honan* äro till färgteckningen sinsemellan nästan alldeles lika. Vingarna och stjerten gråbruna med smala, bleka fjäderkanter. — *Ungarna* äro ofvan gråa, hvitfläckiga; inunder hvita med gråaktiga sidokanter på fjädrarna.

Denna flugsnappare är en ibland de allmännast förekommande småfoglar. Han finnes hos oss snart sagdt öfver hela landet, der skog växer, och är äfven utbredd öfver hela det öfriga Europa samt en stor del af Asien. Säsom flyttfogel lemnar han våra skogar i September och återvänder följande vår i början eller medlet af Maj, alltefter årstidens beskaffenhet. Under vintern har han t. o. m. blifvit träffad ända i södra Afrika.

Han bebor såväl barr- som löfskogarna och häckar äfven ofta i parker och trädgårdar. Af naturen rofgirig och glupsk förtär han dagligen under sommarmånaderna en stor mängd insekter och gör af denna anledning, synnerligen emot slutet af sommaren sedan ungarna blifvit utvuxna, ganska mycken nytta.

Hans sång, som han dock mera sällan låter höra, är ganska ofullkomlig, består blott af skärrande toner och är så svag, att den endast kan förmärkas då man är fogeln helt nära. Deremot gifver han sig ofta tillkänna genom locktonen, som utgöres af ett fint, hvisslande *'ist. 'ist.*

Genom sin snabba flygt, de långa vingarna och de korta tarserna, påminner han mycket om svalorna; men man ser dock redan på afstånd att man har en flugsnappare framför sig, om man lägger märke till hans sätt att fänga insekter. Han sitter nemligen, såsom vi redan omtalat, i toppen af något mindre träd, på en torr gren, gärdesgårdsstör eller annat dylikt upphöjdt föremål, ifrigt spejande efter förbiflygande insekter, gör derifrån, då han fått sigte på en dylik, en kort utflygt, svänger omkring några slag flaxande i luften, griper sitt byte och återvänder derefter till samma ställe. Han är om sommaren föga skygg, och da han blifver uppskrämd flyger

han endast en kort sträcka till ett annat träd, för att åter genast börja sin jagt. Om hösten äro deremot de gamla mycket rädda.

Sitt bo bygger han dels uti ihåliga träd, stubbar, stockar och dylikt, dels mellan gärdsel, i takrännor på hus o. s. v. Stundom finner man det äfven helt öppet beläget i hörnet af någon taklist, i en grenklyka nära stammen af ett träd och på flera andra ställen. Det är sammansatt af mossor, fina strån och gräsrötter samt inuti fodradt med fjäder, dun, hår och ull. Äggen äro vanligen 5, till färgen smutsigt hvitgråa och beströdda med temligen jemnt fördelade, blekt brunröda fläckar.

B. *Näbben, från munviken räknadt, kortare än tarsen.*
— *Ficedula* BRISS.

2. **Brokiga Flugsnapparen** (*Muscicapa atricapilla* LINN.).
Svart och vit eller grå och vit; de inre handpennorna blott vid sjelfva roten hvita, den 2:dra något kortare än den 5:te. —
Längd omkr. $5\frac{1}{2}$ tum.

Namn: *Svart och vit Flugsnappare* (NILSS.); Östergöthl. *Trädsvala*.

Hannen i sommardrägt är ofvan svart med en vit fläck i pannan, gråaktig öfvergump och en stor vit fläck på vingen. Denna sednare uppkommer derigenom, att de långa täckfjädrarna och hela yttre kanten af de 3 inre armpennorna hafva denna färg. Föröfrigt äro den 6:te—10:de handpennan vid roten ej längre hvita än handtäckfjädrarna räcka. Alla undre kroppsdelar rent hvita. Stjerten svart, endast hos yngre individer äro de 2 eller 3 yttre sidopennorna utåt hvitkantade.

Hannen i höstdrägt och *honan* äro ofvan gråaktiga med gulbrun anstrykning. Pannan utan hvitt. De stora vingtäckfjädrarna endast i spetsen smutsigt hvitaktiga. Honans 3 yttre stjertpennor bredt hvitaktiga. Föröfrigt som om sommaren.

Ungarna fläckiga, igenkännas fran den föregående på den kortare näbben.

Aum. En del hannar fortplanta sig redan i andra året, medan de ännu hafva en grå drägt liksom honorna.

Denna flugsnappare är äfven en af Europas mera allmänt förekommande foglar och hos oss finnes han öfver hela landet, från Skåne ända långt inom polcirkeln. Men ehuru detta numera är förhållandet, har det likväl icke alltid så varit. LINNÉ anför honom blott såsom känd från Skåne, och, ehuru man derutaf icke bestämdt kan sluta till, att han under den tiden icke fanns i det mellersta Sverige, synes dock detta vara ganska sannolikt, emedan en så utmärkt fogel omöjligen skulle kunna hafva undgått en så skarpsinnig forskares uppmärksamhet. Säkert är, att han åtminstone då icke var på långt när så allmän som nu. Han har således sedan LINNÉs tid förökat sig ganska ansenligt och spridt sig mycket vida omkring i landet. Numera söker man honom knappast förgäfves i någon enda park, trädgård eller skogslund i södra och mellersta delen af landet. Såsom flyttfogel anländer han i slutet af April eller början af Maj, och begifver sig åter småningom bort i September.

Han är munter och liflig, men, trogen sin flugsnappare-natur, sitter äfven han stilla med klippande vingar på en trädgren, för att afbida ankomsten af någon förbiflygande insekt, som han då genast är beredd att gripa. Stundom ser man honom äfven flyga ned till marken, då han derstädes varseblifvit ett byte; men han begifver sig åter på ögonblicket tillbaka till trädet. På marken finner han sig alltid främmande, och man ser honom aldrig hoppa omkring i gräset eller på sandgångarna, liksom många andra småfoglar.

Vi hafva anmärkt, att den gråa flugsnapparen i sitt beteende något erinrar om svalorna. I viss mån gäller detta äfven om denna, ehuru likheten med arterna till sångareslägtet här är mera påfallande. Mest framträder en sådan öfverensstämmelse i sången, som är stark och omvexlande samt består af rena, välljudande toner. Om våren och under hela fortplantningstiden sjunger hannen ganska flitigt, sittande i toppen af ett träd eller på en af dess grenar.

Sitt bo bygger denna flugsnappare mest uti ihåliga träd. Det är löst och föga konstmessigt hopfogadt af fina grässtrån,

barkflag o. s. v. Äggen äro vanligen 4 à 5, till färgen ljusblåa, ofläckade.

3. Halsbandade Flugsnapparen (*Muscicapa collaris* BECHST.).

Svart och hvit, eller grå och hvit; nästan alla handpennorna vid roten bredt hvita, den 2:dra något längre än den 5:te. — Längd omkr. 5½ tum. — M. albicollis NILSS.

Namn: Hvithalsad Flugsnappare (NILSS.).

Fig. 42

Halsbandad Flugsnappare.

Denna flugsnappare är mycket lik den föregående; men skiljes ibland annat derpå, att vingarna, utom den stora hvita fläcken öfver armpennorna, äfven hafva en annan på handpennorna, som, då vingen är hoplagd, synes framför de svarta handtäckfjädrarna. Denna fläck uppkommer derigenom, att alla handpennorna, utom ett par af de första, vid roten äro bredt hvita. Hos föregående art äro blott de 4 à 5 inre vid roten hvita, men denna färg sträcker sig icke så långt och synes icke då vingen är hoplagd. Föröfrigt

är den andra vingpennan alltid något längre än den 5:te. I sommarträkt är hannen ganska utmärkt genom sin teckning och lätt att igenkänna. Han har nemligen icke blott hela pannan, utan äfven en ring omkring bakhalsen hvita. Hos äldre hannar blifver stjerten nästan helt svart. Hos yngre deremot är den tecknad med mera hvitt än hos individer i samma ålder af föregående art.

Ehuru denna flugsnappare synes hafva sitt egentliga hemland i södra Europa, har han dock under sednare åren blifvit funnen häckande och i stort antal på Gotland. Men eljest har han icke blifvit anmärkt inom landet annat än under flyttningstiden, då han ett par gånger blifvit skjuten i Skåne *). Äfven i Danmark, har han några gånger visat sig och i Tyskland förekommer han oftare, ehuru mycket oregelbundet.

I lefnadssättet öfverensstämmer han ganska nära med föregående art. Liksom denna sjunger han under parningstiden ganska flitigt, och hans sång är både starkt ljudande och omvexlande. Conservator MEVES har sökt att uttrycka densamma på följande sätt: *huit, huit, hit-tsik hety, tåa, tåa tsitt-tse tse quing* eller *fink*. Vid fara låta både hannen och honan höra ett långdraget *ip*, eller *diip zeck, zeck*. Hans lockton lär som vanligt utgöras af ett pipande *'st, 'st*.

Boet bygges uti ihåliga träd, och äggen äro blågröna, ofläckade samt vanligen 5 å 6 till antalet.

1. Här vilja vi äfven med några ord omnämna en fjärde art, som visserligen icke tillhör vår fauna, men som en gång förrrat sig hit och blifvit fångad på en ångbåt i trakten af Landsorts fyrbåk (söder om Stockholm) den 24 Maj 1855. Man har gifvit den namn af

Lilla Flugsnapparen (*Muscicapa parva* BECHST.). *Öfvan gråaktig med brun anstrykning; inunder hvitaktig; stjerten svart med på hvardera sidan 4 från roten till $\frac{2}{3}$ af sin längd hvita pennor; vingen utan hvitt; 2:dra handpennan lika lång som den 6:te; strupen hos äldre hannar rödgul och hufvudets sidor blågråa. — Längd omkr. $4\frac{1}{2}$ tum.*

*) Uppgiften i Skand. Fauna sid. 275 om, att denna fogel blifvit sedd af en handlande MALMLÉN vid Götheborg, lemna vi, af flere skäl, helt och hållet utan afseende.

Denna flugsnappare tillhör egentligen de sydöstra trakterna af Europa. I afseende på kroppsställning och färgteckning har han en viss likhet med *rödhaken* (Lusc. Rubecula); men kännes lätt igen på stjertens hvita färg. I träden lär han klänga likt mesarna då han söker sin föda.

Gylling-släktet (Oriolus LINN.).

Ehuru detta släkte, tillsammans med flera utländska, rätteligen borde bilda en egen familj, ställa vi det dock här på grund der-
utaf, att det har de flesta kännetecken gemensamma med de öfriga hithörande fogelsläktena och följaktligen derigenom bör vara lätt att få reda på utaf hvarje nybegynnare, som med uppmärksamhet följer gången af vårt här framställda fogelsystem. Vi hafva gjort detta till hufvudsak i denna afhandling, äfven om det någon gång måste ske på bekostnad af det strängt vetenskapliga. Föröfrigt kunna gyllingarna icke egentligen räknas till vår fauna. Det är blott en art, som någon gång tillfälligtvis blifvit sedd eller skjuten härstädes.

Näbben är hos dessa foglar stark, utdragen och har någon likhet med näbben hos kråkfoglarna^{*)}; men den fjäderklädda hakviken sträcker sig icke så långt fram, och de nakna, sinsemellan långt frångilda näsborrarna ligga helt och hållet framom ansigtets fjäderklädnad. Vingarna äro långa; 1:sta handpennan lång, föga kortare eller lika med armpennorna och således betydligt längre än de närmaste täckfjädrarna; 3:dje längst. Stjerten sträcker sig föga utom de hoplagda vingarna, i spetsen tvär. Benen starka; tarserna kortare än näbben från munviken och föga längre än mellanlån utan klo, framtill försedda med grofva inskärningar. — Könen äro till färgteckningen olika, men ungarna likna honan.

Gyllingarna äro smärta, trastlika foglar, som lefva i skogarna, om sommaren mest parvis, om hösten vanligen i mindre sällskaper. De äro mycket skygga och ytterst lifliga samt lifnära sig af insekter, bär och mjuka frukter. Sina bon bygga de med mycken konstfärdighet på qvistarna i höga träd. I Europa äro de flyttfoglar.

1. **Sommargyllingen** (Oriolus Galbula LINN.). *De undre ving- och stjerttäckarna samt stjertens spets gula; fötterna blygråa; hannen: vackert gul, med ett band mellan näbben och hvardera ögat*

^{*)} Prof. NILSSON upptager af denna anledning i Skand. Fauna både detta och blåkråkesläktet i samma familj som de egentliga kråkfoglarna, från hvilka de dock äro vida skilda.

saunt vingarna och stjerten svarta; honan och ungfoglarna: olivgröna, inunder hvitgråa med smala, mörka längdfläckar, vingarna och stjerten svartaktiga. — Längd 9—10 tum.

Namn: Gylling, Gultrast, Sommarguling.

Sommargyllingen finnes i de flesta europeiska länder; men hos oss har han, såsom nämnt är, endast blifvit sedd eller skjuten några få gånger, och samma förhållande lär det äfven vara i England. I östra delarne af mellersta och södra Finland förekommer han temligen allmänt. Om vintern uppehåller han sig i Afrika.

Han är en mycket liflig, orolig, skygg och försigtig fogel, som mest lefver bland de täta löfkronorna i skogar och trädgårdar. Här gömmer han sig undan och kan knappast bemärkas annat än genom sin sång, som består af några vackra flöjtlika toner, hvilka kunna uttryckas med *piripiriol* eller *orioli* och som ofta åtföljas af ett sträfvare *präk* eller *chrrr*. Till marken kommer han högst sällan, kanske endast för att dricka, och rör sig derstädes mycket otympligt. Bland trädgrenarna hoppar han deremot med utmärkt skicklighet och hans flygt är äfven mycket snabb och uthållande. Tyska ornithologer uppgifva, att gyllingarna lefva parvis och ensligt, men M. v. WRIGHT, som observerat dessa foglar i Finland, säger deremot, att de visserligen sinsemellan äro trätgiriga, men, det oaktadt, ganska sällskapliga, och att de äfven under sommaren förekomma tillsammans. Om hösten, då de lifnära sig af bär och frukter samt ströfva omkring med ungarna, torde de alltid lefva mera tillsammans än eljest. Om sommaren utgöres deras föda uteslutande af insekter.

Boet är mycket konstigt sammanfatt af fina grässtrån, rötter, mossar, ull o. s. v. och fästadt i en grenklyka på ett träd eller högre buske. Äggen äro hvita och kring den tjockare ändan beströdda med svartbruna punkter och fläckar.

Törnskate-slägtet (*Lanius* LINN.).

Hithörande foglar hafva en stark och mycket hoptryckt näbb, hvars öfverkak i spetsen är hakformigt nedkrökt utöfver underkäken, som är något uppåt böjd; öfverkakens inskärning på hvardera sidan ganska djup, bildande vid sin bakre kant en skarp, tandformig tik; munvikarna kantade med omkring 6 borsthår, som tilltaga i längd inåt; näsborrarna aflanga och betäckta af framåtliggande borstlika fjädrar. Vingarna temligen korta; 1:sta handpennan kort; 2:dra kortare än den 3:dje, som jemte den 4:de är längst. Stjerten lång, i spetsen mer eller mindre afrundad. Fötterna undersätsiga; tarsen längre

än mellantån, dess framsida med grofva och mycket tydliga inskränningar, baksidan från hället till $\frac{2}{3}$ af sin längd slät, sedermera försedd med några oregelbundna inskränningar och ojämnheter; klorna starka, krökta och spetsiga.

Törnskatorna äro rofgiriga och modiga, men tillika sluga, oroliga och försigtiga foglar. Man ser dem ofta sitta i toppen eller på de högsta grenarna af träd och buskar, öfverskådande sina jagtområden, och då de märka någon förbiflygande insekt eller småfögel, eller då de på marken blifva varse någon ödla, groda, rätta eller dylikt, uppeggas genast deras mordlust och de störta sig likt falkarna på sitt byte, gripa detsamma och flyga åter tillbaka, antingen för att derutaf genast göra sig en måltid, eller för att gömma det till kommande behof. En ibland dem, nemligen varfogeln, är isynnerhet mycket rofgirig och tillgriper icke allenast hvarjehanda små djur, utan pröfvar äfven sina krafter på sådana, som t. o. m. äro större och starkare än han sjelf. Han är modigare än de flesta roffoglar, hvilka ofta äro utsatta för hans förföljelser. Sålunda ser man honom icke sällan oroa och retas med vråkar, ugglor och andra roffoglar samt med korpar och kråkor, som komma i närheten af hans tillhåll, och han jagar dem oftast på flykten. Äfven de öfriga arterna till detta släkte utmärka sig genom mod och rofgrighet, ehuru de, i anseende till sin oansenligare kroppsstorlek och styrka, naturligtvis endast kunna bemäktiga sig ett mindre byte. I allmänhet lemna icke gerna dessa foglar något mindre djur oantastadt. De behöfva också för sitt uppehälle en riklig mängd af näringsämnen, och äfven sedan de tillfredsställt sin matlust äro de icke overksammas, utan deremot vanligen ifrigt sysselsatta med insamlandet af nytt förråd för kommande behof. Törnskatorna äro af denna anledning ibland de få foglar, som i likhet med flera däggdjur af gnagarnes ordning, samla förråder af födoämnen, som de sedermera tillgripa, då behofvet af en eller annan anledning så påfordrar. Men dessa förråder gömma de icke undan uti ihåliga träd eller i jorden, utan de spetsa upp dem på tornarna och taggarna af de buskar, i hvilka de hafva sina tillhåll. Man finner derföre på sådana ställen, der törnskatorna vistas, en hel

mängd insekter, sasom humlor, skalbaggar, gräshoppor o. s. v., samt småfoglar, möss, ödlor med flera andra smådjur på dylikt sätt uppstuckna. Härigenom kunna de emellanåt anställa sina ordentliga måltider, då deremot de flesta andra foglar, som genast sluka sin föda, måste ut på ny fångst da hungern påkommer. Liksom roffoglarna nedsvälja törnskatorna ofta håren, fjädrarna och de hårdare delarna af sitt byte samt uppkasta sedermera dessa, såsom näringsmedel odughiga ämnen, i form af bollar.

I skogar, ängar, betesmarker och trädgårdar, der törnskatorna mest hafva sina tillhåll, vistas de nästan ständigt i träden och buskarna, bland hvilkas qvistar, äfven de mest täta och taggiga, de hoppa och röra sig med mycken färdighet. På marken röra de sig deremot mindre skickligt. Deras flygt, som bildar små båglinier, sker med surrande vingslag och mycket utspärrade vingpennor. De flyga sällan en längre sträcka i sänder, utan hvila sig emellanåt på passande ställen, äfven då de förföljas. Ofta ser man dem med fladdrande vingslag hålla sig stilla på ett ställe i luften, liksom falkarna, samt derefter pilsnabbt störta sig ned till marken, för att fånga ett byte. I allmänhet hafva de, då de sitta, en temligen upprätt ställning, och röra ofta stjerten upp och ned eller åt sidorna.

Törnskatorna äro af ett trätgirigt lynne och kunna svårligen fördraga andra foglar i sin omedelbara närhet, åtminstone icke de insektätande småfoglarna, som af dem alltid blifva förfogade eller dödade. Vill man derföre skydda dessa sednare i parker och trädgårdar, är det alltid rådligast att skaffa undan törnskatorna, i händelse de derstädes söka att innästla sig. Under sistförflutne sommar hade författaren tillfälle att iakttaga deras beteende mot åtskilliga småfoglar. Ett par af den allmänna törnskatan inkräktade nemligen ett litet område i en park, der förut löfsångaren (*Sylvia Trochilus*) och trädgårdssångaren (*S. hortensis*) hade anlagt sina bon och börjat sin äggläggning. Då törnskatorna fått sitt bo färdigt och honan börjat ligga, var hannen ifrigt sysselsatt med anskaffandet af föda åt sig och henne och inom kort befunnos de späda,

nykläckta ungarna i de omnämnda småfogelreddarna beröfvade sina föräldrar, hvarigenom de snart omkommo af svält. Om törnskatorna dödade dessa foglar eller endast jagade bort dem var författaren visserligen icke i tillfälle att iakttaga, men det förra synes vara det mest sannolika, emedan en stor brist på större insekter och annan för törnskatorna lämplig föda under hela häktiden var rådande. Man var allmänt af den tanken att kattor hade infunnit sig och dödat de små foglarna; men författaren, som flera gånger såg dem förföljas af törnskatorna, anser troligast, att dessa sednare varit de sannskyldige plundrarne, och detta dels af nyss anförda skäl, dels och isynnerhet af den anledning att de små boen och ungarna voro oskadade, hvilket helt säkert icke varit förhållandet om någon katt gjort sin påhelsning, dels slutligen tillfölje deraf, att åtskilliga fjädrar, tillörande nämnde foglar, återfunnos vid törnskatornas bo. Emellertid fingo kattorna för den gången med lifvet umgälla hvad törnskatorna brutit. Författaren anser derföre att törnskatorna, ehuru de företrädesvis äro insektätande foglar, med skäl böra hallas för skadliga, synnerligen som de insekter, hvilka de hufvudsakligen tillgripa, vanligen äro af det nyttiga eller oskadliga slaget.

Törnskatorna äro emellertid vackra och behagliga foglar, som gjort sig bemärkta och omtyckta derigenom, att de ofta ega förmågan att efterhärma andra foglars lockljud och sånger.

De hafva sina bon i täta buskar, och honan rufvar äggen ensam, men underhålles dervid med näringsmedel af hannen, som uppspetsar dem på tornar och taggar i närheten af boet. Vid ungarnas uppfödande biträda båda könen med lika omsorg och de hysa i allmänhet mycken ömhet för sina ungar samt försvara dem vid påkommande fara både med mod och sjelfuppooffring.

I fångenskapen blifva törnskatorna mycket tamå samt genom sin sång, ståtliga hållning och vackra fjäderklädnad särdeles behagliga. Båda könen sjunga, ehuru denna förmåga hos hannen ernått en större utveckling än hos honan.

1. **Varfogeln** (*Lanius Exeubitor* LINN.). *Oftan ljusst blågrå, inunder hvit; genom ögonen ett svart, ofrån till hvitkantadt*

band; vingarna svarta och hvita, 1:sta handpennan af vanlig bredd, räcker långt utöfrer spetsen af de närmaste täckfjädrarna; stjerten svart och vit, längre än den hoplagda ringen. — Längd omkr. 10 tum.

Namn: Större Törnskata (NILSS.).

Hannen är ofvan ljust askgrå eller blagra med hvita skuldertjädrar; från näbbroten löper genom hvardera ögat ett temligen bredt, svart band, som något vidgar sig vid örontrakten. Halsens sidor och alla undre kroppsdelar hvita. Vingarna svarta, med en större vit fläck i midten af handpennorna, som vanligen visar sig sasom dubbel; armpennorna i spetsen kantade med hvitt. Stjerten svart, med de 2 mellersta pennorna nästan helt och hållet af samma färg, de öfriga i spetsen mer eller mindre hvita; de öfre täckfjädrarna ljust askgråa, de undre hvita. Näbben och fötterna svarta.

Honan är, sasom mycket gammal, nästan alldeles lik hannen; eljest är hon på bröstet fint vattrad af grått.

Ungarna äro lika yngre honor.

Fig. 43.

Varfogeln.

Varfogeln bebor en stor del af Europa. Hos oss finnes han om sommaren hufvudsakligen i Lapplands och de norra provinsernas skogstrakter. I de mellersta och södra landskapen häckar blott ett och annat par. I allmänhet kan han sägas vara temligen sällsynt och förekommer ingenstädes talrikt. Vid vinterns annalkande begifver han sig från norden

till sydligare trakter. En del stannar kvar under hela vintern i de mellersta och södra delarna af landet, men de flesta torde dock flytta bort. I Tyskland är han stannfogel.

Denna fogel, som fått sitt namn derutaf, att han besitter en hög grad af varsynthet, begagnades också af denna anledning i fordna tider af falkjägarna för att tillkännagifva roffoglarnes ankomst, hvilka han på långt afstånd varseblifver och dervid låter höra ett eget, varnande läte. Af dessa varningstecken draga äfven andra foglar nytta, i det att de derigenom komma att uppmärksamma antägnande hökar och falkar och sålunda ofta undgå att fastna i dessas klor. Sjelf synes deremot varfogeln icke hysa någon fruktan för dylika roffoglar, utan bortjagar dem vanligen, sasom nämnt är, då de komma i närheten af hans stambåll. Han är både djerf, tilltagsen och rofgirig, och det fattas honom blott tillräcklig styrka för att han skulle vara en ibland de farligaste för de små skogsfoglarna. Dessa hata honom äfven, liksom vore han en äkta roffogel, och om hösten får man af denna anledning icke så sällan se honom vara förföljd af skrikande och larmande småfoglar, synnerligen af svalor och sädesärlor, hvilka alltid på sådant sätt bete sig emot roffoglarna.

För menniskor är han dock ganska skygg och later sällan jägaren komma inom skotthåll. Detta är likväl icke fallet vid boet eller då han är ute på ströftåg med sina små ungar; ty vid sådana tillfällen later han alltid, liksom de flesta andra foglar, sin naturliga vildhet och rädsla gifva vika för den uppoffrande fosterkärleken.

Under sommaren har varfogeln merändels sitt tillhåll i busktrakter och skogsbyn. Här för han ett ensligt lefnads-sätt, och man ser honom ofta sitta helt tyst i toppen af ett träd eller buske, lurande på rof.

Hans föda består förnämligast af hvarjehanda småfoglar, ödlor, insekter och, sasom det påstås, äfven af sorkar och råttor. Författaren har sett honom fånga småfoglar, dem han flygande bortfört i klorna liksom falkarna. Men hans klor äro svaga, derföre måste han först slå sitt byte till marken och döda det med den starka, hvassa näbben, innan han på nämnde sätt kan bortföra detsamma.

Om vintern ströfva varfoglarna vida omkring, och man får da ofta se dem äfven på slättbygden, der de merändels sitta i toppen af enstaka träd, på höga gärdesgårdsstörar eller på andra upphöjda föremål. Stundom besöka de trädgårdarna.

Deras flygt sker, liksom hackspettarnes, i bågar, och då de sitta utbreda de stjerten och föra den upp och ned. Härigenom, äfvensom genom sin färgteckning, få de, sedda på afstånd, en viss likhet med skatorna.

Boet bygger varfogeln i träd och buskar. Det är sammansatt af pinnar, fina qvistar, grässtrån, mossor o. s. v. samt invändigt fodradt med ull och har. Äggen äro vanligen 5—7, grönaktigt hvita samt tecknade med bruna fläckar och streck.

2. Allmänna Törnskatan (*Lanius Collurio* LINN.). Hannen: *ej fläckig; hufvudet, halsryggen och öfvergumpen rent blågråa; genom hvardera ögat ett svart band; ryggen rödbrun; undre kroppsdelarna hvita, med rödaktig anstrykning; de mellersta stjertpennorna svarta, de öfriga från roten bredt hvita; honan: fläckig; ofran rödgrå med en fin mörk båglinie på hvarje ryggfjäder; vid öronen en brun fläck; undre kroppsdelarna hvitaktiga, med mörka båglinier på bröstet och sidorna; stjerten brungrå, yttersta pennan med smala, hvitaktiga kanter; ungarna: lika honan, men ofran mera rödaktiga och med ännu tydligare svartaktiga båglinier, äfven på hufvudet.* — Längd omkr. 7 tum.

Namn: Törnskata; Brunnryggad Törnskata (NILSS.).

Hannen har hela öfre delen af hufvudet, halsryggen och öfvergumpen rent askblåa. Ryggen och skuldrorna rödbruna. Genom ögonen ett bredt, svart band. Halsen föröfrigt hvit. De öfriga undre kroppsdelarna hvita, bröstet och magens sidor med en svag, rosenröd anstrykning. Vingarna svartbruna, täckfjädrarnas och armpennornas kanter rödbruna. Stjertens 2 eller 4 mellersta pennor svarta; de öfriga från roten bredt hvita med svarta spolar, mot spetsen svarta med hvit, smal ändkant. Fötterna mörkt blyfärgade. Näbben blåsvart.

Honan har hufvudet, halsryggen och öfvergumpen askgråaktiga, med en mer eller mindre tydlig skuggning af brunt på

hufvudet. Örontäckarna bruna. Ryggen och skuldrorna matt rostbruna, hos äldre nästan enfärgade, men hos yngre med en båg böjd, mörk tvärlinie på hvarje fjäder. Undre kroppsdelarna hvitaktiga, med tydliga, vågformiga, fina tvärband på halsens, bröstets och magens sidor. Vingarna svartbruna, med fjäderkanterna af ryggens färg. Stjerten brun. Näbben och fötterna blågråa.

Ungfoglarna likna honan; men hafva hjessan, bakhalsen, ryggen och skuldrorna smutsigt rostbruna, de båda sednare, jemte öfvergumpen, med rostgula fjäderkanter och svartaktiga tvärlinier. Från näbben öfver hvardera ögat ett mindre tydligt, rostgult band. Kinderna bruna. Strupen, bröstet och buken hvitaktiga med mörka tvärstreck. De mörkbruna stjärtpenorna kantade af rostbrunt, de yttersta af hvitt. Näbben och benen blyfärgade.

Denna törnskata finnes nästan öfver hela Europa, i vestra delen af Asien och i Afrika. Hos oss är hon allmän i de södra och mellersta provinserna, men förekommer deremot ganska sparsamt i Norrland, hvarest hon icke synes finnas längre in i landet.

Hon har alltid sitt tillhåll bland buskar, helst torniga och taggiga, såsom slån, törne, hagtorn o. s. v., såväl i småskogar, ängar, beteshagar och trädgårdar, som ute på fälten, langt ifrån skogen.

Hon är rofgirig och orolig, men mindre skygg än den föregående. Der hon uppehåller sig, gifver hon sig alltid tillkänna dels genom sin lockton, som kan uttryckas med *gäck, gäck, gäck*, och som hon isynnerhet låter höra då man kommer i grannskapet af boet och ungarna, dels genom den mängd insekter, som hon uppspetsar på tornarna och taggarna, vanligen lågt ned på buskarna.

Sången är vacker och hon har en märkvärdig förmåga att efterhärma andra foglar, som i samma trakt hafva sina tillhåll. Äfven då hon halles i bur söker hon på samma sätt att efterhärma de sångfoglar, som finnas i samma rum.

Boet bygger hon i någon tät buske. Det är utvändigt sammansatt af rötter, stjelkar och grässtran, men invändigt af mossor och finare gräs. Då hon någongång bygger i trädgar-

darna använder hon derjemte äfven andra materialier, sasom trådar, band, tyglappar o. s. v. Äggen äro 5—6, hvitaktiga, med gulaktig anstrykning och beströdda af rostfärgade fläckar, som stå tätare tillsammans omkring den tjockare ändan.

1. Här vilja vi äfven anföra tvenne andra arter, hörande till detta slägte. af hvilka den ena äfven några gånger blifvit sedd eller skjuten hos oss. Dessa äro:

1) **Svartpannade Törnskatan** (*Lanius minor* GMEL.). *Ofvan ljus blågrå, inunder hvit med en svagt rosenfärgad anstrykning på bröstet och på sidorna; pannan och ett bredt band genom hvardera ögat svarta; vingarna svarta med en hvit fläck på midten, 1:sta handpean smal, räcker föga utöfver spetsen af de närmaste täckfjädrarna; stjerten svart och hvit, kortare än den hoplagda vingen.* — Längd omkring 9 tum.

Namn: Mindre Törnskata (NILSS.).

Till färgteckningen lik varfogeln; men skiljes lätt på den svarta pannan, det med en rosenfärgad anstrykning öfverdragna bröstet och den, i jemförelse med vingarna korta stjerten. Denna sednare räcker dock ett godt stycke utöfver de hoplagda vingarnas spets.

Denna törnskata, som förekommer allmänt i mellersta och södra Europa, har endast några få gånger blifvit sedd eller skjuten i Skåne. I Danmark har hon äfven en eller annan gång visat sig, och ett exemplar lärt vara erhållet vid Helsingfors i Finland. Hon påstås hafva en stor förmåga att efterhärma andra foglars läten. I lefnadssättet liknar hon eljest varfogeln. Boet bygger hon i höga träd och buskar, och det uppgifves, att hon vanligen sammansätter detsamma af vällyktande örter. Äggen äro grönhvita och beströdda med bruna och gråaktiga fläckar, som bilda en krans omkring den tjockare ändan.

2) **Rödhufvade Törnskatan** (*Lanius Senator* LINN.). *Ofvan svart, med en hvit fläck på hvardera skuldran; inunder hvit; pannan och hufvudets sidor svarta; nacken och bakhalsen roströda.* — Längd öfver 8 tum.

Förekommer allmänt i mellersta och södra Europa och är äfven några gånger sedd i Danmark, men ännu icke hos oss. I lefnadssättet öfverensstämmer hon nära med den föregående.

— **Sidensvans-släktet** (*Ampelis* LINN.).

Sidensvansarna hafva en kort, vid roten bred och nedtryckt, emot spetsen något hoptryckt näbb; öfverkäkspetsen

krökt utöfver underkäken och på hvardera sidan försedd med en temligen djup inskärning; näsborrarna täckta af framåtliggande, fina fjäderborst; vid mungiporna inga tydliga borsthår. Vingarna långa och spetsiga; 1:sta handpennan mycket liten, kortare än de närmaste täckfjädrarna; 2:dra föga kortare än den 3:dje, som är längst. Fötterna korta, undersätsiga; tarsen ungefär lika lång som mellantån med klo, dess framsida med skarpt afskilda sköldar, baksidan nedtill ofta ojemn och stundom genom en slags missbildning delad i 2 eller flera tvärstycken*). Stjerten i spetsen tvär, räcker med omkring $\frac{1}{3}$ af sin längd utanför de hoplagda vingarnas spets. Fjäderklädnaden mycket mjuk och silkesfin, bildar på hufvudet en mycket lång tofs och på vingarnas armpennor, äfvensom stundom på stjärtpeanorna egna, röda, pergamentartade bihang. — Könen föga olika.

Detta släkte är i flera hänseenden ganska afvikande från alla de föregående, och man finner icke i hela fogelklassen några mellanformer, som förbinda detsamma med något annat. Dess plats inom systemet är för den skull, såsom vi förut på några ställen antydtt, icke fullt bestämd. — Utom en art, som förekommer i norra Europa, gifves det äfven några andra i Asien och Nordamerika.

Om sommaren lefva dessa foglar parvis i stora, ödsliga skogstrakter; om hösten och vintern slä de sig deremot tillsammans och ströfva vida omkring i stora flockar och skaror. De synas mera uteslutande lefva af bär och frukter än de föregående foglarna; möjligen torde de dock sommartiden, innan bären mognat, till hufvudsaklig del lefva af mjuka insekter.

De bygga öppna bon på träden.

1. **Sidensvansen** (*Ampelis garrulus* LINN.). *Rödgrå; strupen och ett band genom hvardera ögat svarta; vingarna fläckiga; stjärtspetsen gul; undergumpen rödbrun.* — Längd 8—8½ tum. — *Bombycilla garrula* NILSS.

Namn: Smäl. Rönnbärshane; Westerb. Toppsparf; Lappl. Kukainen.

*) Härigenom, såväl som genom åtskilligt annat, sluta sig sidensvansarna till lärkornas grupp, der de kanske rättast borde uppföras.

Kroppsfärgen är öfvervägande rödgrå, mörkast på ryggen, mera öfvergående i grått på de undre kroppsdelarna och isynnerhet på öfvergumpen, mera i rött på hufvudet. Öfver näbbroten, genom ögonen och utåt nacken sträcker sig ett svart band, som nedtill till största delen begränsas af hvitt. Hakan och strupen svarta. Vingarna svarta; handpennorna i spetsen gulkantade; handtäckfjädrarna och armpennorna i spetsen hvita; de flesta af dessa sednare ändas med en zinober-röd, platt, hård och glänsande skifva. Undergumpen rödbrun. Stjerten svart, emot roten gråaktig, i spetsen bredt gul; dess pennor stundom försedda med zinoberröda, pergamentartade bihang liksom armpennorna, men alltid mindre. Näbben svart, med underkäkens rotgrenar hvitaktiga. Benen svarta. Iris mörkt brunröd.

Könen, som mycket likna hvarandra, kunna merändels skiljas derpå, att hakfläcken hos hannen är rent svart, hos honan nedtill smaningom blekare och mera utbredd.

Ann. Beträffande de röda, pergamentartade bihangen på siden-svansarnes ving- och stjertpennor, har Akademi-Dozenten C. H. ANDERSEN deråt egnat en grundlig undersökning, som finnes intagen uti Öfversigten af Kongl. Vet. Akademiens Förhandl. 1859 sid. 219. Äfvenså omnämnas dessa egendomliga bildningar af Prof. SUNDEVALL i Sv. Fogl. sid. 83. Man finner härutaf, att de röda s. k. bihangen icke äro annat än den först bildade spetsen af sjelfva fjädern, som, derigenom att den blifvit inbäddad i ett ymnigare lager af ett färgadt hornämne, icke kunnat utveckla sina strålar, utan fått dessa hopklibbade sinsemellan och med fjäderskaftet till en platt, pergamentlik skifva. Detta synes ofta ganska tydligt derigenom, att vid roten af den röda skifvan några fjäderstrålar äro fria och fullt utbildade, då de öfriga deremot äro förenade med skifvan. På stjertpennorna kunna dessa skifvor hos äldre och yngre hannar vara ganska olika utvecklade, eller ofta helt och hållet saknas. Hos honor hafva de, såvidt man hitintills känner, icke blifvit observerade.

Fig. 44.

Ungarnas nästdrägt saknar den svarta färgen på hakan och de röda pergamentartade spetsarna på armpennorna; efter första ruggningen fa de båda delarna, men sakna ännu den hvita kanten i spetsen af handpennorna.

Sidensvansen är genom sin mjuka, silkesfina fjäderklädnad, sin vackra färgteckning och långa nacktofs en särdeles utmärkt och statlig fogel. Han bebor om sommaren de nordliga delarna af Europa och Asien, och visar sig endast vintertiden under sina ströftåg i sydligare trakter.

Denna fogels fortplantning och sommartillhåll hafva såväl hos oss som i andra länder länge varit helt och hållet okända, och det är först i sednare tider, som man kommit till fullständig visshet derom. Man undrade länge öfver, hvarifrån de sidensvansar, som, isynnerhet under vissa år, i så talrika skaror ströko omkring i landet, egentligen kommo ifrån, och de naturkunnige förlade deras häckplatser än i det ena, än i det andra landet, tills man slutligen kom under fund med, att de i den högre nordens ödsliga och storväxta barrskogar i all tysthet fortplantade sitt släkte. Hos oss var det en engelsman, Hr WOLLEY, som först, genom att åt innebyggarne i den norra Lappmarken utfästa belöningar, lyckades erhålla sidensvansens bo och numera, sedan man lärt känna hans lefnadsvanor, har man flera gånger funnit detsamma, så att äggen, hvilka till en början af passionerade äggsamlare betaltes med ända till 100 Rdr Rmt stycket, numera betydligt sjunkit i värde. Märkvärdigt är, att inbyggarne i de trakter, der sidensvansen under sommaren är ganska allmän, icke alls kände till dess bo, utan sjelfva voro förundrade öfver, att det aldrig tillförene lyckats dem att finna detsamma. Detta måste hafva sin förklaringsgrund dels deruti, att fogeln endast bygger uti ödsliga och från människors grannskap långt aflägsna skogar, dels deruti, att han vid boet håller sig tyst och vid annalkande fara smyger sig undan, utan att med ett enda ljud eller med den minsta oro förråda sitt näste. Rörande denna sak har Jägmästaren A. CNATTINGIUS meddelat, att en utaf hans bekanta, som för några år tillbaka besökte Gellivari och derstädes lyckades att finna flera sidensvansbon, såg att en hona, som låg på ägg, helt hastigt liksom en sten kastade sig ned och flög långt bort tätt utmed marken, och att hon sedermera först efter 3 timmar återkom och blef skjuten. Härigenom skiljer sig sidensvansen från nästan alla

andra småfoglar, hvilka eljest, sasom man ofta är i tillfälle att bemärka, vid boet äro serdeles djerfva och bullersamma.

Sidensvansen har således under sommaren sitt stamhåll i Lapplands barrskogar; men han synes dock äfven under samma årstid bebo läglandet omkring norra delen af Bottniska viken. Sydligare har man icke funnit hans bo, men väl hans ungar, såsom i Wermland och Jemtland, hvarigenom man tror sig hafva skäl till den förmodan, att han äfven skulle häcka nedat landet, och att således hans sommartillhåll skulle vara emellan 60:de och 70:de nordliga breddgraderna. Utom Sverige finnes han sommartiden i Finland, norra Ryssland, Siberien och Nordamerika.

Vi hafva förut nämnt, att sidensvansarna, i likhet med snöskatorna, de flesta kråkfoglarna och många bland sparfvarna, under den kalla arstiden slå sig tillsammans i stora flockar och stryka omkring öfverallt i landet. Men sidensvansarnes ströftåg äro dock långt ifran regelbundna, och den mängd, i hvilken de förekomma, är dessutom under olika år mycket vexlande. Vissa vintrar ser man dem nemligen i stora skaror, då de deremot under andra endast visa sig i spridda flockar eller familjevis. Stundom uteblifva de till och med alldeles i trakter, som de eljest gerna pläga besöka. Man har vanligen tillskrifvit denna omständighet bristen på passande födoämnen; men troligare är, att deras fortplantning i den högre norden genom gynnande väderleksförhållanden eller andra orsaker, som vi ännu icke känna, det ena året bättre lyckas än det andra, och att följaktligen derigenom en så märkbar olikhet i afseende på individantalet kommer att ega rum*). Sidensvansen är icke den enda nordiska djurart, hos hvilken man kan iakttaga detta. På nästan enahanda sätt förhåller det sig med nötkräkan, snöskatan, kajan och flera andra sällskapliga foglar, och det vill till och med synas som att fjell-lemmelns omtalade vandringar under vissa år just betingas af analoga förhållanden.

*) För kort tid sedan (d. 4 Dec.) hade förf. bref ifrån Jägm. ADR. GJÖBEL i Nerike, hvaruti yttras: »i fjol hade vi rönubär, men inga sidensvansar; i år är det tvärtom.» Sådant är äfven i allmänhet förhållandet inom landet denna vinter.

Man har tillika velat påstå, att sidensvansarnas förekommande i ovanligt stort antal skulle förorsakas af kalla, snörika vintrar, men detta är ingalunda förhållandet; ty äfven under blida barvintrar har man sett dem stryka omkring i tallösa flockar. Allmogen i åtskilliga landsorter hyser dessutom ofta den tanken, att sidensvansens framkomst skulle vara förebud till skarp köld och snö; men äfven häruti ser man sig icke sällan bedragen.

I mellersta delarna af landet, såsom i Upsala- och Stockholmstrakten, ser man dessa foglar nästan hvarje vinter och vissa år i stor mängd. Detta var t. ex. förhållandet vintern 1858—9, då de nära nog säcktals infördes till torgen för att säljas såsom kramsfogel. Till södra Sverige komma de icke alla år, men stundom träffar man dem äfven der i talrika skaror, såsom förhållandet var 1851. Det är dock icke blott inom landet, som dessa skaror ströfva omkring, utan de begifva sig ofta vida längre, till mellersta och södra Europa, och 1841 sågs t. o. m. en skock sidensvansar uti olivskogarna i Algeriet. Men dylika undantag höra dock till sällsyntheterna, och säkert är, att denna nordiska fogel icke trifves i blidare luftstreck. Det inträffar äfven icke så sällan, att en del individer kvarstannar i den högre norden under hela vintern.

Sidensvansarna äro temligen skygga, men derjemte dumma och fallna för maklighet. Der de förekomma låta de i allmänhet föga höra utaf sig, utan äro vanligen tysta. Om vintern får man dock stundom höra deras sång, som är föga melodisk, och deras locktoner, som utgöras af ett svagt, hvisslande *zi*, *zizili* eller *zizrili*. På marken, dit de blott sällan begifva sig, röra de sig temligen otympligt, men deras flygt är, tillfölje af de långa, spetsiga vingarna, ganska snabb och uthållande, ehuru dock något ojemn.

Sidensvansen är en storätare, som dagligen för sitt uppehälle behöfver en riklig mängd föda. Denna utgöres förnämligast af hvarjehanda slags frukter och bär, såsom enbär, rönnbär, oxelbär, berberisbär, kråkbär (*Empetrum*) o. s. v., äfvensom af knoppar, sädesbrodd och mjuka insekter. I fän-

genskapen är han icke grannlaga i afseende på valet af födoämnen, utan håller tillgodo med nästan hvad som helst. Men insekter lär han dock icke, enligt SUNDEVALL, förtära i fångenskapen. Af ett par sidensvansar, som MEVES skjöt i Jemtland den 1 Augusti, hade hannen 42 insekter och 8 kråkbär i kräfvan, honan 51 insekter. Ett par ungar, som vid samma tillfälle äfven blefvo skjutna, tycktes deremot endast hafva erhållit kråkbär.

Ett sidensvansbo, som MEVES erhållit från Soasjoki i Finnmarken, var fästadt på en granklyka och sammanfogadt af små granqvistar, gräs och lafvar samt fodradt med tunna tallbarkskifvor och vide-ull. Äggen äro hvita, med blåaktig anstrykning samt glest beströdda med mörka, ljusbruna, svarta och violetta fläckar och punkter, som vid den tjockare ändan stå tätast, ofta bildande en krans.

Köttet är sundt och välsmakande.

3:dje familjen. **Mesfoglar.**

Paridæ.

Ehuru de små hithörande fogelarterna rättast bort hänföras till flera särskilda familjer, hafva vi dock till lättnad för nybegynnaren uppställt dem nti en enda familj. De öfverensstämma alla deruti, att näbben på hvardera sidan bakom spetsen antingen alldeles saknar inskärning, hvilket är det vanliga förhållandet, eller också har densamma mycket otydlig. Härigenom skilja de sig ifrån sångarna, hos hvilka, såsom nämnt är, denna inskärning, om än någongång temligen svag, dock alltid är ganska tydlig. Med sångarna öfverensstämma de i afseende på tarsens byggnad och antalet af handpennor. Den förras framsida är nemligen genom tvärsömmar delad i flera sköldar och de sednare äro till antalet 10.

De flesta hithörande arter äro, i motsats till sångarna, stannfoglar, som hela året om lefva i våra skogar, parker och trädgårdar, eller vintertiden stryka omkring i större eller mindre sällskaper för att söka sin föda. Denna består hufvud-

sakligen af insekter, puppor, larver, maskar och dylika smådjur; men vanligen äfven, synnerligen under den kallare delen af året, derjemte af bär, frön m. m. Dessa sednare skala de eller sönderhacka innan de förtära dem. Vissa arter komma under hösten och vintern fram till gårdarna, der de lifnära sig af hvarjehanda afskräden, sädeskorn och dylikt.

De flesta hafva sina bon uti ihåliga träd, några få bland ris och i buskar.

De äro alla öfvervägande nyttiga derigenom, att de bortplocka en mängd för skogsträden och de öfriga kulturväxterna skadliga insekter. Många ibland dem kunna till och med i detta hänseende anses såsom de nyttigaste bland alla småfoglar.

Man kan indela dem uti följande underfamiljer och släkten, nemligen:

- A. *Klorna af medelmåttig storlek och vanlig form; den mellersta framtåns klo sned, d. v. s. dess inre kant högre upplyftad och dess spets något utåt riktad. Hithörande foglar sakna förmågan att klättra på trädstammarna.*

1:sta Underfamiljen: **Smygar.** Kroppsfärgen ofvan brun med mörka teckningar. Näbben af medelmåttig längd, fin och tunn.

1. **Jernsparfvar** (Accentor BECHST.). Vingarna spetsiga och, jemte stjerten, temligen långa.

2. **Gärdsmygar** (Troglodytes VIEIL.). Vingarna nästan trubbiga och, jemte stjerten, korta; den sednare bäres mest upprätt.

2:dra Underfamiljen: **Mesar.** Kroppsfärgen ofvan på ryggen grå, grönaktig, blå eller svart, utan mörka teckningar. Näbben kort, rät och smalt kägellik.

3. **Skogsmesar** (Parus LINN.). Stjerten af vanlig form och längd.

4. **Stjertmesar** (Orites MÖHR.). Stjerten vigglik, mycket längre än hela kroppen.

- B. *Klorna långa, mycket hvassa och starkt hoptryckta, med platta sidor; den mellersta framtåns klo ej sned. Hithörande foglar besitta förmågan att klättra på trädstammarna.*

3:dje Underfamiljen: **Trädrännare.**

5. **Nötväckor** (Sitta LINN.). Näbben rät. Stjerten kort, med mjuka pennor.

6. **Trädkrypare** (Certhia LINN.). Näbben nedåt krökt. Stjerten temligen lång, med styfva pennor.

1:sta Underfamiljen: **Smygar.**

De till denna underfamilj hörande småfoglar förete både i afseende på näbbformen, färgteckningen och lefnadssättet flera egendomligheter, som göra att deras plats inom systemet vid fogelklassens naturliga gruppering är svår att bestämma. De flesta författare förena dem med sångarna; men öfverensstämmelsen — vare sig i utseende eller lefnadssätt — med dessa foglar, som man hos dem velat finna, synes oss vara ganska obetydlig. I båda dessa hänseenden anse vi dem vara ganska väsendtligt skilda ifrån sångarna; men vilja derföre visst icke påstå, att den plats, som vi här anvisat dem ibland mesfoglarna, är mera naturlig och riktig. Rättast tyckas de böra bilda en egen och själfständig familj. Att vi ställt dem här är endast och allenast af det skäl, att vi uti föreliggande arbete alltid tagit för regel, att så mycket som möjligt undvika alla undantag, som för den börjande zoologen kunna försvåra uppexamineringen af en gifven fogelart. De kännetecken, som vi uppställt för mesarnas familj, kunna äfven alla tillämpas på dessa foglar. Från de öfriga mesfoglarna skilja de sig, utom genom andra kännetecken, ganska lätt genom ryggens färg, som är brun, med svarta fläckar eller vattringar.

Smygarna hafva sina tillhåll i skogarna, der de uppehålla sig på mörka, undangömda platser bland täta buskar, ris och vindfällen. De äro muntra, lifliga och från morgon till afton i en beständig verksamhet samt hafva en ganska om-

vexlande sång. Vår fauna eger blott 2 arter, som tillhöra tvenne skilda släkten. Den ena af dessa är flyttfogel och bebor under fortplantningstiden nästan endast de norra delarna af landet; den andra är stannfogel och finnes under alla årstider i de flesta landsdelar. Båda lefva om sommaren af insekter; men under den kalla årstiden synes jernsparfven mest föda sig af hvarjehanda växtfrön, som han skalar med näbben. De hafva sina bon i buskar, rishögar och dylikt.

Jernsparf-släktet (Accentor BECHST.).

Näbben temligen stark, rät och, ifrån munvikarna räknadt, något kortare än tarsen; vid roten nedtryckt, med kullrig, ej kölad näsrygg; käkkanterna invikna; öfverkäken med otydlig inskränning bakom spetsen; näsborrarna nakna, d. v. s. ej dolda af fjädrar eller fjäderborst, ofvan till hälften täckta af en bar hinna; munvikarnas borsthår små. Vingarna medelmåttiga, af vanlig form; 1:sta handpennan kort, föga öfverskjutande handpennornas täckfjädrar; 2:dra kortare än den 3:dje, som jemt den 4:de är längst. Stjerten medelmåttigt lång, räcker åtminstone med $\frac{2}{3}$ af sin längd utöfver de hoplagda vingarnas spets, i spetsen något klufven. Fötterna temligen undersåtsiga; tarserna hafva framtill flera tydliga inskränningar och äro längre än mellantån med klo. Fjäderklädnaden temligen sträf och glästrålig. — Könen till färgteckningen nästan lika.

Jernsparfvarna äro, såsom vi redan anmärkt, flyttfoglar hos oss, ehuru en eller annan individ torde stanna kvar i de södra provinserna under blida vintrar. De hafva helst sina sommartillhåll i bergiga, högländta skogstrakter. Deras föda utgöres vintertiden nästan endast af åtskilliga slags frön, sommartiden mest af insekter och de hafva sina bon i buskar, några fot ifrån marken.

1. **Jernsparfven** (Accentor modularis KOCH). *Ofrån rost-brun och svartfläckig; hufvudet och de undre kroppsdelarna mörkt askgråa; de stora armtäckfjädrarna i spetsen hvitaktiga; stjerten mörkbrun, utan hvitt.* — Längd omkring 6 tum.

Varierar *nästan helt hvit*.

Jernsparfven har starkare näbb än arterna till sångare-släktet, och dess käkkanter äro skarpa och invikna emot hvarandra. Härigenom förmår fogeln att krossa temligen hårdskaliga frön, hvaraf han isynnerhet vintertiden lifnärer sig. — Hufvudet, halsen och bröstet äro mörkt askgraa, det förstnämnda är dock ofvanpå, äfvensom mellan näbben och ögonen mer eller mindre brunt. Dessutom är hufvudet ofvanpå tecknadt med mörka fläckar, och på örontrakten står en brun fläck, med hvitaktiga fjäderspolar. Ryggen och skuldrorna rostbruna, med en svartaktig fläck på hvarje fjäder. Vingarna mörkbruna, med ljusare fjäderkanter; de stora armtäckfjädrarna i spetsen hvitaktiga. Kroppssidorna och öfvergumpen mörkt gråaktiga med brun anstrykning. Magen smutsigt hvitaktig. De undre stjärttäckarna bruna, med breda, hvitaktiga kanter. Stjerten mörkbrun. Fötterna brungula. Iris rödbrun.

Ungarna hafva i nästdrägten hufvudet ofvan rostgrått; ryggen rostgul med svarta langsgående fläckar; vingarna rostbruna, dess stora armtäckfjädrar med rostgula dubbelfläckar i spetsen; örontrakten, bröstet och sidorna rostgulaktiga, med svarta skaftfläckar; ett band bakom ögonen, hakans och magens midt hvitaktiga.

I afseende på jernsparfvens geografiska utbredning, har man att märka nästan samma egna förhållande, som med gransångaren (*Sylvia abietina*), nemligen att han under häktiden har sitt stamhåll i den högre nordens och i det mellersta Europas skogstrakter, utan att under nämnde tid förekomma i våra sydligare provinser, der han endast infinner sig under flyttningarna höst och vår. Vid dessa sednare tillfällen synes han företrädesvis följa vestra kuststräckan, men visar sig dock äfven annorstädes. Författaren har under vårflyttningen i Mars skjutit honom i Motalatrakten, der han föröfrigt ofta blifvit observerad. I den högre nordens finnes han under sommaren inom ett ganska vidsträckt territorium, och han synes der till uppehållsställe helst utvälja täta buskar och snår samt ung barrskog. Äfven under flyttningen träffas han vanligtvis bland täta buskar i skogar, beteshagar, ängar och trädgardar.

Om vintern är han mycket allmän i södra och vestra delarna af Europa, der han äfven har sitt sommartillhåll såväl i höga bergstrakter, som i låglandet. Man har äfven, såsom nämnt är, uppgifvit att han någon gång skulle öfvervintra hos oss i de södra provinserna, men författaren känner icke med visshet om detta någonsin inträffat. Han flyttar bort sent om hösten och återvänder mycket tidigt om våren, medan ännu snö qvarligger, och det torde möjligen vara utaf denna anledning som man kommit på den tanken, att han hos oss skulle stanna qvar öfver vintern. Möjligen torde dock en eller annan individ årligen stanna qvar, hvilket är ganska vanligt bland de för köld mera hårdiga flyttfoglarna, och kan icke räknas annat än såsom ett undantag ifrån det vanliga förhållandet.

Jernsparfven är en särdeles liflig fogel. Han genomkryper, liksom gårdsmygen, de tätaste busksnår och är från morgon till afton i en liflig verksamhet. På marken uppehåller han sig ofta; men högt upp i träden ser man honom sällan. Blott då han sjunger lär han vanligen sitta fritt på en gren eller i toppen af något mindre träd. Hans flygt är temligen snabb, och han håller sig merändels nära marken, då han flyger från den ena busken till den andra *).

Jernsparfvens sång har författaren icke hört; men den lär vara både omvexlande och melodisk. Locktonen kan uttryckas med *tiyty* eller *tyty* och är temligen stark.

Hans föda består, såsom vi flera gånger nämnt, om sommaren mest eller möjligen uteslutande af insekter, larver, puppor, maskar o. s. v., och dermed uppföder han äfven sina ungar; om hösten, och sedan hela vintern, lifnärer han sig mest af åtskilliga slags frön, t. o. m. af sådana, hvilkas skal äro temligen hårda och fasta.

Boet bygger jernsparfven i täta buskar, några fot öfver marken. Det är sammansatt af små qvistar, mossor och fina rötter samt inuti fodradt med hår. Äggen äro vanligen 5 à

*) De få individer, som författaren varit i tillfälle att iakttaga i det fria; flögo med starkt *surrande* vingslag.

6, till färgen blågröna. I deras rufning, äfvensom i ungarnas uppfödande, deltaga båda könen med lika omsorg.

Gärdsmyg-släktet (Troglodytes VIEIL.).

Näbben långdragen, från munviken räknadt, föga kortare än tarsen, föröfrigt fin, hoptryckt och något litet nedat böjd efter hela sin längd; inskränningen bakom spetsen ingen eller högst otydlig; näsborrarna bara, med smal öppning, ofvan täckta af en hvälfd hinna; vid munvikarna inga borsthar. Vingarna korta, afrundade och kupiga; 1:sta handpennan nästan hälften så lång som den 3:dje, således jemförelsevis längre än hos flertalet af de föregående foglarna; 3:dje—5:te nästan lika långa. Stjerten kort, i spetsen afrundad, bestående af mjuka pennor; bäres vanligen upprätt. Fötterna temligen starka och undersåtsiga; tarsernas framsida med flera tvärinskränningar. Kroppsfärgen ofvan rödbrun, med mörka tvär-linier. — Könen nästan lika.

I Amerika finnas många arter, hörande till detta släkte; men i gamla kontinenten representeras det knappast af mer än en enda art, nemligen af den hos oss allmänt förekommande gärdsmygen eller tummeliten, som dock har en mycket vidsträckt geografisk utbredning.

Gärdsmygarna uppehålla sig på dolda ställen, såsom i ris-högar, busksnår, hål uti gamla träd och stubbar, bland vindfällan, gärdsel o. s. v. De bygga konstiga bon och sjunga omvexlande både vinter och sommar.

1. **Gärdsmygen** eller **Tummeliten** (Troglodytes europæus LEACH.). *Ofvan rödbrun med mörka, mer eller mindre tydliga tvärcågor på ryggen, kroppssidorna, vingarna och stjerten; undre kroppsdelarna blekare; de yttre handpennorna i utfanet med en rad af hvitaktiga fläckar.* — Längd omkring 4 tum.

Namn: Skån. Baskakung; Norr. Thomas i gärdet.

Gärdsmygen är, näst kungsfogeln, den minsta af våra foglar. Hufvudet liknar till formen kärrsångarnes, i det att pannan är något platt och småningom utlöper i näbben. De

öfra kroppsdelarna äro bruna, med roströd anstrykning, samt på ryggen och öfvergumpen med svaga, smala, svartaktiga

Fig. 46.

Gärdsmygen.

tvärlinier, hvilka dock hos honan stundom äro ganska otydliga. Öfver ögat löper en smutshvit linie. De 4 à 5 första handpennorna mörkbruna, i utfanet tecknade med en rad af hvitaktiga fläckar; de öfriga alla vingpennorna i ytterfanet rostbruna med tydliga, svartaktiga tvärfläckar. Vingtäckarna och stjärtpennorna rostbruna med svartaktiga tvärband. Hakan, strupen och bröstet gråhvita eller rostgula. Magen och undergumpen rostfärgade eller brunaktiga med mörka, mer eller mindre tydliga tvärstreck. Näbben brun, inunder vid roten blekare. Fötterna framtill blekbruna, baktill mörkare. Iris brun.

Gärdsmygen förekommer öfver hela Europa och en stor del af Asien. Hos oss finnes han i alla landskaper, från Skåne ända långt upp i Norrland. I Lappland har han dock ännu icke, såvidt vi veta, blifvit observerad. Öfverallt, der han finnes, synes han vara stannfögel.

Han är i många hänseenden en ibland de mest egendomliga af våra smafoglar, och har också af denna anledning, öf-

verallt der han förekommer, tillvunnit sig uppmärksamhet. Hans putslustiga, komiska utseende, hans litenhet och hans besynnerliga lefnadsvanor hafva också sedan de äldsta tider förskaffat honom atskilliga mer eller mindre spefulla benämningar, som han sannolikt äfven för alltid får behålla. Sålunda kallas han t. ex. i Tyskland Buskkung eller Sparfkung, i Norrige Thomas i gärdet, på Island Mössens broder och hos oss vanligen Tummeliten.

Till skaplynnnet är han munter, liflig och orolig, och, oakadt han, såsom vi redan nämnt, blifvit hänvisad att, tillsammans med rättor och möss, dväljas i skogarnas mest dolda gömslor, så finnes det knappast någon annan fogel, som mera glad och förnöjd tillbringar sina dagar. Han är hela dagen i beständig verksamhet. Med upplyftad stjärt och något nedhängande vingar genomkryper han med en beundransvärd skicklighet de tätaste snår och de minsta smyghål, mera dervid liknande en ratta än en verklig fogel *).

Bland vinterns is och sommarens blommor, i regn och solsken, är han lika förnöjd, glad och lefnadslustig, sjunger och lockar. Och hans sång är icke något vanligt qvitter, utan den är både melodisk och omvexlande, och, för att döma efter fogelns storlek, ovanligt stark, fyllig och uthållande. Detta är isynnerhet förhållandet under fortplantningstiden, om våren och om sommaren; men man får äfven höra honom om vintern, ehuru han då icke inlägger så mycket lif och värme i sången, som förhållandet är då den utföres i närheten af boet och är ett uttryck af tillgifvenhet för makan. Man har velat finna, att han, i afseende på sångens styrka, kommer nära en god kanariefogel, och säkert är, att han sjunger både eldigare och flitigare än denne. Hans lockton kan uttryckas med *zeck-zeck* eller *zerr, zerr, zezerrrr*; den sednare locktonen är isynnerhet starkt ljudande.

Högst ogera, och endast då nöden tvingar honom, lemnar han sina buskar och gömställen. Hans vingar äro också alltför svaga för att kunna bära honom någon längre vägsträcka,

*) Det är också påtagligen af denna anledning, som han på det bildrika isländska språket blifvit kallad »Musarbrodir», d. v. s. mössens broder.

och det är liksom om han kände med sig sjelf att han vore förlorad, ifall han under flykten skulle blifva öfverraskad af någon fiende; ty han spejar alltid försigtigt omkring sig innan han vågar företaga äfven den minsta utflygt.

Vi se således härutaf, att, på samma gång som naturen afpassat denna lilla fogels hela organisation för en sådan vistelseort och ett sådant lefnadssätt, som vi härofvan antydt och som de flesta andra foglar icke skulle kunna uthärda, så har hon äfven gifvit honom ett förnöjdt och gladt sinnelag, som gör att han aldrig saknar något af detta lifvets goda, fastän han städse måste dväljas i skogens dysterhet och tillbringa sitt lif på undangömda, dolda ställen. Här, liksom öfverallt i naturen, kunna vi således finna, att det ena på det mest ändamålsenliga sätt blifvit lämpadt efter det andra. Om vi slutligen, på grund af allt detta, vilja söka att utforska denna sällsamma fogels betydelse med hänseende till naturens allmänna hushållning, så återstår det för oss att taga i betraktande de födoämnen, som tjena honom till näring. Att dessa hufvudsakligen utgöras af insekter och deras afföda, har redan blifvit nämnt, och man kan således a priori anse honom såsom en för skogsträden och kulturväxterna nyttig fogel, men vi skola likväl tillse i hvad mån han kan göra sig förtjent af ett sådant bedömande.

Våra skogsträd äro, såsom mången bland våra läsare redan torde känna, hemsökta af en mängd insekter, hvilka, alltefter sin art, angripa deras olika delar, såsom blommorna, frukten, bladen och barren, barken och veden, rötterna o. s. v. Dessa insekter föröka sig ganska starkt, och om icke naturen sjelf genom så kraftiga medel motverkade deras härjningar, skulle säkert ödeläggelser ofta inträffa, hvilkas omfattning vi icke kunna beräkna, och skogarnas bestånd skulle kanske äfven, trots våra åtgöranden, blifva tvifvelaktigt. Ett af dessa medel, och kanske icke det minst verksamma, är tillvaron af de insektätande foglarna. Af det föregående hafva vi redan sett, huru ifrigt en del af dessa foglar på trädens blad, barr och grenar bortplocka en mängd skadliga insekter, larver och puppor, och i det följande hafva vi många sådana exempel att

anföra. Men de skadliga skogsinsekterna och deras larver vistas icke alltid under alla sina utvecklingsstadier på träden. Många lefva under barken och i veden, och ännu flera gömma sig, då de skola undergå förpuppning, under täta buskar, ris och mossor, nedfallna löf och annat skogsaffall. Derföre blef de omtalade foglarnas medverkan i viss mån otillräcklig, och naturen måste således utfinna ännu andra medel för att kunna hämma äfven dessa sednare insekters alltför stora förökelse och sätta en gräns för deras härjningar. Atskilliga foglar, såsom t. ex. spettarna, blefvo af denna anledning utrustade med starka, tillskärpta näbbar, för att dermed kunna hacka igenom barken och veden, och erhöilo dessutom förmågan att klättra, för att under sitt arbete kunna halla sig fast på trädstammarna; andra foglar åter blefvo så organiserade, att de med skicklighet skulle kunna genomkrypa de tätaste busksnår och intränga ända till de små insekternas gömställen. Till denna sednare kategori hör vår lilla gärdsmyg. Han förföljer ifrigt och uppsöker hela året om sådana insekter, larver och puppor, som ingen annan fogel kan komma at, och han är följaktligen att räkna bland de nyttiga foglarnas antal.

I skogen har gärdsmygen vanligen sina bestämda ställen, der han företrädesvis uppehåller sig; men om vintern, da någongång djupa snömassor hopa sig, öfvertäcka och tynga ned allting i skogarna, flyttar han sig ofta undan från buske till buske och kommer då icke sällan till stränderna af sjöar, floder och bäckar, der öfverhängande trädrötter, stenar och dylikt lemna honom skydd. Stundom ser man honom under dylika omständigheter taga sin tillflykt till qvarndammar, lador och boningshus, hvarest han alltid finner något, tjenligt för sitt uppehälle. Forfattaren har sett honom under vintern inkrypa genom hål under takfoten af boningshus till vindar, der han ifrigt uppsökte flugor, som gömt sig undan i väggspringor och mellan fönsterkarmar. Men ehuru kosten sålunda stundom under kalla och snörika vintrar för honom blifver ganska klen, är dock hans lynne alltid gladt och han hoppar omkring, liflig och belåten, med den lilla stjerten i vädret, liksom vöre allting endast godt och väl beställt.

Vi skola nu betrakta en annan, kanske icke mindre egenomlig sida af denna lilla fogels lif, nemligen hans fortplantning och hans konstmässiga sätt att bygga bo. Redan tidigt om våren, i Mars eller April månad, alltefter årstidens beskaffenhet, begynna de båda makarne att tillrusta sitt näste, hvilket, tillfölje af ställets beskaffenhet der det anlägges, visserligen kan vara olika, men dock alltid är utmärkt genom sin konstiga sammansättning och sin för denna lilla fogel ovanliga storlek. Till det yttre består det vanligen af torra löf, som med stor sorgfällighet blifvit sammanfogade; derpå följer ett tjockt lager af grön mossa och så innerst en bädd af mjuka, slätt tilltryckta fjädrar. Det är föröfrigt alltid öfvertäckt och på sidan försedt med en öppning. I de flesta fall bygga de sitt bo uti rishögar, täta buskar, mellan trädrötter, uti ihåliga träd och stubbar; men man har äfven funnit det under taklister på hus, skogslador o. s. v. Under alla förhållanden är det dock så väl undangömdt, att man endast med största svårighet, ofta blott genom en slump, kan upptäcka detsamma. De små äggen äro vanligen till antalet 6—10, till formen runda och till färgen gullhvita, med rödaktiga prickar, som bilda liksom en krans omkring den tjockare ändan. Båda makarna rufva äggen vexelvis och hjälpas åt vid ungaruas uppfödande. Dessa sednare dröja qvar, i boet ända till dess att de kunna flyga. Att hannen, under det att honan ligger på äggen, skulle till tidsfördrif roa sig med byggandet af flera bon, har visserligen blifvit berättadt, men dock icke bestyrkt af sednare iakttagelser. Att han deremot ifrigt sjunger vid boet, som några författare vilja förneka, är utom allt tvifvel.

2:dra Underfamiljen: **Mesar.**

De till denna underfamilj hörande småfoglar hafva en kort, stark och till formen långdraget kägellik näbb; öfverkäken, som är nästan af samma längd som underkäken, saknar helt och hållet inskränning bakom spetsen; näsborrarna äro sma, runda och tätt betäckta af framätliggande fjädrar; munvikarnas borsthår korta och tilltryckta. Dessa foglar äro till färg-

teckningen mer eller mindre brokiga, med enfärgad eller ofläckad grön, blå, grå eller svart rygg, och hafva oftast på hvardera sidan om hufvudet en stor, hvit fläck.

Mesarna äro muntra, lifliga, modiga och i hög grad oroliga foglar. Öfverallt, der de förekomma, gifva de sig tillkänna genom sina egendomliga locktoner och sin nyfikenhet, som är så starkt utbildad, att den t. o. m. stundom bringar dem i stor fara. Efter fortplantningstiden, sedan ungarna blifvit flygvuxna, draga de omkring i större eller mindre sällskaper under ett beständigt lockande och qvittrande, och om hösten, äfvensom sedermera under hela vintern, sla sig ofta flera arter tillhopa under ströftågen, då, sasom vi förut redan nämnt, äfven kungsfogeln och trädkryparen pläga vara dem följaktiga. Under dessa vandringar besöka de icke blott de större barr- och löfskogarna, utan infinna sig äfven i busktrakter, beteshagar, lundar, parker och trädgårdar. Vissa arter, sasom talgoxen och entitan, vistas gerna under vintern i trädgårdarna och i närheten af boningshusen, da andra åter, sasom tofstitan och svartmesen, nästan ständigt hafva sina tillhåll i skogarna. Några arter föredraga att vistas i barrskogarna, andra deremot uppehålla sig mest i löfskogarna.

Mesarnas flygt är hvarken snabb eller uthållande, och man ser dem aldrig flyga några längre vägsträckor. Ingen af de arter, som tillhöra vår fauna, är flyttfogel*), utan de stanna alla qvar hela året om, och behöfva således icke anlita sina korta vingar, annat än då de förflytta sig från den ena skogsparken till den andra. På marken, dit de icke så sällan begifva sig, röra de sig snedt hoppande och med föga färdighet; men i träden klänga och hoppa de deremot med utmärkt skicklighet. De hafva visserligen icke förmåga att klättra, sasom hackspettarna och trädkryparen; men de kunna dock halla sig fast hvar som helst på träden och buskarna, och man ser dem äfven derstädes, da de söka sin föda, intaga alla möjliga ställningar.

*) Att några spridda exemplar ärligen flytta, t. ex. till Danska öarna, betyder föga.

Mesarnas sang är ganska ofullständig och tyckes endast utgöras af olika modulationer af deras vanliga lockljud. Dock äro vissa toner deri ganska välljudande och behagliga, såsom t. ex. talgoxens varsång. De vanliga locktonerna kunna uttryckas med *jinkjink*, *zizizi* eller *zerrzerr*; men de äro hos hvarje art olika, såsom vi längre fram skola papeka.

Stjertmesen lefver uteslutande af insekter; men de öfriga äro mer eller mindre allätare, som såväl förtära insekter, insektsägg, larver, puppor och andra djuriska ämnen, som frön, frukter o. s. v. I skogar, ängar och trädgårdar blifva de alla mycket nyttiga derigenom, att de befria träden och kulturväxterna från en mängd små skadedjur. De böra alltid af denna anledning skonas, hvarhelst de förekomma. Vid bikuporna kunna dock talgoxarna, såsom vi på sitt ställe längre fram skola anföra, någon gång blifva skadliga.

Mesarna föda två kullar arligen, med 8—12 ägg i hvarje kull, och föröka sig således ganska starkt. De flesta hafva sina bon uti ihåliga träd. Endast stjertmesen bygger ett mycket konstigt bo, fästadt vid någon gren på buskar eller låga träd.

Skogsmes-släktet (*Parus* LINN.).

Skogsmesarna skilja sig ifrån stjertmesarna hufvudsakligen derigenom, att deras stjärt är af medelmåttig längd och i spetsen nästan tvär eller något klufven, med den yttersta pennan på hvardera sidan något kortare än de öfriga. Näbben är hård och stark. Tungan i spetsen försedd med styfva borst. Fötterna undersåtsiga, med krökta och temligen stora klor. — Könen likna hvarandra till färgteckningen och ungarna äro föga olika de gamla. — De hafva oftast sina bon uti ihåliga träd.

I det föregående hafva vi redan i några korta drag sökt att framställa hvad som i allmänhet synts oss vara betecknande och karakteristiskt i mesfoglarnas lefnadssätt. Nu skola vi särskildt med några ord redogöra för skogsmesarnas lefnadsvanor och deras betydelse i naturens hushållning.

Att flertalet af de insektätande småfoglar, för hvilkas naturalhistoria vi i det föregående redogjort, äro af stor vikt i naturens hushållning och på våra kulturväxter utöfva ett särdeles gynnsamt inflytande, hafva vi på flera ställen redan visat och det torde icke heller af någon kunna bestridas. Vi hafva äfven uttalat den tanken, att det borde tillkomma hvarje omständigt och nitisk landtman och trädgårdsodlare att på allt möjligt sätt skydda dessa foglar och såmedelst draga nytta af deras medverkan till de för skogarna, fälten och trädgårdarna skadliga insekternas utrotande. Men om vi än finna oss berättigade att på det varmaste särskildt förorda de förutnämnda småfoglarnes skydd, så bör likväl skogsmesarna i ännu högre grad från vår sida kunna hafva att påräkna en dylik omvårdnad. De äro obestriddligen såsom insektsförstörare de nyttigaste af alla de foglar, som bebo våra skogar och trädgårdar. Den som sett dem, då de tåga fram i skogarna, huru ifrigt de på alla sidor undersöka träden, huru ifrigt de bland barren, löfven och qvistarna, bland lafvar och mossor bortplocka de derstädes undanömda insektsäggen, larverna och pupporna samt huru väl de förstå att på sådana ställen framleta inkrupta fullbildade insekter, skall utan tvifvel tillerkänna dem detta företäde. När man derjemte äfven tager i betraktande att de äro stannfoglar, som hela året om utöfva en sådan verksamhet i skogarna och trädgårdarna, så vill det synas som att naturen just uti dem ytterligare skaffat sig ett medel att sätta en gräns för de växtätande insekternas alltför stora tillväxt och förebygga deras härjningar.

Den omständigheten att mesarna äro stannfoglar och, med undantag af fortplantningstiden, hela året om i små flockar eller sällskaper stryka omkring i skogarna för att söka sin föda, är dock icke ensam orsaken till att vi måste anse dem vara nyttigare än de insektätande småfoglar, som flytta bort under den kallare årstiden. De kunna äfven anses såsom nyttigare än dessa utaf den anledning, att de hufvudsakligen uppsöka och förtära skadedjurens, ägg, larver och puppor och således tillintetgöra insektsafveln, innan den egentligen hunnit att utveckla sig och åstadkomma någon förödelse.

Derigenom att skogsmesarna äro i hög grad lifliga foglar, hvilka från den tidiga morgonen till sent på aftonen är i en beständig verksamhet, så blifva de också i behof af vida mera föda, än sådana foglar, som föra ett makligare lefnadssätt. De förtära äfven dagligen en så stor mängd insektägg, larver och puppor, att, om man kunde vara i stånd att göra en beräkning deraf, det säkerligen skulle väcka den största förvåning. Med full säkerhet kan man emellertid antaga, att hvarje mes arligen tillintetgör åtminstone 2—300,000 insekter, deras ägg och larver.

Skogsmesarna äro mycket fruktsamma foglar. Om våren fördela de sig parvis i skogarna, parkerna och trädgårdarna, der de helst uppsöka ihåliga träd, hvaruti de tillreda ett näste och framföda sina ungar, som till antalet vanligen äro 7—12.

Den som vill skydda dessa nyttiga småfoglar och skaffa dem till sig i trädgårdarna, behöfver blott här och hvar i i träden upphänga några så kallade fogelhåkar. Dessa bestå antingen af några hopslagna brädlappar, eller af en urborrad tråkloss, t. ex. af asp, som med en brädlapp tilltäppes i båda ändar och förses med ett litet ingångshål på midten. Genom anbringandet af dylika håkar i träden kan man föröfrigt icke endast få skogsmesar att bebo trädgårdarna, utan dessa håkar inkräktas äfven af åtskilliga andra små insektsätande foglar, såsom röststjertar, flugsnappare, trädkrypare, nötväckor, starar *) med flera.

Med en ringa uppoffring kan sålunda hvarje trädgårdsodlare icke endast — om han har sinne för naturen — få det nöjet att se en mängd lifliga och särdeles täcka småfoglar i sin omedelbara närhet, utan äfven få njuta den fagnaden, att finna sina fruktträd och bärbuskar, under vanliga förhållanden, i det närmaste befriade från snart sagdt allt slags ohyra. — Men hur ofta är det väl hos oss, som man anser mödan värdt att tänka

*) För stararna torde man dock böra anbringa särskilda håkar med något större ingångshål. Eljest bör man alltid för småfoglarna göra ingångshålet så litet som det möjligen kan vara, emedan de icke gerna bygga i trädhålor, dit större foglar kunna intränga och oroa dem.

på sådana smasaker? Heldre griper man till bössan då någon fogel visar sig, i förmodan möjligen att det är en »skadlig sparf», som vill dela afkastningen, och vanligtvis ser man äfven med likgiltighet huru okynniga pojkar fånga och misshandla talgoxar och andra mesar, som, tillfölje af sitt naturliga skaplynne, lätt falla offer för försåtet. Men när masken härjar träden, förtär deras knoppar, blad och frukter, då står man försagd, handfallen och bekymrad, och vet icke, att man i de flesta fall, åtminstone till en del, sjelf är orsaken till detta onda, emedan man icke lemnat tillräckligt skydd åt de insektätande småfoglarna och således försummat eller möjligen icke förstått att göra sig tillgodo de medel, som naturen gifvit och som alltid äro, och alltid skola förblifva, de aldri säkra-
ste. Vi vilja visserligen icke påstå, att man, genom att skydda de ifragavarande småfoglarna, helt och hållet skulle kunna förekomma insektsbärjningar, emedan insekterna, såsom man tyvärr ofta är i tillfälle att iakttaga, uppträda under för deras utveckling gynnsamma förhållanden i så oerhörd mängd, att ännu kraftigare medel erfordras om en gräns skall kunna sättas för deras ödeläggelser; men att foglarnas medverkan i nämnde hänseende är i hög grad betydelsefull, torde emellertid ingen kunna förneka. Vi äro till och med öfvertygade om, att de under vanliga förhållanden ensamma kunna uträtta allt hvad som behöfves, synnerligen i sådana parker och trädgårdar, der man bemödar sig om att hålla träden friska och sunda och der insektsbärjningarna således äfven af denna anledning icke gerna kunna antaga några större dimensioner. Erfarenheten gifver nemligen vid handen, att insekterna nära nog aldrig märkbart angripa träd, som äro i sin fulla lifskraft, då de hafva tillgång till gamla och sjukliga träd eller till sådana, som genom menskliga åtgärder på ett eller annat sätt kommit ur sitt normala växtlighetstillstånd.

1. **Talgoxen** eller **Talgmesen** (*Parus major* LINN.). *Of-
van olivgrön, under gul; hufvudet, framhalsen, strupen och
ett band längs midten af bröstet svart; kinderna hvita;*

nacken med en gulaktig fläck; yttersta stjertpennan på hvardera sidan utåt snedt hvit. — Längd omkr. $5\frac{1}{2}$ tum.

Namn: Norr. *Kjöldmeise*.

Hannen har hufvudet och framhalsen svarta, med blåaktig glans och på hvardera sidan en stor, trekantig hvit fläck, som betäcker kinderna och tinningarna; i nacken en vitgul fläck. Ryggen och skuldrorna olivgröna. Öfvergumpen askblå. Undre kroppsdelarna gula, med från strupen ett längs midten af bröstet och magen löpande svart band. Vingarna mörka, med ljuskantade pennor; de större armtäckfjädrarna med vitgula spetskanter, hvarigenom ett ljust band uppkommer snedtöfver vingen. Stjerten mörk, med askblåa fjäderkanter; den yttersta pennan i utfanet snedt hvit. Näbben svart. Fötterna blygråa. Iris brun.

Honan har mindre rena färger än hannen. Det svarta bandet är smalare och går sällan ned öfver hela bröstet.

Ungarnas dräkt är ännu orenare; ryggen och skuldrorna grågröna; kinderna gulhvita; undre kroppsdelarna blekgula.

Talgoxen finnes öfver hela landet och är, åtminstone i de mellersta och södra landskapen, en af de allmännaste och mest kända småfoglar. Han förekommer dessutom äfven i hela det öfriga Europa, i Asien och norra Afrika.

Om sommaren under fortplantningstiden lefva talgoxarna parvis i skogar och parker, der de utvälja ett ihåligt träd eller något annat passande ställe för sin fortplantning. Merändels förhålla de sig mycket tysta vid häckställena och undfly försigtigt hvarje förmodad fara, ehuru stundom äfven då den medfödda nyfikenheten röjer dem och icke sällan bringar dem i olycka. Sedan ungarna blifvit flugvuxna slå sig vanligen flera familjer tillsammans och genomströfva skogarna under ett beständigt qvittrande, lockande och larmande. Emot senhösten upplösas alltmer och mer dessa skaror och man träffar då, äfvensom derefter under hela vintern, endast mindre sällskaper eller till och med enstaka individer i skogarna och trädgårdarna, der de vanligen lefva tillsammans med andra mesar. Om vintern infinna de sig vid gårdar och byar, der de uppehålla sig vid boningshusen och ladorna, ofta tillsammans med

finkar och sparfvar. Äfven till slättbygden komma under denna årstid en mängd talgmesar, som sedermera uppehålla sig derstädes vid hus och gårdar.

Talgoxen är en liflig, djerf och roflysten fogel. I skogarna och trädgårdarna ser man honom dels bland trädens grenar, dels på marken bland löf och mossar, ifrigt sysselsatt med uppsökandet af födoämnen; vid gårdarne flyger han för samma ändamål in i uthus, sädesbodar och visthus, och, då han hålles i fångenskap tillsammans med andra mindre foglar, öfverfaller han ofta dessa, dödar dem och hackar hål på deras hufvuden för att åtkomma hjernan, som för honom synes vara en stor läckerhet. Foglar, som fastnat i snaror, angriper han äfven på samma sätt.

Han är, åtminstone vinter tiden, en i hög grad allätande fogel. som vid gårdarna just gör sig bemärkt derigenom, att han icke allenast förtär kött, ost, talg och andra djuriska ämnen, utan äfven sädeskorn och frön af hvarjehanda slag. Sin föda uppäter han icke på stället, liksom finkarna, sparfvarna och många andra foglar, utan flyger bort med densamma till ett närstående träd eller till en buske, sätter den mellan tärna och sönderhackar den i små bitar, hvilka han sedermera nedsväljer. Da man höst- och vintertiden ser en mängd småfoglar samlade på marken kan man lätt nog, äfven på afstånd, iakttaga om någon mes befinner sig ibland dem, emedan denne, hvarje gång han hittat ett korn, måste begifva sig bort till något ställe, der han beqvämt kan sitta och sönderhacka detsamma. Härigenom skrämmar han icke sällan de andra foglarna, som tro att någon hotande fara gifvit anledning till detta plötsliga uppflygande. Då man vintertiden fångar sparfvar under s. k. lämm, är talgoxen följaktligen icke sällan till mycken förargelse.

Man beskyller talgoxen för att han vid bikuporna gör skada genom att uppäta en mängd bin, hvilka tidigt om våren, da väderleken är blid, begifva sig ut ur kuporna, äfvensom att han sönderhackar halmбетäckningen på dessa sednare. Detta eger nog sin riktighet; men författaren är dock fullt förvissad om, att den, som på ett rationellt sätt sköter och vårdar sina bin, i detta hänseende helt visst ingenting bör hafva att frukta.

Der ett motsatt förhållande eger rum, kan talgoxen deremot ofta göra icke så liten skada.

Talgoxen låter höra många olika ljud. Den vanliga locktonen är ganska stark och kan uttryckas med *pink*, *pink* eller *zizerrrh*, af hvilka den förstnämnda har mycken likhet med bofinkens vanliga läte. Under blida vårdagar, till och med då ännu snö betäcker marken, låter han ofta höra ett slags sång, som består af några särdeles klara och angenäma hvis-seltoner: *zizidá*, *zizidá*, *zizidá*, hvilka han ofta upprepar.

Sitt bo tillrustar talgoxen vanligen uti ihåliga träd; endast någongång uti springor och hål i murar. Det är sammanfogadt af fina grässtrån, mossar, ull och fjädrar. Äggen äro vanligen 7 à 8, men kunna dock vara ända till 14. De äro till färgen hvita, med brunröda småfläckar och prickar. Båda könen hjälpas åt, såväl vid äggens rufning, som vid ungarnes uppfödande. Dessa sednare matas uteslutande med insekter, larver och dylikt.

2. Svartmesen (*Parus ater* LINN.). *Hufvudet och halsen svarta; kinderna och en längsgående fläck i nacken hvita; ryggen mörkgrå med blåaktig anstrykning; undre kroppsdelarne smutsigt hvitaktiga; vingarna mörka, med de större täckfjädrarna i spetsen hvitaktiga.* — Längd omkr. 4 tum.

Halsen och hufvudet svarta, på hvardera sidan under ögonen en stor, trekantig fläck och i nacken en annan längsgående af aflång form, båda hvita. Ryggen mörkt grå med blåaktig anstrykning. Undre kroppsdelarna hvitaktiga med en svag, gulgrå anstrykning. Vingarna brunaktigt svartgråa; pennorna i ytterfanet gråaktiga; täckfjädrarne i spetsen hvita, hvarigenom 2 smala band uppkomma tvärsöfver vingen. Stjerten brunaktigt svartgrå. Näbben svart. Fötterna blyfärgade. Iris brun.

Ungarnas färgteckning är mera oren.

Svartmesen, som är den minsta till detta slägte hörande arter, har hufvudsakligen sitt tillhåll i barrskogarna och går icke högre upp på fjellen än dessa växer. Under fortplantningstiden bebor han hufvudsakligen de mellersta och norra

provinsernas skogstrakter; men han synes icke gå så långt mot norden som flera andra bland sina samslägtingar. Utom Sverige finnes han uti hela mellersta Europa samt i bergstrakterna af det södra. I Asien har han äfven en ganska vidsträckt utbredning.

I likhet med de öfriga mesarna, företager äfven denna under hösten och vintern vidsträckta ströftåg, och det är nästan endast under dessa årstider, som han träffas i de sydligaste delarne af landet. Vanligen finner man honom då i sällskap med andra mesar, kungsfoglar och trädkryp.

Han är orolig, munter och liflig, men föga skygg. På trädens grenar klänger han med mycken skicklighet och han genom söker barren, löfven och qvistarna på alla sidor för att finna sin föda, som mest består af insekter samt deras ägg, larver och puppor. Mera sällan tillgriper han gran- och tallfrön. I barrskogarna är han ganska nyttig; men i parker och trädgårdar infinner han sig blott sällan och tillgriper icke gerna sådana insekter, som uteslutande lefva på löfträd. Man ser honom sällan på marken.

Sitt bo har svartmesen vanligen uti ihåliga träd; men man träffar det äfven i stubbar, mellan trädrötter och i jordhal. Det är sammanfogadt af mossor, hår och fina gräsrötter. Äggen äro hvitaktiga och beströdda med mörkbruna prickar.

3. **Blåmesen** (*Parus cœruleus* LINN.). *Hufvudet ofvan blått, med ett brett band öfver nacken och ett annat smalare genom ögonen af samma färg, föröfrigt hvitt; hakan svart; ryggen olivgrön; undre kroppsdelarna gula; vingarna och stjerten till en del blåa.* — Längd omkring $4\frac{1}{2}$ tum.

Hufvudet hvitt, ofvanpå blått och rundtomkring omgifvet af ett svartblått band, som framtill sammanflyter med den svarta hakfläcken; genom ögonen löper en svart eller svartblå linie, som upptill begränsar den stora, trekantiga, hvita fläcken, hvilken, såsom nämnt är, nästan alltid utmärker mesarna; nacken, bakom det mörka bandet, blåhvit. Ryggen olivgrön. Undre kroppsdelarna gula; längs midten af bröstet och underlifvet ett mer eller mindre tydligt blåsvart band. Vingarna mörka, till en

del skifferblåa; armpennorna och täckfjädrarna i spetsen hvitaktiga. Stjerten blåaktig eller till en del skifferblå; den ytter-

Fig. 47.

Blåmesa.

sta sidopennan smalt kantad med hvitt. Näbben kort, stark och kägelformig, till färgen svartaktig, med ljusa käkkanter. Fötterna blygrå. Iris brun.

Ungarna hafva mycket mera orena färger.

Denna lilla utmärkt vackra fogel tillhör egentligen endast de södra och mellersta delarna af landet. Mot nordén synes han icke gå högre än kärrmesen, d. v. s. ungefär till 61 nordl. breddgraden. Atminstone har sig icke författaren bekant om han blifvit funnen nordligare. Utom Sverige finnes han nästan i hela det öfriga Europa och i en stor del af Asien; men hvarken i Afrika eller Siberien.

Blåmesarna vistas hellre i löfskogar än i barrskogar. Om sommaren under fortplantningstiden lefva de parvis i skogarna,

men sedan ungarna blifvit flygvuxna stryker hela familjen omkring, och man träffar dem då, under hösten och sedermera hela vintern, i löfängar, parker och trädgårdar. Om vintrarna komma stundom enstaka individer fram till husen, der de, liksom talgoxen, tillgripa och lifnära sig af allt ätbart, som de kunna komma öfver. På många ställen uppehålla de sig hela året om i parker och trädgårdar, och, i händelse några större trädgrupper derstädes befinna sig, flytta de gerna dit om hållkar utsättas, och bidraga i sådant fall ganska verksamt till utrotandet af en mängd skadliga insekter. Denna lifliga, vackra och intagande fogel kan man således lätt nog, bade till nytta och nöje, få att ständigt bebo de större trädgårdarna.

Blåmesens lockton kan uttryckas med: *hyt-hyt, kerverrekéké*. Emellanåt låter han äfven höra ett fint *zizizi*.

Sitt bo bygger blåmesen af mossa, har och fjädrar uti ihåliga träd, och honan lägga 8—10 hvita och rödprickiga ägg.

1. Såsom en med blåmesen nära beslägtad art, vilja vi här anföra en liten mes, som en gång blifvit skjuten hos oss, men som dock icke kan räknas till Skandinavians fauna. Denna är

Azurmesen (*Parus cyanus* PALL.). *Ofvan ljusblå, med ett svartblått band genom hvardera ögat och ett annat dylikt, bredare och till färgen mörkblått, tvärs öfver nacken; hufvudet och de undre kroppsdelarna hvita; de största armtäckfjädrarna och de flesta vingpennorna blåa, med breda hvita spetsar; stjerten blå, på sidorna vit.* — Längd omkring $5\frac{1}{2}$ tum.

Denna mes har sitt egentliga hemland i Ryssland och Siberien. Endast tillfälligtvis har han visat sig i Tyskland och Danmark och, såsom nämnt är, blott en enda gång med säkerhet blifvit anträffad hos oss, nemligen vid Säby i Södermanland.

4. **Gråmesen eller Talltitan** (*Parus borealis* DE SELYS). *Ofvan grå, inunder vitaktig; bakhalsen och öfre delen af hufvudet svart, det sedvares sidor hvita; hakan och strupens öfre del svart; armpennorna med bred vitgrå kant, som är betydligt ljusare än ryggens färg.* — Längd omkring 5 tum.

Talltitan är mycket lik följande art, med hvilken hon länge varit förvexlad. Hon är dock lätt att skilja genom följande

kännetecken: 1) räcker det svarta på hufvudet, som saknar glans, ända ned öfver bakhalsen; 2) är den svarta hakfläcken betydligt större, sträckande sig nära en tum nedåt bröstet; 3) hafva armpennorna breda hvitgråa kanter, hvilka alltid äro betydligt ljusare än ryggens färg. Detta märker man lätt äfven då fogeln flyger och då man ser honom på afstånd; 4) är stjertens 2 yttersta pennor vid hvardera sidan märkbart kortare än de öfriga, hvilka sinsemellan äro af nästan fullkomligt samma längd. — Hufvudets sidor äro rent hvita; men föröfrigt är kroppsfärgen om sommaren orenare, mera stötande i gulgrått, än om vintern, då den är mera hvitaktig och rent grå. Näbben svart. Fötterna blygråa. Iris brun.

Talltitan är utbredd öfver hela Skandinavien, men förekommer icke så talrikt i de södra provinserna, som i de mellersta och norra, der hon i skogar, ängar och betesmarker är en ibland de allmännaste småfoglar. Hon går äfven långt mot norden och träffas på fjellen ända upp i videregionen, således öfver den egentliga trädgränsen. Utom Skandinavien är hon funnen icke blott uti hela Siberien och på Island, utan äfven på åtskilliga ställen i mellersta Europa.

Oftast har författaren funnit henne uti yngre barr- eller blandskogsbestånd, ibland enbuskar och i kärtrakter, beväxta med al, björk och andra löfträd, eller med videbuskar. Endast sällan ser man henne i parker och trädgårdar, hvarest deremot följande art, åtminstone under den kallare delen af året, har sitt nästan ständiga tillhåll. Att talltitan endast skulle vistas bland barrträd, som man någon gång får se uppgifvet, öfverensstämmer icke med verkliga förhållandet.

Genom sitt egendomliga läte röjer sig talltitan redan på afstånd. Den som blott en gång hört detsamma, och föröfrigt är van att iakttaga foglarnas olika lockljud, bör sedermera icke gerna kunna taga miste derpå. Det kan ungefär uttryckas med *tjitji-tä* eller *tjitji-tä-tä-tä*, med tonvigten på *täl*judet, som är sträft och utdraget.

Liksom sina öfriga samslägtingar, är talltitan orolig, munter och liflig samt derjemte mycket nyfiken och föga rädd.

Om man genom hvissling söker att härma hennes läte, närmar hon sig merändels allt mer och mer för att utforska hvad som är på färde, och efter en kort stund har man vanligen en hel mängd individer omkring sig, hvilka dock genast ånyo fortsätta sin färd, så snart de trott sig riktigt hafva utforskat hvarifrån det misstänkta ljudet härledde sig. På samma sätt kan man, såsom vi förut (sid. 59) anmärkt, äfven locka till sig andra mesar och småfoglar.

Talltitan lefver såväl af insekter, insektsägg, larver och puppor, som af hvarjehanda bär och frön.

Boet bygger hon uti ihåliga träd, gamla trädstubbar och dylikt, och lägger 8—10 ägg, som äro hvita och beströdda med brunröda prickar.

5. **Kärrmesen** eller **Entitan** (*Parus palustris* DE SELYS). *Ofvan grå, inunder hvitaktig; hufvudet ofvan svart, på sidorna hvitt; hakan med en mindre, svart fläck; armpennornas gråa kanter ungefär lika mörka som ryggens färg.* — Längd omkring 5 tum.

Namn: Meshätta (SUNDEV.); Östergöthl. Myrsätta.

Denna art är, såsom vi redan nämnt, till färgteckningen mycket lik den föregående, från hvilken den dock lätt nog kan skiljas genom följande kännetecken: 1) räcker det svarta på hufvudet, som har en svag sidenglans, icke så långt ned på bakhalsen; 2) är den svarta hakfläcken betydligt mindre, vanligen ej längre än näbben; 3:o) äro armpennornas kanter nästan lika mörka som ryggens färg; 4) är blott den yttersta stjärtpenan på hvardera sidan kortare än de öfriga. — Liksom hos den föregående är kroppsfärgen något olika efter årstiderna: renare om vintern än om sommaren.

Sedan man numera lärt sig att bestämdt skilja entitan ifrån föregående art, har man kommit underfund med, att hon hufvudsakligen endast tillhör det södra och mellersta Sverige. Mot Norden förekommer hon knappt längre än till den 61 nordliga breddgraden, hvarest hon ersättes af de andra gråa mesarne, nemligen af talltitan och lappmesen. Hon har sitt egent-

liga tillhåll i parker och trädgårdar, och tyckes icke trifvas, der sådana saknas. Detta torde vara förnämsta orsaken till att hon icke går så långt mot nordén, som den föregående, hvilken, såsom nämnt är, mest vistas i skogarna och endast tillfälligtvis infinner sig i trädgårdarna. I det öfriga Europa finnes hon mångenstädes; men deremot, enligt M. v. WRIGHT, märkvärdigt nog, icke i Finland, der talltitan är allmän.

Entitan är en särdeles liffig, munter och orolig fogel, som från morgon till afton är uti en beständig verksamhet. Om hösten, och sedermera hela vintern, träffas hon tillsammans med talgoxen i trädgårdarna och vid husen. Dessa bada mesarter öfverensstämma äfven sinsemellan ganska nära i afseende på lefnadssättet, ehuru entitan är mindre djerf och roflysten än talgoxen. Hon inflyger dock ganska ofta om vintern i lador, sädesmagasiner, visthusbodar o. s. v., för att söka sin föda, och anträffas ofta på sådana ställen, der afskräden ifran köken blifvit utkastade.

Da hon genomsöker träden, för att finna insektsägg, larver och puppor, låter hon ofta höra ett svagt *tih tih*; men hennes egentliga lockton kan eljest uttryckas med *hizi ä, ä* eller *dia, dia, hizi ä, ä*, der ä-ljudet dock på långt när icke är så sträft och utdraget, som förhållandet är hos talltitan. Dessa båda foglar skilja sig således ganska märkbart äfven genom lätet.

Entitan bygger sitt bo helst uti ihåliga träd och lägger 8—12 ägg, hvilka till färgen äro hvita med rödbruna prickar. I uthängda halkar bygger hon gerna och förtjenar skydd såsom en för trädgårdarna särdeles nyttig fogel.

6. **Lappmesen** (*Parus cinctus* BODD.). *Ofvan brungrå; undre kroppsdelarna vitaktiga med rödgrå anstrykning på sidorna; hufvudet ofvan och halsryggen gråbruna, ej svarta; strupen och framhalsen svarta.* — Längd omkring 5 tum. — *Parus sibiricus* NILSS. *P. lapponicus* M. v. WRIGHT. Finl. Fogl.

Lappmesen har i afseende på färgteckningen en viss öfverensstämmelse med de bada nästföregående mesarna — talltitan och entitan — men skiljer sig från dem, utom genom

andra kännetecken, derpa, att halsryggen och öfre delen af hufvudet icke äro svarta utan gråbruna, föga mörkare än ryggen. Handpennorna äro i yttersta kanten ljusgråa, och armpennorna äro kantade med blekgratt. Näbben är svart, benen blyfärgade och iris brun.

Lappmesen blef först upptäckt inom Skandinavien af Prof. J. W. ZETTERSTEDT under hans resa i Lappmarken 1821. Sedermera har man funnit, att han är temligen allmän på många ställen i de norra delarna af landet och att han under vintrarna en och annan gång äfven visar sig i sydligare trakter. Den högre nordn är dock hans egentliga hemland, och han vistas der helst i tallskogarna, mera sällan i blandskog eller i kärr och myrtrakter, beväxta med al, björk, vide och andra löfträds-slag. I Stensele Lappmark, hvarest författaren varit i tillfälle att på eftersommaren iakttaga honom, lefde han tillsammans med talltitan, och hade med denna, i afseende på lefnadssättet en temligen nära öfverensstämmelse. Längre mot nordn lærer han vara ännu mera allmän och finnes så långt, som barrskog växer. På fjellen går han likväl icke så högt upp som talltitan. Under vintern, da han, liksom de öfriga mesarna, oroligt stryker omkring i skogarna, utsträcker han stundom, såsom nämnt är, sina ströftag till sydligare trakter, hvilka till och med ligga långt utom gränsen för hans egentliga stamhåll. Han har sålunda under vintern flera gånger blifvit anträffad icke blott vid Upsala och Stockholm, utan äfven någon gang visat sig ända ned i Bohuslän och Westergöthland.

De flesta qvarstanna dock i sina hemorter hela året om och framkomma derstädes om hösten och vintern till bebodda ställen, till hus och gårdar, der de lifnära sig af allehanda afskräden, som derstädes utkastas. Hans lappska benämning häntyder på, att han hackar fett af renklöfvarna, och det påstas, att han om hösten infinner sig i mängd, der renar slagtas,

Hans läte utgöres af ett kort och sträft *urrrr* och ett finare *préi*.

Boet bygger han, liksom de öfriga skogsmesarna, uti ihalliga träd.

7. **Tofsmesen** (*Parus cristatus* LINN.). *Oftan* grå med rödbrun anstrykning, inunder vitaktig; hufvudet med en spetsig, uppstående, svart och hvitspräcklig tofs; strupen och ett band omkring halsen svarta. — Längd $4\frac{1}{2}$ tum.

Namn: Toppues, Tofstita, Meskung, Hattmes. Granlus, Norr. Topmeise.

Fig. 48.

Tofsmesen.

Tofsmesen är, åtminstone såsom fullvuxen, lätt att skilja ifrån de öfriga mesarna, utom genom öfriga kännetecken, på sin uppstående hjesstofs, som består af långa, spetsiga svart- och vitaktiga fjädrar. Hufvudet är på sidorna gråhvitt, med en böjd, svart linie vid örontrakten. Strupen och framhalsen svarta; ifrån den

sednare utlöper ett band af samma färg, som omsluter nacken, der det möter ett dylikt band från andra sidan. Ryggen och skuldrorna gråa med rödbrunaktig anstrykning. Undre kroppsdelarna vitaktiga, på sidorna med en mer eller mindre gråbrun anstrykning. Vingarna och stjerten gråbruna. Näbben svart. Fötterna blygråa. Iris rödbrun.

Honan har kortare fjädertofs på hufvudet och det svarta på strupen mindre utbredd.

Ungarna hafva mycket orenare förgteckning än de gamla, nästan ingen fjädertofs på hufvudet och den svarta halsringen knapp märkbar.

Denna lilla mes är såväl genom sitt muntra och lifliga väsende, som genom sin enkla och prydliga färgdrägt, en ibland de treffligaste och mest behagliga af våra små skogsfoglar. Han bebor nästan uteslutande barrskogarna, företrädesvis i de mellersta delarna af landet. Mot Norden finnes han knappt längre än till den 64:de nordliga breddgraden, och i Skåne är han sällsynt. I Danmark lär han icke finnas; men förekommer deremot öfver hela det mellersta Europa, ehuru sparsamt.

Oftast träffar man honom om hösten och vintern tillsammans med andra mesar, då han lätt igenkännes från dem på sitt läte, som kan uttryckas med *kirr, kirr, kirr* eller *kirrrit*. Detta upprepar han ofta, både då han klänger bland trädens grenar och då han hoppar omkring på marken, hvilket icke sällan inträffar, synnerligen i busktrakter och i glesa skogsbestånd, der vindfällena ligga kringströdda. Han är föga skygg och tyckes icke under vintern stryka så vida omkring, som åtskilliga andra mesar. Högst sällan finner han sig i löfskogar, men i blandad barr- och löfskog har författaren deremot ofta sett honom, då han likväl mest hållit till uti barrträden. I trädgårdar, som hafva skogen i sin omedelbara närhet, finner han sig äfven någon gång; men han hör icke till de mesar, som man genom utsättandet af hålkar kan få att ständigt bebo trädgårdarna.

I skogen lefver han mest af insekter, insektsägg, larver och puppor; men äfven derjemte af frön och bär.

Sitt bo har han uti ihåliga träd, i stubbar, stockar o. s. v. Det är sammansatt af hår, ull, mossa, lafvar och dylikt. Äggen, som vanligen äro 8—10, hafva en hvit grundfärg; men äro föröfrigt kring den tjockare ändan beströdda med röda prickar.

Stjertmes-släktet (Orites MÖHR.)

Stjertmesarna, hvilka förut blifvit räknade till samma släkte som skogsmesarna, skilja sig vid första påseendet ifrån dessa på stjerten, som är längre än kroppen, vigglik och i spetsen ej uringad. Dess mellersta pennor äro nemligen längst, då de öfriga deremot på hvardera sidan småningom blifva allt kortare

och kortare. Näbben är mycket kort, tjock och vid roten till en del betäckt med framåtliggande, dunlika fjädrar. Hela fjäderbeklädnaden brokig af svart, hvitt och rödgrått. — Könen lika, men ungarna något olika de gamla.

I afseende på lefnadssättet visa dessa mesar flera viktiga afvikelser från de föregående. De äro ännu mera sällskapliga än dessa; men lefva för sig sjelfva fredligt tillsammans och bygga mycket konstiga, öfvertäckta bon emellan qvistar på träd och buskar, aldrig uti ihåliga träd. De klänga dåligt på trädgrenarna, och tillfölje af den långa stjerten röra de sig såväl under flykten, som på träden helt annorlunda än skogsmesarna, från hvilken de äfven afvika deruti, att de uteslutande lefva af insekter och dessas afföda samt spindlar och andra smådjur. Hos oss finnes blott en enda art och denna är

Stjertmesen eller **Altitan** (*Orites caudatus* LINN.). *Hufvudet helt och hållet* (hos äldre) *eller endast ofvan* (hos yngre) *hvitt; ryggen svart med rödgråa skuldror; de undre kroppsdelarna hvita, utom undergumpen, som är rödaktig.* — Längd något öfver 3 tum, utom stjerten, som är omkring 4 tum. — *Parus caudatus* NILSS.

Hannen har sasom äldre hela hufvudet, halsen, hakan, strupen samt de undre kroppsdelarna hvita; magens sidor och undergumpen mer eller mindre rödaktiga. Nacken nedtill och ryggen svarta. Skuldrorna rödgråa. Stjerten svart, dess tre yttersta pennor (på hvardera sidan) hafva hvitt utfan och en hvit fläck i spetsen af infanet. Vingarna svarta; de inre vingpennorna utåt med bred, hvit kant. Fötterna svarta.

Honan är något mindre än hannen och har en mattare färgdrägt.

Ungarna skilja sig ifrån de äldre förnämligast derigenom, att nacken och hufvudets sidor äro svartbruna. Föröfrigt är hela färgteckningen mycket orenare än hos de äldre. De ett-åriga hafva stundom ett mörkt streck öfver ögat.

Stjertmesen är en ibland de täckaste och angenämaste af alla vara små skogsfoglar. Han har visserligen icke förmågan

att genom någon omvexlande sang sprida lif och trefnad omkring sig; men hans nätta, egendomliga kroppsbyggnad, hans

Fig. 49.

Stjertmesen.

enkla, vackra färgdrägt, hans fogliga sinnelag och starkt utvecklade sällskaplighetsdrift, äro dock egenskaper, hvarigenom han alltid måste ådraga sig uppmärksamhet. Till storleken är han en ibland de minsta af alla våra foglar, och den lilla kroppen med de yfviga fjädrarna och den långa stjerten, har vid hastigt paseende, synnerligen i blasväder, da flykten är vacklande och osäker, nästan utseendet af en ulltapp, vid hvilken en lang fjäder blifvit fästad.

Stjertmesen förekommer nära nog i hela Europa och har äfven en vidsträckt utbredning i Siberien. Hos oss finnes han i de flesta landskaper; men synes icke gå längre mot Norden än till den 62:dra eller 63:dje nordl. breddgraden. Han uppehåller sig i skogarna, under fortplantningstiden parvis, sedermera under hösten och vintern, då ungarna blifvit flygvuxna, familjevis eller oftast flockvis. I det södra Sverige ser man honom sällan sommartiden; men han häckar dock äfven der på åtskilliga ställen.

Såsom vi redan antydtt äro stjertmesarna mycket sällskapliga foglar; men de lefva för sig sjelfva och man träffar dem aldrig tillsammans med andra foglar. Oroliga och lifliga stryka de ständigt omkring från trakt till trakt och vistas icke länge på hvarje ställe. De synas blott liksom i förbifarten hemta sin föda, bestående förnämligast uti insekter, insektsägg, puppor och larver, som de uppsöka under det att de klänga på qvistarna och grenarna af träd och buskar. Mest genomströfva de på detta sätt löfskogar, lundar och parker. I alskogar, såväl yngre som äldre, infinna de sig ofta. De lefva mycket fredligt tillsammans, hvilket man äfven kan iakttaga i fångenskapen, der de mata och äfven på annat sätt bistå hvarandra, då så påfordras. Deras hvita hufvuden, med de små klara, uttrycksfulla ögonen, och för öfrigt hela deras utseende bär äfven prägeln af mildhet och förtrolighet.

Stjertmesens vanliga läte, som han ofta upprepar, utgöres af ett fint: *ii, ii, gegegeh*.

Boet är mycket konstigt sammansatt, stort och rymligt. Vanligen är det fästadt på någon större gren, tätt vid stammen af ett träd, eller i någon tät buske. Det är utvändigt beklädt med lafvar och mossor, invändigt med fjäder, och har på sidan ett litet ingångshål. Äggen äro många, stundom ända till 15 stycken, hvita och glänsande med rödbruna prickar.

3:dje Underfamiljen. **Trädrännare.**

Hvad som hufvudsakligen utmärker hithörande småfoglar och utgör ett gemensamt kännetecken, hvarigenom de icke blott

skilja sig ifrån mesarna, utan äfven ifrån alla till tättingarnes ordning hörande foglar, är, såsom vi redan antydtt, den egendomliga formen af klorna. Dessa äro nemligen mycket hvassa, stora och på sidorna platträckta, och den mellersta af de tre främre är icke, såsom hos andra tättingar, sned, utan rak, med båda underkanterna lika höga *). Baktån är äfven jemförelsevis större och starkare än hos andra tättingar, så att den, klon oberäknad, är längre än de främre sidotårna och blott obetydligt kortare än den mellersta. I afseende härpå öfverensstämma dessa foglar med hackspettarna, och härigenom hafva de äfven, liksom dessa, erhållit förmågan att klättra på släta trädstammar. Denna förmåga sakna mesarna, hvilka deremot, såsom vi redan omtalat, med skicklighet kunna klänga på skrofliga trädstammar och på sådana smala qvistar och grenar, som de kunna gripa omkring med tårna. — Trädkryparnes näbb är antingen helt rak eller något nedåt böjd, saknar alltid inskränning bakom spetsen och har otydliga eller inga borsthår vid munvikarna. Stjerten har stundom styfva pennor, liksom hos hackspettarna.

Rörande dessa foglars plats inom systemet hafva meningarna varit mycket delade och torde ännu vara det. För vår del anse vi dock, att de rättast böra ställas i närheten af mesarna, ehuru de ganska väsendtligt skilja sig ifrån dem. Många författare hafva sammanfört dem i en särskild familj tillsammans med Härfogeln (*Upupa Epops*) och placerat dem i granskapet af spettarna, sannolikt, såsom vi nyss uppgifvit, på den grund, att deras klor blifvit nära nog lika bildade med dessa sednare foglars och att de, tillfölje deraf, fått förmågan att med skicklighet klättra på trädstammarna; ty föröfrigt synes oss deras öfverensstämmelse med spettarna vara mera skenbar än verklig, och om än några ibland dem liksom bilda en öfvergång emellan spettar och mesar, så är det dock tydligt, att de icke kunna

*) Hos de öfriga tättingarna är den mellersta framtåns klo mer eller mindre sned, hvilket beror derpå, att dess inkant är bredare, liksom uppsväld och högre upplyftad än den yttre. Härigenom blifver klon bredare på inre sidan och synes tillfölje deraf, betraktad uppifrån, något utåt böjd. Hos trädkryparna är deremot ifrågavarande klo, sedd uppifrån, på båda sidor om ryggkanten lika bred, och synes, följaktligen vara fullkomligt rät.

afsöndras från tättingarnes ordning. Med Härfogeln böra de väl heller icke kunna anses vara beslägtade, och det torde knappast vara något annat än en viss likhet i näbbformen, som gifvit anledning till att man ställt trädkryparen nästintill denna fogel. Prof. SUNDEVALL, som med vanlig skarpsinnighet underkastat dessa foglar en noggrann granskning, har hänfört dem till en egen grupp, under namn af *klättrare* (Scansores), och ställt dem näst efter mesarna. Vi hafva icke velat behålla benämningen "klättrare" för denna underfamilj af den anledning, att Hackspettarnes familj af ålder blifvit uppkallad på samma sätt.

Till denna underfamilj höra flera utländska släkten, men hos oss finnas blott tvenne, som sinsemellan äro mycket olika och utgöra så att säga de yttersta länkarna i en serie af fogelformer, hvilka, naturenligt grupperade, bilda ett sammanhängande helt.

Trädrännarna äro muntra och lifliga foglar, som oupphörligt äro i verksamhet och med mycken färdighet klättra på trädens stammar och grenar. De flyga sällan någon längre vägsträcka, utan vanligen endast från träd till träd, eller från en skogspark till en annan, och på marken, dit de sällan begifva sig, röra de sig dåligt och otympligt hoppande.

Deras föda består mest af insekter, insektsägg, puppor och larver, som de uppsöka i barkspringor eller bland lafvar och mossor. Nötväcken förtär dock derjemte om hösten och vintern en mängd frön, nötter, ollon, kärnor o. s. v., som hon fäster uti någon barkspringa, grenklyka eller dylikt, för att sedermera sönderhacka dem med näbben.

Någon egentlig sångförmåga torde man knappast få tillerkänna dessa foglar; men de gifva sig allestädes tillkänna genom egna locktoner.

De bygga sina bon, utan någon särdeles konstfärdighet, uti trädhalor och lägga ett temligen stort antal ägg.

Nötväcke-släktet (*Sitta* LINN.).

Näbben är rät och föga längre än tarsen, på öfre och undre sidan något afrundad, i spetsen trubbig, ej nedböjd; näsbor-

rarna runda och täckta af framåtliggande, borstlika fjädrar; den inskjutande, fjäderklädda kakviken betydligt längre än bred. Vingarna af medelmåttig längd; 1:sta handpennan kort, dock åtminstone med $\frac{1}{3}$ af sin längd öfverskjutande de närmaste handtäckfjädrarna; 4:de handpennan längst. Stjerten kort, i spetsen tvär, alla pennorna mjuka. Fötterna starka, undersåtsiga; tarsens framsida med 6 à 7 tydliga inskränningar. Fjäderklädnaden är mjuk och har mycken öfverensstämmelse med mesarnas. — Könen äro till färgteckningen nästan lika, och ungarna äro föga olika de gamla.

Hithörande småfoglar hafva både i afseende på näbbens form och fjäderklädnadens beskaffenhet en påfallande öfverensstämmelse med skogsmesarna, ehuru de dock i flera andra afseenden så väsendtligt skilja sig ifrån dem, att de icke en gång torde böra hänföras till samma familj. De synas med afseende på sin organisation bilda en mellanlänk mellan spettar och mesar, och detta motsäges icke af deras lefnadssätt. Med en förvånande färdighet klättra de, men icke blott, liksom spettarna, uppåt på trädens stammar och grenar, utan äfven nedåt, i upp och nedvänd ställning, hvilket ingen annan svensk fogel förmår att göra.

Till vår fauna hör blott en enda art, och denna är stamm- eller strykfogel, nemligen:

Nötväcken (Sitta europæa LINN.). *Ofvan ljus gråblå, inunder vit; kroppens sidor och undergumpen roströda, den sednare med hvita fläckar; från näbbroten genom ögonen och nedåt sidorna af halsen löper ett svart band; de tre yttre stjertpennorna med en vit fläck i spetsen på inre fanet, de två mellersta helt blågråa.* — Längd omkring 6 tum.

Namn: Blåspett, Spettmes, Musveta; Norr. Egde, Eremit.

Ann. Alla svenska exemplar, som förf. sett af denna art, hafva på bröstet varit hvita, utan eller med blott en helt svag röd anstrykning, hvilken sednare färgteckning, (dock alltid betydligt starkare), deremot utmärker de nötväcker, som förekomma i andra europeiska länder. Man har af denna anledning delat denna art i tvenne och kallat den rödbröstade för *S. caesia*. Men genom sednare undersökningar har man dock trott sig finna, att dessa båda arter endast äro olika varieteter eller racer af en och samma.

Hannen är ofvan helt och hållet gråblå. Från näsborrarna utlöper på hvardera sidan om hufvudet genom ögat och vidare

Fig. 50.

Nötväcka.

åt sidan af halsen ett svart band. Under detta band är hufvudet, liksom hakan, strupen, bröstet och midten af magen, hvitt. Kroppssidorna och fjäderkanterna på undergumpen rost-röda. Vingpennorna mörkbruna; de större armtäckfjädrarna och armpennornas utfan gråblåa; de 5 à 6 första handpennorna äro vid roten hvita och de undre handtäckfjädrarna svarta, hvarigenom en vit och en svart fläck uppkomma på vingens undre sida. Stjertens yttersta penna svart med grå spets, bakom hvilken befinner sig: i utfanet en aflång och i infanet en större rektangelformig vit fläck; de två följande pennorna likna den yttre, men sakna den hvita fläcken i utfanet; de två ytterligare derpå följande äro helt svarta med gråa spetsar; de 2 mellersta äro helt och hållet gråblåa. Näbben blygra, inunder mot roten ljusare, emot spetsen mer eller mindre svartaktig. Fötterna grågula. Iris brunaktig.

Honan är något mindre än hannen, har mattare färger och det svarta bandet genom ögonen mindre bredt. — *Un-*

garna likna mest honan. Det svarta bandet genom ögonen är något blekare.

Nötväcken är en ganska allmän fogel i södra och mellersta delarna af landet; men man kännër icke att hon går nordligare än till omkring den 60 nordl. breddgraden. Hon upphör således att finnas ungefär vid ekens norra gräns. I det öfriga Europa söder om Östersjön är hon äfven allmän, men, såsom nämnt är, till färgteckningen något olika mot i Skandinavien. I Finland har hon blott några få gånger blifvit anträffad.

Vi hafva redan anmärkt, att nötväckorna äro stann- eller strykfoglar; men hvad det sednare beträffar, så företaga de dock icke så vidsträckta ströftåg, som många andra foglar, hvilka vi hänfört under denna benämning. De hålla sig alltid hela året om inom ett mera inskränkt område. Om sommaren under fortplantningstiden träffar man dem parvis, vanligen i ek-, bok- eller aspskogar, eller i andra skogshult och lundar, der ihåliga träd finnas. Om hösten och vintern deremot lefva de spridda, och man ser dem då ofta tillsammans med mesar, kungsfoglar och trädkrypare. Ofta komma de äfven under dessa årstider fram till gårdarna, der de föra ett lefnadssätt, som i det närmaste öfverensstämmer med mesarnas.

Nätväcken är en särdeles liflig fogel, som fran den tidiga morgonen till aftonens inbrott är uti en beständig verksamhet för att söka sin föda. Denna består, liksom klättertoglarnas i allmänhet, företrädesvis af insekter samt dessas ägg, larver och puppor. Hennes näbb är visserligen allt för svag, för att hon, såsom hackspettarna, dermed skulle kunna hacka hål i sjukliga trädstammar, der insekterna hafva sina tillhåll, men den är dock tillräckligt stark, för att hon dermed skall kunna lösgöra sådana barkstycken, under hvilka nämnde smådjur söka att dölja sig. I skog och mark är hon således ganska nyttig, emedan hon i väsentlig mån bidrager till utrotandet af en mängd insekter, hvilka, om de lemnades i fred, helt säkert skulle tillfoga träden ganska betydlig skada. Hon bortplockar äfven derjemte en mängd insektsägg, larver och puppor, som ligga under lafvar och mossor, eller som äro undangömda i barkspringor och dylikt. Härutaf kan man följaktligen finna, att

nötväckan i sin förföljelse af insekterna och deras afkomma till och med går ännu längre än mesarna. Läger man så vidare härtill, att hon hela året om lefver i våra skogor, parkar och större trädgårdar, så måste man äfven utan tvifvel hafva tillräcklig anledning att skydda henne. Hon är dessutom en ibland de foglar, som man, genom utsättandet af de förut (vid mesarna) omnämnda hälkarna, kan få att bebo trädgårdarna.

Nötväckan lefver dock icke uteslutande af insekter, utan hon tillgriper äfven under hösten och vintern åtskilliga slags frön, sädeskorn, nötter, ollon o. s. v. Dessa skalar hon på det sättet, att hon fäster dem uti en grenklyka, barkspringa eller dylikt och sedermera med näbben hackar hål på skalet för att komma åt kärnan, hvilken hon, liksom mesarna, förtär i små portioner. Under detta arbete ser man henne ofta, med hufvudet vändt nedåt, af alla krafter hacka med näbben för att öppna skalet och uttaga kärnan. I likhet med några andra foglar har äfven nötväckan den vanan att för kommande behof undangömma hvad hon för tillfället icke kan förtära. Man träffar icke så sällan hennes små förräder uti gamla ihåliga träd.

Nötväckan är föga skygg; men blifver hon eftersatt och jagad tager hon sig sedermera alltid väl tillvara. Hennes lockton är ett starkt *tjuck, tjuck, tjucktjuck* eller *tvätt, tvätt*; äfvenså låter hon ofta höra ett finare *psit, psit*. Hannens sång, som han någon gång låter höra, sittande i toppen af ett träd, är enkel men icke oangenäm.

Boet, som nötväckan tillrustar uti något ihåligt träd, vanligen högt öfver marken, är ganska egendomligt. Såsom vi redan hafva antydtt eger hon icke förmåga att, liksom spettarna, med näbben hacka hål genom barken och veden, utan måste således åtnöja sig med de redan förhanden varande. Men det är icke nog härmed, hon behöfver äfven ett ingångshål, som är så beskaffadt, att endast hon sjelf, men icke hennes fiender kunna komma derigenom. Ett sådant är ofta för henne mycket svårt, om icke stundom alldeles omöjligt att finna, och hon skulle följaktligen mången gång komma i stor nöd om hon saknade utvägar att afhjelpa denna olägenhet. Men naturen har

i detta fall icke lemnat henne åt sitt öde. Hon har erhållit förmågan, att liksom svalorna, då de bygga sina bon, af jord och lera, blandad med den klibbiga saliven, tillrusta ett murbruk, hvarmed hon kringsmetar ingångshålet så att det erhåller en passande vidd. Sedan detta murbruk torkat antager det en sådan fasthet, att man knappt med fingret kan lösgöra detsamma, och är följaktligen tillräckligt starkt för att utestänga hennes fiender. Endast spettarna hacka stundom bort detsamma, synnerligen då hon inkräktat ett bo, som förut tillhört dem och som de ånyo vilja begagna för sin fortplantning.

Äggen äro vanligen 6 à 7, till färgen hvita med röda småfläckar. De rufvas skiftesvis af bada makarna, hvilka äfven hjälpas åt vid ungarnas uppfödande.

Trädkrype-slägtet (Certhia LINN.).

Näbben ungefär af hufvudets längd, smal, spetsig, hoptryckt och något nedåt böjd; näsborrarna nakna, utan fjäderbetäckning, till hälften täckta af en hvälfd hinna; den inskjutande fjäderbeklädda hakviken smal. Vingarna trubbiga; första handpennan kort, dock räckande utöfver de närmaste täckfjädrarna; 3:dje nästan lika lång som de första armpennorna; 4:de och 5:te längst; armtäckfjädrarna mycket korta. Stjerten räcker långt utanför de hoplagda vingarnas spets, pennorna spetsiga och styfva, de 2 mellersta längst, de öfriga på hvardera sidan gradvis aftagande i längd. Fötterna korta, nästan lika bildade som hos föregående slägte. Fjäderklädnaden mjuk, fin och, i synnerhet på de undre kroppsdelarna, dunartad. — Könen likna hvarandra och ungarna äro föga olika de gamla.

Hithörande foglar äro i afseende på hela sin organisation ännu mera afvikande ifrån skogsmesarna än nötväckorna, från hvilka de äfven skilja sig ganska betydligt genom de redan uppgifna kännetecknen. På trädens stammar och grenar klättra de alldeles som hackspettarna, d. v. s. uppåt, stödjande sig på den styfva, elastiska stjerten. Deras föda består, såsom det synes, uteslutande af insekter, insektsägg, larver och puppor, som de uppsöka i barkspringor, under mossor och lavar.

Till vår fauna hör blott en enda art, och denna är stann- eller strykfogel.

1. **Trädkryparen** (*Certhia familiaris* LINN.). *Ofvan brungrå, tätt blekfläckig, med brungul öfvergump; under hvit, glänsande; ringpennorna, med undantag af de 3 första, på midten försedda med en gulaktig, af mörkbrunt omgifven fläck; stjärten rostgrå; baktåns klo längre än tån. — Längd omkring 5 tum.*

Fig. 51.

Trädkrypare.

Trädkryparen har en brokig och fläckig fjäderklädnad. Hufvudet, nacken och bakhalsen äro ofvan mörkbruna och beströdda af hvitgula, längsgående småfläckar; öfver ögonen ett hvitt band och genom desamma ett mörkt. Ryggen och skuldrorna bruna med en rostgrå anstrykning samt tecknade med hvitaktiga längdfläckar. Öfvergumpen brungul. Alla undre kroppsdelarna glänsande hvita, med en svag rostfärgad anstrykning på magens sidor och undergumpen. De 3 första handpennorna enfärgade brungråa, de öfriga, jemte armpennorna, på midten tecknade med en gulhvīt fläck omgifven af mörkbrunt, hvarigenom ett gulaktigt och 2 mörka band uppkomma

på den utbredda vingen; samma pennor äro äfven, framom det mörka främre bandet, i utfanet kantade med gulgrått, och de flesta hafva i spetsen en hvitaktig fläck. Armtäckfjädrarna äro svarta, med en hvit fläck i spetsen. Näbben ofvan brun, under gulhvit. Fötterna gråbruna. Iris brun.

Trädskryparen är en ibland våra mera vanligt förekommande små skogsfoglar. Detta är åtminstone förhållandet i de mellersta och södra delarna af landet. Mot norden blifver han småningom mera sällsynt, men han går dock ett par breddgrader längre än nötväckan, så att han t. ex. i södra Dalarna, äfvensom vid Gefle, der nötväckan nästan upphört att mera finnas, ännu är temligen vanlig. Hans utbredning mot söder i det öfriga Europa torde ännu icke vara tillräckligt känd, emedan äfven ett par andra mycket närstaende arter*) derstädes förekomma, som man i allmänhet förväxlat med denna.

Trydskryparen finnes hela året om i våra skogar. Om sommaren under fortplantningstiden lefver han parvis; men om hösten och vintern träffar man deremot, såsom vi flera gånger förut omnämnt, vanligen endast spridda individer tillsammans med mesar och kungsfoglar, eller också ensamma. De besöka då icke så sällan parker och trädgardar. En del, kanske de flesta, stanna qvar under den kalla årstiden i sin födelsebygd, då andra deremot draga sig sydligare. Få torde dock jemförelsevis de vara, som under nämnde årstid helt och hållet lemna landet.

Under alla årstider lefver trädskryparen, såsom det synes, uteslutande af insekter och han är för skogarna, isynnerhet barrskogarna, mycket nyttig, emedan han hufvudsakligen uppsöker och förtär en mängd under barken och i splinten levande insekter, såsom *grafstickare* och *märgborrar*. För att kunna bortplocka dessa har han erhållit en fin, temligen lång och något krökt näbb, som särdeles väl lämpar sig för att intränga i barkspringor och i de nämnde insekternas smygghål. Man ser också denna lilla fogel hela dagen ifrigt sysselsatt med att söka sin föda. Han klättrar med stor färdighet uppåt

*) *C. Costæ* och *C. brachydactyla*.

trädstammarna och grenarna, genomsöker dem på alla sidor, och då hon kommit till toppen af trädet eller till en vis höjd af grenarna, flyger han vanligen ned lågt på stammen för att ånyo börja sin verksamhet. Nedåt förmår han icke att klättra, men väl på undre sidan af horizontalt utlöpande grenar. Han är föga skygg och i allmänhet så ifrigt sysselsatt med sitt sökande efter insekter, att han föga märker hvad som försiggår omkring honom; men, en gång uppmärksam derpå, tager han sig sedermera väl tillvara och flyttar sig helt hastigt till en frånvänd sida af stammen eller grenarna då man nalkas honom. Han flyger sällan någon längre sträcka, och på marken synes han vara alldeles främmande.

Hans vanliga locktorn utgöres af ett fint *zi, zi, zi* eller *srik, srik, srik*. Stundom låter han äfven höra ett slags sång, som dock vanligen endast inskränker sig till en enda, temligen starkt ljudande strof och som ungefär kan uttryckas med: *titititviti*.

Boet bygger han uti trädhålor. Det är konstlöst sammanfogadt af fjäder, ull, grässtrån, barkflag o. s. v. Äggen, vanligen 6—9, äro hvitaktiga och beströdda med brunröda prickar. Honan säges ensam ligga ut dem, men födes under tiden af hannen, som äfven hjälper till att skaffa föda åt ungarna. Dessa sednare hafva redan, innan de ännu uppnått en sådan storlek att de kunna flyga, förmågan att klättra, och, om man oroar dem i boet, löpa de uppåt trädet liksom råttor och gömma sig undan bland lafvar och mossor.

4:de familjen. Ärlor.

Motacillidæ.

Till denna familj hänföra vi åtskilliga småfoglar, som i flera viktiga fall afvika från de förut afhandlade. Mest egenomliga och karakteristiska äro för dem de kännetecken, som man kan hemta af vingpennornas antal och inbördes längdförhållanden. Sålunda finnes hos hithörande foglar icke flera än 9 handpennor (a). Den 1:sta af dessa, hvilken, såsom vi veta, hos flertalet af de föregående småfoglarna var mycket kort,

har hos älorna alldeles försvunnit. Hvad vidare armpennorna beträffar, så äro de tre innersta (b) mycket förlängda och till

Fig. 52.

Vinge af en ärla: a, handpennor; — b, armpennor.

formen olika de öfriga. En af dem räcker stundom till och med nästan ända till vingens spets. Näbben är smal, rät och utdragen samt har bakom öfverkäksspetsen en svag inskärning; men vid munvikarna finnas inga, eller åtminstone endast helt korta borsthår. Fötterna höga, med flera tydliga inskärningar på tarsens framsida, och baktåns klo är vanligen förlängd.

Alla lithörande foglar flytta bort under den kalla årstiden *). De lefva hufvudsakligen af insekter, som de mest fånga under det att de löpa på marken; men tillgripa äfven små sniglar, larver, maskar o. s. v. Växtämnen torde deremot ingen af våra arter förtära.

De flesta vistas på öppna fält eller vid vatten. Blott en art lefver mera uteslutande i skogarna. På marken röra de sig icke hoppande, utan i skridt. Vanligen löpa de snabbt undan och föra ofta den förlängda stjerten upp och ned. Häri genom igenkännas de äfven på afstånd.

I allmänhet hafva de sina bon på marken. Sällan i stenrösen, murar, trädhål och dylikt.

Till vår fauna höra tvenne släkten, som kunna åtskiljas genom följande kännetecken:

*) Vissa individer af *skärpiplärkan* stanna dock qvar i vestra skärgården.

1. **Piplärkor** (*Anthus* BECHST.). Stjerten betydligt kortare än vingen *). Fjäderklädnaden ofvan öfvervägande gråaktig och mörkfläckig.

2. **Ärlor** (*Motacilla* LINN.). Stjerten nästan af vingens längd, eller längre. Fjäderklädnaden ofvan öfvervägande grå eller grön, ej fläckig.

Piplärke-släktet (*Anthus* BECHST.)

Piplärkorna hafva en smärt, något hoptryckt kroppsform, med framsträckt hals och hufvud samt nedtryckt, utlöpande panna. Näbben rät, syllik, föga hoptryckt, mellan näsborrerna något upphöjd; öfverkäken med en svag inskränning bakom spetsen; underkäken med något inböjda kanter. Näsborrarna ovala, till hälften täckta af en bar, hvälfd hinna. Vingarna af medelmåttig längd; af handpennorna är den 3:dje och 4:de längst, men en af de inre armpennorna uppnår nästan samma längd, hvarigenom vingen synes hafva 2:ne spetsar. Stjerten räcker långt utanför de hoplagda vingarnas spets, men är betydligt kortare än vingen, i spetsen urnupen. Fötterna temligen höga, spenliga; framtårnas klor små och svaga; den bakres deremot lång och mer eller mindre böjd. Fjäderklädnadens färg är hvad man kallar lärkgrå; öfver hvardera ögat löper alltid ett ljust band eller streck. — Könen äro nästan alldeles lika; men ungarna äro mera fläckiga än de gamla.

Till utseendet och lefnadssättet erinra dessa foglar något om lärkorna, med hvilka de äfven af äldre författare varit förenade i ett och samma slägte. Men denna likhet är mera skenbar än verklig, och de bilda, såsom vi häröfvan visat, tillsammans med ärlorna, en egen, från både lärkorna och alla andra till denna ordning hörande foglar väl skiljd familj.

Piplärkorna hafva mest sina tillhåll på öppna fält, ljung- och enhedar, sidländta ängar, vid sjö- och hafsstränder o. s. v.

*) Detta får man icke förstå så, att de hoplagda vingarna skulle räcka långt utöfver stjertspetsen, utan man jämför hela stjertens längd med den hoplagda vingen.

En art, nemligen *trädpiplärkan*, bebor dock, såsom vi anmärkt, nästan uteslutande skogarna.

Till skaplynnnet äro de alla lifliga och muntra. På marken löpa de undan såsom en del små vadare, om hvilka de äfven erinra derigenom, att de vipa med stjerten och gerna vistas på fuktiga ställen och vid vatten. Deras flygt är rask och vid uppflygten lata de vanligen alltid höra fina, pipande läten. Sådana äro äfven deras vanliga lockljud, hvarigenom de erhållit namnet piplärkor.

Deras föda består, såsom det tyckes, uteslutande af insekter, insektsägg, larver, puppor, små sniglar, maskar, krustaceer o. s. v. Men oaktadt detta, kunna de dock knappast räknas bland de nyttiga småfoglarna, emedan de insekter, af hvilka de mest lifnära sig, göra föga eller ingen skada. Skärpiplärkan anses dock, såsom vi längre fram få se, för en nyttig fogel.

Sina bon hafva dessa foglar på marken. De äro vanligen sammansatta af torra grässtrån och invändigt fodrade med hår. Äggen pläga vara 4—6, fläckiga och strimmiga. Under fortplantningstiden sjunga hannarna, under det att de höja sig i luften med utspärrade, sväfvande vingar liksom lärkorna.

Till vår fauna höra egentligen icke flera än 5 arter, af hvilka de flesta, i afseende på färgteckningen, ganska mycket likna hvarandra.

1. **Skärpiplärkan** (*Anthus obscurus* PALL.). *Ofrån mörkt askgrå, med mörkbruna fläckar och en svag olicfärgad anstrykning; inunder orent hvit, med på bröstet temligen stora, obegränsade, mörkgråa (ej svarta) fläckar; strupens sidor ej begränsade af någon nedlöpande svart linie; yttersta stjärt pennan utåt till mindre än hälften smutsigt hvit; näbben framom näsborrarna obetydligt tjockare än tarsen; fötterna mörkbruna, baktåns klo krökt och oftast lång. — Längd inemot 7 tum. — Anthus rupestris NILS.*

Skärpiplärkan är till färgteckningen den mörkaste af alla hos oss förekommande arter och kan såväl derigenom, som genom de öfriga häröfvan uppgifna kännetecken temligen lätt

skiljas från de följande. Om sommaren hafva de äldre hannarna på strupen och hufvudets sidor en blekt rödgrå anstrykning.

Denna piplärka har, såsom äfven namnet antyder, sitt tillhall på nakna stränder, skär och klippor och är ingenstädes sällsynt vid våra hafskuster. Vid vestra kusten går hon långt mot norden, ända upp till Finmarken, och är t. o. m. allmän vid Nordkap. Vid Östersjöns kala, steniga stränder och skär finnes hon äfven mångenstädes, och hon har äfven visat sig på dylika ställen vid Wenern. Utom Skandinavien förekommer hon vid kusterna af Finland, England, Färöarna o. s. v.

Skärpiplärkan är till skaplynnnet skygg och liflig. Liksom sina öfriga samslägtingar låter hon ofta höra ett fint hvisslande läte: *ist, ist*, då hon flyger från en klippa till en annan, och hon är nästan den enda sångfogel*), som ständigt bebor sådana ödsliga lokaler. Under fortplantningstiden får man ofta se hannen höja sig sjungande i luften och åter med sväfvande vingar sänka sig sakta ned till klippan. Om vintern flytta de flesta bort, men många stanna dock kvar, åtminstone i den vestra skärgården. De, som flytta, begifva sig sannolikt icke långt mot söder, utan tillbringa, såsom det synes, den kalla årstiden vid Nordsjöns kuster.

Sitt bo bygger skärpiplärkan på de klippor der hon vistas. Det är sammansatt af torrt gräs eller af hafstång (*Fucus*). Äggen äro vanligen 5, till färgen gråa och brunspräckliga.

Såsom nämndt är, anses denna piplärka i vissa skärgårdstrakter såsom en nyttig fogel. Anledningen härtill är den, att hon med begärlighet lärer uppäta *grundmärlor*, små krustaceer som skada fiskgarnen.

2. **Ängpiplärkan** (*Anthus pratensis* BECHST.). *Ofvan olivgrå och svartfläckig; inunder whitaktig med mer eller mindre rostgul anstrykning, på bröstet tecknad med små begränsade svarta fläckar; strupen vit eller svagt gulvit, på hvardera sidan begränsad af en svart fläcklinie; yttersta stjärtpennan utåt*

*) Jemför hvad vi längre fram yttrat angående sädesärlans vistelseort.

till hälften snedt hritaktig; näbben framom näsborrarna icke tjockare än tarsen; fötterna blekbruna, baktåns klo föga krökt och vanligen längre än tån. — Längd något öfver 6 tum.

Namn: Änglärka.

Denna piplärka är något mindre än den föregående och fjäderklädnadens grundfärg är på de öfra kroppsdelarna icke så mörk; fläckarna, både ofvan och undertill, äro mera rent svarta och begränsade och fötterna blekare. De 3 första vingpennorna nästan lika långa. Ungarna äro föga olika de gamla, som äro alldeles lika tecknade.

Ängpiplärkan är en ibland våra vanligaste arter. Hon finnes nära nog öfver hela landet; men är under häcktiden på långt när icke så allmän i de södra och mellersta provinserna, som i de norra. I Norrland och Lappland förekommer hon öfverallt, der lokalen är passande, och på fjellen går hon högt upp, ända öfver den egentliga trädgränsen till dvergbjörkens och videts regioner, eller till och med ännu högre. Vid små vattensamlingar och myrbildningar, som finnas högt upp på Åreskutan och på snöfjellen i Lappland, har författaren otaliga gånger träffat på henne under sommaren. — Utom Sverige, förekommer hon äfven mångestädes i det öfriga Europa. Hon är en ibland de småfoglar, som sednast flyttar bort och tidigast återkommer. I södra Sverige visar hon sig långt in på senhösten i stora, men glesa flockar, och samma förhållande eger äfven rum om varen i Mars, då hon är på väg till sina häckplatser. Hennes vinter-tillhåll äro södra Europa och norra Afrika.

Till uppehållsställen utväljer denna piplärka helst sidländta, tufviga ängar, kärr och myrar. Ofta träffar man henne dock äfven bland videbuskar och om våren på gärdesbackar, i granskapet af åkrar och fält, eller vid vattengrafvar. Hon är temligen rädd, men flyger vanligen icke långt, om hon blifver uppjagad, förr än hon ånyo slår ned på marken. Vid uppflygandet låter hon merändels alltid höra ett fint *ist, ist*, och med ett dylikt, ofta upprepadt, läte gifver hon äfven sin oro tillkänna, då man nalkas hennes bo eller ungar. Under fortplantningstiden sjunger hannen, under det att han med sväf-

vande vingar höjer sig några alnar i luften öfver en tufva, sten eller mindre buske.

Hon har vanligen sitt bo bland gräset på någon tufva eller under någon buske, och äggen äro 5 à 6, gråaktiga och fint brunspräckliga.

3. Rödhalsade Piplärkan (*Anthus cervinus* PALL.) *Ofrån brungrå med svarta fläckar, utan olivfärgad anstrykning; inunder på hakan, strupen och halssidorna starkt rostgul, ofläckad; bröstet och kroppssidorna blekt rostgula och beströdda med svarta fläckar; strecket öfver ögonen rostgult; örontrakten småfläckig; yttersta stjärtpennan utåt till hälften snedt hvitaktig; näbben straxt framom näsborrarna icke tjockare än tarsen; fötterna blekbruna, baktåns klo vanligen längre än tån och föga krökt. — Längd omkring 6½ tum.*

Denna piplärka står den föregående så nära, att man ännu icke är fullt ense om, huruvida hon blott utgör en genom lokala förhållanden eller klimatiska inflytelser uppkommen form af densamma, eller en egen, sjelfständig art. Prof. NILSSON m. fl. andra utmärkta Ornithologer anse dock att den bör uppställas såsom en skild art, och vi hafva således stora skäl att sluta oss till denna åsigt. Genom de härofvan angifna kännetecknen torde de båda arterna i allmänhet lätt nog kunna skiljas. I vinterdräkten saknar denna alltid den grönaktiga anstrykning, som vid samma tid utmärker den föregående. Hos hannen är den rödgråa eller rödgula färgen på ögonbrynen och strupen starkare än hos honan, som har den ganska blek.

Hos oss är denna piplärka, såvidt man hitintills har sig bekant, ganska sällsynt, och under häcktiden är hon endast funnen i den högre norden, såsom i Ost-Finmarken, Lappland o. s. v. I Ryssland och norra Asien lærer hon deremot i atskilliga trakter vara ganska allmän. Under höstflyttningarna, i September, har hon några gånger blifvit fångad och skjuten vid Stockholm af Conservator MEVES. Hon hade derstädes sitt tillhåll bland lägre växter, i potatisland o. s. v. och var ganska skygg. Ett par, som höllos i bur under sommaren, sjöngo flitigt och hade en lockton, liknande trädpiplärkans,

eller: *ty, tsit, tjt.* Det vanliga lockljudet (*sit, sit*) läto de deremot aldrig höra.

Ett bo, som MEVES erhållit från Ost-Finmarken, är byggt af fina grässtrån och invändigt fodradt med hår. Äggen äro till grundfärgen brun- eller rostgråa, mer eller mindre glest marmorade af rostbruna fläckar och fina hårstreck.

4. **Trädpiplärkan** (*Anthus arboreus* BECHST.) *Ofrån olivgrå och svartfläckig; inunder vitaktig med mer eller mindre rostgul anstrykning, på bröstet tecknad med svarta fläckar; strupen på hvardera sidan begränsad af ett svart streck; yttersta stjertpennan utåt till hälften snedt vitaktig; näbben straxt framom näsborrarna ungefär dubbelt så tjock som tarsen; fötterna bleka, gulaktiga, bakklon kortare än tån och ganska krökt.* — Längd omkring $6\frac{1}{2}$ tum.

Trädpiplärkan är till färteckningen mycket lik ängpiplärkan från hvilken hon lättast skiljes på näbben, som straxt framom näsborrarna är omkring dubbelt så tjock som tarsen, och på baktåns klo, som alltid är något kortare än tån och mera krökt.

I södra och mellersta delarna af landet är denna piplärka temligen allmän, ja kanske den allmännaste; men längre mot Norden, i Norrland och Lappland, förekommer hon icke så talrikt som ängpiplärkan. På fjellen går hon icke högre upp än skogen räcker. — Utom Sverige är hon utbredd öfver nästan hela det öfriga Europa. Om hösten flyttar hon tidigare bort än de nästföregående arterna och återvänder äfven sednare om våren. De flesta torde öfvervintra i Afrika.

Denna piplärka är, i motsats till de öfriga, nästan helt och hållet bunden vid skogarna. Till uppehållsställe utväljer hon helst sådana trakter, der skogen begränsas af löfängar och buskmarker. Ofta har hon äfven sitt tillhåll i yugre, glesa barrskogar, der marken är beväxt med ljung och vaccinier*), eller i sådana skogar, der barr- och löfträd omvexla. Mest vistas hon i träden, på hvilkas grenar man ofta får se henne springande förfölja insekter; men hon löper äfven omkring på marken, ehuru icke med sådan liflighet och raskhet, som de

*) Lingon- och blåbärsris.

andra piplärkorna. Hennes flygt synes vara vacklande och osäker, och hon torde aldrig, annat än under flyttningstiden, företaga några längre utflygter. Under fortplantningstiden ser man ofta huru hannen höjer sig sjungande i luften öfver någon trädtopp, till hvilken han kort derpå med sväfvande vingar ånyo återvänder. Hans sång ljuder skönt och uppfriskande i skogen. Den består af flera drillande och tätt på hvarandra följande strofer samt afslutas med ett ömt, liksom klagande *zia, zia, zia*. Närmast kan man förlikna denna sång med en kanariefogels slag, men den är mildare och behagligare, kanske möjligen äfven derföre, att den frambringas i det fria och under de vackra vårdagarna, då tillika så mycket annat i naturen samverkar för att gifva åt sinnet en högre lyftning. Sedan ungarna lemnat boet, upphör hannen att sjunga. Den vanliga locktonen kan uttryckas med *sirp, sist* eller *zip*.

Trädpiplärkan bygger alltid sitt bo på marken bland gräs, ljung och andra småväxter, eller under buskar, stubbar o. s. v. Det är, såsom vanligt, konstlöst sammansatt af torrt gräs, fina rötter, mossor och dylikt samt inuti fodradt med hår och ull. Äggen äro 3—5, med ljusgråa fläckar och fina hårstreck.

Trädpiplärkan bortplockar visserligen en mängd insekter i skogarna; men dock vanligen icke sådana, som egentligen kunna sägas vara skadliga för träden. Hon är således icke på långt när så nyttig, som flertalet af de små skogsfoglar, hvilka vi förut afhandlat.

5. **Fältpiplärkan** (*Anthus campestris* BECHST.) *Ofvan gulaktigt grå, med mörkare, temligen otydliga fläckar; inunder vitaktig med grågul anstrykning och svartaktiga fläckar frampå bröstet, hvilka dock hos äldre individer nästan saknas; öfver hvardera ögat ett bredt, blekt band; strupen på hvardera sidan begränsad af ett svart streck; de två yttersta stjärt pennorna utåt snedt vitaktiga; fötterna bleka, bakklon nästan af tåns längd och föga krökt.* — Längd omkring 7 tum.

Denna piplärka är till färgen ljusare än de föregående och saknar ofvan all grönaktig eller olivfärgad anstrykning. I sin första fjäderdräkt äro ungarna olika de gamla derigenom, att

de hafva större svarta fläckar på ryggen och bröstet. — De 2 yttersta stjertpennorna äro utåt smutsigt hvita och den första af dem har hvit, den andra svart spole.

Fältpiplärkan har hitintills endast blifvit anträffad i de södra delarna af landet, såsom i Skåne och Halland samt på Gottland och Öland. — Utom Sverige finnes hon mångenstädes i mellersta Europa och är allmän på Rysslands stepper. Vintern synes hon tillbringa i norra Afrika.

Hon har sitt stambåll på torra, sandiga fält samt på he-dar, beväxta med ljung eller glesa, mariga enbuskar. Såsom flyttfogel anländer hon först i Maj och flyttar åter bort i September. Hon är till skaplynnnet munter och liflig, löper snabbt undan på marken och fångar insekter under loppet.

Såsom sångare utmärker hon sig icke; men då hon flyger eller sitter på något upphöjdt föremål, t. ex. på en sten, en stör eller buske, låter hon ofta höra en egendomlig, hvisslande lockton, som kan uttryckas med *zir-ly*, *zir-ly-huit*.

Bland gräs, vid sidan af en sten eller buske, har hon sitt bo. Det är, liksom de föregående arternas, sammanfogadt af fina grässtrån och mossor samt inuti fodradt med hår. Äggen äro 3—6, hvita med blåaktig anstrykning och föröfrigt tecknade med rödbruna fläckar och småstreck.

1. Utom de härofvän beskrifna pipelärkorna har äfven följande blifvit funnen hos oss, nemligen:

Stora Pipelärkan (*Anthus Richardi* VIEILL.). *Öfvan gulgrå och mörkfläckig; inunder blekt rostgul, med svarta fläckar på bröst och sidor; den yttersta stjertpennan hvit, endast vid roten svartbrun, den andra med ett stort hvitt fält snedt öfver spetsen; fötterna bleka, gröngula, baktåns klo lång och föga krökt.* — Längd omkring 7 tum.

Denna pipelärka tillhör egentligen södra Europa och det är blott tillfälligtvis som hon visat sig i dess nordligare delar. Hos oss har endast ett enda exemplar hitintills blifvit tillvarataget, och detta fångades på en ångbåt i Calmare sund den 18 Oktober 1856 af machinisten L. BORNS. Äfven i Norrige har ett exemplar blifvit funnit i Augusti 1843. I England tyckes hon något oftare förekomma, ehuru äfven der blott tillfälligtvis.

Ärle-släktet (*Motacilla* LINN.)

Ärlorna hafva, liksom piplärkorna, en smärt och langsträckt kroppsbyggnad. Näbben är rät, smal och syllik; öfverkäken har blott en helt svag inskärning bakom spetsen och underkäken är emot spetsen något hoptryckt. Näsborrharna ovala, ofvantill täckta af en hvälf, framtill bar hinna. Vingarna af medelmåttig längd; 1:sta, 2:dra och 3:dje handpennorna sinsemellan nästan lika långa och längre än de öfriga; men en af de inre armpennorna uppnår dock nästan samma längd, hvarigenom vingen, såsom förhållandet är hos piplärkorna, synes hafva liksom 2 spetsar. Stjerten räcker mycket langt utanför de hoplagda vingarnas spets och är nära så lång som vingen, eller längre *), i spetsen tvär. Fötterna temligen höga och spensliga; framtårnas klor små och svaga; den bakres starkare och längre. Fjäderklädnadens färg renare och mera bjert än hos piplärkorna, öfvervägande grå och vit, eller gul och grönaktig. — Könen äro om varen och sommaren temligen olika hvarandra; men om hösten äro både de gamla och ungarna i afseende å färgteckningen nästan lika.

Hvad vistelseorten och lefnadssättet angår, så hafva ärlorna en ganska nära öfverensstämmelse med piplärkorna. De uppehålla sig på öppna fält och hedar, sidländta ängar och betesmarker, vid vatten o. s. v. En art, nemligen sädesärlan, vistas gerna vid boningshusen, men äfven på åkrar och i beteshagar bland boskapen, liksom de öfriga arterna. I skogarna har deremot ingen enda art sitt ständiga tillhåll.

De äro alla lifliga och muntra, löpa på marken efter insekter och vippa ofta upp och ned på den långa stjerten. Deras flygt är temligen snabb, och genom att omvexlande höja och sänka sig beskrifva de dervid en bågformig linie. Under flykten låta de merändels alltid höra fina, hvisslande läten.

Deras föda består mest af mjuka insekter, maskar och dylikt; men de göra dock derigenom vida mindre nytta än många af de småfoglar, som tillhöra de föregående familjerna.

*) Se noten sid 201.

Sina bon hafva ärlorna antingen bland gräs på marken eller i stenrösen, hål i murar, under takbetäckningen på hus o. s. v. De äro konstlöst hopfogade af fina grässtrån och rötter samt inuti fodrade med hår eller ull. Under fortplantningstiden sjunga hannarna; men deras sång är låg och föga behaglig, och den frambringas icke, liksom hos piplärkorna, under flygten, utan under det att de löpa af och an eller sitta helt stilla.

Till vår fauna höra egentligen icke flera än 2 arter, och dessa äro i afseende på färgteckningen sinsemellan ganska olika.

1. *Sädesärlan* (*Motacilla alba* LINN.) *Ofrån till större delen grå, inunder hvit; stjerten obetydligt längre än ringen, dess 2 yttersta sidopennor i hela spetsen och utkanten hvita; bakklon krökt och något kortare än tån. — Längd omkring $7\frac{1}{2}$ tum.*

Namn: Ringärla; Östergöthl. Säsälla, Kokälla; Stockholms skärgård: Isspjerna; Skån. Galegrin; Jemtl. Koqvitra; Norr. Lineole.

Hannen har i sommarträgt hela pannan samt hufvudets och halsens sidor hvita; nacken, bakhalsen, hakan, hela strupen

Fig. 53.

Sädesärlan.

och frambröstat svart; ryggen och skuldrorna askgråa; vingarna svartbruna, med hvitaktiga kanter på täckfjädrarna och

de långa armpennorna; stjerten svartbrun, med de 2 yttersta pennorna hvita, utom uti inkanten, från basen till $\frac{2}{3}$ af längden, der de äro svartbruna; de undre kroppsdelarna hvita. — *Honan* är i sommardrägt temligen lik hannen, men hon har mindre rena färger. — I vinterdräkt äro hos båda könen öfre delen af hufvudet grått; strupen vit, med en svart halfrännformig gördel framom bröstet. Näbb och fötter svarta.

Ungarna hafva alltid orenare färger än de äldre.

Färgvarieteter:

1) Näbb, fötter, hela hufvudet och halsen, de mellersta stjärtpennorna och några af vingpennorna hvita. — Ett exemplar finnes på Lunds Museum.

2) Ryggen hos hannen svart, hos honan mörkgrå. — Denna varietet har fått namn af den *Engelska Sädessärlan*, emedan den är allmän i hela Storbritanien, hvarest den hos oss och i hela det öfriga Europa vanliga racen icke finnes. En och annan gång har denna varietet visat sig här i landet, såsom i Skåne och vid Götheborg*), på hvilket sednare ställe hon till och med säges fortplanta sig.

Sädessärlan är en öfver hela Europa allmänt känd fogel. Här i landet har hon också en ganska stor utbredning. Hon finnes nemligen från Skåne ända långt upp i Lappmarkerna. I Norrige förekommer hon ända till Tromsö och i Finland är hon, liksom hos oss, allestädes ganska vanlig. Dessutom synas de sädessärlor, som förekomma öfver en stor del af Asien och Afrika tillhöra denna art, ehuru de i afseende på färgteckningen undergått sådana förändringar, att man i allmänhet trott sig böra dela dem i flera särskilda arter**).

Sädessärlan är utan gensägelse en ibland de nöjsammaste och trefligaste af alla våra småfoglar. Hennes enkla och utmärkt vackra färgdräkt, hennes nätta kroppsbyggnad, lätta rörelser, ringa skygghet och intagande väsende samt hennes trefsamhet i människors granskning, göra henne omtyckt öfver

*) Uppgiften (i Skand. Fauna) om dess förekommande på detta sednare ställe är från Hr. MALMLÉN (!)

**) En intressant utredning häraf får man läsa i Prof. SUNDEVALLS afhandling om svenska foglarna.

allt och af alla. Vid landtgårdarna ses hon med nöje och har alltid derstädes att påräkna en säker fristad, ja, det anses till och med af befolkningen i många orter för skamligt, om icke syndigt, att förfölja eller döda henne. Om våren, i början af April, då hon såsom flyttfogel anländer till sina gamla häckplatser, helsas hon ofta med glädje af ung och gammal, och man skyndar, åtminstone i vissa trakter af landet, att berättas huru högt sädesärlan satt, då man först blef henne varse emedan det är en gammal sägen, att man deraf kan sluta till om linet för året skall blifva högväxt eller kort, d. v. s. om linskorven skall komma att utfalla fördelaktigt eller ogynnsamt. Med ett ord, sädesärlan är, liksom svalan och storken, en fogel, som landtmannen omhuldar, och detta äfven tillfölje deraf, att han i henne alltid ser ett menlöst och älskligt väsende, som söker hans skydd, och som, då hon finner det, i viss mån bidrager till den allmänna hemtrefnaden och förnöjsamheten vid gården.

Men sädesärlan har icke endast sitt tillhåll i städer, byar och vid gardar, utan äfven, och till ett jemförelsevis betydligare antal, på fälten samt vid stränderna af sjöar, floder, bäckar o. s. v., helst der stenrösen eller stenhopar finnas. Stundom träffar man henne till och med langt in uti vilda, ödsliga trakter, och i skärgårdarna vid våra kuster förekommer hon allmänt. Öfverallt, der hon finnes, är hon föga skygg. Man ser henne mycket ofta följa landtmannen, då han plöjer sina åker-tegar, tätt i spåren, för att ur den uppristade faran bortplocka insekter, larver, puppor och småmaskar, och på de öppna betesmarkerna vistas hon icke sällan bland boskapen, der hon har rik tillgång på brömsar, flugor och andra insekter.

Hon är af naturen liflig, glad och munter, vippar upp och ned på den långa stjerten, springer af och an på hustaken och på marken, sjunger och qvittrar. Med vixelvis utbredda och sammandragna vingar flyger hon raskt undan, än höjande, än sänkande sig, och vid hvarje vingslag låter hon höra en hvisslande lockton: *plirit*. Då hon sitter stilla eller springer omkring frambringa hon ofta ett lockljud, som kan uttryckas med: *psirli* eller *psirlui*. Stundom förfölja två eller flera hvar-

andra och föra sinsemellan mycket väsen. Deras egentliga sång är ett föga melodiskt, svagt qvitter, som de ifrigt upprepa under häktiden.

Då en roffogel visar sig och de flesta andra småfoglar, synnerligen sparfvar och deras gelikar, förskrämda gömma sig undan, skyndar sädesärlan att i likhet med svalorna, under skrik och støj förfölja honom. Den roflystna höken flyger ofta helt skamflat och förbryllad sin kos, då han ser sig omringad af en mängd dylika skrikhalsar, mot hvilka hans styrka ingenting kan uträtta. Sannolikt torde äfven detta i någon mån bidraga till att höken så sällan under våren och sommaren gör skada vid gårdarna. Det är också en sägen bland folket, att denna roffogel är skadligast under loppet af de månader i hvilkas namn *r* ingår, men förnämligast från Nov.—April, och detta träffar i det närmaste in med den tid då sädesärlorna och svalorna icke finnas hos oss. — Härmed må dock vara huru som helst, detta kan härleda sig af helt andra orsaker, men säkert är det emellertid, att dessa småfoglar alltid blifva af nytta vid gårdarna, emedan de, uppmärksamma på allting, tidigt varsna höken och genast genom skrik och larm gifva det tillkänna för de tama husfoglarna, som derigenom ofta lätt nog hinna att undgå den hotande faran.

Om hösten före afresan, i September och början af Oktober, träffar man sädesärlorna tillsammans i mer eller mindre stora, glesa flockar, som småningom draga sig ur landet. I slutet af Oktober eller i början af November finnas de vanligen icke mera. Endast ytterst sällan har man påträffat en eller annan individ ännu sednare. Sålunda berättas t. ex., att en sädesärsla uppehöll sig vid Götheborg i December förra året, och i Januari månad har författaren för några få år sedan sett en vid Stockholm.

Sädesärlan har sitt bo uti stenrösen, hål i murar och träd, under taken på hus o. s. v., alltid så anlagdt, att det är skyddadt ofvanifrån. Sjelfva balen är konstlöst hopfogad af fina grässtrån, hår och ull. Äggen äro vanligen 5 à 6, hvitgråa och beströdda med brunaktiga fläckar och punkter.

1. Hos oss har äfven följande art en gång blifvit funnen, nemligen:

Långstjertade Ärlan (*Motacilla sulphurea* BECHST.). *Ofrån* grå, *under* gul; *stjerten* betydligt längre än *vingen*, *dess* yttersta *penna* helt vit, *de* 2 följande hvita med svart *utfan*; *fötterna* bleka, *bakklon* kortare än *tån* och *krökt*; *strupen* i *vinterdräkten* vit, i *sommardräkten* svart med vit *begränsning* på *sidorna*. — Längd omkring 8 tum. — *M. Boarula* NILSS. Skand. Fauna.

Denna ärla, som är allmän i södra Europa och i en stor del af Asien, visar sig blott tillfälligtvis i norra Tyskland och har, såsom nämnt är, endast en enda gång blifvit funnen hos oss, nemligen den 4 Dec. 1843 vid Krapperup i norra Skåne.

2. **Gulärlan** (*Motacilla flava* LINN.). *Ofrån* till större delen grönaktig, *under* gul; *stjerten* vanligen något kortare än *vingen*, *dess* 2 yttersta *sidopennor* utåt hvita; *fötterna* svarta, *bakklon* oftast något längre än *tån* och föga böjd. — Längd omkring $6\frac{1}{2}$ tum.

Af denna ärla förekomma hos oss 2 racer eller artförändringar, som förtjena att uppmärksammas. Vi vilja derföre här, hufvudsakligen efter Prof. SUNDEVALL, anföra deras mest framstående olikheter.

1). *Sydliga Gulärlan* är i alla drägter något ljusare färgad än den följande racen. Om sommaren har *hannen* de undre kroppsdelarne höggula, med hakan begränsad af hvitt; hufvudet ofvan blågrått, på *sidorna*, under ögonen, mörkgrått, öfver ögonen med ett hvitaktigt, smalt band; *honan* har under samma årstid de undre kroppsdelarna af en blekare, gul färg, med hvitaktig strupe och några gråa fläckar framom bröstet; hufvudet gröngrått, med ett bredt hvitt band öfver hvardera ögat. I vinterdrägt äro både öfre delen af hufvudet och ryggen gröngråa; de undre kroppsdelarna ljusgula, med hvitaktig strupe och en gulbrun anstrykning, synnerligen framom bröstet och längsutmed kroppssidorna. — *M. flava*.

2). *Nordliga Gulärlan* är i alla drägter, såsom härofvan blifvit antydt, något mörkare än den föregående. Om sommaren är hufvudet hos *yngre hannar*: ofvan askgrått, på *sidorna*, under ögonen, svartaktigt, öfver ögonen med ett ljus band; hos *äldre hannar*: ofvan svartaktigt, med en grå anstrykning

på hjessan och i nacken samt utan eller med endast ett helt svagt antydt ljusst band öfver ögonen; *honan* är lik den föregående racens hona i samma dräkt, endast något starkare färgad. — I vinterdräkt äro båda könen lika den föregående racen, med endast den obetydliga skilnad, att de äro starkare färgade. — *M. borealis*.

Härutaf se vi således, att det egentligen endast är på hannarnes sommardräkt, som dessa två racer kunna skiljas; ty föröfrigt äro de så lika, att de svårligen kunna uppställas såsom särskilda arter. Märkvärdigt är dock, att de i afseende på sin utbredning inom landet förete så stora olikheter.

Den sydligare racen finnes mer eller mindre allmänt från södra Skåne till Dalelven, men der synes hon hafva sin nordliga gräns. Här vidtager norrut en bred landsträcka, der inga gulärlor finnas under häcktiden, till dess att den nordliga racen börjar att uppträda uti laglandet vid Angermanelfven och sedermera derifrån vidare utsträcker sin vistelseort ända till de nordligaste delarna af landet. Denna sednare race visar sig deremot aldrig i de södra provinserna, annat än under flyttningstiderna. — Utom Sverige förekommer under fortplantningstiden den sydligare racen, med undantag af England, nästan öfver hela Europa; den nordligare deremot förnämligast i norra Ryssland och Siberien. Under flyttningarna visar hon sig likväl, jemte den förre, i långt sydligare trakter.

Gulärulan är, liksom den föregående, en särdeles nätt och trefflig fogel; men hennes fjäderbeklädning är, om vi så få säga, mera grann och lysande än vacker, och hon har icke, hvarken i sitt utseende eller i sättet att föra sig, det behag, som är så utmärkande hos sädesärulan. Vilja vi vidare jemföra dessa båda foglars natur och skaplynne, så tyckes sädesärulan, som gerna söker sitt tillhåll vid människoboningar, hvad de intellektuella förmögenheterna angår, vara gulärulan ganska öfverlägsen. Denna sednare vistas icke vid husen, utan har merändels sitt ständiga tillhåll på sidländta ängar och betesmarker, der hon ofta uppehåller sig bland den betande boskapen. Hon löper snabbt på marken efter flugor och andra flygande insekter;

men är icke så munter, glad och liflig som sädesärlan, hvilken hon äfven är vida underlägsen såsom sangfogel. Man hör henne knappast frambringa några andra ljud än den vanliga locktonen: *psit, psit*, som hon dock ofta upprepar, isynnerhet om man nalkas hennes bo eller ungar. Häruti påminner hon icke så litet om piplärkorna, med hvilka hon äfven i andra afseenden har en ganska pafallande öfverensstämmelse. Om sommaren är hon föga skygg, men om hösten, då hon familjevis stryker omkring, är hon deremot ganska rädd och flyger vanligen upp innan man på vanligt skjuthåll hinner att närma sig henne.

Såsom flyttfogel anländer gulärlan något sednare än den föregående och flyttar äfven bort tidigare. Om våren far man ofta se henne på akarna följa landtmannen då han plöjer jorden, och ur de uppristade färorna bortplockar hon då en mängd insektslarver, puppor och småmaskar, som jemte flugor och en mängd andra mjuka insekter utgöra hennes nära nog enda föda.

Hon har vanligen sitt bo bland gräset på marken. Det är sammanfogadt af fina grässtrån och gräsrötter samt inuti beklädt med hår eller ull. Äggen äro 4—6 graaktiga, med gul- eller grönaktig anstrykning, och tecknade med mer eller mindre tydliga bruna fläckar och punkter.

5:te familjen. **Kråkfoglar.**

Corvidæ.

Till denna familj höra de största foglar inom tättingarnas ordning. Det förnämsta kännetecken, hvarigenom de skilja sig ifrån de föregående, är, att hakans inskjutande, fjäderklädda vik *) sträcker sig något framom näsborrarna. Detta kännetecken är lätt i ögonen fallande om man ser näbben ifrån sidan och om man hos de arter, som hafva näsborrarna täckta af framatligande borstfjädrar, viker dessa åt sidan. Krakfoglarna

*) Kallas för *hakvinkel* af SUNDEVALL och flera andra författare.

äro visserligen icke de enda foglar inom denna ordning, som hafva så långt framskjutande hakvik, men de äro de enda med långsträckt näbbform och slät fotsula

Fig. 54.

Kråkfogelnäbb: a, den inskjutande hakvikens framkant; — b, näsborra; — c, inskärningen bakom näbbspetsen; — d, näsborrans borstformiga täckfjädrar.

hos hvilka detta eger rum. Hos några sparfvar återfinner man samma förhållande; men dessa foglar hafva en helt annan näbbform, hvarigenom de utmärka sig och lätt kunna skiljas. — Näbben är hos kråkfoglarna af en långdraget konisk form, mer eller mindre stark, rät och vanligen något litet böjd; öfverkäken har bakom spetsen en svag inskärning, som dock med tiden mer och mer bortnötes, så att den hos äldre individer slutligen nästan alldeles försvinner. Nötningen och tillväxten af näbben äro föröfrigt hos dessa foglar ganska egendomliga. Hos nötkråkan t. ex. afnötes näbben så starkt, att den hos äldre foglar oftast blifver märkbart kortare än hos yngre. Hos andra tillväxer näbben så, att den t. ex. hos nyss utflugna ungar af kråkor och starar är kortare än hos äldre foglar af samma arter. Här ersättes slitningen således jemt och ständigt genom en hastig tillväxt. Fötterna äro undersåtsiga och i allmänhet ganska starkt byggda; tarsens framsida är vanligen beklädd med omkring 7 sköldar, da dess baksida deremot är alldeles slät och har endast nedtill några få inskärningar; tårnas klor krökta, den bakres störst. Fjäderbeklädnaden har, med få undantag, till större eller mindre del en skiftande metallglans. — Könen äro till färgteckningen nästan lika, och ungarna äro, i de flesta fall, föga olika de gamla.

Utom genom de härofvan angifna zoologiska formskilnaderna, som vid en närmare granskning för en hvar äro lätta att iakttaga, utmärka sig äfven dessa foglar i många andra fall, så att de i allmänhet utan svarighet kunna skiljas ifrån andra. Först och främst äro deras rörelser på marken olika mot snart sagdt alla andra foglars af denna ordning; ty då dessa sednare hoppa jemnfota eller löpa fort undan, ser man kråkfoglarna spatsera med säkra, afmätta steg och under en

stolt hållning, nickande med hufvudet. De egentliga skrikorna göra dock härifrån ett undantag, och skatorna ser man någon gång taga långa hopp, synnerligen straxt innan de äro i begrepp att flyga upp, eller då de sinsemellan kifvas om något byte.

En annan egenhet i kråkfoglarnas lefnadssätt är, att de lefva tillsammans i större eller mindre sällskaper eller i stora, slutna skaror, som stryka omkring i landet under skrik och larm för att söka sin föda. Detta är dock icke det vanliga förhållandet under fortplantningstiden, då de merändels lefva parvis och åtskilda. Endast några få arter lefva äfven då tillsammans och bygga kolonivis sina bon.

Kråkfoglarna lifnära sig såväl af vegetabiliska, som af animaliska födoämnen, och äro således allätare. Genom att förtära en mängd insekter och dessas afföda blifva atskilliga ibland dem, såsom t. ex. stararna och råkorna, mycket nyttiga, under det att andra deremot göra stor skada genom att tillgripa en mängd fogelägg och späda fogelungar, eller genom att upplocka den utsädda säden på åkrarna, såsom t. ex. korpar och kräkor.

Såsom sångfoglar betraktade kunna kråkfoglarna i allmänhet anses såsom riktiga stympare. De sakna visserligen icke sångförmågan, men gifva sig dock mest tillkänna genom sträfvor eller högljudda och kraxande läten. I fångenskapen, der de lätt blifva tama, synnerligen då de tagas såsom unga, kunna likväl flera ibland dem lära att efterhärma toner och att efter säga ord, som man ofta låter dem höra.

Sina bon hafva de alltid höjda öfver marken, antingen bland trädens grenar och uti dess ihåligheter, eller i remnor och hål i klippor, hus, gamla murar, kyrktorn o. s. v. Några vistas ständigt eller endast under fortplantningstiden i skogarna; andra hålla deremot mest till uti städer, byar och vid gårdar.

En egenhet hos dessa foglar, som vi slutligen icke vilja lemna oanmärkt, är deras begär att bortstjäla och undangömma glänsande och glittrande saker, såsom skedar, saxar, guld- och silfvernipper, glasbitar o. s. v. Detta begär röjes bäst då de hållas i fångenskap, hvarest de, tillfölje deraf, ofta blifva ganska besvärliga.

Till denna familj höra åtskilliga arter, som kunna indelas uti följande underfamiljer och släkten, nemligen:

1:sta Underfamiljen: **Starar**. Näsborrharna täckta af en hvälfd hinna, icke af framåtliggande hårfjädrar. Första handpennan mycket kort.

1. **Starar** (*Sturnus* LINN.).

2:dra Underfamiljen: **Skrikor**. Näsborrharna täckta af framåtliggande hårfjädrar. Första handpennan längre än de närmaste täckfjädrarna, men kortare än armpennorna.

a) Stjerten af vanlig längd, i spetsen tvär eller afrundad. Första handpennan af vanlig form.

2. **Skrikor** (*Garrulus* BRISS.). Näbben kortare än hufvudet; öfverkäken i sjelfva spetsen något nedböjd; båda käkarna bakom spetsen försedda med en liten inskärning.

3. **Nötkråkor** (*Nucifraga* BRISS.). Näbben längre än hufvudet; öfverkäken rät och vanligen utan inskärning bakom spetsen.

b) Stjerten lång, vigglik; första handpennan smal och sabelformig.

4. **Skator** (*Pica* *Auct. vet.*).

3:dje Underfamiljen: **Kråkor**. Näsborrharna täckta af framåtliggande hårfjädrar. Första handpennan längre än armpennorna.

5. **Kråkor** (*Corvus* LINN.).

1:sta Underfamiljen. **Starar**.

Stararna igenkännas lätt ifrån de öfriga kråkfoglarna dels på näsborrharna, som äro nakna, d. v. s. icke betäckta af några framåtliggande fjäderborst, utan endast till hälften dolda

af en läderartad, hälfad hud, dels på de spetsiga vingarna, hvilkas första handpenna är mycket liten, kortare än handtäckfjädrarna, och slutligen på stjerten, som är kort och i spetsen urnupen.

Stararna äro sällskapliga foglar, som hufvudsakligen lifnära sig af insekter, larver, puppor, sniglar, maskar och andra dylika smådjur, hvilka de förnämligast plocka på marken. Några utländska arter hafva gjort sig kända såsom ifriga förföljare af gräshoppor.

De vistas gärna på öppna ängar och betesmarker, och under fortplantningstiden hafva de helst sina stambåll i sådana trakter, der ihåliga träd finnas, i hvilka de vanligen bygga sina bon.

Hos oss finnes blott en enda inhemsk art, och denna tillhör

Fig. 55.

Starens första handpenna i naturlig storlek.

Stareslägtet (*Sturnus* LINN.).

Hos de särskilda arterna af detta slägte är näbben till formen något olika, äfvenså hos individer i olika åldrar af en och samma art; men de kännetecken, som redan äro uppgifna för underfamiljen, träffa dock i det närmaste in på alla. Äldre eller fullt utvuxna exemplar af vår vanliga stare hafva en medelmåttigt lång, något nedtryckt, i spetsen rät och utplattad näbb, utan någon inskärning på sidorna, då hos yngre individer, eller sådana, som ännu icke aflagt sin första fjäderdrägt, näbben deremot har en något hoptryckt och på hvardera sidan med en tydlig inskärning försedd spets. Hos *Rosenstaren* (*S. roseus*) bibehålles denna sednare näbbform i det närmaste oförändrad. Näsborrhåra äro, såsom redan blifvit nämnt, ofvan till hälften täckta af en naken hud. Dock finnes hos yngre, äfvensom ofta hos äldre individer, i öfre kanten af denna nashud några små fjädrar, hvilka synas vara analoge med de borstfjädrar, som betäcka näsborrhåra hos alla de följande släktena inom denna familj. Vingarna spetsiga, af medelmåttig

längd; 1:sta handpennan helt liten; den 2:dra eller 3:dje längst. Stjerten kort, i spetsen urnupen. Fötterna ganska starkt byggda och temligen höga. — Könen nästan lika, men ungarna mycket olika de gamla.

Såsom insektätare äro stararna af stor betydelse i naturens hushållning, och det är isynnerhet för de mindre kulturväxterna i trädgårdarna och på fälten, som de blifva af mycken nytta. De äro nemligen hänvisade att nästan uteslutande hemta sin näring på marken, mest på öppna, gräsbevuxna platser. De skadliga insekter, hvilka de på dylika lokaler hufvudsakligen tillgripa, äro följaktligen sådana, som lefva på de gräs- och örtartade växternas bekostnad. Stararna äro således för dessa växter hvad vi hafva sett att flertalet af de föregående foglarna äro för träden och buskarna. De rensa marken från en mängd ohyra innan denna hinner att anställa någon särdeles förödelse. Gräshoppor och andra mjuka insekter, larver, puppor och isynnerhet små sniglar, äro för dem särdeles begärliga; och de uppsöka dessa smådjur icke allenast på växternas blad och stjelkar, utan de plocka äfven fram dem, innan de lemnat sina gömställen, under jord och mossor. Derigenom blifva de i dubbelt mått nyttiga. I de trakter, der ollonborren är allmän, uppsöka de med begärlighet dennes larver, medan dessa ännu äro små och lefva närmare jordytan, och många för gräsväxten på ängarna skadliga fjärillarver utgöra för dem en läcker spis. Lika nyttiga blifva de af samma anledning i rof- och kållanden, hvarest, såsom vi veta, en otalig mängd gröna, släta fjärillarver ofta anställa stor förödelse.

Äfven i träden, och i synnerhet i sådana, der de hafva sina bon, bortplocka stararna en mängd skadliga insektslarver; men det är dock icke alltid fallet att man i detta afseende har att påräkna deras verksamma biträde vid utrotandet af dylika skadedjur eller vid förekommandet af dessas alltför stora härjningar. Det har till och med mången gång inträffat, att frukt- och parkträden blifvit nära nog totalt aflöfvade af insektslarver, äfven på sådana platser, der stararna i hundradetal haft sina bon. Vi vilja längre fram anföra åtskilliga drag ur

den vanliga starens lefnadssätt, som torde tjena till belysning af dessa egendomliga förhållanden.

Stararna äro hos oss flyttföglar, som aterkomma från sina vinterstationer ganska tidigt om våren. Under blida vintrar stannar ofta en eller annan kvar, vanligen uppehållande sig vid gårdarna tillsammans med kajor och andra kråkföglar.

1. **Vanliga Staren** (*Sturnus vulgaris* LINN.). *Svartaktig, med ring- och stjärt pennorna smalt kantade af en blekt gulbrun färg; de äldre: svarta med grön och violett metallglans och fjädrarna tecknade med en liten, blekt rostgrå, fläck i spetsen; ungarna: mörkgråa, utan fläckar i spetsen af fjädrarna, hakan vitaktig och undre kroppsdelarna med vitaktig inblandning.* — Längd omkring $8\frac{1}{2}$ tum.

Namn: Stare; Norr. Står.

Om sommaren, eller under fortplantningstiden, äro fjädrarna mera spetsiga än efter höstruggningen, da de blifva något bredare med afrundade spetsar. Under den förstnämnda tiden är äfven näbben helt och hållet eller till stor del gul, da den deremot under andra årstider är svartaktig. Honan har mindre glänsande fjädrar än hannen och på magen större, mera sammanlöpande och talrikare gråhvita fläckar. Ungarna äro, såsom vi redan nämnt, både i afseende på näbbens form och fjäderbeklädnadens färg mycket olika de äldre.

Staren har en ganska vidsträckt geografisk utbredning. Han förekommer i hela Europa och norra Afrika samt i en stor del af Asien. Hos oss är han mångenstädes ganska allmän från Skane ända till norra Ångermanland; men här synes han dock i det närmaste upphöra, ehuru årligen några exemplar lära visa sig ännu nordligare, t. ex. vid Quickjock, dit man anser att de förirrat sig från Norrige, hvarest denna fögel finnes ända upp i Salten vid den 67:de n. breddgraden. I Finland förekommer staren icke till något större antal annat än i de sydliga delarna.

Löfskogar och i synnerhet sådana, der gamla, ihåliga träd finnas, äro för stararna särdeles lämpliga tillhåll under fortplant-

ningstiden, och man finner dem också alltid hafva sina bon på dylika ställen. Mångenstädes har man likväl genom utsättandet af trähålkår fått dem att till stort antal fortplanta sig i parker och trädgårdar eller vid husen. Detta är vanligt utomlands, men hos oss har man endast på Gottland och Öland mera allmänt infört detta nyttiga bruk. Vi hoppas dock, att det med tiden skall finna efterföljd äfven annorstädes i landet, blott man lärt sig inse den stora nytta, som derigenom kan vinnas. Ingenting är lättare än att få stararna till att bygga i dylika hålkår, endast dessa sednare äro ändamålsenligt inrättade. Ingångshålet bör nemligen vara afpassadt efter fogelns storlek och djupleken nog tillräcklig, för att skatan och andra fiender till stararna icke måtte kunna räcka äggen eller de späda ungarna då de sticka in hufvudet. Man brukar äfven vid nedre kanten af ingångshålet fästa en smal käpp eller pinne, på hvilken stararna gerna sitta då de äro i behof af hvila. *) Öfverallt, der de på detta sätt finna sig skyddade, bortlägga de mer och mer sin naturliga skygghet och kunna slutligen nära nog betraktas såsom ett slags husdjur.

*) Rörande starhålkårna på Gottland har författaren genom hr Jägmästaren J. O. SYLVAN haft nöjet emottaga följande upplysningar: "Trähålkårna eller starstunkorna, som de här kallas, äro vanligen 12 dec. tum höga, 5 à 6 dec. t. breda och fyrkantiga, sammanspikade af bredlappar, med taket något öfverskjutande på ena sidan öfver ingångshålet för att skydda mot regn. Ingångshålet är 1½—2 dec. t. i kvadrat och anbringas längst upp vid takskägget. Pinnen, som fogeln sitter på, går tillika in uti stunkan, så att äfven ungarna kunna sitta på densamma och se ut genom hålet. Stundom utvecklas mera lyx i byggnadsväg och göres då taket å stunkorna i schweitzerstil, med ett pinnkors på takåsen. — Stunkorna anbringas vanligen på takåsen, ofta 5 à 6 stycken på en och samma byggnad, och se då ut såsom små skorstenar, eller också nppspikas de i löfträden omkring gårdarna (vanligen i ask) och understundom uppfästas de på en hög, upprest stång. Man anser att 2 à 3000 par starar årligen häcka i dylika stunkor på Gottland".

Man har flerfaldiga gånger gjort den iakttagelsen, att hvarje par årligen inkräktar samma trähålk. Såsom ett bevis derpå nämner äfven hr SYLVAN, att man vid ett hemman på Gottland observerat, att en halt, och tillfölje deraf lätt igenkänlig, stare, trenne år å rad vid sin återkomst om våren intagit samma stunka, oaktadt många andra dylika funnos att välja på. Man ser således härutaf huru lätt det bör vara att bibehålla stararna vid de gårdar, der de en gång utvalt sina bostäder. — När hålkårna uppsättas brukar man inlägga något fårgödsel på deras botten såsom ett värmande underlag.

Såsom flyttfoglar anlända stararna till sina gamla häckplatser redan i Mars eller April, sällan tidigare. De visa sig i början alltid flockvis och fortsätta att vistas tillsammans ända till dess att parningstiden, i första hälften af April, inträffar, då de fördela sig parvis. Man ser vid den tiden båda könen ifrigt sysselsatta med att skaffa meterialier till sina reddar, som de utan någon särdeles konstfärdighet tillrusta uti ihåliga träd af fina grässtrån, hår, fjädrar, ull o. s. v. I slutet af April, eller i början af Maj, har honan lagt 5 å 6 blågröna, enfärgade ägg, hvilka sedermera efter 13—16 dygns förlopp äro kläckta. Ungarna, som matas af båda föräldrarna, hafva icke uppnått en sådan storlek, att de kunna lemna boet förr än efter omkring 3 veckor, och de behöfva äfven derefter ytterligare vård i 14 dagar innan de kunna föda sig sjelfva. De gamla stararna hafva saledes, utom rufningen, i 5 veckors tid ett mycket ansträngande arbete med uppfödandet af ungarna, som icke låta sig nöja med litet, utan deremot jemt och ständigt gapa efter föda. Men oaktadt dessa mödosamma omsorger, äro dock stararna alltid lifliga och muntra. Vid boet sjunga de, liksom för att uppmuntra hvarandra, både flitigt och omvexlande; men deras sång är för oss mera egendomlig än vacker och består af en mängd hvisslande, skärrande och knirkande toner, som äro tydliga efterhärminingar af andra i närheten boende foglars eller djurs läten. Härigenom blifver stararnas sång icke alltid lika på alla orter. Under det att de sjunga vid boet äro de vanligen mycket ifriga och känslofulla, blåsa upp strupen, yfva till fjädrarna och röra häftigt på vingarna.

Sedan ungarna blifvit flygvuxna, slå sig flera familjer tillsammans, och man ser dem då i tallösa, tätt slutna skaror flyga omkring i ängar och lundar för att söka sin föda. Om nätterna hafva de sina bestämda sofställen i lundar och bland vassen vid stränderna af sjöar och floder, till hvilka de vanligen återkomma, äfven om de derifrån flera gånger blifva bortjagade. Stundom kunna de t. o. m. flyga milslånga vägsträckor för att få hvilat öfver natten på dylika omtyckta ställen. De besöka ofta under sina ströftåg öppna betesmarker och gärdesbackar, der de icke sällan lefva bland de betande boskaps-

hjordarna, som lemna dem alldeles ostörda och gerna se dem ibland sig, påtagligen emedan de ifrigt eftersöka och förtära en mängd brömsar och andra besvärliga insekter. Ofta får man till och med se dem på djurens ryggar, ifrigt sysselsätta med att bortplocka en mängd stickande och sugande flugor, som under de varma sommardagarna förorsaka boskapen mycken smärta. Stararna utöfva således äfven här en verksamhet, som gör dem förtjenta af skydd från landtmannens sida.

Stararna hafva en snabb och uthållande flygt, hvarigenom de icke äro bundna att, liksom andra insektsätande foglar, i närheten af sitt egentliga stamhåll eller i grannskapet af sina bon hemta sin föda, utan kunna deremot uppsöka denna långt derifrån. Derigenom lida de aldrig brist på födoämnen, emedan de alltid kunna uppsöka dem, der de finnas ymnigast, och derigenom behöfva de heller icke kifvas eller lefva i strid hvarken sinsemellan eller med andra foglar. I de trädgårdar, der man utsätter hålkar för stararna, kan man af denna anledning äfven utan fara utsätta dylika för de redan omnämnda insektsätande småfoglarna, hvilket alltid blifver en stor fördel. Den berömde naturforskaren LENZ, som noggrannt studerat stararna i närheten af sin bostad, påstår, att för en enda starfamilj dagligen skall åtgå omkring 364 smådjur — sniglar eller insektslarver — och vi hafva skäl att anse det denna summa icke är för högt tilltagen. Har man så 50 à 100 fogelhålkar i sin trädgård, så kan man lätt tänka sig hvilken massa af små skadedjur derstädes skola tillintetgöras, och hvilket kraftigt motvärn man satt för insekthärjningen.

Men da vi nu något omständligare sökt att visa de fördelar, som skyddandet af stararna har till följd, torde vi äfven böra omnämna de dervid förknippade olägenheterna. Först och främst är det påtagligt, att en så stor samling af foglar alltid skall medföra en viss osnygghet, och för det andra torde mången vara mindre trakterad af det larm, som stararna förorsaka genom sitt ständiga qvitter och sina mer eller mindre disharmoniska sånger; men såväl det ena som det andra anse vi till större delen kunna afhjelpas derigenom, att man placerar trähålkarna på något passande, mera afskildt ställe och

icke. sasom mångenstädes är brukligt, fäster dem på sjelfva boningshusen. En annan olägenhet, som man deremot icke är i stand att afhjelpa är den, att stararna, så snart ungarna äro flygvuxna, icke alltid hålla sig qvar i den trakt, der de äro födda, utan begifva sig ut på långa ströftåg för att uppsöka sådana ställen, der de hafva rikligare tillgång på föda. Under tiden framkläckas emellertid, såsom vi redan antydtt, icke så sällan en mängd insektslarver, som sålunda i frid och ro kunna anställa förödelse i trädgårdarna. Detta har mangengang gifvit anledning till, att man underskattat stararnas förtjenster såsom insektsförstörare. Anledningen till detta stararnes totala försvinnande från sin födelse-trakt, torde man få söka dels deruti, att de under fortplantningstiden i det närmaste uttömt det förråd af födoämnen, som den närmaste trakten eller omgifningen hade att erbjuda, dels att denna trakt i och för sig, såsom icke sällan är händelsen, varit så fattig på tjenliga näringsmedel, att stararna redan vid ungarnes uppfödande blifvit nödsakade att begifva sig längre bort för att hemta dylika, och att de således, när ungarna sedermera blifvit flygvuxna, af behof eller vana, tillsammans med dessa åter begifvit sig dit. Slutligen torde de äfven begifva sig bort tillfölje af en medfödd, oemotståndlig vandringslust, äfvensom af den anledning, att man, såsom mångenstädes är fallet, söker att skjuta de nyss flygvuxna ungarna för stekens skull, och derigenom jagar de öfriga på flygten. Men innan afresan om hösten pläga de dock infinna sig vid de gamla häckplatserna, liksom för att taga afsked och se till att allt är i sin rätta ordning. I trädgårdarna blifva stararna stundom skadliga derigenom, att de förtära körsbär och åtskilliga bärfrukter; men man anser i allmänhet att denna skada betydligt uppväges af den nytta de göra. Stundom ser man hela svärmar af starar på akkrarna innan den mogna säden ännu är inbergad; men man har dervid ingenting att frukta, emedan deras besök mest gäller de derstädes talrikt förekommande gräshopporna, sniglarna o. s. v.

I fångenskapen blifver staren mycket tam och haller tillgodo med hvarjehanda födoämnen såväl ur växt- som djurriket. Han har en stor förmåga att efterhärma andra foglars

och djurs läten; äfvenså kan han lära sig att eftersäga ord och att hvissla enklare melodier. Genom sitt fogliga lynne, sin läraktighet och vackra färgdrägt gör han sig föröfrigt alltid omtyckt.

1. Till detta släkte hör äfven en annan art, som blifvit sedd eller skjuten åtskilliga gånger här i landet, men som dock icke egentligen kan räknas till vår fauna. Denna är

Rosenstaren (*S. roseus* LINN.). *Ryggen och de undre kroppsdelarna blekt gråröda eller hvitaktiga med en svag röd anstrykning; hufvudet, halsen, vingarna och stjerten svarta; hufvudets öfre fjädrar äro, isynnerhet hos hannen, förlängda till en lång tofs; ungarna äro brungråa, med mörkare vingar och stert. — Längd omkring 8½ tum. — Gracula rosea NILSS.*

Rosenstararnes egentliga hemland är södra Asiens länder, der de i stor mängd och kolonivis bygga sina bon uti klipphålor och ihåliga träd liksom de vanliga starna. De föra ett kringströfvande lif och sprida sig under vissa år åt alla håll, så att knapast något land i Europa finnes, der icke åtminstone något enstaka exemplar visat sig. Hos oss vet man att denna fogel blifvit sedd eller skjuten minst 8 gånger under de tre sista decennierna, och detta icke blott i södra och mellersta delarna af landet, utan t. o. m. i Lappland. Rosenstaren är en ifrig förföljare af de s. k. vandrande eller egyptiska gräshopporna och det är troligen under förföljandet af dessa som han så ofta kommit på villospår från sitt egentliga hemland. Dessa gräshoppor flyga vida omkring och hafva till och med i temligen stor mängd visat sig här i landet. Författaren har fångat dem på öarna i Wetteru och äfven funnit exemplar döda på stränderna vid samma sjö.

2:dra Underfamiljen. **Skrikor.**

Hithörande foglar hafva en stark, långsträckt, kägellik näbb, med näsborrarna fullständigt betäckta af framätliggande, glesstraliga borstfjädrar. Härigenom skilja de sig ifrån starna; men från de följande eller kråkorna, med hvilka de hafva detta kännetecken gemensamt, kunna de hufvudsakligen endast skiljas på vingpennornas inbördes längdförhållanden. De hafva nemligen den första handpennan alltid betydligt kortare än arm-pennorna, hvilka deremot äro långa så att den utspända vin-

gen får en rundaktig form. Stjerten räcker långt utöfver de hoplagda vingarna och är i spetsen antingen afrundad, med de särskilda pennorna af föga olika längd, eller vigglik, med de mel-lersta pennorna långa och sidopennorna gradvis aftagande i längd.

Skrikorna äro sällskapliga foglar, ehuru de dock aldrig under några förhållanden förekomma tillsammans i så stora, slutna flockar som stararna. De lifnära sig icke allenast af hvarjehanda djuriska ämnen, utan äfven och till stor del af ämnen ur växtriket. De flesta ibland dem vistas nästan uteslutande i skogarna eller på sådana ställen, der större träd finnas. Endast en art hos oss, nemligen skatan, har sitt hufvudsakliga tillhåll i människors närhet, vid städer, byar och gårdar. De flesta äro, såsom vi längre fram skola visa, mera skadliga än nyttiga.

Tillfölje af vingarnas mera korta, afrundade form, är deras flygt temligen osäker, vacklande och sker ryckvis eller stundom sväfvande. De flyga heller icke annat än högst sällan någon längre vägsträcka, utan förflytta sig vanligen endast från träd till träd eller från en skogspark till en annan.

Sina bon hafva dessa foglar uppe i träden och, med undantag af skatan, äro de föga skickliga byggmästare.

Till vår fauna höra 3 släkten.

Skrike-släktet (Garrulus BRISS.).

Hithörande foglar hafva såväl i afseende på lefnadssättet som utseendet en viss öfverensstämmelse med mesarna, och de påminna äfven i flera hänseenden om törnskatorna, med hvilka de till och med af några författare varit förenade i ett och samma släkte. — Näbben är kortare än hufvudet, rät, långdraget kägelformig och med nästan alldeles rak munspringa eller näbbsöm; öfverkäken i sjelfva spetsen något nedböjd och bakom densamma försedd med en svag, men tydlig inskränning; en dylik inskränning finnes vanligen äfven bakom underkåkens spets; vid munvikarna korta borsthår. Näsborrharna tätt betäckta af framåtliggande, glesstråliga hårfjädrar. Vingarna af medelmättig längd; I:sta handpennan af vanlig form, längre än

täckfjädrarna, men betydligt kortare än armpennorna; 2:dra ungefär lika lång som de första armpennorna; 5:te längre än alla de

Fig. 56.

öfriga. Fötterna starkt byggda, med starka och hvassa klor.

Nötskrikans 1:sta handpenna i naturlig storlek.

Fjäderklädnaden yfvig och, med undantag af ving- och stjärt-pennorna, ganska glesstrålig; hufvudet betäckt af långa fjädrar, som efter behag kunna uppresas. — Könen nästan alldeles lika, och ungarna föga olika de gamla.

Skrikorna äro stannfoglar och bebo uteslutande skogarna, der de föra ett mera ensligt lefnadssätt, än flertalet af de öfriga kråkfoglarna. Man träffar dem likväl sedan ungarna blifvit flygvuxna och lemnat boet familjevis eller i temligen stora sällskaper, hvilka dock aldrig bilda några slutna flockar, utan hålla sig mera åtskilda. De stryka heller icke under den tiden så vida omkring, som många andra till denna familj hörande arter, utan vistas mest hela året om i sin födelsebygd.

Likasom mesarna äro de nära nog ständigt i rörelse och flyga oroligt från träd till träd. De äro mycket nyfikna och icke särdeles rädda; men, det oaktadt, ganska försigtiga och varsamma, då de märka sig vara utsatta för någon fara. Detta är isynnerhet förhållandet med nötskrikan. Låfskrikan, som, i de ödsliga trakter hon bebor, sällan ser någon människa, är deremot alltid mera djerf och närgången.

Till skaplynnnet äro skrikorna roflystna och tillgripa icke blott en mängd ödlor, ormslår, insekter o. s. v., utan äfven fogelägg, späda fogelungar och andra varmblodiga smådjur. Härigenom torde de mångenstädes vara ganska skadliga i skogarna. Om hösten besöker nötskrikan ek-, bok- och hasselskogarna, lundar, trädgårdar och odlade fält, som ligga i skogens omedelbara närhet, och tillgriper der nötter, ollon, bär, potatis o. s. v.

De hafva många olika läten och föra i allmänhet mycket larm och skrik, der de förekomma i något större antal. Sina bon bygga de i träden, vanligen tidigt om våren.

Till vår fauna höra blott 2 arter.

1. **Nötskrikan** (*Garrulus glandarius* LINN.). *Rödgrå; stjärten svart med hvita täckfjädrar; vingarna med en hvit fläck och blåa, glänsande, svartbandade täckfjädrar; på hvardera sidan om den smutshvita strupen en svart fläck; pannan hvitaktig med små svarta längdfläckar.* — Längd omkring 14 tum.

Namn: Skrika, Ollonskrika; Skån. Skogsskata; Östergöthl. Lortskrika.

Fig. 57.

Nötskrikan.

Nötskrikan har i det hela taget en mycket vacker färgdrägt. Fjäderklädnaden är öfvervägande rödgrå. Hufvudet framtill hvitaktigt, med små svarta längdfläckar; strupen smutsigt vit, på hvardera sidan begränsad af en aflång, från mungipan nedlöpande svart fläck. Första handpennan nästan helt och hållet

svart, de öfriga svarta med vitgrått utfall; de 4—5 första armpennorna i midten af utfanet hvita med några blåa teckningar å kanterna, de innersta roströda med svarta spetsar. Härigenom uppkommer på den hoplagda vingen en stor, vit fläck och inåt ryggen en mindre, roströd. De flesta täckfjädrarna, åtminstone i utfanet, ljusblåa, glänsande med svarta tvärband. Stjerten svart, dess öfre och undre täckfjädrar hvita. Näbben svart. Fötterna blekbruna. Iris gråhvit.

I de södra och mellersta delarna af landet, åtminstone så långt som eken växer, är nötskrikan en ganska allmän skogsfogel, och i många trakter, der skogarna äro urgallrade och vanvårdade, är hon numera beklagligtvis nära nog det enda större vildbråd på hvilket fogelskytten har att öda sitt krut. Längre upp mot norden blifver hon mera sällsynt, och träffas blott här och hvar parvis eller enstaka. Nordligare än till omkring den 63 breddgraden torde man knappast kunna förlägga hennes vistelseort här i landet, och ungefär samma utbredning tyckes hon äfven hafva i Finland. I Norrige lär hon deremot gå ännu något längre mot norr. Utom Skandinavien bebor hon föröfrigt nästan hela Europa, der skogar eller åtminstone träd finnas.

Nötskrikan vistas såväl i barr- som löfskogar. Om sommaren under häktiden lefver hon parvis och håller sig då vanligen mera tyst och undangömd; men sedan ungarna blifvit flygvuxna stryker hela familjen omkring under skrik och larm i skogarna. Ofta slå sig under dylika förhållanden flera familjer tillsammans, så att man stundom kan träffa på hela flockar af dessa foglar. Sålunda har författaren i en och samma skogspark flera gånger räknat ända till öfver 50 individer, hvilka, sedan de blifvit uppskrämda, den ena efter den andra begifvit sig derifrån. I större, slutna skaror ser man dem, såsom nämnt är, aldrig. De äro lifliga, oroliga och, med få afbrott, från den tidiga morgonen till aftonen i ständig verksamhet. Under varma sommardagar, äfvensom eljest en eller annan timme midt på dagen, hålla de sig dock merändels helt stilla i träden, under det att de qvittra eller smatt gnola på ett för dem egendomligt sätt. Mest uppehålla de sig i träden,

och företrädesvis i dessas täta och lummiga delar, mera sällan ser man dem deremot på marken, der de gå illa och hoppande. Deras flygt är, tillfölje af den mjuka fjäderklädnaden, tyst såsom ugglornas, men ojemn och vacklande såsom skatornas. Stundom ser man dem dervid liksom glida fram med sväfvande, utbredda vingar. Några längre vägsträckor flyga de icke gerna, utan förflytta sig merändels endast från träd till träd eller från en skogspark till en annan närbelägen.

I de trakter, der nötskrikan icke alltför mycket oroas, är hon föga skygg; men eljest är hon ganska rädd och försiktig, uppflyger på långt afstånd då man söker att nalkas henne och vet alltid att noga undvika hvarje förmodad fara. Hon röjer sig dock ganska ofta genom sitt högljudda skrän, som hon ständigt upprepar då hon blifver skrämnd, eller då något i hennes granskap väcker hennes uppmärksamhet och oro. Mest stojande är hon vid häktidens slut då hon ströfvar omkring med sina ungar. Dessa äro, när de lemnat boet, föga skygga, tillfölje hvaraf de mera erfarna föräldrarna icke sällan hafva all möjlig möda att locka dem undan hvarjehanda faror. Visar sig vid sådana tillfällen en roffogel, vare sig hök eller uggla, raka de genast i stor förskräckelse, skrika och larma så att hela skogen genljuder deraf, och genom detta stoj och väsen ditlockas ofta korpar, kråkor, skator, mesar jemte åtskilliga andra foglar, hvarigenom larmet blifver ännu större. Är det då t. ex. en uf eller en annan uggla, som, något bländad af solljuset, har svårt att i hast gömma sig undan, så kringrönnas hon och näbbas på alla sidor, och får vanligen först efter förlusten af en mängd fjädrar aflägsna sig från detta stojande sällskap. Sinsemellan lefva skrikorna deremot i god sämja.

Vi nämnde, att skrikorna i afseende på lefnadssättet hafva en viss öfverensstämmelse med mesarna. Denna likhet är i många fall ganska ögonskenlig och framlyser icke minst i deras sätt att lifnära sig. De äro, som vi veta, allätare och såsom sådana försmå de knappast någonting ätbart ur djur- eller växtriket. Om sommaren, då de i skogen hafva tillgång på insekter, larver, fogelungar, ägg, ödlor o. s. v., utgöra dessa sannolikt deras hufvudsakliga föda; men om hösten, och sedan

hela vintern, då brist börjar uppstå på dylika näringsmedel, tillgripa de hvarjehanda frukter, bär, ollon, nötter, potatis o. s. v., och för detta ändamål besöka de under nämnde årstider icke blott, såsom vi redan omtalat, ek-, bok- och hasselskogarna, utan äfven lundar, trädgårdar och odlade fält, som äro belägna i skogens närhet. Men de förtära sällan på stället hvad de tillgripa, utan flyga vanligen för detta ändamål till skogs med sitt byte. Man får derföre ofta se nötskrikan under en stor del af dagen flyga till och från ollonskogen, trädgården eller potatisåkern, bärande i det utvidgade gapet eller i näbben hvad hon lyckats öfverkomma. På samma sätt hafva vi ju äfven sett att mesarna bete sig då de hemta sin föda, ehuru dessa små foglar icke förmå att flyga så långt, utan vanligen i ett närstående träd eller buske förtära sitt byte. Men skrikorna uppäta dock icke alltid straxt hvad de sålunda komma öfver, utan sörja äfven för framtiden, i det att de på lämpliga ställen hopsamla och undangömma större eller mindre förråder deraf. Detta förstå visserligen icke de egentliga mesarna, men nötväcken, som vi hänfört till deras familj, har dock en dylik lefnadsvana. I likhet med mesarna angripa äfven skrikorna, ihjälhacka och uppäta sjuka foglar, äfvensom sådana, som fastnat i snaror. I roflystnad stå de törnskatorna nära, och mod sakna de icke, synnerligen då de tro sig kunna besegra sin motståndare.

LENZ anser att man bör skydda nötskrikan, emedan hon, enligt hans förmenande, ifrigt skall förfölja och döda unga huggormar; men författaren har sjelf icke sett, ej heller hört omtalas, att hon tillgripit sådana hos oss. Säkert är deremot, att hon gör ganska stor skada i skogarna derigenom, att hon bortröfvar ägg och späda ungar, tillhörande nyttiga foglar; och de insekter, hvilka hon sommartiden förtär, äro vanligen sådana, som kunna anses nyttiga eller åtminstone för kulturväxterna föga skadliga. Af denna anledning torde hon hos oss snarare böra anses som en skadlig än nyttig fogel.

Utom det vanliga lätet: *skräk, skräk*, som nötskrikan ofta låter höra i skogarna, frambringar hon äfven åtskilliga andra ljud, hvilka påtagligen äro ett slags efterhärmmingar af andra

i närheten boende foglars och djurs läten. Salunda får man ofta höra henne, då hon sitter stilla, qvittera och hvissla liksom de mindre sångfoglarna, men svagare och föga harmoniskt, eller utbringa ett läte, som liknar ormvråkens klagande *miáu*, eller har ett visst tycke af ekorrens gnolande.

Hon bygger bo tidigt om våren och lägger 5—7 gråaktiga, brunfläckiga ägg, hvilka kläckas efter 16—18 dygns förlopp. Ungarna vårdas med mycken omsorg af föräldrarna, hvilka de följa ända till nästa fortplantningstid följande ar.

I fångenskapen blifva nötskrikorna under god behandling mycket tama och nöjsamma. För att de väl skola kunna trifvas böra de hafva en stor och rymlig bur. De kunna, i likhet med stararna, lära sig att hvissla enklare melodier och att efterhärma vissa ord.

Nötskrikans kött är ganska välsmakande, och hon skjutes och fångas af denna orsak till icke obetydligt antal i de trakter, der hon mera allmänt förekommer.

2. **Lafskrikan** (*Garrulus infaustus* LINN.). *Rödaktigt grå; öfver- och undergumpen, stjerten, med undantag af de mellersta pennorna, och åtskilliga af vingtäckfjädrarna roströda; hufvudet ofvan svartbrunt.* — Längd omkring 12 tum.

Namn: Rödthjura (den vanligaste benämningen), Tellthjura, Flarskrika m. m.; Lappl. *Guofsak*.

Hufvudet ofvan svartbrunt; från munviken på hvardera sidan om strupen en nedåtlöpande ljus fläck. Bakhalsen, skuldrorna och ryggen rödgråa med gulaktig anstrykning. Strupen och hela framhalsen ljusgråa, hvilken färg småningom nedat undergumpen öfvergår i rostrött. Öfvergumpen äfven roströd, men något starkare färgad. De stora vingtäckfjädrarna, handtäckarna, roten af handpennorna och stjerten, med undantag af dess 2 mellersta pennor, roströda; det öfriga af vingarna, jemte de mellersta stjertpennorna, brungrått. Näbb och fötter svarta. Iris mörkbrun.

Lafskrikan bebor endast de norra delarna af landet, och hon är mångenstädes ganska allmän, der nötskrikan upphört att längre finnas. Hennes region vidtager också egentligen norr

om denna sednares, och hon förekommer sedan så långt mot norden som barrskog växer. Södernt finnes hon i de stora barrskogarna åtminstone ända till straxt söder om Dalelfven, ja det har till och med inträffat, att enstaka individer förrrat sig långt sydligare, såsom till södra Uppland och Nerike *); men endast högst sällan. Hon vistas vanligen hela året om inom ett mera inskränkt område, än de flesta andra foglar, och tyckes icke gerna vilja lemna den trakt, der hon är född. — I Norrige går hon något sydligare än hos oss. I Finland, Ryssland och Siberien är hon ganska vanlig.

Lafskrikan är otvifvelaktigt en af nordens mest egendomliga och märkvärdiga foglar. Hon bebor ganska ofta vidsträckta, ödsliga, af vindfälln och moras uppfyllda skogar, och dessa tyckas hafva gifvit en egendomlig, ja, vi kunna nästan säga, en mystisk prägel åt hela hennes väsende. I en dagbok, förd under en resa i Lappmarken sommaren 1856, har författaren antecknat följande:

”Då man sommartiden vandrar fram i Lapplands ödemarker och följer de slingrande gångstigar, som ursprungligen blifvit trampade af renarna eller af den betande boskapen och som icke så sällan leda igenom oländiga, dystra skogstrakter, omväxlande med sänka kärr och myrar, så tycker man mången gång att naturen, ehuru storartad och skön den än kan vara, likväl saknar någonting ganska väsendtligt, och detta är det uppfriskande lif, som framkallas och betingas af foglarnas närvaro. Der dessa icke finnas, der man icke ser dem eller hör deras sånger och lockljud, förefaller oss alltid ett landskap mer eller mindre dödt och öde, och man ser och beundrar det samma snart sagdt endast såsom vore det en stor och herrlig målning, å hvilken konstnären återgifvit allt, utom det rörliga lif, som foglarna skänka och som är vida mer än en blott ögonfägnad. Man tröttnar snart vid denna enformighet, och den allmänna tystnaden, som endast afbrytes af vindens susande och fjellbäckens porlande, är blott egnad att ingifva en

*) I närheten af Aspa, vid norra ändan af Wettern, såg Jägm. O. MALMÉN en lafskrika i Maj månad.

dyster och vemodig sinnesriktning. Man slår sig ned i skogen på den mjuka mossbädden, för att under en stunds hvila återhemta sina krafter och i stillhet fullfölja sina naturbetraktelser. Allt är tyst och ödsligt, och den åldriga, med grå skägglaf sirade skogen tyckes icke tjena till hemvist för några andra levande varelser, än en otalig mängd stickande myggor och andra småkråk, som oupphörligt besvära vandraren. Men plötsligt får man höra några besynnerliga läten: än sträfft hvisslande, än jamande, än liksom gnällande, och så får man se en fogel af en trasts storlek, med lång röd stjert och ljudlöst sväfvande vingar allt mer och mer närma sig det ställe, hvarest man befinner sig. Kort derpå hör man ytterligare några läten och blir snart derefter varse ännu en eller flera dylika foglar, som alla förhålla sig på samma sätt. Man är nu omringad af en hel familj nyfikna och dumdristiga lafskrikor, en för fogelvännen särdeles glad öfverraskning, som i hast är i stånd att förjaga alla vemodiga tankar på en död natur. Samma upplifvande intryck göra dock icke deras ankomst på den skrockfulle vägisaren. Han betraktar dem vanligen såsom onda förebud och gifver dem den mindre vackra än betecknande benämningen af "styggas olycksfoglar". Sedan man derefter sjelf lärt känna lafskrikans undångömda vistelseort och sett hennes egendomliga lefnadsvanor och beteenden, undrar man i sanning heller icke öfver, att ett folk, som jemt och ständigt lever i den fria naturen och som tager så mäktiga intryck af dess ovanligare företeelser, just uti henne finner en varelse, häntydande på något ofattligt och hemlighetsfullt, och att samma folk i henne vill se ett förebud till någonting ondt, torde hafva sin förklaringsgrund deruti, att det, i enlighet med sitt betraktelsesätt, icke hos henne någonsin torde hafva funnit några särdeles goda egenskaper".

Men i sådana ödsliga skogstrakter, som de härofvan skildrade, har dock icke lafskrikan sitt ständiga tillbåll. Hon förekommer äfven i mera bebodda trakter och har af författaren ofta blifvit anträffad i de skogar, som närmast omgifvit nybyggarnas åkertegar och bostäder. På fjellen håller hon sig mest i barrskogens region, men uppstiger stundom äfven till

björkens. I kanten af kärr och myrar, beväxta med mindre tallskog ses hon ofta.

Lafskrikan är af en ännu rofgrigare natur än nötskrikan. Under sina ströftåg i skogarna öfverfaller hon ofta, ihjälhackar och uppäter andra foglar och deras ungar, och om vintern förtär hon icke sällan skogshöns — orrar, ripor och hjerpar —, som fastnat i utsatta snaror och andra giller. Härigenom gör hon fogelfångaren mycken förträt. Eljest lefver hon under sommaren till stor del af insekter, hvilka hon fångar dels på trädens grenar, liksom mesarne, dels på marken och i flykten.

Ingen fogel torde vara mera nyfiken än lafskrikan. Allt ovanligt, som hon blifver varse, måste hon noggrant undersöka innan hon kan förmå sig att lemna det ur sigte. Detta gör att hon i allmänhet förefaller så dumdristig och föga skygg. Har man träffat på en familj af dessa foglar i skogen, så kan man, om man så önskar, utan svårighet nedskjuta dem allesammans. De flyga knappast längre undan än till nästa träd, fast de höra skotten, för hvilka kamraterna falla, helt nära intill sig. Författaren har till och med kastat stenar efter dem i träden, utan att de förflyttat sig särdeles långt undan, förrän de blifvit träffade. Redan LINNÉ omtalar, att han, under sin resa i Lappland, fann lafskrikorna så näsvisa, att de framkommo och togo mat ifrån honom och hans sällskap, då de uppslagit sin matsäck i skogen. Det är dock icke i alla trakter, som lafskrikan är så djerf och oblyg. Der menniskorna för henne icke längre äro några ovanliga föremål, och der hon ofta blifvit utsatt för fara, tager hon sig temligen väl tillvara. De lafskrikor, som författaren anträffade på södra sluttningarna af Åreskutan i Jemtland, voro vida mera försigtiga och rädda, än de, som kommo före i Lapplands ödsliga, folktomma skogstrakter.

Det dröjde länge innan man hos oss lärde känna lafskrikans bo. Till och med befolkningen i de trakter, der denna fogel är temligen allmän, kunde icke en gång lemna någon upplysning derom, till dess att prosten SOMMERFELT genom lappar i Ostfinmarken, hvilka han särskildt gifvit föreskrifter huru de borde söka boet, lyckades att erhålla detsamma. Seder-

mera hafva flera stycken dylika bon blifvit funna på atskilliga ställen. Orsaken till, att de så länge undgått uppmärksamheten, är helt enkelt den, att den af foglarna, som ligger i boet under det att äggen rufvas och innan ungarna ännu blifvit flygvuxna, håller sig fullkomligt tyst och stilla och således på intet vis förräder boet. Nämnde prost berättar, att om man klättrar upp uti det träd, i hvilket boet händelsevis blifvit funnet, tager fogeln som ligger på äggen och kastar honom ut från samma träd, så söker han att ånyo få lägga sig medan man ännu uppehåller sig i grannskapet. Och den andra maken, som för tillfället icke ligger på äggen, visar alls ingen oro då man nalkas det träd, i hvilket boet befinner sig, utan förhåller sig deremot fullkomligt likgiltig.

Boet, som är sammansatt af fina qvistar, stran, lafvar och dylikt samt inuti beklädt med ängull (*Eriophorum*) och fjäder, bygger lafskrikan mycket tidigt om våren i Mars eller April månader. Äggen äro vanligen 5, smutsigt hvita, med grönaktig anstrykning, och tecknade med gråbruna och grönbruna fläckar, hvilka märändels äro talrikare omkring den tjocka ändan. De lära dock variera ganska mycket, både i afseende på storleken och färgteckningen.

Nötkråke-släktet (*Nucifraga* BRISS.).

Om man jemför de hithörande foglarna med de öfriga af denna familj, så tyckas de i afseende på sin allmänna kroppsbyggnad och utseende bilda liksom en mellanlänk emellan starrarna och kråkorna, men deremot hvad lefnadssättet angår mest öfverensstämma med de egentliga skrikorna. Från starrarna, med hvilka de äfven i färgteckningen hafva en viss öfverensstämmelse, skilja de sig ganska väsentligt på näsborrarna, i det att dessa icke äro nakna, utan, sasom redan blifvit nämnt, täckta af framatliggande borstfjädrar, och föröfrigt äro vingarna af en olika byggnad. Från skrikorna skilja de sig ibland annat på den längre näbben och den fläckiga fjädrdragten. — Näbben längre än hufvudet, rät, med något trubbig, nedtryckt och rät spets; öfverkäken är något längre än

den undre, saknar ryggköl och vanligen äfven inskränningar på sidorna; underkäken är inuti invid hakviken försedd med en kort, men temligen hög och längsgående köl. Vingarna något längre än hos skrikorna, men föröfrigt af nästan samma byggnad; 4:de handpennan längst. Fötterna starka, med hvassa klor. Fjäderklädnaden mjuk och yfvig. — Könen nästan alldeles lika, och ungarna föga olika de gamla.

Nötkråkorna lefva uteslutande i skogarna och äro hos oss stryk- och stannfoglar. I sitt lefnadssätt påminna de, såsom nyss anfördes, ganska mycket om de egentliga skrikorna, synnerligen om lufskrikan; men man kan äfven hos dem i detta hänseende spåra en icke obetydlig öfverensstämmelse med mesfoglarna. Liksom dessa klänga *) de ofta på trädstammarna och hacka med näbben, för att under lös bark och mossor framleta insekter och larver; äfvenså tyckes deras läte icke vara olik med locktonen hos vissa af dessa sednare foglar, t. ex. nötväcken. Ännu mera liknar det dock hackspettarnes; men de hafva äfven ett starkt skrikande läte, *kräk, kräk*, som påminner om nötskrikans skrän.

Om sommaren lefva de parvis, tysta och undangömda i skogarna; men om hösten ser man dem alltid i större eller mindre sällskaper, ja, vissa år, till och med i stora, glesa flockar, som ströfva omkring i landet och företrädesvis besöka nöt- och ollonskogarna. De äro, liksom skrikorna, både glupska och roflystna allätare, som förtära hvarjehanda ämnen såväl ur djur- som växtriket. Sina bon hafva de temligen högt i träden.

Till vår fauna hör blott en enda art, nemligen:

1. **Nötkråkan** (*Nucifraga Caryocatactes* LINN.). *Mörkbrun och tätt beströdd af hvita fläckar; vingarna och stjerten scarta, den sednares alla eller flesta pennor i spetsen hvita; undergumpen vit.* — Längd 13—14 tum; stjerten räcker blott omkring 1½ tum utom de hoplagda vingarnes spets. — *Caryo-*

*) Klättra förmå de naturligtvis icke, emedan hvarken deras klor eller stjärt äro afpassade för ett sådant rörelsesätt.

catactes guttatus NILS. *Corvus caryocatactes* LINN. WRIGHT
Finl. Fogl.

Namn: Nötknäcka; Öland, norra Östergöthl. och Nerike:
Nötskrika *).

Fjäderklädnadens grundfärg mörkbrun, med mer eller mindre grå anstrykning; på strupen och örontrakten hvita längdstreck, men föröfrigt är hvarje fjäder på nära nog hela kroppen i spetsen försedd med en hvit, aflång fläck. Hufvudet ofvan och nacken mörkbruna, ofläckade. Vingarna och stjerten brunsvarta, de förra med en svag, blåaktig skiftning och med de flesta pennorna i spetsen vitkantade, den sednares pennor, med undantag af de 2 mellersta, som stundom äro enfärgade, i spetsen alltid hvita. Näbben och fötterna svarta. Iris mörkbrun.

Anm. Vi hafva förut (sid. 218) anmärkt, att nötkråkans näbb afnötas så starkt, att den hos äldre foglar oftast är betydligt kortare än hos yngre. Detta var för den tyska ornithologen BREHM (den äldre) en fullt tillräcklig anledning att bilda 2:ne skilda arter, af hvilka han kallade den ena, eller den långnäbbade, *N. macrorhynchos* och den andra, eller den kortnäbbade, *N. brachyrhynchos*. Detta ogillades emellertid, som man lätt kan förstå, af NILSSON, SUNDEVALL m. fl. andra forskare, hvilka varit i tillfälle att granska ett större antal exemplar af dessa foglar.

Oaktadt nötkråkan har en ganska vidsträckt utbredning, tyckes hon likväl i allmänhet vara temligen sällsynt. Dock är det ganska troligt, af skäl, som vi snart skola anföra, att hon finnes på många flera ställen än man hitintills observerat henne. Hos oss synes hon företrädesvis bebo de mellersta provinsernas skogstrakter. I Finland tillhör hon, enligt M. v. WRIGHT, den sydvästra delen af landet, hvarest hasseln växer, och i Norrige förekommer hon på många ställen. I det öfriga Europas bergstrakter har hon äfven mångenstädes sitt tillhåll, likaså i Siberien.

Nötkråkan bebor, såsom redan blifvit anfördt, skogarna, och utväljer helst sådana, som äro täta och bergiga, på det

*) I samma trakter kallas deremot den vanliga nötskrikan merändels för *lortsrika*.

att hon, i enlighet med sitt naturliga skaplynn, skall kunna lefva så mycket som möjligt undångömd. Om sommaren eller under fortplantningstiden tillbringar hon i synnerhet ett tyst och ensligt lif, hvarigenom hon ganska ofta helt och hållet undgår uppmärksamheten, äfven i de trakter, der hon icke tyckes vara sällsynt; och detta har sannolikt gifvit anledning till, att hon i allmänhet blifvit ansedd för en mindre vanlig fogel. Om hösten och vintern deremot, då hon familjevis drager omkring i skogarna, och då hon icke sällan besöker mera bebodda trakter, der ek- och hassel växa, ses hon oftare. Hon är äfven en ibland de foglar, som under vissa för sin fortplantning gynsamma förhållanden, förökar sig i otrolig grad och, tillfölje deraf, såsom det synes, i brist på föda, måste företaga mer eller mindre vidsträckta utvandringar från sin födelsebygd till andra trakter*). Dylika vandringar omtalas af flera författare från olika länder och hos oss inträffade en dylik 1844, som antog de mest storartade dimensioner och följdes med uppmärksamhet af ornithologerna. Prof. SUNDEVALL*) yttrar derom:

”De nordligaste ställen, hvarifrån underrättelser derom blifvit bekanta äro: Qvickjock (67°) och Sorsele (65½°), båda inom det egentliga Lappland, öfver granskogen, samt Lycksele (enl. LÖFVENHJELM) och Jemtland, hvarifrån Riksmuseum erhöill flera exemplar. Derifrån hade de förekommit åt söder genom alla svenska provinser: från Upland och Östergöthland samt Wermland och Bohusländska skärgården uti nästan alla delar af Skåne. På Seland hade de synts i stor mängd, samt vidare i Holland, Belgien, Frankrike och s. v. Tyskland (Baden). Åt östra sidan hade de förmärkts i Finland och trakten af Petersburg, men underrättelser saknas öfver förhållandet längre söder ut. — I Sveriges mellersta provinser började de märkas i slutet af Augusti eller straxt efter sedan ungarna blifvit fullvuxna; men de väckte ej särdeles uppmärksamhet förrän de i första hälften af September började flytta eller stryka längre

*) Jemför hvad som (sid. 157) blifvit anfördt angående sidensvansens vandringar.

**) Svenska Fogl. sid. 115.

omkring. I Upland och Södermland tyckas de hafva varit allmännast omkring slutet af September och början af oktober, hvarefter de aftogo. Men öfver allt i hela det sydliga Sverige och de öfriga nämnda länderna, hafva de förekommit samtidigt; de hafva börjat visa sig i början af September och synts ymnigast mot medlet af Oktober, hvarefter de aftagit. I alla mindre skogiga länder (Öster- och Westergöthland, Bohusläns skärgård, Skåne, Belgien, Frankrike) har man uppgifvit att de drogo omkring, spridda i små flockor af 5—10 stycken och flyttade mot söder; sannolikt emedan detta varit verkliga förhållandet, som bättre kunnat märkas på slättbygder.

I början trodde man öfverallt att dessa flockar kommit från andra länder och blott flyttade igenom; här gissade man att de kommit från Siberien, hvilket dock tydligen ej är möjligt. Man kan ej finna någon annan rimlig förklaring öfver detta fenomen, än den, att dessa foglars fortplantning lyckats ovanligen väl det året; möjligtvis sålunda, att fullvuxna ungar blifvit efter nästan alla lagda ägg, då kanhända under andra år blott ett och annat af äggen plägar ge flygfärdiga ungar. De ojemförligt flesta af de exemplar, som då erhöles, voro årsungar. Då födan om hösten började tryta för det ovanligt stora antalet, tvingades de att stryka omkring för att söka derefter och småningom råkade de i en slags flyttning mot söder. Sålunda har det sannolikt öfverallt, i en del af September, varit de i grannskapet födda exemplaren, som visat sig; i Oktober hafva de ankommit, som voro från aflägsnare trakter. Säkert har största antalet förgatts af svält eller blifvit dödade af menniskor och rofdjur, eller drunknat, kanhända i Östersjön och Medelhafvet. Men öfverallt hafva många exemplar qvarstannat, hvarföre de under följande vintern och hela året 1845, i allmänhet syntes vara talrikare än vanligt. — Deraf att de träffades långt upp i Lappland, skulle man kunna sluta, att de äfven vanliga år finnas der, men ej blifvit anmärkta. Detta är visserligen möjligt, ehuru det förefaller mindre sannolikt. Deras nordliga förekommande kan möjligtvis äfven förklaras derigenom, att utvandringarna hemifrån

ej blott skett i sydlig riktning, utan äfven, till någon mindre del, i nordlig. Detta är så mycket troligare, som nötkråkan ej hör till de egentliga flyttfoglarna och således saknar den instinkt som leder dessa sednare. Men äfven verkliga flyttfoglar befinnas ofta hafva förvillat sig upp till Lappland, t. ex. råkan. Hvilketdera som är det rätta skola framtida iakttagelser utvisa”.

Under sina vandringar och ströftåg om hösten och vintern är hon föga skygg. Träffar man på en flock i nötskogen kan man, med iakttagande af någon försigtighet, nära nog vara säker om att få skjuta de flesta. I de täta granskogarna är hon deremot svårare att komma åt, emedan hon håller sig tyst och väl förstår att dölja sig, då hon märker någon fara. I flykten, äfvensom i sina rörelser på marken, liknar hon ganska mycket de egentliga skrikorna.

Författaren har icke varit i tillfälle att nog tillräckligt iakttaga nötkråkan i den fria naturen, för att med vissnet kunna afgöra huruvida hon bör kunna anses såsom en för skogarna nyttig eller skadlig fogel; men hennes i många fall nära öfverensstämmelse med de båda skrikorna tyckes icke berättiga till något särdeles godt vitsord. Hon är helt säkert, liksom dessa sednare, både glupsk och rofgirig, hvarigenom andra foglars ägg och ungar ofta torde blifva hennes byte. Säkert är, att hon ofta uppäter sådana foglar, som fastnat i snaror och giller, och att hon föröfrigt är snål efter kött har man sig väl bekant. Men under alla förhållanden synas dock insekter och dessas afföda samt bär, sädeskorn, frön, ollon och isynnerhet hasselnötter utgöra hennes mest eftersökta och omtyckta föda*). Att hon således i någon mån är nyttig i skogen torde icke kunna förnekas, synnerligen som de insekter och larver, hvilka hon derstädes hufvudsakligen tillgriper, äro verkliga skadedjur. Liksom nötskrikan gömmer hon för kommande behof hvad hon på en gång icke kan förtära, och man ser henne ofta flyga

*) Om hösten lärer hon, enligt NILSSON, fastna i donor, som blifvit betade med rönnbär.

från hassel- och ekskogen med det uttänjbara svalget så uppfyllt af nötter och ollon, att det tillfölje deraf visar sig liksom säckformigt utvidgadt. De förra eller nötterna klyfver hon emellan käkarna, i det att hon bringar dem i ett sådant läge, att de med sin fog komma midtöfver den upphöjda underkäskölen, hvilken helt och hållet tyckes vara afsedd för detta ändamål. De mera mjukskaliga ollonen håller hon deremot vanligen fast mellan tårna under det att hon med näbben hackar sönder dem.

Författaren har aldrig sett nötkräkans bo och vet icke med visshet om det någonsin blifvit tillvarataget hos oss. Dr BREHM säger äfven att han först i sednare tider lärt känna detsamma i Tysland. Det lärer efter hans uppgift vara temligen stort och befinna sig uppe i träden, omkring 20 fot ifrån marken, samt vara sammanfogadt af granqvistar och inuti hafva en bale af torra grässtran. Äggen äro af en blekt gråblå grundfärg och föröfrigt tätt beströdda med ljusbruna fläckar. De äro något större än nötskrikans och hon lägger dem tidigt om våren i likhet med lafskrikan.

Köttet är ganska smakligt.

Skatslägtet (Pica AUCT. VET.).

Om man jemför arterna till detta slägte med de öfriga kräkfoglarna, så skall man lätt finna, att de i allmänhet taget mest öfverensstämma med skrikorna, och att deremot deras likhet, vare sig i utseende eller lefnadssätt, med kräkorna är mindre väsendtlig. Från alla skilja de sig, utom genom andra kännetecken, ganska lätt derpå, att stjerten är mycket lång, — betydligt längre än de hoplagda vingarna — och att dess mellersta pennor äro längre än de öfriga, som gradvis blifva kortare. Härigenom får stjerten en vigglik form. — Näbben är ganska stark och af grof byggnad; munspringan icke rak, såsom hos skrikorna, utan något böjd; öfverkäken med otydligt hak bakom den svagt nedböjda spetsen. Vingarna nästan såsom hos skrikorna; men den första handpennan är smal och

uti infanet, såsom vidstående figur utvisar, något inskuren; 4:de och 5:te lika långa och längst. Fötterna temligen starka;

Fig. 58.

Första handpennan hos Skatan.

klorna vanligen icke så hvassa som hos skrikorna *). Fjäderklädningen temligen yfvig, men hufvudets fjädrar

äro af vanlig längd. — Könen lika, och ungarna föga olika de gamla.

Skatorna äro stannfoglar, som hafva sina stamhåll i bebyggda trakter och vanligen sina bon i närheten af menniskoboningar. Egentliga skogsfoglar synas de aldrig vara. De lefva gerna tillsammans, familjevis eller i större och mindre sällskaper, utom under fortplantningstiden, då de helst vistas parvis inom skilda områden.

I afseende på lefnadssättet likna de föröfrigt, såsom nyss nämnades, ganska mycket skrikorna, hvilka de dock vida öfverträffa i slughet och försigtighet.

Deras föda är mycket omvexlande och de tillgripa snart sagdt allt ätbart ur såväl djur- som växtriket, och, af naturen mycket glupska och roflystna, uppåta de icke allenast andra foglars ägg, utan öfverfalla äfven ofta, döda och bortföra deras späda ungar.

De hafva flera olika läten, men det vanliga är sträft och liksom skrattande. Stundom föra de mycket skrän och larm. Sina bon bygga de särdeles konstmessigt i träden.

Till vår fauna hör blott en enda art, nemligen:

1. **Skatan** (*Pica caudata* LINN. **). *Svart, med skulderfjädrarna, bröstets undre del, magen och större delen af handpennornas infan hvita; bakryggen vid stjertroten mer eller mindre gråhvit; vingarna och stjerten vackert skiftande med grön-*

*) Detta är helt säkert en följd derutaf, att skatan mera uppehåller sig på marken än dessa sednare foglar.

**) Vi hafva här anført LINNE, ehuru han egentligen icke gifvit skatan denna benämning, utan, såsom Prof. SUNDEVALL anmärker, i sin *Syst. Nat. VI* skrifvit "*Pica caudata*" blott såsom ett kännetecken.

och blåaktig metallglans; undergumpen och benen svarta. —
Längd omkring 17 tum.

Namn: Gottl. *Skära*; Upl. *Skjura*; Norr. *Skjur*, *Skjer*; Lappl. *Ruossa*.

Fig. 59.

Skatan.

Varierar någon gång helt och hållet eller till stor del vit. Stundom grå, der hon eljest är svart. I Norrland, vid Stockholm och flerstädes få skatorna stundom de yfviga ryggfjädrarna hvita eller gråaktiga, hvarigenom ett bredt hvitt tvärband uppkommer på bakryggen. Denna sednare varietet finnes äfven i Ungern och Kärnthern och har af Pastor BREHM blifvit beskrifven som en egen art under namn af *Pica leuconota*.

Skatan är en fogel, som helt säkert de aldra flesta af våra läsare sett eller känna till. Men ehuru detta i allmänhet är förhållandet, tro vi likväl, att mycket angående hennes utbredning inom landet, mycket rörande hennes lefnadssätt och skaplynne ännu undgått uppmärksamheten och att, tillfölje deraf,

hennes inflytande på våra ekonomiska förhållanden, d. v. s. den nytta eller skada hon tillskyndar oss, icke äro tillfyllest kända eller till sin betydelse rätt uppfattade af flertalet bland våra landtmäu. Det förhåller sig nemligen med skatan liksom hvarje annat föremål, som man dagligen ser, att hon icke blifvit egnad någon synnerlig uppmärksamhet; men just sådana foglar eller djurarter, hvilka så att säga lefva ibland oss och således mer än några andra ingripa i våra alldagliga förhållanden, synes det oss, om man förbiser det rent vetenskapliga intresset, vara af ännu större vikt att närmare lära känna, än sådana, med hvilka vi blott hafva en mera aflägsen beröring. Vi anse oss derföre i det följande böra något utförligare redogöra för det viktigaste af denna fogels ekonomi.

Skatan har en ganska vidsträckt utbredning. Hon förekommer nära nog öfver hela Europa, äfvensom i norra Afrika och i en stor del af Asien. Äfven i Nordamerika finnas skator, som endast i afseende på storleken synas afvika från de europeiska. Inom Sverige är hon allmän på de flesta ställen der åkerbruk idkas, således icke blott i de södra och mellersta provinserna, utan äfven temligen långt mot nordn. Man har gjort den iakttagelsen hos oss, att hon åtminstone går så långt norrut, som granen bildar skog. I Norrige, längst kusten, hvarest hon genom fiskafskräden och dylikt har rikare tillgång på föda, går hon ännu högre mot nordn. Hon finnes der t. o. m. ända vid Hammarfest.

Skatan har i de aldraflesta fall sitt stamhåll i bebodda trakter, der hon vanligen hela året om vistas inom ett temligen inskränkt område. Merändels bygger och bor hon i närheten af hus och gårdar, mera sällan i skogen nära derintill. Vid torp och skogshemman, som i sin omedelbara närhet icke hafva några större träd, såsom fruktträd, lönnar, almar, oxlar, rönnar o. s. v. bygger hon dock alltid i den närbelägna skogen, der hon äfven under sådana förhållanden mest uppehåller sig. Denna olikhet i skatans vistelseort synes utöfva ett ganska stort inflytande på hennes lefnadssätt och skaplynne. I förra fallet, då hon dagligen ser människor, är hon mindre skygg om hon finner sig vara fredad och betydligt mera försiktig om

hon tror sig vara utsatt för förföljelse; i sednare fallet deremot förhåller hon sig nästan alldeles som andra skogsfoglar, hvilka emellanåt eller under vissa årstider besöka bebodda ställen, och liknar nötskrikorna deruti, att hon genast under skrik och varningsrop flyger till skogs om hon blir uppjagad. I henne hafva vi sålunda ett ytterligare exempel på hvilket mäktigt inflytande menniskan utöfvar på de djurarter, som bo i hennes närhet.

Skatan är i många hänseenden af naturen mera rikt begåfvad, än flertalet af de öfriga kråkfoglarna, och om man vill söka att utforska hennes inre väsende, så skall man tydligen finna, att slughet, list, mod och roflystnad äro hos henne de mest framstående karaktersdrag.

Hon är liflig, munter och i ständig verksamhet. På marken rör hon sig dels i skridt, som de egentliga kråkorna, dels hoppande såsom skrikorna. I sednare fallet håller hon nästan alltid den långa stjerten något upplyftad, tydligen i afsigt att skydda densamma mot nötning och smuts. Hennes flygt liknar i det närmaste skrikornas, ehuru den, tillfölje af stjertens längd, är ännu mera vacklande och osäker än hos dessa foglar. Sällan ser man henne flyga någon längre sträcka, men då detta någon gång inträffar, höjer hon sig vanligen ganska högt i luften. I blasväder reder hon sig temligen dåligt.

Då skatan vistas i städerna, eller vid byar och gårdar, lär hon sig snart att känna de personer, som hon dagligen ser omkring sig, och hon urskiljer med en beundransvärd noggrannhet den, som vill henne väl, från den, som är fiendtligt sinnad emot henne. Vid mångfaldiga tillfällen ådagalägger hon i detta hänseende en slughet och varsamhet, som man sällan blir varse hos några andra foglar. Hon undviker sorgfälligt alla försåt, och har hon blott en gång sett verkan af skjutgevär, är hon sedermera i ytterlig grad försiktig och låter icke gerna jägaren komma inom skotthåll. Den skarpa synen och hörslen komma henne dervid väl till pass. Man har äfven velat påstå, att hon skulle hafva ett så fint väderkorn, att hon t. o. m. på långt afstånd skulle kunna vädra krutet och derigenom hafva lätt att undfly jägaren; men detta eger alls ingen grund. Det

är hufvudsakligen synen, som dervid kommer henne till hjälp, liksom det äfven är genom denna som hon i de flesta fall upptäcker de födoämnen, hvilka tjena henne till näring*). Mången gång kan det likväl tyckas ganska märkvärdigt, att skatan sorgfälligt undviker t. o. m. sådana ställen, der jägaren undan gömd ligger i försåt för att skjuta henne; men då man tager i betraktande de omständigheter under hvilka detta i allmänhet sker, och då man känner denna fogels skaplynne, så torde man utan svårighet finna förklaringen härtill. Vi hafva redan anmärkt, att slughet och varsamhet äro hos skatan ganska framstående, medfödda egenskaper; men dessa kunna med tiden ännu mera utvecklas hos henne, och hon lär sig i allmänhet genom erfarenhet ganska mycket, som sedermera blifver för henne af stor nytta. Sålunda är det påtagligen tillfölje härutaf som hon förstår att undvika den lurande skytten, hvars dödande vapen hon nogsamman känner igen, och, enligt vår uppfattning, är det äfven af denna anledning som hon med en viss skygghet eller stundom med iakttagande af stor försigtighet närmar sig de ställen, hvarest hon någon gång förut blifvit utsatt för fara. Författaren har flera gånger besökt landt gårdar, der skatorna under en längre tid icke blifvit oroad och hvarest de, tillfölje deraf, i början voro ganska lätta att komma inom skotthåll; men hvarest de sedermera efter en kort förföljelse blifvit så rädda och varsamma, att det nära nog varit en omöjlighet att få skjuta en enda. Om man än lade ut för dem det läckraste lockbete, bjöd dem dock deras slughet att afstå derifrån, ända till dess att de ansågo all fara aflägsnad. Man ser visserligen äfven att de flesta andra foglar taga sig tillvara sedan de märkt sig vara utsatta för förföljelse; men detta sker merändels endast på sådant sätt, att de under en vild flykt aflägsna sig, då skatan deremot, såsom det tyckes, först efter en slug öfverläggning räddar sig undan.

Men lika slug och försiktig, som vi hafva sett att skatan är, då hon har för afsigt att skydda sig mot en mäktigare

*) Vi skola vid nästa släkte mera utförligt redogöra härför, och kunna föröfrigt hänvisa till det, som rörande foglarnas yttre sinnesorganer redan i det föregående blifvit anfördt. Se sid. 10.

fiende, lika tilltagsen, djerf och roflysten är hon äfven, då hon emellanåt gifver sig i kamp med varelser, som äro henne underlägsna i styrka, eller då hon tror sig kunna tillfoga andra foglar och djur någon skada, utan att sjelf alltför mycket behöfva blottställa sig. Merändels söker hon dock, när något ovanligt förefaller och tager hennes uppmärksamhet i anspråk, genom ett ideligen upprepadt skärrande, skrattlikt läte, tillkalla sina i grannskapet varande kamrater, och dessa uraktlåta heller aldrig att infinna sig för att sedermera i korus instämma i larmet. Är det då en katt, som uppspetat i ett träd, en hund, som i fred vill gnaga köttet af ett ben, en uggle eller annan ovälkommen gäst, som visat sig, så lemnas ingendera af dem i ro, utan de ansättas på alla sidor och komma stundom i svårt bryderi för dessa påflugna skrikhalsar. Samma skrän uppstämma äfven skatorna då man söker att närma sig deras bon, hvarest fosterkärleken alltid i väsendtlig mån öfvervinner den naturliga räddslan och försigtigheten.

Utom det nu omtalade skrattande läte, har skatan äfven många andra ljud, och låter dessutom, såsom förut (sid. 64) blifvit nämnt, stundom höra ett svagt hvisslande, som skall föreställa en slags sång. Genom flera af dessa läten, äfvensom genom sangen, påminner hon mycket om skrikorna. I fångenskapen lär hon sig lätt att eftersäga vissa ord, som man ofta upprepar för henne.

Vi vilja nu redogöra för de födoämnen, som hufvudsakligen tjena skatan till näring, för att derigenom kunna bedöma hvilket inflytande hon utöfvar på våra ekonomiska förhållanden och huruvida vi böra anse henne såsom en nyttig eller skadlig fogel. Af det föregående veta vi redan, att hon är en allätare, som icke försmär någonting ätbart hvarken ur djur eller växtriket; men liksom de flesta andra foglar, hörande till denna familj, för hon en något olika diet under olika årstider, eller alltefter som det ena eller andra födoämnet finnes i större eller mindre mängd. Om vintern tillgriper hon derföre hvarjehanda afskräden från köken, åtskilliga på träden qvarsittande frukter, såsom rönnbär, oxelbär o. s. v., sädeskorn vid bodarna eller i kreatursspilling och, då marken är bar, uppsöker hon ofta

under mossa inkrupna insekter, larver och puppor. Stundom afäter hon knopparna på fruktträden och bland löf och affall i trädgårdarna framletar och förtär hon nedfallen frukt m. m. Äfvenså tillgriper hon under samma årstid (döda) råttor och foglar, och då slagit förrättas vid gårdarna infinner hon sig alltid för att bortsnappa stelnad blod, kött o. s. v. Om våren och sommaren förtär hon en stor mängd insekter, larver, puppor, sniglar och maskar; men derjemte, synnerligen under fortplantningstiden, fogelägg och späda fogelungar, eller till och med fullvuxna mindre foglar. Det lärer heller icke så sällan inträffa att hon dödar, bortför och uppäter kycklingar, unga dufvor och andra ungar af gårdens befjädrade tamdjur. Om hösten lefver hon mest af bär och frukter i trädgårdarna.

Skatan har ett stort begär att stjåla, och i allmänhet har det visat sig, att hon mest tycker om det, som hon bortröfvat och liksom är medveten om att hon icke har rättighet att behålla. Vi hafva förut antydt, att det ligger i de flesta kråkfoglars natur, att bortföra och gömma glänsande saker. Detta begär eger äfven skatan, ehuru icke så starkt utbildadt, som hos några bland de egentliga kråkorna. Men födoämnen, som hon på en gång icke kan förtära, gömmer hon alltid för kommande behof, dock stundom på sådana ställen, dit sedermera endast slumper för henne.

Vill man nu sammanställa hvad vi i korthet anfört om skatan, så visar det sig påtagligen, att hon är en slug, förslagen och roflysten fogel, som i allmänhet taget måste betraktas såsom öfvervägande skadlig. Det eger visst sin rättighet att hon äfven bidrager till utrotandet af en mängd för kulturväxterna skadliga smådjur, och att hon ofta i god tid genom larm och skrik varnar husfoglarna för höken; men hon tager så stor ersättning för dessa tjänster, att vinsten i de flesta fall blifver snart sagdt ingen. Man har velat påstå, att hon vid de gårdar, der hon har sitt ständiga tillhåll, af försigtighet icke skulle göra skada genom att döda andra smådjur, som derstädes underhållas; men författaren har sig icke bekant om detta med säkerhet blifvit utredt.

I träden vid gårdarna ser man ofta skatans af ris och pinnar konstigt sammansatta bo. Det bygges af henne med mycken omsorg, och för dess fulländning åtgår vanligen ganska lång tid. Redan i Januari eller Februari ser man henne draga materialier till detsamma, och i början af April är det vanligen fullt färdigt. Det har till underlag ris och qvistar, på hvilka ett temligen tjockt lager af jord uppföres. Detta betäckes sedan med fina rötter, hvarpå en bale tillrustas af borst, hår och mjuka fjädrar. Ofvanpå allt detta flätas slutligen af taggiga qvistar ett tak, som gifver skydd icke endast mot oväder, utan äfven mot roffoglar och andra fiender, och på sidan lemnas en, eller stundom tvenne, öppningar för in- och utgåendet. Ofta bygger skatan det nya boet tätt öfver det gamla, så att man stundom ser 4, 5 eller ännu flera bon uppstaplade på hvarandra eller tillhopa i samma träd. De gamla stå då obegagnade eller blifva stundom inkräktade af andra foglar. Vissa år bygger hon dock betydligt högre upp i träden än andra, och man har velat påstå, att detta sker tillfölje deraf, att hon skulle vara liksom medveten om den instundande sommarens väderleksförhållanden. Sålunda säger man, att hon bygger högt då hon förväntar en regnig sommar, emedan hon derigenom vill undvika regndropp från trädgrenarna; men att hon deremot bygger lågt då hon förväntar en het sommar, emedan hon då behöfver skydd och svalka. Vi veta icke huru mycken tillit man kan sätta till denna sägen; men det är dock vår öfvertygelse att mycket i naturen, äfven af detta slag, är värdt vida mer uppmärksamhet, än man derät vanligen egnar.

Omkring medlet af April, eller stundom något sednare, har skatan laggt ägg. Dessa äro till antalet vanligen 4—6, sällan flera, till färgen blekt grönaktiga och tätt beströdda med grönbruna fläckar, hvilka isynnerhet vid den tjockare ändan äro mer eller mindre sammanflytande; till formen äro äggen långsträckta. Ungarna vårdas med mycken omsorg af föräldrarna, hvilka, såsom vi förut antydt, vid boet äro vida mera tilltagsna och orädda än eljest.

I fångenskapen blifva skatorna lätt tama, vänja sig snart att flyga ut och in och att följa sin vårdare, som de väl igen-

känna, under hans vandringar i det fria. Vid gårdar, der man har dufvor och höns, är det ganska fördelaktigt att hålla en eller annan tam skata, emedan hon genom sin skarpa syn redan på afstånd blifver höken varse och genom skrik, som husfoglarna väl förstå att gifva akt på, alltid gifver detta tillkänna. Vänjer man henne tillika att på något bestämdt ställe få tillräcklig föda, så gör hon sällan någon skada. Föröfrigt är skatan en särdeles vacker fogel och alltid mycket roande genom sin läraktighet; men hon har dock en osed, som hon aldrig kan öfvervinna, nemligen att stjäla och gömma undan allt hvad hon kommer öfver.

I Östergöthland brukar man på flera ställen lägga hönsägg i skatbon för att låta skatorna ligga ut desamma. Att detta lyckas ganska väl kan författaren af egen erfarenhet intyga. Man bör dock, ehuru det icke är alldeles nödvändigt, iakttaga den försigtigheten att med sot, kol eller med någon passande vattenfärg öfvermåla äggen, på det att deras hvita färg icke måtte hos skatan väcka misstankar. Tvenne stycken ägg kunna godt ligga i boet, då skatäggen borttagas. När kycklingarna blifvit kläckta, hvilket de sjelfva genom ett fint pipande låte gifva tillkänna, måste de borttagas så snart som möjligt och uppfödas på vanligt sätt. Skatan kan med bästa vilja icke uppföda dem.

Vill man utrota skatan så låter detta bäst sig göra vid boet, hvarest man med lätthet kan borttaga både äggen och ungarna. Att förstöra boet, såsom vissa författare föreslå, är deremot det sämsta utrotningsmedel. De bygga då på annat håll och man får dubbelt besvär. Detta gäller äfven för rofoglarna, korparna och kråkorna. De begagna under en lång följd af år samma bo, eller, såsom skatan, åtminstone samma eller ett närstående träd att häcka uti.

3:dje Underfamiljen. **Kräkor.**

Hithörande foglar hafva en stark och, i de flesta fall, en ännu mera långsträckt näbb än de egentliga skrikorna, från hvilka de äfven i afseende på näbbformen skilja sig derpå, att springan emellan de båda käkarna är något böjd; näsborrarna

dolda af mycket täta, framåtliggande långa, styfva och borstlika fjädrar. Men från de sistnämnde foglarna skilja de sig dock lättast på vingarna, som äro mycket mera spetsiga till följe derutaf, att armpeonorna äro betydligt kortare. Föröfrigt är förhållandet emellan vingpennornas längd hufvudsakligen följande: 1:sta handpennan något längre än de yttre armpennorna, den 3:dje och 4:de längst. Stjerten räcker blott föga utanför de hoplagda vingarna och är i spetsen afrundad eller nästan tvär. Fötterna undersätsiga och temligen starka.

Fi g. 60.

Kajans första handpenna i naturlig storlek.

Till denna underfamilj höra de största foglar inom tättingarnas ordning, ja korpen är till och med den största af alla hittills kända foglar, som ega sång- och muskelapparat (se sid. 31). De äro med få undantag ganska sällskapliga, och några arter lefva till och med under fortplantningstiden tillsammans i större eller mindre kolonier. I afseende på valet af föda äro de föga grannliga, utan hålla tillgodo med snart sagdt allt ätbart ur såväl djur- som växtriket. Vissa arter, sasom t. ex. kråkan och kajan, lefva dock mest af insekter. Under fortplantningstiden vistas de dels i skogarna, dels på slättlandet, dels i städer eller vid kyrkor och gamla byggnader. Några äro stann- och strykfoglar, andra flytta bort under den kalla årstiden. Somliga äro mycket skadliga, andra öfvervägande eller nästan uteslutande nyttiga.

De flyga vida bättre än skrikorna, och några hafva till och med en mycket snabb, uthållande och vacker flygt.

Sina bon hafva de dels upp i träden bland grenarna, dels uti ihåliga träd, uti hål i murar, byggnader o. s. v.

Till vår fauna hör blott ett enda slägte:

Kråkslägtet (Corvus LINN.).

Liksom hos stararna, är näbben icke allenast hos de särskilda arterna till detta slägte något olika till formen, utan

detta är äfven i viss mån förhållandet hos individerna af en och samma art i olika åldrar. Sålunda är näbben hos ungarna och yngre foglar alltid kortare än hos de äldre, och hos dessa sednare försvinner småningom genom nötning äfven inskränningen bakom öfverkäkens spets. En sådan nötning af näbben föregår regelmässigt hos alla arterna; men hos råkan, som använder näbben för uppgräfvandet af under jordytan befintliga födoämnen, nötes den ännu mera, så att äfven de framåtliggande borstfjädrarna, hvilka täcka näsborrarna, efter hand alldeles försvinna. I afseende på de kännetecken, hvarigenom arterna till detta slägte skilja sig ifrån de föregående, vilja vi, till förekommande af en öfverflödigt vidlyftighet, endast hänvisa till det som redan blifvit yttradt rörande underfamiljens igenkännande. — Könen äro till färgen nästan lika, och ungarna äro föga olika de gamla.

Ehuru de särskilda hithörande arterna i afseende på lefnadssättet och skaplynnnet förete åtskilliga mer eller mindre i ögonen fallande olikheter, hafva de dock tillika i flera hänseenden sinsemellan så många öfverensstämmelser, att vi här vilja betrakta dem tillsammans och i några korta drag söka att teckna deras mest framstående, gemensamma egendomligheter. De förnämsta olikheter i deras lefnadssätt, naturell och skaplynnne, som man i allmänhet förmärker, betingas hufvudsakligen af deras olika kroppsstorlek och skiljaktiga vistelseort. Sålunda äro de småväxta och svagare arterna, med hänsyn till våra ekonomiska förhållanden, att betrakta såsom nära nog oskadliga, eller till och med under vissa förhållanden såsom mycket nyttiga foglar, då de större och starkare deremot äro att anse, om icke såsom uteslutande, åtminstone såsom öfvervägande skadliga.

I afseende på förståndsförmögenheterna äro dessa foglar af naturen ganska rikt begåfvade. Genom erfarenhet sätta de sig snart in i de mest olikartade förhållanden och veta äfven att lämpa sitt lefnadssätt fullkomligt efter omständigheterna. List, slughet och en försigtig beräkning gifva sig tillkänna i alla deras förehafvanden. Djerfhet och dristighet sakna de heller icke, ehuru dock alltid dessa egenskaper äro parade med en viss försigtighet och sjelfbeherrskning. Hvad erfarenheten

en gång lärt dem, behålla de sedermera för hela lifvet och meddela äfven mången gång hvad de blifvit varse åt sina kamrater, som i allmänhet ganska väl förstå att uppfatta det. Under sina jagter och ströftåg efter byte lägga de i dagen lika mycken slughet som mod och dristighet, och de utfinna alltid något medel att förskaffa sig sitt uppehälle, äfven då nöden som aldrig värst ansätter dem.

Deras dagliga lif fortlöper under många och olikartade vexlingar, ehuru man dock äfven deri ofta kan spåra en viss regelbundenhet. Med undantag af ett par timmar vid middagstiden, äro de vanligen från den tidiga morgonen ända till den sena aftonen i en beständig verksamhet. De äro ibland de första foglar, som vid dagens inbrott låta höra sin stämma, och deras sträfva skrän förnimmer man ännu efter sedan solen gått ned om aftonen. Nätterna tillbringa de antingen i skogen uti höga, lummiga träd, eller också uti gamla byggnader, kyrktorn o. s. v. Vanligen hafva de sina bestämda sofställen, dit de om aftnarna samlas för att tillbringa natten tillsammans, och sådana ställen kunna till och med vara långt aflägsna från de platser, der de eljest om dagen mest vistas. Tidigt om morgnarna lemna de dessa nattherbergen och fördela sig åt alla håll, parvis eller i små sällskaper, för att söka sin föda.

De äro i allmänhet mycket rörliga och lifliga foglar. Flera ibland dem, såsom t. ex. korpen, råkan och kajan, hafva till och med en nästan lika snabb, uthållande och vacker flygt som många roffoglar och dufvor. Sålunda ser man dem än flyga rakt fram med hastiga vingslag, än liksom segla i luften med nästan orörliga vingar, än göra hastiga vändningar och evolutioner, eller plötsligt nedstörta till marken från en betydlig höjd liksom falkarna. Detta är, såsom vi nyss nämnde, isynnerhet förhållandet med korpen och de mindre arterna, hvilka man stundom får se störta sig ned från en höjd af flera hundra fot och ånyo långsamt höja sig upp i luften för att kort derpå förnya samma manöver. Kråkan är deremot mera trög i sina rörelser, och flyger sämre än sina öfriga samslägtingar. Deras rörelser på marken äro icke, liksom skrikornas, hoppande, utan de gå framåt med afmätta steg, nickande med hufvudet

liksom dufvorna. Korpen håller dervid kroppen mera upprätt än de öfriga, hvilket äfven är förhållandet då han sitter i träden. Fjädrarna, som dessa foglar nästan alltid hålla rena och putsade, ligga under vanliga förhållanden slätt utefter kroppen. Endast då de blifva onda, eller då de sofva och hvila, yfva de upp dem.

Hvad deras sinnesorganer beträffar, så hafva isynnerhet synen och hörseln en beundransvärd skärpa. Lukten är deremot hos dem, liksom hos foglarna i allmänhet, föga utmärkt, och, jemfördt med däggdjurens, kan detta sinne till och med anses vara ganska slött. Man har visserligen, äfven i nyare skrifter, velat påstå, att arterna till detta slägte, och isynnerhet korpen, skulle hafva så fint väderkorn, att han på otroligt långt afstånd kunde vara istånd att vädra as eller i förruttnelse stadda djuriska ämnen. "Detta", säger Prof. SUNDEVALL, "är dock ett fullkomligt misstag och det är ganska lätt att öfvertyga sig derom, att korpen, så väl som alla andra foglar, hufvudsakligen rättar sig efter synen och blott i ringa mån efter lukten. Man behöfver blott utlägga ett dödt, starkt stinkande djur på ett ställe der det föga synes samt öfvertäcka det med mossor, jord eller dylikt, som ganska väl döljer det, men ej hindrar lukten att kännas, och man skall finna att hvarken korpar eller andra foglar blifva det varse. Dock måste det utläggas om natten så, att ej skator eller kråkor se hvad som förehafves, ty i annat fall förstå de rätt väl att något är för dem att få, och försumma ej tillfället, då korpen snart, från långt håll ser, att de äro sysselsatta och beger sig ned att deltaga i kalaset. Ifall man lyckats att utlägga och dölja ett as, utan att någon af dessa foglar märkt det, så finna de det ej, om inte händelsevis. Men om stället blifvit något förändradt från sitt förra utseende, eller om det, hvarmed djuret blifvit öfvertäckt, ådrager sig uppmärksamhet, så inträffar det snart att någon kråka eller skata, tillfölje af sin vanliga nyfikenhet, kommer att undersöka det nya föremålet, och då de kommit på några alnars afstånd, känna de på lukten hvad der finnes fördoldt. Fullkomligt detsamma gäller om de heta ländernas stora asfoglar gamarna". Samma iakttagelse

har äfven författaren mer än en gång varit i tillfälle att göra. Äfvenså ser man ofta huru svårt skator och andra kråkfoglar hafva att taga reda på födoämnen, som de här och hvar gömt undan för kommande behof. Det är alldeles icke genom lukten som de återfinna dem. Att luktsinnet är starkare utveckladt hos korpar och kråkor än hos flera andra foglar vågar författaren emellertid icke förneka.

Vissa arter, såsom korpen och krakan, lefva nästan hela året om på samma sätt, då andra deremot, såsom kajan och råkan, äro flyttfoglar och således under olika årstider byta om vistelseort och äfven, i viss mån, lefnadssätt. Stannfoglar torde man icke egentligen kunna kalla någon enda af dessa foglar, utan de, som stanna qvar hela året om här i landet, äro snarare att betrakta sasom strykfoglar, hvilka under den kalla årstiden icke hafva några bestämda tillhåll, utan beständigt ströfva omkring, uppehållande sig än här och än der, hvarest tillgång på lätt åtkomlig föda finnes. Vanliga förhållandet är, att de om sommaren vistas i skogarna, om vintern deremot mera på slättlandet och i bebodda trakter, vid städer, byar och gårdar. De, som flytta ur landet under en del af året, företaga sina vandringar tillsammans i stora skaror. Afresan sker vanligen i Oktober eller November och återkomsten i Mars. Under blida vintrar stanna dock åtskilliga individer qvar i landet och besöka under den tiden emellanåt sina gamla häckningsplatser. Detta är ofta förhållandet med kajan, mera sällan med råkan.

Om man undantager korpen, så lefva i allmänhet hithörande foglar sinsemellan på ganska förtrolig fot, utan att de dock, såsom vi längre fram få se, helt och hållet kunna kufva sitt medfödda begär att stjåla och lefva på hvarandras bekostnad. Men med de flesta andra foglar ligga de deremot snart sagdt i beständig fejd, mest dock med roffoglarna, såväl de större som de mindre arterna. De båda makarna visa alltid hvarandra mycken tillgifvenhet och äro för sina ungar de mest ömma föräldrar.

Alla hafva de en så att säga mycket mera böjlig röst än man, för att döma af deras vanliga sträfva läten, skulle kunna

vara benägen att tillerkänna dem. Den egnar sig i hög grad för att efterhärma hvarjehanda ljud och toner, ja till och med för att eftersäga ord. Detta har man flerfaldiga gånger iakttagit med individer, hvilka hållits i fångenskap, der de utan svårighet lärt sig att tala, det vill säga att efterhärma vissa ord, som man upprepade gånger låtit dem höra. De öfverträffa i detta hänseende till och med de beryktade papegojorna, och man har exempel på korpar, som talat så rent, att man knappast kunnat skilja deras ljud från människorösten *).

Dessa foglar äro i hög grad allätare, som knappast försmå någonting ätbart ur djur- eller växtriket. Tillfölje deraf blifva de större, roflystna arterna, såsom nämnt är, mycket skadliga, emedan de öfverfalla och döda andra foglar samt uppäta deras ägg och ungar, ja deras rofgriga lynne drifver dem stundom så långt, att de öfverfalla djur och foglar, hvilka till och med äro dem öfverlägsna både i storlek och styrka. De mindre arterna deremot, som hvarken ega de störres mod eller styrka, lefva mest af insekter, larver, maskar, sniglar o. s. v. och blifva derigenom öfvervägande nyttiga. Korpen och kråkan anfalla icke sällan och döda unga harar, mullvadar, näbbmös, ungar af skogs- och fälthöns, gås- och ankungar, kycklingar o. s. v., och i skärgårdstrakterna vid våra kuster, der sjö- och kärrfoglarnas ägg och späda ungar äro lätt åtkomliga, göra de ofta betydlig förödelse, synnerligen som de ega både mod och tillräcklig styrka, för att icke behöfva låta drifva bort sig af flertalet bland de äldre, häckande foglarna. Utom dessa här uppräknade djurarter, begagna de äfven till sin föda råttor, sorkar, grodor, ödlor, ormar, fiskar, maskar, insekter, sniglar och åtskilliga andra smådjur, och i trädgårdarna, äfvensom på fälten, tillgripa de dessutom allehanda frukter, utsädd säd och dylikt. Då man härtill lägger att de äro öfver måttan glupska och, under sina plundringståg, djerfva och tilltagsna, så kan man

*) Det tros i allmänhet att man, för att få dessa foglar att kunna tala, nödvändigt måste klippa "tungbandet"; men detta eger ingen grund. Genom att gå till väga på sådant sätt skadar man mera än man befodrar sin afsigt.

hafva fullt skäl att anse dem såsom i hög grad skadliga hvarhelst de förekomma. Att de tillika förtära afskräden och en mängd skadliga smådjur är visserligen godt och väl, men man har dock aldrig, enligt vår uppfattning, den minsta anledning att så högt uppskatta deras förtjenster i detta hänseende, såsom några författare, hvilka icke tillfyllest iakttagit dem i naturen, anse sig böra göra. Vi kunna icke annat än på det högsta uppmana alla jägare att hålla efter dem. Deremot få vi å andra sidan taget uppmana hvarje landtman att så mycket som möjligt skydda kajan och i synnerhet rakan, emedan dessa foglar, såsom vi längre fram få se, i väsendtlig mån bidraga till utrotandet af en mängd små skadedjur i trädgårdarna och på fälten. Det händer visserligen, att äfven dessa foglar tillgripa frukter, säd och dylikt, hvarigenom man skulle kunna anse sig berättigad att betrakta dem såsom skadedjur; men den nytta de göra uppväger påtagligen ganska betydligt deras små förseelser i nämnde hänseende. Strängt taget gifves det ingen enda fogel, som kan betraktas såsom uteslutande nyttig; ty till och med de insektätande småfoglarna döda ofta en hel mängd ganska nyttiga insekter, hvilka, om de lemnats i fred, i betydlig mån kunde hafva bidragit till de skadligas utrotande, synnerligen som insekterna inom sin egen klass helt säkert hafva sina aldra största fiender och ifrigaste förföljare *).

*) Några författare hos oss, som skrivit om nyttiga och skadliga djur för landtmannen, hafva påtagligen icke känt insekterna, deras utbredning inom landet, lefnadssätt och betydelse för våra ekonomiska förhållanden, derför hafva också deras arbeten blifvit behäftade med en mängd felaktigheter, hvarigenom landtmannen, i stället för att blifva upplyst om det riktiga, fått en ganska oriktig föreställning om de djur, som han bör skydda eller utrota. Dessutom har man vanligen vid redogörelsen för de ifrågavarande djurens lefnadsvanor allt för noga följt utländska, mest tyska, arbeten, utan att förstå att tillämpa dem på våra förhållanden. Ofta har man t. o. m. alldeles missförstått de utländska författarne, t. ex. då man säger, att flädermössen lefva af håriga fjärillarver, hvilket väl aldrig någon zoolog kunnat påstå. Innan man kan tala om de för den svenska landtmannen nyttiga djuren, d. v. s. de, som lefva på de skadligas bekostnad, måste man ovilkorligen först veta hvilka skadliga djur, som finnas här i landet och i hvad mån dessa äro skadliga. Sedan återstår det att visa huru skadedjuren förföljas af andra djur och i hvad mån dessa seduare således kunna anses gagna. Den berömda tyske zoologen Dr. C. W. GLOGER har skrivit ett litet arbete om nyttiga och skadliga djur för landtmannen, som vi, trots dess många orimligheter, vilja rekommendera. Det har både blifvit öfversatt

Fortplantningstiden infaller för dessa foglar tidigt om våren; de större arternas något förr än de mindres. De förra, korpen och kråkan, lefva då parvis inom ett bestämdt område, de sednare, råkan och kajan, i små sällskaper eller kolonivis. Deras bon äro föga konstmessigt sammanfogade af torrt ris, rötter, gräs och dylikt samt inuti försedda med en bale af mossa, ull, hår, borst, fina grässtrån, torra löf o. s. v. I de flesta fall gifva de äfven balen en viss fasthet genom att öfversmeta dess sidor med ett lager af jord. De parvis lefvande arterna bygga sina bon ganska hastigt; men de sällskapliga deremot långsammare, tillfölje deraf, att de ofta bortsnappa byggnadsmaterial från hvarandra eller till och med taga hvarandras bon helt och hållet i besittning. Af denna anledning ser man merändels att den ena maken af försigtighet håller vakt vid boet under det att den andra är sysselsatt med att samla byggnadsmaterialier. Flyga båda derifrån samtidigt så dröjer det icke många minuter förrän boet är plundradt eller taget i besittning af något annat par, som förut varit undanträngdt eller blifvit beröfvadt sina tillhörigheter. Sedan alla bon blifvit färdiga slutas dock en allmän fred och inbördes sänja. Äggen, vanligen 3—4—6 till antalet, äro tjockskaliga och till grundfärgen blåaktiga, smutsgråa eller blekgröna samt tecknade med olivgröna, bruna och svartaktiga streck, fläckar och punkter. De rufvas endast af honan, som under liggtiden underhålles med föda af hannen. Ungarna matas deremot af båda föräldrarna och vårdas, såsom nämnt är, med mycken ömhet. Tre till fyra veckor sedan de blifvit framkläckta lemna de boet, men det dröjer likväl ännu några veckor innan de kunna reda sig på egen hand, och först sedan de blifvit årsgamla hafva de uppnatt föräldrarnes storlek och styrka.

I fångenskapen blifva alla hithörande arter mycket tama; men stundom ganska besvärliga derigenom, att de stjäla och

på svenska och omarbetadt för våra förhållanden, men synes oss hafva förlorat betydligt i värde sedan det kommit att visa sig i svensk dräkt.

gömma undan allt hvad de komma öfver, synnerligen glänsande saker. Se härom mera vid kajan.

Till vår fauna höra 4 arter, som kunna indelas i 2 mindre afdelningar, nemligen:

A. *Strupens fjädrar till formen aflånga, fasta och försedda med sammanhängande fanstrålar.* — Storväxta arter, som under fortplantningstiden lefva parvis.

1. **Korpen** (*Corvus Corax* LINN.). *Scart med violett metallglans; stjerten i spetsen starkt afrundad, dess 2 mellersta pennor längre än de öfriga.* — Längd omkring 2 fot.

Namn: Skån. *Ravn*; Lappl. *Gavanas, Buldogas, Bolffan.*

Näbben är mycket stor och kraftig, med starkt böjd rygg och långt framskjutande näsborst. — Honan är något mindre än hannen. — *Varierar* någon gång vitbrokig, helt vit eller gulhvit. Hvita korpar äro dock mycket sällsynta och förekomma mest på Färöarna.

Korpen har en mycket vidsträckt geografisk utbredning. Han förekommer öfver hela Europa, norra Afrika, en stor del af Asien och Nordamerika. Hos oss är han känd i hela landet, ehuru han dock, om man undantager vissa kusttrakter, ingestädes förekommer i mängd. I allmänhet är han icke så sällskaplig som de flesta andra kråkfoglar, utan lefver vanligen mera enslig. Dock är detta icke förhållandet i den högre norden, der han vid fiskarebodarna förekommer i stor mängd och är vida mindre skygg än annorstädes.

Till skaplynnnet är korpen mycket slug och försigtig samt ytterst roflysten. Menniskan undflyr han med stor sorgfällighet, så att det i de flesta fall är ganska svårt att komma honom inom skotthåll *). Eljest är han både djerf och tilltagsen samt öfverfaller med grymhet både däggdjur och foglar, som han blifver varse i skogen och under sina ströftåg. Med roffog-larna ligger han i ständig fejd, och det är få ibland dem, som

*) Dock är, såsom nämndes, detta icke förhållandet vid fiskarekojorna i den högre norden, der han icke förföljes och tillfölje deraf är föga skygg.

kunna motstå ett anfall af några uppretade korpar, utan att få rymma fältet.

Af det föregående hafva vi redan sett hvilka födoämnen, som tjena korpen till näring, och huru skadlig han derföre alltid måste vara i skog och mark. Det berättas att korparna på åtskilliga ställen i Bohusländska skärgården, hvarest de i stort antal finnas och hafva sina bon bland klipporna, ofta öfverfalla och döda icke blott lamm, utan äfven gamla får. De gå dervid tillväga på det sättet, att de först hacka ut ögonen på sina offer, hvilka, sedan de förlorat synförmågan, icke kunna vägleda sig, utan jagade störta ned bland klipporna och krossa sina lemmar, då de alltid blifva ett lätt och säkert byte. Eljest lefva korparna vid hafskusten mest af fiskafskräden, sjöfogelägg, sjöborrar och musslor. Dessa sednare, som de icke förmå att sönderhacka, taga de i näbben, flyga upp högt öfver några klippor och låta dem sedan nedfalla för att sönderkrossas. Samma metod begagna äfven mäsarna och flera andra foglar, som hafva sina tillhåll vid hafskusten.

Korpens flygt är lätt, ledig och uthållande. Stundom sväfvar han så högt upp i rymden, att man endast kan skönja honom såsom en liten punkt; men ifrån denna ansenliga höjd ser han mycket tydligt, till och med ganska små föremål på marken och kan således på ofantliga afstånd upptäcka ett byte. Man förundrar sig ofta öfver att korpar helt plötsligt infinna sig på sådana platser, der döda djur blifvit utlagda, och af okunnighet om rätta förhållandet hyser man vanligen den tanken, att det skulle vara genom en ytterst fin lukt som de vägleda sig; men att så icke är hafva vi redan visat. Det är otvifvelaktigt den ytterst skarpa synen som dervid kommer dem till hjälp. Då de flyga fram i rymden för att speja efter byte undgå de oftast helt och hållet vår uppmärksamhet, och det är derföre som deras plötsliga infindande, der något är för dem att hemta, väcker vår förvåning. Sedan vi nu emellertid lärt känna korparnas flygförmåga och skarpa syn, bör deras skyndsamma inställelse på dylika platser vara lätt att inse, ja det vore, trots deras dåliga väderkorn, mera besynnerligt om de uteblefvo derifrån, hvilket endast bevisade att inom

ett ganska vidsträckt område inga korpar funnos. På en kort stund kunna de förflytta sig en ganska ansenlig vägsträcka, och i allmänhet äro de nödsakade att hemta sina näringsmedel långväga ifrån.

De korpar, som bebo de inre delarna af landet, lefva under fortplantningstiden parvis i skogarna, och hvarje par synes hafva ett visst område, der det icke tillåter några andra individer af sitt släkte att bosätta sig. Om vintern lemna de deremot skogarna och man ser dem då ofta på slättlandet, ensamma eller någon gång i sällskap med kråkor och andra asfoglar. Detta är isynnerhet förhållandet då de frossa på något utlagdt dödt djur.

Korpens läte utgöres af ett sträfft och starkt ljudande *vrå*, *vrå*, eller *krack*, *krack*, eller *kruck*, *kruck*. Under fortplantningstiden låter han stundom, då väderleken är vacker och under det att han sväfvar högt i luften, höra ett mera välljudande *klong*, *klong*. Han skall äfven, liksom skatan och kråkan, hafva ett slags sång, som dock endast är helt svag och liksom gnolande. Man påstår att han skall kunna uppnå en ålder af öfver 100 år.

Sitt bo bygger korpen antingen i höga träd i skogen, eller, då han vistas vid kusten i skärgårdstrakter, i stela klippor. Äggen äro 3—6 smutsgröna och brunfläckiga.

Köttet är mycket segt och ätes icke. De större vingfjädrarna äro passande till skrif- och ritpennor.

2. Kråkan (*Corvus Cornix* LINN.). *Grå, med hufvudet, strupen, ringarna, stjerten och fötterna svart, mer eller mindre glänsande; stjerten trubbigt afrundad, dess 2 mellersta pennor blott obetydligt längre än de öfriga.* — Längd 19 à 20 tum.

Namn: Grå kråka; Norr. *Kraake*; Lappl. *Vuorces*.

Näbben är jemförelsevis kortare hos kråkan än hos korpen: från pannan räknadt icke så lång som tarsen. — Honan är något mindre än hannen, men eljest lik honom. — *Varierar* stundom mer eller mindre hvitbrokig, sällan helt hvit.

Kräkan är, liksom skatan, en allmänt bekant fogel. Hon finnes i hela Europa, norra Afrika och en stor del af norra Asien; men i Amerika förekommer hon icke. Hos oss är hon allmän öfver hela landet, äfvenså i Norrige och Finland.

I somliga trakter är hon fullkomligt stationär, d. v. s. stannfogel, i andra åter strykfogel, som om sommaren bebor

Fig. 61.

Kräkan.

skogarna, om vintern begifver sig till slättbygden, hvarest hon då merändels anträffas vid städer, byar och gårdar. En stor del uppehåller sig äfven under denna årstid vid hafskusterna. Under fortplantningstiden lefver hon parvis, eljest i större eller mindre sällskaper; ofta tillsammans med andra kråkfoglar; stundom ensam. Ofta ser man kråkorna samlade på öppna kärrängar, åkrar och fält, på iskanten vid sjöar, floder och andra vatten, i trädgårdar, på vägar, gödselstackar o. s. v. Sålunda föra de under eftersommaren, hösten och sedermera under hela vintern ett kringirrande och ganska omvexlande lif;

men då våren kommer fördela de sig ånyo parvis och uppsöka sina gamla häckplatser för att fortplanta sitt slägte.

Kräkan är i hög grad slug och försiktig och undviker derföre sorgfälligt hvarje förmodad fara. Detta gäller isynnerhet de äldre, mera erfarna individerna, som lärt sig att människan är deras mest farliga fiende, och som för den skull taga sig väl tillvara då man söker att komma dem inom skotthall. De känna igen skytten på långt afstånd, och om man icke med säkerhet visste att deras näsa vore svag, skulle man mången gång vara benägen att sätta tro till den allmänt gängse sägen, att de kunna vädra krutet; ty få foglar äro så svåra att få skjuta som kråkor, hvilka en gång kommit underfund med skjutgevärets verkan. Ofta ser man dem sitta alldeles stilla vid vägarna då man åkande helt nära passerar dem, eller då qvinnor, barn eller arbetsfolk komma i deras närhet; men har man deremot bössan på armen och söker att nalkas dem, dröjer det vanligen icke länge förrän de begifva sig på flykten.

Kräkan har icke så lätt, rask och uthallande flygt som de öfriga arterna till detta slägte, utan tyckes till och med, i jemförelse med dessa, röra sig både tungt och oskickligt. Hon flyger heller icke, annat än mycket sällan, någon längre vägsträcka på en gång. M. v. WRIGHT berättar, att af de kråkskaror, som under senhösten flytta öfver från Åland till Sverige, många omkomma under färden, ehuru de alltid, innan de begifva sig af, invänta en gynnsam vind.

Den, som något närmare studerat kråkans lefnadsvanor, skall helt säkert instämma med författaren deruti, att hon är en ganska roflysten och öfvervägande skadlig fogel, som allestädes, der hon förekommer, förtjenar att efterhallas. Mest skadlig torde hon dock, såsom nämnt är, vara i skärgårdarna, hvarest sjöfoglarnas ägg och späda ungar äro för henne lätt åtkomliga. Af skärgårdsbefolkningen i vissa trakter har hon också fått den betecknande benämningen af "äggtojuf", och man har i allmänhet svårt att afhålla henne ifrån de häckande foglarnas reddar. Hon är ständigt på sin vakt, och då den rufvande ejderhonan begifver sig bort en stund från red den för att söka sig föda, är hon genast framme för att plundra. Stun-

dom går hon dock miste om sitt byte, emedan ejdergåsen alltid betäcker äggen med ett fint, från sitt eget bröst afplockadt dun, innan hon lemnar dem. Hade hon icke denna instinkt, skulle kråkorna helt säkert anställa vida större förödelse. Nu hitta de icke alltid på reddan, och om detta än sker, så hindrar dem dunet ganska betydligt under äggplundringen, emedan det fastnar vid näbben, fötterna och fjädrarna. Ejderhonan hinner derigenom ofta att återkomma, bortköra tjuften och taga sin rättmätiga egendom ånyo i besittning.

Författaren känner icke med full visshet om kråkorna vid alla våra skärgårdar äro lika skadliga. Vid vestra kusten, der de i allmänhet hafva rikligare tillgång på fiskafskräden, som för dem synas vara stora läckerheter och föröfrigt äro lätt åtkomliga, torde de lemna de häckande foglarna mera i fred. Åtminstone äro de der långt mera tama och närgångna än på andra ställen, hvilket tyckes bevisa att de icke af befolkningen äro så efterhållna och hatade som annorstädes, ehuru ejderskötseln, åtminstone i Norrige, bedrifves på ett vida mera rationellt sätt än vid våra östra skärgårdar, hvarest den merändels i hög grad vanvårdas.

Äfven för landtmannen äro kråkorna icke så sällan ganska besvärliga dels derigenom, att de i trädgårdarna tillgripa och förtära bär, frukter och hvarjehanda grönsaker, dels emedan de på åkrarna bortplocka den utsädda säden eller upprycka de späda plantorna. Föröfrigt hafva vi redan sett af kråkornas födoämnen, att de både i skogarna och på fälten göra betydlig skada. Att de äfven förtära en mängd för växterna skadliga smådjur är visserligen en sanning; men den nytta, som de derigenom åstadkomma, är alltför obetydlig, för att uppväga den skada, de i ofvannämnde hänseenden anställa. Författaren kan åtminstone icke biträda deras åsigt som anse kråkan för en nyttig fogel. I Jägare-förb. nya Tidskr. 3:dje årg. 4:de häftet sid. 231 får man rörande denna fogel läsa följande: "För flera år tillbaka hade undertecknad å en egendom på Wermdön utsatt ståndkrokar under isen, dock så, att refven var fästad ofvan denna. Det förundrade mig att flerfaldiga gånger finna refven med krok uppdragen på isen, med betesfisken ibland borta, stundom ock qvar. Då jag misstänkte att någon af af-

undsjuka spelat mig detta spratt och derom hade åtskilliga samtal med fiskare i grannskapet, hvilka dock alltid försäkrade att de icke voro de sannskyldige, beslöt jag att utvakta geringsmannen; och man kan väl tänka sig min förvåning, då dessa befunnos vara inga andra än kråkor. Kråkan slog ned vid vaken, hackade, om någon tunn is bildat sig omkring refven, med näbben sönder denna is, fattade refven med näbben och drog, under det hon gick baklänges, upp denna ett stycke, satte sedan foten derpå och tog nytt tag med näbben samt fortsatte med refvens uppdragning, intilldess kroken med den påsatta betesfisken kommit upp på isen. Derest fisken då ej spisades på stället, tog kråkan densamma i näbben och flög med rofvet, till dess refven stoppade, då hon i förskräckelsen släppte alltsammans". — Detta är icke något enstaka undantagsfall i kråkans lif, utan torde deremot oftare förekomma. Författaren har utaf fullt pålitliga personer fått underrättelse om, att kråkan går tillväga på alldeles samma sätt på Wettern, der man vintertiden genom upphuggna vakar begagnar enahanda fiskesätt.

Under jagter är man icke sällan i tillfälle att bemärka huru påpassliga kråkorna äro för att tillgripa mindre vildbråd som blifvit skadskjutna eller dödade, men som icke kunnat af jägaren nog snart återfinnas. Sedan kråkorna en gång fått denna vana hålla de sig vanligen sedermera vid dylika tillfällen helt tysta, för att så mycket säkrare kunna undgå att blifva uppmärksammade. En utaf författarens bekanta, som under sträcktiden om våren låg i håll för knipor vid stranden af en sjö, berättade, att sedan han skjutit ett par dylika foglar och dessa, tillfölje af en stark strömsättning, flutit ett par hundra alnar längre bort bland isstyckena, kråkorna genast vore tillstädes för att göra sig en måltid. De lyckades snart att draga upp den ena anden på isen och hade redan bortplockat fjädrarna på dess bröst och urhackat stora köttstycken innan man hann att utsätta båt och göra slut på kalasandet.

Kråkorna bygga sina bon upp i träden på grenarna, vanligen invid stammen. De äro öppna och, såsom vanligt, sammansatta af jord och risqvistar samt inuti fodrade med mossa,

ull och hår. Endast i skärgårdstrakter, hvarest träd icke finnas, hafva dessa foglar sina bon i höga, stela klippor och begagna då äfven hafstång till byggnadsmaterial. Samma bo bibehålles af dem i flera år. Äggen, som man finner redan i April, äro vanligen 5 à 6, till färgen grågröna och brunfläckiga. Äfven i kråkbön, liksom i skatbön, har man i vissa delar af landet för sed att lägga hönsägg till kläckning. Vanligen plägar man ditlägga 3 stycken dylika ägg, som öfvermålas med kol eller mörk vattfärg. Man måste naturligtvis taga bort kycklingarna straxt efter sedan de blifvit kläckta.

Köttet är segt och har en oangenäm lukt; men ätes dock någon gång om vintern och lär i Mars månad vara bättre än under andra årstider. Under alla förhållanden är det emellertid helt säkert af en ganska dålig beskaffenhet.

1. Till denna afdelning hör äfven följande art:

Svarta Kråkan (*Corvus Corone* LINN.). Svart med blåaktig glans; stjerten trubbigt afrundad, dess 2 mellersta pennor blott obetydligt längre än de öfriga. — Längd 19 à 20 tum.

Huruvida den svarta kråkan är en skild art eller blott en varietet eller lokarace af den föregående, tilltror sig icke författaren att afgöra, ehuru många skäl finnas, som tala mera för den förra än för den sednare åsigten. En utmärkt fogelkännare, Dr. BREHM i Hamburg, omtalar, att i trakter, hvarest dessa båda arter finnas, det stundom inträffar att de para sig och föda bastarder, som i afseende på färgteckningen äro öfverensstämma mera med den ena, än med den andra, eller bilda liksom en mellanlänk emellan dem begge *). Detta lär också varit orsaken till att man ansett dem tillhöra en och samma art, då den svarta kråkan hållits för en sydlig, den gråa för en nordlig eller nordostlig form. Dr. BREHM, som under en lång följd af år studerat dessa båda foglar i naturen, säger emellertid att ett sådant antagande är alldeles oriktigt, och att de naturforskare, hvilka kommit till en sådan åsigt, mera anställt sina forskningar inom studerkammaren än i det fria. Bastarder emellan närbeslägtade djurarter äro icke ovanliga och berättiga visst icke rörande dessa foglar till ett sådant omdöme. Vi lemna dock derhän huru härmed må förhålla sig. Den svarta kråkan intresserar oss föga, emedan hon icke finnes hos oss och kanske

*) Dr. BREHM är dock icke den ende, som gjort denna iakttagelse. Det samma omnämnes äfven af flera andra författare, både äldre och yngre. I Skand. Fauna anföres det såsom ett bevis för, att de båda foglarna blott äro olika former af en och samma art.

ej heller någonsin funnits, ehuru hon sedan LINNÉs tid blifvit upptagen i vår fauna. Man har härstädes påtagligen trott sig se henne i ungar af råkan, hvarom vi längre fram skola yttra oss. — Hon förekommer eljest mångenstädes i Europa, synnerligen i Frankrike, och har äfven en stor utbredning i Asien, hvarest hon går temligen långt mot norden. I lefnadssättet liknar hon mycket den gråa kråkan, med hvilken hon ofta lefver tillsammans.

B. *Strupens fjädrar med spridda, ej sammanhängande fanstrålar.* — Mindre arter, som äfven under fortplantningstiden lefva tillsammans i större eller mindre sällskaper.

3. **Råkan** (*Corvus frugilegus* LINN.). *Scart med stålblå eller violett metallglans; näbben, från pannans fjädergräns räknadt, ungefär så lång som tarsen; hos äldre individer saknas näsborsten och ansigtsfjädrarna; stjertens 4 mellersta pennor längst och sinsemellan lika långa.* — Längd omkring 18 tum.

Utom på storleken, igenkännes råkan i alla åldrar ganska lätt från korpen och den svarta kråkan derigenom, att hon har fjädrarna på hufvudet, men isynnerhet på strupen, mera fina, med spridda, ej sammanhängande fanstrålar, hvarigenom hvarje särskild fjäder, då den intagit sitt naturliga läge icke kan urskiljas från de öfriga. Dessutom har näbben hos de äldre individerna, genom fjädrarnas bortnötning, vid roten en naken, liksom skabbig hud. Detta är deremot icke förhållandet hos de yngre, hvilka, liksom de öfriga arterna till detta slägte, hafva näbbroten fjäderklädd och långa, borstlika fjädrar öfver näsborrarna. De likna då ganska mycket *svarta kråkan*, med hvilken de också, såsom vi härofvan nämnt, blifvit förvexlade. Fjäderklädnaden är mera glänsande och metallisk än hos de föregående arterna. Endast ungarna hafva den mera dunkel, utom på vingarna, hvarest den äfven hos dem är glänsande. Stundom äro halsens fjädrar hos ungarna hvitaktiga.

Inom Sverige har råkan sitt egentliga stamhall endast i de sydligaste delarna, såsom i Skåne, samt dessutom på Öland och Gottland. Man har visserligen äfven ganska ofta träffat henne långt nordligare, ja stundom ända upp i Lappland; men de spridda individer, hvilka derstädes blifvit sedda, hafva san-

nolikt endast varit sådana, som kommit på villospår. I Småland och Östergöthland har författaren ofta sett henne tidigt om våren, i sällskap med kråkor eller stundom enstaka, och under enahanda förhållanden lærer det äfven oftast varit som hon någongång uppehållit sig i andra delar af landet. Om hon någon gång häckar uppåt landet, såsom förhållandet varit vid Norrköping och Carlstad, så bibehåller hon sig dock aldrig länge derstädes, utan försvinner ånyo om några år. — Utom Sverige finnes hon i Danmark, hela mellersta Europa, Ryssland och en stor del af Asien. Till södra Europa och norra Afrika kommer hon endast vintertiden, och i Finland har hon blott blifvit anmärkt under flyttningarna vår och höst.

Råkan trifves icke i skogiga trakter, utan vistas alltid på den öppna, bördiga slättbygden, hvarest här och hvar små löfskogslundar eller enstaka, lummiga träd finnas. Hos oss är hon en flyttfogel, som lemnar landet i Oktober eller November och återvänder till sina gamla häckplatser i slutet af Februari eller början af Mars följande år. Det är således endast under sjelfva vintermånaderna, medan marken är frusen och snöbetäckt, som hon vistas på annat håll för att söka sitt uppehälle. Understundom stannar en eller annan qvar öfver vintern, men detta torde dock endast vara sådana individer, som af sjukdom eller någon annan orsak varit förhindrade att åtfölja kamraterna, eller också sådana, som kommit att förirra sig långt norr om sin egentliga häckningsregion. Sålunda berättas det till och med, att en råka under loppet af tvenne vintrar uppehållit sig ända vid Qvickjock i det inre af Lappland.

Af alla kråkfoglar synas råkorna vara de mest sällskapslika; ty de lefva hela året om i större och mindre sällskaper och häcka äfven kolonivis, så att man under fortplantningstiden ofta kan finna hundra delar, som hafva sina bon i en och samma skogslund, ja till och med ganska ofta flera stycken, som bygga i samma träd. Under det att de tillrusta sina bon slåss de och kifvas sinsemellan samt föra dervid ett larm och stoj som öfvergår all föreställning; men sedan äggläggningen begynt lefva de åter sinsemellan på den förtroligaste fot. Detta är äfven förhållandet sedan ungarna blifvit flygvuxna. Till-

sammans med dessa lemna de tidigt om morgnarna sina natt-herbergen i lundarna, för att under sträfva, kraxande läten i stora flockar draga omkring på fälten och söka sin föda.

Råkan är, såsom vi redan anmärkt, utan tvifvel en öfvervägande nyttig fogel, som öfverallt, der hon förekommer, gör sig väl förtjent af landtmännens skydd. Hvad som isynnerhet berättigar henne härtill är, att hon ifrigt förföljer en mängd för kulturväxterna i hög grad skadliga rotmaskar och företrädesvis de för sina härjningar så beryktade ollonborrarnes larver. Vi hafva förut (I. sid. 96) sett, att dessa larver i mullvaden hafva en ibland sina ifrigaste förföljare. Inom foglarnas klass är det förnämligast råkan, som af naturen synes hafva blifvit bestämd att äfven lefva på deras bekostnad. Mullvaden och råkan sträfva således gemensamt, fast på olika vägar och på olika sätt, att hålla denna skadliga ohyra inom tillbörliga gränser. Huru den förra dervid betar sig hafva vi redan omtalat. Han söker sitt byte temligen djupt ned i jorden, då råkan deremot efterspanar sitt närmare jordytan. Mullvaden har för detta ändamål, såsom vi veta, fått sina framfötter ombildade till ett slags spadar, hvarmed han utomordentligt hastigt förmår att gräfva sig långa gångar i de lösa jordlagren; råkan har åter för samma orsaks skull fått en temligen lång, spetsig och stark näbb, så att hon med densamma kan borra djupa hål i jorden. Då vi framdeles komma att redogöra för ollonborrens och de öfriga växtätande insekternas utvecklingshistoria, skola vi visa huru väl och ändamålsenligt dessa naturens anordningar äro afpassade. Nu vilja vi blott anmärka, att ollonborrens larver behöfva inemot 4 år för sin utveckling och att de under denna långa tid dels lefva vid jordytan, dels ganska djupt under densamma. I båda fallen hafva de således fått sina tuktomästare. Utom de omnämnda rotmaskarna förtär äfven råkan en hel mängd andra små skadedjur af hvarjehanda slag, mest dock sådana, som lefva under jordytan. Genom sökandet efter dessa är det just som de borstlika näsfjädrarna, äfvensom ansigtets fjädrar, bortnötas. Ungarna, som ännu icke hunnit att på detta sätt använda sina näbbar, utan hufvudsakligen försörjas af föräldrarna, hafva

dessas fjädrar i behåll. Härigenom blifva de yngre och äldre föglarna temligen olika, och det är tillfölje häraf som man i de förra trott sig se individer af svarta kråkan.

Men, såsom vi förut anmärkt, är i allmänhet taget och efter vårt betraktelsesätt, ingen fogel uteslutande nyttig. Af denna anledning har icke heller råkan kunnat undgå att blifva beskyldd för åtskilliga olofliga tillgrepp. Hon är, liksom alla hennes samslägtingar, i viss mån allätare och försmår derföre icke, att, jemte djuriska ämnen, äfven tillgripa hvarjehanda näringsmedel ur växtriket; men säkert är dock, att dessa sednare i flertalet fall af henne lemnas å sido, åtminstone så länge ännu ingen brist uppstått på de förra. Mest har man velat tillvita henne att hon skulle bortplocka den utsådda och nedmyllade säden på åkrarna, äfvensom den späda grodden. Men om detta än någon gång är förhållandet, hvilket vi ingalunda vilja förneka, så tro vi dock fullt och fast, att man oftare kommit att misstänka henne för sådana tillgrepp än hon verkligen förtjenar det, och detta torde i allmänhet bero derpå, att man icke känt till hennes rätta lefnadsvanor och derföre icke kunnat förklara den egentliga orsaken, hvarföre hon ofta i så stor mängd slår ned på åkrarna. Öfver några felslagna skördar i de trakter, der råkan har sitt stamhåll, har man, såvidt vi veta, aldrig klagat, utan derstädes snarare haft anledning att glädja sig åt en god växtlighet och vacker gröda. Vore råkan ett sådant skadedjur, som nyss nämndes, skulle, i anseende till det stora antal, i hvilket hon förekommer, detta sednare svåriligen kunna inträffa. Dessutom skulle man äfven i sådant fall med säkerhet kunna antaga, att hon redan hade bosatt sig på de bördiga Östgötha- och Uplandsslätterna; men detta är, såsom vi nämndt, icke förhållandet. På dessa sistnämnda ställen förekommer heller icke mullvaden, hvilket är ganska anmärkningsvärdt, emedan vi derutaf redan på förhand anse oss kunna sluta till att en för dessa båda djurarter passande och eftersökt föda icke måtte finnas i dessa delar af landet. Skulle denna föda möjligen, såsom vi hafva stora anledningar att förmoda, utgöras af ollonborrens larver, så eger detta antagande också sin fulla riktighet; ty den s. k. vanliga

och mest skadliga ollonborren (*Melolontha vulgaris*) finnes egentligen endast i de trakter, der råkan och mullvaden för närvarande hafva sina förnämsta stamhåll. Författaren, som är född i Östergöthland och under en lång följd af år egnat mycken tid åt insekternas studium, har aldrig sett ifrågavarande ollonborre i denna provins och vet med säkerhet att den icke förekommer nordligare. Den ersättes här af en mycket närbeslägtad art, (*M. Hippocastani*), som dock aldrig anställer några anmärkningsvärda härjningar och således icke någonsin uppträder i sa oerhörd mängd, som den förra. Med stöd af dessa fakta kunna vi således utan tvekan påstå, att råkan måste vara en för landtmannen ganska nyttig fogel, som han allestädes, der hon förekommer, bör vara mån om att skydda, och då hon i stora flockar slår ned på hans åkrar bör detta å hans sida icke misskännas, utan anses såsom ett tecken till, att de små rotmaskarna och de öfriga i jorden lefvande skadedjuren derstädes äro mer än vanligt talrika. I ärtakrar och hampland göra dock råkorna icke så sällan ganska mycken skada, mest derigenom, att de under sitt sökande efter larver, liksom på okynne, upprycka de späda groddarna. Man kan dock lätt nog, genom att skjuta en eller annan af dem och upphänga på åkern, eller genom att anbringa en med hammare försedd vindleka afhålla dem derifrån.

Råkorna hafva sina bon i höga träd. De bygga dessa såsom vanligt af ris och qvistar samt fodra dem inuti med jord, hår, ull, mossor och dylikt. Äggen äro 4 å 5, till formen långlagda, till färgen blekt grågrönaktiga och glest beströdda med bruna fläckar. Vanligen äro ungarna redan fullfjädrade i slutet af Maj eller i början af Juni; men de vistas länge vid nästena, der de underhållas af föräldrarna.

Köttet lär vara ganska godt, synnerligen af ungarna. Innan det kokas eller stekes, brukar man aftaga huden, hvarigenom det blifver mörare och mera smakligt.

4. **Kajan** (*Corvus Monedula* LINN.). *Gråsvart med blåaktig metallglans på vingarna och stjerten; hela nacken samt hufvudets och halsens sidor ljusgråa; näbben, från pannans*

fjädergräns räknadt, kortare än tarsen; stjertens 2 mellersta pennor något längre än de öfriga och sinsemellan lika långa.
— Längd $13\frac{1}{2}$ —omkring 14 tum.

Namn: Sk. Allika; Norr. Kaa, Kaje, Ravnkaate.

Hos honan, men isynnerhet hos ungarna, är glansen på fjädrarna mattare än hos hannen, och den grå anstrykningen på de öfriga kroppsdelarna tydligare. Det gråa på nacken sträcker sig icke så långt ned hos honan och är hos ungarna mörkare, utan tydlig gräns. Iris hos båda könen hvitaktig. — Äfven af denna fogel har man funnit hvita eller hvitgula varieteter.

Kajan är den minsta af alla till detta slägte hörande arter och har en ganska vidsträckt geografisk utbredning. Hon finnes nemligen och fortplantar sig öfver hela Europa, norra Afrika och en stor del af Asien. Inom Sverige tyckes dess egentliga häckningsregion icke sträcka sig längre än till omkring den 60 n. breddgraden. I södra delarna af landet förekommer hon ganska allmänt, äfvensom på flera ställen i de mellersta; men längre mot Norden visar hon sig merändels blott enstaka eller under flyttningstiderna. I Finland tillhör hon egentligen endast de södra delarna, ehuru dock enstaka individer stundom visa sig nordligare.

Kajan har i de flesta fall sitt stamhåll i gamla kyrkor och andra större byggnader, såväl i städerna som på landet. Endast sällan i skogarna, der gamla ihåliga träd, såsom ekar och aspar, finnas. Hon är hos oss en flyttfogel, som vid vinterns annalkande drager bort till sydligare trakter, men endast liksom rakan för en kort tid eller under de egentliga vintermånaderna. Ofta ser man henne dock, med små afbrott, hela vintern vid sina vanliga uppehållsställen, ehuru aldrig till något större antal. Detta är icke så sällan förhållandet, till och med under kalla och snörika vintrar.

Liksom rakan är äfven kajan en mycket sällskapslik fogel. Hon lefver hela året om i större eller mindre sällskaper och häckar äfven kolonivis. Sedan ungarna blifvit flygvuxna, slå sig flera familjer tillsammans och bilda stora flockar, som nästan hela dagen under skrik och larm ströfva omkring på fälten för att söka sin föda, och när aftonen kommer begifva

de sig åter tillbaka till sina boplatser, för att derstädes tillbringa natten. Mången gång slå de sig äfven under dessa ströftåg tillsammans med andra kråkfoglar.

Kajan är en ganska slug och försigtig fogel, som noga vet att sätta sig i säkerhet, då hon finner sig vara utsatt för fara. Vid landtkyrkorna vänjer hon sig dock snart att se människor, och, emedan hon derstädes sällan förföljes med skjutgevär, är hon mindre rädd än annorstädes. Hennes flygt är ganska snabb och hon rör sig i allmänhet med mera liflighet än de föregående. Hon låter ofta höra ett nästan jamande läte, som kan uttryckas med: *kiak, kiak*, och då hon sitter stilla eller flyger upprepar hon äfven ofta ett kortare *jack, jack, jack*.

Såsom vi redan antydte, är kajan dels tillfölje af sin vanliga vistelseort vid kyrkor och andra större byggnader, dels i anledning deraf, att hennes kött i allmänhet icke anses ätbart, icke utsatt för någon särdeles förföljelse från människans sida. Det gläder oss att så är, emedan kajan påtagligen är en öfvervägande nyttig fogel, som såväl på fälten som i trädgårdarna bortplockar en mängd för träden, sädesslagen och de öfriga odlade växterna ganska skadliga smådjur. Landtmannen bör således alltid vara mån om att skydda henne. Hon är visserligen liksom råkan en allätare, som emellanåt, der hon i mängd förekommer, gör oss åtskilligt smått förtret; men man bör dock hafva öfverseende dermed, emedan hon alltid, ja ofta i rikt mått, ersätter sina små förbrytelser. Äfven hon är en ifrig förföljare af ollonborrarna, men icke af deras larver, såsom råkorna och mullvaden, utan af de fullt utbildade djuren eller skalbaggar, som om aftnarna och nätterna under sin fortplantningstid flyga omkring i träden och afäta bladen. Om dagarna sitta dessa insekter helt stilla och orörliga på bladen och qvistarne, och det är då som de uppsökas af kajorna. Ofta får man se en mängd kajor uppe i träden ifrigt sysselsatta med denna fångst, under det att andra hålla sig på marken för att uppfånga de ollonborrar, som genom kamraternas flaxande och häftiga rörelser skakas ned från qvistarne.

Redan tidigt om våren begynna kajorna att fördela sig parvis, och de bada makarna visa hvarandra mycken tillgif-

venhet. Då en flock vid den tiden slagit ned t. ex. i ett träd eller på ett kyrktak, ser man alltid huru de sitta par om par, och det ingångna äktenskapet tyckes sedan räcka för hela lifvet.

De bygga icke sina bon öppna, såsom de öfriga arterna till detta slägte, utan alltid sa, att de äro skyddade för regn och oväder. Sålunda mest uti ihåligheter i gamla murar, i skorstenar, under taklister, uti ihåliga träd o. s. v. De äldre taga vanligen sina gamla bon i besittning och bortjaga de yngre, som på annat håll måste söka åt sig ett lämpligt häckställe. Blifva de sålunda, t. ex. vid en gammal kyrka, alltför många, så flyttar en del till de närbelägna boningshusen eller till skogen. Författaren har ofta sett kajor bygga uti ihåliga ekar och aspar i närheten af landtkyrkor, der deras kamrater i mängd hade sina bon. Sjelfva redde är enklare än hos de föregaende arterna och består blott af några pinnar med en bale af ull och hår. Dessa sednare plocka kajorna ofta omedelbart från den betande boskapens ryggar. Författaren har vid ett tillfälle sett en flock kajor ifrigt sysselsatta med att från ryggen af en calf afrycka den långa, lösa vårluggen. Detta egna skådespel ditlockade icke blott en mängd korpar och kråkor, utan äfven hökar, hvilka säkert anade att något byte stod dem till buds. De insågo dock snart sitt feltag och aflägsnade sig under kajornas skrän, synbarligen missbelättna. I slutet af April eller i början af Maj finner man kajans ägg, hvilka vanligen äro 5 å 6, till färgen blågröna med svartbruna och gråaktiga fläckar.

Kajan blifver i fångenskapen mycket tam och tillgifven sin vårdare. Hon lär sig snart att fritt flyga ut och in; men hon orenar öfverallt och är föröfrigt besvärlig genom sin efterhängsenhet och sitt begär att stjäla.

1. Författaren hade för några år sedan en särdeles tam kaja, hvars egendomliga beteenden det torde roa läsaren att höra om talas. Jag tog henne inuan hon ännu erhållit flygförmågan och uppfofde henne med hvarjehanda slags födoämnen, mest med i mjölk uppblötnade lveteskorpor. Hon skrek och gapade jemt och ständigt efter föda så snart jag närmade mig henne. Inom kort var hon fullvuxen och utsläpptes på en gård, der hon sattes i tillfälle att pröfva sina vingar, och efter åtskilliga misslyckade

försök lyckades det henne slutligen att flyga upp i en större, lummig lönn, på hvilken hon länge fäst sin blickar. Denna blef sedermera hennes mest ömtyckta tillhåll under hvilostunderna och hennes sofplats om nätterna. Sedan hon erhållit mera stadga i sina vingar och större spenstighet i fjädrarna, företog hon längre utflygter i trädgården och satt ofta på hustaken, hvarest hon icke sällan fick påhelsning af sina kamrater från den närbelägna kyrkan. Då hon blef hungrig, kom hon alltid ned på gården, skakade på vingarna, skrek och gapade. Mig kände hon väl igen, äfvensom sina andra vårdare, och hon infann sig genast då man ropade hennes namn: kaja. Eget var att se hennes kamrater då hon var tillsammans med dem. De brukade iufinna sig i massa för att från hustaken nyfiket betrakta henne, då hon af mig erhöll mat på gården. Jag lät henne ofta vid sådana tillfällen flyga upp till dem, hvilket hon gerna gjorde. De betraktade henne med den största förvåning, och då hon, när jag ropade henne vid namn, genast kom ned och satte sig på min ena axel eller på den utsträckta armen, sägo de helt förvirrade på hvarandra en stund, men skyndade sedan bort i ilande fart. — Hon blef emellertid allt mer och mer efterhängsen och ville aldrig vara ifrån mig. Då jag vandrade ut i skogen följde hon med, och äfven då jag åkte flög hon troget efter äkdonet. Mången gång kom jag vid sådana tillfällen att stanna borta från hemmet till sent på aftnarna; men detta var kajan icke med om. Hon flög tillbaka till sin lönn igen vid den tid då hon brukade sätta sig för att hvila öfver natten. Om morgnarna vid en viss tid var hon van att erhålla mat, och hon infann sig äfven alltid ganska punktligt. Skulle det någon gång dröja innan dörrarna öppnades och hon fick tillträde till frukostbordet, blef hon orolig, flög från fönster till fönster, för att efterse om ännu ingen var vaken och kunde släppa in henne. Lyckades hon då att få se någon af husfolket, började hon genast att skrika och gapa samt flög derefter, sedan hon ansåg sig hafva blifvit observerad, i största hast tillbaka till förstugudörren för att tåligt afbida sitt öde. Med uttryck af den största belåtenhet spatserade hon sedan in till det dukade frukostbordet för att utbekomma sin andel. — Genom dessa för en fogel märkvärdiga egenskaper, väckte hon allas intresse, och man öfversåg för den skull med hennes små svaghetssynder. Mest besvärlig blef hon genom sitt begär att stjäla och gömma undan allt hvad hon kunde komma öfver. Sålunda försvann små saxar, fingerborgar, trädnystan o. s. v. och man visste icke hvart de tagit vägen, tills man slutligen af en händelse fann på hennes gömställe i en tåkränna och fick reda på alltsammans.

Kajans kött ätes i allmänhet icke, såsom nämnt är, ehuru det är ganska godt och mört.

6:te familjen. **Fink- och Sparffoglar.**

Fringillidae.

Till denna familj höra ett temligen stort antal sma foglar, som hafva en helt annan näbbform, än de förut afhandlade. Näbben (fig. 62) bildar nemligen en mer eller mindre kort kägla

Fig. 62.

Näbb af en fink: — a, underkäkens invikna flik.

och är vid roten ganska tjock; underkäkens kanter äro invikna mot hvarandra, bakåt höga, liksom flikformigt utvidgade (a) och föröfrigt hvassa och kraftiga; i de flesta fall äro båda käkarna nästan af samma längd, någongång är öfverkäken i spetsen krökt utöfver underkäken, sällan hafva båda käkarna krökta

och hvarandra korsande spetsar. Vingarna äro af medelmättig längd och hafva hos alla europeiska arter endast 9 handpennor. Fötterna temligen låga; tarsens framsida med några ganska tydliga inskränningar, baksidan slät; baktån kortare än sidotårna, men försedd med större klo än dessa och de öfriga tårna. Fjäderklädnaden är tät och mjuk samt ligger vanligen tätt intill kroppen, som synes mera undersätsig än de föregående småfoglarnes. — Könen äro under vintern någon gång temligen lika hvarandra; men om våren utbytes hos de flesta arterna genom brämfällning (se sid. 7) den dunklare vinterdräkten mot en bjertare färgad, och då blifva hannarna mycket vackrare än honorna. Ungarna likna mest honan.

Finkar och sparfvar finnas snart sagdt i alla verldsdelar och länder. De som tillhöra vår fauna, äro dels stannfoglar, dels stryk- eller flyttfoglar. Det största antalet bebor skogarna; endast några få hafva sina ständiga tillhåll på slättlandet eller vid hus och gardar. Utom under fortplantningstiden, då de fördela sig parvis, lefva de i större eller mindre sällskaper, stundom i stora skaror af flera hundra eller tusende individer tillsammans. Ganska ofta träffar man två eller flera arter i sällskap.

Ehuru dessa foglar i sina rörelser sällan visa en sådan raskhet och liflighet, som flertalet af de föregående småfoglarna, kan man likväl i allmänhet icke anse dem hvarken för

tröga, overksamma eller likgiltiga för yttre inflytelser. Man ser dem nära nog hela dagen vara sysselsatta med att söka sin föda eller med att sjunga. I detta sednare hänseende äro de visserligen underlägsna näktergalen, trastarna och flera bland de egentliga sångarna; men deras sång är dock, det oaktadt, både eldig, välljudande och rik på omvexling. I afseende på förståndsförmögenheterna sätta vi dem ganska högt. De äro, med få undantag, mycket försigtiga, ja till och med ganska skygga; men förstå dock i allmänhet temligen noga att skilja emellan varelser, som vilja dem väl eller illa. De sätta sig snart in i olikartade förhållanden, blifva i fångenskapen lätt tama och uthärda der bättre än många andra foglar.

De hemta sin föda dels ur växtriket, dels ur djurriket. Om sommaren lefver en stor del hufvudsakligen af insekter, insektsägg och larver, och de mata äfven dermed i de flesta fall sina ungar. Om hösten och vintern lifnära de sig mest af träd- och ogräsfrön, sädeskorn o. s. v., som de skala med näbben innan de förtära dem. Några, såsom korsnäbbarna, tillgripa nästan endast frön af barrträd, och andra, såsom stenkäcken, tycka bäst om stenfrukternas kärnor. Somliga förtära köttiga frukter, t. ex. oxelbär, rönnbär o. s. v., då de likväl i de flesta fall endast utplocka kärnorna och lemna åsido det köttiga eller saftiga omhöljet.

De fortplanta sig en, två eller flera gånger årligen, vanligen om våren eller sommaren, sällan, såsom förhållandet är med korsnäbbarna, under obestämda tider af året. Deras bon äro merändels ganska konstmessigt hopfogade af torra grässtrån, fina rötter, hår, fjädrar o. s. v. De anläggas i träd och buskar, sällan på marken eller uti ihåligheter. Äggen äro i de flesta fall 4—7, hos olika arter af olika färgteckning. De rufvas stundom endast af honan, som under tiden underhalles med föda af hannen. Vid ungarnas uppfödande bidraga merändels bada föräldrarna med lika omsorg.

Många af dessa foglar kunna anses såsom öfvervägande nyttiga derigenom, att de förtära en mängd skadliga insekter, äfvensom hvarjehanda slags ogräsfrön; de flesta öfriga äro nästan alldeles oskadliga; endast ett fåtal kan under vissa förhållanden

betraktas såsom verkliga skadedjur. Vi komma längre fram att närmare redogöra härför.

De särskilda hithörande släktena kunna indelas och karakteriseras på följande sätt:

A. *Öfver- och underkäkens spetsar korsa hvarandra.*

1. **Korsnäbbar** (*Loxia LINN.*)

B. *Öfverkäkens spets täcker underkäkens, som är rät.*

a. Näbben kort och tjock; öfverkäken i spetsen nedböjd och märkbart längre än underkäken.

2. **Domherrar** (*Pyrrhula BRISS.*)

b. Näbben vanligen af en mera konisk form. med nästan lika långa käkar.

3. **Finkar** (*Fringilla LINN.*). Öfverkäken är lika bred som underkäken, eller bredare, och saknar gomknöl.

4. **Sparfvar** (*Emberiza LINN.*). Öfverkäken är smalare än underkäken och försedd med gomknöl.

Korsnäbbslägtet (*Loxia LINN.*).

Hithörande foglar igenkännas vid första påseendet från alla andra på den egendomliga bildningen af näbben, hvars underkäk med sin spets skjuter upp på sidan om öfverkäken, så att båda käkarna derigenom komma att korsa hvarandra med spetsarna*). Föröfrigt är näbben stark, tjock och från sidorna hoptryckt; öfverkäken nedat böjd och spetsig, utan inskärning på sidorna bakom spetsen; underkäkens kant bak-till uppstående; näsborrarna små och rundaktiga samt täckta af framatliggande borstfjädrar. Vingarna smala och medelmåttigt långa; 1:sta**) handpennan nästan lika lång som de

*) Detta är dock icke förhållandet hos ungar, som ännu ej lemnat boet, utan uppkommer först då de äro nästan fullvuxna. Att man hos somliga individer finner underkäken uppskjuta på den högra sidan om öfverkäken, hos andra på den venstra, tyckes bero på en ren tillfällighet.

**) Borde egentligen kallas den andra; den verkliga första har försvunnit hos alla foglar till denna familj, hvilka således blott hafva 9 handpennor liksom ärlorna.

2 följande. Stjerten temligen kort, i spetsen djupt inskuren; dess 12 pennor tillspetsade och fasta. Fötterna undersätsiga, med långa tar och krumböjda, starka, långa och skarpkantade klor. Fjäderklädnaden tät och mjuk. — Könen äro till färgteckningen olika, och ungarna likna föga de gamla i nämnde hänseende.

Korsnäbbarna hafva i sitt utseende ganska mycket som påminner om papegojorna, och detta är i synnerhet förhållandet med de större arterna, hos hvilka kroppsbyggnaden är mera undersätsig och hufvudet stort, med hög och stark näbb. I sitt beteende visa de äfven, såsom vi längre fram skola anföra, någon likhet med nämnde foglar.

De bebo nära nog uteslutande barrskogarna, i hvilka de, utom under fortplantningstiden, då de parvis uppehålla sig inom ett mera inskränkt område, beständigt kringströfva för att söka sin föda, som till hufvudsaklig del består af tall- och granfrön. Der dylika frön finnas att tillgå, äro dessa foglar icke sällsynta, och de hafva följaktligen en ganska vidsträckt utbredning, synnerligen i de mellersta och norra delarna af vår verldsdel samt i norra Asien.

Korsnäbbarna uppehålla sig mest i träden, på hvilkas grenar de hoppa och klänga med mycken skicklighet, och betjena sig äfven dervid af näbben, liksom papegojorna. De flyga sällan några längre sträckor, utan vanligen endast från träd till träd eller från en skogspark till en annan; men deras flygt är temligen snabb. Till marken, der de röra sig otympligt, komma de mindre ofta. Dock ser man dem stundom derstädes i större antal, frossande på nedfallna frön och kottar, och honan matar ofta sina ungar på marken. Vanligen åtföljas dessa foglar i större eller mindre sällskaper, sällan ser man dem ensamma. Der de slagit ned i trädtopparna finner man dem merändels ständigt sysselsatta med att affjälla kottarna för att komma åt fröen, och för detta ändamal är deras egendomligt bildade näbb ett särdeles lämpligt redskap. De afbita dervid först den fina qvist, på hvilken kotten är fästad, och bära den med sig i näbben till någon passande gren, hvarest de beqvämt kunna sitta och hålla den fast med de långa, hvassa, krumböjda och

för detta ändamål väl inrättade klorna, lossa sedan med de skarpa och smala näbbspetsarna den inre delen af kottfjället från sitt fäste, öppna näbben ånyo, inskjuta dess spets under fjället och bryta upp det genom en hastig knyck på hufvudet. Sedan detta blifvit verkställt, uppfångas fröen med tungan, och dess vingar, äfvensom dess skal, afskiljas med de invikna käkkanterna innan det nedsväljes. Denna operation försiggår i allmänhet så hastigt, att en kotte redan på några få minuter är affjällad och plundrad på alla sina frön. Då korsnäbbarna på detta sätt anställa sina måltider i träden hålla de sig vanligen helt tysta, så att man ofta icke märker deras närvaro på annat än det rassel, som uppkommer då kottarna söndertagas eller då delar af dem nedfalla till marken. Stundom föra de dock mycket väsen, i det att de kifvas och slåss sinsemellan. Vid dylika tillfällen får man ofta se dem flyga från ett träd till ett annat, bärande en kotte i näbben. Då de blifva skrämde och hastigt lemna träden för att taga till flykten, släppa de alltid sina kottar till marken, hvarigenom mycket rassel åstadkommes. Ofta ser man i skogen, der korsnäbbar hållit till, en stor mängd hela eller halfätta kottar på marken, och stundom är äfven marken öfversållad med kottfjäll, liksom der ekorrarna hållit till, men jemte dessa befinna sig äfven små stycken af qvistar*), så att man derutaf kan sluta till att det varit korsnäbbarna, som gjort åverkan.

Korsnäbbarnas sång är ganska angenäm, men svag, hvarföre den sällan höres i skogarna. Deras lockljud äro deremot ganska starka och upprepas ofta, både då de flyga och sitta stilla. Dessa lockljud kunna uttryckas med: *göp, göp; tjuck, tjuck; zick, zick; gött, gött* eller dylikt.

En högst märkvärdig egenhet i korsnäbbarnas lif är deras fortplantning, som icke, liksom andra foglars, är bunden vid någon viss årstid, utan försiggår när som helst under årets lopp, såväl midt i vintern som under sommaren. Tillfölje häraf

*) De små qviststumpar, som man ofta i stor mängd finner under granarna, hafva dock icke alltid blifvit afbitna af dessa foglar, utan fällas af granarna sjelfva under vintern och våren, och man tror att fröår skall inträffa då detta sker. Vi skola vid ett annat tillfälle söka att redogöra för orsaken till denna qvistfällning hos granen.

bygga de äfven sina bon något olika, lämpade efter årstiderna, så att dessa om vintern äro mera tjockväggiga, större och bättre ombonade, än om sommaren. De korsnäbbar, som tillhöra vår fauna, hafva dock icke, såvidt vi veta, öfvertäckta vinterbon. Äggen äro 3 à 4, temligen små i förhållande till foglarnes storlek. De sägas endast rufvas af honan, som under liggtiden tillföres mat af hannen. Ungarna underhållas af båda föräldrarna eller stundom endast af honan, och de kunna icke reda sig på egen hand förr än näbben korsat sig, hvilket, såsom redan blifvit nämnt, icke inträffar förr än de äro nära fullvuxna.

Oaktadt korsnäbbarna mest lifnära sig af barrträdens frön, torde de dock i allmänhet icke böra anses såsom så särdeles skadliga; ty, om de någon gång infinna sig i större mängd i en skogspark, är det vanligen derstädes en så stor rikedom på frön, att deras åverkan knappast förmärkes, och man har ingestädes hos oss, såvidt författaren vet, haft anledning att påbörda dem skulden till felslagna s. k. själfsådder i de vårdade skogarna. Från skogsmannens sida anse vi det således icke vara skäl att vidtaga några särskilda åtgärder för deras utrotande, utan man kan gerna lemna dem i fred. Der de finnas sprida de alltid lif och trefnad omkring sig, och vi böra vara tacksamma att få ega dem qvar i skogen, sedan så många andra foglar flyttat sin kos.

Korsnäbbarna äro i allmänhet mindre lifliga än en stor del andra finkfoglar. I fångenskapen blifva de lätt tama och hålla derstädes tillgodo med hvarjehanda slags frön. På hampfrön äro de synnerligen begifna.

I afseende på färgdräkten äro dessa foglar ganska olika efter ålder och kön. De kunna vara öfvervägande gröna, gulaktiga eller röda. M. v. WRIGHT yttrar derom: »Korsnäbbarna undergå en enkel ruggning och ungdräkten, som genom mörka långsfläckar öfver hela kroppen skiljer sig ifrån de gamlas, afläggas snart. Hannarna få då en mer eller mindre orangegul dräkt och först efter denna (vid följande ruggning) sin röda, som tillhör den utbildade fogeln. De inåt roten gråa fjädrarna i alla dräkter äro i spetsarna och kanterna antingen

gröngråa, grågröna, grön gula, höggula i alla nyanser till gulrött, mönjerött och genom alla brytningar i denna färg ända till högrött. Men honans färgteckning är temligen gråaktig med gulgrön öfvergump» *). Hos foglar, som hållas i bur, förändras alltid den röda färgen till gul, hvilket gifvit åtskilliga författare anledning till att anse denna dräkt tillhöra de äldre individerna; men en dylik färgförändring undergå icke endast korsnäbbarna utan äfven många andra foglar, under det att de hållas i bur, såsom tallbiten, gräsiskan, hämplingen o. s. v. Det vanliga förhållandet är, att foglarna i den fria naturen få med åren allt högre och renare färger. I fångenskapen deremot får deras dräkt liksom hela deras väsende en dyster anstrykning.

Af detta slägte förekomma hos oss 3 arter.

1. Större Korsnäbben (*Loxia Pityopsittacus* BECHST.). *Näbben tjock och ungefär lika hög som längden af underkäken; denna sednares spets sträcker sig vanligen icke upp till ryggen af öfverkäken. — Längd 7—7½ tum.*

Denna korsnäbb, som är störst i sitt slägte, har en undersäsig och stark kroppsbyggnad och skiljer sig föröfrigt ifrån den följande på sitt tjocka och breda hufvud samt höga och mycket tjocka näbb, hvars rygg är starkt böjd, bildande nästan $\frac{1}{4}$ af en cirkelbåge, och hvars käkspetsar äro temligen korta och starka. Till färgen är näbben mörkt hornbrun med gulaktiga käkkanter; dess längd är 6 linier och höjd 5 l.; underkäken 5 l. Ögonen små med brun iris. Fötterna brunaktiga. Färgteckningen är underkastad mångfaldiga förändringar och öfvergångar, hvilka utrymmet icke medgifver oss att upptaga, utan få vi i afseende härpå hänvisa till det som nyss blifvit anfördt.

Den större korsnäbben har sitt stamhåll i barrskogarna, såväl i de södra delarna af landet som i de nordligare. Man har träffat honom till och med långt in i Lappmarkerna. I det mellersta Europa och mellersta Asien finnes han äfven. Stundom infinner han sig i löfskogarna, äfvenså någon gång i

*) En röd hona af stora korsnäbben omtalas dock af MEVES i Öfvers. af K. Vet.-Akad. Förh. 17 årg. n:o 4 sid. 211.

parker och trädgardar, der rönnbär äro att tillgå; men alla dylika utflygter utom barrskogen företager han dock, såsom det synes, endast högst sällan eller tillfälligtvis, kanske blott i de sydligare delarne af landet, hvarest han under hösten och vintern infinner sig och stundom kan komma i saknad af sina naturliga och mest eftersökta födoämnen, nemligen barrträdens frön.

Denna korsnäbb har fått namn af att vara en mycket glupsk fogel, och han tyckes äfven vara en verklig storätare, som dagligen är i behof af en riklig mängd föda. Men man torde dock i detta hänseende ofta hafva bedömt honom oriktigt; ty, enligt var tanke, är det nödvändigt för honom att använda en stor del af dagen för att söndertaga kottarna, emedan hvarje sådan i sjelfva verket endast innehåller en obetydlig qvantitet frön, hvilka dessutom måste skalas innan de nedsväljas. Det är få fröätande föglar, som äro nödsakade att använda så mycket arbete för att åtkomma sina födoämnen.

Man ser ofta uppgifvet, synnerligen hos tyska författare, att denna korsnäbb företrädesvis skulle förtära tallens frön, då den följande deremot, som har betydligt svagare näbb, endast skulle halla sig till granens. Författaren känner icke med visshet om detta är öfverensstämmande med rätta förhållandet; men Prosten C. U. EKSTRÖM, som var en skarpsynt forskare och specielt hade egnat sin uppmärksamhet åt studiet af dessa foglars lefnadsvanor, påstår sig aldrig hafva sett dem tillgripa tallfrön. Tager man likväl i betraktande att denna fogel ofta träffas i rena tallskogsbestånd, eller i skogar, der granar och tallar äro blandade, att tallen bibehåller sina frön inom kottarne långt efter sedan granen släppt sina och att näbben hos denna fogel är vida kraftfullare, än hos de öfriga arterna till detta släkte, så ligger följaktligen det antagandet nära till hands, att han äfven tillgriper tallens frön, ehuru dessa än döljas af tjocka och träartade fjäll. Prof. NILSSON säger också, att hans födoämnen isynnerhet utgöras af gran- och tallfrön.

Boet är, såsom redan blifvit nämndt, något olika om sommaren emot då det anlägges om vintern. Beträffande vinterboet omtalar Prof. NILSSON att det, »som vanligen lägges på 2:ne

smalare grenar i någon mindre gran eller på spetsen af en lummig gran- eller tallgren, oftast högt från marken, är rundt, sammanflätadt af fina torra granqvistar och skägglafvar samt så stort att diametern är en aln och derutöfver. Ingången är cirkelrund och så liten att fogeln nödvändigt måste tränga sig igenom den». Sådana bon har författaren aldrig sett.

2. Mindre Korsnäbben (*Loxia curvirostra* LINN.). Näbben icke så hög som längden af underkäken; denna sednares spets sträcker sig uppöfver ryggen af öfverkäken. — Längd $6\frac{1}{2}$ tum.

Namn: Krumsnabel.

Denna korsnäbb är mindre än den föregående, hvilken han eljest, både hvad utseende och lefnadssätt beträffar, mycket liknar. Den skiljes lättast på näbben, som är mindre tjock

Fig. 63.

Mindre Korsnäbben.

och har längre utdragna, smalare käkspetsar, af hvilka den undre skjuter fram öfver ryggen af öfverkäken. Näbbens längd är nära 6 linier och höjd $3\frac{1}{2}$ l., underkäken 5 lin. lång; näbbryggen bildar knappast $\frac{1}{6}$ af en cirkelbåge. Föröfrigt finnes nästan ingen skilnad emellan dessa båda fogelarter.

Beträffande lefnadssättet och utbredningen så öfverensstämmer denna korsnäbb i det aldra närmaste med den före-

gående; men han synes allestädes vara allmänne och torde, tillfölje af sin svagare näbb, icke tillgripa några andra barr-trädsfrön än granens. Under eftersommaren infinner han sig stundom familjevis i det södra Sveriges trädgårdar.

Han är föga skygg och blifver i fångenskapen ganska tam, men besvärlig derigenom, att han med näbben söndergnager allt hvad han kommer öfver. Han bör derföre också alltid hållas i jernbur.

Hans fortplantning är nära öfverensstämmande med den föregående.

Anm. I Nov. 1858 fångades vid Stockholm en varietet af den mindre korsnäbben, som hade spetsarna af armpennornas två första täckfjädrader rödaktiga. Denna varietet har af BREHM blifvit uppställd såsom egen art under namn af *L. rubrifasciata*. Den liknar vid hastigt påseende Bändelkorsnäbben.

3. Bändel-Korsnäbben (*Loxia leucoptera* GMEL.). *Vingarna svarta och tecknade med 2 hvita tvärband.* — Längd 6—6½ tum. — *L. bifasciata* NILSS.

Namn: Pipkruns.

Denna korsnäbb är mindre och af en spensligare kroppsbyggnad än den föregående. Han är lätt att skilja på färgen af vingarna, emedan hvarje fjäder i de två större täckfjädraderna är i spetsen bredt hvit, hvarigenom två hvita, snedt ställda tvärband uppkomma på hvardera af de eljest svartaktiga vingarna. Hvad färgteckningen föröfrigt angår så gäller deremot hvad vi förut yttrat rörande dessa foglar i allmänhet. Man tror sig dock hafva funnit, att hannens färg blifver något högre röd, än förhållandet är med hannarna till de båda föregående arterna.

Bändelkorsnäbben tillhör egentligen Siberiens och norra Rysslands vidsträckta barrskogar. Derifrån företager han vissa år vidsträckta utvandringar och har derunder visat sig såväl hos oss, i de mellersta och södra provinserna, som i Tyskland, Belgien och England. Han kan dock här i landet anses såsom ganska sällsynt och tyckes icke annat än tillfälligtvis fortplanta sig härstädes. Att detta likväl inträffat kan man sluta till derutaf, att ungar i nästdrägt någon gång blifvit

anträffade härstädes. Han vistas icke sällan tillsammans med de båda föregaende, från hvilka han äfven kan skiljas genom sitt finare läte, som kan uttryckas med *gött, gött* eller *krit, krit*.

I lefnadssättet torde han föga afvika från den föregaende.

Domherre-släktet (Pyrrhula BRISS.).

Hithörande foglar hafva en kort och tjock samt ofvan och på sidorna starkt kulrig näbb, hvars öfverkäk saknar tydliga inskränningar på sidorna och är i spetsen nedböjd till en kort hake utöfver underkäken; näsborrarna små, rundaktiga och betäckta af framatliggande borstfjädrar. Vingarna medelmåttigt långa, räcka icke till midten af stjerten, som är längre än hos korsnäbbarna och i spetsen tvär eller något inskuren. Fötterna korta; tarserna knappt så långa som $\frac{1}{2}$ af den hoplagda vingen. Fjäderklädnaden mjuk, tät och yfvig. — Könen olika, och ungarna olika de gamla.

Ann. Detta slägte, som bildar en tydlig öfvergång från korsnäbbarna till finkarna, har vanligen blifvit deladt i tvenne. Vi anse dock, i likhet med flera nyare ornithologer, att de hithörande fogelarterna rättast böra förenas i ett och samma slägte.

Domherrarna tillhöra nordliga klimat eller höga bergsländer, hvarest de bebo skogarna och mest vistas i träden. Deras föda består af hvarjehanda frön, som de skala med näbben och med hvilka de äfven uppföda sina ungar. Deras sång är i allmänhet föga utmärkt, men deras lockljud äro deremot rena och flöjtlika. Sina bon bygga de med temlig konstfärdighet i träd och buskar.

De båda hos oss förekommande arterna äro stamm- och strykfoglar. Man kan hänföra dem till 2:ne skilda grupper.

1:sta Gruppen. **Tallbitar** (Corythus). Näbben mera lång än hög; underkäkens bakkant, som framtill begränsar den inskjutande hakviken, bågformigt urringad. Stjerten i spetsen något urnupen. — De undergå nästan alldeles samma färgförändringar som korsnäbbarna, med hvilka de i många hänseenden hafva en nära öfverensstämmelse.

1. **Tallbiten** (Pyrrhula Enucleator TEMM.). *De svartaktiga ringarnas armpennor och större täckfjädrar med hvitaktiga spetskanter; kroppsfärgen hos hannen öfvervägande röd eller gulaktig, hos honan grågul.* — Längd omkr. 8 tum. — *Corythus Enucleator* NILSS.

Namn: Nattvaka, Svensk Papegoja, Svenska, Dunsunt; Smål. Vaktel.

Hvad tallbitens färgdrägt och dess förändringar efter ålder och kön angår, vilja vi hänvisa till det, som i enahanda afseende redan blifvit yttradt om korsnäbbarna. De äldre hannarna, hos hvilka den röda färgen är den rådande, blifva i bur gulaktiga liksom honorna, ehuru dock den gula färgen hos dessa sednare mera stöter i brungrått. Yngre hannar äro mer eller mindre grön- eller pomeransgula. Iris brun. Näbben svartaktig. Fötterna mörkbruna.

Tallbiten är, liksom sidensvansen, en nordisk fogel, som under fortplantningstiden har sitt stambåll i Norrlands och Lapplands med vidsträckta barrskogar bevuxna trakter, och som endast under vintrarna visar sig i de mellersta och södra delarna af landet. Utom Skandinavien finnes han äfven och fortplantar sig i Nordamerika och hela norra Asien.

Under fortplantningstiden lefver tallbiten parvis, men sedermera vanligen i större eller mindre sällskaper. Vissa vintrar ser man knappast till dem, da de deremot under andra förekomma i stor myckenhet och utsträcka sina ströftag icke blott till våra mellersta och södra provinser, utan äfven ända till Tyskland o. s. v. Vi kunna således angående dessa foglar göra samma anmärkning som vid sidensvansen och nötkräkan, att vissa är matte vara mera gynnsamma för deras utveckling än andra. Under sina ströftag besöka de icke blott skogarna, utan äfven parker, alléer och trädgardar synnerligen sadana, der rönнар finnas, hvilkas frukter de med begärlighet förtära.

Utom rönnbär tillgriper äfven tallbiten och lifnärer sig af hvarjehanda andra frukter, bär och frön, såsom tall- och granfrön, al- och björkfrön, oxelbär, enbär o. s. v. Han är en verklig storätare och såsom sådan temligen trög och föga skygg. I en rönn, oxel eller annat träd, hvarest en flock af

dessas foglar slagit sig ned för att frossa af de mogna frukterna, sitta de vanligen helt stilla och obekymrade då man nalkas dem, och man kan till och med, med iakttagande af någon försigtighet, förmedelst en på en käpp eller ett metspö fästad snara, neddraga den ena efter den andra, utan att de öfriga begifva sig undan. Det är af denna anledning som de i vissa orter fått namn af »dumsnutar».

I fångenskapen blifva de snart tama och äfven lätta att underhålla derigenom, att de förtära hvarjehanda slags frön, hafra, gryn o. s. v. I sitt beteende likna de mycket korsnåbbarna. Deras sång är temligen stark och omvexlande, men föga utmärkt. De skola äfven hafva förmåga att efterhärma andra foglars läten.

Sitt bo bygger tallbiten i täta skogshult, i en grenklyka nära stammen af ett träd, vanligen 6—8 fot från marken. Det är sammansatt af fina qvistar och grässtrån samt inuti fodradt med fjädrar. Äggen äro 3—4, till färgen ljusgrönaktiga, med bruna och svarta prickar och småfläckar.

2:dra Gruppen. **Domherrar** (Pyrrhula). Näbben nästan lika hög som lång; underkäkens bakkant, som framtill begränsar den inskjutande hakviken, i midten försedd med en svagt framstående knöl, hvarigenom den visar sig liksom dubbelt urringad. Stjerten i spetsen nästan tvär. — De hafva en mera bestämd färgdrägt än de föregående.

2. **Domherren** (Pyrrhula vulgaris BRISS.). *Hufvudet ofvran och stjerten svarta, med blåaktig glans; ryggen grå; öfver- och undergumpen hvita; ringarna svarta med ett gråhvitt tvärband; den innersta armpennan i utfanet rödaktig; undre kroppsdelarna hos hannen cinnoberröda, hos honan rödgråa.* — Längd omkr. 6½ tum.

Hannen har hela öfre delen af hufvudet samt en smal kant omkring näbbroten svarta, med blå glans på hufvan. Bakhalsen, ryggen och skuldrorna rent blågråa. Öfver- och undergumpen hvita. Sidorna af hufvudet, halsen och hela un-

underlifvet vackert cinnoberröda. Vingarna svarta med till en del blå glans; armtäckfjädrarna i yttre delen hvitgråa, hvarigenom ett bredt tvärband uppkommer snedt öfver vingen; handpennorna svartaktiga, utan blå glans, i utfanet framom midten kantade med hvitt; innersta armpennan i utfanet rödaktig. Stjerten svart med blå glans; dess öfra täckfjädrar af af samma färg.

Näbben svart.

Iris mörkbrun.

Fötterna brunaktiga.

Honan är rödgra på de kroppsdelar, hvarest hannen är rent zinnoberröd. Eljest temligen lika tecknad med hannen.

Ungarna likna mest honan, men hafva en mera oren färgteckning och sakna det svarta på hufvudet.

Fig. 64.

Domherre.

Domherren är en allmänt känd fogel. Han finnes nära nog i hela Europa och förekommer äfven i norra Asien. Hos oss är han ingenstädes sällsynt, utan fortplantar sig här och hvar öfver hela landet, der lokalen är passande. Man har trott, att han under sommaren endast skulle finnas i de nordligare provinsernas skogstrakter och först mot vinterns annalkande begifva sig söderut; men detta är ingalunda förhållandet. Orsaken hvarföre man om sommaren så sällan ser till honom är påtagligen den, att han under denna årstid merändels har sitt tillhåll i täta skogshult, der han lefver ett tyst och undan gömdt lif, och följaktligen i de flesta fall undgår all uppmärksamhet. Han har således i detta afseende en viss öfverensstämmelse

med sidensvansen. Först om senhösten och vintern framkommer han i små sällskaper till gårdarna, der han genom sin lysande färgdräkt och sin flöjtlika lockton genast gör sig bemärkt.

Domherren är mindre skygg än många andra bland de finkartade småfoglarna; men »dum» är han dock icke, såsom mången vogelkännare vill påstå, utan besitter snarare egenskaper, som berättiga till ett alldeles motsatt omdöme. Det förhåller sig med domherren liksom med många andra foglar, hvilka äro födda och uppfödda i aflägsna, ensliga trakter, att han behöfver någon tid för att sätta sig in i nya förhållanden och för att lära sig undvika faror, som han förut aldrig känt till eller varit utsatt för. Då han således från sina skogar begifver sig af till bebodda trakter, till parker och trädgårdar, bibehåller han i början sina medfödda vanor och fruktar icke menniskan mera än något annat föremål. Han är derföre föga skygg, det vill med andra ord säga dum, så länge han icke förföljes, men, i motsatt fall, ser man deremot alltid huru väl han förstår att taga sig tillvara och rädda sig undan hvarje förmodad fara. Äfven i fångenskapen bevisar domherren på mångfaldigt sätt att hans förståndsförmögenheter långt ifrån äro af en underordnad beskaffenhet. Sålunda lär han sig t. ex. snart att igenkänna sina vårdare, visar sig glad och inställsam, då han röner en vänlig behandling, men deremot nedstämd och skygg, då han bemötes med köld och ligkiltighet, ja, det har till och med inträffat, att han helt plötsligt fallit död ned från burpinnen, då han märkt sig vara besviken af den person, som han förut med hela sitt lif varit fästad vid.

Domherrarna äro sällskapliga foglar, som gerna vistas tillsammans och visa hvarandra mycken tillgifvenhet. I några större flockar ser man dem dock sällan eller aldrig. De uppehålla sig mest i träden och buskarna, der de med temlig färdighet hoppa och röra sig bland grenarna; men på marken komma de icke fort undan. Vanligen yfva de upp fjädrarna då de sitta i träden, så att de se vida större ut, än de i verkligheten äro. Endast då någon fara är förhanden, eller då något ovanligt i grannskapet tager deras uppmärksamhet i anspråk,

låta de fjädrarna falla tillsammans tätt efter kroppen. Deras flygt är mindre lätt och sker i bågar.

Deras lockton är, såsom förut blifvit nämnt, ren och flöjtlik. Den kan uttryckas med: *tjuh, tjuh* eller *hju, hju*. Deras naturliga sang är deremot svår att med ord uttrycka; den är på intet vis behaglig, utan består af egendomliga, lik-som knirkande toner. Men, det oaktadt, har dock domherren en beundransvärd förmåga att kunna lära sig efterhvissla melodier, som han ofta hör. Knappast någon enda fogel förmår att inlägga mera renhet, behag och fyllighet i tonen. I Thy-ringerwald fångas årligen hundradetals domherrar, som undervisas i sang och sedermera sändas vida omkring i verlden, stundom ända till Amerika. Det gifves personer, som endast slagit sig på denna industri och som besitta en förvånande skicklighet uti att undervisa dessa foglar. Hos oss känner man ännu icke, såsom bättre är, denna konst, utan njuter heldre det ädlare nöjet att se och höra foglarna i den fria naturen.

Domherrens föda består af hvarjehanda frön, bär och knoppar. Der han i mängd förekommer, gör han under vinterns lopp icke så obetydlig skada genom att afäta knopparna på träd och buskar i trädgårdarna. Under snörika vintrar, synnerligen då det är brist på rönnbär, utgöra dylika knoppar snart sagdt hans enda åtkomliga föda. Hvarje omtänksam trädgårdsmästare bör således på allt sätt under dylika förhållanden söka att afhålla domherrarna från sina fruktträd och bärbuskar, isynnerhet som det bör vara väl bekant, att alla trädartade växter hos oss sätta sina knoppar om hösten, och att det just är på dessa sednares utveckling, som det följande årets skörd i första hand beror.

Sitt bo bygger domherren i något träd, vanligen tätt invid stammen. Det är till det yttre sammansatt af qvistar, grässtrån och rötter, till det inre af ytterst fina rötter, barkflag och hår. Äggen äro vanligen 4 à 5, i förhållande till fogelns storlek temligen små, till färgen blåhvita eller blagröna, med violetta och bruna fläckar, talrikast omkring den tjockare

ändan. Endast honan lärer rufva äggen; men vid ungarnas uppfödande äro båda föräldrarna hvarandra behjelpiga.

Fink-släktet (*Fringilla* LINN.).

Arterna till detta släkte skilja sig ifrån de föregående hufvudsakligen derpå, att näbben är mera regelbundet kägellik, rät, vanligen spetsig och mera lång än hög; att öfverkäken antingen är af ungefär samma längd som den undre, eller, om den är längre, att dess spets är mera rak och icke egentligen bildar någon nedlöpande, öfverhängande hake. Från sparfvarna, eller arterna till det följande släktet, skilja de sig äfven på näbben derigenom, att öfverkäken är lika bred som den undre, eller något bredare, och att den ofta med sina kanter går något utanför den sednare, samt derigenom, att gomen saknar knöl, men deremot är försedd med 3 eller 5 längsgående, smala och något upphöjda linier. Näsborrharna små, rundaktiga och betäckta af framåtliggande, glesstråliga fjädrar. Vingarna medelmåttiga. Stjerten i spetsen merändels urnupen eller klufven. Fötterna jemförelsevis större än hos föregående slägte; tarsen $\frac{1}{2}$ eller mera af den hoplagda vingens längd. Fjäderklädnaden tät, förändrar färg om våren genom brämfällning, så att sommar- och vinterdrägterna hos flera arter äro ganska olika. — Könen till färgen oftast olika; ungarna likna i början honan.

Finkar finnas nära nog öfver hela jorden. De flesta bebo skogarna, några vistas dock i öppna, stenbundna trakter, men endast få hafva sina ständiga tillhåll i människans grannskap. Under fortplantningstiden lefva de parvis, men under andra tider af året träffar man dem oftast i större eller mindre flockar, och detta är isynnerhet förhållandet höst och vår med sådana arter, som flytta bort under den kallare årstiden. De, som tillhöra vår fauna, äro dels stannfoglar, dels strykfoglar, dels flyttfoglar. Deras föda består både af frön och insekter. Vanliga förhållandet är, att de om sommaren mest lefva af insekter, om hösten och sedan under hela vintern hufvudsakligen eller uteslutande af frön. Med insekter uppföda de flesta sina ungar. Sina bon bygga de i allmänhet med mycken om-

sorg, vanligen i träd och buskar. De flesta hafva en vacker och omvexlande sång, och många äro såsom burfoglar mycket omtyckta. I fångenskapen uthärda de vida bättre än många andra småfoglar.

Vi vilja här bibehålla dessa foglar i ett enda stort slägte, ehuru de utan tvifvel med mera skäl borde fördelas i flera. De af oss uppställda grupperna *) kunna dock, om man så vill, betraktas såsom särskilda småsläkten.

I:sta Gruppen. **Stenknäckar** (*Coccothraustes*). Näbben utomordentligt grof, nästan så hög som hela hufvudet; öfverkäken i spetsen svagt nedböjd; munvikarna försedda med flera tydliga borsthår. De mellersta vingpennorna i spetsen tvära, breda och kantiga. Ögonen små. Stjerten kort, föga klufven. Fötterna korta, med svaga klor.

1. **Stenknäcken** (*Fringilla Coccothraustes* LINN.). *Kropps-färgen öfvervägande gulgrå; vingarna till en del svartblåa och försedda med en stor gråhvit fläck; stjertens sidopennor i spetsen hvita.* — Längd omkr. 7 tum. — *Coccothraustes vulgaris* NILSS.

Kroppen mera undersåtsig, tjock och kort, än hos de följande arterna. Genom den stora och grofva näbben får fogeln ett ganska egendomligt utseende och kännes lätt igen.

Hannen i sommardräkt. Hufvudet gulbrunt; hakan, ett smalt band omkring näbbroten samt ett band emellan näbben och hvardera ögat svarta. Bakhalsen askgra. Ryggen och skuldrorna bruna. Undre kroppsdelarna gulgråa. Undergumpen till stor del hvit. Den hoplagda vingen synes svart med blå och violett glans; öfver täckfjädrarna står en stor gråhvit fläck; de inre armpennorna af ryggens färg. Å den utbredda vingen synes ett hvitt band, uppkommet derigenom, att pennorna hafva en hvit fläck uti infanet. Stjertens 2 mellersta pennor gråbruna med rostbrun anstrykning på utfanet; de

*) Dessa öfverensstämma i de viktigaste delar med dem, som Prof. SUNDEWALL uppställt i sitt utmärkta arbete öfver de svenska foglarna.

öfriga svarta, med inre fanet i spetsen till $\frac{1}{3}$ hvitt. Näbben blaaktig (om vintern mycket blek). Fötterna blekt köttfärgade. Iris hvitaktig, grå eller ljusröd.

Fig. 65.

Stenknäcken.

Honan har dunklare färger än hannen och mindre strupfläck.

Ungarna äro ganska olika de gamla, i allmänhet af en blekare färgteckning, på undre sidan mörkfläckiga, utan svart på hakan o. s. v. De igenkännas lätt på den stora näbben.

Stenknäcken har en vidsträckt utbredning både i Europa och Asien, men synes ingensstädes förekomma

talrikt. Hos oss har han blifvit funnen på åtskilliga ställen i mellersta och södra delarna af landet. Han är en strykfogel, som under hösten och vintern ströfvar vida omkring för att söka sitt uppehålle. Många, om inte de flesta, torde dock lemna våra landamären under den kalla årstiden. Åtminstone visa de sig under senhösten i större eller mindre sällskaper i Skånes trädgårdar, der de uppehålla sig en tid, hvarefter de alldeles försvinna. I Stockholmstrakten hafva emellertid flera exemplar blifvit skjutna under hösten och början af vintern, synnerligen under sådana år, då rönnbär varit att tillgå. Äfven i Tyskland är stenknäcken både stryk- och flyttfogel.

Under fortplantningstiden lefva dessa foglar parvis i löfskogar, parker och större trädgårdar; men i rena barrskogar ser man dem deremot sällan eller aldrig. De vistas nästan ständigt i träden och komma sällan till marken, annat än då de äro i behof af vatten. Om hösten, sedan ungarna blifvit flygvuxna, träffar man dem, såsom nyss nämndes, i små sällskaper af 8—12 stycken, eller stundom i temligen stora flockar. De äro ganska skygga och i allmänhet svåra att komma inom skotthåll, emedan de, då någon fara är förhanden, vanligen flyga upp i träden för att hafva friare och bättre utsigt. De märka då genast den lurande skytten och flyga bort med snabba vingslag.

Om våren sjunger hannen flitigt fran toppen af något träd och vrider kroppen än hit än dit under det att han emellanåt lockar på honan. Hans sång är dock föga behaglig, utan utgöres endast af skärrande och knirkande toner, bland hvilka man ofta igenkänner den vanliga locktonen, som kan uttryckas med: *zick, zick*, eller *tsir*.

Stenknäckens föda består af hvarjehanda frön och kärnor. Bäst tycker han om trädfrön och bland dessa företrädesvis kärnorna af körsbär och andra mindre stenfrukter, hvilkas hårda skal han förmår att klyfva med den starka näbben. Det köttiga omhöljet af dessa frukter förtär han icke, utan släpper ned detsamma jemte de bräckta skaln på marken. Om våren och sommaren lifnärer han sig derjemte af en mängd insekter och larver och torde äfven dermed till hufvudsaklig del mata sina ungar, så länge dessa ännu äro späda.

Sitt bo bygger stenknäcken vanligen i lummiga träd, temligen högt ifrån marken. Det är löst sammansatt af fina qvistar och inuti fodradt med rötter, grässtrån, löf, mossor, ull, hår o. s. v. Äggen äro 3—5, svagt glänsande, ljusgröna eller gröngråa, med mörkgråa och bruna fläckar och ådror. Föräldrarna vårda ungarna med mycken omsorg, och då man nalkas dessa sednare eller kommer i närheten af boet flyga de oroliga omkring under ängsliga läten.

Hos oss har man endast sällan förmärkt att stenknäcken gjort någon skada. Eljest kan ett litet sällskap af dessa foglar

ganska hastigt afäta bären på ett körsbärsträd, och då de hafva rik tillgång på föda, hålla de sig, under det att de frossa, så tysta att man knappast märker deras närvaro på annat, än det rassel, som de nedfallande bären förorsaka.

2:dra Gruppen. **Skogsfinkar** (*Fringilla*). Näbben temligen grof, konisk och spetsig; öfverkäken i spetsen rät eller endast svagt nedböjd, med en liten inskärning på hvardera sidan; munvikarna med tydliga borsthår. De yttre stjärt pennorna med ett stort hvitt fält.

De lithörande finkarna äro hos oss' flyttfoglar. De bebo under fortplantningstiden skogar och lundar; men sedan ungarna emot hösten blifvit fullt flygvuxna och kunna reda sig på egen hand, slå de sig sillsammans i större eller mindre flockar och besöka då odlade platser, trädgårdar, lundar o. s. v. samt begifva sig småningom ur landet. Om våren återvända de temligen tidigt till sina gamla häckplatser. De lefva till en betydlig del af insekter, hvarmed de äfven mata sina ungar; men om hösten, äfvensom vid deras ankomst om våren, förtära de skogsfrön och blifva derigenom, som vi längre fram skola visa, under vissa förhållanden ganska skadliga. De bygga mycket vackra och konstnässigt sammansatta bon.

2. **Bofinken** (*Fringilla Cœlebs* LINN.). *Öfvergumpen grönaktig; underkäkens flik i kanten knappt märkbart inskuren.* — Längd $6\frac{1}{2}$ tum.

Namn: Smål. *Hamptätting*; Norrl. *Bogfink*.

Gamla hannen i sommar dräkt. Hufvudet ofvan och bakhalsen askblåa; pannan svart. Ryggen och skuldrorna bruna. Bakryggen och öfvergumpen gulgrönaktiga. Hufvudets sidor, strupen och frambröstatet gråröda eller brunröda, hvilken färg småningom blifver allt ljusare, tills den på mellersta delen af magen och på undergumpen öfvergår i hvitaktigt. Vingarna svarta, pennorna till en del smalt kantade med gulhvitt i ut-

fanet; föröfrigt äro vingarna tecknade med 2 tvärband, af hvilka det främre är bredast, till färgen hvitt och löper öfver de små täckfjädrarna.

Fig. 66.

det bakre smälare, gulhvitt uppkommer derigenom, att de större täckfjädrarnas spetsar hafva en dylik färg. Stjertens 2 mellersta pennor mörkt askgråa och kantade med en ljus olivgrönaktig färg; de 3 följande svarta (den 3:dje dock stundom tecknad med en liten hvit fläck på infanet, innanför spetsen); den 4:de med en bred hvit fläck från spetsen nedåt infanet; den 5:te hvit, vid roten

Bofink (hanne under fortplantningstiden).

till öfver en tredjedel svart och vid spetsen, utåt, svartaktig. Näbben grablå med svart spets. Iris brun, äfvenså fötterna.

Honan är något mindre än hannen. Ofvan gråbrun med en svag olivgrön anstrykning; inunder grågulaktig. Öfvergumpen, vingarna och stjerten såsom hos hannen.

Unqarna likna mest honan.

Om vintern har fjäderdräkten mindre rena färger. Fjäderna äro då kantade med gulgrått, som sedermera vid bräm-fällningen om våren alldeles försvinner.

Bofinken är en ibland våra täckaste smafoglar, på samma gång som han äfven är en ibland de hos oss allmännast förekommande. I de mellersta och södra delarna af landet häckar han till stort antal, och det gifves derstädes knappast en enda skogspark, hvarest han under sommaren saknas. Mot norden har han äfven en ganska vidsträckt utbredning och finnes, ehuru mindre talrikt, nära nog allestädes i Norrlands och Lapplands barrskogstrakter. I de egentliga fjellbygderna träffas han dock icke annat än ganska sparsamt. Stundom är han derstädes helt och hållet ersatt af följande art. Utom Sverige förekommer han nästan öfver hela Europa och norra Asien. Till norra Afrika kommer han äfven stundom, men endast såsom flyttfogel vintertiden.

Under fortplantningstiden har bofinken sitt tillhåll i skogar, lundar och parker samt någon gång äfven i större trädgårdar. Hvarhelst han finnes inkräktar hvarje par ett mindre område, som det herrskar öfver, och hvarest det sedermera icke tål något intrång af andra bofinkar. Om våren sedan dessa foglar begifvit sig af till skogarna för att börja sin fortplantning, ser man ofta huru hannarna föra häftiga strider sinsemellan, hvarvid de icke blott kämpa om honorna, utan äfven om platsen, der boet skall byggas. Sedan ungarna blifvit flygvuxna sluta de deremot en allmän fred och flera familjer slå sig då tillsammans till större eller mindre flockar, för att ströfva omkring i landet. Man anträffar dem vid den tiden ofta på fälten och i trädgårdarna, och de draga sig smaningom söderut, till dess att de slutligen, då frost och köld inträffa, lemna landet, för att under blidare luftstreck — i södra Europa eller norra Afrika — tillbringa vintermånaderna. Atskilliga, mest hannar, dock äfven honor, stanna icke sällan kvar här i landet hela vintern, då de uppehålla sig i bebodda trakter, mest i trädgårdarna, vid husen eller på vägarna; men dessa äro jemförelsevis endast några få individer, som troligen af en eller annan orsak kommit att glömma sig efter de öfriga.

Om våren återvända de bortflyttande bofinkarna tidigare till sina gamla häckningsorter, än de flesta andra småfoglar, och man har dervid, såsom vi redan sid. 47 anmärkt, gjort den iakttagelsen, att hannarna anlända en eller annan vecka förr än honorna.*). Vanligen komma de åter till södra Sverige redan i Mars, eller, i händelse väderläken är blid, t. o. m. ännu tidigare; men i det öfra landet bruka de deremot först infinna sig i April. De uppehålla sig då, liksom vid afresan om hösten, i trädgårdarna och vid husen. Först sedan honorna anländt och vårvärmen börjat upptina den frusna marken, begifva de sig till skogarna.

Bofinkens sång är temligen starkt ljudande**) och ganska vacker, men föga omväxlande. Under fortplantningstiden sjunga hannarna mycket flitigt, och då många bo i en och samma skogspark söka de alltid att öfverrösta hvarandra. Vanligen tåla de icke att finna sig öfverträffade af någon medtäflare i grannskapet, utan uppbjuda i sadant fall alla sina krafter för att göra sin röst gällande, och om detta icke skulle hjälpa, använda de näbben, förfölja hvarandra och inlata sig i de mest häftiga strider. Den vanliga locktonen kan uttryckas med *jink*, *jinkjink*, eller *twint*, *twint-twint*, eller ett kort *hyit*, *hyit*, likt talgoxens. Under parningstiden later hannen icke sällan höra ett egendomligt läte: *jerk*, som han äfven någon gång upprepar då väderläken är regnig.

Bofinken är föga skygg, men vet dock att taga sig väl tillvara om han finner sig vara utsatt för någon förföljelse. Han har en behaglig och ädel hållning, då han hoppar på marken, och då han flyger höjer han och sänker sig med vexelvis utbredda och sammandragna vingar.

Bofinkens bo är i sitt slag ett litet vackert konststykke, som endast få bland vara vanliga småfoglar kunna göra efter.

*) BREHM och andra tyska ornithologer anföra att *honorna* flytta bort tidigare om hösten än *hannarna*, men komma sednare tillbaka. Hos oss vill det synas som man icke egnat tillräcklig uppmärksamhet häråt; men det uppgifves dock, att *hannarna* flytta bort före *honorna* om hösten. Vi vilja anmärka detta, emedan dylika iakttagelser kunna vara utaf intresse för vetenskapen.

**) Då de först anlända om våren sjunga de dock så svagt, att man svårigen kan urskilja de särskilda, eljest lätt igenkänliga, stroferna.

Det bygges i en grenklyka eller på en gren invid stammen af något med lafvar och mossa beväxt träd, vanligen 10—20 fot från marken. Det är till formen skål- eller halfklotlikt, starkt hopfogadt af grässtrån, fina rötter m. m., inuti beklädt med fjäder, hår och ull samt utanpå beprydt med lafvar och mossor. Tillfölje af denna yttre beklädnad är det på afstånd mången gång svårt att upptäcka, emedan det nära liknar den mossiga gren på hvilken det hvilar. Bofinken lägger tvenne kullar årligen: den ena i slutet af Maj och den andra vid midsommartiden. I den första framkläckas vanligen 5 å 6 ungar, i den andra merändels 3 å 4. Äggen äro blekt gråblåa med mörkbruna streck och punkter. — Hannen visar honan mycken tillgifvenhet, sjunger vid boet och söker derstädes att genom en mängd konstiga åtbörder göra sig behaglig för henne. Båda könen ligga omvexlande på äggen, som utkläckas efter omkring 13 å 14 dygns rufning. Ungarna uppfödas uteslutande med insekter.

Om sommaren utgöres bofinkens föda till hufvudsaklig del, eller nära nog uteslutande, af insekter och larver; om hösten och sedan hela vintern och våren deremot af hvarjehanda slags frön och korn, som han mest plockar på marken. På nysådda kulturplatser i skogarna, äfvensom i plantskolor, infinna sig dessa foglar ofta i mängd och kunna då förorsaka mycken skada. Man bör således på allt sätt söka att afhålla dem derifrån, emedan de eljest icke blott upplocka sådana frön, som ligga på ytan, utan äfven uppkrafsa och förtära de nedmyllade. Likaså göra de ofta betydlig skada på hvarjehanda frön i trädgårdarna. Man bör således äfven derstädes hafva ett vaksamt öga på dessa foglar. Men öfverallt der man i nämnde hänseenden ingenting har att befara, gör man deremot klokt uti att skydda dem, emedan de tillika bortplocka en mängd ogräsfrön, som man på annat sätt svårligen skulle kunna undanskaffa. Man bör således aldrig i otid förfölja dem.

Bofinkens kött är välsmakande, ehuru något beskt. I Tyskland fängas han om hösten i stor mängd för att användas till stek.

3. **Bergfinken** eller **Norrqvinten** (*Fringilla Montifringilla* LINN.). *Öfvergumpen* *hvit*; *underkåkens flik i kanten tydligt inskuren*. — Längd omkring $6\frac{1}{2}$ tum.

Namn: Qvåkare, Bråkfogel, Gråk; Norr. Qvåker.

Hannen har i *sommardrägt* hufvudet, bakhalsen och hela främre delen af ryggen svarta med blåaktig glans och stundom med svagt antydde, ljusa fjäderkanter. Strupen, bröstet och skulderfjädrarna rostgula. De öfriga undre kroppsdelarna hvitaktiga. Bakryggen och öfvergumpen hvita, den sednare på sidorna svart. Vingarna svarta; de stora armtäckfjädrarna i spetsen vit- eller gulkantade, hvarigenom ett band af samma färg uppkommer snedt öfver vingen; den derpå följande radens täckfjädrar hvita; de små täckfjädreraderna, som bekläda vingsens bas rostgula; pennorna mer eller mindre kantade med blekgult och hvitt samt, med undantag af de 3 första, försedda med en vit fläck i utfanet, framom midten; de undre armhålsfjädrarna af en klar gul färg. Stjerten svartaktig; den yttersta pennan snedt genom infanet*) och utvändigt ett stycke från roten vit; den 2:dra med smal, vit utkant. Näbben svartblå med svart spets. Iris mörkbrun. Fötterna gulbruna.

Honan har i *sommardrägt* hufvudet ofvan rostgrått, med ett mörkt band utmed hjessans sidor, fortsättande nedåt halsryggen. Denna sednare föröfrigt grå. Ryggen svartaktig med rostgråa fjäderkanter. Strupen och frambröstet rostgula med grå anstrykning. Andra radens vingtäckfjädrar svartaktiga med hvita eller gulhvita spetsar. Eljest nästan lika tecknad med hannen.

Ungarna likna honan. Näbben gulaktig med mörk spets. Fötterna grågula.

I *vinterdräkten* hafva fjädrarna mycket mera orena färger derigenom, att de äro försedda med breda, rostgråa kanter. Om våren, då bergfinkarna anlända till södra och mellersta Sverige, framlysa dessa gråa fjäderkanter ganska tydligt, synnerligen på hannarnes svarta hufvud- och ryggfjädrar. Näbben

*) Temligen otydligt om våren.

vid roten gulaktig, i spetsen blåsvart. — Från bofinken skiljes denna art, äfven då han flyger, ganska lätt på den hvita bakryggen och öfvergumpen. Då han sitter, ser han större ut än bofinken och igenkännes föröfrigt lätt på sina bjertare färger, synnerligen på det hvita underlifvet.

I de södra och mellersta delarna af landet ser man denna fogel endast under flyttningstiderna, höst och vår. Om sommaren har han sitt stamhåll i den högre nordens skogs- och fjelltrakter, hvarest han häckar till stort antal och ersätter bofinken, som i närheten af fjellen antingen alldeles upphört att längre finnas, eller endast sparsamt förekommer. Der båda dessa foglar finnas, bo de ofta i en och samma skogspark. — Författaren har funnit norrqvinten vara ganska allmän i Norrlands och Lapplands skogiga trakter, såväl i låglandet som fjellbygder, och att han på fjellens sidor går ända upp i björkregionen. Om våren i April, då dessa foglar äro på väg till sina häckningsplatser, träffas de flockvis eller i större och mindre sällskaper här och hvar i landet. De slå då ofta ned på åkerfält och gärdesbackar, eller i lundar och skogskanter. Författaren har ofta sett stora flockar af norrqvintar och bofinkar på Östgötha- och Uplandsslätterna, der inga andra träd än några enstaka, större pilar funnos. I dessa hvilade de sig och gjorde emellanåt derifrån små utflygter till trädesfälten. Men under flyttningarna uppehålla de sig icke länge på hvarje ställe, utan draga sig oupphörligt mot nord; dock synas vårflyttningarna försiggå mera långsamt än höstflyttningarna. Dessa sednare företagas i September, då stora skaror af dessa foglar infinna sig på Skånes åkerfält, för att kort derpå anträda öfverresan till kontinenten. De flesta flytta bort till södra Tyskland och Frankrike, der de öfvervintra; endast ett färre antal stannar kvar här i landet. Detta är det vanliga förhållandet. Men det är med norrqvinten som med sidensvansen, tallbiten och några andra foglar, som fortplanta sig i den högre norden, att han somliga år förekommer i otroligt stort antal, då han deremot under andra år icke finnes i någon anmärkningsvärd myckenhet. Orsaken härtill känna vi icke med visshet, men troligt är, att gynnande väder-

leksförhållanden under häktiden och en större tillgång på tjelliga födoämnen hafva ett viktigt inflytande på äggens utveckling och på de späda ungarnes trefnad *). Skulle då äfven inträffa, att våren är gynnsam för trädslagens, synnerligen bokens och rönnens, frösättning, så händer det någon gång icke blott att enstaka individer, utan äfven att hela flockar af dessa foglar, tillfölje af den rika tillgången på rönnbär och bokollon, dröja sig qvar längre än vanligt här i landet, eller till och med att många öfvervintra. Sålunda har man t. ex. under vintrar, då det varit godt om rönnbär, anträffat åtskilliga exemplar i närheten af Stockholm, och vintern 1819—1820, då boken i Skåne gaf ovanligt med ollon, infunno sig så tallösa skaror af norrqvintar derstädes, att de väckte oro bland den skrockfulla befolkningen, som i dem tyckte sig se förebud till krig, pest, hungersnöd och andra olyckor. Sedan stark kyla inträffat frampå nyåret, drogo de sig emellertid bort, och sedermera har man aldrig sett dem i sådan myckenhet.

I lefnadssättet visar norrqvinten föröfrigt en nära öfverensstämmelse med bofinken. Hans sång är deremot långt underlägsen denna sednares och består blott af några långdragna, sträfvade toner, som kunna uttryckas med *rä-äää-ä*, och hannen har ett läte, som har mycken likhet med grönhämplingens långdragna *tryiiih-tryiiih*, men som i allmänhet bättre torde kunna betecknas med *jäk, jäk* eller *quääk, quääk*. Den egentliga locktonen har tycke af bofinkens.

Boet, som man vanligen finner i Juni eller Juli månader, bygges i de flesta fall på grenarna af någon mindre björk. I afseende på sammansättningen har det stor likhet med bofinkens bo, och detsamma kan äfven sägas om äggens färg.

Köttet har en något besk smak. I bokskogar gör norrqvinten stundom ganska mycken skada. Under vårflyttningen synes han mest plocka ogräsfrön och små insekter **).

*) Uti 5:te delen af detta arbete, der vi komma att redogöra för insekternas periodiska härjningar, torde vi äfven blifva i tillfälle att i någon mån belysa dessa egendomliga förhållanden.

**) Alla de exemplar, som förf. skjöt i April innevarande år (1866), hade endast sandkorn, ogräsfrön och lemningar efter insekter i magen.

3:dje Gruppen. **Husfinkar** eller **Gråspinkar** (Pyrgita). Näbben temligen grof, af en kullrigt konisk form; öfverkäken i spetsen svagt nedböjd, något trubbig, med på hvardera sidan en helt liten inskärning; munvikarna med tydliga borsthår. Stjerten utan hvitt.

De hithörande finkarna äro, i motsats till de föregående, stannfoglar hos oss. De hafva sitt ständiga tillhåll i odlade trakter, i lundar, trädgårdar och vid boningshusen. Sina utan någon konstfärdighet hopfogade bon hafva de under hustak, i trädhålur och dylikt. De lifnära sig af frön och insekter.

4. **Husfinken** (*Fringilla domestica* LINN). *Underkäken helbräddad; tinningarna ljusgråa, enfärgade; vingarna med ett hvitaktigt trärband; stjerten svagt urnupen i spetsen; hos hannen är strupen svart, hufvudet ofran grått, med ett rödbrunt bredt band bakom ögonen nedåt nacken; hos honan är strupen blek, hufvudet brungrått, med ett gulgrått band öfver hvardera ögat. — Längd något öfver 6 tum.*

Namn: Gråsparf, Gråspink; Östergöthl. Täckling; Norr. Husparf, Huskald.

Hannen i sommardrägt. Hufvudet grått; mellan näbben och ögat ett svart band; vidare en svart fläck, sträckande sig från hakviken nedåt framhalsen, hvarest de svarta fjädrarna få allt tydligare gråa kanter; från hvardera ögat utlöper ett bredt kastaniebrunt band, som vidgar sig åt båda sidor bakom nacken; bakom hvardera ögat en liten hvit fläck. Bröstet, sidorna af kroppen samt bakryggen smutsgråa. Magen längs midten gråhvit. Ryggen och vingarna svart- och brunspräckliga, d. v. s. hvarje fjäder är svart med bruna kanter. Den andra raden af vingtäckfjädrarna med breda hvita spetskanter; de derpå följande små täckfjädrarna rent kastaniebruna; de undre eller armbålfjädrarna hvita. Stjertens pennor svartaktiga med smala ljusa kanter. Näbben svart. Iris mörkbrun. Fötterna gråaktigt gulbruna.

Honan i sommardrägt. Hufvudet, halsryggen och öfvergumpen gråbruna; öfver ögat nedåt nacken ett gulgrått band; hufvudets sidor gråa. Strupen blek, smutsigt gullvit. Föröfrigt i det närmaste lik hannen.

Ungarna hafva mycken likhet med honan.

I vinterdräkten äro färgerna mera orena: det graa på hufvudet och bakryggen har en grågul anstrykning och det bruna bandet bakom ögonen hos hannen har insprängda gråa fjäderpetsar.

Varieteter mer eller mindre hvit. Albinos-varieteter äro icke just sällsynta.

Husfinken har en mycket vidsträckt geografisk utbredning. Han förekommer i flera varieteter och racer öfver större delen af den gamla kontinenten, der akerbruk idkas eller der människan har fasta, beständiga boplatser. I de flesta fall är han en stannfögel, som hela året om lefver vid människoboningarna. I skogen eller vildmarken finnes han numera aldrig, utan är en ibland de få djurarter, som sedan urminnes tider frivilligt innäslat sig i människans närhet. Hos oss finnes han i städer och byar samt vid gårdar och torp öfver hela landet, åtminstone ända till polcirkeln, och han begifver sig till och med långt in i aflägsna skogstrakter, såsnart en akertäppa blifvit upptagen och säd börjat odlas *). Vid nybygggena i Lappland är detta ofta förhållandet, och man kan härutaf sålunda sluta till, att husfinken icke är så fullkomligt stationär, som han i allmänhet synes vara, utan att han, åtminstone i sadana trakter, der tillgången på födoämnen är mindre, emellanåt företager små utvandringar, för att på annat håll bosätta sig. Understundom visar det sig, att han liksom skyr vissa gårdar, oaktadt man skulle tycka att de för honom borde vara lämpliga tillhåll. Författaren känner tvenne landtgårdar i norra Östergötland, som äro belägna helt nära hvarandra. Vid den ena af dessa häcka en hel mängd husfinkar, men vid

*) I Jemtland såg förf. husfinken nästan vid alla landtgårdar; men vid Skallstugau, en gästgifvaregård nära norrska gränsen, hvarest säd icke odlades, fanns han icke. Detsamma anmärker äfven MEVES i sina "Bidrag till Jemtlands Ornithologi".

den andra hafva de aldrig velat bygga. Orsaken härtill torde man få söka deruti, att intet öppet, lätt tillgängligt vatten, finnes i den sednare gårdens närhet, men väl i den förras. Husfinken älskar nemligen att vistas vid vatten, dricker ofta och badar gerna. — Till största antal förekomma dessa foglar i mellersta och södra provinsernas städer och byar, der man under hösten och vintern ofta får se stora flockar hoppa omkring på torg, gårdar och vägar, eller uppehållande sig vid stall, lador och sädsmagasiner, i hvilka de äfven intränga, då tillfället medgifver, för att söka sitt uppehälle.

I likhet med de flesta andra foglar, som bo i människans närhet, lär sig äfven husfinken ganska snart att skilja emellan personer, som vilja honom väl eller illa. De förra närmar han sig utan särdeles fruktan, de sednare undflyr han med stor sorgfällighet. Der man icke förföljer honom, blifver han lätt tam, och kan utan svårighet vänjas att framkomma, för att upplocka den föda, som man utströr åt hopom. Stundom är han dervid både djerf och oförsynt. I sina rörelser på marken visar han icke den ledighet och vackra hållning, hvarigenom bofinken så mycket utmärker sig, utan hoppar mera otympligt och klumpigt; äfvenså är hans flygt ojemn och vacklande, ehuru temligen snabb. Till skaplynnnet är han slug och försiktig; men man kan äfven hos honom spåra ett slags tölpaktighet, som, då man jemför honom med en mängd andra småfoglar, gifver åt hela hans väsende en viss rå anstrykning. Härtill bidrager äfven att hans fjäderdräkt, som i och för sig har dunkla och föga vackra färger, ofta derjemte är nedsudlad af damm och smuts. Detta är isynnerhet förhållandet i städer och byar samt vid bondgårdar och torp, der en mängd orenlighet utkastas och der man i allmänhet icke är så noga med snyggheten. Vid gårdar, der ett motsatt förhållande eger rum, har han deremot alltid en renare och snyggare dräkt. Man kan saledes om honom säga, att han tager seden dit han kommer. Han besväras äfven under sommaren af ohyra, hvilket torde vara orsaken till att han så ofta ses bada i torr sand. Sanolikt är detta för foglarna ett godt medel att befria sig ifrån dylika parasiter.

Husfinkens sång, ifall han kan sägas ega någon sådan, utgöres blott af ett slags enformigt qvitter. Ofta ser man under våren och sommaren en hel mängd husfinkar tillsammans, sittande i något lummigt träd, buske eller rishög, der de söka att öfverrösta hvarandra genom att oupphörligt upprepa sitt sträfva läte: *djip, djack, djack, zitschisrichi*. De yfva dervid upp fjädrarna, sänka vingarna och röra emellanåt upp och ned på stjerten.

Under sommaren förtära husfinkarna, jemte bär, frön, sädeskorn och dylikt, äfven en betydlig mängd insekter, larver och maskar; men om vintern lifnära de sig nästan uteslutande af frön och sädeskorn, som de plocka på gardar, vid lador, logar, sädesbodar o. s. v., eller bland hästspilling.

Öfver hufvud taget gifves det inga foglar, som äro mera brunstiga än husfinkarna. Redan tidigt om våren begynna de sin fortplantning och lägga sedermera under sommarens lopp flera kullar. Boet, som de tillrusta under hustak, i takrännor, reinnor i murar, uti ihåliga träd, gamla dufslag, svalbon o. s. v., äro helt enkla och utan någon konstfärdighet hopfogade. De bestå vanligen af torrt gräs, halm eller dylikt samt äro inuti fodrade med fjäder och hår. Äggen, som till antalet merändels äro 5 à 6 eller stundom ännu flera, hafva en hvitaktig, i grönt dragande grundfärg och äro föröfrigt tecknade med gråa och bruna småfläckar. Båda makarna rufva dem skiftevis och hjälpas äfven åt vid ungarnas uppfödande. Ungarna matas länge af föräldrarna innan de erhålla förmåga att reda sig på egen hand. I början, eller sålänge de ännu ligga i boet, underhållas de mest med insekter, larver, maskar och dylikt, sedermera derjemte eller hufvudsakligen med uppmjukade sädeskorn, frön och andra vegetabiliska ämnen. Detta beror dock i båda fallen på hvilka födoämnen, som äro lättast tillgängliga. Att husfinkarna endast, såsom man velat påstå, skulle föda sina späda ungar med insekter är icke sannt. Vid landtgårdar, der man vant dessa foglar att komma fram, för att emottaga åt dem utströdd föda, bestående af sädeskorn, gryn. söndersmulade skorpor, bröd och dylikt, har författaren mangfaldiga gånger sett att de äfven med samma ämnen flugit till

sina bon, för att dermed undfägnat sina späda ungar. Sedan ungarna lemnat boet får man ofta se huru de omringa föräldrarna och med utspärradt gap och darrande vingar emottaga den föda, som af dessa stoppas dem i munnen.

Det torde i allmänhet vara svårt att afgöra huruvida husfinkarna äro öfvervägande nyttiga eller skadliga foglar. Zoologerna påstå, att de göra både stor nytta och stor skada, men att den sednare i de flesta fall uppväges af den förra. Författaren är deremot snarare benägen för att uttala en alldeles motsatt åsigt, och detta af skäl, som straxt skola anföras. I det föregående hafva vi redan onttalat, att dessa foglar endast bosätta sig der säd odlas, och således är det påtagligt, att denna har ett i hög grad viktigt inflytande på deras välbefinnande och, såsom troligt är, utgör en väsendtlig beståndsdel i deras föda. Vore det sannt, som man påstår, att de uppföda sina späda ungar uteslutande med insekter, så skulle man visserligen kunna antaga, att de icke valde sina häckplatser i odlade trakter för sädens skull, utan fastmera för de insekter, som genom densamma ditlockades; men nu hafva vi visat att så icke är, utan att husfinkarna vid ungarnas uppfödande alltid tillgripa sådana födoännen, som för dem äro lättast åtkomliga, och således icke blott insekter, utan äfven frön, sädeskorn och andra vegetabiliska ämnen. Att de under häcktiden hufvudsakligen lifnära sig sjelfva och föda sina späda ungar med insekter och larver bör icke förefalla besynnerligt, då denna föda vid husen, der dessa foglar bygga sina bon, finnas i mängd och tillika är lätt åtkomlig. De göra dock äfven under den tiden skada i trädgårdarna genom att uppäta utsädda frön och uppspirande plantor. Såsom insektsförstörare intaga husfinkarna föröfrigt ingen högre rang. De tillgripa mest sådana insekter, som icke göra någon märkbar skada, ja stundom till och med sådana, som kunna hållas för nyttiga, emedan de i väsendtlig mån bidraga till utrotandet af de skadliga. Mesta skadan göra dessa foglar egentligen först då säden på åkrarna och frukten i trädgårdarna börjat mogna. Vid den tiden äro deras ungar fullvuxna, och man ser dem då i stora flockar ströfva omkring för att söka sin föda. Korn- och hveteakrarna samt körsbärs-

träden och plantsängarna äro då för dem dukade bord, der de frossa utan återhållsamhet, lemnande insekterna och deras larver i frid och ro *). Vi tillråda då landtmannen att vara på sin vakt ifall han vill njuta frukterna af sin möda; ty om finkarna i lugn få grassera så blifver helt säkert den inhöstade skörden ganska ringa. — Mesta nyttan göra husfinkarna derigenom, att de förtära en mängd ogräsfrön. Kan man derföre på något sätt afvända dem ifrån fruktträden, bärbuskarna och de andra nyttiga växterna, så torde man kunna i nyssnämnda hänseende draga fördel af deras vistande i trädgårdarna. I alla händelser anse vi det dock vara rådligast att icke lata dem alltför mycket föröka sig.

Om hösten äro de ganska feta, och köttet är sundt och välsmakande.

5. **Pilfinken** (*Fringilla montana* LINN.). *Underkäksfliken i kanten inskuren; tinningarna hvitaktiga och tecknade med en stor svart fläck; vingarna med trå hvita, smala tvärband; stjerten i spetsen tår eller svagt afrundad; hufvudet ofvan rödbrunt; strupen svart.* — Längd omkring $5\frac{1}{2}$ tum.

Namn: Fältsparf, Trädsparf; Skån. Pilsparf, Tysk sparf.

Ehuru pilfinken både är mindre än den föregående och till färgteckningen olika, så hålles han dock i allmänhet af landtbrukare och trädgårdsmästare för att vara samma art som denna. Genom härofvan uppgifna kännetecken kan han emellertid lätt skiljas.

Hannen i sommardrägt. Hufvudet ofvan, nacken och halsryggen vackert rödbruna; trakten emellan näbben och hvardera ögat, en fläck på tinningarna och strupen svarta; hufvudets sidor föröfrigt hvita, hvilken färg fortsätter bildande ett smalt band åt båda sidor af halsen. Ryggen och skuldrorna gulbruna med svarta fläckar, som bilda längsgående band. Bakryggen mera stötande i grått. Bröstet grått. Magen hvitaktig, på

*) Författaren har flera gånger sett träd och buskar blifva totalt aflöfvade af insektlarver, fastän hundraedels husfinkar funnits i närheten och varit fullkomligt fredade.

sidorna stötande i grågult. Vingarna svarta med breda, gulbruna fjäderkanter; de 2 första täckfjädrarna med hvita spetskanter. Stjerten bleksvart, pennorna kantade med gulgrått; de undre täckfjädrarna hvita. Näbben svart (om vintern vid roten gul). Iris mörkbrun. Fötterna brungula.

Honan, som är något mindre än hannen, har icke så rena färger, mindre strupfläck och mera i grått stötande kinder. Föröfrigt likna de båda könen hvarandra ganska mycket.

Ungarna hafva en dunklare färgdrägt än de gamla.

Pilfinken har, liksom den föregående, en ganska vidsträckt geografisk utbredning. Han förekommer nära nog i hela Europa och Asien samt, ehuru sällsynt, äfven i norra Afrika. I de mellersta, men isynnerhet i de södra, provinserna är han hos oss ganska allmän. Mot Norden har han framträngt nästan lika långt som husfinken, men det är mest i kustlandet derstädes som han häckar. Han är i allmänhet stannfogel, som qvardröjer hela året om i den trakt, der han en gång slagit sig ned; endast de, som bosatt sig mera nordligt, draga under vintrarna söderut. På Gottland lär han, märkvärdigt nog, icke häcka, utan visar sig der endast någon gång tillfälligtvis om vintern. I Finland förekommer han, enligt M. v. WRIGHT, endast temligen sparsamt.

I lefnadssättet har pilfinken mycket gemensamt med den föregående, med hvilken han äfven under en stor del af året lefver tillsammans. Han vistas dock icke alltid under häcktiden vid husen eller i människors grannskap, utan har ofta sitt tillhåll i parker och löfskogsdungar, hvarest ihåliga träd finnas. Till skaplynnets är han lifvigare än husfinken och af ett något mildare temperament. På marken hoppar han temligen ledigt, håller dervid vingarna något sänkta och vippar emellanåt på den upplyftade stjerten. Under fortplantningstiden lefver han mest parvis, men sedermera, synnerligen under hösten och vintern, slå sig flera familjer tillsammans och han ses då i större eller mindre flockar vid städer, byar och gårdar, der han tillsammans med husfinken och gulsparfven söker sin föda. Ofta ses dylika större sällskaper hålla till i

täta häckar, taggiga och torniga buskar, rishögar o. s. v., hvarifrån de emellanåt göra små utflygter.

Pilfinkens sång är af lika dålig beskaffenhet som husfinkens. Ofta hör man hela sällskapet under hvilostunderna i korus uppstämma sitt sträfva qvitter, som blott utgöres af ett ideligen upprepadt *kipp, kipp, kjäpp; kipp, kjack, kjäpp*. Under mulet väder eller under ett ljumt småregn låta de isynnerhet höra sig.

Till föda begagnar pilfinken samma ämnen som den föregående; men det synes sannolikt att insekter, larver och ogräsfrön under våren och sommaren mera ingå i hans föda. Åtminstone gör han under den tiden mindre skada på fälten och i trädgårdarna än husfinken. Man torde derföre till och med kunna anse honom såsom öfvervägande nyttig.

I likhet med den föregående fortplantar han sig, åtminstone i södra delarna af landet, flera gånger årligen. Sitt bo bygger han helst uti ihåliga träd, mera sällan under hustaken, stundom bland riset i andra, större foglars bon, såsom skatans och storkens. Äggen äro 5 à 6, till färgen gråa och liksom marmorerade med brunt och mörkare grått. De rufvas vexelvis af båda makarna.

Köttet är välsmakande.

4:de Gruppen. **Hämplingar** (Linota). Näbben nästan fullkomligt kägellik, ej hoptryckt, med aftrindad näbbrygg; öfverkäken föga spetsig, med ingen eller otydlig inskärning på sidorna; munviken utan borsthår. Stjerten i spetsen djupt klufven.

Hithörande finkar äro hos oss stann- och strykfoglar eller till en del flyttfoglar. De vistas om sommaren i skogar eller busktrakter, om hösten och vintern i parker och på fälten. Sina bon bygga de i träd eller buskar, sällan på marken. De lefva nära nog uteslutande af frön och andra växtämnen. Troligt är dock, att de mata sina späda ungar med insekter och att de äfven sjelfva under fortplantningstiden förtära sådana.

A. Arter, hvilkas näbb är af en rätlinigt konisk form.

6. **Gulnäbbade Hämplingen** (*Fringilla flavirostris* LINN.).
 Öfran rostgulaktig med grå anstrykning och svartaktiga längdfläckar; strupen enfärgadt rostgul; magen och undergumpen hvita; de inre handpennorna kantade med hvitt; det hvita på den yttersta stjertpennans infan smalare än det svarta; näbben om vintern gul med mörk spets. — Längd något öfver 5 tum.

Namn: Riska, Guluäbba, Vinterhämpling (SUNDEV.)^{*)}; Norr. Guluäbbed Irisk.

Hannen i sommardrägt. Hufvudet ofvan och fogelns hela ryggsida rostgulaktig med längsgående, mörkbruna eller svartaktiga fläckar. Öfvergumpen dunkelt rosenröd, med små, otydliga, mörka fläckar. Hufvudets sidor, strupen och frambalsen rostgula, de sednare ofläckade. Bröstat något ljusare rostgult, på sidorna med mörka längdfläckar. Magen i midten och undergumpen hvita. Vingarna svarta med grå anstrykning; de inre (5—9) handpennorna från roten till öfver midten kantade med hvitt i ytterfanet; första raden af täckfjädrarna med breda ljusa spetskanter. Stjerten svartaktig; dess mellersta pennor smalt kantade med rostgrått, de öfriga med hvitt, hvilken sednare kantning uti infanet af yttersta pennan är mycket smalare än det svarta. Näbben blekt hornfärgad med mörkare spets. Fötterna svartaktiga. Iris brun.

Honan i sommardrägt liknar hannen, men har ofvan en mera grå anstrykning och saknar den röda färgen på öfvergumpen, som är svartbrun med rostgråa fjäderkanter.

Hannen i vinterdrägt har öfvergumpen hvitaktig, med rosenröd anstrykning och svartaktiga fläckar, samt gulblek näbb med svartaktig spets.

Honan i vinterdrägt liknar hannen, men saknar allt rödt på öfvergumpen, som är gulaktig och mörkfläckig.

Denna hämpling, som hos oss är temligen sällsynt, visar sig endast om vintern och under flyttningstiderna i de mellersta

^{*)} Denna benämning har egentligen blifvit gifven åt gråsiskan.

och södra delarna af landet. Sommaren tillbringar han längre mot Norden i närheten af fjellen, der han vistas bland småbuskar och klippor. Hans utbredning och sommartillhåll äro dock ännu icke af ornithologerna fullständigt kända. I södra Norrige, äfvensom i Finland, förekommer han liksom hos oss endast under hösten och våren samt om vintern. På samma sätt är det äfven i Tyskland; men i hela England läser han deremot årligen häcka.

Till södra Sverige kommer han vanligen i mindre flockar, ensam eller tillsammans med andra finkar. Han är då vida mindre skygg än om sommaren. Till skaplynnnet synes han vara mera vild och obändig än flertalet af de öfriga finkarna och han låter därför såriligen tämja sig. Författaren har dock sett ett par individer, som i fångenskapen genom god behandling förlorat ganska mycket af sin naturliga vildhet; men till burfögel är han emellertid föga passande, äfven af den anledning, att hans sång är sträf och mindre behaglig. Lock-tonen kan uttryckas med *trit, trit*.

Boet lärer denna hämpling, enligt NILSSON, bygga på marken bland låg ljung eller småbuskar, hvilket är högst ovanligt bland hithörande foglar. Äggen äro blåhvita och kring den tjockare ändan tecknade med brunröda fläckar.

7. Vanliga Hämplingen (*Fringilla cannabina* LINN.). *Ofvan brunaktig med eller utan mörkare fläckar; strupen hvitaktig och midtåt gråfläckig* *); *magen och undergumpen hvita; handpennorna kantade med hvitt; det hvita på den yttersta stjertpennans infan bredare än det svarta; näbben om vintern blekgrå; hannen har hjessan och bröstet (om sommaren) blodröda.* — Längd omkring $5\frac{1}{2}$ tum.

Hannen i sommardrägt. Hufvudet och halsryggen gråa; hjessan rent blodröd; trakten omkring näbbroten och ögonens omgifning hvita med gulbrunaktig anstrykning. Ryggen och skuldrorna brunaktiga, stundom med ljusare fjäderkanter och något mörkare fjäderspolar. Öfvergumpen vitgul eller gråbrun-

*) Hakan är aldrig svart såsom hos gråsiskan.

aktig. Hakan och strupen smutsigt hvita med små mörka längsgående fläckar och streck. Frambröstat blodrött med sammetsglans. Kroppssidorna bakåt med stakt rostgul anstrykning. Bakbröstat i midten, magen och undergumpen hvita. Vingarna svartbruna; handpennorna kantade med rent vitt i ytterfanet, armpennorna med gulbrunt, hvilken färg är ljusare utåt spetsarna; täckfjädrarna af ryggens färg. Stjerten svartaktig, det mellersta pennparet kantadt med brungult eller smutsigt vitt, de öfriga med vitt, hvilken färg på infanet af den yttersta pennan är bredare än det svarta. Näbben gråaktig med mörk spets, vid roten gulaktig. Iris mörkbrun. Fötterna brunaktigt köttfärgade.

Honan skiljer sig ifrån hannen hufvudsakligen derigenom, att hela fjäderklädnaden har en mera oren och fläckig färgteckning samt derigenom, att den röda färgen på hufvudet och bröstet helt och hållet saknas. Hela bröstet är tecknadt med längsgående, mörka fläckar.

Hannen i höst- och vinterdrägt liknar honan derigenom, att det röda på hjessan och bröstet mer eller mindre döljes af gråhvita fjäderkanter. Det framträder åter sedan brämfallningen om våren börjat försiggå.

Ungarna likna honan, men hafva en ännu mera fläckig och oren drägt.

I motsats till den föregående, bebor denna hämpling under sommaren företrädesvis den södra hälften af vårt land, och hans egentliga stamhåll synes för närvarande vara inom ekskogsregionen. Här är han åtminstone vida allmännare än annorstädes. Men i och med detsamma som landets uppodling fortgår torde han äfven i större antal komma att bosätta sig nordligare, hvilket redan till en del skett i kustlandet. Sålunda fann MEVES honom vara temligen allmän ända till Sundsvall, och vid Luleå har han blifvit skjuten af J. WAHLBERG. Samma utbredning, som hos oss, tyckes han äfven hafva i Finland och Norrige. Föröfrigt finnes han i nästan hela det öfriga Europa samt i Mindre Asien, Syrien och nordvestra Afrika.

Hos oss tror man sig hafva funnit, att det största antalet individer, under vanliga förhållanden, flytta bort om hösten,

för att tillbringa den kalla årstiden i sydligare länder; ty i jämförelse med de stora skaror, hvilka i September ses kringströfva åkerfälten, äro de, som stanna kvar, blott att betrakta såsom ett ringa fåtal. De bortflyttande återvända dock redan i Mars till sina gamla häckplatser i det södra och mellersta Sverige.

Till uppehållsställe synes hämplingen helst utvälja sådana trakter, hvarest tät ungskog eller buskmarker begränsas af ängar och fält. I kuperade, steniga och bergbundna trakter trifves han äfven synnerligen väl. Ofta får man se honom sitta i toppen af mindre träd och buskar, eller på några andra upphöjda föremål, under det att han emellanåt låter höra sitt vackra, liksom klingande varningsläte: *lyi*, *dy*, eller *dy-lyi*. Isynnerhet om våren flyger han oroligt omkring i större eller mindre sällskaper, och man får då ofta höra hans lätt igenkännliga lockton: *keke*, *kekeke* högt från luften, stundom utan att man är i tillfälle att se fogeln, som snabbt aflägsnar sig.

Liksom alla finkar är äfven hämplingen mycket sällskapslik. Man ser honom derföre sällan ensam, icke engång under häcktiden. Sedan ungarna blifvit fullvuxna, slå sig flera familjer tillsammans och ströfva omkring på fälten och i skogarna, stundom om senhösten tillsammans med andra finkar och sparfvar, såsom grönhämplingen, bofinken, bergfinken, gulsparfven o. s. v. Hämplingen är en ibland de mest oroliga småfoglar: han är ständigt i verksamhet och, med undantag af fortplantningstiden, nästan oupphörligt stadd på vandring och ströftåg. Om sommaren få dock dessa ströftåg en mindre betydlig utsträckning, än om hösten och vintern, då han färdas vida omkring i landet.

Till skaplynnnet är hämplingen liflig, munter och temligen skygg. På marken hoppar han med mycken färdighet och hans flygt är ganska snabb. I alla sina rörelser visar han en ledighet och hållning, som, jemte den vackra sången, gör honom särdeles behaglig i det fria. Det är isynnerhet under fortplantningstiden som hannen låter höra sina mest omvexlande, rena och klangfulla toner; men han sjunger äfven sedermera. Vanligen är det från toppen af ett mindre träd, från en hög sten

eller buske som han låter sina sånger ljuda; men stundom hör man honom äfven sjunga under flygten.

Hämplingen lifnärer sig nära nog uteslutande af åtskilliga slags växtfrön. Bäst tycker han om sådana af lin och hampa. Der dessa växter odlas infinner han sig derföre ganska ofta och gör stundom icke obetydlig skada. Eljest måste man hålla hämplingen för en öfvervägande nyttig fogel, som vi tillråda hvar och en att skydda. Om våren förtär han en mängd ogräsfrön af hvarjehanda slag på åkrarna *).

Författaren har sig icke med visshet bekant, om hämplingen hos oss fortplantar sig mer än en gång årligen; men i Tyskland föder han 2 å 3 kullar. Boet tillrustas i låga träd, buskar eller häckar. Det består till det yttre af fina gräsrotter, strån, mossor och dylikt, och är inuti beklädt med ull och hår. Äggen äro vanligen 5 å 6, blåaktigt hvita och beströdda med röda småfläckar, synnerligen omkring den tjockare ändan. De variera ofta i afseende på teckningen, och man har äfven, ehuru mycket sällan, funnit sådana, som haft fläckarna nästan alldeles utplånade. De rufvas endast af honan. Föräldrarna vårda sina ungar med mycken omsorg, och mata dem, såsom det påstås, endast med frön. Författaren tror sig dock hafva skäl att antaga, det äfven insekter och larver dervid förbrukas.

Till burfogel passar hämplingen ganska väl, både för sin vackra färgdräkt och utmärkta sång; men han bör för sådant ändamål uppfödas såsom ung, emedan han eljest icke gerna bortlägger sitt naturliga, vilda skaplyne. Författaren har en gång tagit ägg från ett hämplingbo och låtit dem utkläckas af en kanariefogel. Detta lyckades ganska väl och de sålunda erhållna hämplingarna blefvo icke allenast mycket tama, utan parade sig äfven och födde bastarder med kanariefoglarna. Härvid bör man naturligtvis släppa tillsammans en kanariehona

*) Från Östergöthland har förf. genom hr instrumentmakaren G. ROSENWALL erhållit flera exemplar, skjutna i slutet af April, hvilka hade magen alldeles fullproppad med frön af åkersenap (*Sinapis arvensis*), ett, såsom bekant är, svårt ogräs på åkrarna.

med en hämplinghanne och sedermera låta den förra ensam draga försorg om affödan.

8. **Grönhämlingen** eller **Grönfinken** (*Fringilla Chloris* LINN.). *Vingkanten samt ving- och stjärt pennorna på utfanet mot roten bredt gula; hannen grön med grå anstrykning; honan gråbrun med grön anstrykning.* — Längd omkring 6 tum.

Namn: Svensk Kanariefogel, Svenska; Skån. Gröning; Norr. Svensk Irisk; Finl. Finsk Kanariefogel.

Grönfinken har en undersätsig kroppsbyggnad och stark näbb, hvarigenom han erinrar om stenknäcken. Man har också såväl på grund derutaf, som i anledning af den gröna kropps-färgen fört honom till en särskild grupp och eget slägte, som man gifvit namn af *Chlorospiza*. Vi behålla honom det oaktadt ibland hämplingarna.

Hannen. Hufvudet, halsen och hela ryggen gulgrönaktiga, med askgrå inblandning på hufvudet och sidorna af halsen. Framhalsens nedre del, bröstet och kroppssidorna gröna. Magen blekgul. Öfvergumpen gulgrön. Vingens handpennor och stjärt pennorna svarta, mot spetsen kantade med grått, från roten till öfver midten med en klart ljusgul färg; af denna sednare färg är äfven vingens framkant; armpennorna och de större vingteckarnas utfan askgråa, det öfriga grönaktigt. Näbben rödgrå. Fötterna ljusa, köttfärgade. Iris mörkbrun.

Honan brungrå, ofvan mörkare, inunder blekare, med öfverallt grön anstrykning, som på de mindre vingtäckarna, bröstet och öfvergumpen har en dragning at gult. Ryggen temligen otydligt mörkfläckig. Vingarnes och stjärtens gula färg mindre klar än hos hannen.

Ungarna äro i *höstdrägten* ofvan olivgråa, inunder gulaktigt hvita; förefrigt med brungråa längdfläckar, som dock äro otydliga på hakan och pannan. De stora vingtäckfjädrarna med grågula spetsar.

Grönfinken förekommer nästan i hela Europa. Hos oss är han ingenstädes sällsynt i de södra och mellersta provinsernas skogstrakter, och han går äfven temligen långt mot nor-

den, ehuru han dock derstädes icke finnes i det inre af landet eller i fjelltrakterna. Om sommaren blifver han visserligen söderut mer och mer sällsynt, men fortplantar sig likväl, till och med på åtskilliga ställen i de skogbeväxta delarna af Skåne. Om hösten och vintern infinner han sig deremot ganska allmänt i det södra Sverige, och det visar sig således derutaf, att, åtminstone en del individer, under den kalla årstiden äro stadda på flyttning mot söder. Ett stort antal stannar dock, under vanliga förhållanden, qvar i sina häckorter hela året om, så att fogeln hos oss egentligen icke kan hänföras under benämningen flyttfogel. Kalla vintrar torde dock understundom tvinga flertalet att lemna våra landamären. I Norrige är grönfinken äfven allmän; men i Finland förekommer han deremot temligen sparsamt.

Grönfinken har mest sitt tillhåll i busktrakter, skogskanter och yngre skogsbestånd, som begränsas af fält, ängar och öppna betesmarker. Inuti större skogar träffar man honom sällan. I parker och löfskogslundar infinner han sig deremot ofta, äfvenså i trädgårdar, såväl på slättlandet som i skogsbygden, synnerligen i sådana, der hampa odlas, hvars frön för honom äro en eftersökt föda. — Om sommaren, eller öfver hufvud taget då han icke lefver i större sällskaper, är han mindre skygg, än under sina ströftåg om hösten och vintern*), och samma förhållande är det äfven vid boet. I sina rörelser är han vida mindre ovig, än man utaf hans undersåtsiga kroppsbyggnad skulle kunna sluta till. Han hoppar lätt både på marken och bland grenarna i träden, och hans flygt är äfven ganska snabb.

*) Detta är dock icke egendomligt för grönfinken, utan det är i allmänhet fallet med alla finkar, ja öfver hufvud taget med alla foglar, att de äro mera skygga och försigtiga då de äro tillsammans, än då de äro ensamma. Sedan man gjort sig förtrogen med foglarnas lefnadsvanor, finner man lätt anledningen härtill. Då de under flyttningstiderna, höst och vår, slå sig tillsammans i större flockar, åtföljas de vanligen af falkar och andra roffoglar, som ständigt oro dem. De måste således under dessa ströftåg städe vara på sin vakt, och instinkten bjuder då hvar och en särskild ibland dem att vid minsta förmodade fara varna kamraterna. Härigenom uppstår nära nog ett slags teflan dememellan att öfverträffa hvarandra i vaksamhet. Den ensamma fogeln deremot, som blott har sig själf att sörja för, förhåller sig i allmänhet helt annorlunda.

Hannen sjunger nätt och angenämt, synnerligen under häktiden. Man ser honom ofta dervid utbreda stjerten och spatsera af och an på qvistarna under egendomliga kroppsrörelser. Vanligen är det från toppen af ett träd, som han låter höra sig; men stundom höjer hon sig äfven sjungande temligen högt upp i luften, liksom trädpiplärkan, och sänker sig åter ned med sväfvande vingar till en trädtopp, för att derstädes avsluta de sista stroferna i sitt vackra sångstycke. Locktonen liknar bergfinkens, men är mera långdragen, liksom hvinande. Se sid. 307.

Grönfinken förtär hvarjehanda slags frön, helst oljaktiga, såsom hampfrön, linfrön, roffrön o. s. v. Om hösten infinner han sig derföre på sådana ställen, der dessa frön äro att tillgå. Enbär och tistelfrön tillgriper han äfven, och dessutom förtär han de späda knopparna af åtskilliga träd- och buskslag. Någon egentlig skada gör han likväl icke.

Han säges hafva tvenne kullar årligen. Boet, som bygges i buskar eller mindre träd, är ganska konstmessigt sammansatt af grässtrån, mossor och lafvar samt inuti beklädt med hår, fjäder, ull och dylikt. Äggen äro 4—6, med tunna och glatta skal, samt till färgen blåhvita eller blågröna, med svartbruna och gråaktiga punkter, som äro talrikare vid den tjocka ändan.

I fångenskapen vänjer sig grönfinken snart vid människan och blirver ganska tam.

B. *Arter med kullrig näbb.*

Till denna afdelning räknas tvenne arter, som, ehuru icke tillhörande Sveriges fauna, dock förtjena att omnämnas.

1). **Rödhämplingen** (*Fringilla erythrina* MEY.).*) *Näbben starkt kullrig; kroppsfärgen gråaktig; hannen har öfre delen af hufvudet, framhalsen, bröstet och bakryggen högröda; ryggen rödgrå; buken hvit med rödaktig anstrykning; vingarnas fjäderkanter blekröda; honan är mera enfärgadt grå, under smutsigt hvit; strupen med mörka fläckar. — Längd 5½ tum.*

Denna hämpling, som egentligen tillhör vestra Siberien och östra Europa, lär, såvidt författaren har sig bekant, blott en enda gång

*) Några författare hafva fört rödhämplingen till Domherreslägtet. Prof. NILSSON har ställt honom ibland gråspinkarna.

blifvit funnen inom Sveriges gränser, nemligen på Gottland, hvarest en hona blef fångad och tillvaratagen af Dr ANDRÉE, om hösten 1839. I hela sydöstra Finland är han temligen allmän. I afseende på lefnadssättet lär han hafva mycket gemensamt med vanliga hämplingen. Dess lockton är, enligt M. v. WRIGHT, mycket behaglig och kan uttryckas med: *tihu-tiu*. Ofta uppehåller han sig i parker och trädgårdar, gerna vid vatten. Sitt bo bygger han i låga, täta buskar. Äggen äro 5 å 6, till färgen grönaktiga och rödprickiga.

2). **Kanariefogeln** (*Fringilla canaria* LINN.). *Blekgul, med eller utan mörkare fläckar.* — Längd $5\frac{1}{2}$ tum.

Denna allmänt kända burfögel härstammar från de Kanariska öarna. Han är numera kringsspridd snart sagdt öfver hela jorden och underhålles för sin vackra sång och för den lätthet hvarmed han fortplantar sig i fångenskapen. Med grönsiskan, stiglitsan, hämplingen m. fl. närstående arter parar han sig äfven i fångenskapen och föder bastarder, som både i afseende på sången och utseendet få en viss likhet med båda föräldrarna.

5:te Gruppen. **Siskor** (*Acanthis*). Näbben fin, spetsig, hoptryckt och försedd med ryggköl, men saknar inskärning på sidorna; munvikarna utan borsthår. Stjerten i spetsen klufven.

Siskorna äro hos oss stann- och strykföglar. De vistas mest i skogar och busktrakter. Sina bon bygga de vanligen i träden, mera sällan i buskar. De lefva hufvudsakligen af frön, men äfven derjemte af mjuka insekter och larver, hvarmed de tillika synas mata sina ungar. De äro således icke så rent växtätande som man i allmänhet velat påstå.

9. **Grönsiskan** (*Fringilla Spinus* LINN.). *Vingarna med 2 blekgula band; stjertpennorna vid roten bredt gula; hannen: grönaktig, bröstet gult, öfra delen af hufvudet samt strupen svarta, kroppens sidor svartfläckiga; honan: ofvan gröngrå, inunder smutshvit och svartfläckig, utan svart på hufvud och strupe.* — Längd något öfver 4 tum.

Hannen. Hufvudet ofvan jemte en liten fläck på strupen svarta med mer eller mindre tydliga, ljusa fjäderkanter; öfriga

delen af hufvudet gult, med en grön fläck på tinningarna. Bakhalsen, ryggen, skuldrorna och de mindre vingtäckfjädrarna gröna, med svagt antydda, mörka, längsgående fläckar. Öfvergumpen gul. De undre kroppsdelarna gula, utom magen och undergumpen, som äro hvitaktiga med mörka sidofläckar eller längdstreck, hvilka sträcka sig ända uppåt bröstsidornas fjädrar. Vingpennorna svartaktiga, gulkantade; alla, utom de 3 yttersta, vid roten gula; de 2 första täckfjädrarnas fjädrar i spetsen blekgula, hvarigenom två band af samma färg uppkomma öfver vingen. Stjertpennorna svartaktiga med hvitgrå kantning, inåt roten gula. Näbben hvitgrå, mot spetsen brun. Iris brun. Fötterna mörka, brunaktiga.

Honan. Ofvan grågrön, inunder hvitgrå; öfverallt med mörka längsgående fläckar. Mellan näbben och ögat en mörk fläck, bakom ögat ett ljusare band. Vingarna och stjerten nästan som hos hannen, men med örenare, blekare teckningar.

Ungarna likna honan, men äro mera fläckiga.

Ehuru grönsiskan såsom burfogel är allmänt känd i de flesta landsdelar hos oss, torde dock hennes utbredning och lefnadssätt i det fria tillståndet för mången bland våra läsare icke vara tillfyllest bekanta. Hon är egentligen endast en innevanare i nordliga länder. Inom Sverige bebor hon företrädesvis de mellersta landskapen; längre mot Norden förekommer hon mera sparsamt och i det inre af Lappland är hon till och med ganska sällsynt. I de sydligaste delarna af landet, såsom t. ex. i Skåne, är hon om hösten och vintern mycket allmän; men om sommaren eller under fortplantningstiden deremot, temligen sällsynt. Här af visar det sig således, att hon, under den kalla årstiden, är stadd på ett slags vandring mot söder liksom de flesta andra af de småfoglar, hvilka icke regelbundet flytta ur landet. I Norrige har grönsiskan ungefär samma utbredning som hos oss, äfvenså i Finland. Till Tyskland kommer hon hufvudsakligen om vintern; men hon häckar äfven derstädes under vissa år temligen allmänt.

Under fortplantningstiden lefver grönsiskan parvis i skogarna och hon vistas då nästan ständigt inom ett mindre område; men om hösten, sedan ungarna blifvit fullt utvuxna,

ströfvar hon omkring med dessa, och då slå sig flera familjer tillsammans, så att man under den tiden, och sedermera hela vintern, träffar stora, slutna flockar af dessa foglar. De uppehålla sig då icke blott i barrskogarna, utan besöka äfven, kanske företrädesvis, björk- och alskogarna. Under dessa ströftåg lefva grönsiskorna vanligen alldeles för sig sjelfva. Sällan eller aldrig ser man dem tillsammans med andra foglar; men sinsemellan äro de i hög grad sällskapslika, och man träffar derföre ytterst sällan några ensamma individer. Komma de någon gång att skiljas åt, locka de hvarandra mycket ifrigt och gifva sig i allmänhet ingen ro, förrän de åter träffat tillsammans. Håller man grönsiskor i bur, så märker man äfven ofta huru oroliga de blifva, om de få höra sina förbiflygande kamraters lockljud; men huru förnöjda och tillfredsställda de deremot visa sig, om det lyckas dem att locka någon af dessa fria vänner till sig.

Grönsiskan är en liten nätt, liflig och munter fogel, som ständigt är i rörelse och verksamhet. I träden hoppar hon lätt och skickligt samt har äfven förmågan att, liksom mesarna, klänga och hålla sig fast på alla sidor af qvistarna, då hon söker sin föda. Hon vistas mest i träden och företrädesvis bland deras öfversta grenar eller kronor. Till marken kommer hon deremot blott sällan, kanske endast för att dricka och bada eller för att någon gång söka nedfallna frön.

Såsom sångare är grönsiskan just icke utmärkt; men hon föredrager sitt lilla sangstycke med sådan lefnadsfrisk liflighet, att man, trots vissa qvittrande och skärrande missljud deri, ändå hör henne med nöje. Hennes lockton kan uttryckas med *dillah* eller *dideidei*. Stundom hör man henne i fångenskapen frambringa åtskilliga andra ljud, såsom ett svagt *tretet*, ett skarpt *deckdeck* och ett fint *sislick*, af hvilka det sistnämnda har en icke obetydlig likhet med stiglitsans lockton.

Man har orätt påstått, att grönsiskan nteslutande skulle lifnära sig af frön. Författaren kan af egen erfarenhet intyga att hon med begärlighet äfven förtär bladlöss och små nakna fjärillarver, och det är också fullt säkert, att hon till hufvudsaklig del matar sina späda ungar med insekter och larver

Då man tager i betraktande att hon nära nog ständigt uppehåller sig i träden, så bör också det antagandet ligga nära till hands, att hon omöjligt kan lifnära sig endast af frön, emedan träden icke under alla årstider hafva sådana att erbjuda. Om man nemligen mot slutet af vintern eller längre fram på våren undersöker alens och björkens honhängen, så skall man finna, att de helt och hållet eller i det närmaste äro tomma. De stora grönsiskflockar, som ännu under den tiden så flitigt besöka nämnde träd, måste följaktligen göra det i annan afsigt än att finna frön. Man har också numera kommit under fund med, att dessa deras besök icke gälla hon-, utan hanhängena, hvilka utväxa samtidigt med knopparna om hösten och hemsökas af en mängd larver, tillhörande ett slags små malfjärilar. Dessa larver är det som af grönsiskorna ifrigt uppsökas, och för detta ändamål hafva också dessa foglar, såsom vi förut nämnt, erhållit förmågan att klänga på alla sidor om de fina qvistarna. Äfven bland qvistarnas barr och löf samt mellan knopparnas fjäll uppsöka de flitigt en massa små insektlarver och bladlöss, och dertill lämpar sig ganska väl deras fina näbb. Om hösten och en stor del af vintern torde de dock hufvudsakligen, om icke helt och hållet, tillgripa frön, som under dessa tider af året finnas i mängd på träden och äro lätt åtkomliga. I fångenskapen kan man underhålla dem med krossade hamprön *), kanarie-, vallmo- och roffrön m. m. Späda blad och knoppar af hvarjehanda småväxter förtära de äfven med begärlighet.

I slutet af April eller i början af Maj, alltefter årstidens beskaffenhet, fördela sig grönsiskorna parvis i skogarna, för att begynna sin fortplantning. Hannen höres under denna tid sjunga starkt och ifrigt samt ses ofta flyga med sväfvande vingar och utbredd stjärt omkring honan, som vanligen sitter helt stilla och beundrar hans skickliga manövrer. Men sedan han på detta sätt upprepade gånger uttryckt sina känslor, närmar han sig henne slutligen under ett kärleksfullt qvitter, som hon oftast besvarar på det mest ömma sätt, och så firas på en

*) Hela, större hamprön kunna de ej krossa med näbben.

gång både trolofningen och brölloppet. De båda makarna äro hvarandra innerligt tillgifna, och deras första omsorg är att uppsöka en tjenlig plats för anläggandet af sitt näste. Denna plats välja de i allmänhet med sådan omsorg, att man endast med största svårighet är i stånd att upptäcka det färdigbyggda boet. Stundom öfvergifva de till och med ett half-färdigt bo, ifall detta icke synes dem vara tillräckligt bekvämt eller skyddadt, för att på annat håll tillrusta ett nytt. Vanligen bygga de detsamma på någon med lafvar beväxt gren, temligen högt öfver marken och ett godt stycke från stammen. Det är till det yttre sammansatt af fina qvistar, rötter, mossor och lafvar; till det inre af fina rotdelar och växtull samt på sidorna beklädt med några fjädrar. Äggen äro 5 à 6, till grundfärgen gråhvita eller blekgröna och tecknade med en mängd rödaktiga eller rostbruna punkter och ådror. Honan rufvar dem ensam; men vid ungarnas uppfödande biträda båda föräldrarna med lika omsorg.

I fångenskapen blifver grönsiskan mycket tam, vänjer sig snart att sällskapa med andra foglar och parar sig med kanariefogeln.

10. **Gråsiskan** (*Fringilla linaria* LINN.). *Gråaktig och mörkfläckig; vingarna med 2 hvitaktiga band; ett smalt band omkring näbbroten jemte hakan svarta; hjessan röd; hannens bröst med rosenröd, honans med gulaktig anstrykning.* — Längd omkring $5\frac{1}{2}$ tum.

Namn: Vinterhämling, Alsiska; Skån. Irisk, Sisserönnika; Upl. Sjäska.

Af denna siska förekomma hos oss tvenne racer, nemligen:

a). *Stornäbbade Gråsiskan* (Fr. l. *magnirostris*). Näbben stor ($3\frac{1}{2}$ lin.) och blott vid roten betäckt af ansigtsfjädrarna; den svarta hakfläcken af näbbens längd eller längre.

b). *Smånäbbade Gråsiskan* (Fr. l. *brevirostris*). Näbben mindre ($2\frac{2}{3}$ lin.) och, i vinterdräkten, åtminstone till sin halfva ängd betäckt af ansigtsfjädrarna; den svarta hakfläcken kortare än näbben.

Från alla andra hittills kända finkarter skiljer sig gråsiskan ganska väsentligt genom underkakens egendomliga bildning. Dennes inböjda, höga sidokanter äro nemligen djupt inskurna och bilda sålunda på hvardera käksidan tvenne skilda flikar. I afseende på färgteckningen äro gråsisorna något olika efter kön, ålder, årstid och klimat. Vi vilja här endast i korthet omnämna dessa olika dräkter, hufvudsakligen fästade oss vid vinterdräkten såsom varande den, i hvilken vi vanligast få se dessa foglar.

Hannen i höst- eller vinterdrägt. Hjessan mörkt karmosinröd; en fläck emellan

hvardera ögat och näbbroten, ett band omkring denna sednare samt strupen och hakan svarta; öfver ögonen ett ljus band; örontrakten mörkt gråaktig; kinderna fläckiga. Bakre delen af hufvudet, bakhalsen, ryggen och skuldrorna med svartbruna, i kanterna ljus gulbruna och i spetsen gråhvita fjädrar, hvarigenom mörka och ljusa längsgående band bildas på ryggen och skuldrorna. Bakryggen och öfvergumpen hvitaktiga, något mörkfläckiga samt ofta med svag anstrykning af rosenrött. Framhalsen och bröstet karmosinröda med hvitaktiga fjäderkanter. Kroppssidorna ljus grågulaktiga med mörka längdfläckar. Magen i midten och undergumpen smutshvita,

Fig. 67.

Gråsisken (den stornäbbade racen).

den sednare med smala mörka spolfläckar. Vingarna mörkbruna med ljusare fjäderkanter; 1:sta och andra radens armtäckfjädrar i spetsen vitaktiga, hvarigenom 2:ne smala band af dylik färg uppkomma öfver hvardera vingen. Stjertens pennor svartbruna med en smal kantning af smutshvitt. Näbben gul med svart spets. Iris brun. Fötterna mörkt rödbruna. — *Yngre hannar* hafva i samma dräkt mindre rödt på hjessan och bröstet samt öfverallt bredare ljusa fjäderkanter. Hela deras fjäderbeklädnad är mera oren.

Honan i vinterdräkt har en mindre, med gulaktigt blandad fläck på hjessan. Alla undre kroppsdelar smutsigt hvita med mörka, längsgående fläckar på sidorna. Bröstet och öfvergumpen utan rödt. Eljest i det närmaste lik hannen.

I sommardräkten, sedan bränfällningen försiggått och de bleka fjäderkanterna således försvunnit, får hela fjäderklädnaden en vida renare och praktfullare färgteckning.

Anm. Hos gråsiskor, som hållas i bur, förändras den röda färgen efter ruggningen till gulaktig.

Gråsiskan är en temligen allmän fogel i alla nordliga länder. Hos oss finnes hon om sommaren endast i den högre norden, hvarest hon till och med högt uppe i fjellen, i björk- och videregionerna, träffas i stort antal. Först mot vinterns annalkande, då brist på föda uppstår, flyttar hon söderut och visar sig då i stora flockar öfverallt i de mellersta och södra delarna af landet. En stor del stannar qvar hela vintern och ströfvar omkring från trakt till trakt; andra begifva sig ännu längre söderut, till Tysland och Frankrike. Om våren, i Mars eller April, vända de alla åter tillbaka till sina gamla häckorter. Endast ett jembörelsevis ringa antal stannar qvar hela året om i sin födelsebygd. Med visshet har man sig ännu icke bekant om någon olikhet förefinnes i de båda racernas utbredning; men Prof. NILSSON tror sig hafva skäl till den förmodan, att den stornäbbade racen om sommaren skulle bebo de nordligaste och nordostligaste trakterna af vår halfö och om vintern icke sträcka sina ströftåg sydligare än till mellersta Sverige. Anmärkningsvärdt är det också, att denna sednare race är

allmän omkring Stockholm under vintern, men deremot ännu aldrig, såvidt man vet, blifvit funnen i Skåne. Författaren har heller icke bland en stor mängd exemplar, som i Östergöthland blifvit fällda och granskade, funnit ett enda tillhörande denna race.

I lefnadssättet företer gräsiskan mycken likhet med föregående art. Liksom denna infinner hon sig under vintern i stora, slutna flockar i al- och björkskogarna, hvarest hon klängande på alla sidor om de fina, med han- och honhängen bevoxna qvistarna, söker sin föda; men hon begifver sig äfven ofta till marken för att plocka frön af hvarjehanda smärre växter. Det synes vara ganska sannolikt att äfven hon till en del lefver af insekter och larver samt att hon jemväl dermed uppföder sina ungar *).

Gräsiskan är, isynnerhet vid häckplatserna, ännu mindre rädd än grönsiskan, ja, i allmänhet taget, torde hon vara en ibland de minst skygga af alla småfoglar. I fångenskapen blifver hon ganska tam och är lätt att underhålla, emedan hon förtär hvarjehanda slags frön, gröna, saftiga blad och späda växtstjelkar. Bladlöss och små (gröna) fjärillarver tillgriper hon äfven med begärlighet, om man lägger in dessa i buren till henne. Med andra små foglar trifvas hon väl tillsammans i fångenskapen, och synes äfven i det fria tillståndet icke så sällan sällskapa med sina stamförvandter, hvilket grönsiskan deremot, såsom vi redan nämnt, icke gerna gör.

Hennes sång är just icke vacker, och föröfrigt hvarken så liflig eller stark som grönsiskans. Locktonen kan uttryckas med *tschittschitt* eller *tschetttschett* och varningslätet med *zi-zi-zärr*.

Sitt bo bygger gräsiskan vanligen i mindre träd. Det är sammanfogadt af grässtrån, växtull m. m. och invändigt fodradt med fjäder och hår, som merändels äro af ripor och renar. Äggen äro vanligen 4 à 5, till färgen blahvita och tecknade med bruna och gråa punkter, som äro talrikare omkring den tjockare ändan.

*) Vi få hänvisa till det, som nyss blifvit yttradt rörande grönsiskans födoämnen.

11. **Stiglitsan** (*Fringilla Carduelis* LINN.). *Vingarna med ett höggult trärband; de 2 yttersta stjertpennorna på hvardera sidan med en stor hvit fläck i infanet.* — Längd omkring $5\frac{1}{2}$ tum.

Namn: Steglitsa; Östergöthl. Steglisa; Norr. Stilits.

Hannen. Emellan hvardera ögat och näbben ett svart band, ofvan- och nedanför hvilket hela ansigtsdelen af hufvudet är klart karmosinröd; omkring näbbroten ett smalt band, bildadt af små svarta fjädrar; fran midten af hjessan nedlöper bakåt nacken och halssidorna ett band af rent svart färg; föröfrigt äro hufvudets sidor rent hvita. Bakhalsen nedanför det svarta bandet ljusgrå. Ryggen och skuldrorna gulbruna; bakyggen och öfvergumpen hvita. Undre kroppsdelarna hvita, med en svag gulbrun eller rostbrun anstrykning på frambröstets och underlivets sidor. Vingarna svarta; pennorna med hvita spetsfläckar; de stora armtäckfjädrarna i spetsen, arm- och handpennorna vid roten (de sednare till öfver halfva sin längd) klart gula; härigenom uppkommer från skuldran och snedt öfver den hoplagda vingen ett bredt gult band. Stjertpennorna svarta; de 2 yttre på hvardera sidan med en stor hvit fläck uti infanet bakom spetsen; de öfriga med en hvit spetsfläck. Näbben hvitaktig med mörk spets. Iris mörkbrun. Fötterna gulbruna.

Honan är ganska lik hannen, men har mindre lifliga färger. Det väsendtligaste skiljetecken emellan de båda könen är, att det röda på ansigtet hos hannen sträcker sig till ögats bakkant, hos honan blott till ögats midt.

Ungarna hafva i nästdrägten intet rött på hufvudet; de öfre kroppsdelarna äro ljusbruna med mörkare fläckar; de undre hvitaktiga med runda, svartaktiga fläckar; bröstet med gulbrunaktig anstrykning.

Stiglitsan, som är en ibland de vackraste finkar, bebor de flesta europeiska länder samt förekommer äfven i Siberien och mindre Asien; men hon finnes dock icke öfverallt lika allmänt. Inom Sverige har hon sitt egentliga stamhåll i de södra och mellersta provinserna. Längre mot norden blifver hon mer

och mer sällsynt och har ännu icke, såvidt författaren har sig bekant, blifvit anträffad i Lappland.

Till uppehållsställe väljer hon helst parker, större trädgårdar, trädplanteringar, skogsbryn och busktrakter, som gränsa intill odlade platser och åkerfält. Här lefver hon om sommaren parvis; men om hösten, sedan ungarna blifvit fullvuxna, stryker hon omkring familjevis eller i mindre flockar och infinner sig då, liksom sedermera hela vintern, regelmässigt på sådana ställen, hvarest björk, al och isynnerhet tistel växa. Dessa växters frön utgöra nemligen hennes mest eftersökta föda. Hon är i allmänhet stannfogel öfverallt der hon finnes; men under kalla, stränga vintrar drager hon vanligast söderut, och det är då mer än troligt att en del till och med lemnar våra ländamären. I Tyskland förhåller hon sig äfven på samma sätt.

Till skaplynnnet är stiglightsan munter och liflig samt föröfrigt, i flera hänseenden af naturen ganska rikt begåfvad. Hon rör sig med behag och ledighet, har en upprätt hållning och låter merändels de vackra fjädrarna ligga tätt intill kroppen. Ständigt är hon i verksamhet och flyger, utom under häcktiden, oroligt omkring från trakt till trakt för att söka sitt uppehälle. Liksom de båda föregående siskorna har hon äfven förmågan att klänga och hålla sig fast på trädens fina qvistar, på hvilka hon sålunda, då hon söker sin föda, intager alla möjliga ställningar. Sitter hon någon stund overksam, brukar hon merändels vrida kroppen än hit än dit på ett egenomligt sätt. Hennes flygt är både lätt och snabb, men hon ses sällan flyga högt, utan håller sig vanligen endast på en ringa höjd öfver marken.

Utom tistel-, björk- och alfrön, förtär äfven stiglightsan en mängd andra frön af hvarjehanda slag, äfvensom nyutslagna knoppar och andra gröna, saftiga växtdelar, sasom t. ex. sallat, kål, källkrasse o. s. v. I fångenskapen underhåller man henne med samma slags födoämnen, som man plägar gifva åt de båda föregående siskorna. Författaren har icke varit i tillfälle att pröfva om hon, liksom dessa sednare, äfven förtär insekter, men detta är ganska sannolikt. Dock torde hon under alla

förhallanden vara mera växtätande än dessa, isynnerhet som hon med förkärlek synes tillgripa en mängd småväxters frön, på hvilka en rik tillgång alltid är att finna.

Stiglitsan har en ganska vacker och omväxlande sång. Hennes lockton är lätt igenkänlig och kan uttryckas med: *stiglitt* eller *pickelnitt*. Efter detta läte har hon erhållit sitt namn.

Både hos oss och i andra länder synes stiglitsan blott sätta en kull ärligen. Vanligen bygger hon sitt bo i löfskogar, parker eller större trädgårdar på någon gren högt upp i träden. Det är sammansatt af fina rötter, strån, mossor, växtull, tistelfjun o. s. v. samt inuti fodradt med ull och hår. Äggen äro 4—6, blekt blågröna med små streck och fläckar af en rödaktig färg, hvilka stå tätast omkring den tjockare ändan. Ungarna uppfödas med lika omsorg af båda föräldrarna, som de följa ända till nästa fortplantningstid.

Stiglitsan är särdeles passande till burfögel. Hon blifver i fångenskapen lätt tam och hennes vackra färgdräkt och omväxlande sång göra henne derstädes till en ibland de behagligaste småföglar. Man kan äfven inöfva henne till att utföra hvarjehanda konststycken. Treffligast är det dock att se henne i den fria naturen, der hon gagnar genom att bortplocka en mängd ogräsfrön.

Sparfsläktet (*Emberiza* LINN.).

Såsom vi redan vid det föregående släktet antydte, skilja sig hithörande föglar från de föregående hufvudsakligen derpå, att öfverkäken är något smalare än underkäken och i gomhvalfvet försedd med en hoptryckt längsknöl. — Näbben är kort, icke sällan ganska liten, kägelformig, tillspetsad och emot spetsen hoptryckt; öfverkäken, såsom nämnt är, smalare än den undre, i kanterna starkt intryckt och på hvardera sidan vid spetsen försedd med en mer eller mindre tydlig inskärning; gomhvalfvet är icke bredt och jemnt hvälfdt, som hos finkarna, ej heller, liksom hos dessa, försedt med långsgående, upphöjda linier, utan deremot smalt med 3 stora tätt intill hvarandra stående längsknölar, af hvilka den mellersta är störst och ofta kan

bemärkas da näbben betraktas från sidan; underkäken, som är af en starkare byggnad än den öfre, har starkt invikna kanter; näsborrarna rundaktiga, större än hos finkarna, ofvan omgifna af en hväld hud och stundom nakna eller till en del täckta af framåtliggande små hårfjädrar. Vingarna medelmåttiga eller temligen långa. Stjerten räcker ofta långt utanför de hoplagda vingarnas spets, har temligen breda pennor och är i spetsen inskuren. Fötterna medelmåttigt höga; baktåns klo merändels kort och krökt, stundom långt och temligen rakt. Fjäderklädnaden är tät och undergår samma förändringar, som hos arterna till föregående slägte. — Könen äro till färgen vanligen ganska olika; ungarna likna mest honan, men äro ännu mera fläckiga.

Sparfvarna lefva under sommaren eller fortplantningstiden parvis. Några arter träffas då i skogskanter eller buskmarker, andra på öppna, stenbundna lokaler, andra vid vatten bland vass och rör. De flesta äro flyttfoglar, blott ett par arter äro verkliga stannfoglar, såsom kornsparfven och gulsparfven, och en kan sägas vara strykfogel, nemligen snösparfven. Under hösten och sedermera, ända till fortplantningstidens inträde följande vår, lefva de flesta familjevis eller flockvis tillsammans. Vissa arter infinna sig under vintern vid gårdarna, hvarest de lefva tillsammans med husfinkarna. Deras föda består både af frön och insekter. Af de förra lifnära de sig till väsendtlig del under vintern, af de sednare under sommaren. Med insekter uppföda de sina ungar. Sina bon hafva de mest på marken, och de äro i allmänhet icke med sådan konstfärdighet sammansatta som finkarnas.

Deras sång är mera entonig samt mindre rask och behaglig än finkarnas. De underhållas derföre mera sällan i bur, hvarest de föröfrigt icke äro rätt lämpliga.

Man kan indela hithörande arter uti trenne grupper, hvilka, om man så vill, äfven kunna betraktas såsom 3:ne skilda slägten.

1:sta Gruppen. **Gårdsparfvar** (Emberiza). Gornkölen mycket utbildad, hög och framtill tvär.

Den inskjutande, fjäderklädda hakviken räcker långt framom näsborrarna. Baktäns klo krökt och af medelmåttig längd.

Dessa sparfvar flytta icke bort under den kalla årstiden, utan stanna qvar hela året om i sin födelsebygd. Om vintern infinna de sig vid gårdarna. Hit höra endast 2:ne arter.

1. **Kornsparfven** (*Emberiza miliaria* LINN.). *Ofvan gulgrå med svartaktiga längdfläckar; inunder hvitaktig med små svarta fläckar på halsen och bröstet; stjerten utan hvitt; näbben tjock, smuts gul.* — Längd $7\frac{1}{2}$ —8 tum.

Namn: Skån. Kornlärka.

Kornsparfven är den största af alla våra sparfvar och har en undersätsig och tjock kroppsbyggnad.

Hannen har de öfra kroppsdelarna gulgråa eller rostgråa med en längsgående svart fläck i midten af hvarje fjäder; på bakryggen och öfvergumpen äro dock dessa fläckar temligen otydliga. Öfver hvardera ögat nedlöper åt sidan af nacken ett hvitaktigt, med bruna småstreck teckadt band. På tinningarna en brun fläck. Undre kroppsdelarna hvitaktiga; bröstet och sidorna af strupen svartfläckiga; kroppssidorna med mörka längdstreck. Vingarna och stjerten svartbruna med gråa fjäderkanter. Näbben gul, ofvan och i spetsen svartaktig. Fötterna blekgula. Iris mörkbrun.

Honan är något mindre än hannen och har de svarta bröstfläckarna mindre sammanlöpande.

I vinterdrägten har fjäderklädnaden en mera rostgul anstrykning; äfvenså i höstdrägten. — Varieteter hafva blifvit funna af denna art, som varit mer eller mindre hvita.

Kornsparfven, som förekommer i de flesta europeiska länder, i norra Afrika och en stor del af Asien, finnes hos oss endast i de södra delarna af landet, såsom i Skåne, Halland och på Öland *). På sistnämnde ställe har författaren funnit honom häckande flerstädes söder om Borgholm.

*) Enstaka individer hafva visserligen äfven visat sig annorstädes, såsom på Oroust i Bohuslän, men de hafva ej velat bosätta sig der.

Kornsparfven är en uteslutande innebyggare på det odlade, bördiga slättlandet; i skogstrakter bosätter han sig aldrig. Han är i de flesta fall fullkomligt stationär och lemnar därför vanligen icke de trakter, hvarest han en gång slagit sig ned. Hans utbredning inom landet är för den skull ganska egendomlig och afvikande från det hos småfoglarna vanliga förhållandet. Orsaken till att han icke finnes hvarken på Öster- eller Vestergöthlands bördiga sädesfält, men deremot är ytterst talrik i Skåne, torde man endast hafva att söka deruti, att han alltid med den största sorgfällighet undviker skogen och således aldrig ens gjort något försök att flytta öfver den breda skogssträcka, som begränsar hans nuvarande stamhåll. Af samma orsak förekommer han betydligt längre mot norden på den vestra sidan af vår halfö än på den östra.

Öfver hufvud taget är kornsparfven i sina rörelser mera trög och otymplig än flertalet af de öfriga sparfvarna. Han flyger sällan någon längre vägsträcka åt gången och på marken hoppar han mindre lätt. Under fortplantningstiden lefver han parvis, men sedan ungarna blifvit flygvuxna slå sig flera familjer tillsammans och ströfva omkring i stora flockar på sädesfälten. Om vintern, då snö betäcker marken, infinna de sig ofta vid gårdarna för att söka sin föda, som under den tiden mest utgöres af sädeskorn och ogräsfrön. Om sommaren förtära de deremot, jemte frön och växtännen, äfven en mängd insekter och larver, hvarmed de mata sina ungar.

Kornsparfvens sång, som man får höra, såväl under fortplantningstiden som under vintern, består af en kort strof och kan ungefär uttryckas med: *toj, toj, toj, tivitz*. Vanligen låter han höra denna sång under det att han sitter helt stilla på någon sten, gärdesgård, buske o. s. v., men han sjunger dock äfven under flygten. Detta är isynnerhet förhållandet vid boet, der hannen ofta under sång och egendomliga åtbörder företager små utflygter.

Boet, som kornsparfven bygger på marken, är helt enkelt, sammansatt af fina grässtrån och inuti fodradt med hår. Äggen äro blekgråa med svarta streck och fläckar; men de variera ganska betydligt i afseende på färgteckningen.

Författaren har icke varit i tillfälle att nog tillräckligt studera denna fogels lefnadsvanor, för att bestämdt kunna afgöra huruvida han bör betraktas såsom öfvervägande nyttig eller skadlig; men man vet att han om sommaren förtär en mängd insekter, och att urfallna sädeskorn, gräsfrön o. s. v. under den öfriga delen af året utgöra hans hufvudsakligaste föda. Han har föröfrigt ingenstädes, såvidt författaren har sig bekant, blifvit ansedd såsom skadlig för sädesåkrarna.

Köttet lär vara både sundt och välsmakande.

2. Gulsparfven (*Emberiza citrinella* LINN.). *Hufvudet och halsen hos hannen gula, hos honan olivgråa, mer eller mindre svartstreckade; strupen och magen gula; öfvergumpen rödbrun; de 2 yttersta stjärt pennorna på hvardera sidan med en större hvit fläck i ändan af infanet.* — Längd omkring 7 tum.

Namn: Gröning, Gulspink; Norr. Gulspurr.

Hannen i sommardrägt. Hufvudet och framhalsen till största delen citrongula, med några grågröna teckningar och stundom med svartaktiga småstreck. Örontrakten under och baktill omgifven af en brun fläck. Frambröstet mer eller mindre rostbrunt eller grönaktigt med gula fjäderkanter. Bakbröstet och magen gröngula. Kroppsidorna med mörka spolfläckar. Bakhalsen, ryggen och skuldrorna gråbruna, de båda sednare med svarta fläckar. Öfvergumpen rödbrun. Vingarna svartbruna med gulgråa fjäderkanter; de små täckfjädrarna kantade med olivgrönt. De 2 mellersta stjärt pennorna gråbruna med smal, ljus kantning; de öfriga svartbruna och ljuskantade; den yttersta på hvardera sidan med hvit kantning på utfanet och på infanet med en från spetsen gående, lång, vigglik, hvit fläck; den derpå följande pennan med en mindre, hvit fläck uti infanet. Näbben ofvan svartbrun, inunder gråblå. Iris mörkbrun. Fötterna gulbrunaktiga. — Hos äldre hannar är den gula färgen klarare och mera utbredd än hos yngre, och de mörka fläckarna mera fåtaliga och otydliga.

Hannen i vinterdrägt har mera mörkfläckigt hufvud och dess fjädrar kantade med olivgrönt.

Honan är ofvan olivgrå med talrika, svartbruna längdfläckar; äfven de undre kroppsdelarna med orenare färger och mera talrika fläckar. Öfvergumpens rödbruna färg dunklare med inblandade mörka fläckar.

Ungarna likna mest honan, men äro ännu mera fläckiga.

Varieteter af denna art hafva icke sällan blifvit funna, som varit helt blekgula eller delvis hvita.

Gulsparfven är en i de flesta europeiska länder ganska allmänt förekommande fogel, och han finnes äfven i de vestra delarna af Asien. Hos oss är han känd i de flesta landsdelar, men förekommer dock talrikast i de mellersta och södra provinserna. Mot Norden blifver han allt mer och mer sällsynt, men finnes likväl ända upp vid Tornea elf, vid Karesuando, Muonioniska o. s. v. Han är stannfogel, som, åtminstone i de södra och mellersta delarna af landet, hela året om lefver i sin födelsebygd. De individer, hvilka om sommaren bebo de nordliga landskapens vidsträckta skogstrakter, torde deremot under vintrarna i brist på föda begifva sig sydligare, och det vill synas som att en dylik flyttning mot söder under nämnde arstid skulle vara orsaken till att dessa foglar understundom i vissa trakter förekomma talrikare än vanligt.

Om sommaren hafva gulsparfvarna nära nog uteslutande sina stannhall i skogar, beteshagar, lundar och buskmarker, helst i sådana, som begränsas af åkrar och odlade fält. Djupt inne i större skogar träffar man dem endast mycket sällan, och de undvika äfven under nyssnämnde arstid öppna, trädlösa fält och slättmarker. Om senhösten eller vid vinterns annalkande lenna de dock alltid dessa sina sommartillhåll och begifva sig till bebodda trakter, till städer, byar och gardar, hvarest de sedermera under hela vintern uppehålla sig i sällskap med husfinkarna. De tillbringa dock icke nätterna vid gårdarna, sasom dessa sednare foglar, utan flyga alltid till skogen om aftnarna. Vanligen utgöra täta buskar deras mest eftersökta nattherbergen. Först i Mars eller April, men stundom, alltefter årstidens beskaffenhet, ännu sednare, flytta de åter småningom till skogarna, för att börja sin fortplantning. Vid den tiden sjunga hannarna flitigt, och deras sång utgöres

af en enkel, kort strof, som kan uttryckas med *titti, titti, titti, tyh*, i hvilken den sista tonen är längre utdragen än de öfriga. Vanligen sitta de, då de sjunga, i toppen af en buske eller i ett mindre träd.

Om sommaren lefver gulsparfven till väsendtlig del af insekter, larver och puppor, hvarmed han äfven uppföder sina ungar; men om hösten, vintern och våren utgöres deremot hans föda af hvarjehanda växtfrön och sädeskorn, som han plockar på åkrar samt vid lador, stall, sädesmagasiner o. s. v. eller stundom bland hästspillningen på gödselstackar och vägar. Härutaf kan man sluta till att han ingenstädes gör någon egentlig skada, utan att han snarare, hvarhelst han förekommer, kan anses såsom en öfvervägande nyttig fogel. Han bortplockar en stor mängd insekter och ogräsfrön. Det bör således ligga i hvarje landtmans och trädgårdsodlares intresse att, så mycket som möjligt, skydda honom.

Gulsparfven är mindre skygg än flertalet af de öfriga sparfvarna, hvilket isynnerhet är förhållandet vintertiden vid gårdarna, der han snart vänjer sig att ej frukta människan, såvida han icke förföljes. Han har en temligen snabb och ut hållande flygt och på marken rör han sig äfven med lätthet.

Sitt bo bygger han antingen under någon buske på sjelfva marken, bland gräs och mossor, eller lågt ned bland qvistarna af täta buskar. Det är fast och temligen konstigt sammanfogadt af grässtrån samt inuti fodradt med hår. Äggen, som vanligen äro 4 à 5 till antalet, hafva en smutshvit eller ljus rödgrå grundfärg och äro föröfrigt liksom marmorerade af svartaktiga adror och fläckar.

Köttet är sundt och välsmakande. Gulsparfven är också för den skull en ibland de småfoglar, som i städerna mycket användes och tillagas såsom kramsfogel. Till burfogel passar han icke.

2:dra Gruppen. **Busksparfvar** (*Euspiza*). Gomknölen ej högre än käkkanterna. Den inskjutande fjäderklädda hakviken räcker knappt framom näsbor-

rarna. Baktåns klo krökt och kortare än tån. Stjertens 2 sidopennor med hvit teckning.

Dessa sparfvar äro flyttfoglar. Några bebo under sommaren endast 'den högre norden.

3. Ortolansparfven (*Emberiza hortulana* LINN.). *Öfre delen af hufvudet och halsen gråa med eller utan mörkare fläckar; ryggen med längsgående svarta fläckar, baktill gråaktig; strupen gulaktig; magen och bröstet brunröda; näbben och fötterna rödgula.* — Längd omkring 6 tum.

Hannen i sommardrägt. Hufvudet, halsen och kräfvan askgråa med mer eller mindre olivgrön anstrykning; hakan, strupen och en smal ring omkring ögonen ljusgula; strupen på sidorna begränsad af en olivgrön linie. Öfre kroppsdelarna föröfrigt olivbruna med svartbruna, breda spolfäckar på ryggen och skuldrorna, hvilka fläckar, då fjädrarna intaga ett ordnadtt läge, bilda längsgående band; öfvergumpen brungrå. Undre kroppsdelarna mer eller mindre starkt brunröda. Vingarna svartbruna; deras särskilda pennor och täckfjädrar mer eller mindre tydligt kantade med brungrått. Stjertpennorna svartbruna, smalt kantade med hvitgrått; de 2 yttersta på vardera sidan på infanet, från spetsen till omkring en tums längd, hvita. Näbben och fötterna rödgula, köttfärgade. Iris brun.

Honan är i allmänhet mera fläckig än hannen, isynnerhet på hufvudet och halsen, och dess fjäderdrägt har föröfrigt en mindre ren färgteckning.

Ungarna likna honan, men äro ännu mera fläckiga.

Denna sparf förekommer i hela Europa och en stor del af vestra Asien. Hos oss är han, öfver hufvud taget, visserligen icke allmän, men finnes dock nära nog i hela landet, från Skåne ända högt upp i Lappmarkerna. Märkvärdigt är, att han under somliga år kan vara ganska allmän i vissa trakter, der han eljest helt sparsamt eller allsicke plägar infinna sig. Detta har blifvit anmärkt både i Skåne och Östergöthland. Orsaken härtill är icke lätt att utreda, men torde möjligen kunna ställas

i samband med de stora infångningarna af denna fogel, som om höstarna ske i Frankrike och Italien. Det utomordentligt stora antal, som ärligen fångas på Cypern, torde deremot under sommaren hafva bebott södra Ryssland.

Till uppehållsställen utväljer ortolansparfven helst småskogar och buskmarker, men tyckes äfven synnerligen väl trifvas på steniga gärdesbackar, beväxta med glesa träd och enbuskar. Såsom flyttfogel anländer han till sina häckplatser vanligen i första hälften af Maj och flyttar åter bort i Augusti eller September, för att tillbringa den kalla årstiden i södra Europa eller hufvudsakligen i norra Afrika. Vid sin ankomst om varen gifver han sig genast tillkänna genom sin ganska nätta och välljudande, men föga omvexlande sång. Denna liknar gulsparfvens (se sid. 340), men skiljes lätt derpå, att den sista tonen icke är långt utdragen och fin, utan mera kort och djup, så att den ungefär kan uttryckas med *tjöhrr*. Då fogeln sjunger sitter han vanligen i toppen af en buske, på en sten eller i ett träd.

I afseende på lefnadssättet påminner han ganska mycket om gulsparfven, men tyckes i allmänhet vara ännu mindre liflig än denne. Under sitt vistande hos oss torde han till hufvudsaklig del, om icke uteslutande, lifnära sig af insekter, och är följaktligen nyttig eller åtminstone icke skadlig.

Han har sitt bo bland gräset på marken, under qvistarna af någon tät buske. Det är sammansatt af grässtrån. Äggen äro 4 à 5 ljusgråa med svarta fläckar och punkter.

Köttet är af en särdeles utmärkt beskaffenhet, och om hösten är fogeln mycket fet. För den skull fångas han, såsom vi förut nämnt, i stor mängd uti södra Europa och på Cypern, inlägges i kryddor och sändes omkring till de större städerna. Prof. SUNDEVALL yttrar härom: "Denna fogelart har blifvit ryktbar såsom en lækkerhet för bordet. Han har nemligen en synnerlig fallenhet att, särdeles om hösten, vid god tillgång på föda, bli ganska fet, och då han under bortflyttningstiden är högst allmän i södra Europa, har man funnit på, att ej blott döda honom för att genast begagnas, utan äfven att fanga dessa foglar och göda dem, för att få dem så feta som möjligt.

För detta ändamål hållas de i mörka kamrar, som upplysas med lampsken, hvarigenom man får dem att äta hirs och hafregryn nästan under hela dygnet. Denna industri var redan bekant under Roms lysande tidehvarf, före AUGUSTI tid, och beskrifves af VARRO, som kallar fogeln Miliaria, af milium, hirs; ännu fortsattes den och skall isynnerhet drifvas i stor skala på Cypern. Det uppgifves nemligen att 80 till 100,000 stycken årligen blifvit derifrån utförda”.

4. Videsparfven (*Emberiza rustica* PALL.). *Ofvan rödbrun eller gråbrun med svarta fläckar på ryggen; inunder vit med rödbruna fläckar på bröstet; hufvudet ofvan och på sidorna svart eller svartaktigt, med ett vitaktigt streck längs hjessan och ett dylikt öfver och bakom ögonen.* — Längd omkring $5\frac{1}{2}$ tum.

Hannen har om sommaren svart hufvud med en vit linie längsät hjessan; ryggen och bröstet brunröda, fläckiga; bakhalssens, de små vingtäckfjädrarna och öfvergumpen brunröda, utan fläckar.

Honan har mörkt gråaktigt hufvud, med strecket på hjessan och bandet öfver ögonen blekgråa; bröstet och kroppssidorna med rödbruna fläckar.

Ungarna likna i vinterdräkt säfsparfvens ungar i samma dräkt, men skilja sig derigenom, att de hafva en vitaktig fläck i nacken, brunröda fläckar på bröst och sidor samt längre näbb.

Videsparfven bebor under sommaren endast den högre norden i Europa och Asien. Han är en ibland våra sällsynstaste foglar och har blott ett par gånger blifvit skjuten här i landet. Det första exemplaret fälades vid gästgifvaregården i Haparanda d. 20 Maj 1821 af Prof. B. FRIES, det andra nära Luleå stad d. 6 Sept. 1835 af Ingeniör J. WAHLBERG. I Finland är han lika sällsynt som hos oss.

Beträffande videsparfvens lefnadssätt vet man ännu föga eller intet.

5. **Säfsparfven** (*Emberiza Schoeniclus* LINN.). *Ryggen spräcklig af svart och rostgult; magen vit med bruna streck på sidorna; hannen har hufvudet, strupen och framhalsen svarta samt ett hvitt band kring halsryggen; honan har hufvudet mörkbrunt, ett gulaktigt band öfver ögonen och ett dylikt på hvardera sidan om strupen. — Längd omkring 6 tum.*

Näbben är hos denna sparf ganska liten, har bågböjd rygg och starkt inböjda öfverkäkskanter.

Fig. 68.

Säfsparfven (1, hanne; — 2, hona).

Hannen om våren och sommaren. Hufvudet, strupen och framhalsen rent svarta; från näbbroten nedlöper ett hvitt smalt band, som sammanflyter med det bredare af samma färg, som

omgifver halsen, och endast i nacken öfvergår i grått med svarta fläckar. Ryggen och skuldrorna spräckliga af rostgult och svart, d. v. s. hvarje fjäder är svart och kantad med rostgult. Öfvergumpen hvitgrå och svartfläckig. Alla undre kroppsdelarna hvitaktiga med svartbruna streck på sidorna af bröstet och magen. Vingarna svartbruna med rostgula fjäderkanter. Stjerten svartbrun, det mellersta pennparet med breda rostgula kanter; yttersta pennan i yttre hälften snedt vit; den derpå följande med en vigglik, vit fläck. Näbben svartaktig. Fötterna mörkt gråbruna. Iris brun.

Honan om våren och sommaren. Hufvudet mörkbrunt; halsen baktill och på sidorna gråaktig och fläckig; öfver ögonen ett ljus, gulaktigt band; kinderna mörka, nedtill begränsade af ett från näbbroten utlöpande hvitaktigt band; hakan och strupen hvitgula, på sidorna begränsade af ett brunt band. De undre kroppsdelarnas grundfärg hvitgrå med en svag, rostgul anstrykning. Föröfrigt nästan lik hannen.

Vinterdräkten är ganska olika tillfölje af de gråa fjäderkanterna, som täcka de rena färgerna. Dessa fjäderkanter försvinna om våren då brämfällningen försiggår. Om sommaren är hannen mycket utmärkt och äfven på afstånd lätt igenkänlig på det svarta, af hvitt omgifna hufvudet.

Nästdräkten. Hufvudet och ryggen svarta med bruna och rostgula fjäderkanter; örtäckarna svartbruna; ett streck öfver ögonen grågult; från munvinkeln längs halsen ett annat hvitaktigt, som drager sig bakåt till ett gråspräckligt nackband. Längs detta och hakan ett bredt, svart streck, samt många svarta spolfläckar på bröstet och bukens sidor. Bröstet med gulaktig anstrykning. Undergumpen hvitaktig. — MEVES *Jemtl. Ornithol.*

Säfsparfven har under sommaren en ganska vidsträckt utbredning här i landet, ehuru han dock numera endast kan betraktas såsom hufvudsakligen tillhörande de nordliga delarna deraf. I Norrland och Lappland är han nemligen mycket allmän och finnes nästan öfverallt, der lokalen är passande; men i de mellersta och södra landskapen förekommer han deremot under häktiden mera sällan och i allmänhet, så att säga, fläcktals.

Orsaken härtill måste man söka i landets uppodling, i kärrens, sjöarnes och vattendragens urtappning; ty säfsparfven bosätter sig icke på några andra ställen än sådana, der vass, rör eller täta buskar, helst videbuskar, växa ymnigt, d. v. s. vid vatten eller på sumpiga ställen. I norra delen af landet finner han snart sagdt öfverallt dylika för honom passande häckplatser, då sådana deremot i det södra landet icke blott för närvarande äro temligen fåtaliga, utan äfven, i samma mån som landets uppodling fortskrider, för framtiden komma att blifva det ännu mera. Det gifves redan tillfölje häraf stora landsträckor, hvarest inga säfsparfvar kunna bosätta sig.

Säfsparfven är, såsom vi redan antydtt, en flyttfogel, som lemnar landet i slutet af September eller i Oktober och återvänder under sednare hälften af April. Under dessa flyttningar träffas han ganska ofta i trakter, der man eljest under andra tider af året aldrig blifver honom varse. Sålunda visar han sig t. ex. på slättbygden i Östergöthland alla år, synnerligen om våren, då han vanligen parvis uppehåller sig en kortare tid bland småträäd och buskar eller på åkrar och gårdesbackar. Någon gång besöker han under vårflyttningen äfven trädgårdarna. I mellersta och södra provinserna har han under häcktiden mest sitt tillhåll i vassbankarna vid sjöar och kärr, men i den högre nordnen merändels bland videbuskar, som växa vid stränderna af sjöar, floder och bäckar, eller vid kanterna af kärr och myrar. På fjellen träffar man honom ofta i björk- och videregionerna.

Hannen höres ofta sjunga, under det att han sitter i toppen af någon buske eller på ett vasstrå, och hans sång, som är ganska enkel och lätt igenkänlig, kan ungefärligen uttryckas med *tint, tint, tint, titititint*.

Till föda begagnar säfsparfven åtskilliga slags frön; men han lifnärer sig äfven under sommaren till stor del af insekter, hvarmed han uppföder sina ungar.

Sitt bo bygger han vanligen nära marken, bland rör och gräs, och lägger deruti 4 à 5 gröngråa, brunfläckiga ägg.

1. Till denna grupp höra dessutom 2:ne andra arter, som förtjena att omnämnas, nemligen:

1). **Dvergsparfven** (*Emberiza pusilla* PALL.). *Ofvan spräcklig af svart och rostgrått; inunder vit med svarta fläckar på bröstet, halsen och kroppssidorna; hufvudet rödgrått, ofvan med ett svart band på hvardera sidan; hakan hos hannen ljus rödgrå, hos honan vit.* — Längd omkr. 5 tum.

Förekommer, enligt Prof. LILLJEBORG, allmänt vid Archangel och vester om Dwinafloden, der den vistas bland buskar på fuktiga ställen. Hos oss är han skjuten en enda gång för många år sedan i Skåne.

2). **Brunhufvade Gulsparfven** (*Emberiza aureola* PALL.). Hannen om sommaren ofvan starkt brunröd, med ausigtet, kinderna och öfre delen af strupen svarta; inunder höggul med ett brunt band öfver bröstet; honan ofvan spräcklig af svart och brunaktigt, med brunröd bakrygg; inunder blekgul, utan något band öfver bröstet. — Längd omkring 6 tum.

Denna särdeles vackra sparf är allmän från Archangel ända ned mot Petersburg samt i Siberien; men hos oss har han ännu icke blifvit funnen.

3:dje Gruppen. **Fält- eller Lärksparfvar** (*Plectrophanes*). Gomknölen läg, såsom hos de till andra gruppen hörande sparfvarna. Näsborrharna täckta af täta småfjädrar. Baktåns klo längre än tån och föga krökt. Vingarna långa.

Dessa sparfvar bebo under häktiden uteslutande den högre norden. De äro antingen flytt- eller strykfoglar. Mest uppehålla de sig på marken, der de, liksom lärkorna, löpa omkring för att söka sin föda. Till vår fauna höra blott tvenne arter.

6. **Lappsparfven** (*Emberiza lapponica* LINN.). *Ofvan fläckig af svart och rostbrunt; halsryggen brunröd eller brungul; vingpennorna utan hvitt.* — Längd omkring $6\frac{1}{2}$ tum.

Hannen i sommardräkt. Hufvudet ofvan och på sidorna, hakan, strupen och framhalsen svarta; från pannan öfver ögonen löper till sidan af nacken ett rostgult eller hvitaktigt band. Halsen ofvan och på sidorna rent rödbrun. Ryggen, skuldrorna

och vingtäckarna spräckliga af svart och röstbrunt. Hela underlifvet hvitt med rostgul anstrykning; halssidorna ned mot bröstet svartfläckiga; kroppssidorna tecknade med svarta längdfläckar. Vingpennorna i allmänhet svartbruna, ljuskantade. Stjertpennorna mörkbruna; de 2 mellersta kantade med grått; de 2 yttersta med en hvit fläck. Näbben gul med svart spets. Fötterna svartaktiga. Iris brun.

Honan i sommardrägt. Hufvudet ofvan svartaktigt med rostgula fjäderkanter; ett gulgrått band löper från näbbroten öfver ögonen nedåt nacken och omsluter den rostbruna öronfläcken. Halsryggen brungul med svartaktiga småfläckar. Strupen ljus, liksom framhalsen tecknad med några svarta fläckar. Hela underlifvet ljust gulgråaktigt; bröstet och kroppssidorna med svartaktiga längdfläckar. Föröfrigt temligen lik hannen.

Vinterdräkten är oren och fläckig tillfölje af de gulgråa fjäderkanterna. Dessa försvinna vid brämfällningen om våren, då den rena sommardräkten allt mer och mer framträder.

Lappsparfven tillbringar sommaren och fortplantar sig endast i den högre nordens fjellbygder, inom videts region. Hos oss finnes han under nämnde årstid mångenstädes i det egentliga Lappland, uppehållande sig på de högre, sumpiga, med gräs och videbuskar bevuxna fjellmyrorna; men ännu högre upp på snöfjellen, der följande art är bosatt, triffes han icke och har heller icke någonsin blifvit anträffad nedåt landet, annat än tillfälligtvis under flyttningarna. Utom Skandinavien är han utbredd i hela norra Asien och Nordamerika samt förekommer dessutom på Grönland, men icke på Spetsbergen såsom snösparfven.

Till sina nordliga häckplatser anländer han vanligen i Maj och begifver sig åter bort temligen tidigt om hösten till mellersta och södra Europa, hvarest åtminstone en stor del tillbringar vintern. Hos oss ser man honom under flyttningstiderna endast högst sällan, enstaka och tillfälligtvis, i de södra provinserna, hvilket är ganska anmärkningsvärdt, då han i Finland, enligt M. v. WRIGHT, både om våren och hösten visar sig i stora flockar. Prof. NILSSON anser på grund derutaf, att dessa

föglars tåg, till och från Lappland, för det mesta går öfver Finland och Ryssland.

Lappsparfven vistas nästan beständigt på marken, der han löper omkring såsom en lärka med skiftesvis rörda fötter. Hannen sjunger ganska flitigt och höjer sig ofta dervid högt upp i luften liksom pip-lärkorna; sången är ganska vacker och påminner mycket om hämplingens sång.

Man uppgifver att växtfrön skulle utgöra hans förnämsta föda; men troligt är, att han äfven tillgriper insekter.

Sitt bo bygger han på marken bland gräset, vanligen på någon tufva. Det är sammanfogadt af torrt gräs och mossor samt inuti beklädt med små fjädrar. Äggen äro vanligen 5 à 6, till färgen blekt grågula med mörka, brunaktiga fläckar.

7. **Snösparfven** (*Emberiza nivalis* LINN.). *De flesta armpennorna och de 3 yttersta stjärt pennorna hvita, med eller utan svart i spetsen.* — Längd nära 7 tum.

Namn: Snölärka; Dal. *Ilvårsfogel*; Uppl. *Hardvårsfogel*; Norr. *Sneefugl*, *Snee-spurf*, *Sneetiting*.

Hannen i sommardrägt. Svart och vit. Hvitt är: hufvudet, halsen, öfvergumpen, alla de undre kroppsdelarna, vingtäckarna, de flesta armpennorna, roten af handpennorna, de 3 yttersta stjärt pennorna (med undantag af en svart spetsfläck) och en del af de följandes utfan. Det öfriga svart. Ryggen och skuldrorna med spår af gråaktiga fjäderkanter. Näbben och fötterna svarta. Iris mörkbrun.

Honan i sommardrägt. Öfre delen af hufvudet och halsryggen mer eller mindre gråfläckiga. Af armpenn-täckarna äro de större vid roten svarta med vit kantning; den derpå följande radens mörka, med breda, hvita spetskanter; de öfriga svarta med ljusa kanter. Armpennorna svarta och vitkantade. Örontrakten och bröstsidorna med rostbrun anstrykning. Eljest nära lik hannen.

Hannen i vinterdrägt har mera orena färger, rostgråa fläckar på ryggen samt hufvudet och bröstet mer eller mindre öfverdragna med rostbrunt. Näbben gul med mörk spets.

Honan i vinterdräkt är lik hannen, men har mindre hvitt på vingarna samt starkare och mera utbredd rostfärg på hufvudet och bröstsidorna.

Fig. 69.

Snösparfen (i sommardräkt).

Nästdräkten är mera grå eller gulgrå; hufvudet och ryggen svagt mörkfläckiga; undre kroppsdelarna smutshvita med mörkare, graaktigt bröst.

Bland alla våra till tättingarnas ordning hörande foglar är snösparfen den nordligast förekommande*) och har inom polarzonen en mycket vidsträckt utbredning. Han finnes nemligen rundtomkring ishafvets kuster, så langt som land räcker. På Spetsbergen, hvarest ingen annan fogel af denna ordning triffes, är han till och med mycket allmän. I Sveriges nordliga delar har han sitt ständiga sommartillhall på de höga, steniga och klippfulla snöfjellen ända upp öfver trädgränsen, der snart sagdt all vegetation upphört eller der den blott utgöres af några krypande, oansenliga småväxter. I dessa höga fjellregioner, hvarest ofta ganska ansenliga snömassor under hela sommaren äro hopade, triffes han förträffligt. På alla de snö-

*) De enda tättingar, hvilka bebo lika nordliga trakter af jorden, äro *Fringilla canescens* på Grönland och *Fringilla arctoa* i Siberien.

fjell, som författaren besökt i Herjeådalen, Jemtland och Lappland, hade han sina tillhåll under häcktiden och uppehöll sig derstädes dels bland de ständigt qvarliggande snömassorna, dels bland stenar och klippor eller vid kanten af de större eller mindre pölar, som bildat sig af snövattnet. I vide- och björkregionerna syntes han aldrig till. Man kan saledes med fullt skäl påstå, att denna sparf är en äkta snöfögel, som under alla förhållanden icke trifves annat än i snö och kyla. Det torde förefalla mången bland våra läsare besynnerligt, att en sparffögel, som i likhet med sina samslägtingar, dagligen är i behof af ganska mycken föda, skall kunna lifnära sig i trakter, der vegetationen är i så ytterlig grad torftig; men naturen har äfven här, liksom öfverallt, funnit tjenliga utvägar för befrämjandet af sina syftemål. Vid de nyss omnämnda snövattpölarne lefver nemligen i största ymnighet en liten mygga, som undergår sina förvandlingar i vattnet. Då hennes larver äro fullvuxna och skola undergå förpuppning uppkrypa de på vattenspölarne bräddar eller på snön, som de stundom till milliontal betäcka. Dessa myggor, jemte åtskilliga andra insekter och smådjur, utgöra under sommaren snösparfvens vigtigaste näringsmedel. Men denna föda är, sasom man lätt kan förstå, icke tillgänglig hela året om. Vid vinterns annalkande, då insekterna upphöra att längre finnas, måste snösparfven derföre, liksom många andra foglar, hvilka om sommaren mest lefva af insekter, byta om diet och lemna sin födelsebygd, för att på annat håll söka sitt uppehälle. Han lefver då af hvarjehanda frön och sädeskorn. Det är vanligen i September som dessa foglar lemna sina sommartillhåll, för att i stora skaror draga söderut. Till en början sträcka sig deras ströftåg icke så synnerligen långt, utan det är först sednare på hösten eller under sjelfva vintern som de begifva sig till sydligare trakter. Man ser dem då ganska ofta i stora flockar på åkrar och vägar i södra Sverige, och ett stort antal flyttar äfven vida längre, till Tyskland och södra Europa. Om våren i Mars eller April, alltefter årstidens beskaffenhet, vända de åter till sina nordliga sommartillhåll, och hannarna begynna då att qvittra och sjunga. Både locktonen och sången låta ganska angenämt; den sednare har någon likhet med lärkans.

I förra delen af detta arbete hafva vi (sid. 284) i kort-het omnämmt, huru vissa djurarter, genom att under olika årstider ombyta färgdrägt, erhållit ett skydd mot sina fiender. Snösparfven lemnar oss ett ytterligare och tillika ganska egen-domligt exempel härpå. Om vi nemligen jemföra denna fogels nyss beskrifna sommar- och vinterdräkter med hvarandra, så skola vi finna, att den förra är hvit och svart och att den sednare är fläckig af brunt och grått. Fogeln undergår således ett färgombyte, som är väsendtligen olika med våra öfriga fog-lars, och om vi närmare efterforska anledningen härtill, så skola vi finna, att naturen, då hon valt detta medel för att skydda honom, just funnit det mest ändamålsenliga. Snösparfven har nemligen blifvit hvit och svart, då han om sommaren plockar insekter vid kanten af snödrifvorna på de höga fjellen, och brunfläckig, då han vintertiden söker sädeskorn och frön bland hästspillningen på de större farvägarna eller på de bara åker-fläckarna i det södra slättlandet. Hans färgdrägt öfverens-stämmer sålunda i det närmaste alltid med färgen af den mark, på hvilken han vistas.

Sitt bo bygger snösparfven vanligen i stenklyftor. Det är sammanfogadt af gräs och inuti fodradt med hår och fjä-drar. Äggen äro vanligen 5, till grundfärgen hvitaktiga och föröfrigt beströdda med grå och bruna fläckar, som stå tätare omkring den tjockare ändan.

7:de familjen. Lärkor.

Alaudidæ.

Lärkorna tillhöra, jemte härfogeln, den andra gruppen inom

Fig. 70.

tättingarnas ordning, eller de foglar, som fått namn af *skrikfoglar* (Clama-tores), och hvilkas gemensamma kän-netecken är, att tarsens baksida har flera tvärsömmar (fig. 60 a), förmedelst hvilka den är delad i flera plåtar. Härigenom skilja sig dessa foglar ifrån alla de föregående, hvilka, såsom

nämndt är, hafva tarsens baksida — från hället till $\frac{2}{3}$ af

längden — beklädd af långa, baktill längsefter genom en söm förenade och alldeles hela plåtar.

1. Det gifves visserligen åtskilliga foglar, äfven af första gruppen, hvilka genom ett slags missbildning hafva tarsens baksida delad i 2 eller flera sköldar och, tillfölje deraf, få utseendet af att tillhöra samma grupp som lärkorna; men det är nästan endast hos yngre foglar, synnerligen af trastsläktet, som detta förmärkes, och vanligen bortväxa tvärsömmarna med tiden, så att tarssålan bliver helt slät. Hos sidensvansen, hvilken, såsom vi anmärkt, rättast torde böra hafva sin plats i närheten af lärkorna, visar sig dock denna missbildning, ifall man här får nyttja detta uttryck, oftare och bibehåller sig understundom under fogelns hela lifstid.

Lärkorna hafva en temligen kort, nästan rak näbb samt de inre armpennorna betydligt längre än de öfriga, af hvilka sednare-de flesta äro i spetsen hjertlikt inskurna. Baktåns klo lång, starkt utvecklad och nästan rak. Fjäderklädnaden temligen fast; bakhufvudets fjädrar förlängda, bildande en verklig eller skenbar tofs.

Af denna familj eger vår fauna blott ett enda slägte, innefattande några få arter, hvilka äro flyttfoglar, sällan strykfoglar. De vistas mest på öppna platser, såsom odlade fält och hedar, samt lifnära sig af hvarjehanda växtfrön och insekter.

De bygga temligen konstlösa bon på marken. Hannarna sjunga flitigt och höja sig dervid med sväfvande eller fladdrande vingar mer eller mindre högt i luften.

Lärk-släktet (*Alauda* LINN.).

Näbben kortare än hufvudet, vid roten knappt högre än bred, föröfrigt nästan trind eller svagt hoptryckt, utan någon tydlig inskärning bakom öfverkäkspetsen; näsborrarna ofvan till hälften täckta af en hvälfd hud och dessutom dolda af framåttliggande i spetsen borstartade småfjädrar. Vingarna långa; 1:sta handpennan mycket kort och smal, den 3:dje eller 4:de längst; de inre armpennorna betydligt längre än de yttre, dock icke så långa, som de längsta handpennorna; de flesta armpennorna, äfvensom 2 eller 3 af handpennorna i spetsen

hjärtligt urringade. Stjerten af medelmåttig längd, stundom kort, i spetsen vanligen något klufven. Tarsens baksida med 5—7 tvärsömmar, utom några andra dylika, tätstående nedvid baktån. — Könen ganska lika till färgteckningen och ungarna föga olika de gamla.

Lärkorna hafva vid ett flygtigt betraktande och på afstånd en ej obetydlig likhet med piplärkorna (se sid. 202); men deras kroppsbyggnad är mera stark och undersätsig. De bebo de flesta länder i den gamla världen och äro synnerligen talrika i södra Afrika. De kalla delarna af Nordamerika tillhöra de äfven. Såsom vi redan antydtt, utgöra fält, slätter och hedar deras förnämsta vistelseort. Här uppehålla de sig mest på marken, der de löpa omkring med skiftesvis rörda fötter liksom hönsfoglarna. Med markens färg har deras fjäderklädnad en så öfverraskande likhet, att de derigenom i de flesta fall undgå sina fienders uppmärksamhet, synnerligen som de äfven vid påkommande fara hafva den egna vanan att trycka sig intill marken liksom rapphönsen och åtskilliga andra foglar.

Mest kända äro lärkorna för sin vackra, omvexlande sång, som de låta höra dels då de hvila på marken, dels och isynnerhet under en särskildt för sången företagen, egendomlig flygt.

1. **Vanliga Lärkan** eller **Sånglärkan** (*Alauda arvensis* LINN.). *Med undantag af det hvitaktiga underlifvet nästan helt och hållet fläckig af rostgrått och svartbrunt; den yttersta stjertpennan utvändigt öfver midten, den derpå följande blott i ytterfanet och spetsen hvit.* — Längd $7\frac{1}{2}$ tum.

Hufvudets hjessfjädrar kunna hos sånglärkan uppresas till en tofs, hvilken dock icke synes när fjädrarna äro nedfällda. Stjerten är temligen starkt klufven i spetsen. Första handpennan helt liten; 2—4 sinseimellan nästan lika långa. Baktåns klo något litet böjd.

Alla öfre kroppsdelar fläckiga af rostgrått och svartbrunt. Öfver hvardera ögat ett ljusst band. Halsen och frambrösten med mörka fläckar; hela det öfriga underlifvet hvitaktigt med svag, gul anstrykning. De långa innersta armpennorna inat

svartbruna, derefter starkt rostbruna och ytterst i spetsen samt kanterna gråhvita; de öfriga vingpennorna svartbruna, smalt

Fig. 71.

Vanliga Lärkan.

ljuskantade. Stjertpennorna svartaktiga, den yttersta från roten utvändigt och snedt öfver midten rent vit; den följande med hvitt ytterfan; de två mellersta med breda rostgråa kanter. Näbben blek, ofvan mörkare. Fötterna brungula. Iris brun.

I vinterdräkten äro fjädrarna rundade, med breda, rödgråa kanter, hvilka dock inom kort bortnötas, så att fjädrarna blifva spetsiga och förlora det rödaktiga utseendet.

Ungarna hafva breda, trubbiga, gråkantade ryggfjädrar.

Lärkan är en af de allmännast förekommande småfoglar. Hon har en mycket vidsträckt geografisk utbredning, i det att hon icke blott bebor hela Europa, utan äfven en stor del af Asien. Under vintern finnes hon dessutom till stor myckenhet i norra Afrika. Inom Sverige har hon sitt stamhåll och fortplantar sig öfverallt, der åkerbruk idkas, men är dock mest allmän i de mellersta och södra provinserna. Samma förhållande är det äfven i Norrige och Finland. Såsom flytt-

fogel anländer hon mycket tidigt om våren, medan ännu snö betäcker större delen af marken, och hon flyttar bort sent om hösten. Öfver hufvud taget är hon den första flyttfogel, som anländer, och det händer icke sällan att en eller annan individ dröjer sig qvar hela vintern i de södra delarna af landet. Eljest begifva sig de flesta till södra Europa och norra Afrika för att öfvervintra.

Lärkan har, öfverallt der hon finnes, sitt förnämsta stamhåll på odlade fält eller på öppna, gräsbevuxna platser. Här är hon från sin tidiga ankomst om våren till den sena hösten, då hon lemna oss, i en liflig verksamhet, och hennes raska, drillande sång är i hög grad egnad att skingra enformigheten i de trakter, som äro i saknad af skogens behag och omvexling. Hon helsas också med glädje af ung och gammal, när hon kommer åter till fädernejorden, och få äro väl de, som icke erfara ett angenämt intryck, då de första gången om våren få höra hennes muntra qvåde från den blåa rymden. Det är, såsom man också ofta har sagt, oskuldens och glädjens fromma, jublande visa, som, enkel, hjertlig och barnslig, utgör en vänlig morgonhelsning från den gryende våren och ett kärt budskap, att ett nytt lif åter börjat vakna i naturen. Men lärkan är dock icke alltid att betrakta såsom en säker budbärerska om vårens ankomst. Hon låter stundom, åtminstone i södra Sverige, höra sig redan i början af Februari, då ännu ett par månader med köld och snö kunna återstå, innan naturen vaknar ur sin vinterdvala.

Om våren och sedan under hela fortplantningstiden sjunga lärkorna flitigast. Under högsommaren hör man dem mindre ofta och emot hösten, i slutet af Augusti, tystna de merändels helt och hållet. De börja då att slå sig tillsammans i mer eller mindre stora och spridda flockar, som draga omkring på fälten och sedermera efter hand lemna landet. Detta inträffar dock i södra Sverige ganska sent eller först vid vinterns annalkande.

Ehuru icke lärkhonorna sakna förmågan att sjunga, är det dock i allmänhet endast hannarna, som lata höra sig. Stundom sjunga de på marken, vanligen sittande på en sten eller

tufva; men i de flesta fall stiga de högt upp i luften med utbredd stjert, hastigt rörda vingar och under en oafbruten, lifligt drillande sång samt sänka sig derefter under en stilla, sväfvande flygt tillbaka till marken. — I det föregående hafva vi sett, att flera små sångfoglar under fortplantningstiden, ensamt för sångens skull, företaga dylika utflygter, men ingen ibland dem öfverträffar lärkorna i detta hänseende. Ty då dessa drillande höja sig upp i rymden, sker det med en flygfärdighet, som knappast har sitt motstycke inom fogelverlden, och det är således icke blott deras sång, som är egnad att väcka vår beundran, utan äfven deras egendomliga flygförmåga. Genom båda dessa egenskaper i förening är det just som lärkorna, mer än några andra foglar, bidraga att sprida lif och trefnad på det skoglösa, enformiga slättlandet.

Lärkan är en öfvervägande nyttig fogel, emedan hon på åkrarna bortplockar en stor mängd ogräsfrön af alla slag. Om sommaren lefver hon äfven till väsendtlig del af insekter och uppföder dermed sina späda ungar. Man har således tillräcklig anledning att skydda henne, hvarhelst hon förekommer *).

Sitt bo har lärkan på marken i någon fördjupning bland säden eller gräset. Det är sammanfogadt utan någon särdeles konstfärdighet af torra grässtrån och hår. Äggen äro vanligen 4 à 5, till färgen gråaktiga och brunfläckiga. I det södra Sverige lägger hon merändels 2 kullar årligen.

1. Till färgteckningen nära lik sånglärkan är

Tofslärkan (*Alauda cristata* LINN.). *Ofvan rostgråaktig med svartaktiga fläckar; stjerten kort, utan något rent hvitt; hjessan med en smal fjädertofs.* — Längd öfver $7\frac{1}{2}$ tum.

Denna lärka liknar den föregående, men har kortare, knappt klufven stjert, längre näbb, en smal tofs på hjessan, som, då han nedlägges, skjuter ut bakom nacken, samt saknar den rena, hvita färgen på de yttre stjertpennorna.

Tofslärkan tillhör egentligen mellersta och södra Europa samt norra Afrika. Dessutom förekommer hon äfven i en stor del

*) Det barbariska, i en räre tid tillkomna bruket, att den första lärka, som om våren skjöts och upplemnades på Stockholms Slott, blef betalad med en dukat, har numera, såsom bättre är, alldeles upphört.

af Asien. Hos oss hafva blott ett mindre antal exemplar hitintills blifvit tillvaratagna, nemligen, så vidt vi veta, 4 i Skåne och ett vid Upsala. Hon torde, tillfölje deraf, knappast böra räknas till vår fauna. I Finland har hon, enligt M. v. WRIGHT blott en enda gång blifvit funnen, vid Helsingfors d. 24 Mars 1851. — Der hon finnes, är hon en stann- och strykfogel. Mest lär hon uppehålla sig i sandiga, jemna trakter samt träffas ofta på vägar och vid gårdar, isynnerhet der hästspilning finnes. Hennes sång lär vara ganska vacker.

2. Trädlärkan (*Alauda arborea* LINN.). *Ofvan fläckig af svartbrunt och rostgrått; inunder vitaktig, med rostgul anstrykning och svarta fläckar på strupsidorna och framhalsen; hundtäckfjädrarna svarta med hvita spetsar; den yttersta stjärt pennan mot spetsen utåt grå, de tre följande med en vit fläck i spetsen; hjesstofsen tydlig.* — Längd något öfver 6 tum.

Namn: Skogslärka.

Trädlärkan skiljes lätt från sånglärkan på den mera utstående nacktofsen, på den mera undersätsiga kroppsbyggnaden, den korta stjärten, de hvita fläckarna på vingen och på stjärt pennornas färgteckning.

Ofvan är hela fogeln fläckig af svartbrunt och rostgrått. Ofvanför hvardera ögat löper ända emot nacken ett vitaktigt band. Öfvergumpen rostgrå. Undre kroppsdelarna litaktiga med mer eller mindre rostgul anstrykning; halsen och bröstet med mörka längdfläckar; strupen litaktig, på sidorna begränsad af ett från näbboten nedlöpande mörkt band. Ving pennorna svartbruna och mer eller mindre kantade med litaktigt; hand pennornas täckfjädrar med breda hvita spetsar och vit rotfläck; en vit fläck står äfven på vingkanten. Stjärt pennorna svartaktiga; den yttersta snedtöfver spetsen samt utvändigt ljusgrå; de tre (eller 2) följande med en vit fläck midt i spetsen; de 2 mellersta med breda rostgråa kanter. Näbben mörk, mot roten blek. Fötterna grågul. Iris brun.

Ungarna, som likna sånglärkans, igenkännas ibland annat ganska lätt på stjärtens färgteckning.

Trädlärkan förekommer nästan öfver hela Europa, men blifver österut allt mer och mer sällsynt. Till Mindre Asien

och norra Afrika kommer hon om vintern. Hos oss är hon under sommaren allmän i de södra och mellersta provinsernas skogiga delar; men mot nordén går hon icke så långt som sånglärkan. Hon har knappast blifvit funnen nordligare än vid Gefle och upphör således att längre finnas vid omkring den 61:sta nordliga breddgraden. I Finland visar hon sig årligen vid Helsingfors och förekommer häckande i Åbo län. I Norrige synes hon vara lika allmän och hafva ungefär samma utbredning som hos oss.

Trädlärkan är mera skogs- än fältfögel; men hon träffas dock icke i täta, slutna skogar, utan har mest sitt tillhåll i sådana, som äro mera glesställda eller innesluta öppna fält och kalhyggen. Här vistas hon än i träden, än på marken, der hon löper omkring liksom sånglärkan. Om våren anländer hon ganska tidigt från sina vinterstationer och ses då i små, glesa flockar på fält och gärdesbackar, der snön smält undan. Om hösten, i September, då hon drager sig mot söder, träffas hon äfven familjevis eller i mindre flockar.

På marken rör sig trädlärkan, såsom nämnt är, ganska snabbt och har äfven en lätt och temligen uthållande flygt. Om dagen är hon i ständig verksamhet och ses dessutom icke sällan flyga omkring under de ljusa sommarnätterna, synnerligen under fortplantningstiden, då man ofta, äfven under nämnde tid af dygnet, får höra hennens lätt igenkänliga sång och lockljud. Då han sjunger sitter han vanligen i någon trädtopp, men löjer sig äfven dervid temligen högt i luften med utbredd stjärt och fladdrande eller sväfvande vingar liksom sånglärkan. Sjelfva sången är visserligen hvarken så rask eller uthållande som denna sednares, men den består af rena, milda toner och ljuder särdeles behagligt i skogen. Locktonen kan uttryckas med *lyly* eller *lylyi*; *dlidli* eller *dideldidel*.

Hvarjehanda slags växtfrön och insekter utgöra äfven denna lärkas näringsmedel. Af de förra lefver hon till hufvudsaklig del om hösten och våren, af de sednare om sommaren. Ungarna uppfödas helt och hållet med insekter. Hon kan, liksom sånglärkan, hållas för uteslutande eller öfvervägande nyttig och bör således skyddas, hvarhelst hon förekommer.

Sitt bo tillrustar hon på marken bland gräset eller under någon buske af torrt gräs, mossar, hår o. s. v. Äggen äro 4—6, vitgråa med brunaktiga fläckar, som vanligen stå tätast omkring den tjockare ändan.

3. **Berg- eller Sandlärkan** (*Alauda alpestris* LINN.). *Ofvan rödgrå, inunder vitaktig; ögonbrynen och öfre delen af strupen ljusgula; ett band under hvardera ögat och en stor tvärfläck på midten af strupen svarta.* — Längd något öfver 7 tum.

Hannen i sommardrägt. Strupen, halssidorna, pannans främre del samt ett band öfver och bakom ögonen gula; bakom det gula på pannan ett bredt, svart tvärband, med på sidorna något längre svarta fjädrar, hvilka bakom hvardera ögat bilda en liten tofs; från näbbroten löper under hvardera ögat ett svart band, som utvidgar sig på sidorna bakåt; näsborrarnas borstlika täckfjädrar svarta. På strupen (eller kräfvän) står en större svart tvärfläck. Ryggen, skuldrorna och öfvergumpen brun- eller rödgråa, den förstnämnde svagt mörkfläckig. Bröstat, buken och undre stjärttäckarna hvita; bröstet på sidorna gråaktigt, dess nedre del med gulbrunaktig anstrykning och mörka spolfläckar. Vingpennorna och deras täckfjädrar mörkbruna, mer eller mindre ljuskantade. Stjertens 2 mellersta pennor gråa; de öfriga svarta; den yttersta i utfanet vit; den derpå följande med en smal, vit kant utåt. Näbben och fötterna svartaktiga.

Honan liknar hannen, men är något mindre och har ore-nare färger.

I *vinterdräkten* blifva, såsom vanligt, de rena färgerna till större eller mindre del dolda af de gråaktiga fjäderkanterna.

Ungarna i nästdrägt äro ofvan svartaktiga med en smuts-hvit, trekantig fläck i spetsen af hvarje fjäder; kroppen under vit; strupen grå, svartblandad, öfverst gulaktig; näbben och fötterna gråaktiga. SUNDEV.

Sandlärkan har, såväl i afseende på vistelseort som lefnads-sätt, en ganska nära öfverensstämmelse med *snösparfven* (se sid. 349). Liksom denne, bebor hon om sommaren endast den

högre Norden, mest utmed Ishafvets kuster. I Asien, Ryssland och Nordamerika är hon ganska allmän; men på Spetsbergen finnes hon icke. Inom Skandinavien var hon egentligen icke känd förrän 1837, då Prof. S. LOVÉN fann henne i Finmarken. I sednare tider har hon emellertid funnits häckande på åtskilliga snöfjell i Lappland, och dessutom har hon under flyttningstiderna eller under vintern mångfaldiga gånger blifvit sedd och skjuten i mellersta och södra Sverige. Den 12 Januari innevarande år såg författaren tvenne stycken i trakten af Motala. Vanligen lefva de under vintern tillsammans med snösparfven, stundom dock för sig sjelfva, parvis, i små sällskaper eller i mindre flockar. Tidigt om våren vända de tillbaka till sina nordliga hem, der de redan i slutet af Maj eller i början af Juni begynna sin fortplantning. Under ströftågen ses de stundom äfven i Tyskland och Danmark. I Finland hafva de samma utbredning som hos oss.

Sandlärkans födoämnen torde vara lika med snösparfvens. Man påstår, att hon helst, äfven under flyttningstiderna och då marken är snöbetäckt, skulle uppehålla sig i sandiga trakter *); men att hon tillika slår ned på till och med styf lerjord, kan författaren af egen erfarenhet intyga.

Hennes sång lär vara mindre utmärkt. Hon låter höra den dels då hon sitter på marken, dels då hon flyger.

Sitt bo bygger hon på marken bland lafvar och mossor. Det är sammansatt af gräs och invändigt fodradt med vide-, ull samt något renhår **). Äggen synas variera såväl till storlek som grundfärg. Denna sednare kan nemligen vara gul, grågul eller gröngul. Föröfrigt äro äggen tecknade med talrika mörka punkter och stundom med härstreck.

*) Vid islossningen i början af Maj är hon anmärkt flera år å rad på sandreflarna utanför Hudiksvall af Mag:r J. A. WISTRÖM.

**) Ett dylikt bo förvaras på Riksmuseum, dit det blifvit skänkt från Ostfinmarken af Prosten SOMMERFELT.

8:de Familjen. **Härfoglar.**

Upupidæ.

Såsom vi redan sid. 352 omnämnt, tillhöra äfven dessa foglar, liksom lärkorna, den andra gruppen inom tättingarnas ordning, eller *skrikfoglarna*, hvilka igenkännas derpå, att tarsens baksida är delad i flera plåtar. Från lärkorna skilja sig härfoglarna hufvudsakligen genom den långa, smala och något nedåt böjda näbben, samt genom armpennorna, hvilka sinsemellan äro ungefär af samma längd och i spetsen knappt inskurna. Bak-tåns klo är nästan rät, liksom hos lärkorna. Hufvudets fjädrar bilda en mycket hög och stor tofs.

Denna familj är fattig på arter. De vistas i skogs- och busktrakter, hafva vanligen sina bon uti ihåliga träd eller i murar, klippor o. s. v. och lefva till hufvudsaklig del af insekter.

Härfogel-släktet (Upupa LINN.).

Näbben ganska lång, smal och något nedåt böjd, med invändigt platta käkar; näsborrarna nära intill näbbroten, små och nakna. Vingarna breda, temligen stora och afrundade; 1:sta handpennan kort, men mycket längre än handtäckfjädrarna. Stjerten, af medelmåttig längd, är i spetsen tvär och består endast af 10 pennor. Fötterna korta, temligen starka; tarsens baksida försedd med en rad af 8 à 9 sköldar; klorna korta, de främre något litet böjda, den bakre, som är längst, nästan rak. Fjäderklädnaden mjuk; hjessans fjädrar mycket långa, kunna uppresas till en hög, solfjäderformig kam eller tofs. — De båda könen äro lika tecknade, och ungarna föga olika de gamla.

Ann. Härfoglarna hafva en mycket kort, i en fördjupning vid näbbroten orörligt fastsittande tunga, och de äro de enda af våra till denna ordning hörande foglar, som sakna sångmuskelapparaten (se sid. 31).

Härfoglarna äro af medelmåttig storlek. De lefva mest parvis eller ensliga, stundom familjevis, äro skygga och försigtiga samt vistas mera på marken än i träden. Den egentliga skogen tillhöra de icke, utan uppehålla sig mest i hagmarker,

fuktiga skogsängar och på sådana ställen, der boskapen betar. Någon verklig sång, efter vårt vanliga uppfattningssätt, hafva de icke; men under fortplantningstiden låta de höra egendomliga starka ljud, som hafva sin motsvarighet i t. ex. orrens och beckasinernas spel. Författaren har sig icke bekant om härfoglarna låta höra dessa läten äfven under andra tider af året.

Hos oss finnes blott en enda art och denna är flyttfogel.

1. **Härfogeln** (*Upupa Epops* LINN.). *Rödaktigt grågul; vingarna och stjerten svarta med hvita tvärband; hufvudets fjäderkam bestående af rostgula, svartspetsade fjädrar.* — Längd omkring 11 tum.

Namn: Skån. *Popp*; Hall. *Oäringsfogel*; Norr. *Herfugl*.

Hannen. Längs midten af hjessan stå 2 rader rostgula fjädrar, med smälare afrundadesvarta ändar; dessa fjädrar blifva från pannan uppåt midten af hjessan allt längre och längre, men aftaga derefter småningom i längd och försvinna slutligen bland nackens fjädrar; vanligen ligga de bakut öfver hvarandra och bilda då en lång, tillspetsad tofs, men kunna äfven uppresas och utbredas likt en solfjäder; de flesta af dessa fjädrar äro hvitaktiga bakom den svarta spetsen. Hufvudet, hela halsen, bröstet och framryggen rödaktigt

Fig. 72.

Härfogel.

grågula. Den öfriga delen af ryggen, skuldrorna och vingarna svarta med hvita eller gulaktigt hvita tvärband. Af vingarnas hvita tvärband står blott ett enda öfver handpennorna, men 4 öfver armpennorna. Öfvergumpen hvit, äfvenså magen, men denne sednare är tecknad med mörka längdstreck. Stjerten svart med ett bredt, hvitt, bågböjdt tvärband. Näbben till större delen svartaktig. Fötterna gråa. Iris brun.

Honan är något mindre än hannen, samt har något mattare färger och kortare fjäderkam.

Ungarna likna de gamla, men hafva orenare färger och kortare, mera rak näbb.

Härfogeln, som genom sin konstiga hufvudprydnad och brokiga färgdrägt samt genom sitt egendomliga läte ådragit sig så mycken uppmärksamhet, finnes i de flesta europeiska länder och har äfven en ganska vidsträckt utbredning i Asien och norra Afrika. Hos oss är han ingenstädes allmän, men förekommer dock på åtskilliga ställen, synnerligen i de södra och mellersta delarna af landet. I flera trakter af Skåne häckar han årligen; på Öland har författaren sett honom vid Isgärde söder om Borgholm, och, enligt Jägm. HJ. SEGERDAHL, skall han finnas äfven i de norra delarna af ön; på Gottland lär han vara sällsynt; i Södermanland har han blifvit anträffad på Mörkö, i trakten af Trosa och vid Åker *); vid Stockholm, Upsala och Westerås har han äfven blifvit sedd och skjuten. Längre norrut hafva dessutom enstaka individer blifvit anmärkta, t. o. m. i Ostfinmarken; men man torde dock kunna anse, att denna fogels nordliga gräns föga öfverstiger den 60:de nordl. breddgraden. Samma utbredning synes han äfven hafva i Norrige. I Finland är han ytterst sällsynt, om han ens förekommer derstädes.

Hos oss finnes denna sällsamma fogel endast om sommaren. Den kalla årstiden tillbringar han i södra Europa eller i norra Afrika. I September lemnar han oss och i början af Maj, stundom äfven tidigare, ser man honom åter vid sina gamla häckplatser. Man har dock anmärkt, att han emellanåt

*) Här fann författaren honom 1847.

ombyter vistelseort och icke gerna uppehåller sig flera år å rad i en och samma trakt. Detta torde likväl hafva sin förnämsta grund i hagmarkernas afröjning och i de förändringar, som de för betes kreaturen afsedda trakterna ofta undergå. Såsom vi redan anmärkt, bebor han nemligen icke den stora, slutna skogen, utan har mest sitt tillhåll i sådana trakter, der glesa träd äro blandade med buskar. Oftast har författaren funnit honom i kärraktiga betesmarker eller i sidländta, med löfträd och buskar bevuxna ängsmarker. Der skogen utgöres endast af barrträd triffes han icke rätt väl. Han uppehåller sig, såsom nämnt är, mest på marken, hvarest han än spatserar omkring liksom en del kråkfoglar, än löper och springer liksom hönsfoglarna. Då han blifver uppjagad och skrämmd tager han i de flesta fall sin tillflykt i träden.

Till skaplynnnet är härfogeln skygg och lättskrämmd, men tyckes vara mera djerf då han sitter i träden, än då han vistas på marken. I trakter der han, såsom t. ex. förhållandet är på Öland, ofta ser menniskor och i allmänhet icke är utsatt för någon förföljelse, försvinner till en del hans naturliga skygghet, och man kan stundom gå honom helt nära innan han begifver sig på flykten. För rofoglar bär han en stor fruktan och trycker sig mot marken, med utbredda vingar och stjert samt uppåt riktad näbb, då han plötsligt blifver utsatt för deras förföljelser, och, genom att orörligt bibehålla denna ställning, undgår han också ganska ofta hela deras uppmärksamhet eller förvillar dem. Hans flygt är temligen lätt, men ojemn och sker med vaxelvis sväfvande eller fladdrande vingar. Han liknar dervid på afstånd och vid hastigt påseende en nötskrika eller brokig hackspett.

Härfogelns sång eller spel, hvilket man än vill kalla det, höres temligen långt och kan uttryckas med: *upp upp upp! upp upp upp!* Men han frambringar det starkare och svagare, så att man stundom kan tycka sig höra det mycket långt bort, fastän fogeln sitter helt nära. Ofta flyttar han sig omärkligt undan från ett ställe till ett annat, så att man inom en kort stund kan få höra honom från flera olika håll. Prof. SUNDEVALL tycker sig hafva funnit någon likhet mellan hans läte

och bullret af årorna i en ökstock, som ros något hastigt; men framlidne Hofjägm. J. AF STRÖMS uppfattning deraf är annorlunda och till alla delar öfverensstämmande med författarens. Han säger nemligen uti inledningen till sin lilla afhandling om de svenska foglarna: »Första gången jag hörde Härfogeln ropa, trodde jag att det var en hund som skällde på långt afstånd». Det finnes äfven en annan fogel, som har ett liknande läte, nemligen *perlugglan* (*Strix Tengmalmi*); men har man blott en gång hört båda dessa foglar, är det likväl sedermera temligen lätt, att vid hvarje tillfälle afgöra hvilken utaf dem man har för sig.

Såsom vi redan antydtt, utgöres härfogelns föda mest af insekter och dessas afföda. Men han tillgriper äfven med begärlighet maskar, sniglar, snäckor och andra dylika smådjur. Dessa hemtar han nästan uteslutande på marken, vanligen på fuktiga ställen, bland multnade löf och annat skogsaffall eller i kreaturens spillning, hvarest en hel mängd insekter pläga samla sig. Den långa näbben kommer honom dervid väl till pass; men den upphemtade födan slukar han icke genast, liksom de flesta andra foglar, utan kastar först upp densamma i luften, för att sedermera låta den nedfalla i det öppnade gapet. Detta har man iakttagit hos individer, som hållits i fångenskap.

Sitt bo har härfogeln merändels uti ihåliga träd eller i hål i stengärdesgårdar, murar och klippor. Det består blott af en enkel bale af gödsel, multnad ved, några grässtrån, fjädrar och mossor. Äggen äro 4—6, aflånga och af en rödgråaktig färg, utan fläckar. Efter omkring 16 dagar utkläckas ungarna, som tillföras föda af båda föräldrarna.

Oaktadt härfogeln i allmänhet visar sig ren och putsad, gifves det dock få foglar, som hafva så snuskiga och osnygga bon; ty, utom den gödsel, som han använder såsom byggnadsmaterial, låter han äfven ungarnes ekskrementer kvarligga, hvarigenom hela boet förpestas. Härtill bidrager likväl äfven i betydlig mån den stinkande och illaluktande afsöndringen från ungarnas gumpskörtel, hvilken afsöndring dock aldeles upphör sedan de blifvit fullvuxna.

Härfogeln blifver, isynnerhet om han fångas såsom ung, mycket tam och tillgifven sin vårdare. Han gör ingen skada i skog eller mark, utan kan tvärtom anses såsom en derstädes öfvervägande nyttig fogel, emedan han, såsom vi redan omtalat, bortplockar en mängd insekter, larver och sniglar, som äro skadliga för växterna.

9:de familjen. **Svalor.**

Hirundinidæ.

Svalorna bilda, enligt vår indelning af fogelklassen, den andra underafdelningen inom tättingsordningen. De skilja sig lätt ifrån alla andra tättingar på de långa vingarna, som äro 10 gånger längre än tarsarna, samt på de korta fötterna. Det är egentligen handpennorna, som uppnått en sådan ovanlig längd; armpennorna äro deremot icke längre än hos andra tättingar. De förra äro till antalet endast 9, fullständigt utvecklade, den 10:de (eller rättare den 1:sta) saknas ofta eller är endast helt kort och oansenlig. Fötterna och tårna äro till sin bildning lika med de föregående foglarnes, men helt korta, så att de icke äro rätt tjenliga för rörelse på marken. Utom genom dessa kännetecken, igenkännas äfven svalorna på den svaga och korta näbben, som saknar borsthår vid munvikarna, samt på det mycket breda gapet.

Svalorna tillbringa sin mesta tid flygande i luften och tillgripa under flygten sida födoämnen. För ett sådant lefnadssätt har också, såsom vi sett, hela deras organisation på det mest ändamålsenliga sätt blifvit afpassad. Säkerligen har hvar och en af våra läsare bemärkt huru dessa foglar i vida kretsar svänga om i luften och således äfven varit i tillfälle att beundra deras utomordentliga flygskicklighet. Man skulle dervid, för att dömma efter deras rörelser, lätt kunna tro, att denna deras ringdans i luften snarare vore en munter lek, än ett företag i nyttigt ändamål; men så är dock i de flesta fall icke förhållandet. Det är vanligen endast under parningstiden och då de nyss utflugna ungarna uppöfva sina vingar, som de lekande förfölja hvarandra.

Eljest är deras färd i rymden ingenting annat än en ifrig jagt efter insekter, hvilka de med utspärradt gap förfölja och fånga. Under dessa jagter ser man dem derföre än högt i luften, än nära marken eller vattenytan, än omkring hustaken eller trädtopparna, alltefter som insekterna flygande uppehålla sig på det ena eller andra stället. De ega i vingarna en betydlig muskelkraft, hvarigenom de med en beundransvärd uthållighet kunna flyga omkring under största delen af de långa sommar-dagarna, för att söka sin föda, och hvarigenom de, när hösten kommer och tjenliga näringsmedel börja att saknas, med lätthet kunna förflytta sig från sina nordliga hemvist, för att öfvervintra i blidare luftstreck, hvarest insekterna äro i liflig verksamhet. Man antager, på goda skäl, att en svala under loppet af ett enda dygn skall kunna tillryggalägga en vägsträcka af närmare 200 mil, och således under denna korta tid kunna förflytta sig från södra Sverige ända till Algier.

1. Oaktadt det numera är en känd sak, att svalorna här i norden, i likhet med de flesta andra insektätande foglar, flytta bort till varmare länder under den kalla årstiden, finnes det dock, märkvärdigt nog, flera, äfven så kallade bildade personer här i landet, hvilka ännu envist vidhålla den gamla, dumma folktron att dessa foglar skulle tillbringa vintern på sjöbotten bland dy och örja. Det är af denna anledning som äfven vi med några ord vilja vidröra detta ämne, hvilket i annat fall helst hade lemnats åt glömskan.

Sedan tid efter annan åtskilliga skrivelser ingått till K. Vetenskaps-Akademien angående s. k. svalor, som i ett tillstånd af dvala blifvit upptagna från sjöbotten och ånyo blifvit bragta till lif, utfästade intendenterna vid nämnde Akademi under några års tid premier för dylika, under isen eller vintertiden i vattnet uppfångade svalor. Att några svalor derefter icke skulle erhållas var naturligtvis lätt att förutse, och derföre hoppades man nu att den gamla fördomen skulle vika undan för sanningen. Men detta skedde likväl icke. Orsaken härtill har man velat finna uti det "tvekande och osäkra", som røjde sig i de uppgifna motiverna till premierna*), hvilka dessutom ansågos vara så låga, att, om än svalor kunde hafva erhållits, omkostnaderna derför helt säkert skulle hafva öfverstigit premierna, synnerligen om man vidtagit några särskilda anstalter för svalornas uppfångande. Hade man varit fullt säker om, att inga

*) Se NILSSON Skand. Fauna, Fogl. sid. 259.

svalor kunde finnas, tycktes det att man såsom premier gerna kunde hafva utfäst att några hundra eller några tusende riksdaler i stället för 30, som nu voro den högsta belöningen. Författaren känner icke rätta anledningen härtill; men troligt är, att man icke genom utfästandet af några större penningesummor velat locka folket till ett så fåfängt och onyttigt arbete som att söka svalor under isen i kärr och sjöar. Hvad åter de förklaringar angår, som stå att läsa i Öfversigten af K. Vetenskaps-Akademiens Förhandlingar för 1849 och 1850 öfver uppfångade s. k. svalor, så vore de mer eller mindre egnade att skingra den gamla, inrotade villfarelsen. — Ingen har dock, så vidt vi förstå, behandlat detta ämne så väl och framdragit så klara bevis mot svalans vintersömn på sjöbotten som Prof. NILSSON. Han yttrar derom följande: "Man skulle väl anse sig hafva skäl till den förmodan, att en så orimlig barusaga, som den om svalors vinterdvala under isen på botten af dammar och kärr, numera icke blefve trodd eller på fullt allvar berättad, allra minst af någon, som i närvarande tid gjorde anspråk på naturhistoriska kunskaper. Så förhåller det sig likväl icke; ännu söker man att genom missförstådda eller oredigt från lång tid tillbaka erinrade, eller kanske t. o. m. diktade händelser, leda nämnde orimlighet i bevis. Anmärkningsvärdt är dock, att alla de sagor, man derom berättar, har man hört som barn af mormor eller farmor, eller annan mycket trovärdig person, eller också hafva de tilldragit sig i ens egen barndom. Mellan händelsen och berättaren har alltid åtminstone ett fjerdedels, oftast mer än ett halft sekel förflutit. Det vill därför synas, som om det vore absolut nödvändigt att se en händelse genom dimman af en lång tidrymd, för att deraf erhålla den behöriga illusionen. Händelsen berättad i sin sanna enkelhet från i går eller i förgår eller t. o. m. från sistförflutna åren, skulle utan allt tvifvel kunna förklaras, utan behof af ett dylikt underverk, som svalans vinterdvala bland halmen af ett tak, bland stenarna af en qvarndam eller på botten af ett tillfruset vatten. Det gifves visserligen många under i naturen, många fenomen, som fylla sinnet med häpnad och förvåning; men uppenbara orimligheter gifves det dock platt icke, — och sådan i högsta grad skulle dock svalornas vintersömn vara, isynnerhet under isen. Naturen gör ingenting förgäfvets; dess verk förråda mästarens vishet, dess handlingar röja den största ändamålsenlighet. Nu veta vi likväl, att af alla foglar äga svalorna den mest utbildade flygapparat och den mest uthållande flygt. Hvem kan föreställa sig att skaparen utrustat svalorna med dessa så starkt utbildade flygredskap och denna förmåga af uthållande flygt, för att mot den annalkande vintern, då alla andra insektätande foglar, äfven de med korta, svaga vingar försedda, flyga undan till varmare zoner, låta dem ymkligt krypa ned i gyttnar

bland grodor och vattenkryp, och der, skendöda och stelnade dölja sig tills våren återvänder! Någon har yttrat, att då menniskan vill dikta i skaparens stora plan, måste hon dikta ädelt eller ljuger hon påtagligt. Jag känner ingen fulare, orimligare dikt, än den ifrågavarande. Men icke nog härmed; den som har något begrepp om animala lifsfunktionerna och om vilkoren för deras utöfning, stöter här på flera uppenbara orimligheter. Alla foglar rugga (ömsa fjäderbeklädningen) åtminstone en gång om året. För att inom få veckor alstra så utomordentliga produkter, som hela fjädermassan sammantagen, fordras organismens hela ansträngning, en ökad djurisk värma, lifskrafternas utomordentliga stegring. Rugguingen infaller därför, genom naturens visa inrättning, alltid på en årstid, då fogeln har största tillgång på näringsmedel och då vitaliteten är stegrad till sin högsta kraft. Ja flera fogelarter, som under blidare himmel reguliert rugga 2:ne gånger om året, förmå icke, i vårt oblidare klimat, rugga mer än en gång, af brist på tillräckligt uppstegrad vitalitet för denna, en så hög grad af ansträngning fordrande förrättning. Och denna förrättning, denna lifskrafternas högsta potentiering, skulle svalan kunna undergå under ett tillstånd af dvala och skendöd i gytjan under isen! Ty det är en sanning, hvarom en hvar lätt kan öfvertyga sig, att då svalan försvinner om hösten har hon gamla, slitna fjädrar med mindre glans och nästan sotig färg, och då hon om våren åter visar sig, har hon en ny, glänsande svart fjäderklädnad. Denna har hon således fått i gytjan på sjöbotten!" — Genom de ofvannämnda skrivelserna till K. V.-Akademien synes det vara ganska påtagligt, att strömstaren gång efter annan blifvit af någon händelse uppfångad under isen, hållits för att vara en svala och således, såsom vi förut (sid. 109) anmärkt, gifvit anledning till den ifrågavarande, orimliga folktron om svalans vintersömn.

Af denna familj eger vår fauna blott ett enda slägte, innefattande några få arter, som äro flyttfoglar. De vistas gerna vid vatten och ett par af dem hafva nära nog sina ständiga tillhåll vid människoboningarna. Alla lefva de uteslutande af insekter och bygga konstiga bon, som vi på sitt ställe närmare skola beskrifva.

Svaleslägtet (*Hirundo* LINN.).

Näbben kort, bred och nedtryckt samt klufven ända under ögonen, hvarigenom gapet blifver mycket stort; öfverkäken i spetsen något nedböjd; näsborrarna vid näsbroten nära pan-

nan, aflånga och till en del täckta af en hinna. Vingarna, såsom nämnt är, långa och spetsiga; handpennorna smala och styfva; armpennorna mycket kortare och bredare samt af vanlig beskaffenhet. Stjerten mer eller mindre klufven, stundom gaffelformig, bestående af 12 pennor. Fötterna korta, spensliga, nakna eller fjäderklädda. Fjäderklädnaden kort, tät och åtliggande. — Könen nära lika och ungarna föga olika de gamla.

Svalorna äro lifliga och muntra foglar, som ständigt äro i rörelse och verksamhet. Vi hafva redan i det föregående, eller i den allmänna familjöfversigten, omtalat deras utomordentliga flygskicklighet och deras förmåga att med en beundransvärd uthållighet under större delen af de långa sommar-dagarna flyga omkring för att jaga och med öppet gap uppfånga insekter, hvaraf de uteslutande lifnära sig. Men det är icke blott för att tillfredsställa sin hunger och för att skaffa föda åt sina ungar som de på detta sätt flyga omkring, utan de släcka äfven sin törst och bada sig under flykten, hvilket man ofta är i tillfälle att observera vid de vatten, der de uppehålla sig. Äfvenså fånga de ofta insekter, som flyta omkring på vattenytan. Då de någon stund om dagen hvila sig, sitta de ofta i träd, på gärdesgårdar, byggnader, klippor o. s. v. På telegrafträdarna sätta sig ladusvalorna med särdeles förkärlek, särdeles om hösten sedan ungarna blifvit flygvuxna, då de ofta i stor mängd slå ned på dessa trädar. De äro i allmänhet mycket sällskapslika, hvarföre man endast högst sällan ser dem ensamma*). Om hösten, före afresan, slå de sig tillsammans i stora flockar och uppehålla sig då mest vid vatten, der de hafva rik tillgång på flugor, myggor, små fjärilar och andra mjuka insekter, hvilka de företrädesvis eftertrakta. Hårdskaliga insekter fånga de mindre ofta, och stickande steklar, såsom bin, gëtingar m. fl., aldrig. Utaf snart sagdt alla foglar torde svalorna kunna hållas för att vara de mest insektätande, men, det oaktadt, mindre nyttiga än en mängd andra foglar, emedan de insekter, som de helst förtära, äro för kulturväxterna af föga betydelse. Likväl får man icke fränkänna dem all nytta i detta hänseende. De äro

*) Detta inträffar mest om våren under flyttningen.

djerfva, modiga och förfölja, såsom vi förut antydt, roffoglarna, då dessa infinna sig vid gårdarna. Härigenom varna de andra foglar, som under tiden hinna att gömma sig undan.

De hafva en enkel, qvittrande, men ganska liflig och angenäm sång, som de ofta låta höra.

I alla länder, hvarest svalor förekomma, tyckes det finnas vissa arter, som med förkärlek söka sina tillhåll der menniskor bygga och bo. Hos oss är detta förhållandet med 2 arter, nemligen ladusvalan och hussvalan, under det att den tredje arten, eller backswalan, aldrig bygger sina bon vid husen, utan vanligen i jordbrinkar vid sjö- och flodstränder. De 2 förstnämndas bon äro ganska egendomliga, sammanfogade eller, så att säga, uppmurade af jord, som de i näbben hämta vid vatten och förmedelst den klibbiga saliven häfta tillsammans. Efter torkningen få dessa bon en ganska betydlig fasthet. De byggas alltid under tak eller så, att de äro skyddade uppifrån, och bibehållas, efter en årlig större eller mindre reparation, icke sällan i flera år.

A. *Stjertens yttersta sidopennor mycket långa och spetsiga, hvarengenom stjerten får ett gaffellikt utseende. Tarserna nakna. — Hirundo LINN.*

1. **Ladusvalan** (*Hirundo rustica* LINN.). *Ofvan svartblå, under vit; pannan och strupen rödbruna. — Längd 7—7½ tum.*

Hannen. Ofvan svart, med en starkt blå och till en del violett metallglans. Pannan och öfre delen af strupen rödbruna; nedanför strupens röda fläck ett bredt, svart tvärband. Alla undre kroppsdelar föröfrigt hvita, mer eller mindre öfverdragna med rostgult. Vingarna svarta, med en svag, sidenartad, grönaktig glans. Samma färg har äfven stjerten; men dess pennor hafva alla, utom de 2 mellersta, en rundad, vit fläck midtpå inre fanet. Näbb och fötter svarta. Iris mörkbrun.

Honan har mindre brunt på strupen och pannan samt nagot kortare stjert än hannen. Eljest lik honom.

Üngarna skilja sig från de gamla ibland annat derpå, att strupens rödbruna färg är betydligt blekare.

Varierar mer eller mindre hvit.

Fig. 73.

Ladusvalan.

Ladusvalan har en mycket vidsträckt geografisk utbredning. Hon förekommer, med undantag af Australien och den sydligaste delen af Amerika samt kustländerna omkring norra Ishafvet, såsom Grönland, Island o. s. v., nära nog öfver hela jorden, ehuru mångenstädes, genom klimatiska inflytelser, under något förändrade former. Hon häckar dock icke öfverallt, utan visar sig i vissa länder, såsom i södra Afrika och Sydamerika, endast då det är vinter hos oss. Inom Skandinavien är hon om sommaren allestädes allmän, och samma utbredning har hon äfven i Finland.

Ursprungligen tyckes ladusvalan hafva bebott branta klippor, större bergsgryt och grottor, hvilket ännu är förhållandet i vissa ödsliga, folktomma delar af Siberien och Nordamerika;

men numera har hon öfverallt, der fasta människoboningar finnas, flyttat ifrån vildmarken, för att bygga och bo i människans sällskap. Liksom åtskilliga andra foglar, hvilka, såsom vi sett, infinna sig vid gårdarna, för att, så att säga, ställa sig under människans skydd och hägn, är äfven ladusvalan föremål för en verklig omvårdnad å landtmannens sida. Hon förtjenar det också i hög grad, ty hon gör oss icke den ringaste skada *), ntan sprider allestädes trefnad och förnöjelse genom sitt muntra qvitter och sitt glada, lifliga väsende. Märkligt är dock, att då man ännu nära nog öfverallt i de nordiska länderna anser svalan såsom en kär gästvän, hvilken ingen vill döda eller ofreda, så har man uti Italien och Sicilien tänkt ut hvarje-handa konstiga medel att fånga henne, för att använda henne till — mat. I dessa länder, och kanske äfven i Grekland och några delar af Frankrike, förföljas och dödas på ett obarmhertigt sätt alla slags småfoglar för samma ändamål, hvarigenom de små flyttfoglarnas antal årligen förminskas, till stor skada för de länder, hvarest man insett och vetat att uppskatta deras verkliga nytta. Hvad svalorna särskildt vidkommer, så äro de, såsom vi redan nämnt, icke såsom insektsförstörare så nyttiga, som många af de förut afhandlade småfoglarna. För tandjuren, hönsen, dufvorna o. s. v., äfvensom för andra foglar, blifva de dock icke sällan af stor nytta, emedan de tidigt blifva höken varse, tillkännagifva detta med ett skarpt, hvisslande läte: *zipit* och förfölja honom ifrigt ända till dess att han aflägsnar sig. Sädesärlan, skatan och svalan äro i detta hänseende ytterst verksamma, men af dessa foglar torde dock den sistnämnda, som flyger omkring i luften och således ständigt har den friaste utkik, vara den mest pålitliga.

Ladusvalan sitter gerna, då hon hvilar, på gärdesgårdstörar, pålar och på torra trädgrenar, någongång äfven på hus-taken och skorstenarna.

Till södra Sverige anlända ladusvalorna i slutet af April eller början af Maj, till mellersta provinserna åtminstone 8

*) Man har velat påstå, att hon gör skada derigenom, att hon skulle bortplocka bin vid bikuporna, men detta är alldeles icke sant.

dagur sednare, till de norra och nordligaste först i slutet af Maj. Om hösten i September eller Oktober, i norra Sverige ännu tidigare, flytta de åter bort till det inre af Afrika. Innan de antråda denna långa färd, pläga de samlas på höga hus eller helst i vassbankarna vid sjöar, dammar och kärr; äfvenså bruka de då, såsom nämnt är, sitta i långa rader på telegraftrådarna. Vid nattens inträde bryta de opp och fortsätta sin resa mot söder. Stundom hvila de dock öfver natten och fortsätta först sin vandring i dagbräckningen följande morgon*). Om våren, då de anlända, komma de vanligen icke i flockar, utan parvis eller ensamma.

Ladusvalan bygger sitt bo inuti husen, oftast i lador, stall och andra uthus, eller på vindar och loft i boningshusen, sällan i skorstenspipor. Hon väljer alltid sådana ställen, der hon genom en större öppning, glugg eller dylikt kan flyga in till boet. Detta, som är sammanfogadt af klabbig jord samt inuti fodradt med mossor, grässtrån och fjäder, är merändels fästadt under taken vid bjelkar, läkten, fönsterkarmar o. s. v. I södra Sverige torde hon lägga 2 kullar årligen. Äggen äro 5 à 6, aflånga, hvita och beströdda med rödaktiga punkter och småfläckar.

*) Af Mag:r J. A. WISTRÖM har förf. emottagit följande meddelande: »Under en botanisk exkursion, som jag företog under en af de sista dagarna i Augusti 1850, till de öar, hvilka ligga i Dalelven, mellan Elfkarleöns och Söderfors järnbruk i norra Uppland, kom jag att förirra mig, så att jag om aftonen helt och hållet hade förlorat rätta vägen. Dalelven ofvan Elfkarlebyön utvidgar sig nemligen till en längre sjö, uppfylld med hundradetals smärre, med löfskog bevuxna holmar, omgifna af vass, starr och andra sjöväxter. Följden häraf blef att jag måste tillbringa natten nästan under bar himmel, ty mitt skydd utgjordes blott af en föga tät trädkrona. Himlen var mulen och det började under natten falla ymnigt med regn. Tidigt på morgonen uppklarnade det och vid sjelfva dagningen hörde jag invid den lilla ön, på hvilken jag bivuakerade, en qvitrande fogelsång uppstämmas. Sångarna voro väl ej synliga, emedan de sutto i den täta vassen; men jag begaf mig ut i min båt och nu uppfölgo hundradetals svalor och försvunno snart ur min åsyn. Dessa foglar hade sålunda under sitt flyttningståg här slagit sig ned för att hvila i den täta vassen. Mig föreföll deras muntra qvitter som en afskedssång, på samma gång det bildade en skön morgonhymn».

B. *Stjerten kort, i spetsen kluften; dess' sidopennor af vanlig längd. Tarseerna fjäderklädda. — Chelidon BOIE.*

2. **Hus-svalan** (*Hirundo urbica* LINN.). *Ofvan svart med blå glans; äfvergumpen och alla undre kroppsdelarna hvita. Längd 5½ tum.*

Hannen. Öfre delen af hufvudet, ryggen och skuldrorna svarta med blå glans. Vingarna och stjerten svarta, utan glans; den sednares pennor ofläckade. Nedre delen af kinderna, öfvergumpen, hela fogeln inunder, de långa undre stjerttäckarna samt fjäderklädnaden på tarser och tår rent hvita. Vingarna och stjerten på undre sidan svartgråa, glänsande. Näbben svart. Iris mörkbrun.

Honan är vanligen något mindre än hannen, men föröfrigt nästan alldeles lik honom.

Ungarna äro i nästdrägten ofvan matt svarta, nästan utan all blå glans; strupen gråaktig; armpennorna med hvitaktiga kanter.

Varierar mer eller mindre hvit.

Hussvalan har ungefär samma vidsträckta geografiska utbredning som den föregående; men hon finnes icke i Amerika. I Skandinavien går hon ganska nordligt och häckar i Ostfinmarken, ända vid Vardö. I de flesta trakter af halfön är hon under sommaren mycket allmän. Likaså i Finland; men M. V. WRIGHT har gjort den iakttagelsen, att hon derstädes föredrager vissa gårdar framför andra. Detta är äfven förhållandet hos oss, och torde härleda sig af samma skäl, som vi redan anmärkt vid husfinken, nemligen att hon helst vistas på sådana ställen, hvarest ett öppet vatten finnes i närheten. Vintern tyckes hon förnämligast tillbringa i Egypten och Nubien.

Denna svala är äfven en särdeles munter och liflig fogel, som, med få uppehåll, hela dagarna ses flyga omkring, än i vida kretsar högt i luften, än nära marken och vattenytan eller omkring, hustaken för att söka sin föda. Till södra Sverige anländer hon ungefär vid samma tid, som den föregående, och infinner sig sedermera, liksom denna, småningom och allt-

efter vårens utveckling, vid sina gamla häckplatser uppåt landet. I September eller Oktober flyttar hon åter bort.

I afseende på hussvalans lefnadssätt hafva vi icke mycket att tillägga. Hon har i detta fall en temligen nära öfverensstämmelse med den föregående. Dock gifves det några olikheter deri, som vi icke vilja lemna oanmärkta. Sålunda bygger hon t. ex. aldrig, eller åtminstone ytterst sällan*), sina bon inuti husen, utan på deras yttre väggar, vanligen under taklisten, och det är föröfrigt icke alls ovanligt, att hon kolonivis häckar i höga klippor. Detta är förhållandet på flera ställen i Lappland, på Gottland, i Bohuslän o. s. v. På ytterväggarna af kyrkor och andra byggnader har hon ofta sina bon. Vid nybyggena i Lappland, hvilka i allmänhet äro belägna vid sjö- och elfstränderna, förekommer hon ofta i stor ymnighet. Författaren såg flera gånger i Umeå Lappmark öfver 70 bon tätt invid hvarandra, fästade under taklisten på södra sidan af mindre hus, men så lågt, att man mycket väl kunde nå dem med en kort käpp**). Ingen oroade dem likväl, ehuru en mängd okynniga gossar funnos på stället.

Då hussvalan hvilat, sker detta mest i boet. Sällan ser man henne sitta på hustaken, i träden, på gärdesgårdar eller telegrafträdar, såsom den föregående. Hennes sång och qvitter äro svagare än ladusvalans, och man hör henne mindre ofta.

*) Författaren har aldrig sett det.

**) Såsom en egenhet, rörande denna svalas bobyggnad, vilja vi ur tidn. Aftonbladet för den 18 Aug. innevarande år anföra följande: »Det torde höra till sällsyntheterna att svalor bygga bo under relingar på fartyg, som dagligen äro i gång. Icke desto mindre har detta i år inträffat å den på Clarelfven mellan Carlstad och Lyckan gående ångaren Örn. Redan tidigt på sommaren märkte ångbåtskapteuen SVARTLING, som förer nämnde fartyg, att svalorna hade ett färdigt bo på styrbords sida under det utskjutande däckets icke långt framom hjulhuset. Till följd af stänkets från bjulet sönderslogs dock detta bo — men svalorna tappade därför icke modet, utan byggde ett par alnar längre fram och hafva der utkläckt ungar, som i dessa dagar gjort sin första utflykt, men återvända dock ännu till sitt hemvist, som, märkvärdigt nog, kunnat skyddas för öfverspolning, oaktadt det ligger högst 12 tum öfver vattenytan. Under liggtiden ha svalorna gjort resan fram och tillbaka mellan Lyckan och Carlstad, men sedan föda måst anskaffas åt ungarua, tyckas de haft sitt egentliga tillhåll i närheten af staden, hvarvid de dock punktligt medföljt fartyget på halfva vägen och åter på samma ställe varit det till mötes».

Boet är tillslutet på sidorna, stundom äfven upptill, så att blott en liten öppning blifvit lemnad för in- och utgående. Det är, såsom vanligt, hopfogadt af klibbig jord och inuti fodradt med små fjädrar. Äggen äro oftast 3—5 hvita, glänsande och ofläckade. — Ofta inkräktas hussvalans bo af husfinken.

Ann. En hybrid form, uppkommen genom hussvalans och ladusvalans parning, har några få gånger blifvit funnen, dock icke, såvidt författaren har sig bekant, hos oss. Den står i afseende på kroppsformen och färgen midtemellan sina båda föräldrar.

C. *Stjerten kort, i spetsen klufven; dess sidopennor af vanlig längd. Tarserna nästan nakna. — Cotyle BOIE.*

3. Backsvalan eller Strandsvalan (*Hirundo riparia* LINN.).
Ofrån gråbrun; undre kroppsdelarna, med undantag af en bred gråbrun gördel framom bröstet, hvita. — Längd 5½ tum.

Namn: Jordssvala.

Hela fogeln ofvan gråbrun, under hvit med ett bredt, gråbrunt tvärband framom bröstet. Vingarna och stjerten svartbruna. Tarsen och tårna nakna, den förra med endast några få dun i närheten af baktån. Näbben svart. Iris brun. Fötterna svartbruna.

Ungarna hafva rostgula kanter på ryggens och skuldrornas fjädrar samt på armpennorna och vingtäckarna.

Backsvalan förekommer nära nog i hela Europa, norra Asien och Nordamerika. Hos oss finnes hon öfver hela landet, der lokalen är passande, och i Finland är hon äfven allmän på flera ställen.

Denna svala har aldrig sitt tillhåll vid människoboningarna, ejheller i höga klippor, utan endast i jordbrinkar och sandiga backar, helst vid stränderna af floder, bäckar, sjöar och andra vatten. I trakter, der dylika sandbackar icke finnas, söker man henne alltid förgäfves. Hennes flyttning höst och vår inträffar ungefär samtidigt med de båda föregående arternas.

Till skaplynnnet är backsvalan liffig och munter. Man ser henne nästan hela dagen flyga omkring öfver vattnet, der hon ifrigt förföljer och fångar en mängd flugor, sländor och andra mjuka insekter.

I jordbrinkarna och sandbankarna gräfver hon i horizontal riktning 3—6 fot långa gångar, i hvilkas botten hon tillrustar sitt näste af fina gräsrötter och fjädrar. Äggen äro vanligen 3—6 aflånga, hvita och ofläckade.

II. Ordningen: Skärrfoglar.

Strisores.

Denna ordning innefattar blott ett mindre antal små eller medelstora foglar, som vid ett flygtigt betraktande hafva en viss

Fig. 74.

Vinge med långa armtäckfjädrar, till jemförelse: *a*, handpennor; — *b*, armpennor; — *c*, de små vingtäckfjädrarna; — *d*, armtäckfjädrarnas första rad eller de s. k. större armtäckfjädrarna, hvilka räcka utöfver armpennornas halfva längd. En sådan längd hafva dessa fjädrar hos alla de följande foglarna, med undantag af klätterfoglarna, hos hvilka de äro korta såsom hos tättingarna. Jemför fig. 2 sid. 5. — *e*, handpennornas täckfjädrar; — *f*, armtäckfjädrarnas andra rad; — *g*, lillvingen.

yttre likhet med svalorna, hvarigenom de ofta blifvit förenade med dessa i en och samma familj. De äro dock, såsom vi

här nedan skola visa, i flera hänseenden ganska väl skilda, både ifrån svalorna och alla andra foglar. Näbben är hos dem ganska svag och liten; men gapet är deremot utomordentligt bredt och stort. Vingarna äro mycket långa och spetsiga; underarmens stora täckfjädrar räcka utöfver armpennornas halfva längd; handpennorna äro 10, den 1:sta föga kortare än den 2:dra. Genom denna bildning af vingarna skilja sig dessa foglar ganska tydligt ifrån alla de föregående. Fötterna korta och svaga, mer eller mindre otjenliga för gående på marken.

Skärrfoglarna lefva endast af insekter, hvilka de mest fånga i flykten liksom svalorna. De ega icke någon egentlig sångförmåga, men vissa ibland dem låta under flykten höra skarpa, hvinande läten, andra hafva under förtplantningstiden egendomligt surrande eller skärrande ljud. De vistas än i skogarna, än i bebyggda trakter vid hus och gårdar. I sednare fallet föra de ett med svalorna nära öfverensstämmande lefnadssätt. Nagra äro nattdjur och flyga mest i skymningen. Sina bon hafva de antingen på marken, eller i hål i murar, under hustak o. s. v. De äro flyttfoglar hos oss.

Vi kunna indela denna ordning i tvenne familjer.

10:de Familjen. **Tornsvälar.**

Cypselidæ.

Denna familj igenkännes hufvudsakligen derpå, att alla tärna äro sinsemellan fria, d. v. s. icke förenade genom någon hud vid basen, framåt riktade, korta och försedda med hoptryckta, starka, hvassa och krökta klor. Vingarna hafva mycket långa handpennor, men deremot ovanligt korta armpennor, som ej på långt när med sina spetsar räcka till stjerttroten.

Hithörande foglar flyga hela dagen, ända till aftonskymningen, och hafva sina bon i murar, klippor, under hustak, uti ihåliga träd o. s. v.

Till vår fauna hör blott ett enda släkte, nemligen:

Tornsvale-släktet (*Cypselus* ILLIG.).

Näbbens hornartade del liten och kort, med i spetsen något nedböjd öfverkäk; men föröfrigt är näbben baktill mycket bred och klufven ända under ögonen, så att gapet är ovanligt stort; munvikarna sakna borsthår; näsborrarna ligga långt bakåt vid sidorna af näbbryggen, öppnande sig i en budfäll. Vingarna synas långa tillfölje af de långa handpennorna, af hvilka några, de första, äro starkt böjda i spetsen, den andra längst; armpennorna äro blott 7, mycket små, ungefär $\frac{1}{3}$ så långa som den hoplagda vingen, och betydligt kortare än de långa handtäckfjädrarna. Stjerten i spetsen klufven, räcker ej till spetsen af de hoplagda vingarna. Tårna äro, med afseende på ledernas antal, mycket afvikande från andra foglars, i det att de tre egentliga framtårna blott hafva 3 leder hvardera; föröfrigt äro de bildade såsom vi häröfvan nämnt. Fjäderklädningen fast, tät, åtliggande och temligen elastisk. — Könen äro till färgteckningen nära lika, och ungarna föga olika de gamla.

Hos tornsvalorna är flygförmågan utomordentligt starkt utbildad. I flygtens snabbhet och uthållighet öfverträffa de till och med svalorna, och det gifves inga foglar af första afdelningen, med undantag möjligen af falkarna, som de gifva efter i detta hänseende. Man ser dem också jemt och ständigt under loppet af de långa sommandagarna flyga omkring i rymden i vida kretsar, vanligen mycket högt, men stundom äfven närmare jordytan. Tillfölje af de långa vingarna se de då vida större ut än de i verkligheten äro, och göra sig derigenom allestädes, der de finnas, af en hvar bemärkta. Om våren under fortplantningstiden får man ofta se dem med en ilande fart jaga hvarandra, då de låta höra ett fint, hvisslande eller hvinande och skarpt läte. På marken sätta de sig aldrig, emedan de, tillfölje af sina korta fötter och långa vingar, mången gång skulle hafva svårt att åter flyga upp derifrån, utan de hvila merändels i sina bon. Ej heller ser man dem någonsin sitta i träd. Sina bon bygga de icke, liksom svalorna, af sammanklibbad jord, utan af strån och risqvistar, blandade med ull, fjädrar o. s. v., som de upphemta

under flygten och fästa tillsammans med ett tjockt slem*), som afsöndras i svalget och som tillhårdnar i luften. — Den kalla årstiden tillbringa de i varmare länder, många hundra mil från sin födelsebygd.

Hos oss finnes blott en enda art, nemligen:

1. **Tornsvalan** (*Cypselus Apus* LINN.). *Svartaktigt grå-brun, med en gråvit fläck på öfre delen af strupen.* — Längd 7—7 $\frac{3}{4}$ tum.

Namn: *Ringsvala*; Skån. *Solsvärta*; Bohusl. *Svallhök*; Norr. *Svartsuli*, *Fjeldsulu*.

Hela fjäderklädnaden svartaktigt gråbrun, med en mer eller mindre tydlig, grönaktig metallglans på ryggen, bröstet och underlifvet. Strupen upptill gråvit. Tarserna framtill beklädda af mörka fjädrar; tårna nakna, brunaktiga. Näbben svart. Iris mörkbrun.

Honan till färgen lik hannen, men något större.

Ungarna sakna den grönaktiga metallglansen, hafva gråaktig panna och ljuskantade vingpennor.

Tornsvalan har en mycket vidsträckt utbredning. Hon finnes i hela Europa samt föröfrigt i en stor del af Asien och Afrika, till hvilken sednare verldsdel de europeiska tornsvalorna tyckas flytta under den kalla årstiden, då de till och med äro allmänna ända vid Kapstaden. Hos oss finnes tornsvalan i hela landet, från Skåne ända inom polcirkeln, och samma förhållande är det äfven i Finland.

Till södra Sverige anlända tornsvalorna omkring medlet af Maj och sprida sig sedermera småningom uppåt landet. Om hösten flytta de bort tidigare än svalorna, redan i Augusti, sedan ungarna blifvit fullt flygvuxna. Deras flyttningar försiggå ungefär samtidigt med gökens. Att ett eller annat par stundom ses qvardröja ännu längre, torde härleda sig

*) På indiska öarna och länderna deromkring lefver i stor myckenhet en liten svala, *Salanganen* (*Hemiprogne esculenta*), som afsöndrar ett ännu ymnigare slem och deraf bygger de s. k. ätliga svalboen, hvilka äro allmänt bekanta och förekomma i handeln såsom stora läckerheter.

derutaf, att de kommit att häcka något sednare, hvilket icke är ovanligt ibland foglarna, synnerligen om deras första ägg gått förlorade och de derigenom blifvit nösakade att värpa om igen.

I södra och mellersta delarna af landet har tornsvalan mest sitt tillhåll i närheten af människoboningarna, i det öfra landet åter såväl vid byggnader, som i ödsliga, klippfulla och vattenrika trakter. I Jemtland och Lappland är hon mångenstädes mycket allmän och häckar derstädes både vid husen och bland klippor, stundom på en ringa höjd från marken, då hon deremot nedåt landet helst bygger högt upp i kyrktorn, klockstaplar och större byggnader.

I det föregående hafva vi redan omtalat tornsvalans utomordentliga flygskicklighet. Man antager till och med, att hon på en enda timme skall kunna tillryggalägga en vägsträcka af ända till 14 mil, och hon skulle således under en ständig flygt på 12 timmar kunna flyga 168 mil. Detta är säkert för henne en mycket lätt sak, då man besinnar, att hon under den långa sommardagen, från första morgongryningen till den sena aftonen, nästan jemt och ständigt sväfvar af och an i luften utan att någonsin tröttna. Således bör man också lätt förstå, att en resa till Kap, som förefaller oss så ofantligt lång, för henne i sjelfva verket icke bör vara så särdeles mödosam. Troligt är dock, att hon icke anstränger sig för att påskynda densamma; ty hon flyger tidigt ifrån oss, och de länder, hon genomvandrar, erbjuda alltid åt henne tillräckliga näringsmedel. Genast då hon anländer om våren, ser man henne i en liflig verksamhet.

Vi hafva redan omtalat, huru tornsvalorna gå tillväga, då de bygga sina bon, och hvilka materialier de dertill använda. Sjelfva boet är fast och liknar en temligen stor, utplattad, rundad eller aflång skål, i hvilken äggen läggas utan allt underlag eller bale. De äro vanligen 2 eller 3, af en långsträckt form och till färgen rent hvita.

11:te Familjen. **Nattskärror.**

Caprimulgidæ.

Denna familj skiljes ifrån den föregående hufvudsakligen derpå, att 3 tår äro framåt riktade och en vänd bakåt eller inåt, att framtårna äro från roten till första leden förenade genom en mjuk hud och att armpennorna äro längre och till antalet flera.

Hithörande foglar flyga om aftonen och natten samt lägga sina ägg på marken.

Till vår fauna hör blott ett enda slägte, nemligen:

Nattskärre-slägtet (Caprimulgus LINN.).

Näbben ytterst liten och svag; öfverkäken i spetsen något nedböjd, den undre något uppböjd; gapet utomordentligt stort och bredt samt klufvet långt tillbaka under de stora ögonen; mungiporna kantade med omkring 8 grofva och styfva borsthår; näsborrarna, som ligga vid näbbroten nära hvarandra,

Fig. 75.

Fot af Nattskärren.

hafva form af små runda, framåt och utåt riktade tuber. Vingarna långa, smala och spetsiga; armpennorna 12, betydligt längre än hos tornsvalorna, den 1:sta räcker med sin spets ungefär till halfva längden af den hoplagda vingen, men knappt till roten af stjerten; handpennorna 10, af hvilka den 2:dra är längst, men dock föga längre än den 1:sta och 3:dje. Stjerten lång, i spetsen något afrundad, bestående af 10 temligen styfva, men bräckliga pennor. Fötterna mycket korta och svaga; de 3 framtårna vid roten icke hopvuxna, utan blott sinsemellan förenade genom en mjuk hud, mellantån nästan dubbelt så lång som sidotårna och försedd med en större, sned och i inkanten kamlikt tandad klo; baktån kort och inåt riktad; tarsen kort, eller

endast så lång som mellantån utom klon, till en del beklädd. Fjäderklädnaden tät och mjuk liksom hos ugglorna. — Könen

äro till färgteckningen ganska lika hvarandra och ungarna äro föga lika de gamla.

Nattskärrorna äro ganska märkvärdiga och egendomligt organiserade foglar. I sin kroppsställning erinra de om svalorna och gökarna, i fjäderklädnadens beskaffenhet om ugglorna. Liksom dessa sednare foglar hafva de stora ögon och vida öronöppningar, hvila om dagen och utflyga först vid skymningens inträde om aftonen för att söka sin föda, som uteslutande består af insekter. Deras flygt är ganska snabb och sker utan det minsta buller.

De hafva mest sina tillhåll i skogiga trakter, som innesluta eller begränsas af öppna fält och ljungbackar. Vid landtgårdarna infinna de sig ofta om aftnarna, då man icke sällan ser dem slå ned på vägar och gångstigar. Då de hvila, sitta de icke upprätt, utan ligga på magen. Deras fötter äro föga tjenliga för gående på marken.

De flesta hithörande arter lefva i varma länder. I Europa finnes blott en enda, eller den hos oss vanliga nattskärran. Hon är en flyttfogel, som lemnar landet tidigt om hösten och återvänder temligen sent om våren.

1. **Nattskärran** (*Caprimulgus europæus* LINN.). *Ofvan fläckig och spräcklig af grått, rostgult, svart och hvitt; inunder blekt grågul, med smala, vågiga, svarta tvärstreck.* — Längd omkring $10\frac{3}{4}$ tum.

Namn: Nattblacka, Nattskrefva, Kärrgylta, Spånkäring; Norr. Qvällknarr.

Hela fjäderklädnaden på de öfra kroppsdelarna, såsom nämnt är, spräcklig, med svarta längsgående fläckar, synnerligen på skuldrorna, hvarest äfven stå ett par rader hvita fläckar; ett band under hvardera ögat och några fläckar på vingtäckfjädrarna brunhvita. Undre kroppsdelarna blekt gulgråa, med smala, svartgråa tvärstreck, som isynnerhet stå tätt på bröstet.

Hannen har en stor vit fläck på de 3 första handpennorna och en dylik i spetsen af stjertens 2 sidopennor.

Honan har fläcken på handpennorna smutshvit eller brunaktig, och den på stjertpennorna gulaktig, gråfläckig.

Fig. 76.

Nattskärran.

Ungarna äro mera gråa, mindre svartfläckiga, sakna de nyssnämnda fläckarna på hand- och stjertpennorna och hafva strupen, liksom bröstet, tvärvågig.

Nattskärran förekommer öfver hela Europa och en stor del af norra Asien samt, då hon under vintern lemnat oss, äfven i Afrika. Inom Skandinavien är hon temligen allmän, åtminstone ända till Gefle och Hudiksvall, men längre norrut torde hon icke förekomma, annat än mera sparsamt. I södra Finland är hon äfven allmän och förekommer norrut till Kuopio. Om våren anländer hon i början eller stundom först efter medlet af Maj och flyttar bort i September, förr eller sednare, alltefter årstidens beskaffenhet.

Hon har i flesta fall sitt stamhåll i glesa skogar, som innesluta eller begränsas af öppna platser — fall och kalhyggen

— eller ljungmarker. Mest torde hon finnas i barrskogar, men, åtminstone i de södra delarna af landet, träffar man henne äfven ganska ofta i löf- eller blandskogar. Om dagen hvilat hon i liggande ställning på någon sten, stubbe, mossig trädgren eller dylikt, vanligen med tillslutna ögon, hvilka hon småningom öppnar, i samma mån man nalkas henne. Först sedan man kommit henne helt nära, plägar hon flyga upp, dock för att snart åter sätta sig. Om dagen flyger hon aldrig någon längre sträcka och lemnar icke skogen; men när skymningen inträdt om aftonen och nattfjärilarna, jemte en mängd andra nattliga insekter, lemnat sina gömställen, vaknar hon åter ur sin slummer, putsar sina fjädrar och begifver sig skyndsamt ut på en ifrig jagt. Hennes flygt är både lätt och snabb. Man ser henne ofta likt en stor flädermus svänga än hit än dit, upp och ned bland träden, hvilket påtagligen beror derpå, att de insekter, hvilka hon med öppet gap förföljer, hafva en sådan flygrörelse, då de bland träden, buskarna och småväxterna söka sin föda, eller då de utvälja lämpliga ställen för sin äggläggning. Till städer, byar och gårdar kommer hon ofta, synnerligen om fruktträd eller andra löfträd derstädes äro planterade, och hon sätter sig ofta på taken eller, såsom vi redan nämnt, på marken, helst på gårdsplaner, vägar, sandgångar o. s. v. Det är mer än troligt, att hon äfven på marken fångar åtskilliga insekter. Inuti större skogar har författaren icke sett henne, annat än någon gång på sådana ställen, der större vägar strukit fram.

Nättskärran måste under alla förhållanden anses såsom en särdeles nyttig fogel. I skogen uppsnappar hon en stor mängd sådane för träden skadliga insekter, som om dagen äro undan-gömda och endast flyga nattetid och således, tillfölje deraf, åtminstone under sitt fullt utbildade tillstånd, oftast undga de öfriga foglarnas förföljelser. Samma nytta gör hon äfven i trädgårdarna och föröfrigt hvarhelst hon än infinner sig. Hon är ibland foglarna alldeles hvad flädermössen äro ibland däggdjuren. Liksom dessa tyckes hon också hafva vissa bestämda trakter eller jagtområden, som hon hvarje afton besöker och i hvilka hon anställer sina jagter.

Hon lefver vanligen parvis eller enslig. I vissa skogstrakter kunna dock flera vara bosatta nära intill hvarandra, hvilket man bäst märker under fortplantningstiden, då flera samtidigt eller omvexlande låta höra sig. Deras läte är ganska egendomligt och utgöres af ett uthållande, ömsom gröfre och finare *urrrrrr*, ej olikhet ljudet af en surrande spinnrock. Det är egentligen endast hannarna, som frambringa detta läte; honorna låta vid boet höra ett mera svagt, skärrande ljud. Vanligen upprepa de under parningstiden med små afbrott hela aftonen och en stor del af natten denna sång, under det att de ligga på någon gren i skogen. Då de flyga, låta de stundom höra egendomliga, ugglelika läten, hvilket äfven är förhållandet, då man stöter upp dem i sällskap med deras nyss flygvuxna ungar.

Något bo bygger icke nattskärnan, utan lägger sina ägg på marken under eller vid sidan af någon buske. Man har äfven uppgifvit, att hon någon gång skulle lägga sina ägg i trädhålor, bergskrefvor o. s. v.; men författaren har aldrig funnit hennes ägg på dylika ställen. Hon lägger 2 ägg, som till formen äro aflånga, till färgen hvita och fläckiga eller liksom marmorerade af grått och brunt. Ungarna födas dunklädda.

III. Ordningen: Gökfuglar.

Amphiboli.

Denna ordning är, liksom den föregående, jemförelsevis ganska fattig på arter, och dessa bilda, så att säga, en öfvergång ifrån tättingarna till en mängd andra fuglar, hvilkas organisation öfver hufvud taget synes vara utpräglad efter en i många fall väsendtligen olika grundtyp. Om vi först och främst granska vingarna hos hithörande fuglar, så skola vi finna, att de stora armtäckfjädrar eller de, som bilda den yttersta raden och hvilka hos tättingarna icke en gång räcka utöfver halfva längden af armpennorna, äro vida längre och oftast räcka betydligt utöfver armpennornas midt, och att vidare de mindre armtäckfjädrarna äro långt talrikare och bilda flera rader. Denna olikhet faller genast i ögonen. (Jemför fig. 73 sid. 379.) Men det är dock icke blott

gökfoglarna, som hafva sådana vingar, utan en i detta hänseende nära nog lika vingform återfinna vi äfven — om vi undantaga *spettarna* — hos alla de följande foglarna, samt, såsom vi redan sett, hos de foglar, som tillhöra 2:dra Ordningen, d. v. s. hos *skärrfoglarna*. Vilja vi så vidare taga fötterna hos dessa foglar i betraktande, så hafva vi äfven å dessa att bemärka åtskilliga från tättingarna ganska viktiga afvikelser. Sålunda är baktån alltid mindre och smalare än sidotårna och försedd med en klo, som är mindre än mellantåns. Dessutom äro tårna fria, d. v. s. uttån är icke, såsom hos tättingarna, vid roten sammanvuxen med mellantån, utan klyfningen emellan dessa båda tår går lika långt in som klyfningen emellan intån och mellantån; ofta är uttån vänd bakåt. Detta är förhållandet hos de egentliga gökarna, hvilka dock icke derigenom i ringaste mån erhållit förmågan att klättra. Slutligen må vi äfven anmärka, att tarsens baksida är delad i flera fjäll eller mindre sköldar.

1. Vi hafva här till en och samma ordning hänfört tvänne fogelsläkten, som man i allmänhet vant sig vid att anse såsom vidt åtskilda. I Skand. Fauna af Prof. NILSSON, liksom i flera äldre arbeten, är det ena af dessa släkten, nemligen *blåkråkslägtet*, upptaget bland kråkfoglarna, det andra, eller *gökslägtet*, bland klätterfoglarna, och Prof. SUNDEVALL har ställt dem båda i en ordning, kallad *Spitar* (Vulceres), tillsammans med tornsvalor, spettar, bjätare, dufvor o. s. v., hvilken ordning dock blifvit sönderdelad i åtskilliga grupper, nemligen:

1:o. **Partåiga** (Zygodactylæ).

Hit hänföras alla *spitar*, hos hvilka uttån är mer eller mindre fullständigt bakåt vänd. Sålunda *Papegojor* (Psittaci), *Hackspettar* (Pici) och *Gökartade foglar* (Coccyges).

2:o. **Skildtåiga** (Choristodactylæ).

Hit räknas åter alla *spitar*, hos hvilka yttre tån är framåt vänd och ända till roten skild från mellantån. Sålunda *Gapfoglar* (Hiantes), till hvilka vår *Nattblacka* (Caprimulgus europæus) hör, *Helfotade* (Holopodes), med vår *Blåkråka* (Coracias garrula) och *Långvingade* (Macrochires), med vår *Tornsvala* (Cypselus Apus).

3:o. **Samtåiga** (Syndactylæ).

Hit höra de foglar, som vi upptagit i 5:te ordningen.

4:o. **Dufvor** (Columbæ).

De foglar, som tillhöra vår 7:de ordning.

Denna indelning, framställd af en så berömd vetenskapsman, är, om man tager i betraktande alla kända hithörande foglar, helt säkert både den enklaste och naturligaste; men då vi i detta arbete endast sysselsätta oss med Skandinavien's foglar och redan ifrån början i afseende på deras systematiska anordning utgått ifrån en helt annan plan, så hafva vi icke på något annat sätt velat använda den Sundevallska indelningen af de nu ifrågavarande foglarna, än att i korthet för våra läsare påpeka dess förträfflighet. Att vi ställt blåkråkan och göken så nära hvarandra är endast och allenast utaf det skäl, att vi icke kunnat finna annat, än att dessa foglar, huru olika deras lefnadsvanor i vissa fall än må vara, äro i hög grad närbeslägtade.

Gökfoglarna äro till skaplynnnet oroliga, skygga och vilda. De bebo skogarna och lefva mest ensliga eller parvis. Deras föda består, såsom det synes, uteslutande af insekter, larver, puppor, sniglar, maskar och andra smådjur *) och de äro tillfölje deraf flyttfoglar hos oss.

De egentliga gökarna äro märkvärdiga för sin parasitiska fortplantning.

De tvänne arter, som vår fauna eger af denna ordning, tillhöra två skilda familjer.

12:te familjen. **Blåkråkor.**

Coracidæ.

Hithörande foglar hafva korta, undersåtsiga fötter; tarsen naken, ungefär lika lång som mellantån utan klo. Af tarna äro tre vända framåt och en bakåt; framtårna äro vid roten helt och hållet åtskilda, d. v. s. icke sammanbundna genom någon hudfäll, samt af olika längd, så att den inre är $\frac{2}{3}$, den yttre öfver $\frac{3}{4}$ så lång som den mellersta; baktån är betydligt mindre än sidotårna, och dess klo, som är ungefär lika stor med eller något större än sidotårnas, är äfven betydligt mindre än mel-

*) Man uppgifver äfven, att de om hösten skulle förtära bär, ollon, sädeskorn o. s. v., men detta har icke, såvidt vi veta, blifvit bekräftadt genom sednare iakttagelser.

lantåns klo, hvilken, liksom hos tättingarna, är sned och helbräddad. Det är hufvudsakligen genom dessa egenheter i fötternas bildning, som denna familj skiljer sig ifrån den följande.

De bebo glesa skogar, som omvexla med ängar, fält och betesmarker, och i hvilka större, spridda träd, helst ekar med torra grenar, finnas. I dessa sitta de ofta och speja efter föda. De hafva en lätt, men ojemn flygt och sträfva läten.

Sina bon hafva de uti ihåliga träd.

Blåkråke-släktet (Coracias LINN.).

Näbben temligen stor och stark, af medelmåttig längd (kortare än hufvudet), med aftrindad näbbrygg; båda käkarna i spetsen något nedböjda, den öfre, som är längre, något mera än den undre; mungiporna kantade med omkring 6 styfva borsthår. Näsborrharna, som intaga en sned riktning vid näbbrotens sidor, visa sig såsom smala, räta springor. Vingarna långa; handpennorna 10, af hvilka den 2:dra är längst, men den 1:sta och 3:dje föga kortare; armpennorna 13, deras täckfjädrar räckta långt utöfver deras halfva längd. Stjerten af medelmåttig längd, består af 12 pennor. Fjäderklädnaden fast, med bjerta, lysande färger. — Könen äro lika och ungarna föga olika de gamla.

Blåkråkorna hafva i afseende på kroppsformen och färgdräkten en nära likhet med *Biätarna* (Merops), och hvad lefnadssättet angår, så erinra de ganska mycket om törnskatorna. Men de äro osällskapliga, vilda, trätgiriga och skygga foglar. Öfverallt, der de finnas, hafva de gjort sig bemärkta genom sin vackra, lysande färgdrägt, som, med få undantag, eljest endast tillhör den heta zonens fogelarter. Hos oss är blåkråkan den enda verkliga inhemska fogel, som kan gifva oss ett något så nära begrepp om dessa sistnämnda foglars färgprakt.

1. **Blåkråkan** (Coracias garrula LINN.). *Blekt blåaktig eller blågrön, glänsande, med brunröd rygg och svarta, blåglänsande vingpennor.* — Längd $13\frac{1}{2}$ tum.

Namn: Spansk kråka; Smål. Drottning Kerstis kråka.

Hufvudet, halsen och underlifvet hafva en starkt glänsande, något i grönt stötande, blekblå färg, som på magen är ljusast; pannan till ögonen samt strupen upp till munviken gulaktigt hvitgrå; på framhalsen och dess sidor hafva fjädrarna ett ljusare spolstreck. Ryggen och skulderfjädrarna rödbruna. Öfvergumpen och de minsta vingtäckfjädrarna glänsande violettblåa; de större vingtäckfjädrarna blågröna. Handpennorna svarta, utåt blåskiftande; deras täckfjädrar rent ljusblåa. Af stjärt pennorna äro de 2 mellersta blågröna eller brungrönaktiga; de öfriga från roten öfver midten blåa, med mörkbrunt infan, sedan blåglänsande, med hvit, utåt blekblå ända; den yttersta pennan längre än de andra, med smalare, svart spets. Näbben svartaktig, vid roten ljus. Iris brun. Fötterna brungula.

Ungarna hafva betydligt orenare färger.

Ann. De gamla foglarna börja redan att anlägga höstdrägt något före bortflyttningen. MEVES omtalar en hanne, som den 22 Aug. befanns i öfvergångsdräkt. Han hade fjädrarna på hufvudet, halsen och de större vingtäckarna brungröna med svag, blåaktig anstrykning; ryggen olivbrun; bröstet och framhalsen med långa, hvitaktiga spolstreck.

Blåkråkan förekommer om sommaren i hela Europa, dock sällsyntare i dess vestra delar, såsom t. ex. i England, Holland, Belgien och norra hälften af Frankrike. Vintern tillbringar hon i Afrika, t. o. m. ända ned i Kafferlandet, hvarest hon i slutet af Februari blifvit skjuten af J. WAHLBERG. Inom Skandinavien bebor hon ekregionen och finnes således åtminstone till omkring den 60:de nordliga breddgraden. Redan vid Gefle är hon emellertid högst sällsynt. Men söderut derifrån, eller i mellersta och södra Sverige, är hon i löfskogarna, å passande lokaler, mer eller mindre allmän. Dock synes hon vara mera sällsynt i de vestra delarna af landet, än annorstädes. I Norrige lærer hon blott tillfälligtvis förekomma, och i Finland räknas hon till de sällsyntaste foglarna. — Såsom flyttfogel anländer hon till södra Sverige i början af Maj och bortflyttar merändels i slutet af Augusti. Till de mellersta provinserna kommer hon ännu sednare och bortflyttar något tidigare.

Sasom vi redan nämnt, väljer hon helst sitt stamball i sadana glesa skogar, som omvexla med öppna fält och ängar, i hvilka föröfrigt större, spridda träd, helst gamla ihåliga, torrgreniga ekar, aspar eller bokar finnas. I dylika större träd ses hon ofta sitta på utkik efter insekter, larver, sniglar, små grodor och ödlor, hvilka utgöra hennes förnämsta, eller snart sagdt enda föda. Då hon blifver varse ett dylikt djur, är hon genast tillreds att gripa detsamma, och det är derföre som man under de vackra sommarkdagarna, då för henne en rik tillgång på födoämnen yppar sig, sällan får se henne verksam eller länge stillasittande. Då hon emellanåt begifver sig ut på de närbelägna fälten, sätter hon sig ofta på höga pålar eller gärdesgårdsstörar för att speja efter byte, och om eftersommaren, vid skördetiden, besöker hon ofta sädesskylarna, dit en mängd gräshoppor och andra insekter infunnit sig. Det är troligen af denna anledning, som man velat beskylla henne för att tillgripa sädeskorn. Författaren tror dock för sin del, att landtmannen icke har den minsta anledning att i detta fall frukta henne, utan att han snarare borde med nöje se, att hon infinner sig på fälten, emedan hon derstädes bortplockar en mängd för kulturväxterna skadliga insekter och larver. Hon är otvifvelaktigt en mycket nyttig fogel, hvarhelst hon än förekommer.

Vi hafva nämnt, att blåkråkorna äro af ett trätgirigt lynne. Detta gifva de mest tillkänna mot sina egna likar, äfvensom mot kråkor, skator och mindre roffoglar, som komma i närheten af deras bon. I bättre sänja lefva de med kajor, skogsdufvor, starar och andra, mindre foglar, som bygga och bo i deras omedelbara granskap. Om dessa bekymra de sig föga. Likväl ser man icke så sällan, att flera blåkrakpar bo i samma trakt, icke så särdeles langt ifran hvarandra.

Då de äro i strid med sina kamrater eller förfölja andra foglar, hafva de ett skarpt läte, som kan uttryckas med *räh* eller *kräh*; men eljest hör man dem ofta ropa sitt sträfva *rack! rack!* eller *rackerracker!* Namnet blakraka synes hafva tillkommit af färgen och af lätet, hvilket har någon likhet med

kräkfoglarnes. I Tyskland har blåkråkan fått namn af Racke och ropar således der sitt eget namn.

Blåkråkan har sitt bo uti ihåliga träd, vanligen uti gamla ekar och aspar. Sjelfva balen är illa och oordentligt sammanförd af rötter, grässtrån, löf och några fjädrar. Äggen, som vaxelvis rufvas af båda föräldrarna, äro till färgen rent hvita och till antalet 4 à 5 *). Ungarna uppfödas med insekter och hafva i boet all sin orenlighet omkring sig.

I fångenskapen äro blåkråkorna ganska svåra att underhålla och öfvergifva sällan sitt medfödda, vilda, råa lynne.

13:de Familjen. **Gökar.**

Cuculidæ.

Fötterna korta, liksom hos föregående familj; tarsen ungefär lika lång som tredje tån, klon oberäknad, framtill försedd med endast 4 sköldar. Af tårna äro 2 vända framåt och 2 bakåt; men den yttre af dessa sednare är en vändtå, som äfven kan föras utåt och något framåt; alla hafva svaga, föga hoptryckta klor, af hvilka den yttre, framåtvända tåns (d. v. s. mellantåns) är betydligt sned. För klättring äro dessa fötter alldeles icke tjenliga.

Ann. Om man närmare granskar dessa foglars fotbildning, så finnes ingenting deruti, som berättigar till att hänföra dem till klätterfoglarnas ordning. Att den yttre framtån är en vändtå, som vanligen är riktad bakåt, torde man icke böra lägga så mycken vikt vid, då hela tåbildningen föröfrigt är så olika med klätterfoglarnas och så öfverensstämmande med blåkråkornas. I sin öfriga yttre organisation synas äfven gökarna närma sig dessa sednare foglar, på samma gång som de visa många väsendtliga afvikelser ifrån de förra. På grund af allt detta hafva vi också ställt dem i en särskild ordning tillsammans med blåkråkorna.

De hafva företrädesvis sina tillhåll i skogarna, men besöka äfven trädgårdar och parker samt öppna fält, hvarest glest stående träd finnas. I allmänhet äro de dock icke bundna vid några vissa trakter, utan kan ofta deras vistelseort vara

*) Skogsdufvan (*Columba Oenas*) som äfven bygger sitt bo uti ihåliga ekar och aspar, har likaledes hvita ägg, men aldrig flera än två.

utaf den mest olika naturbeskaffenhet. Deras flygt är utmärkt snabb och lätt.

De äro synnerligen märkvärdiga derföre, att de lägga sina ägg uti andra foglars bon, utan att sedermera bry sig om sin afföda.

Gök-släktet (Cuculus LINN.).

Näbben mindre stark än hos föregående slägte, utåt hoptryckt, lindrigt nedböjd, med hela käkkanter; munvikarna utan borsthår; näsborrarna äro runda och omgifna af en mjuk, upphöjd kant. Vingarna medelmåttigt långa, smala och spetsiga; 3:dje handpennan längst, den 2:dra något kortare och den 1:sta knappt hälften så lång. Stjerten temligen lång, bestående af 10 pennor, af hvilka de mellersta äro längst, de åt sidorna gradvis kortare. Fjäderklädnaden tät och fast, men de särskilda fjädrarna nedtill yfviga och dunlika, liksom hos dufvorna. — Såsom äldre äro könen nästan lika tecknade, men yngre honor, äfvensom ungarna, äro olika de gamla.

Detta slägte är ganska talrikt representeradt i varmare länder, men i Europa finnes blott en enda art, den hos oss vanliga

Göken (Cuculus canorus LINN.). *Ofvan grå eller stundom mer eller mindre röd- och svartfläckig; inunder hvitaktig med svartaktiga tvärband; fötterna gula.* — Längd omkring 14½ tum.

Göken har vid ett flygtigt påseende, såväl hvad kroppsställningen som färgteckningen beträffar, en ej obetydlig likhet med sparfhöken eller, då han ofvan är rödfläckig, med tornfalken. Men sedd på närmare håll märker man naturligtvis genast att — utom mycket annat — näbbens form och fötternas bildning äro helt olika. Liksom hos hökfoglarna har han långa skänkelfjädrar.

Gammal hanne. Alla öfre kroppsdelar, hufvudet och halsen askgråa, något blekare på strupen. Bröstat och buken hvitaktiga med svartgråa, smala tvärband. Handpennorna svartgråa, på infanet med 7—10, stundom 12 hvita tvärfläckar. Armpennorna mörkgråa med 2 hvita tvärfläckar på infanet

och en dylik vid roten. Stjerten svartgra med 5 à 6 hvita småfläckar vid fjäderspolarna och uti inre kanten samt hvit spetskant. Iris, ögonlockens och munvikarnes kanter samt fötterna gula. Näbben föröfrigt svart.

Gammal hona. Har vanligen gulbrun anstrykning på framhalsen och brunaktig rygg; stundom mer eller mindre fläckig af svartaktigt och rödbrunt, isynnerhet på strupen, vingarna och stjerten; någon gång alldeles lika tecknad som hannen.

Fig. 77.

Göken.

Unge om hösten. Ofvan mörkt brungra med hvitaktiga, smala fjäderkanter och på nacken atskilliga hvitaktiga fjädrar. Undre kroppsdelarna hvitaktiga, med svartgråa tvärband, hvilka isynnerhet stå tätt på strupen. Stjertens fläckar, som ofta till en del äro rödaktiga, bilda tvärband. Ryggen och vingarna hafva icke sällan, isynnerhet hos honindividerna rödbruna tvärfläckar.

Äldre och yngre honor hafva stundom en afvikande färgteckning, så att de ofvan äro rödbruna med ett större eller mindre antal svartgråa tvärfläckar. Hannar med en dylik färgteckning har man, så vidt vi veta, aldrig funnit hos oss.

Ann. Detta är den s. k. *Rödbruna Göken*, som fordom blifvit ansedd för en skild art och beskrifven under namn af *Cuculus hepaticus* och *C. rufus*.

Göken har en mycket vidsträckt utbredning. Han bebor om sommaren hela Europa och norra Asien, och vintern tillbringar han i de tropiska delarna af Afrika och Asien. Inom Skandinavien finnes han öfverallt, från det sydligaste Skåne ända upp på de höga snöfjellen i Norrige och Lappland. Författaren har sett och hört honom ända öfver trädgränsen på de lappska fjellen, och i Bohusländska skärgården är han allmän och låter derstädes höra sig t. o. m. på de yttersta, nakna bergen. I Finland har han lika vidsträckt utbredning och förekommer lika talrikt som hos oss.

Af det nu anförda se vi således, att göken till sin vistelseort utväljer de mest olika trakter. I södra och mellersta delarna af landet vistas han dock mest i glesa skogar, ängar och betesmarker; men besöker äfven fält, der enstaka, större träd växa, och infinner sig dessutom ganska ofta i trädgårdar och parker. Såsom flyttfogel anländer han till södra Sverige i början af Maj och drager sig derefter småningom mot nordn. Om hösten flyttar han tidigt bort, redan i Augusti eller i början af September. De äldre hannarna flytta förr än honorna, och dessa åter något förr än ungarna. Vi se således, att göken endast en jemförelsevis ganska kort tid vistas i sitt egentliga hemland. Största delen af året tillbringar han i varmare klimate.

Göken är en ensligt lefvande, skygg, vild och obändig fogel. I flygskicklighet täflar han med de flesta andra foglar, till och med med sparfhöken och de små falkarna, om hvilka han mycket erinrar, då han flyger mellan träden, eller då han, med hastigt rörda eller sväfvande vingar, glider fram öfver fälten. Man ser honom också dervid ofta förföljas af sädesärlor och andra småfoglar, liksom vore han en äkta roffogel. Det är också, såsom vi längre fram skola visa, icke utan skäl, som dessa små foglar hata honom. — Någon längre vägsträcka tillryggalägger han icke, eller åtminstone sällan, innan han ånyo sätter sig; men han hvilat vanligen icke länge på hvarje ställe,

utan är en ibland de mest oroliga foglar, som jemt och ständigt genomströfvar den trakt, hvilken han tagit i besittning. Vanligen sitter han med något nedhängande vingar och upplyftad stjärt. På marken rör han sig mycket otympligt.

Han är en ibland de mest egensinniga och ofördragsamma foglar. Det finnes snart sagdt intet djur, med hvilket han lefver i godt förhållande, icke en gång med sina egna likar. Derföre ser man heller aldrig två eller flera gökar förtroligt följas åt, och det är blott under fortplantningstiden, som de båda könen vistas i samma trakt, från hvilken hannarna bemöda sig om att bortjaga andra individer af sin art. Om man under den tiden söker att härma gökens läte, infinner han sig genast i en uppretad sinnesstämning, troende sig hafva en hatad rival att bekämpa. Få foglar äro under fortplantningstiden så vilda och stormande som gökarna; men oaktadt de med sådan ifver söka att försvara sina äktenskapliga rättigheter, kan man dock icke gifva dem något godt vitsord såsom trogna makar. Både hannar och honor torde försynda sig i detta hänseende, och det kan icke vara annorlunda, då ingen af dem, såsom vi längre fram skola omtala, hyser den minsta kärlek för sin afkomma. De tyckas nära nog icke känna någon annan glädje här i lifvet, än att frossa, skrika och kifvas.

Göken är en mycket glupsk fogel, som dagligen är i behof af en riklig mängd födoämnen. Dessa bestå hufvudsakligen af insekter och larver. Man har påstått, ja de flesta ornithologer äro ännu af den tanken, att göken framför allt annat skulle tillgripa håriga fjärillarver, t. ex. *Björnfjärilens* (*Bombyx Rubi*) och *Harlekinsspinnarens* (*Chelonia Caja*) larver, hvilkas hår äro spröda och bräckliga samt fastna i magens inre hud, då göken förtär dem. Vi tro fullt och fast att man misstagit sig, då man hållit dylika larver för att vara gökens älsklingsspis, och anse det vida sannolikare, att han endast i nödfall tillgriper dem. Vi skola här med några ord söka att gifva skäl för detta vårt påstående. — Det är väl bekant, att foglarna, åtminstone under fortplantningstiden, endast välja sina stamhåll i trakter, der de hafva passande boplatser, eller rik tillgång på sådana födoämnen, som företrädesvis behaga dem, och som de af na-

turen äro anvisade att tillgripa. Sålunda hafva vi t. ex. redan på sitt ställe omtalat hvad som gifvit anledning till, att råkan icke likaväl bosatt sig på Östgötha-, som på Skånska slätten och hvad som förorsakat husfinkens vidsträckta utbredning. Göken gör intet undantag ifrån denna allmänna regel. Vore han derföre, såsom man allmänt påstår, af naturen bestämd att företrädesvis lifnära sig af sådana håriga fjärillarver, som inga andra foglar våga sig på, så borde han väl också hafva sitt hufvudsakliga tillhåll, der dylika larver förekomma ymnigast, synnerligen som detta helt säkert icke skulle lägga något hinder i vägen för hans egendomliga fortplantning. Nu veta vi emellertid, att han har en, ganska vidsträckt utbredning och att han under sitt vistande hos oss bebor de mest omvexlande lokaler, ja till och med mången gång, såsom förhållandet är i Lappland, höga fjelltrakter, dit inga af de större håriga fjärillarverna någonsin torde uppstiga. Föröfrigt är det alltför väl bekant, att de större nattfjärilarna, hvad individernas antal beträffar, betydligt aftaga mot norden, så att om t. ex. göken vore bestämd att uteslutande lifnära sig på deras bekostnad, han helt säkert i många trakter, hvarest han nu är allmän, skulle förgås i brist på föda, isynnerhet om man tillika tager i betraktande, att dessa fjärilars håriga larver, oaktadt de se stora ut, blott innehålla en helt ringa del närande ämnen. Det har vidare blifvit observeradt, att göken, då han anländer om våren, sällan har de inre magväggarna ludna, utan att han får det först frampå sommaren. Detta har man velat tyda så, att göken först vid sistnämnde årstid skulle kunna finna larver i nog talrik mängd. Vi kunna icke biträda denna mening, utan anse, att det just är om våren eller i början af sommaren, som göken, i brist på annan föda, tillgriper de håriga larverna af *B. Rubi* och *Ch. Caja*, hvilka öfvervintra och, vid den tiden då göken anländer, äro nära fullvuxna samt lätt åtkomliga, emedan de krypa omkring på öppna gräsplaner i ängs- och skogsbackar. En eller ett par af dessa larver, förtärda af göken, äro säkert tillräckliga för att med sina hvassa, bräckliga hår bekläda hela insidan af hans mage, och säkert

är, att håren quarsitta mycket länge, kanske i månader *). Att göken ej har luden mage då han först anländer om våren, beror kanske derpå, att han i de varma länder, hvilka han nyss lemnat, haft rik tillgång på annan, lämpligare föda och således icke behöft tillgripa håriga larver, ehuru dylika äfven der helt säkert kunde hafva stått honom till buds. Slutligen må vi äfven här omnämna ett fall, som påtagligen gifver vid handen, att göken, då tillfället så medgifver, tillgriper andra födoämnen framför håriga fjärillarver. Vid ett landställe i Östergöthland, hvarest författaren för några år sedan vistades, omgafs trädgården af gräsbevuxna ängsbackar och fält, dit ett ganska stort antal larver af *Ch. Caja*, men isynnerhet af *B. Rubi*, hade infunnit sig. Då göken anlände, hade han således god tillgång på sin s. k. älsklingsspis och författaren glädde sig åt att få skjuta honom, för att komma i tillfälle att undersöka hans håriga mage. Men, ehuru dagligen flera af dessa foglar infunno sig, tycktes ingen enda af dem hålla till, der larverna voro, utan de flögo alltid in i trädgården och flaxade omkring i några lönnar och fruktträd, som om aftnarna kringsvärmades af Ollonborrar (*Melolontha Hippocastani*) och om dagarna tjenade dessa insekter till hviloplats. Efter några dagars förlopp skötos ett par gökar, som befunnos hafva flera ollonborrar både i magen och i gapet men deremot *ingen enda* hårig larv och *intet* spår af larvhår. Detta torde i någon mån tjena till bevis för, att göken åtminstone icke, såsom vissa tyska författare så ifrigt påstå, af naturen blifvit bestämd att lifnära sig af håriga larver; ty då han här hade fritt val emellan dessa och annan föda, lemnade han dem alldeles å sido. Hvad de omtalade håriga larverna beträffar, så tro vi, att, då de blifvit hänvisade att lefva på öppna platser, hvarest de alltid göra sig bemärkta, just i sin långa, hvassa hårbeklädnad fått ett skydd mot hvarjehanda fiender. I sina öfriga utvecklingsstadier äro dessa insekter deremot mycket ut-

*) Huruvida göken lider häraf, kunna vi icke med visshet afgöra; men märkligt är det, att af alla de gökar, författaren granskat, de som haft hårig mage alltid varit magrare. Prof. SUNDEVALL säger dock att göken tål det förträffligt och att han snarare torde befinna sig väl af detta retmedel.

sätta både för foglar och däggdjur samt dessutom, såsom larver, för andra parasitiskt lefvande insekter, så att de nog, göken förutan, hafva sina förföljare, som sätta en gräns för deras alltför stora förökelse.

Straxt efter sedan göken anländt om våren, börjar hannen att gala, och hans läte: *ku kú! ku kú!* som han ofta upprepar, är säkerligen för hvar och en väl bekant. Vanligen sitter han, då han låter höra sin stämma, i toppen af något träd eller fritt på någon af dess grenar, och han håller dervid vingarna nedsänkta, nickar med hufvudet och slår upp den långa stjerten. Då det är mulet och duskigt väder, gal han nästan hela dagen, men eljest är det egentligen morgnar och aftnar, som han under hela fortplantningstiden ifrigast låter höra sig. Efter denna tid, sedan ungarna börjat kläckas, tystnar han helt och hållet *). Honan har icke förmågan att gala, utan låter i stället under fortplantningstiden höra ett läte, som har någon likhet med hackspettarnes och kan uttryckas med *plitt, plitt, plitt*. — Vi taga oss här friheten att ur Prof. SUNDEVALLS utmärkta arbete om de svenska foglarna, låna följande, som säkerligen skall intressera alla våra läsare: »Att gökens sång, ehuru enkel och utan all omvexling, är för oss i hög grad behaglig, behöfver ej berättas för någon **). Man plägar förklara

*) Ibland andra skrockfulla historier om göken, är äfven den, att han skulle kunna förvandla sig till hök, allmänt gängse. Den har påtagligen uppkommit tillfölje deraf, att göken helt plötsligt vid en viss tid upphör att gala och sedermera helt tyst flyger omkring, liknande, såsom vi nämnt, vid ett flygtigt påseende en sparflök eller mindre falk. Göken kan naturligtvis lika litet som någon annan fogel, undergå förvandling. Man säger äfven, att göken tystnar, då han får se den första hörsåtan; men det är dock icke af denna anledning, han upphör att gala, utan tillfölje deraf, att hans fortplantningstid vanligen är slut just då man börjat att skörda gräset.

**) »Med otålighet förbidas gökens första rop om våren af ung och gammal. Barnen härma hans sång och räkna, då de första gången höra honom, antalet af ropen, troende att detta antal antyder mängden af de år, under hvilka de ännu få lefva, önskande dervid att ropen måtte blifva rätt många; de redan giftvuxna tärnorna önska vid ett dylikt tillfalle tvärtom att ropen må blifva ganska få, såsom bestämmande mängden af de år, de ännu hafva att lefva som ogifta m. m.» WRIGHT Finl. Fogl. — »Efter det väderstreck, i hvilket göken första gången om våren höres, spå de skrockfulla hvad under året skall hända dem: Höres han från norr, väntas motgång; från söder död; från öster medgång; från vester lycka». NILSSON Skand. Fauna.

detta derigenom, att den är en påminnelse om den vackraste tiden på året, Maj—Juni, den enda då han höres, och man skulle kunna antaga denna förklaring för god, ifall ej så mycket annat: gröna fält och lummiga träd, granna blommor och munter foglalåt, herrligt väder m. m. lemnade samma påminnelse utan samma verkan; dessutom glädjas vi mången gång öfver att höra göken under fult väder, som äfven då ofta inträffar. Man skulle kunna föreställa sig, att göktonerna fägnat oss, emedan de äro de enda fogeltoner, som äro rena och fullkomligt eller nära öfverensstämma med våra musiktoner. Utan tvifvel är detta orsaken, hvarföre vi vanligen föredraga gökens enformiga läte framför många andra foglars ganska lifliga och varierande sång. Men då man, för att få »höra göken», färdas lång väg och njuter deraf ej blott under ett dygn, utan under hela den tid han låter höra sig, så skulle vi, om man, äfven i den vackraste trakt och under det skönaste väder, utsatte en person att på flöjt återgifva göktonerna, hvilket kan ske med fullkomlig noggrannhet, ganska säkert vara både mätta och trötta deraf inom några minuters förlopp, såvida vi ej trodde det vara den rätta göken, som spelade. Det är således hvarken årstiden eller sjelfva musiken, som förorsakar det behagliga intrycket; utan det är känslan deraf, att dessa toner äro ett uttryck af fröjd och belåtenhet hos en varelse, som föröfrigt är oss fullkomligt obegriplig och främmande. De äro de enda ord af hans språk som vi förstå och vi fröjda oss med honom, under det vi känna, att det är samma natur och samma goda gåfvor, som göra oss båda lyckliga och lefnadsglada. — Gök-sången varierar något litet. Af de två tonerna är den första alltid högre; den andra, som får tonvigten, tages vanligen 4, men af de bästa sångarna 5 semitoner lägre. Mindre goda sångare taga den blott 3 semitoner lägre (t. ex. *d a!* eller *d b!* eller *d h!*). Då de skrikit sig hesa eller mot sångtidens slut, gifva de ofta falska eller hväsande, eller liksom hickande ljud och sluta eller blanda dem ofta med helt olikartade, skrattande eller pladdrande läten, såsom *schakakaksch!* o. s. v. Somliga gökar fördubbla första tonen, såsom: *kukuku!*»

För våra läsare torde det vara nogsamt bekant, att göken, såsom vi förut antydt, icke sjelf bygger något bo, utan, genom att försåtligt insmyga sina ägg i andra, insektätande foglars bon, öfverlemnar icke allenast äggens ruftning, utan äfven omsorgen för ungarnas uppfödande åt dessa sednare foglar. Detta, om man så får säga, parasitiska fortplantningssätt och dermed förknippade omständigheter äro i hög grad märkvärdiga, och, ehuru gökens utvecklingshistoria af flera författare redan tillförene blifvit utförligt afhandlad, kunna vi dock icke underlåta, att äfven i detta arbete med några ord vidröra densamma, isynnerhet som vi uti åtskilliga, omtvistade punkter äro af helt annan mening, än de författare, som hitintills skrifvit derom.

Såsom nyss nämndes, är det endast hos insektätande foglar, eller hos sådana, som åtminstone uppföda sina ungar med insekter, som göken lägger sina ägg, och, märkvärdigt nog, är det företrädesvis de små, ja ofta de minsta, arterna, som få öfvertaga detta bestyr. Mest finner man hans ägg och ungar i bon hos ärlor, pipärkor, rödstjertar, sångare m. fl., icke sällan hos kungsfogeln och gärdsmyn, blott undantagsvis hos trastar och aldrig hos foglar, som äro större än dessa. Således se vi, att göken i flertalet fall lägger sina ägg hos foglar, hvilka äro många ganger mindre än han sjelf, och icke blott hos sådana, som hafva öppna bon, utan äfven t. ex. hos vanliga löfsångaren (*Sylvia Trochilus*) och gärdsmyn, hvilka hafva sina bon öfvertäckta, äfvensom hos sädesärlan, rödstjerten m. fl., som bygga mellan stenar, i trädhål o. s. v.

Gökhonan har en beundransvärd förmåga att, då hon är i behof af att lägga ägg, påfinna dertill tjenliga bon. Det ser nästan ut som hon skulle hafva fullt reda på alla häckande småfoglar i den trakt, der hon vistas; ty de mest undgängda bon undgå icke engång hennes uppmärksamhet. Hon är också under fortplantningstiden jemt och ständigt i verksamhet för att uppsöka dem. Då hon funnit ett passande bo och är färdig att lägga sitt ägg deruti, afvaktar hon merändels ett tillfälle, då boets egare äro frånvarande, emedan hon eljest, genom deras larm och skrik, skulle ådraga sig alltför mycken uppmärksamhet och ofta äfven derigenom blifva utsatt för hvarje-

handa faror. Hon smyger sig således tyst och obemärkt fram till boet, värper ett ägg på marken och inbär sedan detsamma i munnen. Att hon sålunda går tillväga har man visserligen icke med säkerhet observerat, men på annat sätt låter det svårligen förklara sig, huru hon skulle kunna inpraktisera äggen i öfvertäckta bon, utan att skada de förra eller rubba de sednare, som ofta äro så små, att de knappast rymma $\frac{1}{4}$ af gökkroppen, oberäknadt de långa vingarna och stjerten. Hon lägger årligen 4 å 6 ägg, ett i hvarje bo, och det med så långa mellantider, att, då man finner de första i Maj, läggas de sista först i Juli. Härigenom kan hon lägga sina ägg hos flera olika slags foglar. Till färgen äro äggen något olika, äfvenså hvad formen beträffar, och man har velat påstå, att de, för att undgå att väcka uppmärksamhet, i dessa fall alltid skulle hafva en viss öfverensstämmelse med äggen hos de foglar, i hvilkas bon de läggas*); men detta är icke med säkerhet afgjort, utan torde snarare få räknas till de många obestyrkta historier som äro i omlopp rörande göken. Någon författare har sagt, att man i afseende härpå gissningsvis torde kunna antaga, att den gökhona, som är uppfödd i en viss fogelarts bo, icke endast skulle få egenskapen att värpa ägg, hvilka till färgen liknade dem af denna art, utan äfven få en inre åtrå att sedermera sjelf lägga ägg uti samma fogelarts bo; men detta motsäges af den långa tid, som gökhonan behöfver för att lägga det fulla antalet af sina ägg. Att gökäggen deremot alltid äro mycket små i förhållande till fogelns storlek, är allmänt känt.

Den nykläckta gökungen, som är mycket liten och ytterst ful, har bred mun, stora ögon och liknar vid hastigt påseende snarare en groda än en verklig fogel. Han tillväxer dock ganska fort, uppfyller snart hela boet samt gapar och skriker oupphörligt efter föda. De små fosterföräldrarna, som visa honom

*) Man har dock många exempel på att foglarna just icke fästa något afseende vid, om ägg, som inläggas bland deras egna, äro olika till färg och storlek. Sålunda kan man t. ex., såsom vi förut nämnt, få de eljest sluga kråkorna och skatorna att ligga ut hönsägg, hvilka äro så stora och olika mot deras egna ägg, och dessutom har förf. flera gånger varit vittne till att åtskilliga slags småfoglar utlegat ägg, som blifvit inlagda i deras bon, men varit till färgteckningen helt olika deras egna.

mycken tillgifvenhet, hafva derföre den största möda att skaffa honom tillräckligt med näringsmedel och förgås icke sällan dervid af öfveranstängning. Märkvärdigt är, att äfven andra smafoglar icke så sällan biträda vid anskaffandet af föda at honom, eller träda i de egentliga fosterföräldrarnes ställe, da dessa af en eller annan orsak omkommit. Man har många exempel härpå.

Det är en gammal sägen att gökhonan skulle utkasta och uppäta boets öfriga ägg, eller att gökungen skulle uppäta de andra ungarna; men, atminstone detta sednare, är helt visst alldeles ogrundadt. Troligast är, att de ifrågavarande ungarna omkomma af svält, emedan gökungen sjelf tillegnar sig all den föda, som de sma fosterföräldrarna kunna sammanskaffa, eller också att han, såsom man i sednare tider iakttagit, helt enkelt vältrar sina kamrater ut ur boet. Äfven sedan gökungen, efter omkring 14 dagars förlopp lemnat boet, följes han länge och matas af smafoglarna. Han har då ett eget läte, som är lätt igenkänligt och kan uttryckas med *ziss, ziss, ziss* eller *zissississ*.

Sådan är i korthet denna sällsamma fogels utvecklings- och lefnadshistoria. Mycket kunde ännu dervid hafva varit att tillägga, men det knappa utrymmet nekar oss att vara vidlyftigare. Vill man nu emellertid, med stöd af allt det anförda, söka att utforska hvartill han ursprungligen blifvit ämnad och hvilka äligganden han har att uppfylla i naturens allmänna hushållning, så kan man sannerligen icke finna annat, än att han blifvit tillsatt såsom en tuktomästare för de sma, insektätande foglarna. Antager man detta, så försvinner helt och hållet det mystiska dunkel, i hvilket åtskilliga, isynnerhet tyska, författare velat insvepa denna fogel, och hans lefnadshistoria ligger då så klar och tydlig för oss: ett bevis på hvilka beundransvärda medel naturen understundom begagnar för befrämjandet af sina syftemål. — Mången torde förundra sig öfver, att naturen någonsin kunnat behöfva använda några särskilda medel, för att hålla de insektätande smafoglarna inom tillbörliga gränser, då, såsom vi förut så många gånger yttrat, dessa foglar, öfverallt, der de finnas, äro af stor nytta. För att rätt kunna fatta detta, måste man tänka sig tillbaka i en tid, då menniskan ännu icke bosatt sig i alla delar på jorden och då hon ännu icke efter sina

behof så att säga omgestaltat deras naturförhållanden. Då kunde naturligtvis icke, såsom nu är fallet, något tal om nyttiga eller skadliga djur någonsin komma i fråga, emedan det ena djuret, såväl som det andra, utgjorde en länk i det stora hela och tillfölje deraf hade en uttrycklig bestämmelse att uppfylla. Naturen måste följaktligen då ställa så till, att ingen djurart omåttligt fick föröka sig på en annans bekostnad, hvarigenom den allmänna jernvigten kunde komma att störas. Sålunda voro t. ex. rofdjuren, hvilka vi nu hafva skäl att på allt sätt förfölja och döda, lika nödvändiga som de matnyttiga, växtätande djuren, hvilka vi nu söka att skydda mot deras förföljare. På samma sätt voro också å andra sidan de insektätande småfoglarna, som vi nu finna fördel uti att skydda, ganska skadliga ifall de någonsin omåttligt hade fått föröka sig, emedan de då skulle hafva tillintetgjort en mängd insekter, hvilkas närvaro äfvenledes var nödvändig för det helas bestånd. Det var således af vigt att äfven dessa foglars alltför stora tillväxt på något sätt blef stäfd. Men emedan de i allmänhet voro bestämda att föra ett lif, som gjorde dem i det närmaste oåtkomliga både för de egentliga roffoglarna och för de flesta andra djur, så ställde naturen särskildt till deras upptuktelse en fogelart, hvilken hon för detta ändamål utrustade med de märkvärdiga egenskaper, som vi nyss omtalat. Nu är visserligen genom våra åtgöranden mycket äfven i djurverlden förändradt, men den lefnadsriktning, som ursprungligen synes hafva blifvit nedlagd hos hvarje djurart, kunna vi dock ännu alltid spåra såsom ett i hela dess väsende mer eller mindre tydligt utprägladt grunddrag. Hos göken märkes detta icke minst. Han bibehåller troget de egenskaper, som en gång kommit honom till del, och är således ännu i våra dagar hvad han sannolikt alltid varit: de små insektätande foglarnas tuktomästare. Han har också en i hög grad vidsträckt utbredning, på det att han alltid måtte vara tillstädes der de små foglarna bygga och bo; han har fått förmågan att lägga sina ägg efter vissa mellantider, på det att han derigenom skulle kunna omintetgöra flera olika slags småfoglars afkomma; och hans ägg hafva blifvit

ovanligt små, på det att de vid kläckningen skulle kunna skylas och fullständigt värmas af de små foglarna.

Är då, skulle man kunna fråga, göken en så nyttig fogel, som man i allmänhet anser honom för att vara? Vi kunna tyvärr icke svara annat än nej på denna fråga. Under närvarande förhållanden kunna icke gerna de små insektätande foglarnes antal någonsin blifva för stort, och derföre måste vi alltid anse en fogel för skadlig, som årligen genom sin fortplantning dödar så många ibland dem. Vi älska dock denna sällsamma fogel alltför mycket, för att önska honom något ondt. Må han derföre gerna i frid få gästa vara skogar! Genom förnuftiga åtgärder kunna vi ändå alltid, honom till trots, få det nöjet att se de små, nyttiga foglarna till ett förökadt antal omkring oss.

IV. Ordningen: **Klätterfoglar.**

Zygodactyli.

Klätterfoglarna bilda en ganska naturlig och väl begränsad ordning inom sittfoglarnas stora afdelning. De igenkännas hufvudsakligen derpå, att vingarna i det närmaste äro lika bildade som hos tättingarna; att 2 tår äro riktade framåt och 2, sällan blott 1, bakåt, alla försedda med krökta, hoptryckta, hvassa klor; att näbben är rät, utan inskränning bakom spetsen; och slutligen att tungan är långt utsträckbar, metmasklik och försedd med hornartad spets. Stjerten, som, jemte 2 små sidopennor, består af 10 fullt utbildade pennor, utgöres vanligen af en s. k. klätterstjert, d. v. s. dess pennor äro styfva, elastiska, spetsiga och tjena såsom stöd då fogeln klättrar på trädstammarna. Hos göktytorna, som sakna förmågan att klättra, äro dock alla stjertpennorna mjuka och af vanlig form.

Dessa foglar bebo skogarna och lefva derstädes ensliga, par- eller familjevis. De flesta äro hos oss stannfoglar, som dock om vintrarna stryka temligen vidsträckt omkring, för att söka sin föda. Denna består nästan uteslutande af insekter,

larver och puppor, som de merändels uppsöka under barken af sjukliga träd. De hafva egendomliga, gälla skrik och läten.

Klätterfoglar finnas, med undantåg af Nya Holland, i alla världens delar. I Europa förekomma 9 arter och dessa tillhöra äfven vår fauna. De kunna indelas i tvenne familjer.

14:de familjen. Göktytor.

Iyngidæ.

Göktytorna hafva visserligen i sin organisation mycket gemensamt med hackspettarna; men i afseende på det yttre utseendet och lefnadssättet visa de dock många väsendtliga olikheter, hvarigenom de äro lätta att skilja ifrån dessa foglar. De hafva bland alla partåiga foglar den största likhet med tättingarna. Det kännetecken, hvarigenom de företrädesvis skilja sig ifrån andra foglar af denna ordning, är, att stjerten icke består af styfva, elastiska pennor, utan är mjuk och således icke bildad för klättring. Kroppsfärgen är äfven betydligt afvikande från spettarnas; den är nemligen småspräcklig af svart, grått och brunaktigt.

Dessa foglar hafva sina tillhåll i skogar och lundar, der de föra ett ensligt lefnadssätt. Deras föda, som de ofta söka på marken, består uteslutande af insekter och dessas afkomma. De äro flyttfoglar hos oss. Sina bon hafva de uti ihåliga träd och lägga vanligen många ägg. I Europa finnes blott ett enda slägte, nemligen:

Göktyte-slägtet (*Iynx**) LINN.).

Näbben något kortare än hufvudet, rät och nästan trind, utan kölar eller upphöjda kanter; näsborrarna äro smala och öppna sig bredvid hvarandra nära näbbryggen; den inskjutande, fjäderklädda hakviken sträcker sig framom näsborrarna. Tungan metmasklik, langt utsträckbar, i spetsen hornartad, men

*) Namnet bör läsas såsom *Iynx*; icke såsom *Jynx* eller *Yunx*, hvilket oftast plägar vara brukligt

utan hullingar. Vingarna hafva alldeles samma byggnad som hos en stor del tättingar. Stjerten i spetsen tvär, med mjuka, veka, jemnbreda pennor; dessa äro egentligen endast 10 till antalet, men vid hvardera sidan af stjerten sitter dessutom en liten bred och mjuk fjäder, som af några författare blifvit ansedd som en verklig stjertpenna, ehuru den rättast bör betraktas såsom en ovanligt utbildad täckfjäder. Fötterna korta och undersätsiga; de båda framtårna vid roten hopvuxna; de två bakåt riktade sinsemellan fria; klorna mycket krökta och spetsiga. Fjäderklädnaden mjuk. — Könen äro till färgteckningen nästan alldeles lika och ungarna föga olika de gamla.

Göktytorna äro små tättinglika foglar. De sakna, såsom nämnt är, förmågan att klättra på trädstammarna, och hafva heller icke i sin näbb tillräcklig styrka, för att, liksom hackspettarna, kunna hacka hål deri. Härigenom liksom i mycket annat, visa de således många väsendtliga olikheter med dessa sednare foglar. På marken hoppa de icke sällan omkring, för att fanga insekter och larver. I allmänhet äro de mindre lifliga än många andra småfoglar; de sitta ofta långa stunder helt stilla och overksammas på ett och samma ställe. Både sinsemellan och med andra foglar lefva de merändels ganska fredligt tillsammans.

Alla hitintills kända arter af detta slägte tillhöra den gamla kontinenten.

1. **Göktytan** (*Iynx Torquilla* LINN.). *Ofvan grå och fint svartspräcklig, med ett från nacken längsåt framryggen löpande band af brunsvarta fläckar; inunder hvitaktig med till en del ljus rostgul anstrykning och svartaktiga pilfläckar; stjerten med 4 à 5 brunsvarta tvärstreck. — Längd omkring 7 tum.*

Namn: Bohusl. *Sävipa*; Norr. *Sågouk*.

Hannen. Hufvudet ofvan ljusgrått med gulbrun inblandning, öfverallt fint spräckligt och med små våglinier af svart och hvitt, hvilket isynnerhet är fallet på bakhufvudets något förlängda fjädrar. Vid nacken börjar ett brunt, af svart fläckadt band, som nedlöper till midten af ryggen och är bredast på

framryggen. Hela ryggen föröfrigt ljusgrå, fint fläckad och spräcklig af svart; skuldrorna gråa, med ljust rostbrun anstrykning och större, svarta pilfläckar, som begränsas af hvitt; ytterst ned emot vingen bildas en rand af än större, svarta fläckar. Från ögat bakåt samt ned på halssidorna står ett ljusbrunt, af svarta våglinier tecknad band. Hakan och strupen vitgulaktiga; sidorna af halsen starkare ockragula samt öfverallt med smala, svartaktiga tvärlinier; sidorna af kräfvän ljusgråa, fint spräckliga och fläckiga af svart. Hela underlifvet hvitaktigt, uppåt sidorna med dragning i gult, och öfverallt med mindre, svarta pilfläckar glest tecknad; på de med mera rostgult öfverdragna undre stjerttäckarna stå smala, mörka tvärlinier. Vingtäckarna ljust rostbruna, fint spräckliga och tecknade med svarta tvärlinier samt glesa spolstreck och pilfläckar, oftast slutande med en hvitaktig spets; armpennorna nästan lika tecknade, men med mera svart; öfriga vingpennorna mattsvarta, med ljust rostfärgade fläckar på utfanet, bildande snedtgående band på den hoplagda vingen; på infanet äro fläckarna blekare. Stjertpennorna ljusgråa, fint spräckliga och tecknade med svarta tvärlinier samt med 4 å 5, af brunt, svart och ljusgrått schatterade, vinkliga tvärband. Näbben grågulaktig. Iris gulbrun. Fötterna gulbruna. — *M. v. W.*

Honan är till färgen nästan alldeles lik hannen, men till storleken vanligen något mindre.

Ungarnas färgteckning är orenare, mera stötande i brunt, än de äldre foglarnes.

Göktytan har en ganska vidsträckt utbredning. Hon förekommer icke endast i hela Europa, utan äfven i en stor del af Asien och norra Afrika. Hos oss är hon allmän i de flesta landsdelar, från Skåne ända till den 60:de nordl. breddgraden. Längre norrut finnes hon äfven, ehuru mera sparsamt, såsom i Helsingland, Jemtland o. s. v. I Norrige är hon i många trakter temligen allmän och går derstädes ganska långt mot norden. I hela södra Finland, ända till Kuopiotrakten, förekommer hon mer eller mindre talrikt. — Såsom flyttfögel anländer hon till södra Sverige vanligen efter medlet af April, till det öfra landet något sednare, och hon bortflyttar tidigt,

redan i Augusti. Vintern tillbringar hon hufvudsakligen i Afrika; blott ett mindre antal stannar kvar i det södra Europa.

Till vistelseort utväljer göktytan helst glesa löfskogar, lundar och parker, som omgifvas af fält och ängsbackar. I stora, rena barrskogsbestånd triffes hon icke.

Vid sin ankomst om våren och sedan under hela fortplantningstiden, ända till dess att ungarna börja kläckas, låter hannen höra ett gällt skrik, som utgör hans sång eller spel och i det närmaste kan uttryckas med *tuj tuj tuj tuj* o. s. v. Detta upprepar han ofta, sittande på samma ställe i träden.

Göktytan har en egen, besynnerlig vana, att, isynnerhet då man tager henne lefvande i handen, med en ormlik rörelse vrida halsen omkring, så att hufvudet kommer att ligga bakpå ryggen. Denna egenhet hos henne var redan känd i de äldsta tider, och hon har tillfölje deraf erhållit sitt tyska namn *Wendehals* och sitt latinska *Torquilla*. Under fortplantningstiden ser man henne dessutom intaga många konstiga ställningar, uppresa hufvudfjädrarna, vrida på halsen och utbreda stjerten. De gamla drefvo mycken vidskepelse med henne. Sålunda tillskrefvo de henne ibland annat förmågan att kunna omvända sinnet på dem, som blifvit otrogna, och läto henne härstamma från en flicka, *Lynx*, som den svartsjuka *Juno* förvandlade till en fogel. Numera torde man dock ingenstädes anse henne för någon öfvernaturlig varelse, utan man helsar henne nu endast med glädje, då hon anländer om våren, emedan hon tros vara ett förebud till, att den rätta såningstiden är inne. Det är af denna anledning som hon erhållit namnen *Sågök* och *Såripa*.

Såsom nämnt är, lefver göktytan af insekter. Helst synes hon tillgripa myror, hvilka, såsom man vet, förekomma mycket ymnigt i skogarna. Dessa fångar hon ofta på det sättet, att hon i deras vägar utstäcker sin långa, klibbiga tunga, på hvilken myrorna uppkrypa och genast blifva indragna i näbben. En mängd insektlarver, äfven sådana som lefva i barkspringor, blifva dessutom ofta hennes byte.

Sitt bo har hon uti trädhål och lägger ett stort antal (7—9 eller ännu flera) hvita, glänsande ägg, vanligen utan något annat underlag än mulnad ved.

15:de familjen. **Spettar.**

Picidæ.

De till denna familj hörande foglar igenkännas lätt från alla andra på sin egendomliga kroppsbildning. Utom genom de kännetecken, hvilka vi förut angifvit, utmärka de sig derigenom, att näbben är mycket stark, kantig och i spetsen vigglikt tillskärpt; att tungan i spetsen är försedd med bakåt riktade hullingar (se fig. 4 sid. 8) samt att stjerten består af 10 styfva, tillspetsade och elastiska pennor. Fjädrarna äro i de flesta fall prydda med lifliga färger i grönt, rött, gult, svart och hvitt.

Spettarna hafva sina tillhåll i skogar och lundar, der de mest föra ett ensligt lefnadssätt. De klättra på trädstammarna och lifnära sig företrädesvis af sådana insekter, som lefva och undergå sina förvandlingar under barken och i veden af sjukliga träd. Hos oss äro de alla stannfoglar, hvilka dock under vintern företaga mer eller mindre vidsträckta ströftåg i skogarna. Sina bon hafva de i trädhalor, som de sjelfva urhacka, och äggen äro hvita, glänsande.

Hackspett-släktet (Picus LINN.).

Näbben medelmättig eller temligen lang, ganska stark, rak, i spetsen sammantryckt och liksom vigglikt tillskärpt, ofvanpå och på sidorna försedd med upphöjda, längsgående kanter, som hafva något olika läge hos olika arter; näsborrarna betäckta af täta, framåtliggande fjäderborst. Vingarna af medelmättig längd, något afrundade och breda; isynnerhet hos de svartbrokiga arterna nästan alldeles lika bildade som hos tättingarna; 1:sta handpennan kort, föga längre än handtäckfjädrarna; den 4:de vanligen längst. Stjerten, som är vigglik och tillspetsad, består af 10 fullt utbildade och 2 små sidopennor. De förra

hafva styfva, elastiska spolar samt äro, isynnerhet emot spetsen, försedda med fasta, glesa fan, som haka fast vid träd-

stammarna då fogeln trycker dem deremot. De sednare hafva en mera bred och rundad form samt äro mjuka såsom vanliga fjädrar. De mel-
lersta pennorna

Fig. 78.

Fot af en hackspett.

äro alltid längst; de öfriga aftaga småningom i längd at hvar-dera sidan. Fötterna äro korta och mycket starka; de 2 framtårna äro vid roten förenade, de bakre skilda; den egentliga baktån är mindre än de öfriga och saknas hos en art, nemligen den *Tretåiga Hackspetten*. Klorna mycket stora, hoptryckta, hvassa och krokiga. — Könen äro något olika, men ungarna ofta temligen lika de gamla.

Af det, som nu blifvit anfördt rörande hackspettarnes yttre kroppsbyggnad, framgår tydligen, att deras lefnadssätt i väsentlig man måste vara afvikande från de förut afhandlade foglarnas. I det föregående hafva vi redan antydtt, att vara trädslag äro hemsökta af en mängd insekter, som angripa deras olika delar och derigenom stundom anställa stora förödelser i skogarna. Vi hafva äfven omtalat huru verksamt dessa insekter förföljas af åtskilliga småfoglar, hvilka af naturen blifvit bestämda att lefva på deras bekostnad. Men dessa småfoglar tillgripa dock hufvudsakligen endast sådana insekter och larver, som lifnära sig af trädens yttre delar, och hvilka således under alla sina utvecklingsstadier äro för dem mer eller mindre lätt åtkomliga. De insekter åter, som lefva under trädens bark, i bast- och vedlagren, kunna de icke bemäktiga sig, annat än under den korta tid, då dessa skadedjur såsom fullbildade svärma omkring i skogarna. För att nu äfven sätta en gräns för dessa sednare insekters alltför stora förökelse, måste således naturen utfinna ännu andra medel, och ibland dessa

torde hackspettarna icke vara det minst verksamma. Dessa foglars, om man så får säga, ursprungliga bestämmeelse, att till hufvudsaklig del lifnära sig på de vedätande insekternas bekostnad, röjer sig i hela deras organisation, som på det förträffligaste sätt är afpassad för ett sådant ändamål. Sålunda hafva de erhållit starka, i spetsen tillskärpta näbbar, med hvilka de, liksom med en yxa, kunna hugga hål i barken och veden och såmedelst komma åt de derstädes varande skadedjuren, hvilka de uppspetsa på den hvassa och med hullingar försedda tungan, som dessutom är så lång, att hon med lätthet kan införas i de rymligare larvgångarna. Derjemte hafva äfven deras fötter blifvit starka och undersätsiga samt försedda med stora, krökta och hvassa klor, på det att foglarna med lätthet, under sitt arbete med näbben, måtte kunna hålla sig fast hvar som helst på trädens stammar och grenar; och slutligen har deras stjert blifvit styf och fast, för att tjena dem såsom ett passande stöd, samt dessutom elastisk, för att de derigenom bättre skulle kunna måtta sina hugg och inlägga mera kraft deri.

Länge var man af den tanken att hackspettarna voro skadliga för träden, emedan man beständigt såg dem hacka i desamma, och man trodde allmänt, att de voro orsaken till, att så många träd i skogarna blefvo sjuka och maskstungna. På grund af dylika inrotade åsigter, som icke bevisade någonting annat, än den största okunnighet om hackspettarnas rätta lefnadssätt, ansåg man sig böra uppbjuda alla medel för att utrota dessa foglar, och det blef till och med i lag stadgadt, att deras dödande skulle genom åsatta premier belönas. Numera har man dock, såsom bättre är, nogsamt insett, att hackspettarna äro af stor nytta i skogarna, och att det alldeles icke är af okynne eller i afsigt att skada träden, som de hacka deri, utan att de göra detta endast och allenast för att uppsöka insekter och larver i barken och veden, eller för att skaffa tak öfver hufvudet åt sig och sin afföda. Stundom tycker man sig visserligen finna, att hackspettarna hugga hål uti träd, som äro alldeles friska; men detta är ingalunda förhållandet, utan man kan vid sådana tillfällen vara fullt förvissad om, att träden, oaktadt man icke märker det, alltid äro angripna af lar-

ver, och att det är dessa, som hackspettarna så ifrigt eftersöka. De hafva en beundransvärd förmåga att kunna taga reda på dylika larver, och man har oriktigt trott, att det skulle vara en ytterst fin lukt, som dervid vägleder dem; men luktsinnet är utan tvifvel hos dem lika slött, som hos andra foglar. Det är påtagligen den skarpa synen och den fina hörseln, som komma dem till hjälp, då de söka sin föda. Genom synen varseblifva de redan på afstånd sådana träd, hvilka äro hem-sökta af insekter, emedan dessa alltid få ett annat utseende än de friska och i sin fulla lifskraft varande träden. Genom hörseln uppfatta de lätt de ljud, som uppkomma då insekterna och deras larver gnaga i barken eller veden, och dessutom hafva de äfven en ovanlig förmåga att bedömma dessa smådjurs när-varo genom de ljud, som uppkomma då de med näbben hacka på träden. Dessa ljud blifva nemligen, såsom man lätt kan förstå, helt olika då fogeln hackar öfver en ihålighet, en larvgång, än om slaget anbringas på ett ställe, der trädet är fast och oskadadt. Genom att sålunda på alla sidor undersöka träden, hitta hackspettarna snart reda på larvernas tillhåll, och, då detta inträffat, arbeta de sig in med den starka näbben och fånga derefter sitt byte. På sådana ställen i skogarna, hvarest vindfällan qvarligga, infinna sig ofta en otalig mängd *grafstickare* (Tomici), *märghborrar* (Hylesini) och andra vedätande insekter för att lägga ägg under barken, der de sedermera framkläckta larverna hafva rik tillgång på passande föda. Här blifva hackspettarna af oberäknelig nytta, emedan de med glupskhet förtära dessa insekter, hvilka, om de ostördt fått utveckla sig, skulle hafva anställt stor förödelse i skogarna.

Det är dock icke endast de under barken och i veden levande insekterna och deras larver, som tjena hackspettarna till föda, utan de tillgripa äfven med begärlighet en mängd andra, såsom skalbaggar, fjärilar, myror o. s. v. Dessa sednare fånga de ofta på samma sätt som göktytorna genom att utsträcka sin långa, klibbiga tunga i deras gångar, och om vintern, då myrorna gömma sig undan djupt ned i sina stackar, hacka de hål i dessa sednare för att åtkomma dem.

Man har påstått, att de brokiga hackspettarna om vintern skulle förtära granfrön och för detta ändamål sönderhacka kottarna; men vi äro dock öfvertygade om, att de sönderhacka kottarna i helt annan afsigt. Dessa äro nemligen mycket hem-sökta af åtskilliga insektslarver, såsom larverna af vissa skal-baggar, tillhörande släktet *Anobium*, och en fjärillarv, tillhörande släktet *Tortrix*, hvilka helt säkert äro för hackspettarna särdeles smakliga. Om ett eller annat frö eller fröskal äfven skulle medfölja i magen, så får man icke derutaf sluta till att det är dessa, som foglarna söka.

Af allt detta kunna vi således finna, att hackspettarna, hvarhelst de än förekomma, göra sig förtjenta utaf att blifva skyddade från vår sida. Ännu hafva vi visserligen icke så särdeles ondt utaf de vedätande insekterna, emedan dessa i de oftast vanvårdade, blädade skogarne hafva rik tillgång på föda, utan att i allmänhet behöfva tillgripa de friska träden; men, om det någon gång skulle lyckas, att komma till stånd med en bättre skogshushållning här i landet, så må vi sannerligen skatta oss lyckliga att ega dessa foglar, emedan de utan tvifvel äro våra bästa bundsförvandter, då fråga är om att sätta en gräns för de vedätande insekternas alltför stora förökelse och att förebygga deras härjningar.

Men det är dock icke endast såsom insektförstörare som hackspettarna göra sig förtjenta af vår synnerliga uppmärksamhet. De hafva äfven ett annat viktigt åliggande att uppfylla i naturens allmänna hushållning, hvilket vi icke böra förbise. Det har redan blifvit anmärkt, att ett temligen stort antal af de förut afhandlade foglarna bygga sina bon uti ihåliga träd, men med sina svaga näbbar förmå dock icke dessa foglar att sjelfva för detta ändamål urhacka träden, och mången gång är det äfven för dem svårt, om icke ofta alldeles omöjligt, att i de trakter, hvarest de eljest helst skulle vistas, finna sådana trädhål, som genom affallna qvistar eller på något annat sätt bildat sig och blifvit passande för deras behof. Här är det just som hackspettarna utöfva en särdeles nyttig verksamhet, i det att de, genom att hacka hål i träden, bereda tjenliga bostäder åt dessa småfoglar. Hvarje hackspettpar är under fort-

plantningstiden i behof af ett trädhål, för att deruti lägga sina ägg; men äfven efter denna tid, då dessa foglar ströfva omkring i skogarna, uthacka de dylika hål åt sig, för att deruti tillbringa nätterna och taga sin tillflykt då oväder inträffar. Man kan således lätt förstå, att ett stort antal trädhål, på detta sätt* tillkomna, skola vara tillfinnandes i de trakter, hvarest hackspettarna gerna uppehålla sig, och som dessa trädhål ofta blott för tillfället begagnas, så stå vanligen flera stycken i hvarje skogslund till de små foglarnes disposition, då de om våren begynna sin fortplantning. Några lämpligare bon torde småfoglarna heller icke kunna finna, hvilket bäst kan synas derutaf, att de ifrigt kämpa om besittningsrätten dertill. Man har kallat hackspettarna för "fogelrikets byggmästare" och denna benämning torde de äfven i en viss bemärkelse göra sig väl förtjenta utaf.

Hackspettarna hafva sina stambåll i skogarna. Endast om hösten eller vintern, då de äro nödsakade att ströfva mera vidsträckt omkring för att söka sin föda, intinna de sig stundom i trädgårdarna eller på slättbygden, der enstaka, gamla träd växa. Några arter vistas nära nog uteslutande i barrskogarna, andra deremot synas helst trifvas i löfskogarna eller i sådana skogar, der olika trädslag stå blandade. I allmänhet äro de mindre skygga, än många af de förut afhandlade foglarna; men de uppehålla sig sällan länge på ett och samma ställe, utan äro vanligen mycket oroliga och under hela dagens lopp i full verksamhet för att söka sin föda. Man ser dem derföre nästan ständigt klättra uppåt trädstammarna och de större trädgrenarna. Äfvenså slå de ofta ned på stubbar och vindfällen; men på marken, hvarest de röra sig hoppande och otympligt, ser man dem mera sällan. Under sitt arbete låta de emellanåt höra ett lätt igenkänligt, kort och skarpt läte: *tjick!* eller *tjöck!* Men förfrikt hafva de, isynnerhet de större arterna, åtskilliga andra egendomliga läten, som höras vida omkring i skogarna. Ett annat märkvärdigt ljud, som hannarna under fortplantningstiden åstadkomma, förtjenar äfven att omnämnas. Det liknar i det närmaste en trumhvirfvel och upp-

kommer derigenom, att de med en utomordentlig hastighet hugga med näbben mot någon torr gren. De sitta helt stilla på samma ställe, vanligen högt uppe i träden, då de timalt efter korta uppehåll traktera detta sitt instrument. Det höres ganska långt i skogen och genom dess hvirflande toner är det just som hannen under fortplantningstiden uttrycker sina ömma känslor för sin utkorade maka. Någon egentlig sång förmår han icke åstadkomma, men denna musik är sannolikt för dessa foglar långt ljufvigare än all annan.

Hackspettarna föra i allmänhet ett ensligt lif. Sällan ser man flera stycken tillsammans, annat än då de ströfva omkring med sina nyss flygvuxna ungar. Dock bruka vanligen de båda makarna icke vara långt åtskilda, utan vistas merändels i en och samma skogspark, fastän hvar på sitt håll, arbetande för sitt uppehälle. Deras flygt förefaller något tung, och de höja och sänka sig dervid med vaxelvis utbredda och indragna vingar.

De hafva sina bon högt upp i trädstammarna och lägga sina ägg nästan på bara den multnade veden, utan någon konstgjord bale. Båda makarna rufva äggen skiftesvis och hjälpas äfven åt vid ungarnas uppfödande.

Hackspettarnas kött är just icke särdeles smakligt; men det ätes dock. I Stockholm säljes årligen ett stort antal hackspettar såsom kramsfogel, och de få, t. o. m. på de förnämsta värdshusen, icke så sällan gälla för beckasiner, då de med god smak förtäras af en mängd personer, för hvilka allt, som står i högt pris, är läckert och har företrädet.

Af de nära 200 till detta släkte hörande arterna, som hitintills äro kända och som, med undantag af Australien, äro spridda öfver hela jorden, finnas endast 8 i Europa och dessa tillhöra äfven vår fauna. Man kan indela dem i åtskilliga grupper.

I:sta Gruppen. **Brokspettar** (*Dryobates*). Mindre arter, med svart- och hvitbrokig fjäderklädnad. Den inskjutande hakviken sträcker sig föga framom näsborrarna.

A. Med 4 tår: 2 riktade framåt och 2 bakåt.

a. Med svart rygg.

1. **Vanliga Hackspetten** (*Picus major* LINN.). Ofvan svart med en stor vit fläck på hvardera skuldran; inunder hvitaktig, utan mörka längdfläckar på sidorna, baktill röd; från munriken utlöper bakåt ett bredt, rent svart band; nacken hos hannen röd; hufvudet ofvan hos ungen rödt. — Längd omkring 10 tum.

Namn: *Större Hackspett* (NILSS.).

Hannen.

Hufvudet ofvan svart, med smutsgråaktig panna och karmosinröd nacke; på hvardera sidan om hufvudet står en större vit fläck, som omsluter ögat och nedtill begränsas af det från munviken utlöpande

svarta bandet; ett annat svart band utgår från

halssidorna nedåt bröstet; på hvardera sidan om halsryggen står en aflång, vit fläck. Ryggen svart med på hvardera skuldran

en stor, aflång, vit fläck. Undre kroppsdelarna, med undan-

Fig. 79.

Vanliga Hackspetten.

tag af den högröda undergumpen, hvitgula. Vingarna svarta med 3—5 par hvita fläckar, som bilda tvärband. Stjertens 4 mellersta pennor svarta, enfärgade; de öfriga utåt hvitgula med svarta tvärband. Näbben dunkelt blågrå. Iris rödaktig. Fötterna gröngråa.

Honan är lik hannen men har något orenare färger och saknar det röda på nacken.

Ungarna i nästlärägt hafva hufvudet ofvan rödt.

Denna hackspett skiljes äfven lätt ifrån de följande brokspettarna på sin något kortare, men isynnerhet tjockare näbb, som åt alla sidor är något kullrig.

I hela Europa och en stor del af norra Asien är denna hackspett temligen allmän. Inom Skandinavien förekommer han öfverallt, der lokalen är passande, från Skåne, åtminstone så långt mot nordn, som granen bildar skog. I Finland är han äfven allmän.

Helst synes han hafva sina tillhåll i sådana glesa barrskogar, der vindfälln, stubbar och gamla träd finnas; men han trufves äfven i skogar, hvarest barr- och löfträd omvexla, och iufinner sig dessutom ofta i rena löfskogar. Under sina ströftåg om vintern lemna han ofta den egentliga skogen och begifver sig ut på slättlandet, der små trädgrupper eller till och med enstaka större träd växa. I parker och trädgårdar, som ligga nära barrskogen, ses han ofta.

Han är munter och liflig; men i allmänhet föga rädd. Då man nalkas det träd, på hvilket han ifrigt klättrar omkring för att söka sig föda, plägar han vanligen flytta sig till en fränvänd sida af stammen eller grenarna och emellanåt titta fram med hufvudet, för att efterse hvad som är på färde. Han har äfven förmåga att klättra med ryggen nedåt vänd på nära nog horisontalt utlöpande större grenar; men med hufvudet vändt nedåt, liksom nötväcban, förmår han icke löpa på trädstammarna, om de än äro mycket skrofliga. — Då han märker något ovanligt i skogen låter han merändels höra sitt skarpa, gälla läte: *kjick, kjick, kjick*. Härigenom röjer han lätt sin närvaro, äfvensom genom sitt huggande i träden, som höres temligen långt. På marken ser man honom endast sällan; men

han slar ofta ned på stubbar, och om vintern söker han sig stundom föda i myrstackar, i hvilka han för detta ändamål hackar djupa hål.

I slutet af April eller i början af Maj får man höra hannens trumningar på de torra trädgrenarna, ett tecken till att fortplantningstiden är inne. De båda makarna tillrusta då åt sig ett bo, antingen uti ett redan förhandenvarande trädhål eller uti ett nytt, som de för detta ändamål urhackat. Honan lägger 5 å 6 hvita, glänsande ägg. Sedan ungarna blifvit flygvuxna, drager hela familjen omkring i skogarna.

Det är egentligen denna hackspett, som man beskyller för att äta granfrön, nötter, ollon o. s. v. Detta torde dock, såsom vi nämnt, tariffa närmare undersökning.

2. Mellanspetten (*Picus medius* LINN.). *Ofrån svart med en hvit fläck på hvardera skuldran; inunder hritaktig med svarta längdstreck på sidorna, baktill röd; från munviken utlöper ej något rent svart band; hufvudet hos båda könen ofrån rödt.* — Längd omkring 9 tum.

Denna hackspett liknar den föregående, men är något mindre och föröfrigt lätt att skilja genom följande kännetecken: 1:o näbben betydligt svagare, smalare och mera rätlinig; 2:o hufvudet ofvan hos båda könen karmosinrödt, dock är pannan smutsgrå och nacken svart; 3:o från munviken utlöper intet svart band, utan ett gråaktigt, mer eller mindre otydligt; 4:o bröstet vitgratt, med svarta längdstreck på sidorna, magen med något rödaktig anstrykning; 5:o den hvita skulderfläcken mindre långsträckt. — Man bör noga tillse att man ej förväxlar denna art med ungar af *P. major*.

Honan liknar hannen, men har mindre lifliga färger.

Denna hackspett har på långt när icke så vidsträckt utbredning som den föregående. Han tillhör egentligen det mellersta Europas skogstrakter. I östra delen af Frankrike, i hela Tyskland, äfvensom i Danmark är hon just icke sällsynt; men hos oss finnes han blott i de sydligaste provinserna. I Finland saknas han helt och hållet.

I Skåne, hvarest han i vissa trakter är temligen allmän, har han mest sitt stamhall i gamla ek-, al- och aspskogar. Föröfrigt öfverenstämmar han i afseende på lefnadssättet ganska nära med den föregående; men tyckes i allmänhet vara något mera liflig och orolig än denna.

b. *Med vit bakrygg.*

3. **Hvitryggade Hackspetten** (*Picus leuconotus* BECHST.). *Bakryggen och öfvergumpen hvita; på skuldrorna ingen större vit fläck; undre kroppsdelarna vitaktiga, med svarta längdstreck på sidorna och röd undergump; hufvudet ofvan hos hannen rödt, hos honan svart. — Längd omkring 11 tum.*

Denna hackspett är störst af alla brokspettarna och igenkännes lätt, äfven på afstånd, på den hvita ryggen.

Hannen. Pannan vit eller gulvit; hufvudet ofvan karmosinrödt; från underkäksroten utlöper ett svart band nedåt strupsidorna, grenar sig framåt halsen och kröker sig uppåt omkring örontrakten; den öfriga delen af hufvudet och halsen vit, med ett svart band längs midten af halsryggen. Hela framryggen svart; bakryggen vit med svartaktiga tvärfläckar. Undre kroppsdelarna vitaktiga med svartaktiga, längslöpande fläckar eller streck på sidorna; undergumpen och en del af buken framåt bröstet ljusröda. Vingarna svarta, med hvita fläckar på pennornas utfan, hvilka bilda sneda tvärband på den hoplagda vingen; de stora täckfjädrarna utåt hvita. De 4 mel-lersta stjärtpennorna svarta; de öfriga vid roten svarta, föröfrigt vitaktiga eller vitgula med svarta tvärband. Näbben och fötterna mörkt blygråa. Iris mörkröd.

Honan är något mindre än hannen och saknar allt rödt på hufvudet. Dock hafva yngre honor rödgråa spetsar på några af hjessans fjädrar.

Ungarna likna de gamla, men det röda på undergumpen är ytterst otydligt.

Denna hackspett tillhör hufvudsakligen östra Europa och Siberien. Hos oss förekommer han här och hvar nästan i alla landskaper, der större skogar finnas; men kan dock öfverhufvud

taget anses sasom ganska sällsynt här i landet. I norra Werm-land och Upland samt i vissa skogiga delar af Småland synes han vara mera allmän än annorstädes. Han häckar äfven i östra Skåne och på Gottland. Under vintern, då han liksom sina öfriga samslägtingar stryker omkring i landet för att söka sig föda, har man funnit honom i flera trakter, hvarest han eljest icke plägar förekomma. Mot Norden har han blifvit sedd ända långt upp i Lappland vid Jockmock. I Norrige hör han icke till sällsyntheterna, icke heller i Finland, synnerligen i Kuopiotrakten, der han ganska ofta blifvit sedd.

Helst synes han vistas i gamla tallskogar, der han om sommaren träffas parvis, om hösten och vintern familjevis. I lefnadssättet visar han mycken öfverensstämmelse med den vanliga hackspetten och har äfven ett läte, som liknar dennes, ehuru det är märkbart svagare.

Det uppgifves att han endast skulle hafva sitt bo uti löf-träd, företrädesvis björk, samt lägga 2 à 3 hvita ägg. Författaren har aldrig lyckats anträffa hans bo.

4. Lilla Hackspetten (*Picus minor* LINN.). *Bakryggen* *hvit med svarta tvärband, öfvergumpen svart; på skuldrorna ingen större vit fläck; undre kroppsdelarna hvitaktiga med rostgul anstrykning, bröstsidorna med svarta spolstreck, undergumpen ej röd; hufvudet är näst bakom pannan hos hannen rödt, hos honan hvitt.* — Längd något öfver 6 tum.

Denna hackspett, som af alla brokspettarna är den minsta, igenkännes lätt på den hvita, svartbandade ryggen.

Hannen. Pannan och hufvudets sidor hvitaktiga med mer eller mindre rostgul anstrykning; hjessan karmosinröd, baktill begränsad af det nedlöpande, svarta nackbandet; från munviken utgår ett svart band, som baktill vid halsen vidgar sig till en större fläck. Främre delen af ryggen svart, den öfriga delen vit med smala, svarta tvärband; öfvergumpen svart. Alla undre kroppsdelar smutshvita, eller hvitaktiga med rostgul anstrykning. Vingen svart med hvita fläckar, som bilda 5 tvärband, då den är ihoplagd. Stjertens 4 mellersta pennor svarta; de

öfriga hvitaktiga med svarta fläckar. Fötterna och näbben blyfärgade. Iris mörkt rödbrun.

Honan liknar hannen; men har främre delen af den svarta hjessan vit; pannan gråbrun.

Ungarna hafva mycket mera orena färger än de äldre foglarna.

Lilla hackspetten har bland alla till denna grupp hörande arterna den vidsträcktaste utbredningen. Han finnes icke endast i hela Europa, utan äfven i norra Afrika samt i en stor del af norra och mellersta Asien. Hos oss förekommer han öfver hela landet, från Skåne ända långt upp i Finmarken, men ingenstädes så allmän som *P. major*. I Finland är han heller icke sällsynt.

Han är en liten särdeles nätt och vacker fogel, som visar föga skygghet för menniskan. Man träffar honom såväl i barr- som löfskogar, och mycket ofta infinner han sig i parker och trädgårdar. I gamla björkskogar trivdes han mycket väl, och det är denna lilla hackspett, som man så ofta får se sittande på gärdesgårdsstörar bredvid vägarna. Mest förekommer han ensam under sina ströftåg om hösten och vintern. Hans läte är ett svagt *gjick, gjick*.

Han har vanligen 5—7 hvita ägg.

B. Med 3 tår: 2 riktade framåt och 1 bakåt.

5. **Tretåige Hackspetten** (*Picus tridactylus* LINN.). *Ofrån svart med ett hvitt band längsutefter ryggen; inunder vit med svartfläckiga sidor; hjessan hos hannen ljusgul, hos honan vit med svarta småfläckar.* — Längd omkring 9½ tum. — *Picoides europæus* MALH. Monogr.

Hannen. Pannan vit med svarta småfläckar. Hjessan ljusgul, på hvardera sidan begränsad af ett svart band, som baktill förenar sig med det svarta nedlöpande nackbandet; ett annat, temligen bredt band går från ögat öfver örontrakten nedåt halssidorna, der det genom fläckar förenar sig med ett tredje, smalare band, som utlöper från munviken; föröfrigt är hufvudet hvitt. Ryggen svart, med ett bredt hvitt band längs

midten af ryggen och bakhalsen, hvilket framåt fortsätter i ett hvitt streck, som afskiljer de 2 omtalade första banden på huf-

Fig. 80.

Tre-tåiga Hackspetten.

vudets sidor. Undre kroppsdelarna hvita, på sidorna svartfläckiga, vid bröstet af längdstreck, derefter af tvärfäckar. Vingarna svarta, på en del armpennor och alla handpennor med hvita fläckar, som bilda snedtgående band då vingen är hoplagd. De 6 mellersta stjärt pennorna svarta; de öfriga utåt bredt hvita med svarta tvärband. Näbben och fötterna blyfärgade, den förra inunder blek. Iris mörkröd.

Honan är nästan alldeles lik hannen, men har hvitaktig och mer eller mindre svartfläckig hjessa.

Ungarna hafva gula spetsar på hjessfjädrarna.

Tretåiga hackspetten är temligen sällsynt och synes vara den nordligaste af alla våra arter. Han finnes i hela norra Sverige ända långt upp i Finmarken; men söder om den 60 nordl. breddgraden förekommer han deremot, såsom det tyckes, hufvudsakligen endast under sina ströftåg om hösten och vintern. I Skåne har man till och med ännu icke, så vidt vi veta, observerat honom. I vissa trakter af Uppland, Östergöthland, Nerike, Småland o. s. v. ses han deremot icke så sällan under sistnämnde årstider. Utom Sverige bebor han det mellersta Europas alptrakter samt Ryssland och Siberien. I Norrige lär han vara nära nog den allmännaste arten i släktet, och i Finland förekommer han, enligt M. v. WRIGHT, temligen ofta i Kuopiotrakten.

I lefnadssättet visar han mycken öfverensstämmelse med *P. major* och *leuconotus*, i hvilkas sällskap han stundom anträffas. Han vistas både i barr- och löfskogar, helst i sådana, som elden gått öfver, eller i hvilka gamla, murkna träd och vindfällen finnas.

2:dra Gruppen. **Svartspettar** (*Dryocopus*). Stora arter, med svart fjäderklädnad*). Den inskjutande hakviken sträcker sig långt framom näsborrarna.

6. **Spillkråkan** (*Picus martius* LINN.). *Svart; hos hannen är hela hufvudet ofvan rött, hos honan har endast nacken denna färg.* — Längd omkring 18 tum.

Namn: Svartspett, Tillkråka; Östergöthl. Tyrkråka; Spelkråka (SUNDEV.).

Spillkråkan är den största af alla våra hackspettar och lätt igenkänlig på de nyss anförda kännetecknen. Äldre individer hafva gul iris och näbben på sidorna hvitaktig. Yngre hafva dessa delar mörkare och mera orent röd färg på hufvudet.

Spillkråkan bebor stora, bergiga skogar, förnämligast i norra Europa och Asien. I det mellersta och södra Europas

*) Hos utländska hithörande arter är fjäderklädnaden ofta brokig.

berggländer förekommer hon äfven, men mindre talrikt. I mellersta och norra delarna af vår halfö, hvarest barrskogar ännu finnas, är hon temligen allmän; men till det skoglösa slättlandet i södra Skåne kommer hon aldrig, om icke någon gång enstaka och på villospar. Dock är hon mera stationär, än de öfriga hackspettarna, och håller sig derföre gerna hela året om i en bestämd trakt, utan att i allmänhet derifrån företaga några längre utflygter. Merändels väljer hon också sitt stamhåll i sådana skogar, der hon har rik tillgång på föda, d. v. s. der gamla, multnade träd, stubbar, vindfällen, upphuggen ved och timmer finnas och utgöra ett passande tillhåll för en mängd vedätande insekter, af hvilka hon mest lifnärer sig.

Sällan träffar man henne ensam under någon tid af året, utan de båda könen följas vanligen åt, om än på afstånd, och om hösten vistas oftast hela familjen i en och samma trakt. Hon synes vara mera orolig, rädd och försigtig, än någon af de föregående spettarna, och i allmänhet är hon icke lätt att komma inom skotthåll. Hon flyger dock sällan långt, när hon uppjagas, utan sätter sig snart ånyo på någon trädstam eller stubbe. Hennes flygt är ganska lätt och snabbare än många andra hackspettars.

I skogen för hon ett mycket verksamt lif. Man hör ofta på långt afstånd huru hon arbetar med den starka näbben, och både trädstammar och stubbar bära ofta djupa märken deraf. Nästan öfverallt i landet kallas hon också spillkråka, tillfölje deraf, att hon, som man uttrycker sig, spillrar sönder träden och stubbarna *). Om vintern hackar hon stora hål i myrstackarna, för att komma åt deras innevånare, hvilka för henne utgöra en läcker spis. Hon är i allmänhet taget mycket glupsk och förtär insekter och larver i otrolig mängd, då tillfället medgifver. Sålunda berättade för någon tid sedan en af författarens bekanta **), att han på ett ställe i skogen, hvarest

*) Prof. SUNDEVALL anser att hon rättast borde kallas *spelkråka*, men författaren har ingenstädes här i landet hört denna benämning af folket, som deremot allmänt kallar henne spillkråka af den anledning, som nyss blifvit uppgifven.

**) Jägm. J. ANDERSON i Skaraborgs län.

norna svartaktiga med hvitaktiga parfläckar. Stjerten mörk, svartbrun, med bleka, grönaktiga tvärband. Näbben svartaktig, inunder vid roten grönaktig. Iris hvit. Fötterna blågråa, något stötande i grönt.

Honan är nära lik hannen, men saknar det röda under ögat och är i allmänhet något mera fläckig bakpå de undre kroppsdelarna.

Ungarna. Grundfärgen ofta grå. Ofvan blekfläckiga. Hufvudets sidor och halsen tätt beströdda af mörka, långsgående småfläckar. De undre kroppsdelarna med svarta, vågformiga tvärband.

Gröngölingen förekommer i de flesta europeiska länder; men saknas i Finland och hela norra Ryssland. Hos oss har han egentligen sitt stambåll inom ekregionen, således till ungefär den 60 n. breddbraden. Nordligare finnes han icke annat än undantagsvis och enstaka, såsom t. ex. i Jemtland, der han blifvit observerad af MEVES. Bland de foglar, som äro antecknade vid Gefle, är han ej upptagen. I södra Norrige tyckes han icke vara sällsynt.

Han vistas mest i glesa löfskogar, der stora, gamla träd, helst aspar och ekar finnas. I rena barrskogar ser man honom sällan; men deremot infinner han sig ofta i sådana skogar, der barr- och löfträd stå blandade. Om hösten och vintern besöker han understundom parker och trädgårdar.

Han är ganska försiktig, men dock icke alldeles så rädd och varsam som spillkråkan. Han flyger temligen tungt, men ganska snabbt, och beskriver derunder, liksom hackspettarna i allmänhet, långa bågar, i det att han än flaxande höjer sig uppåt, än med hoplagda vingar sänker sig nedåt. På marken reder han sig bättre än de öfriga hackspettarna; man ser honom temligen ofta hoppa omkring derstädes vid gamla stubbar och myrstackar, hvarest han plockar hvarjehanda insekter, isynnerhet myror och larver. I träden hackar han icke så mycket som andra hackspettar. Man ser honom derstädes ofta sitta tvärsöfver grenarna, hvilket eljest icke är vanligt bland dessa foglar.

Han har starkt och gällt läte: *kjyck, kjyck, kjyck, kjyck*, som han ofta låter höra, synnerligen emot oväder. Under parningstiden hör man ofta hans starkt ljudande skrik: *klih, klih, klih, klyh. klyh, klyh*.

Sitt bo har han 10—20 alnar från marken och lägger 5—8 hvita ägg.

8. Gråspetten (*Picus canus* GMEL.). *Grönaktig; hufvudet och de undre kroppsdelarna gråa; pannan endast hos hannen karmosinröd; mellan hvardera ögat och näsborrarna ett svart streck och ett annat dylikt på sidorna af strupen; endast de mellersta stjärt pennorna med bleka tvärband. — Längd omkring 12 tum.*

Namn: Gråhöfudad Hackspett (NILSS.), Mindre Grönspett.

Liknar den föregående, men är något mindre och skiljes föröfrigt ganska lätt på hufvudets färgteckning som är mycket olika. *Honan* har intet rött på hufvudet, men stundom i stället några små bruna fläckar på pannan. Båda könen hafva röd iris och äro på de undre, bakre kroppsdelarna knappt fläckiga. *Ungarna* äro endast något mörkfläckiga på kroppssidorna, samt sakna ofta det svarta kindstrecket.

Gråspetten synes egentligen tillhöra norra Asien och de östra delarna af Europa. Hos oss vidtager först hans stamhåll, der gröngölingen upphör att finnas; inom denna sednares region är han ganska sällsynt och har derstädes endast blifvit funnen häckande på några få ställen, såsom t. ex. i Småland. Om hösten, men i synnerhet under kalla vintrar, företager han stundom vidsträckta ströftåg, och visar sig då någon gång äfven nedåt landet, såsom i Upland, Södermanland, Nerike, Öster- och Westergöthland o. s. v. I hela Norrland och Lappland, ända till omkring den 65:te n. lat., synes han oftare förekomma. I Norrige, äfvensom i södra och mellersta delarna af Finland är han på vissa orter icke sällsynt.

I afseende på lefnadssättet öfverensstämmer han ganska nära med den föregående. Lätet är äfven i det närmaste lika, men svagare och lätt igenkänligt.

V. Ordningen: **Häfttåige Foglar.**

Syndactyli.

Hithörande foglar igenkännas ganska lätt på de egendomligt bildade fötterna. Dessa äro nemligen mycket korta med underbenen i sjelfva spetsen nakna och de tre framtårna från roten långt hopvuxna, så att uttån är med 3 leder, intån med hela första leden förenad med mellantån. Näbben är lång och spetsig, rät eller något böjd, samt dessutom på öfre och undre sidan försedd med en upphöjd, långsgående kant.

Dessa foglar tillhöra egentligen de varma och varmaste delarna af gamla fastlandet. Deras föda består antingen af insekter, som de fånga i flykten, eller af fisk, som de äfvenledes flygande uppsnappa nära vattenytan. På marken sätta de sig nästan aldrig, utan hvila mest på upphöjda föremål. Deras flygt är snabb och de låta derunder höra ett svagt och kort men skarpt och skärrande läte. Sina bon hafva de i jordhål, vanligen vid stränderna af floder och sjöar.

Hit räkna vi tvenne familjer, nemligen:

16:de familjen. **Isfoglar.**

Alcedinidæ.

De foglar, som höra till denna familj, hafva en stark och alldeles rak näbb, undersättsig kroppsbyggnad och korta, afrundade vingar.

De lifnära sig af småfisk och insekter, som de störta sig på i vattnet. De lefva vanligen ensamma.

Isfogel- eller Kungsfiskare-släktet (Alcedo LINN.).

Näbben lång, alldeles rät, nästan fyrkantig, utåt hoptryckt, skarpspetsad och klufven ända under ögat. Gapet stort, utan några borsthår vid sidorna. Tungan kort, ej utsträckbar. Näsborrharna vid näbbroten, ofvantill begränsade af en till stor del naken hinna. Vingarna korta, rundade; handpennorna 10; armpennorna 13. Stjerten kort, med 12 pennor. Fötterna korta; mellantån $1\frac{1}{2}$ gång så lång som tarsen; baktån vid roten bred; klorna starka, krökta och hoptryckta. Kroppen undersättsig, kort och tjock. Fjäderklädnaden med bjerta, lysande färger. — Könen temligen lika.

I de varma delarna af gamla kontinenten förekommer ett stort antal hithörande arter. En af dem har en temligen vidsträckt utbredning, nemligen:

Isfogeln eller **Kungsfiskaren** *) (Aleedo Ispida LINN.). *Ofvan mörkt grönaktig; hela ryggen längsutefter, en mängd tvårfäckar på hufvudet samt åtskilliga småfäckar på vingarna glänsande azurblåa; undre kroppsdelarna roströda, med hvitaktig strupe; ett band genom hvardera ögat rostrött, slutar bakåt i en hvit fläck; stjerten mörkblå; fötterna mönjeröda. — Längd omkring 7—7½ tum.*

Kungsfiskaren tillhör mellersta och södra Europa samt motsvarande delar af vestra Asien och norra Afrika. Hos oss har han blifvit anträffad några gånger i Skåne samt en gång i Halland och och Södermanland. Vid Arendal och Christiania i Norrige lär han äfven hafva visat sig.

Författaren har aldrig sett denna fogel lefvande, utan tager sig här friheten, att, rörande dess lefnadssätt, anföra följande, som blifvit meddeladt (i Sv. Fogl.) af Prof. SUNDEVALL. »Kungsfiskaren flyger ganska snabbt, men tungt och alltid lågt, med täta vingslag och ej långt åt gången. Han går högst dåligt och aldrig på marken. Han vistas endast vid vatten, för att lura på rof. Detta griper han med näbben genom att störta rätt ned i vattnet, hvarifrån han lika hastigt åter flyger upp. Hans föda utgöres isynnerhet af småfiskar, såsom Ellrizor (Cyprinus phoxinus) o. d., men äfven, i brist på fisk, af vatteninsekter och larver. Dessa sväljas hela; men fiskben o. d. uppkräkas sednare. Han ses alltid ensam och tyckes därför ej någorstädes förekomma i mängd. Blott under flykten låter han höra ett kort, svagt läte, såsom *tick!* — Boet utgräfvdes i en brant strand eller s. k. åbrink, vid vattnet och några alnar öfver dess yta. Det liknar Strandsvalans och Biätarens. Ingången är temligen trång, omkring 3 fot lång, innerst utvidgad till en något större, rundad kammare. Ingen annan bale lär finnas än de uppkräkta fiskbenen; men, emedan boet plägar begagnas flera år å rad, kunna dessa blifva rätt ynniga. Äggen äro 5—8 eller t. o. m. flera, glänsande hvita, nästan klotrunda. Hannen säges mata sin hona under liggningen, och båda gemensamt mata ungarna, först med större vatteninsekter, sedan med fisk, som uppkräkes ur matstrupen.

*) Rörande dessa benämningar yttrar Prof. SUNDEVALL: »Denna fogel kan, såsom icke svensk, ej hafva ett eget svenskt namn, men man har ömsom kallat honom *Kungsfiskare*, efter det engelska Kingfisher, och *Isfogel*, efter det tyska Eisvogel. Jag har valt det förra, som uttrycker det märkvärdigaste draget af fogelns lefnadssätt. Det sednare namnet kan tyckas vara orimligt för en fogel, som älskar värmen och undviker isen; men det är ej härleddt af Eis (is), utan af Eisen (jern). Det har, enligt C. GESSNER, under medeltiden äfven haft formen Eisenvogel och *Eyssengart*, af jern-rost-färgen på fogelns bröst. Detta sistnämnda tyckes betyda jerugördel».

17:de Familjen. **Biätare.**

Meropidæ.

Hithörande foglar hafva en temligen lång, något bågböjd, småningom afsmalnande och mycket spetsig näbb, smärt och långsträckt kroppsbyggnad samt långa, spetsiga vingar.

De lifnära sig af större insekter, helst humlor och bin, som de merändels fånga under flykten. De äro sällskapslika och lefva ofta i flock.

Biätare-släktet (Merops LINN.).

Näbben ungefär af samma längd som hufvudet, något bågböjd efter hela sin längd och mot spetsen småningom afsmalnande. Gapet ganska bredt och klufvet långt under ögonen; mungiporna utan tydliga borsthår. Tungan lång, dock icke utsträckbar. Näsborrarna täckta af framåttiggande fjäderborst. Vingarna mycket långa och spetsiga; armpennorna 13, de flesta i spetsen hjertlikt inskurna: handpennorna 10, den 1:sta mycket kort, den 2:dra längst. Stjerten består af 12 pennor, af hvilka de mellersta oftast hafva lång, smal spets. Fjäderklädnaden fast, med bjerta, lysande färger. — Könen äro lika och ungarna föga olika de gamla.

Dessa foglar tillhöra hufvudsakligen de varmaste delarna af gamla kontinenten. En art har dock en ganska vidsträckt utbredning och visar sig äfven långt upp i den tempererade zonen.

1. **Biätaren** (Merops Apiaster LINN.). *Ofvan rödbrun; pannan hvit, upptill öfvergående i blått; ryggen baktill småningom gulaktig; undre kroppsdelarna grönblåa, med gul och af svart omgifven strupe; vingarna och stjerten mörkt grönaktiga.* — Längd omkring $10\frac{1}{2}$ tum.

Biätaren tillhör egentligen Afrika samt de varmaste delarna af Europa och Asien. Men han är mycket fallen för ströftåg och har af denna anledning gång efter annan visat sig i de flesta Europeiska länder, t. o. m. i de nordligaste. Hos oss har han flera gånger blifvit tillvaratagen, sednast långt upp i Lappland.

»Flyttningen», säger Prof. SUNDEVALL, »sker flockvis, ofta af hundradetals tillsammans och öfverhufvud plägar fogeln alltid lefva i sällskap. Utom fortplantningstiden får man vanligen se en mindre flock sitta på de högre och tjockare, helst torra grenarna af ett träd, hvarifrån hvar för sig gör utflygter för att fånga de insekter, som han ser. Födan utgöres nemligen allenast af större insekter, helst bi och humlor, af de arter, som samla håning, hvilka de svälja utan att skadas af gadden. De flesta insekterna tagas i

flykten och bäras i näbben till trädet, derifrån fogeln flög ut, hvarest de förtäras. Derunder låter han höra sitt nästan hvisslande eller skärrande läte, som ofta, vid hans återkomst upprepas af dem, som sitta i trädet; annars hör man dem sällan gifva ljud. Det vanliga lätet plägar i bokstäfver uttryckas med: *sisikryi!* Flykten är snabb och lätt, oftast med stilla vingar, ganska lik svalornas, kretsande och lekande med hastiga omkastningar, ömsom hög och låg. Deremot går han ganska dåligt och troligen aldrig på marken; men det påstås, att han i de gångar, som leda in till boet, plägar springa baklänges. — Han vistas icke uti tätare skog, utan helst bland mera spridda träd, i lundar eller trädgårdar omgifna af öppna fält och, framför allt, i backig mark.

Sina bon utgräfvat han kolonivis, ofta i ganska stort antal nära tillsammans, i branta backar af lös jord, eller i höga flodstränder, sanddynor vid hafvet o. s. v. De sägas bestå af en 3—6 fot lång, nästan horisontal, men något uppåttigande gång, som innerst har en liten utvidgning, hvarest äggen läggas på en obetydlig bale af mossor. Yttre öppningen säges vara mycket liten, föga öfver 2 tum i diameter; men sedan skall gången vara vidare, så att en knytnäfve eller arm lätt går in. Äggen äro 5—7, nära klotrunda, glänsande hvita och temligen stora i förhållande till fogeln. — Om natten hvilar han äfven i hålor, i brinkar eller i klippor, murar o. s. v. eller i trädhål. — Det förtjenar anmärkas att biätarens hud är ganska fast, liksom för att motstå bistygn, för hvilka han dock tyckes vara skyddad genom sin fjäderklädnad.

HANDBOK I ZOOLOGI

FÖR

LANDTBROKARE, SKOGSHUSHÅLLARE, FISKERIIDKARE OCH
JÄGARE,

UTGIFVEN AF

HJALMAR WIDEGREN

OCH

AUG. EMIL HOLMGREN

Fiskeri-Intendent vid Kongl. Landbruks-
Akademien, R. K. W. O. och
Kejs. Fr. H. L.

Lärare i Naturvetenskaperna vid Kongl.
Skogsinstitutet.

II. DELEN

SKANDINAVIENS FOGLAR

AF

AUG. EMIL HOLMGREN.

Senare Häftet.

STOCKHOLM, 1867.

P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

SKANDINAVIENS FOGLAR

AF

AUG. EMIL HOLMGREN

Lärare i Naturveteenskaperna vid Kongl. Skogsinstitutet.

HÄFTET II.

I.

ROFFOGLAR OCH DUFFOGLAR.

Med 29 i texten tryckta fig. i träsnitt efter originaler af
W. v. Wright m. fl. samt 4 lith. placher.

PROFESSORN OCH RIDDAREN AF KONGL.
NORDSTJERNE-ORDEN,

PHIL. DOCTORN

WILHELM LILLJEBORG,

TILLEGNAS DETTA HÄFTE

VÖRDSAMMAST AF

AUG. EMIL HOLMGREN.

TILL LÄSAREN!

Emedan utgifvandet af denna del af Handboken, innefattande Skandinavien's Foglar, erfordrat en vida längre tid än författaren och förläggarna kunnat beräkna, så har, i följd af en från flera håll uttalad önskan, densamma ytterligare blifvit delad i tvenne häften, af hvilka det ena, som nu öfverlemnas åt allmänheten, innefattar *Roffoglarna* och *Duffoglarna*. Som emellertid de flesta träsnitten äfven till det sista häftet äro färdiga, så är det mer än sannolikt, att dess utgifvande kan medhinnas under loppet af nästa år. Likväl hade författaren hoppats, att dessförinnan blifva i tillfälle, att, i sällskap med tvenne unga zoologer och jägare, besöka Lapplands fjelltrakter, hufvudsakligen för att närmare studera de derstädes häckande gåsarterna jemte några andra foglar, hvilkas naturalhistoria ännu är föga känd.

Stockholm i December 1867.

Aug. Emil Holmgren.

VI. Ordningen: **Roffoglar.**

Roffoglarna äro starkt byggda, stora eller medelstora, sällan små foglar. Flera ibland dem, såsom t. ex. örnarna, uppnå till och med en så anseelig storlek, att de i detta hänseende öfverträffa de allra flesta af de öfriga till vår fauna hörande foglarna. Blott några få, såsom t. ex. sparfugglan, kunna egentligen sägas vara små. De flesta äro af medelstorlek, såsom t. ex. åtskilliga af falkarna och vråkarna.

I allmänhet äro roffoglarna lätta att skilja ifrån andra foglar, och, oaktadt de sinsemellan i afseende på det yttre utseendet och den inre organisationen förete åtskilliga högst väsendtliga olikheter, hafva de likväl i det hela taget så många gemensamma och i ögonen fallande kännetecken, att de för en och hvar torde vara nogsamnt kända. Det som isynnerhet vid deras betraktande genast tager vår uppmärksamhet i anspråk är den krokiga, till en spetsig hake nedböjda näbben och de krumböjda, hvassa klorna. Båda dessa kännetecken finner man alltid samtidigt närvarande hos dessa foglar.

Näbben är kortare än hufvudet, mer eller mindre undersätzig, i allmänhet, och om man jemför den med de flesta andra foglars, af en mycket stark byggnad och från sidorna något hoptryckt. Öfverkäken är nära nog alldeles orörligt sammanvuxen med kraniet, och man kan på densamma urskilja 2 delar: *vaxhuden* och *näbbhaken* (se fig. 81). Vaxhuden betäcker hela öfre delen och sidorna af näbbroten, omsluter näsborrarna och är genom en söm eller fin kant skild från näbbhaken. Föröfrigt är vaxhuden ofvanpå naken, men på sidorna täckt af framskjutande fjäderborst eller, såsom hos bivråken, af vanliga småfjädrar. Hos de högkartade roffoglarna är vaxhuden tydlig, hvilket deremot icke är förhållandet hos de uggleartade. Den kan dock äfven hos dessa sednare, åtminstone framtill, temligen lätt urskiljas. — Näbbhaken är den

hårda, hornartade delen af öfverkäken, som kröker sig i en mer eller mindre lång, utöfver underkäken lodrätt nedlöpande

Fig. 81.

Hufvend af Dufhöken: *a*, vaxhuden; — *b*, näbbhaken; — *c d*, näbbhakecirkeln; — *e*, underkäken — *f*, öfverkäkens undre kant.

spets eller hake. Om man betraktar denna hornartade del af näbben ifrån sidan, så ser man att dess rygg (*c d* fig. 81) bildar en kroklinie eller en del af en cirkel, hvars medelpunkt faller olika, allteftersom denna kroklinie utgör en del af en större eller mindre cirkel. Vi kalla denna kroklinie för *näbbhakecirkel* och skola längre fram visa hvilka viktiga kännetecken man, vid dessa foglars särskiljande, kan hemta af densamma. Öfverkäkens undre kant är antingen jemn, såsom hos ormvråken och gladan, eller svagt bågformig, såsom hos bivråken, eller bugtig, såsom hos de egentliga hökarna, eller försedd med en tandformig flik, såsom hos falkarna. Näsborrharna äro vanligen mer eller mindre ovala, eller, såsom hos falkarna, nästan runda; sällan, sasom hos bivråken, långa och smala. — Vingarna hafva hos alla roffoglar erhållit en särdeles stark utveckling och äro derföre alltid ganska stora, men till sin bildning något olika hos de särskilda släktena. Sålunda äro t. ex. underarmens ben korta och hafva ett jämförelsevis mindre antal, kortare pennor hos falkarna, då dessa ben deremot hos örnarna och gladorna äro längre och bevuxna med flera och längre pennor. Hos de förra blifver derigenom hela vingen

längre och spetsigare, då densamma åter hos de sednare antager en mera trubbig och afrundad form. Det minsta antalet armpennor, som någon hitintills känd roffogel eger, är 12; men vanligen äro dessa pennor 13—16 eller ännu flera. Handpennorna äro alltid 10, af hvilka den första, eller den yttersta, är kortare än en eller några af de närmast följande, men vanligen längre än den 10:de, d. v. s. den innersta. Armpennornas täckfjädrar bilda flera rader; de längsta räckta utöfver armpennornas midt. Stjerten har 12 pennor; endast hos åtskilliga gamar samt hos några andra utländska arter äro de 14. Benen äro af en medelmåttig längd, eller stundom temligen korta och undersåtsiga, med kraftiga muskler och senor, samt omklädda af en fast, på tarserna och tårna hård och fjällig hud. Hos ugglorna, d. v. s. de ibland dem, som tillhöra vår fauna, äro fötterna helt och hållet, ända till klorna, fjäderklädda; men hos de hökartade roffoglarna sträcker sig fjäderklädnaden deremot aldrig så långt. Tårna äro hos dem alltid nakna, och tarsen är vanligen äfven till en stor del emot spetsen helt och hållet naken, sällan, såsom hos kungsörnen och fjösbenta vråken, ända till spetsen fjäderklädd. Den nakna delen af tarsen är istället beklädd med en mängd fjäll och sköldar af en tunn, horn- eller pergamentartad beskaffenhet. Hos vissa bland dessa foglar äro sköldarna på tarsens framsida mycket stora, tvärställda och bilda en enda sammanhängande rad, hos andra äro de små, fjällika, ofta mångkantiga och bilda då flera sneda rader, hvarigenom tarsbeklädnaden får ett nätlikt eller ormskinnlikt utseende. Af dylika sköldar och fjäll äro äfven öfre sidan af tårna beklädda. Deras undre sida hafva deremot mjuka trampknölar, hvilka isynnerhet äro stora under mellersta och sista leden. Denna sednare är starkt böjlig, så att klon derigenom kan böjas alldeles ned under tån, en egenhet, som man icke återfinner hos andra foglar. Tårna äro aldrig på något sätt sammanvuxna med hvarandra, utan åtskilda ända från roten; men uttån och mellantån äro ofta vid roten förenade medelst en hudflik. Baktån är alltid kortast *), derefter

*) Hos ugglorna vid roten något upplyftad.

intån och uttån; mellantån är längst. Hvarje tå är väpnad med en krokig och spetsig klo. Af dessa klor är baktåns och intåns störst och sinsemellan nästan lika stora; uttåns minst. Vanligen äro klorna platta på undre sidan, med något upphöjda, smala sidokanter; hos fiskljusen äro de dock äfven på undre sidan aftrindade.

Fjäderklädnaden är hos de hökartade roffoglarna ganska fast och elastisk; hos de uggleartade mera mjuk, yfvig och dunrik. På vissa kroppsdelar är fjäderklädnaden stundom af en ganska egendomlig beskaffenhet. Sålunda äro hos de flesta hökartade roffoglar underbenens fjädrar eller de så kallade skänkelfjädrarna, mycket långa och nedhängande; hos kärrhökarna äro hufvudets sidor omgifna med en krans *) af täta, mot spetsen breda småfjädrar och hos ugglorna äro ögonen kretsformigt omslutna af styfva småfjädrar. Dessutom hafva några ugglor mer eller mindre långa fjädertoffsar på pannan.

Hvad roffoglarnes yttre sinnesorganer beträffar, så äro ögonen, om man jemför dem med andra foglars, mycket stora. Hos nattugglorna äro de till och med större än hos alla andra foglar af lika kroppsstorlek. Synen har också hos roffoglarna en utomordentlig skärpa, hvarom vi redan sid. 10 yttrat några ord. Äfven hörseln är hos dessa foglar ganska fin, och örat har, isynnerhet hos nattugglorna, såsom vi längre fram få se, en ganska egendomlig byggnad. Lukten är deremot hos roffoglarna lika slö, som hos andra foglar, och man har icke den minsta grund för det påståendet, att det skulle vara en utomordentligt fin lukt, som leder dem då de spana efter byte. Så tros det likväl i allmänhet vara, men vi kunna försäkra, att det allenast är genom den skarpa synen, som de upptäcka de döda eller lefvande djur, hvilka tjena dem till näring. Sålunda gäller för dessa foglar hvad vi redan (sid. 258) yttrat om kråkfoglarna. — Då örnarna och gamarna flyga i vida kretsar högt bland molnen för att speja efter byte, blifva ofta korpar, kråkor och skator för dem en god ledning, emedan dessa foglar vanligen i stor mängd infinna sig på sådana ställen, hvarest större djur omkommit eller blifvit utlagda.

*) s. k. halskrage.

I afseende på förståndsformögenheternas utveckling, stå roffoglarna föga efter flertalet af de förut afhandlade foglarna. Många af dem äro till och med i detta hänseende af naturen ganska rikt begåfvade, och man har intet skäl att helt och hållet fränkänna dem de egenskaper, som några författare velat tillerkänna dem; ty den, som söker att göra sig närmare förtrogen med deras lefnadsvanor, vare sig i det fria tillståndet eller i fångenskapen, skall snart finna, att det icke uteslutande är instinkten, som vid alla tillfällen leder deras förehafvanden, utan att deras handlingar ofta föregås af en tydlig öfverläggning och stundom t. o. m. utföras efter bestämda, förut fattade planer. Mången betraktar dock dessa foglar endast såsom rofgiriga, vilda och råa varelser, hvilka genom mord och plundring befläckt sitt rykte och gjort sig till en styggelse inom djurverlden, och man har också, till följd deraf, icke velat tillerkänna dem några sådana egenskaper, hvarigenom de kunna göra sig förtjenta af att intaga en plats bland de mera fullkomliga och högt utbildade foglarna. Åsigterna härom äro likväl ännu, t. o. m. af de mera framstående zoologerna, ganska delade och komma kanske äfven länge att blifva det. Vi vilja för vår del helt och hållet öfverlemna åt de stridande parterna sjelfva att afgöra hvem äran egentligen bör tillkomma: den, som vid fogelklassens naturliga gruppering och indelning, ställt roffoglarna främst, eller den, som låtit dem intaga blott det tredje rummet. Likväl skulle äfven vi, som, med förbiseende af det strängt vetenskapliga, betrakta denna fråga från en mera praktisk synpunkt, hafva varit sinnade att ställa dessa foglar i främsta ledet, icke till följd af deras organisation, icke heller derföre att de äro starkare, modigare och, som man vanligen tror, mera rofgiriga än de flesta andra foglar, ty, åtminstone i detta sednare afseende, torde de till och med öfverträffas af de insektätande småfoglarna och af de tjufaktiga kråkfoglarna; och slutligen vilja vi heller icke ställa dem främst på grund derutaf, att de af ålder hållits för att vara de "ädlaste" *) bland alla foglar; utan vi skulle vara

*) Denna benämning erhöilo några af dessa foglar till följd deraf att de kunde inöfvas och begagnas till jagt på andra foglar.

"Som falkjagten en tid uteslutande synes hafva varit adeln och de förnämre förbehållen, kallades hon ädel. Konsten, att sjelf föra sin falk,

benägna att gifva dem en högre rang af den anledning, att de icke blott äro af en öfvervägande stor betydelse i naturens allmänna hushållning, utan att de dessutom mera märkbart än de flesta andra bland de vilda foglarna till nytta eller skada ingripa i våra ekonomiska förhållanden. Derjemte äro roffoglarna äfven i många andra hänseenden värda vår uppmärksamhet, och i det hela taget torde hvarje fogelkännare och föröfrigt hvemhelst, som söker att uppfatta naturen sådan den är, älska dem lika mycket som han beundrar dem. Många roffoglar blifva visserligen föremål för en ständig förföljelse från vår sida, emedan de dels lifnära sig af det matnyttiga vildbrådet i våra skogar och således beröfva oss det byte, som vi sjelfva trakta efter, dels vid gårdarna och i betesmarkerna tillgripa åtskilliga bland de djur, hvilka vi beröfvat friheten och ställt under vårt omedelbara herravälde; men, om vi icke nog ensidigt eller, om man så må säga, egennyttigt fästa afseende vid de små förtretligheter, som de sålunda, till följd af sitt naturliga skaplynne, tillskynda oss, så måste vi alltid med nöje se och beundra dem för deras i flera riktningar utvecklade instinkter. för deras sällsamt utbildade flygskicklighet, för deras styrka, mod och tilltagsenhet samt för deras stolta, egendomliga, imponerande utseende. De prunka icke med någon lysande färgdrägt och hafva heller icke förmågan att, likasom flertalet af de föregående foglarna, genom omvexlande sånger sprida lif och trefnad omkring sig; men i skogen äro de så att säga mäktiga furstar, för hvilka icke allenast nästan hela den öfriga fogelskaran, utan äfven de mindre djuren i allmänhet bära en stor fruktan.

Roffoglar förekomma i alla verldsdelar och länder; men den största artrikedomen finner man dock i de varmare delarna af jorden. De flesta hafva sina tillhåll i skogarna; men äfven i skoglösa trakter och steppländer är deras ordning representerad. Man finner dem på världshafvets öar, i fastlandets högsta bergstrakter, bland nordens snöfjell och i tropikernas brännande sandöknar. Äfven de särskilda arternas utbredning är,

ansågs på den tid, då denna jagt som ifrigast utöfvades, för en ädel och ridderlig färdighet, som hörde till en adlig ynglings uppföstran". HAHN, *Handb. för Jägare och Jagtränner*.

om man möjligen undantager ugglorna, i allmänhet ganska vidsträckt. Med undantag af dessa sednare foglar, äro dessutom de flesta, som tillhöra vår fauna, flyttfoglar, hvilka lemna sina jagtområden vid den tid om hösten, då de öfriga flyttfoglarna begifva sig bort, och återvända med dessa temligen tidigt om våren. Somliga flytta i större eller mindre sällskaper, men de flesta begifva sig af ensamma eller parvis, och öfverhufvud taget äro inga ibland dem att räkna till de sällskapslika foglarnas antal. Ugglorna äro hos oss stann- eller strykfoglar. Blott en enda art, jordugglan (*S. brachyotus*), flyttar bort under den kalla ärstiden.

Roffoglarnas föda utgöres uteslutande af djuriska ämnen. Många tillgripa helst lefvande, varmblodiga djur, såsom däggdjur och foglar; andra lefva mera uteslutande af fiskar och amfibier och en del, isynnerhet de mindre arterna, föda sig till stor del af insekter och andra smådjur. De gripa sitt byte med klorna, sönderstycka det med näbben och sluka det i större stycken, ofta med både ben, hår och fjädrar, hvilka för kroppens näring odugliga ämnen sedermera afskiljas i kräfvan och uppkräkas i form af bollar. Vissa, isynnerhet de större arterna, ga äfven på döda djur. Detta gäller företrädesvis gamarna, hvilka uteslutande synas tillgripa och förtära djur, som t. o. m. öfvergått i förruttnelse. — I det fria har man sällan bemärkt att dessa foglar tillogna sig någon annan dryck än de safter, som djuren, hvilka de förtära, innehålla, ejheller torde de då i allmänhet bada i vatten, likasom andra foglar; men i fångenskapen försmå de märkvärdigt nog ingendera delen, utan synas tvärtom icke må rätt väl, om man beröfvar dem tillgång på vatten. Att de likväl någon gång dricka vatten äfven i det fria tillståndet har BREHM af egen erfarenhet intygat. De äro i allmänhet mycket glupska och, då tillfället medgifver, proppa de i sig en anseelig mängd föda; men de kunna också ganska länge undvara densamma. Sålunda berättas t. ex. att somliga gamar kunna uthärda i svält ända till 6 veckors tid.

De hökartade roffoglarna söka sitt byte om dagen, och många hafva derunder sina bestämda tider, då de företrädesvis

äro i verksamhet. De flesta ugglor hvila deremot om dagen och använda aftonen och natten för sina jagter.

Roffoglarnas läte utgöres af ett gällt skrik eller hvisslande. Några af ugglorna höras vida omkring i skogarna, och deras stämma utgör ofta ett hemskt och obehagligt afbrott i nattens tystnad.

Dessa foglars fortplantning begynner tidigt om våren och, om de få i fred utkläcka sina ägg, lägga de blott en kull årligen. Sjelfva boet tillrustas olika af de särskilda arterna, sällan med någon synnerlig konstfärdighet. De flesta bygga sina bon uppe i träden, några i stela klippor eller murar, andra uti ihåliga träd eller på marken. Båda makarna hjälpas åt vid boets tillrustning, dock är honan dervid mera verksam än hannen. Byggnadsmaterialet, som består af grenar, ris och qvistar, bära de i klorna, ej i näbben, såsom de föregående foglarna. Vissa arter, såsom t. ex. ufven, bygga knappast något bo, utan lägga vanligen sina ägg i en afsats på sjelfva klippan, och samma förhållande är det äfven med sådana, som kläcka ut sina ägg uti ihåliga träd. För dem utgör den ruttade veden inuti trädet en bekväm bale. Sina bon begagna roffoglarna vanligen i flera år. Äggen äro rundaktiga, till färgen antingen rent hvita, gråaktiga, röd- eller gulaktiga, eller på en dylik botten beströdda med mörka punkter och fläckar; till antalet olika, 1—2—7. I de aldra flesta fall rufvar honan ensam, och liggtiden varar 3—6 veckor, hvarefter ungarna framkläckas. Dessa hafva straxt de komma ur äggen en undersätsig kroppsbyggnad, stora hufvuden, vanligen, eller kanske alltid, öppna ögon samt en tät ull-lik dunbeklädnad. De växa fort och få snart en tät fjäderdräkt. Föräldrarna vårda dem med mycken omsorg, bära till dem rikligt med föda och försvara dem modigt mot deras fiender. Äfven sedan de lemnat boet atfölja de en längre eller kortare tid sina föräldrar, som smäningsom inöfva dem i sitt yrke.

Såsom vi förut antydt, äro åtskilliga roffoglar, såsom örnarna, hökarna och, bland ugglorna, ufven, skadliga derigenom, att de i skog och mark tillgripa och döda en mängd matnyttigt vildbråd, eller vid gårdarna bortsnappa de mindre tam-

djuren; men flertalet af de öfriga, såsom vråkarna, de mindre falkarna och ugglorna, äro deremot utan tvifvel öfvervägande nyttiga derigenom, att de döda och till sin föda begagna en otalig mängd skadliga gnagare, insekter och andra smådjur. De förra hafva vi således skäl att förfölja och för deras dödande har äfven staten (enligt 20 § i Kongl. Maj:ts förnyade nådiga jagtstadga af den 21 Oktober 1864) utfäst belöningar; de sednare böra deremot, såsom öfvervägande nyttiga, skonas hvarhelst de än förekomma. Beklagligtvis är dock kännedommen af dessa foglar bland landets befolkning ännu så ringa, att en stor mängd, äfven af de nyttiga arterna, årligen få sättas till lifvet och, hvad värre är, blifva ansedda såsom verkliga hökar eller örnar. Härigenom kommer staten att årligen utbetala stora summor för foglar, som jagtstadgan icke upptager, och derigenom komma en mängd för landtbruket och skogshushållningen i hög grad nyttiga foglar att mer och mer utödas. Författaren har genom nagra små skrifter *) sökt att upplysa allmänheten härom, men tyvärr har man ännu icke egnat åt denna sak en sådan uppmärksamhet, som den så väl förtjenar. Vi skola längre fram söka att visa till hvilken förlust för det allmänna en sådan likgiltighet kan leda.

18:de familjen. **Hökartade Roffoglar.**

Falconidæ.

Hithörande roffoglar skilja sig vid första påseendet fran de följande hufvudsakligen derpå, att deras kroppsställning är mera längssträckt och proportionerlig; att ögonen, liksom hos alla de föregående foglarna, äro riktade åt sidorna; att näbben icke är dold af några framskjutande hårtjädrar och att tårna alltid äro nakna. — Näbben är af olika storlek och form, har

*) Dessa skrifter äro: 1) Kongl. Maj:ts förnyade nådiga jagtstadga; gifven Stockholms Slott den 21 Oktober 1864. Jemte ett *Bihang*, innefattande en vägledning dels för dem, som skola lemna intyg öfver dödandet af sådana skadedjur för hvilka staten utfäst belöning, dels för jägare och och åklagare af jagtöfverträdelser. — Stockholm 1865; 2:dra upplagan.

2) Duf- eller Hönshöken med alla dess kännetecken. Ett tillägg till "Jagtstadgan med Bihang" — Stockholm 1866. Åtföljes af en större plansch.

alltid vid basen en tydligt afskild vaxhud och synes till hela sin längd utanför fjäderklädnaden; trakten mellan ögonen och näbbroten i de flesta fall beväxt med åtliggande borst, som fördela sig åt olika håll; endast hos *bivråken* är äfven denna del af hufvudet beväxt med vanliga småfjädrar. Tarsen är sällan helt och hållet fjäderklädd, utan vanligen i spetsen och på bakre sidan (sålan) mer eller mindre naken. Tårna äro alltid helt och hållet nakna; den yttre framtån är vanligen längre än den inre och kan blott sällan, likasom hos ugglorna, vridas bakåt. Fjäderklädnaden är fast och elastisk, och såväl vingsom stjertpennorna ganska styfva. — Könen äro åtminstone så till vida olika, att honan nästan alltid är större än hannen, som dessutom ofta utmärker sig genom en något renare och vackrare färgdrägt. Ungarna äro, såsom vi längre fram skola visa, i sin första fjäderdrägt merändels ganska olika de gamla.

Dessa foglar jaga om dagen och kallas derföre äfven, till skilnad från de följande, dagroffoglar. De hafva en ganska vidsträckt utbredning och vistas dels i skogar och på fält, dels i sumpiga trakter eller vid sjöar och floder. Några bebo under fortplantningstiden endast den högre norden. De äro i allmänhet mycket roflystna, modiga och förslagna; men derjemte ganska försigtiga, varsamma och skygga, om de märka sig vara utsatta för någon fara.

I höga träd, klippor, torn eller murar bygga de sina bon, hvilka vanligen äro stora, platta och sammanförda af grenar, qvistar eller dylikt, och de begagna dem merändels flera år å rad. Äggen äro hos dessa foglar icke alldeles af en så rund form som hos ugglorna; vanligen derjemte af ett färre antal och till färgen olika hos olika arter, ofta mer eller mindre fläckiga.

De hökartade roffoglar, som tillhöra vår fauna, kunna hänföras till åtskilliga släkten, hvilka vi vilja indela och karaktarisera på följande sätt:

- A. Näbben temligen kort och undersätzig; öfverkäkens undre brädd på hvardera sidan straxt bakom den nedböjda näbbhakspetsen, således temligen långt

framom näsborrarna, försedd med en tandformig flik eller vinkel, som har ett motsvarande hak på underkäken; näsborrarna nästan runda och vanligen försedda med en liten upphöjd punkt i midten. Tarsernas framsida belagd med fjällika småplåtar.

1. Falkar (Falco LINN.).

B. Näbben mer eller mindre undersätzig, stundom långsträckt och mycket stark, men icke sällan temligen svag och hoptryckt; öfverkäkens undre brädd utan någon tandformig flik bakom den nedböjda näbbhaksspetsen, stundom försedd med en afrundad, bred utvidgning straxt framom näsborrarna; dessa seldnare mer eller mindre aflånga, utan någon upphöjd punkt i midten. Tarsernas framsida är belagd ån med plåtar, ån med fjåll.

a. Näbben kort och undersätzig; öfverkäkens undre brädd något framom näsborrarna mer eller mindre utbugtad till en bred flik, vid hvars bakre kant medelpunkten till näbbhakecirkeln är belågen. Stjerten rårker med $\frac{2}{3}$ af sin lårngd utanför de hoplagda vingarna och är i spetsen afrundad. Tarsernas framsida försedd med en rad af större tvårplåtar.

2. Hökar (Astur BECHST.).

b. Näbben mycket stark, långstråckt, råt, utom i spetsen, der den är kråkt till en långt nedlåpande hake; öfverkäkens undre brådd utan någon sårdeles märkbar utvidgning; näbbhakecirkeln's medelpunkt belågen på underkåken. Stjerten rårker med sin afrundade spets knappt utanför de hoplagda vingarna. Tarserna till hålfsten eller helt och hållet fjåderklådda. — Stora, starka, groflemmade foglar.

3. Landtårnar (Aquila BRISS.). Tarsen helt och hållet fjåderklådd. Uttån vid basen förmedelst en hudfåll förenad med mellantån.

4. **Hafsörnar** (*Haliaëtus* SAVIGNY). Tarsen blott till hälften fjäderklädd. Hudfallen mellan uttån och mellantån knappt märkbar.

c. Näbben svagare än hos de föregående och mindre undersätsig; öfverkäkens undre kant i de flesta fall utan någon märkbar flikformig utvidgning; näbbhakecirkelns medelpunkt är belägen utanför underkäken. Då stjerten är i spetsen afrundad räcker den vanligen föga utanför de hoplagda vingarna.

* Tarsens framsida beklädd af små kantiga fjäll.

5. **Fiskljusar** (*Pandion* SAVIGNY). Trakten mellan ögonen och näbbroten beväxt med borstlika fjädrar. Skänkel-fjädrarna mycket korta och tilltryckta. Klorna på undre sidan aftrindade.

6. **Bivråkar** (*Pernis* CUV.). Trakten mellan ögonen och näbbroten beväxt med vanliga småfjädrar. Skänkel-fjädrarna af vanlig längd. Klorna på undre sidan platta med något upphöjda sidokanter.

** Tarsernas framsida emot spetsen mer eller mindre naken och försedd med en rad af större plåtar; stundom helt och hållet fjäderklädd.

6. **Glador** (*Milvus* BRISS.). Tarserna undersätsiga, korta och till hälften fjäderklädda, deras nakna del framtill försedd med en rad af omkring 5 plåtar. Stjerten i spetsen djupt klufven.

7. **Vråkar** (*Buteo* CUV.). Tarserna undersätsiga; deras framsida helt och hållet fjäderklädd eller nedtill naken, i sednare fallet försedd med en rad af omkring 10 plåtar. Stjerten som i spetsen är afrundad, räcker föga utanför de hoplagda vingarna.

8. **Kärrhökar** (*Circus* SAVIGNY). Tarserna höga, temligen spensliga, till största delen nakna, framtill försedda med en rad af omkring 15—17 plåtar. Stjerten, som i spetsen är afrundad, räcker något utanför de hoplagda vingarna.

Falk-släktet (*Falco* LINN.).

Utom näbbens och näsborrarnas form samt tarsernas beklädnad, hvarom vi redan i den allmänna släktöfversigten ytt-
rat oss, äro för arterna till detta släkte de kännetecken, som
kunna hemtas från de långa, spetsiga vingarna ganska utmär-
kande. Vi hafva förut omnämnt, att underarmens ben hos
falkarna äro korta och att äfven armpennorna och deras täck-
fjädrar äro kortare än hos flertalet bland de öfriga roffoglarna.
Häri genom blifver hela vingen smalare och mera spetsig, hvar-
till äfven bidrager att den 2:dra och icke, såsom hos våra
öfriga dagroffoglar, den 3:dje eller 4:de handpennan är den
längsta.

Näbben är krumböjd och ganska stark samt vid ett flyg-
tigt påseende ej olik hökarnes. Betraktar man den närmare
skall man dock snart finna, att ganska väsendtliga olikheter
förefinnas. Sålunda är vaxhuden bred, ofvantill afkullrad och
på sidorna mera blottad, d. v. s. knappt dold af de framskjut-
tande borstfjädrarna; vid näsborrarna ej intryckt. Dessa sed-
nare äro till följd deraf sinsemellan mera åtskilda, och föröfrigt
till formen olika med andra roffoglars. De äro nemligen nä-
stan runda, obetäckta och hafva i midten en horn- eller brosk-
pelare, som visar sig såsom en liten upphöjd punkt eller knapp.
Näbbhaken, som har en mer eller mindre tydlig ryggkant, är
icke fullt så krumböjd, som hos hökarna, hvarföre medelpunk-
ten till näbbhaccirkeln kommer att ligga längre tillbaka, på
underkäksgrenen; i underbrädden å näbbhaken finnes alltid på
hvardera sidan straxt bakom den nedböjda spetsen en tand-
formig flik. Underkäken har på hvardera sidan bakom den
trubbiga spetsen en liten inskärning. Ögonen äro omgifna af
en naken kant. Vingarna äro långa och spetsiga; de yttre arm-
pennorna äro hos några arter kortare än handtäckfjädrarna,
hos andra längre; den 1:sta, eller både den 1:sta och 2:dra hand-
pennan, är uti infanet närmare spetsen inskuren, och den 2:dra
ensamt eller jemte den 3:dje uti ytterfanet urkantad. Stjerten,
som i spetsen är afrundad eller nästan jemn, räcker vanligen
något utanför de hoplagda vingarna; stundom icke så långt.

Tarserna fjäderklädda något nedom hället, deras nakna del beklädd af små kantiga fjäll, eller nedtill närmare tårna stundom af tvärställda plåtar. Tårna vanligen långa, med mycket utstående, vårtlika trampknölar; sällan, såsom hos tornfalken, kortare med mindre trampknölar; uttån vid basen förenad med mellantån medelst en hudfäll. Klorna hvassa, krökta och ganska starka.

Falkar finnas i de flesta delar af jorden och i trakter med de mest vexlande naturförhållanden. Några bebo höga fjellbygder, andra hafva sina förnämsta stambåll i skogarna, på fälten eller i bebyggda trakter, och en art, nemligen tornfalken, vistas gerna i höga kyrktorn eller i gamla förfallna byggnader, till och med inuti städerna.

De särskilda falkarterna hafva i allmänhet en mycket vidsträckt utbredning och förekomma sålunda öfver en stor del af jorden. De, som tillhöra vår fauna äro till största delen flyttföglar. Endast äldre individer af jagtfalken stanna kvar i den högre nordnorden hela året om.

Hos alla falkar är flygförmågan mycket starkt utbildad, och det finnes knappast någon fogel, som kan mäta sig med dem i afseende på flygtens snabbhet och uthållighet. De genomslå luften med en hvinande fart och då de störta sig ned från en anseelig höjd för att gripa ett byte, sker detta med en sådan hastighet, att man har svårt att urskilja dem, annat än såsom en mörk strimma i luften. Men de flyga dock icke alla på samma sätt, utan hvarje art har deremot uti sin flygt någonting egendomligt, hvarigenom den utmärker sig från andra. Det är dock endast fogelkännaren förbehållet att märka dessa olikheter; att med ord söka att beskrifva dem skulle vara ett mer eller mindre fåfängt försök. Man ser dem än med hastigt rörda, än med sväfvande vingar flytta sig framåt i luften, och stundom hålla de sig stilla på ett och samma ställe, flaxande med vingarna, under det att de speja efter byte, eller medan de afpassa ett gynnsamt tillfälle att gripa ett dylikt, som redan kommit i deras åsyn. Stundom, och isynnerhet vid fortplantningstidens inträde, stiga de högt i luften och sväfva derstädes omkring af och an i vida kretsar. Detta är vanligen

ett slags lek, som hannarna företaga till honornas förlustelse. På marken röra de sig otympligt och hafva en hoppande gång. Vanligen måste de taga vingarna till hjälp för att derstädes komma någorlunda fort undan.

Däggdjur, men förnämligast foglar, utgöra falkarnas hufvudsakligaste föda. De mindre arterna lifnära sig dock äfven till väsendtlig del af insekter. I de flesta fall fånga de sitt byte i luften, och vissa ibland dem äro t. o. m. nästan alldeles urståndsatta att kunna tilllegna sig detsamma på marken. I det fria tillståndet förtära de nästan aldrig andra djur än de sjelfva dödat, och i fångenskapen är det endast hungern, som drifver dem dertill. Sällan uppäta de på stället hvad de lyckats öfverkomma, utan begifva sig vanligen bort dermed till någon sten eller annan passande, upphöjd plats, der de i frid och ro kunna anställa sin måltid.

Morgnar och eftermiddagar äro de tider af dagen, då falkarna företrädesvis anställa sina jagter. Vid middagen sitta de vanligen helt sysslösa och i ett slags halfslummer på något upphöjdt, fredligt ställe, för att smälta de födoämnen, hvarmed de fyllt kräfvan. Understundom ser man de mindre arterna ute på fångst en god stund sedan solen gått ned om sommaraftnarna.

Om sommaren lefva falkarna parvis inom det område, som de utvalt till sitt jagtrevier, och tåla då icke att något annat falkpar eller några andra roffoglar derstädes bosätta sig. Men under flyttningen får man deremot rätt ofta se dem tillsammans både med individer af sin art och med andra roffoglar. Vissa arter slå sig till och med under den tiden tillsammans i stora skaror, hvilka sedermera, såsom det synes, icke på länge upplösas.

Sina bon hafva falkarna dels bland höga, otillgängliga klippor, dels i skogen i höga träd, dels i torn eller gamla förfallna byggnader. Ofta taga de andra foglars, t. ex. korpars och kråkors, bon i besittning, och i allmänhet göra de sig icke särdeles mycket besvär vid sina bons tillrustning. De lägga i de flesta fall 3—7 ägg, hvilka äro rundaktiga, temligen tjockskaliga och till grundfärgen rödbruna samt tecknade med mör-

kare rödbruna punkter och fläckar. Endast honan rufvar. Under liggtiden tillföres hon föda af hannen, som äfven bidrager vid ungarnes uppfödande.

De större arterna äro mycket skadliga i skog och mark. emedan de döda en mängd andra foglar, som vi hålla för nyttiga. Några af de mindre arterna måste vi dock betrakta såsom öfvervägande nyttiga, emedan de till väsendtlig del lifnära sig af en mängd små skadliga gnagare och insekter.

Falkarna kunna indelas i 2:ne grupper, nemligen:

1:sta Gruppen: **Långtåiga** eller **Ädelfalkar** (*Falco*).

Tarna mycket långa, med stora, utstående, vårtformiga trampknölar.

Hithörande falkar lefva till hufvudsaklig del af andra foglar, som de mest fånga i flykten, i det att de störta sig på dem i sned riktning ofvanifrån. De mindre arterna förtära äfven insekter. De äro mycket snabbflugna och tillika ganska läraktiga, hvarföre de fordom inöfvades till jagt. Åtminstone de större arterna äro öfvervägande skadliga.

A. *Handtäckfjädrarna längre än de närmast belägna, d. v. s. de yttre armpennorna. Blott den andra handpennan emot spetsen i utfanet inskuren. På hvardera sidan om näbbroten en nedlöpande svart fläck.*

1. **Pilgrimsfalken** (*Falco peregrinus* GMEL.). De äldre: *ofvan svart- eller askgråa och mörkfläckiga, under hvitaktiga, med svartfläckigt underlif och rent hvit strupe*; de yngre: *ofvan svartbruna med gulbruna fjäderkanter, under gulbrunaktigt hvita med breda, talrika, svartaktiga längdfläckar*. — Längd från 16 till omkr. 21 tum. — *Falco communis* SUNDEV.

Namn: Vaulig Jagtfalk (SUNDEV.). Se noten å sid. 457.

Gammal hanne. Hufvudet och halsen ofvan svartaktiga, med något gråblå anstrykning och mer eller mindre tydliga svarta spolestreck; hjessan stundom något hvitfläckig. Ryggen,

skuldrorna och vingarnes täckfjädrar vackert gråa, dragande at askblatt, med talrika svartaktiga tvärfläckar och svarta

Fig. 82.

Pilgrimsfalken.

spolstreck; öfvergumpen något ljusare än ryggen och tecknad med svartaktiga tvärband. Från hvardera ögat nedgår bredvid munviken en bred, rent svart fläck. Strupen och undre delen af kinderna hvita ofläckade. Bröstat hvitt med en svag, rödaktig anstrykning och små, mörka långsgående streck upp till. Den öfriga delen af underlifvet hvitaktig med svartbruna fläckar och tvärband. Skänkefjädrarna hvitaktiga med mörka tvärband. Vingpennorna svartaktiga med gulhvita tvärfläckar på infanet. Stjerten af ryggens färg, med mörka tvärband och

gråhvit spetskant. Ögonkanten, vaxhuden och fötterna gula. Näbben svartblå. Iris brun.

Fig. 83.

Hufvud af Pilgrimsfalken (naturlig storlek).

Gammal hona. Vanligen betydligt större än hannen. Eljest till färgteckningen lik honom, men saknar helt och hållet den rödaktiga anstrykningen eller har densamma på undre kroppssidan mindre tydlig *). De mörka fläckarna på ryggen och underlifvet större.

Ungarna. Ofvan svartbruna med ljusare, gulbruna fjäderkanter, hvilka äro bredare och ännu ljusare på pannan och i nacken. Härigenom synes den förra vara vitaktig och den seduare tecknad med större bleka fläckar. Den nedlöpande fläcken på hvardera sidan om munviken svartbrun och merändels tecknad med bleka småfläckar och strimmor. Undre kroppsdelarna brunaktigt hvita med talrika, breda, längsgående, svartaktiga fläckar; strupen vanligen rödhvit eller tecknad med mörka, fina streck.

Bland alla hittills kända foglar har denna falk utan tvivel den vidsträcktaste utbredningen. Han ströfvar omkring nära nog i alla verlsdelar och gör således skäl för det namn,

*) Hos yngre hannar är äfven denna anstrykning mindre tydlig.

man tilldelat honom. Såsom häckfögel bebor han bergstrakterna i hela Europa och norra Asien, hvarifrån han om höstarna reguliert flyttar, för att tillbringa vintern i sydligare klimater. Under denna sednare årstid har han blifvit anträffad långt in i Afrika samt dessutom uti Indien, på Japan, Nya Holland o. s. v. Äfven i Amerika finnes en falk, hvilken, såväl i afseende på lefnadssättet som utseendet, är så föga afvikande från vår pilgrimsfalk, att man rättast torde böra anse honom för att vara en och samma art.

Hos oss förekommer pilgrimsfalken på spridda ställen öfver hela landet, från Skåne till långt inom polcirkeln. Han väljer helst sin vistelseort i stora, bergiga skogar, men äfven gerna bland höga, stela klippor i skärgårdarna vid våra kuster eller inuti landet, synnerligen vid stränderna af sjöar och vattendrag. Han finnes ingenstädes till något större antal, utan är snarare att räkna bland våra mindre vanligt förekommande foglar; men i en bergs- eller skogstrakt, hvarest han en gång utvalt sin häckningsplats, träffas han sedermera i årtal under fortplantningstiden. I södra och mellersta provinserna finnas flera höga berg, i hvilkas mest otillgängliga delar han årligen bygger sitt bo och utkläcker sina ungar.

Pilgrimsfalken är en stark, vild och roflysten fögel, hvilket äfven hans kraftiga kroppsbyggnad och eldiga, blixtrande ögon

Fig. 84.

Fot af Pilgrimsfalken (naturlig storlek).

antyda. Hans flygt är ytterst snabb och sker vanligen med hastigt rörda, sällan sväfvande vingar. Oftast ser man honom flyga lågt öfver marken; men han svingar sig äfven någon gång högt upp i luften, hvilket isynnerhet är förhållandet om våren eller vid fortplantningstidens inträde.

Till skaplynnnet är han djerf, modig och tilltagsen, men derjemte i allmänhet taget mycket försigtig och varsam. För menniskan, som nära nog är hans enda fruktade fiende, är han mycket skygg och derföre alltid svår att komma inom skott-hall. I trakter, hvarest han oftare blifvit utsatt för förföljelse, tager han sig isynnerhet väl till vara, och det berättas att han derstädes till nattherberge af försigtighet helst utväljer den täta barrskogen, eller, om någon sådan icke finnes i närheten, att han nattetid blifver sittande på någon sten eller i något enstaka träd på öppna fältet, hvarifrån han med noggrannhet kan iakttaga hvad som tilldrager sig omkring honom. Om dagarna sätter han sig sällan i träden, utan hvilat vanligen på någon sten eller klippafsats. Då han sitter kännes han lätt igen, äfven på afstånd, på den hvita strupen och de svarta, nedlöpande fläckarna på sidorna om näbbroten, och då han flyger kan man lätt på storleken skilja honom från de mindre falkarna, samt på de långa, smala vingarna, den smala stjerten och den väl proportionerade, smidiga kroppsbyggnaden från andra foglar. Hans läte är starkt och höres ganska långt. Det kan uttryckas med *kgiak*, *kgiak* eller *kojak*, *kojak*.

Pilgrimsfalken är mycket roflysten och, hvarhelst han vistas, en skräck för såväl de större som de mindre foglarna; således för den unga tjädertuppen likaväl som för lärkan. Alla foglar, som han angriper, känna honom äfven ganska väl och söka, då de blifva honom varse, att så fort som möjligt rädda sig undan hans klor.

Efter alla iakttagelser man gjort, såväl hos oss som i andra länder, vill det synas som att denna falk endast skulle lifnära sig af foglar. Bland dufvor och rapphöns anställer han stundom stor förödelse, änderna förföljer han med en förvånande ihärdighet och till och med sjelfva kråkan, som eljest är så djerf och oförsynt emot roffoglarna, har i honom

en svår fiende, ja det inträffar icke så sällan att hon i långa tider utgör hans snart sagdt enda eller förnämsta jagtbyte.

Högst sällan griper han foglar, som sitta på marken; ofta deremot sådana, som tagit sin tillflykt i träden eller som simma på vattnet. Under sina jagter efter rapphöns, skogshöns eller andra foglar, hvilka, som man säger, trycka på marken, flyger han oupphörligt i kretsar öfver det ställe, hvarest foglarna ligga, och tvingar dem derigenom att slutligen taga till flykten, då han genast är färdig att göra ett byte. Hos dufvor injagar han stundom sådan skräck, att de till och med störta sig hufvudstupa i vatten. Änderna förföljer han så länge, tills de blifva aildeles utmattade och icke vidare förnä att dyka. Med ett ord: den mest snabbt flygande fogel förmar knappast att rädda sig undan för honom, hvartill dock den stora förskräckelsen, som hans närvaro injagar, i väsendtlig mån äfven torde bidraga. Han flyger då han angriper och förföljer sitt byte, med en sådan utomordentlig snabbhet, att man knappast är i stånd att med ögat följa alla hans rörelser. Man hör blott ett susande ljud och ser ett föremål nedstörta från luften, utan att man ens är i stånd att i detsamma igenkänna den roflystne falken. Men denna hetta och öfverilning i angreppet bringar honom ofta sjelf i fara, i det att han icke alltid kan stäffa sin hejdlösa framfart, utan stundom stöter emot trädgrenar och hvarjehanda andra föremål, så att han derigenom skadar sig till lif och lemmar. PALLAS har dessutom observerat, att pilgrimsfalken understundom, då han med en ilande fart slagit ned på änder, som hvilat på vattenytan, nedstörtat djupt i vattnet och omkommit. Om han på samma sätt skulle angripa äfven på marken sittande foglar skulle dylika olyckor helt säkert ganska ofta inträffa; derföre bjuder honom också instinkten, såsom vi redan antydtt, att sorgfälligt taga sig tillvara derför.

Högst sällan slår han fel på sitt byte, utan fångar deremot vanligen detsamma med sådan lätthet och ledighet, att hans jagt snarare får utseendet af en munter lek, än en ansträngning. Det gripna bytet dödar han merändels i luften, såvida det icke är en stor, tung fogel, såsom t. ex. en tjäder

eller större simfogel, ty i sådant fall förmår han icke att flyga långt med densamma, utan nedslår snart på marken för att göra slut på dess lif och begynna sin måltid. Mindre foglar förtär han helt och hållet; men af de större bortplockar han deremot de största fjädrarna och lemnar dessutom äfven oftast innanmätet orördt.

Helst tillrustar han sitt bo bland stela klippor, dit andra djur hafva svårt att uppstiga och oroa honom. Blott i nödfall synes han häcka i höga träd, och då detta inträffar är det vanligt, att han inkräktar något derstädes befinligt korp- eller kråknäste. Vid slutet af Maj eller i början af Juni — kanske sednare i de norra delarna af landet — finner man hans ägg, som äro 2 à 3 eller högst 4, rundaktiga och till färgen bleka, gulröda med bruna fläckar. Honan rufvar ensam. Ungarna matas till en början med halfsmälta födoämnen ur kräfvan, sedermera med köttet af hvarjehanda slags foglar, som föräldrarna i riklig mängd föra till dem. Så snart de lemnat boet inöfvas de småningom att sjelfva förskaffa sig sitt uppehälle.

Öfverallt, der pilgrimsfalken förekommer, anställer han stor förödelse bland det befvädrade vildbrådet och är följaktligen att anse såsom en för jagtbanan mycket skadlig roffogel. Vi måste derföre anse såsom en verklig lycka, att han ingenstädes är allmän här i landet; ty i motsatt fall skulle helt säkert de nyttiga foglarna inom kort blifva af honom alldeles utrotade. Man har dessutom rörande pilgrimsfalken gjort den iakttagelsen, att han icke allenast för sitt eget behof dödar en mängd foglar, utan att han äfven, märkvärdigt nog, i likhet med de öfriga ädelfalkarna, drager försorg för åtskilliga andra köttätande foglars uppehälle. Man har nemligen funnit, att dessa falkar, om de, efter att hafva fångat ett byte, blifva oroade eller på minsta sätt förföljda af andra foglar eller djur, genast släppa och öfvergifva bytet till pris åt förföljaren. Detta tyckes äfven åtskilliga andra roffoglar hafva sig väl bekant. De sitta derföre helt stilla och overksamman på någon sten eller annan upphöjd plats i närheten, för att noga gifva akt på, när falken fångat ett rof, och, sedan detta skett, skynda fram i ilande fart i afsigt att beröfva honom detsamma.

Den eljest så modiga och tilltagsna falken låter, da han blifver varse dessa foglar, sitt byte falla till marken eller lemnar det på den plats, der han ämnat att uppäta det, svingar sig der-
 efter upp i höjden och ilar bort på ny fångst under utstötan-
 de af sitt vanliga läte: *kja, kojak*. BREHM omtalar, att han
 sett pilgrimsfalken inom en kort stund fånga 3 änder, hvilka på
 dylikt sätt blefvo honom frånräfvade af andra roffoglar. Först
 den fjerde anden fick han behålla för egen räkning.

Pilgrimsfalken var i fordnä tider allmänt begagnad såsom
 jagtfogel, hvartill han visade sig särdeles lämplig för sitt mod
 och sin läraktighet. Men han stod dock icke i så högt an-
 seende, som den stora jagtfalken *).

2. Lärkfalken (*Falco Subbuteo* LINN.) *Ofvan svartgrå
 eller brunaktig med svart spolestreck; undre kroppsdelarna hvit-
 gula med svartaktiga längdfläckar; strupens och halsens sidor
 hvita; skänkel fjädrarna och undergumpen mer eller mindre
 starkt brunröda; stjerten räcker icke till de hoplagda vingarnes
 spets. — Längd omkring 12 à 13 tum.*

Gammal hanne. Hufvudet ofvan och på sidorna samt
 halsryggen svartaktiga. Pannan, ett band öfver hvardera ögat,
 strupen, hufvudets sidor och halsen hvita, ofläckade. Under
 hvardera ögat en svart teckning, som baktill, äfvensom fram-
 till bredvid munvikarna, nedlöper, bildande en aflång fläck.
 Ryggen, skuldrorna och vingtäckfjädrarna svartgråa eller mörkt
 askblåa. Undre kroppsdelarna hvitaktiga eller vanligen hvit-
 gula, med på bröstet först små, men längre nedåt magen större,
 svartaktiga längdfläckar. Skänkel fjädrarna starkt rödbruna, med
 några små, mörka längdfläckar. Undre stjerttäckarna ljusare
 rostfärgade, ofläckade. Vingarna grasvarta; handpennorna med
 ljusa spetskanter; föröfrigt hafva vingpennorna rostgula tvär-

*) I Tyskland kallades han *Schlechtfalk*, "weil die Falkeniere ihn weniger schätzen als den isländischen Falken." (Se WINCKELL'S *Handbuch für Jäger*). Prof. SUNDEWALL gifver deremot åt samma benämning en annan tydning, neml. "*vanlig falk*" och bibehåller för honom dels på grund derutaf, dels derföre att han finnes i alla verldsdelar och länder, det latinska namnet *Falco communis*. Han har dock, enligt samma utmärkte forskare ända sedan 1200-talet blifvit kallad *peregrinus*, och detta för honom passande namn hafva vi icke velat förkasta, isynnerhet som han af de aldre flesta författare så benämnes.

fläckar på infanet. Stjerten synes ofvan, då den är hoplagd, vara af ryggens färg, utan några teckningar; men visar sig på undre sidan ljusare med tydliga tvärfäckar på pennornas infan; de 2 mellersta pennorna hafva inga tvärband. Näbbhuden, ögonkanten och fötterna gula. Iris mörkbrun.

Honan är åtminstone en tum längre än hannen, ofvan mera brun, med ljusa fläckar i nacken; skänkelfjädrarna och undergumpens fjädrar blekare.

Ungfoglarna äro ofvan ännu mera bruna än honan, med rostgulaktiga fjäderkanter; de undre kroppsdelarna mera fläckiga; ving- och stjertpennorna med hvitaktiga spetskanter.

Lärkfalken bebor nära nog hela Europa samt en stor del af Asien. Hos oss förekommer han om sommaren temligen allmänt i de södra och mellersta provinserna, men blifver mot Norden mer och mer sällsynt^{*)}). I Finland, Norge och Danmark hör han äfven till de mera allmänt förekommande falkarna. Om hösten i September, Oktober eller ännu sednare, begifver han sig bort, åtföljande de skaror af sparfvar, finkar och andra småfoglar, hvilka då äro stadda på flyttning, för att öfvervintra i sydligare länder. Endast högst sällan har man funnit att en eller annan individ qvarstannat här i landet öfver vintern. Under vintermånaderna har han deremot blifvit funnen uti Indien och i steppländerna omkring Ural, mera sällan i norra Afrika. Till sina häckningsplatser här i landet återkommer han vanligen i slutet af April eller i början af Maj.

Han har mest sitt tillhåll i skogar eller lundar, som gränsa intill ängar, beteshagar, odlade fält och andra öppna platser. Inuti stora, bergiga barrskogstrakter träffar man honom deremot sällan eller aldrig, utan han vistas mera i skogsbryn, i gamla löfskogar äfvensom i enstaka lundar på slättbygden.

I likhet med den föregående är äfven lärkfalken en liflig och tilltagsen fogel, men derjemte både skygg och försigtig. I flygskicklighet kan han fullt ut mäta sig med de öfriga falkarna, om han icke t. o. m. öfverträffar dem. I träden sätter han sig ofta, men kommer deremot sällan ned på marken,

^{*)} I Ångermanland har han flera gånger blifvit anträffad.

annat än da han fangat en fogel, som han derstädes plägar förtära.

Han låter ofta höra ett gällt läte, som kan uttryckas med: *gäth, gäth, gäth . . .* eller *gick, gick, gick . . .*

De båda könen lefva sinsemellan i ganska godt förhållande, och man träffar dem tillsammans icke allenast under fortplantningstiden, utan äfven under höstflyttningen. De jaga äfven ofta tillsammans, ehuru de då icke sällan komma i strid om bytet. Mången gang har det till och med inträffat att, da den ena af dem sökt franröfva den andra en nyss fångad fogel, denna sistnämnde under stridens hetta kommit lös och räddat sig undan falkarnes vidare förföljelse.

Lärkfalken är ganska roflysten och till följd deraf en skräck för de mindre foglarna, synnerligen för de ibland dem, som hafva sina ständiga tillhåll på fälten eller som hemta sin hufvudsakligaste föda derstädes. Man har funnit, att lärkor, finkar och sparfvar mest äro utsatta för hans förföljelser; men man har äfven dessutom anledning att beskylla honom för andra tillgrepp, hvarigenom han blifver förhatlig för jägaren. Ungar af rapphöns, vaktlar, beckasiner med flera andra dylika, matnyttiga foglar, torde icke så sällan blifva hans byte. Vanligen griper han sitt rof i flykten, högst sällan på marken. Mindre gnagare, såsom t. ex. rattor och sorkar, torde derföre sällan falla i hans klor. Äfven insekter fångar han ganska ofta i flykten. Man har flera gånger funnit hans kräfva alldeles uppfylld af gräshoppor, sländor, ollonborrar, flygmyror*) o. s. v.

Författaren har ofta sett honom om sommaraftnarna, t. o. m. efter solnedgången, hålla en ifrig jagt efter flygande insekter. Genom sin utomordentliga flygskicklighet är han äfven i stånd att i flykten gripa sjelfva svalan**), som i honom har sin ende fiende; ty de större falkarna försmå ett så ringa byte och de öfriga roffoglarna ega icke förmåga att tillegna

*) Så benämnas de bevingade hannarna och honorna ibland myrorna. De könlösa eller s. k. arbetsmyrorna sakna vingar. De förra svärma omkring i skogarna under fortplantningstiden.

**) Det är dock egentligen endast hussvalan, som han jagar; ladusvalan lär han ej förmå gripa i flykten. Att han äfven skulle kunna gripa tornsvalan i flykten, som någon författare uppgifver, betvifla vi högeligen.

sig detsamma. Man är derföre ofta i tillfälle att bemärka, huru svalorna, hvilka eljest, såsom vi förut omtalat, med sådan djerfhet förfölja roffoglarna, förskräckta skynda sig undan, då lärkfalken visar sig. Stundom blifva de så öfvervåldigade af skrämsel vid åsynen af denna falk, att de störta sig likasom döda till marken, hvarifrån man kan upptaga dem med handen, utan att de ens bjuda till att flyga sin kos. Detta omtalas af NAUMANN och flera andra utmärkta forskare. Nästan på enahanda sätt förhålla sig äfven lärkorna, då de förföljas af denna falk. De kasta sig antingen till marken, hvarest de gömma sig undan bland gräs och buskar, eller också begifva de sig så högt upp i luften, att de hafva falken under sig, i hvilket sednare fall de vanligen undgå honom, emedan han, likasom alla andra falkar, i de flesta fall, fångar sitt byte genom att ofvanifrån störta sig på detsamma. Stundom händer det att de skrämde och förföljda lärkorne taga sin tillflykt och söka sin räddning hos människan eller den betande boskapen.

Sitt bo bygger lärkfalken vanligen i kronan af höga träd, eller också inkräktar han något gammalt kråknäste eller annat passande fogelbo. Sällan torde han häcka i bergsskrefvor. Äggen äro 3—5, rundaktiga, till färgen hvitgråa, ofta något i grönt dragande, samt tecknade med bleka och rödbruna fläckar, hvilka stå tätt omkring den tjockare ändan.

I det hela taget torde lärkfalken böra anses såsom en mera skadlig än nyttig fogel, ehuru man kanske i allmänhet bedömt honom alltför strängt. Han dödar visserligen ärligen icke endast en stor mängd sådana små foglar — lärkor, finkar och sparfvar — som vi hålla för att vara öfvervägande nyttiga, utan äfven åtskilliga andra, hvilka för jagten kunna vara af någon betydenhet. Men hvad detta sednare angår, vill det dock synas som man oftare anklagat honom för dylika tillgrepp, än han i verkligheten förtjent det; ty om man än under jagter efter rapphöns, beckasiner o. s. v. ofta bemärkt att han infunnit sig, så torde han likväl icke alltid haft för afsigt att tillgripa nämnde jagtfoglar, utan snarare de småfoglar, som hunden eller jägaren stött upp. Författaren har åtminstone ingen bestämd uppgift på, att lärkfalken någonsin gripit en så

stor fogel, som en fullvuxen rapphöna. Ungarna till dessa foglar griper han dock, när de först börjat använda sina vingar.

I fångenskap blifver lärkfalken mycket tam och, såsom sådan, en bland de angenämaste foglar, man kan ega. Pastor BREHM säger också på ett ställe i sina skrifter, att han aldrig haft någon fogel, hvilken gjort honom så mycken glädje, som hans tama lärkfalk.

Fordom användes lärkfalken till jagt och stod till och med i högt anseende såsom särdeles passande för smafogel-jagten, ja, "man ansåg honom uttryckligen skapad och satt i verlden, för att biträda människan vid lärkjagten"*).

B. *Handtäckjäderna kortare än de yttre armpennorna. Den 2:dra och 3:dje handpennan emot spetsen i utfanet inskurna.*

3. **Jagtfalken** (*Falco Gyrfalco* LINN.). *Mycket stor; of-ran svartgrå eller gråbrun med bleka fläckar och fjäderkanter; inunder vit med talrika svarta fläckar; vid munviken en liten eller otydlig svart fläck; stjerten med talrika (omkr. 12) tvär-band. — Längd 24—28 tum.*

Namn: Islandsfalk, Grönlandsfalk, Blåfot, Gerfalk, Hvitfalk; Lappl. Riefsakfalle.

1. Likasom flera andra af de djurarter, hvilka i den högre norden hafva en större utbredning, är äfven denna falk, under olika åldrar och genom inverkan af olika klimatiska inflytelser, underkastad en mängd färgförändringar, som gifvit anledning till att han af åtskilliga ornithologer blifvit beskrifven under flera olika specifika namn. Prof. NILSSON har dock i sista upplagen af Skand. Fauna, genom att anföra en mängd öfvergångar från den ena färg-varieteteten till den andra, tydligen visat, att dessa förmenta arter, som blifvit uppställda utan någon egentlig vetenskaplig grund, i själva verket endast utgöra olika former af en och samma art. Men, det oaktadt, visar det sig likväl ännu, till och med i vissa af de sednast utkomna ornithologiska arbetena, att man icke kun-

*) Denna uppgift hafva vi hemtat ur Dr. ANDERSENS förträffliga afhandling om falkjagten, som finnes införd i Jägarförb. Nya Tidskr. Åunorlunda säger Prof. SUNDEVALL (Sv. Fogl. sid. 215). Enligt hans påstående skulle nemligen denna falk föga duga såsom jagtfogel och för den skull blott undantagsvis dertill blifvit begagnad. Se vidare härom vid Dvärgfalken.

nat frigöra sig från den gamla åsigten, utan envist bibehåller och beskriver såsom sjelfständiga arter de olika lokalracerna af jagtfalken.

Fig. 85.

Jagtfalken (den skandinaviska).

särskilda färgvarieteterna. Men hvad nu emellertid detta sednare beträffar, så torde dock våra museer vara bättre lottade än de flesta i andra länder, och det har derföre också, såsom vi tro, lyckats våra vetenskapsmän att bringa denna fråga till ett afgörande slut. Numera torde derföre ingen svensk ornitholog vidare vilja påstå, att de olika racerna af jagtfalken äro mera skilda än t. ex. våra lo-racer eller har-racer, hvilka, såsom vi i första delen af detta arbete omnämnt, äfven af enahanda skäl blifvit hänfödda till olika arter af sina släkten.

Man skiljer emellan följande olika racer af denna falkart:

1). *Skandinaviska Jagtfalken* (F. norvegicus SCHLEGEL). Denna race är den minsta och till färgteckningen mörkaste af alla

Orsaken härtill torde vara att söka dels deruti, att endast högst få ornithologer, om ens någon, varit i tillfälle att nog fullständigt studera dessa foglar i de olika länder, der de hafva sina egentliga stamhåll, och således icke heller varit i tillfälle att afgöra om någonting annat, än olikheter i färgteckningen, skulle kunna ligga till grund för de särskilda benämningar, hvilka falkonerarne fordom tilldelade dem; dels möjligen också deruti, att man i de zoologiska museerna vanligen endast haft tillgång till ett jämförelsevis ringa antal exemplar af de

Äldre: ofvan helt och hållet svartgrå, med på ryggen och vingarna små rundaktiga, ljusgråa fläckar, hvilka på hvarje fjäder bilda 2 eller flera afbrutna tvärband; inunder hvit med svarta fläckar, hvilka på strupen blott bilda små streck, men på kroppssidorna äro breda och tvärställda; stjerten med omkring 13 svartaktiga och lika många askgråa tvärband; näbben blåaktig med svart spets; fötterna grönaktiga. — *Yngre*: ofvan helt och hållet mörkt gråbrun med smala, bleka fjäderkanter och högst otydliga, ljusa fläckar; inunder smutsigt hvit med breda, tätstående, svartaktiga fläckar, hvilka dock öfverst på strupen antingen saknas eller blott bilda smala streck; stjertens tvärband afbrutna, bildande parvis ställda, brungula fläckar.

Denna race synes endast förekomma i Sveriges och Norges fjelltrakter.

2). *Hvita eller Grönländska Jagtfalken* (*F. candicans* GMEL.). Denna race är större än de öfriga. *Äldre*: hvit med ett större eller mindre antal svarta fläckar på ryggen och vingarna; näbben gul; fötterna merändels af en blekt blåaktig färg. — *Yngre*: lik föregående, men hufvudet är hvitt med svartaktiga längdfläckar; ryggen med hvitaktiga småfläckar och fjäderkanter; näbben och fötterna blåaktiga.

Finnas hufvudsakligen i norra delen af Grönland, i Nordamerika och i östra delarna af Siberien, på Kamtschatka o. s. v.

3). *Isländska Jagtfalken* (*F. islandicus* SCHLEGEL). Obetydligt mindre än den föregående. *Äldre*: hufvudet hvitt med svarta streck eller fläckar; ryggen och vingarna svartgråa med hvita tvärfläckar och fjäderkanter; inunder hvit med svarta fläckar; näbben blåaktig. — *Yngre*: något större än yngre individer af skandinaviska Jagtfalken, men eljest till färgteckningen lik dem.

Allmän på Island.

4). *Sydgrönländska Jagtfalken* (*F. groenlandicus* SCHLEGEL). Obetydligt mindre än de båda föregående. Till färgteckningen nästan alldeles lik den näst föregående.

Förekommer i södra delen af Grönland.

Alla dessa racer anse vi, i likhet med NILSSON, SUNDEVALL m. fl., blott tillhöra en och samma art, och uppföra dem under det gemensamma allmänt antagna namnet *F. Gyrfalcon* LINN.

Jagtfalken bebor sålunda alla länder, som ligga inom och i granskapet af norra polcirkeln, såsom Skandinavien, Ryssland, Siberien, Amerika, Island och Grönland. På norra kusten af Spetsbergen sågs han äfven, enligt MALMGREN, under 1861 års expedition, men har hvarken förr eller sednare blifvit sedd derstädes.

Hos oss är jagtfalken just icke sällsynt i Lapplands öfre fjelltrakter, hvarest en stor del stannar qvar hela året om. Manga, troligen mest de yngre, flytta dock under vintrarna söderut och visa sig under dessa vandringar, ehuru sällan, i mellersta och södra Sverige, Danmark, Tyskland, Holland. England med flera länder.

Jagtfalken har sitt förnämsta tillhåll bland höga, stela, otillgängliga klippor, helst i närheten af hafvet, de större sjöarne och vattendragen; men äfven, ehuru mera sällan, i vilda, bergiga skogstrakter inuti landet. Dock synes han icke under hvilka förhållanden som helst kunna betraktas såsom någon egentlig skogsfogel. Han trivdes bäst i de kalla polartrakterna, der skogsvegetationen alldeles eller i det närmaste upphört. Särdeles lämpliga tillhåll för honom äro de så kallade fogelbergen vid hafskusten i den högre norden, hvarest årligen otaliga skaror sjöfogel häcka. Der söker man honom sällan eller aldrig förgäfvdes, åtminstone icke under häckningstiden.

I afseende på lefnadssättet och skaplynnnet har han mycken öfverensstämmelse med pilgrimsfalken. Likasom denne bebör han i årtal under sommaren sådana klippor, der han finner sig skyddad och i hvilkas närhet han har rik tillgång på passande näringsmedel.

Jagtfalken är i hög grad rofgirig, djerf och tilltagsen. Om sommaren lefver han mest af sjöfogel, om vintern företrädesvis af ripor; men han tillgriper äfven harar och lärar dessutom, då han vistas i skogiga trakter och då annan föda endast sparsamt finnes att tillgå, till väsendtlig del lifnära sig af ekorrar. — Dr. BREHM, som under några dagar vistades vid ett fogelberg i nordvestra delen af Finmarken och derstädes var i tillfälle att iakttaga jagtfalkens lefnadsvanor, berättar om honom, att han blott under en kort stund på dagen var sysselsatt med att jaga. Han utflög nemligen regelmessigt kl. 10 f. m. och kl. 4 eft. m. för att gripa ett rof, och det dröjde icke länge förrän han lyckades deri. Han kretsade några slag omkring berget och stötte dervid snart på en svärm grisslor, alkor eller lunnefoglar, grep en af dem och flög genast bort dermed. Aldrig slog han fel på sitt utkorade byte. HOLBOELL ömtalar,

att han sett en jagtfalk gripa tvenne stycken mäsar på en gång, en i hvardera klon, och FABER fann vid ett jagtfalkbo, till hvilket han upplättrade, en stor mängd dödade grisslor, alkor, lunnefoglar och mäsar. Men utom dessa foglar anfaller han äfven dufvor, hvilka han dock icke alltid lyckas gripa i flykten, emedan de, synnerligen de gamla, äro särdeles var-samma och besitta en stor flygskicklighet.

Om vintern begifva sig de falkar, som bo vid kusten, inåt landet, hvarest de, såsom nämnt är, hufvudsakligen anställa jagt efter ripor. Dessa foglar hafva också i jagtfalkarna sina farligaste fiender och de frukta dem äfven så mycket, att de till och med gräfvat sig ned djupt i snön, då de blifva dem varse, samt våga sedermera icke på länge lemna dessa göm-ställen.

Men det är icke alltid förhållandet att jagtfalken genom en öppen jagt söker att gripa sitt rof. Mången gång sitter han äfven likasom på lur, för att afpassa ett gynsam tillfälle att kunna helt plötsligt öfverrumpla detsamma.

Sitt bo har jagtfalken på någon afsatts i de otillgängliga klippor, der han vistas. Det är sammansatt af ris och qvistar samt föröfrigt stort och flackt. Ofta plägar han inkräkta ett korp- eller kråkbo. — Hos oss begynner han sin fortplantning redan i April, så att man i Juni finner hans nära fullvuxna ungar. Äggen äro något olika till färgteckningen; vanligen blekgula och tecknade med bruna fläckar, streck och punkter.

Att jagtfalken är en särdeles skadlig fogel, finner man lätt af hans födoämnen.

1. **Tartariska Jagtfalken** (*Falco Sacer* GMEL.). *Ofrån mörkt gråbrun med smala, gråbruna fjäderkanter, men nästan utan fläckar; vid munvikarna en tydlig, men smal, svart fläck; pannan och ett band öfver hvardera ögat hvitaktiga; stjertens mellersta pennor nästan enfärgade, brungråa eller blott med några få brungula fläckar; näbben och fötterna blåaktiga.* — Längd 22—25 tum. — *Falco lunarius* NILSS.

Af denna falk, som egentligen har sitt hemland i sydöstra Europa, stora Tartariet, Arabien och Nubien, har blott ett enda exemplar blifvit tillvarataget hos oss. Det blef i början af detta århundrade genom en snöstorm kastadt emot Lunds domkyrka så våldsamt, att det nedföll till marken, hvarifrån det blef upptaget

och öfverlemnadt till Prof. FALLÉN. Numera förvaras det i Riksmusei samlingar.

4. Dvärgfalken (*Falco Esalon* CUV.). *Mycket liten; hakan och framhalsen hvita; hannen: ofvan askgrå med svarta fjäderspolar; under ljusst eller blekt rostbrun med svarta, smala längdfläckar; stjerten askgrå med ett bredt, svart tvärbälte bakom den hvitaktiga spetsen; honan och de unga: ofvan gråbruna med ljusa fjäderkanter; inunder hvitgula med bruna längdfläckar; stjerten gråbrun med 5 à 6 ljusa tvärband. — Lång 12—15 tum. — Falco Lithofalco* NILSS.

Namn: Stenfalk.

Om man undantager aftonfalken, som egentligen icke bör räknas till vår fauna, är denna den minsta af alla våra falkar. Stjerten är temligen lång och räcker ett godt stycke (med $\frac{1}{4}$ af sin längd) utanför de hoplagda vingarnas spets. Första handpennan är knappt så lång som den 4:de, och den 2:dra är obetydligt längre än den 3:dje.

Gammal hanne. Hufvudet ofvan, nedåt nacken samt alla öfre kroppsdelar askgråa med blåaktig anstrykning och ett svart streck längs hvarje fjäderspole. Ett band öfver hvardera ögat, kinderna och en stor fläck på bakhalsens sidor rostgula med svartaktiga längdstreck. Strupen vit, ofläckad. De undre kroppsdelarna föröfrigt blekt rostbruna med smala, svarta längdfläckar. Vingpennorna svarta med hvita tvärfläckar uti inre fanet; 1:sta handpennan i utkanten vit. Stjerten, som har samma grundfärg som ryggen, är framför den hvita spetskanten bredt svart samt har föröfrigt 4 à 5 svarta tvärfläckar på pennornas infan. Näbben blåaktig med svart spets och gul vaxhud. Iris mörkbrun. Fötterna gula.

Honan skiljer sig ifrån hannen hufvudsakligen derpå, att hon ofvan är dunkelt askgrå eller brungrå, med rostfärgade fjäderkanter och mörka spolstreck; att undersidan och halsen, nästan rundtomkring, äro hvitaktiga eller blekt gulbrunaktiga, med mörka fläckar; samt att stjerten är gråbrun med omkring 6, smutsigt rostgula smala tvärband.

Ungarna likna honan, men äro ofvan mörkt gråbruna, med rödbruna fjäderkanter och tvärfläckar. Stjerten med afbrutna, fläckformiga tvärband.

Varierar stundom rent hvit.

Denna lilla falk har en ganska vidsträckt utbredning i de nordiska länderna af gamla och nya världen. Under fortplantningstiden och sommaren finnes han nemligen i hela Siberien, norra Ryssland, Finland, Skandinavien, Island och de nordliga delarna af Nordamerika. I mellersta och södra Europa förekommer han deremot såsom häckfogel mera sparsamt. Hos oss bebor han om sommaren hufvudsakligen fjellbygderna i de norra delarna af landet. Blott några enstaka par slå sig ned och fortplanta sitt slägte sydligare, såsom t. ex. på Gottland och i Bohuslän. Under flyttningstiderna ser man deremot dessa falkar ganska ofta i mellersta och södra provinserna. Till Skåne komma de om hösten, i September, Oktober eller ännu sednare, alltefter årstidens beskaffenhet, ofta till temligen stort antal, vanligen åtföljande de skaror af finkar, sparfvar, lärkor och andra mindre foglar, som då äro stadda på flyttning mot söder. Sällan stannar en eller annan individ qvar här i landet hela vintern *). De aldra flesta tillbringa denna årstid i södra Europa och norra Afrika. Om våren återvända de temligen tidigt, i Mars eller April, och draga sig småningom uppåt landet till sina gamla häckningsplatser.

Vore dvärgfalken lika stor och stark som han är tilltag- sen, djerf och roflysten, så skulle han helt säkert för det be- fjädrade vildbrådet i våra skogar vara en ganska fruktansvärd fiende. Men nu är han både liten och alltför klen för att kunna vara särdeles farlig för de fullvuxna skogs- och fält- hönsen. Detta hindrar honom likväl icke att öfverfalla såväl dessa som andra foglar, hvilka både i storlek och styrka äro honom vida öfverlägsna. Han drifves ofta dertill af ett okuf- ligt rofbegär. Sålunda har man icke så få exempel på, att han, då brist på annan föda uppstått, under flyttningstiderna vid gårdarna helt oförsynt angripit höns, ankor och till och med gäss. - Detta hör dock till sällsyntheterna, och man får derutaf icke sluta till, att han i skog och mark är lika djerf

*) Vintern 1865—66 vistades en dvärgfalk ganska länge vid en lantgård i Östergöthland. Han såg ruggig ut och tycktes lida af kylan. Ofta för- följdes han af kråkor, kajor och skator.

och påflugan. Mest tillgriper han derstädes finkar, sparfvar och andra småfoglar, mera sällan råttor, sorkar, möss och insekter.

I det förut (sid. 443) omnämnda bihanget till Jagtstadgan har författaren uttalat den öfvertygelsen, att dvärgfalken *) borde åtnjuta skydd å vår sida. Sannolikt delas denna åsigt af flertalet bland jägare och zoologer; åtminstone tro vi, att man icke någonsin kommer att påyrka och uppmuntra dvärgfalkens förföljelse. Om man nemligen tager i betraktande, att dvärgfalken, under fortplantningstiden och sedan hela sommaren, endast eller hufvudsakligen bebor fjellbygderna i den högre norden, att det blott är under flyttningen som han visar sig i de mellersta och södra delarna af landet, och att han förnämligast lifnärer sig af sådana finkar, sparfvar eller andra småfoglar, hvilka, jemte honom, bo och fortplanta sig i samma nordliga trakter; så bör man också tydligen finna, att han hvarken för det s. k. jagtbara vildbrådet eller för de öfriga, nyttiga djuren bör vara synnerligen skadlig. Läger man så vidare härtill, att denna falk under flyttningen till och från norden, i de flesta fall, följer de stora finkskarorna — synnerligen bergfinkarna —, hvilka mången gång under sina vandringar göra vida mera skada än nytta, så bör äfven detta vara ett skäl för oss att icke förfölja honom. Författaren känner icke med visshet om dvärgfalken vid sina sommartillhåll i allmänhet har för sed att förgripa sig på ripornas och de öfriga skogshönsens ungar; men håller dock för troligt, att detta icke så särdeles ofta sker, emedan denna falk, till följd af sitt skaplygne och sin organisation, är att hänföra till de arter, som hufvudsakligen fånga sitt byte i flykten, sällan på marken, hvarest dock de nämnda foglarnas ungar, vårdade och försvarade af modren, nästan ständigt uppehålla sig, till dess de uppnått en sådan storlek, att dvärgfalken icke vidare med någon framgång kan tillgripa dem. Att denna lilla falk, likasom lärkfalken, ofta under jagter följer jägaren och hans hundar, torde sannolikt vara mera för de uppjagade småfoglarnes skull, än för det egentliga vild-

*) I nämnde Bihang kallad *Stenfalk* (F. Lithofalco).

brädets. Författaren vet intet enda säkert exempel på, att dvärgfalken dödat och bortfört någon så stor fogel som en rapphöna *).

Sitt bo har denna falk dels i träd, dels på klippor, dels bland ljung och gräs på sjelfva marken. Äggen äro vanligen rostfärgade med bruna fläckar; stundom, såsom det pastas, smutshvita med rödbruna fläckar.

I fordna tider användes denna falk ganska mycket till jagt. Han skall vara mycket läraktig, så att han på mindre än 14 dagar kunde dresseras. Prof. SUNDEVALL säger, att han är den enda af de små falkarna, som varit brukad till jagt **), och ANDERSEN omtalar, att han mycket begagnades af damer, och att han var kejsarinnan Katharina II:s älsklingsfalk.

2:dra Gruppen. **Korttåiga** eller **Oädla Falkar** (Tinnunculus). Tärna kortare, med tjocka sulor, men mindre utstående trampknölar.

Hithörande småfalkar lefva dels af mindre foglar, dels af rattor, möss, sorkar, insekter och andra dylika djur. De fånga merändels sitt byte på marken och ses ofta med flaxande vingar hålla sig stilla på ett och samma ställe i luften under det att de speja efter detsamma ***). De äro utan tvifvel öfvervägande nyttiga.

5. **Tornfalken** (Falco Tinnunculus LINN.). *Oftan brunröd med svarta fläckar, som hos hannen äro ganska små, men hos honan och de unga större och tvärställda; stjerten räcker utanför de sammanlagda vingarnes spets, hos hannen blågrå med ett brett svart band bakom den hvitaktiga spetsen, hos honan och de unga brunröd med svarta tvärfläckar.* — Längd 13—14—16 tum.

*) Att han i fordna tider varit brukad till jagt på rapphöns och ännu större foglar, är en känd sak, men detta skedde naturligtvis under omständigheter helt olika med dem, då falken jagar i det fria tillståndet och för eget behof.

**) Jemför hvad vi yttrat om lärkfalken.

***) De kallas af denna anledning i Tyskland för *Rüttelfalken*.

Gammal hanne. Hufvudet ofvan, ett bredt band fran hvardera ögat nedat sidorna af strupen, hela örontrakten och

Fig. 86.

Tornsfalken.

små svarta längdfläckar. Näbben i spetsen svart; vid roten gulhvit; vaxhuden gröngul. Iris brun. Fötterna höggula, med svarta klor.

Honan är större än hannen. Ofvan helt och hållet, med hufvudet och stjerten inberäknade, brunröd; på hufvudet med längsgående svarta fläckar samt ett smalt svart band fran hvardera ögat nedat strupsidorna; på ryggen, skuldrorna och

bakhalsen blågråa med mörka fjäderspolar, som bilda små streck; pannan, ett smalt band öfver ögonen, trakten mellan ögonen och näbben, strupen samt hufvudet och halsens sidor ljust rödgulaktiga, de sednare med små svartaktiga längdfläckar. Ryggen, skuldrorna, vingarnes täckfjädrar och inre vingpennor vackert brunröda med en liten svart fläck i midten nära spetsen af hvarje fjäder. Öfvergumpen och stjerten blågråa, den sednare med ett bredt svart band bakom den hvitaktiga spetsen. Handpennorna svartaktiga, uti infanet tecknade med hvita tvärfläckar. Kroppens hela undersida blekt gulröd, med

vingtäckfjädrarna med svarta tvärfläckar, som bilda mer eller mindre regelbundna tvärband; på stjerten med 10—12 svarta tvärband, af hvilka det sista, bakom den gulhvita spetsen, är bredast. Handpennorna svartbruna med ljusare kantning. Undre kroppsdelarna blekt rostgula med långslöpande, svarta, temligen smala fläckar. Strupen och undergumpen stundom offläckade. — Mycket gamla honor få stundom en färgdrägt, som i det närmaste är lika med hannens.

Ungarna likna honan, men äro mera fläckiga. Fötterna blekgula. Handpennorna med bleka spetskanter.

Tornfalken förekommer ganska allmänt i hela Europa, norra Afrika och en stor del af Asien. Hos oss är han en ibland de falkar, som man i allmänhet bäst torde känna till. I de södra och mellersta delarna af landet är han långtifrån sällsynt. Mot nordn förekommer han mera sparsamt, men finnes dock på åtskilliga ställen, till och med ända upp i Lappland. I Norge går han ännu längre norrut, än hos oss, och förekommer derstädes utmed kusten ända till Tromsö. I Finland och Danmark räknas han äfven bland de allmänna falkarna. Öfverallt i Europa är han en flyttfogel.

Tornfalken har gjort sig mest känd derigenom, att han ofta vistas i bebyggda trakter och gerna håller sig i människans närhet. I förfallna stenhus samt i gamla kyrkor och torn, såväl i städerna, som på landsbygden, finner man honom ofta bosatt. Han lefver der tillsammans med kajorna, hvilka dock icke gerna se, att han bygger och bor i deras omedelbara närhet, utan ofta jaga honom på flykten, då han om våren infin- ner sig. Har han likväl en gång fått sitt bo i ordning och kajorna vant sig vid att dagligen se honom ibland sig, lemna de honom sedermera oftast i fred. I annat fall flyttar han till skogen eller till höga berg och klippor för att derstädes fortplanta sitt släkte.

Redan i Mars eller April anländer tornfalken till sina gamla häckningsplatser och lemnar dem åter i September eller Oktober för att tillbringa vintern i sydliga länder. Mycket sällan stannar en eller annan qvar här i landet under denna sednare årstid.

I afseende på flygtens snabbhet och uthållighet står tornfalken icke obetydligt efter de föregående falkarna. Sällan flyger han högt, utan vanligen blott 30—50 fot öfver marken, stannar emellanåt för att speja efter byte och håller sig då, såsom nämnt är, stilla på ett och samma ställe i luften, flaxande med vingarna. Blifver han dervid varse ett byte på marken, störtar han sig på detsamma med pilens snabbhet; men han slår ofta miste, synnerligen på snabbfotade smådjur, hvilka i farans stund skyndsamt gömma sig undan. — I flykten förmår han icke fanga en fullvuxen fogel. — På marken rör han sig med mera ledighet än de föregående falkarna, och man ser honom icke sällan slå ned vid sädesskylor på akarna eller på andra ställen, hvarest en mängd smådjur, såsom råttor, möss och sorkar samt gräshoppor och andra insekter, halla till. På gärdsgårdsstörar, i toppen af enstaka träd eller på andra upphöjda ställen i närheten af kärrängar, mossar, sädesfält o. s. v. ses han äfven ofta sitta för att lura på rof. Han är hela dagen i verksamhet och slutar först sina jagter temligen sent om aftonen, sedan solen gått ned.

För menniskan är han ganska skygg och tager sig väl tillvara, då han ser sig på något sätt vara utsatt för förföljelse. Men eljest saknar han icke mod. Andra roffoglar, såsom ugglor, ufvar, vråkar och hökar, förföljer han ganska oförskräckt; men i dufhöken har han dock en farlig fiende, för hvilken han stundom blifver ett byte.

Hans vanliga läte utgöres af ett temligen skarpt skrik, som i det närmaste kan uttryckas med *kli kli kli*, och som något olika betonas alltefter den sinnesstämning, i hvilken han befinner sig.

Sitt bo har tornfalken antingen i hål och remnor i de byggnader, torn eller klippor, der han har sitt tillhåll, eller uti ihåliga gamla träd i skogen. Stundom inkräktar han äfven något gammalt kråk- eller vråkbo. Äggen äro vanligen 3—5, röd- eller gulbruna och tätt beströdda med mörkare fläckar; men de variera ganska mycket till färgteckningen, så att man stundom finner dem, som äro hvitaktiga med smutsbruna småfläckar.

Tornfalken är påtagligen en vida mera nyttig än skadlig fogel, som allestädes, der han förekommer, förtjenar att skyddas. Mest synes han lifnära sig af råttor, möss, sorkar, ödlor, små grodor och insekter. Mera sällan af fogelägg och fogelungar. Uppgiften om att han skulle tillgripa fullvuxna raphöns torde tariffva bekräftelse. Författaren, som varit i tillfälle att i långa tider iakttaga honom såväl vid hans tillhåll i städernas kyrktorn, som på landsbygden, har aldrig sett honom gripa någon fogel, utan endast, och detta ganska flitigt, föra små gnagare och amfibier till sitt bo. En ifrig äggsamlare har äfven försäkrat, att han aldrig i tornfalkens bo funnit lemningar efter foglar.

I fångenskapen blifver tornfalken mycket tam och roande, isynnerhet om han tages såsom ung. Till jagtfogel är han icke passande och har dertill heller icke blifvit begagnad.

1. Till denna grupp plägar man vanligen äfven hänföra en annan liten falk, som några gånger blifvit skjuten här i landet, men som dock icke bör räknas till vår fauna. Denne är:

Aftonfalken eller **Rödbenta Falken** (*Falco vespertinus* LINN.).
Munst af alla; varhuden, den nakna ögonkanten och fötterna rödgula; hamnen: ofvan mörkt blågrå, under något ljusare; skänkefjädrarna och undergumpen brunröda; stjerten enfärgad, svartgrå; honan: hufvudet och halsen ofvan rostgula med svarta fjäderspolar; en svart ring omkring den nakna ögonkanten; strupen och halssidorna hvitaktiga; hela undersidan blekt hvitaktig; rygg, vingar och stjert gråa med svartaktiga tvärband. — Längd omkr. 12 tum.

Denna lilla falk tillhör egentligen östra Europa och Asien. Hos oss har han hitintills, såvidt författaren har sig bekant, endast 3 gånger blifvit iakttagen, nemligen i Skåne, vid Nyköping och vid Upsala. I Finland och Danmark är han äfven anmärkt.

Han är mycket sällskapslik och träffas ofta till och med i flock. Hans föda består hufvudsakligen af insekter, som han jagar ända till sent på aftnarna.

Hök-släktet (*Astur* BECHST.).

På näbbens form, tarsernas plåtbeklädnad och stjertens längd i förhållande till de hoplagda vingarna kunna hithörande foglar med lätthet skiljas ifran alla andra roffoglar. Med fal-

karna hafva de öfver hufvud taget större likhet än med några andra bland de hökartade roffoglarna; men utom genom de kännetecken, som kunna hemtas af nyss anförda kroppsdelars beskaffenhet, har man äfven i afseende på vingarnes form, om man jemför densamma med falkarnes, att märka flera viktiga olikheter. Vi skola nu hvar för sig taga dessa kroppsdelar i närmare betraktande.

Hvad nu först näbben beträffar, så är den mera undersättsig, krökt och krumböjd än hos andra roffoglar, hvilket har

Fig. 87.

Hufvud af en gammal Dufhökhona, (naturlig storlek).

till följd, att näbbhaccirkeln (*ab*) blifver mindre och dess medelpunkt (*c*) sålunda kommer att infalla bredvid öfverkäkens undre kant, ungefär midtför näsborrarnas frambrädd. Detta är icke fallet hos några andra bland de hökartade roffoglarna. Hos falkarna infaller nämnde medelpunkt på underkäkens rotgren, hos örnarna ungefär midtpå underkäkens bakre del och hos de följande utanför underkäken. Näbben är dessutom från sidorna mera sammantryckt än hos falkarna och vid näsborrarna på hvardera sidan mera insänkt, så att dessa, som haf-

va en oval form och sakna den upphöjda punkten i midten, stå något närmare hvarandra. Hvad öfverkäkens undre brädd angår, så har den icke, såsom hos falkarna, någon tandformig flik omedelbart bakom den nedlöpande näbbhakspetsen, utan i stället en mer eller mindre tydlig utbugtning straxt framom näsborrarna. En sådan utbugtning saknas hos de följande slägtena, eller också är den blott antydd, såsom t. ex. förhållandet är hos kärrhökarna. Trakten mellan ögonen och näbben är beväxt med borstlika fjädrar. De yttre ögonlocken äro rundtom beklädda af små fjädrar, ej nakna såsom hos falkarna. Vingarna äro kortare än hos falkarna samt mera afrundade och trubbiga; men deremot smalare än hos vråkarna. De yttre arm-pennorna äro betydligt längre än handtäckfjädrarna, och den 4:de handpennan är längst, dock med sin spets föga öfverskjutande den 3:dje; den 2:dra—5:te både i ut- och infanet

Fig. 88.

Fot af en Dufhök, (nat. storlek), sedd framifrån; a, tarsens plåtrad; — b, de nedre plåtarna, 4 gånger så breda som långa.

inskurna; den 1:sta blott uti infanet, och den 6:te blott i utfanet inbugtade. Stjerten, som i spetsen är afrundad, räcker med $\frac{3}{4}$ af sin längd utanför de hoplagda vingarna, och är så-

ledes längre än hos någon annan dagroffogel. Tarserna fjäderklädda nedom hället; den nakna delen af deras framsida beklädd med en rad af tvärställda sköldar, som nedtill äro omkring 4 gånger så breda som långa (fig. 88 *b*). Tårna äro vid roten beklädda med små fjäll, men föröfrigt ofvanpå försedda med tvärsköldar; trampknölna stora. Klorna hvassa, krökta och ganska starka. — Yngre och äldre foglar äro till färgteckningen betydligt olika hvarandra. De äldre hafva på undre sidan mörka, smala tvärbälten, de yngre mörka längdfläckar. Iris gul.

Representanter af detta släkte finnas snart sagdt i alla länder och verdsdelar. De flesta hafva under fortplantningstiden och sommaren helst sina stamhåll i större skogar, såväl jemna som bergiga.

Hvad de särskilda arterna beträffar, så hafva äfven de en ganska vidsträckt utbredning. De, som tillhöra vår fauna, torde till hufvudsaklig del vara flyttfoglar, ehuru dock ett temligen stort antal hela året om qvarstannar och äfven under vintrarna ses kringströfva i de mellersta och södra delarna af landet.

Hökarna flyga både raskt och skickligt: dock icke i samma grad som falkarna. De kännas lätt igen under flykten på den långa stjerten äfvensom på deras sätt att föra sig. Om man i detta sednare hänseende jämför dem med falkarna, så skall man lätt finna, att deras flygt är mera ojemn och att den under vanliga förhållanden sker med mera långsamma vingslag. Då de flyga fram öfver fälten eller i ungskog och buskmarker för att spana efter byte, svänga de om i flera riktningar samt höja och sänka sig vexelvis, så att man än får se dem högt än lågt öfver marken, än ofvanför, än på sidan och emellan träden och buskarna. I skogen flyga de lätt och skickligt mellan trädens grenar, äfven då dessa äro temligen täta och lummiga. De undvika i allmänhet gerna att taga höjden, utan flyga mest lågt, stundom nästan ända utmed jordytan. I detta sednare fall glida de ofta fram med nästan alldeles omärkligt rörda vingar. Under parningstiden får man dock icke sällan se dem med utbredd stjert kretsa högt i luften. Troligen är

detta ett slags lek, som hannarna emellanåt företaga, medan honan ligger på äggen. Från vråkarna skilja de sig lätt nog under flygten på de mera spetsiga och smala vingarna, men isynnerhet på den betydligt längre stjerten. — Vråkarna hafva icke på långt när en så snabb flygt som hökarna, utan flyga vanligen fram med mera långsamma vingslag. Emellan en vråks och en höks flygskicklighet synes oss vara ungefär samma skilnad, som emellan en krakas och en korps. Då vråkarna dessutom, såsom ofta händer, i vida kretsar svänga om högt i luften, kännas de väl igen på den korta, afrundade och utbredda stjerten. Med kärrhökarna hafva hökarna, da de flyga, en ej obetydlig likhet, men dessa foglars jagtsätt är, såsom vi längre fram på sitt ställe skola omtala, ganska olika, så att man derutaf vid hvarje tillfälle icke bör hafva synnerligen svårt att afgöra, hvilket af dessa fogelslag man har för sig.

List, tilltagsenhet, mod och ett hejdlöst rofbegär äro de mest framstaende grunddrag i hökarnas skaplynne. Men de äro derjemte försigtiga och undvika sorgfälligt hvarje hotande fara. För människan äro de under vanliga förhållanden särdeles skygga och undfly merändels hennes närhet, då de ej, såsom likväl ofta händer, äro förblindade af roflystnad. Dock lärer dem erfarenheten, att människan ofta kan vara dem till hjälp, da de söka sitt byte. De följa derföre icke sällan jägaren på ett behörigt afstånd under hans jagter i skogen och på fälten, för att vara tillreds och gripa det vildbråd, som uppgagas. Deras djerfhet och förslagenhet vid dylika tillfällen äro säkerligen välbekanta för hvarje erfaren jägare. Denna list hafva föröfrigt hökarna gemensam med lärkfalken. Den tredje tjufven, som infinnes sig på jagterna, är krakan; men hon lurar endast på och griper det skadskjutna eller för jägaren undkomna, dödade vildbradet.

Hökarna äro afgjorda fiender till alla de djur, hvilka de, om än med möda, hafva nog styrka att kunna bekämpa, och de fanga sitt byte både då det sitter stilla, flyger eller springer. Mest gripa de dock sitt rof på marken eller i träden. Stundom inlåta de sig i strid med djur, som äro dem vida öfverlägsna i styrka och storlek, och blifva ofta de segrande;

dock händer det äfven, att de duka under för sin oförsynthet. Icke sällan är deras roflystnad så stor, att de under sina jagter helt och hållet glömma sin egen säkerhet och begå vågstycken, som bringa dem i förderfvet.

Då de sittande speja efter byte, intaga de vanligen en lågt belägen plats, på en gärdesgård, en sten eller på en lägre gren i ett träd o. s. v. I toppen eller högt upp i träden får man vid dylika tillfällen sällan se dem. De skilja sig härigenom från ädelfalkarna, hvilka vanligen sätta sig på topp, då de öfverskåda sitt jagtrevier. I städer och vid gårdar, der dufhöken lurar på dufvor, hvilka hafva sina tillhåll i högt belägna dufslag, får man dock icke sällan vid dylika tillfällen se honom sitta på höga tak, på tornspetsar eller i toppen af höga träd. Sparfhöken brukar ofta sitta undangömd bland trädens grenar, lurande på småfoglar, hvilka han helt hastigt störtar sig på, då de, omedvetna om den hotande faran, komma i hans närhet.

Sinsemellan lefva hökarna snart sagdt lika ofredligt som med andra djur. Man finner aldrig 2 eller flera förtroligt följäs åt under ströftågen, och det är endast under häckningstiden som de båda könen lefva tillsammans och med ungarna. I fångenskapen dödar ofta honan och uppäter den svagare hannen, och båda skona icke en gång sina egna ungar, hvilka åter å sin sida icke sällan öfverfalla sina föräldrar. Endast då de i öfvermått tillfredsställt sin hunger, synas de vara mera fredligt stämda.

De bygga sina bon i träden, och honan rufvar äggen ensam. Sina ägg och ungar försvara de ofta med mod och själfuppoftning mot andra djur. Det har till och med inträffat, att menniskor, som sökt att plundra deras bo, blifvit af dem anfallna.

De äro alla mycket skadliga i skog och mark, hvarigenom de väl göra sig förtjenta utaf att strängt efterhållas. Detta är i synnerhet förhållandet med den ena af våra arter, nemligen dufhöken, som säkerligen är den skadligaste af alla inom landet förekommande roffoglar.

I fornda tider användes hökarna till jagt på samma sätt som falkarna; men deras obändiga, vilda lynne lade ofta hinder i vägen för deras fullständiga dressering.

1. **Duf- eller Hönshöken** (*Astur palumbarius* LINN.). *Tarserna starka, till hälften fjäderklädda, deras framsidor med 11—13 trärplåtar; gammal fogel: ofvan gråbrun, mer eller mindre dragande i askblått; inunder hritaktig med svartaktiga eller mörkbruna, smala trärband; ung fogel: ofvan gråbrun med rostgula eller bleka fjäderkanter; inunder rostgul med mörkbruna eller svartaktiga längdfläckar. — Längd 20—25 tum. Namn: Slughök.*

Fig. 89.

Dufhökar, ung (till venster) och gammal (till höger).

Näbben svart, vid roten blåaktig, med gröngul vaxhud. Fötternas fjäderklädnad sträcker sig nästan till midten af tarsens framsida. Hela den öfriga delen af tarsen är, liksom tårna, helt och hållet naken och försedd med en mängd fjäll och plåtar. De största plåtarna bilda å tarsens framsida en sammanhängande rad, som nedtill något kröker sig utåt. Den är sammansatt af 11—13 plåtar, hvilka äro betydligt (3 å 4 gånger) så breda som långa. De 2 sista plåtarna närmast tårna äro dock merändels styckade i 3 eller flera delar, af hvilka en plägar vara betydligt större än de öfriga. Hos yngre foglar äro plåtarna genom starka inskärningar mycket tydligt åtskilda, men hos äldre deremot äro ofta dessa inskärningar mycket otydliga, så att hela framsidan af tarsen ser ut såsom vore den öfverklädd med en hel, blank hud. Man kan dock alltid vid närmare betraktande urskilja de särskilda plåtarna. Äfven ofvanpå tårna finnes en rad af tvärplåtar, och denna är längst på mellantån. Vid roten äro tårna, likasom hela den

Fig. 90.

Bröstfjäder af en gammal hök.

öfriga nakna delen af foten, belagda med fjäll, hvilka äro störst på tarsens baksida, hvarest de i midten antaga form af oregelbundna plåtar. Alla klorna äro krökta, spetsiga och svarta; på undre sidan platta med skarpa sidokanter. Fotens undersida försedd med starka trampdynor.

Till färgteckningen äro de båda könen ganska lika hvarandra; men honan är temligen betydligt större än hannen.

Gammal fogel. Hufvudet ofvan svartbrunt, med ett bredt, hvitt och med svarta småfläckar teckadt

band, som löper öfver ögat omkring nacken, der det förenar sig med ett dylikt band från andra sidan. Stundom stå några större hvita fläckar på nacken. Hufvudets sidor, från ögonen bakåt halsen, gråbruna eller svartbruna och fläckiga. Hela ryggen och skuldrorna gråbruna, efter olika åldrar mer eller mindre dragande i askblått. Hos de aldra äldsta är denna sednare färg öfvervägande; hos yngre märkes den föga. Alla undre kroppsdelar hvita; hvarje fjäder med 4—8, alltefter fjädrarnas längd, gråsvarta eller mörkbruna, smala tvärband och svartaktig spole. På strupen, som för öfrigt stöter mera i grått, synas dock inga regelbundna tvärband, utan endast den mörka spolen och några småfläckar. Vingarna mörkt gråbruna; dess pennor uti infanet med omvexlande mörka och ljusa, mer eller mindre tydliga bandfläckar. På undre sidan äro vingarna vitgråa, något glänsande, med alla småfläckarna mörkt bandade likasom de undre kroppsdelarnas fjädrar. Samma teckning hafva äfven de långa skänkelfjädrarna. Stjertpennorna med 4 å 5, gråa och svartbruna tvärband samt gråhvit spets. De svarta tvärbanden antaga stundom formen af fläckar. På undre sidan är stjerten vitgrå, glänsande, med mörka tvärfläckar och ett mörkt, temligen bredt band bakom den hvitaktiga spetsen.

Fig. 91.

Hufvud af en ung Dufvök (naturlik storlek).

Ung fogel. Ofra delen af hufvudet och halsen bruna eller svartbruna med rostgula fjäderkanter, som äro bredare på hal-

sen, så att denna ofta synes tecknad med mörka och ljusa längdstreck. Ryggen och skuldrorna svartbruna eller sotbruna, med hvarje fjäder i spetsen kantad med rostgult eller hvitgult. Bakryggens fjädrar, äfvensom de långa öfvergumpsfjädrarna hafva svartbruna och rostgula band. De undre kroppsdelarnas grundfärg rostgul; men hvarje fjäder har svart spole och en svartbrun fläck i midten af spetsen. Dessa fläckar äro mera långsträckta på strupen och kräfvän samt smalast på undergumpen. De långa skänkefjädrarna rostgula med svarta spolar och en smal, svart fläck i midten vid spetsen. På undre sidan äro underbenen enfärgade, ljust rostgula; stundom mär-

Fig- 92.

Brösthjäder af en ung hök.

kes dock äfven der några mörka teckningar, vanligen i form af svagt antyddade tvärband. Vingarna på utsidan svartbruna, med nästan alla fjädrarna i spetsen smalt kantade af rostgult. Alla de stora pennorna äro uti infanet tecknade med mer eller mindre tydliga, mörka och ljusa bandfläckar. Stjertpennorna med omvexlande brungråa och svartaktiga tvärband; de sednare, som vanligen hafva ljusa kanter, äro till antalet 4; sjelfva spetsen af hvarje penna är blekt grågul. — Hit höra LINNÉS *Falco gallinarius* och *F. gentilis*. Båda äro blott yngre individer af dufhöken.

Nästunge. Öfverkäksbrädden med föga märkbar sidoflik; men medelpunkten till näbbhålcirkeln infaller såsom hos de gamla. Tarsplåtarna mycket tydliga och alldeles såsom hos de gamla. Hela kroppen beklädd af ett hvitgrått, tätt dun. Ur detta framväxa de svartbruna och af brungult kantade fjädrarna först på hufvudet, bakhalsen, ryggen och skuldrorna. Sam-

tidigt framväxa äfven ving- och stjertfjädrarna. De förra äro svartbruna med brungula spetskanter; de sednare svarta med bred, hvit spetskant, som dock inåt är något rostfärgad eller grågul. På de undre kroppsdelarna framträda fjädrarna först på sidorna af magen. — Tagen vid Qvickjock d. 1 Juni af Jägmästaren A. CNATTINGIUS.

Dufhöken varierar ganska ofta i afseende på färgteckningen. Sålunda har man funnit exemplar, som varit helt hvita eller hvita med mörka längdfläckar. Dessa äro dock sällsynta. Oftare träffar man individer, som hafva vingarnas och ryggens fjädrar kantade med hvitt eller grått. Ofta får man äfven se yngre foglar, å hvilka den drägt, som utmärker de gamla, här och hvar börjar framträda. Detta är isynnerhet förhållandet frampå våren, i April och Maj månader.

Dufhöken har en ganska vidsträckt geografisk utbredning, men är dock företrädesvis en inbyggare i nordliga länder, hvar-est han är mera stannfogel än sparfhöken. I södra Europa torde han få räknas bland de sällsyntare roffoglarna *), och till norra Afrika kommer han blott tillfälligtvis och enstaka. I norra delarna af Asien och Europa är han deremot ganska allmän, kanske, med få undantag, den allmännaste af alla dag-roffoglar. Hos oss förekommer han nära nog öfver hela landet, sommartiden mest i de mellersta och norra provinserna, under andra årstider mera i de mellersta och södra. En stor del flyttar ur landet om vintern, men många stanna äfven kvar, så att han, der lokalen är passande och der han har tillgång på föda, under ingen årstid saknas. Företrädesvis torde det vara de yngre foglarna, som flytta ur landet under den kallare årstiden; ty man har iakttagit, att de talrikt infinna sig i södra Sverige om höstarna och åter försvinna. De äldre torde till största delen stanna kvar hela året om. I Finland är han äfven allmän och träffas hela året om såsom hos oss. I Danmark lærer han vintertiden vara allmännare än om sommaren.

Under fortplantningstiden har han mest sitt tillhåll i stora skogar, dels i bergiga och oländiga, dels i sådana, som innesluta

*) Han häckar dock i Spanien, på Sicilien o. s. v.

öppna ljungmarker och fält. Sedan ungarna blifvit fullvuxna uppehålla de sig företrädesvis i skogsbyn vid ängar och fält. Om hösten och vintern besöka de ofta bebodda ställen: gårdar, byar och städer.

Dufhöken är en ensamt lefvande, osällskaplig fogel, som sällan ses tillsammans med sina likar, annat än under fortplantningstiden, då de båda makarna hjälpas åt att uppfostra sina ungar; och detta ensliga lefnadssätt har äfven satt sin prägel på hela hans väsende. Han är nemligen, likasom andra osällskapliga djur, hvilka lefva af rof, i hög grad roflysten, vild och oförsynt, men derjemte, då sådant erfordras, både listig, försigtig och skygg. Om hans flygskicklighet och sätt att röra sig i luften hafva vi redan i det föregående yttrat några ord och skola äfven återkomma dertill. Hans stämman utgöres af ett starkt ljudande skrik, som är något olika alltefter den sinnesstämning, i hvilken han befinner sig; men han låter högst sällan höra densamma. Då han är ond eller förtretad, uppger han nemligen ett långdraget *Iviä*; då han fröjdar sig öfver en lyckad jagt: *Iviä, Iviä*; vid parningstiden: *gäck, gäck, gäck, gick, gick, gick*, som vanligen åtföljes af ett upprepadt *kjak, kjak*. Da han blifver rädd eller hyser fruktan för någonting: *viä, viä* eller ett svagt *vis, vis*.

Dufhöken är i verksamhet större delen af dagen, äfven vid middagstiden, då andra roffoglar merändels hvila. Han genomströfvar ganska regelmessigt ett mycket vidsträckt område och återkommer gerna till samma ställen, hvarest han någon gång förut lyckats gripa ett byte. Hans utomordentliga roflystnad drifver honom att nästan ständigt vara ute på jagt; sällan är han fullt tillfredsställd utan tyckes alltid vara hungrig eller åtminstone färdig att mörda. Hans jagt gäller nästan alla slags foglar, från tjädertuppen till de små finkarna, och dessutom alla däggdjur, som han vågar sig på. Han anfaller sitt utkorade byte såväl i flykten som då det sitter stilla, såväl simmande foglar som löpande däggdjur, och han uppsöker till och med sitt rof på sådana ställen, der det gömt sig undan. Hos alla djur, som hafva skäl att frukta honom, injagar han ofta en sådan skrämsel, att de icke en gång hafva nog be-

sinning att fly undan förrän det är för sent och de redan blöda under hans klor.

Isynnerhet anställer han gerna sina jagter efter höns och dufvor, och ett enda hökpar kan på blott några få månader förstöra en hel hönsgård eller dufkoloni. Då dufvorna blifva honom varse, gripa de till flykten; höken störtar sig pilsnabbt i sned riktning efter dem och söker att fanga en ibland dem, innan de nått höjden och kommit öfver honom. Detta sker med en förvånande hastighet, och han håller dervid vingarna indragna och klorna vidt utspärrade. Vanligen brukar han infinna sig vid hönsgårdarna och dufslagen vid middagstiden eller omkring klockan 4 på eftermiddagen.

Lyckas han icke att genom en dylik förföljelse gripa en dufva, så använder han ofta list för vinnandet af detta ändamål. Sålunda plägar han ofta undangömd sitta på lur i närheten af dufslagen för att afbida ett gynnsamt tillfälle, då han hastigt och obemärkt kan störta sig på dufvorna, medan dessa minst ana hans närvaro. Samma list begagnar han sig äfven utaf vid hönsgårdarna, och "för att ej märkas och skrämma följer han marken, skjuter uppåt taket så nära att han nästan tyckes vidröra det med magen, skjuter lika nära öfver ryggsåsen och ned åt andra taksidan, så att hönsen ej märka honom förr än han är midt ibland dem och hugger med klorna den han först räcker".

Unga harar bemäktigar sig dufhöken ganska lätt; men vid de äldres gripande måste han deremot gå mera planmessigt tillväga. Om nemligen haren söker att rädda sig genom flykten, störtar han på honom upprepade gånger och söker att såra honom med näbben. Sedan den på detta sätt förföljde haren slutligen blifvit utmattad, angriper han honom äfven med klorna och dödar honom derefter med tillhjälp af dessa och den kraftiga näbben. En dylik jagt och strid kan fortgå ganska länge, och exempel saknas till och med icke, att haren derunder en och annan gång tumlat om med höken, utan att denne sednare förmått att lösgöra sig, emedan de hvassa, krokiga klorna trängt djupt in uti och fastnat i harens pels. Det har icke sällan inträffat, att jägaren under sådana förhållanden kommit i tillfälle att få skjuta höken och haren i ett enda skott.

Då tillfället medgifver åtnöjer sig dufhöken icke med ett enda byte, utan dödar så mycket han kan komma öfver, hvar-
efter han slår sig i ro för att uppäta alltsammans.

Öfverallt, der dufhöken visar sig, är han föremål för det största hat, och de foglar, som våga förfölja honom, underlåta aldrig att göra det. Ifrigast i detta afseende äro kråkfoglarna, sädesärlorna och svalorna. De lemna honom aldrig i fred, och för dessa sednare små foglar tyckes det vara en synnerligen stor förnöjelse att under stöj och larm sätta efter honom. Af dessa förföljelser synes höken vara mycket besvärad, särdeles som han säkerligen förstår, att det byte, han eftertraktar, just genom dessa foglars varningsrop gömmer sig undan och således går för honom förloradt.

Dufhöken ådagalägger en ovanlig uthållighet under sina jagter och kan i flera timmar sitta helt stilla på ett och samma ställe, för att speja efter rof. Det är isynnerhet då han lurar på orrar, rapphöns eller andra foglar, hvilka, då de märka någon fara, trycka på marken, som hans talamod i detta hänseende sättes på hårdt prof; ty så länge dessa foglar tro honom vara i grannskapet ligga de helt stilla och orörliga och undgå derigenom uppmärksamheten hos höken, som just afbidar ett tillfälle, då de röra sig, för att genast rusa på och mörda dem. Ofta uthärdar han dock icke den långa väntan, utan begifver sig på annat håll; men han återkommer sedermera i förhoppning att göra bättre lycka, hvilken merändels också förr eller sednare går i fullbordan. Man har flera gånger exempel på, att höken på nämnde sätt gjort ända på hela kullar af orre och rapphöns. Mest äro dessa foglar vintertiden utsatta för hans öfverrumplingar, emedan han då, medan marken är snöbetäckt, lättare blifver dem varse.

I slutet af April eller början af Maj inträder merändels dufbökens fortplantningstid. De båda könen uppsöka då hvarandra, försvinna från slättlandet och begifva sig utaf till stora, täta och bergiga skogar, der de kunna lefva mera ostördt tillsammans för att fortplanta sitt slägte. Deras tillhåll är da mera svart att upptäcka, och deras bon, som de bygga högt upp på grenarna invid stammen af höga träd — vanligen gra-

nar — finner man icke ofta. Det är stort, platt, nedtill sammanfogadt af torra grenar, upptill af ris och qvistar samt invändigt beklädt med friska lafvar och barr, som ofta ombytas. Sjelfva balen är fodrad med dun och fjäder af fogeln sjelf, någon gång med mossor. Äggen äro 2—4, vanligen blåaktigt eller grönaktigt hvita, med bruna fläckar och streck, hvilka dock ofta äro otydliga; men de variera till färgteckningen. — Hökarna äro under liggtiden mycket skygga vid boet och smyga sig genast helt tyst och oförmärkt undan, då man nalkas det samma; men sedan ungarna blifvit framkläckta äro de mera djerfva. Det säges, att hannen skall rufva äggen och draga omsorg om ungarnas uppfödande, i händelse honan under tiden omkommer eller blifver på något annat sätt urståndsatt dertill.

Det är, såsom vi förut omtalat (se sid. 214), en allmän sägen, att hökarna göra mesta skadan vid gårdarna under loppet af de månader, i hvilkas namn *r* ingar. Detta har sannolikt sin förnämsta grund deruti, att nämnde foglar under fortplantningstiden uppehålla sig i skogarna och att ungarna först i början af September uppnått den storlek och styrka, att de kunna företaga några längre ströftag eller med hopp om framgång kunna bemäktiga sig något större byte. Längre emot hösten draga de sig äfven småningom i större antal nedåt landet och uppehålla sig under tiden der, hvarest de hafva tillgång på föda. Dufslag och hönsgårdar äro alltid för dem mycket inbjudande, sedan de uppnått föräldrarnas storlek och styrka, och sedan de icke längre äro dem underlägsna i mod, list och tilltagsenhet. Äfven de gamla hökarna hafva under den tiden inga andra omsorger än dem, som deras eget uppehälle kräfver, hvarföre äfven de lockas fram till gårdarna, der höns och dufvor stå dem till buds såsom ett ofta lätt atkomligt byte.

För en dödad dufhök betalas 2 R:dr rmt i skottpenningar, således 1 R:dr mindre än för ufvén, hvilken förekommer vida mindre talrikt och helt säkert i det hela taget icke är så skadlig. Detta anse vi vara ett fel i den nya Jagtstadgan, äfvensom att det påtagligen är mindre välbetänkt, att inga skottpremier utbetalas för dunungar af de premiegilla roffoglarna. Man här anfördt såsom skäl, att dessa icke skulle kunna till

arten bestämmas, men vi deremot kunna icke finna annat, än att detta är en mycket enkel sak, som hvar och en bör hafva lätt nog att lära sig. Dödar man ungarna, så har man också utan tvifvel räddat lifvet på en stor mängd matnyttigt vildbråd, emedan ungarnas uppfödande kräfver talrika offer.

2. **Sparfhöken** (*Astur Nisus* LINN.). *Tarserna spensliga, till $\frac{1}{4}$ fjäderklädda, deras framsida med flera än 13 tvärplåtar; ofran mörkgrå med askblå anstrykning (den gamla), eller gråbrun med ljusa rostgulaktiga fjäderkanter (den unga); de undre kroppsdelarna whitaktiga, mer eller mindre fläckiga och tecknade med gråbruna tvärband; stjerten med 5 svartaktiga eller bruna tvärband.* — Längd 13—16 tum.

Sparfhöken är betydligt mindre än dufhöken. Tarserna smala, spensliga och blott till $\frac{1}{4}$, från hälen räknadt, fjäderklädda. Härigenom visar sig på deras framsida ett större antal plåtar, hvilka stundom uppgå ända till 17. Hos äldre individer är framsidan af tarserna ofta, likasom hos dufhöken, alldeles blank och slät, så att man har svart att urskilja plåtarna, men hos yngre foglar äro deremot dessa sednare genom sömmar eller inskränningar tydligt åtskilda. Tårna, synnerligen den mellersta framtån, äro mycket långa, smala och försedda med höga trampknölar. Stjerten räcker ett betydligt stycke utanför de hoplagda vingarnas spets.

Gammal hanne. Alla öfre kroppsdelar svartgråa, med mer eller mindre askblå anstrykning; nacken tecknad med några, ofta sammanflytande, hvita fläckar. Öfver ögonen ett smalt, stundom otydligt, hvitt och mörkstreckadt band. Halssidorna med rostgul anstrykning, hvilken färg hos mycket gamla individer har en ännu större utsträckning. De undre kroppsdelarna whitaktiga, med mer eller mindre tydliga spolstreck på strupen, framhalsen och kräfvan samt med gråbruna tvärband på det öfriga underlifvet; på skänkefjädrarna äro dessa tvärband smalare och på de undre stjerttäckarna hafva de alldeles försvunnit. Vingpennorna gråbruna med uti infanet hvita tvärfläckar och mörkbruna tvärband. Stjerten ofvan af ryggens färg, samt föröfrigt tecknad med 5 svartaktiga tvärband och

hvit spetskant. Näbben svartaktig, med gul vaxhud. Iris klart gul. Benens nakna del gul, klorna svarta.

Gammal hona. Nästan alldeles lika tecknad som hannen; men betydligt större, hvarigenom hon lätt kan skiljas.

Yngre föglar äro ofvan mera gråbruna utan någon särdeles märkbar askblå anstrykning.

Ungarna i första året. Ofvan mörkbruna med rostfärgade fjäderkanter; pannan och ögonbrynen med hvitaktiga streck. Nacken hvitaktig. De undre kroppsdelarna hvitaktiga med rostgul anstrykning; strupen och nedre delen af kinderna med bruna spolstreck; föröfrigt med mörka, gråbruna, mer eller mindre rostfärgade tvärband; på kräfvän nästan hjertlika fläckar.

Sparfhöken finnes i hela Europa och är äfven stannfögel i en stor del af mellersta Asien. Vintertiden stryker han vida omkring, flyger någon gång öfver medelhafvet och visar sig i norra Afrika. Ut i Indien är han äfven, enligt JERDON, en regelmessig vintergäst, som anländer i början af Oktober och ater begifver sig bort i slutet af Februari eller i början af Mars. — Hos oss förekommer han om sommaren öfver hela landet; men om hösten begifva sig de flesta af till sydligare länder, åtföljande de stora finkskaror, som vid den tiden äro stadda på flyttning. Några, kanske de äldre, stanna dock kvar, i likhet med dufhöken, hela året om och träffas ofta under vintern på fälten och vid gårdarna.

Han bebor alla slags barrskogstrakter, dock helst sådana, som äro bergiga eller gränsa intill fält och öppna platser.

Bland alla rofföglar, som bebo våra skogar, är han utan tvifvel en af de mest tilltagsna, oförsynta och modiga och är föröfrigt i besittning af nästan alla de egenskaper, hvilka utmärka dufhöken. En stor del af dagen haller han sig undan gömd och visar sig i allmänhet icke annat, än då han är stadd på rof och plundring. Han flyger lätt oaktadt sina korta vingar och kännes väl igen under flygten på den långa stjerten. Han påminner dervid ganska mycket om göken, med hvilken han äfven ofta af allmogen förvexlas. På marken rör han sig oskickligt.

Några författare påstå, att hannen är mera modig och tilltagsen än honan, andra säga tvärtom. Visst är, att honan

har mera styrka och således med bättre lycka kan bestå en strid än hannen; men föröfrigt gifver ingen den andra efter i djerfhet och list. De äro äfven skygga och försigtiga när så påfordras och när ej hungern drifver dem att begå vågstycken. Doktor BREHM såg en gång en sparfhökhona, som hade fångat en sparf och slagit ned med densamma några få steg från hans bostad för att derstädes förtära honom. Han lät henne i fred och ro begynna sin måltid; men innan hon ännu var fullt färdig dermed, kom en kråka och ville frånröfva henne bytet. Skyndsamt utbredde hon sina vingar och betäckte dermed sitt rof; men då kråkan förnyade gånger stötte på henne, flög hon slutligen upp, höll sparfven i den ena klon, vände sig under flykten så skickligt, att ryggen var nära att stöta emot marken och angrep kråkan med den andra lediga klon så häftigt i bröstet, att hon måste begifva sig bort. Man har ofta exempel på att sparfhöken blifvit fångad i det inre af boningshus, dit han förföljt någon mindre fogel, som derstädes sökt sin tillflykt. För kort tid sedan berättades till och med, att en sparfhök vid förföljandet af en fogel flög in uti en i full gång varande jernvägsvagn.

1. Författaren har mer än en gång varit i tillfälle att iakttaga sparfhökens stora oförsynthet i nyssnämnda afseende. Sålunda sågs han en gång flyga med sådan fart emot ett fönster, att rutan gick sönder och han helt plötsligt kom in i rummet, der han blef fångad. En annan gång tog jag en sparfhökhona i fönstret af mitt rum. Jag hade nemligen några siskor inspärade i en bur, som var stående i nämnde fönster, då jag en afton i September månad fick höra ett starkt buller och flaxande utanför på rutan och vid närmare efterseende fann, att detta åstadkoms af ifrågavarande hökhona, som ifrigt ansträngde sig för att komma in till foglarna. Jag gick då försigtigt fram till fönstret och, dold bakom gardinen, framsträckte handen för att aflyfta hakarna och såmedelst öppna detsamma. Höken, som genast märkte att något försiggick inuti rummet, flög undan, doek icke längre än till en straxt utanför fönstret varande sandgång, der han satte sig, gapande och flämtande efter den föregående ansträngningen; men med de gula, blixtrande ögonen oupphörligt riktade på buren och foglarna, hvilka nu, sedan fönstret blef öppnadt, visade sig för honom ännu mera tydligt än förut. Jag stod emellertid dold bakom gardinen och iakttog med spänd uppmärksamhet hökens alla rörelser.

Sedan han en stund återhemtat sig efter ansträngningen, dröjde det icke länge, förrän han rättade upp sig och med stark fart störtade på buren. Men detta blef hans sista vägstycke: några minuter derefter slutade han sitt oroliga lif.

Förf. kan äfven anföra ett exempel på en sparfhök, som af en tillstädes varande person blef gripen med händerna, då han anföll en skata och i densamma slog sig så fast med klorna, att han icke nog hastigt kunde lösgöra sig och undfly.

Sparfhöken är de mindre foglarnas fruktansvärdaste fiende, och han vågar sig icke sällan på äfven de större. Från rapphönan till kungsfogeln synes ingen fogel gå säker för hans angrepp. Dock tyckes han företrädesvis bemäktiga sig sparfvar, finkar, lärkor och unga dufvor samt ungar af skogs- och fälthöns. Små däggdjur försmår han heller icke. Hans djerfhet och dristighet är till och med ofta så stor, att han emellanåt vågar sig på tamhöns och ungharar. Dock synes det ofta likasom han ville göra detta endast på lek eller skämt för att skrämma dessa af naturen så rädda varelser.

Vid sina jagter ådagalägger sparfhöken lika mycket mod som list. Man får ofta se honom lura på fogel, och då han jagar flyger han helt nära buskarna eller bredvid bäckarna tätt utmed marken, svänger helt hastigt om emellan dem och glider fram längsutefter deras andra sida, gör så ånyo en svängning tills han kommer i närheten af sitt utsedda byte, då han svingar sig upp i höjden för att i nästa ögonblick störta på det samma. Han fångar både i flykten och på marken.

Sparfhöken är nogsam och fruktad af de flesta småfoglar. Finkar och sparfvar taga till och med stundom af räddsla sin tilflykt i ratthål för att undgå honom, och andra söka så godt de kunna på hvarjehanda andra sätt att rädda sig undan. Detta är isynnerhet förhållandet då sparfhöken flyger. Då han sitter stilla, frukta de honom icke så mycket. Man ser dem ofta helt lugnt och obekymradt hoppa omkring och söka sin föda i samma träd, der höken hvilar. Vissa småfoglar, såsom sädesärlor och svalor, förfölja dock sparfhöken under skrik och stoj, hvarhelst han än visar sig, och åtvarna derigenom andra foglar. Under sina jagter har derföre äfven denna hök, likasom den föregående, mycket ondt af

dessa förföljare, och han tyckes också rätt väl inse, till hvilken skada de kunna vara för honom; ty så snart de komma honom nära, svingar han sig i höjden, sväfvar omkring i några små kretsar och flyger derefter åter till skogs. Vid sina anfall slår han icke sällan fel, hvarföre han gerna, då tillfället så fogar, tager tvenne foglar på en gång. Det fångade bytet för han med sig till något ensligt, fredadt ställe, rycker af de största fjädrarna och uppåter det sedan i all maklighet. Ben, fjädrar och dylikt kastar han derefter upp i små bollar. Unga nästfoglar, isynnerhet sådana, som blifvit utkläckta på marken, höra till hans älsklingsspis. Ur fogelbon tillgriper han äfven äggen. Utom foglar förtär sparfhöken äfven en mängd små gnagare, hvarigenom han gör nytta på fälten och i skogarna; men denna nytta uppväger dock icke på långt när den skada han åstadkommer genom att tillgripa en mängd nyttiga foglar.

Sparfhökens läte hör man sällan annat än vid boet. Det utgöres antingen af ett tätt på hvartannat utstött *ki! ki! ki!* eller af ett mera långsamt *kök, kök*. Det förra tyckes vara ett slags varningsläte.

Boet bygger sparfhöken i tät skog, sällan särdeles högt öfver marken, men så mycket skyddadt som möjligt, mest i barrträd nära stammen. Det är sammansatt af torra qvistar. Vid slutet af Maj finner man vanligen 3—5, temligen glatta, tjockskaliga ägg af något varierande storlek, form och färg. Vanligen äro de smutsigt hvita med grönaktig anstrykning samt tecknade med större eller mindre, tydliga eller stundom temligen otydliga, rödbruna, gulröda eller gråbruna fläckar och punkter. Honan rufvar ensam och ligger mycket fast på äggen. Äfven om hon flercaldiga gånger blifver störd, lemnar hon dem sällan. Båda föräldrarna draga försorg om ungarna och föra till dem födoämnen i riklig mängd; men dessa sönderstyckas och utdelas endast af honan. Hannen lärer dertill vara alldeles oskicklig. Omkommer således honan, medan ungarna ännu äro små, så måste de svälta ihjäl. Man har anträffat sparfhökbon alldeles uppfyllda med födoämnen, ditförda af den efterlevande hannen, men i hvilka ungarna varit döda af svält. — Sedan

ungarna lemnat boet, följa de ganska länge sina föräldrar, som skaffa dem föda och småningom inöfva dem i sitt yrke.

Sparfhöken bör ej skonas af jägaren, emedan han, såsom vi förut antydte, gör mycken skada i skog och mark.

Landtörn-släktet (*Aquila* BRISS.).

Hithörande örnar skilja sig ifrån de följande derpå, att tarserna äro ända till tårna fjäderklädda, och att mellantån är vid roten till 1:sta leden förmedelst en hudflik förenad med uttån. — Hufvudet har platt hjessa och är likasom halsryggen täckt med långa, afspetsade fjädrar. Näbben särdeles stark, temligen långsträckt och i spetsen nedkrökt till en lång hake; öfverkäkens undre kant utan någon synnerligen märkbar flik; näbbhakcirkelns medelpunkt ligger något innanför underkäkens nedre kant, således på sjelfva käken, ungefär midtför näsborrarna, hvilka äro snedt ställda och hafva en oval form; trakten mellan ögonen och näbben beväxt med fjäderborst. Ögonen stora, ligga under de starkt framskjutande ögonbrynsbenen. Vingarna breda och långa; 1:sta handpennan något kortare än den 7:de; 2:dra kortare än den 3:dje; 4:de eller 5:te längst. Benen mycket

Fig. 93.

Fot af en Landtörn (förminskad skala).

kraftiga och starka, med stora, krökta, hvassa och på undre sidan platta, skarpkantade klor; tårna belagda med mindre fjäll, utom på öfre sidan närmare klorna, der några tvärställda plåtar finnas; skänkelfjädrarna långa; tarsernas fjäderklädnad tät. Stjerten bred, i spetsen något afrundad, räcker till eller något utöfver de hoplagda vingarnas spets.

Landtörnar finnas öfver hela jorden; men de särskilda verldsdelarna och länderna hysa dock arter, som icke förekomma i andra. De flesta bebo under fortplantningstiden och sommaren bergiga, oländiga skogstrakter, der de hafva sina bestämda, vidsträckta jagtmarker; andra vistas i skoglösa landsträckor och steppländer. I människans närhet slå de sällan eller aldrig ned sina bopålar utan välja i allmänhet till vistelseort under sistnämnde årstid ödsliga, folktomma trakter. Men under vintern företaga de vidsträckta utflygter för att skaffa sig sitt uppehälle och komma då understundom äfven till bebyggda trakter, hvarest de icke sällan blifva så närgångna, att de till och med i åsynen af sin farligaste fiende, människan, gripa sitt utsedda byte. Den art, som tillhör vår fauna, är stann- och flyttfögel.

Landtörnarna föra ett ensligt lif och kunna icke räknas bland de sällskapslika foglarna. Sommartiden tåla de åtminstone intet intrång af andra örnpär inom det område, som de en gång utvalt till sin jagtmark. Endast vintertiden får man stundom se flera örnar tillsammans, frossande på kvarlevorna af något dödt större djur; men de skiljas snart åt igen sedan de tillfredsställt sin hunger. — De båda makarna lefva dock troget tillsammans och hysa mycken tillgifvenhet för hvarandra. Det vill till och med synas som om deras ingångna äktenskap skulle vara för hela lifvet.

Med andra foglar, som icke tjena örnarna till föda, lefva de i temligen godt förhållande. Många små foglar bygga och bo i samma skogspark, hvarest örnarna hafva sitt näste, utan att hafva någonting att frukta från deras sida, ja det omtalas t. o. m. att finkar haft sina bon och utkläckt sina ungar i den undre afdelningen af sjelfva örnnästet. Af många mindre foglar, såsom svalor, hökar, falkar m. fl., äro örnarna mycket

besvärade, emedan dessa foglar under skrik och larm förfölja dem, utan att de förmå hålla dem ifrån sig.

Det obändiga, vilda, mordlystna och rofgiriga lynne, hvilket, såsom vi förut sett, är så utmärkande för hökarna, återfinner man icke på långt när så utprägladt hos örnarna. De föra visserligen äfven ett lif, som är rikt på mord och plundring, men i hela deras uppträdande ligger dock någonting stolt och ädelt, och de synas rövra endast derföre, att det för dem är en nödvändighet. En sådan uppfattning har man åtminstone gjort sig om de örnar, hvilka bebo de nordiska länderna. Andra torde finnas med grymmare seder.

Få roffoglar torde af naturen vara mera rikt begåfvade än örnarna, och bland dem, som tillhöra Europas fauna, skulle vi knappast vara benägna att gifva några andra än ädelfalkarna ett sådant företräde. Både i kroppsligt och, om man så må säga, i andligt hänseende äro de väl och rikt utrustade.

Deras flygt är utmärkt skön och ståtlig. Man ser dem ofta med nära nog orörliga vingar kretsa högt i luften, vridande på den utbredda stjerten än hit än dit, alltefter den riktning de vilja gifva sin flygt *). Från en svindlande höjd störta de ofta ned med ilande fart på ett fyrfota djur eller fogel, som de blifvit varse på marken, och förfela sällan sitt mål. På marken röra de sig oskickligt, och den ståtliga hållning, hvarigenom de i så hög grad utmärka sig, då de flyga eller då de sitta i träden, går derstädes alldeles förlorad.

Om de yttre sinnenas större eller mindre skärpa hos örnarna hafva vi förut yttrat oss. Hvad åter dessa foglars förståndsförmögenheter beträffar, så torde det blifva svårt att derom gifva ett fullt tillfredsställande omdöme. Så mycket kunna vi dock säga, att de äro bättre utvecklade än man i allmänhet velat låta påskina.

I det fria tillståndet äro örnarna utomordentligt försigtiga och skygga, då de förmoda att någon fara hotar dem; men deremot dristiga och djerfva, då de anse sig icke hafva något

*) Då örnarna flyga kunna de skiljas från andra roffoglar derpå, att de yttre viugpennorna hållas utspärrade, d. v. s. skilda från hvarandra med spetsarna.

att frukta. Vid många tillfällen synas deras handlingar vara en följd af list och öfverläggning.

I fångenskapen hylla de sig inom kort till menniskan, som de förut i det fria tillståndet så mycket fruktade och undflydde. Ofta visa de de största prof af tillgifvenhet mot sin vårdare, om nemligen denne med omsorg och foglighet behandlar dem. Detta sednare är dock ett nödvändigt vilkor; ty i motsatt fall utbryter genast deras onda lynne och de draga då icke i betänkande att på ett eftertryckligt sätt använda sina fruktansvärda vapen: den starka näbben och de hvassa klorna. Sin vårdare känna de väl igen, och har han förstått att vinna deras tillgifvenhet, så trifvas de alltid särdeles väl i hans sällskap och gifva sin högljudda glädje tillkänna, då han kommer i deras åsyn. Detta är ingalunda förhållandet med hökarna.

Örnarna lifnära sig företrädesvis af sådana varmblodiga djur, som de sjelfva dödat; men de gå äfven på döda djur, innan dessa alltför mycket öfvergått i förruttnelse. Det synes dock hufvudsakligen vara vintertiden, då de sakna god tillgång på lefvande byte, som de tillgripa denna sednare kost; men exempel saknas likväl icke, då de under hvilka förhållanden som helst hållit tillgodo dermed. De äro i allmänhet taget inga kostföraktare. — Blott några större, oviga foglar, såsom t. ex. storkar och tranor, fånga de någon gång i flykten. Mest tillgripa de större djur, såsom killingar, rådjurs- och renkalvar, samt foglar, såsom höns, gäss, tjädrar, orrar o. s. v.; men de försmå dock icke ett mindre byte. Sällan angripa de en fullvuxen människa; men man har icke så få exempel på, att små barn af dem blifvit bortsnappade. Vill man plundra deras bon på ägg eller ungar, är det emellertid rådligast att gå försigtigt tillväga.

Fortplantningstiden infaller tidigt om våren. Boet bygga de vanligen på någon afsats i en hög, otillgänglig klippa men icke sällan äfven i toppen af ett högt träd. Det är mycket stort och platt samt består af ris och qvistar. Honan rufvar äggen ensam, och hannen underhåller henne med föda under liggtiden. När ungarna blifvit fullt utvuxna och kunna reda

sig på egen hand, jagas de bort af föräldrarna, som förut gemensamt bidragit till deras uppehälle.

Till vår fauna hör egentligen blott en art.

1. **Kungsörnen** (*Aquila Chrysaëtus* LINN.). *Ofrån mörkbrun, mer eller mindre fläckig, inunder svartaktig med eller utan rostbrun inblandning; hufvudet och halsen ofrån brungula; stjerten, som räcker något utöfver de hoplagda ringarnas spets, är antingen i sin yttre tredjedel svartaktig och inåt mer eller mindre rent hvit, eller inåt gråaktig med mörkare tvärband, likasom gråmarmorerad, samt derefter svartbrun. — Längd inemot 3 fot; vingbredd ända till 7 fot 6 tum.*

Namn: Landtörn, Gullörn.

Fjädrarna på öfra delen af hufvudet och halsen rostbruna med ljusgulbruna kanter. Hela fjäderklädnaden föröfrigt af en mörkare eller ljusare brun färg; strupen, främre delen af halsen, de större yttre skulderfjädrarna och de flesta armpennorna, svartaktiga. Handpennorna och yttre delen af stjerten svarta, den sednare stundom med ljusare spetskanter. Näbben utat svart, inåt blåaktig; vaxhuden och munvikarna ljusgula; trakten mellan näbben och ögonen ljusgrå och beväxt med svarta borstfjädrar. Iris gulbrun. Tårna vackert ljusgula.

Ung fogel. Mindre fläckig. Det rostbruna på hufvudets och halsens öfre sida mörkare, intagande en mindre del än hos de äldre foglarna. Stjertens hvita och svarta färg ofta mera ren; dess undre täckfjädrar orent hvita. — *A. fulva.*

Varierar mer eller mindre hvit.

Kungsörnen, som jemte hafsörnen är den största och starkaste af alla våra roffoglar, förekommer icke allenast här och hvar i alla europeiska länder, utan äfven i en stor del af Asien och Nordamerika. Hos oss bebor han under sommaren eller fortplantningstiden hufvudsakligen de inre delarna af de norra provinserna och Lappland. Endast om hösten och vintern företager han vidsträckta ströftåg och ses då icke sällan äfven i södra delarna af landet. Vanligen är det dock de yngre individerna, som företaga dylika längre utflygter. De äldre torde i allmänhet vara mera stationära.

Sitt sommartillhåll väljer kungsörnen i bergiga, skogiga och ödsliga trakter. I fordna tider, då landet var mindre uppodladt och skogarna till följd deraf hade en större utsträckning än hvad nu är förhållandet, var han ingenstädes sällsynt här i landet. Nu deremot har han, i likhet med andra djurarter, hvilka undfly människans omedelbara granskap, blifvit alltmera undanträngd mot norden, och blott några få enstaka par häcka för närvarande nedåt landet, så att man egentligen kan säga att Ångermanland och Jemtland äro de sydligaste provinser, der han om sommaren regelbundet förekommer och fortplantar sig. — I Finland finnes han, enligt M. v. WRIGHT, i alla skogiga trakter, till och med i de sydligaste. I Norge häckar han sydligare än hos oss.

Der kungsörnen en gång slagit sig ned för att bygga och bo, tillväller han sig inom kort herraväldet öfver ett ganska vidsträckt jagtområde, hvarest han icke tillåter några andra örnpär att bosätta sig. Derinom är han också så att säga en mächtig furste, för hvilken nära nog hela den öfriga fogelskaran bär en stor fruktan, och som under sina ströftåg injagar skräck och fasa hos skogarnas vildbråd, såväl det större som det mindre. Han har också af denna anledning förskaffat sig namnet af foglarnas konung, likasom han äfven, för sin höga, ståtliga flygt, af forntidens folk blef kallad Jupiters budbärare eller himmelens fogel.

Kungsörnen är en djerf och tilltagsen fogel. I sin näbb och i sina klor eger han fruktansvärda vapen, som sätta honom i stånd att med framgång kunna utkämpa strider med andra djur, och i sina vingar eger han dessutom en sådan styrka, att han med ett enda slag deraf kan döda åtminstone ett så stort djur som en fullvuxen hare. Under sina jagter förstår han också att till sin fördel skickligt begagna dessa vapen. Sällan eller aldrig återkommer han utan byte från de ströftåg, som han dagligen företager i och för anskaffandet af födoämnen. Vanligen pläga vid dylika tillfällen de båda makarna följas åt för att i nödfall bistå hvarandra. De utflyga från det ställe, hvarest de hvilat öfver natten, först temligen långt frampå förmiddagen, efter sedan solen gått upp, svinga sig upp

till en ganska betydlig höjd och sväfva derstädes omkring i vida kretsar öfver sitt jagtområde. Blifva de dervid varse något byte på marken, sänka de sig ned i sned riktning för att taga detsamma i närmare skärskadande. flyga derefter med raskare vingslag och störta sig slutligen med framsträckta, utspärrade klor uti ilande fart till marken rakt på djuret samt hugga båda klorna i dess kropp.

Det skulle leda till alltför stor vidlyftighet att uppräknat alla de djur, hvilka tjena kungsörnen till föda. Ibland foglarna synes det nästan endast vara roffoglarna, svalorna och de små skogsfoglarna, som gå säkra för deras angrepp, och bland däggdjuren endast de större eller fullvuxna idislarna samt de öfriga klöf- och hofdjuren, hvilkas ungar de dock bemäktiga sig. Innan örnarna förtära en fogel eller ett däggdjur, afrycka de de större fjädrarna eller håren, och först sedan detta skett begynna de sin måltid med att bitvis uppäta hufvudet, halsen och sist den öfriga kroppen. Af större foglar lemna de näbben, och de med exkrementer fyllda inelfvorna låta de äfven ligga orörda; men en del ben, har och fjädrar sluka de. Dessa äro behöfliga för matsmältningen, och om de ej hafva tillgång derpå, få gräs och torra växtdelar, som de i sådant fall nedsvälja, göra samma tjänst. De uppkastas sedan, såsom vanligt, i form af bollar.

Under måltiden äro örnarna mycket försigtiga och se sig omkring at alla sidor för att göra sig förvissade om att icke blifva öfverraskade. Vid det minsta ovanliga buller, som når deras öra, upphöra de en stund med att äta, kasta en spejande blick omkring sig och begynna först ånyo sin måltid sedan allt blifvit tyst. De bortflyga också derföre till boet eller till något annat ställe, der de anse sig säkra, med de djur, som de lyckats öfverkomma och som ej äro alltför tunga.

Vanligen bruka deras jagter och förtärandet af det gripna bytet draga ut till framemot middagen, då de åter begifva sig till närheten af boet, eller utvälja åt sig någon annan säker plats, der de ostördt kunna hvila ut efter måltiden. Detta inträffar regelmessigt, så framt de varit lyckliga i sin fångst. De sitta då länge på ett och samma ställe med fylld kräfva

och slokande fjädrar, för att smälta födan, utan att dock någonsin lemna sin säkerhet ur sigte. Sedan de på detta sätt hvilat ut, flyga de bort för att släcka sin törst. Man har visserligen påstått, att dessa foglar, likasom de flesta andra roffoglar, hvilka lefva af färskt byte, icke skulle vara i behof af vatten, emedan det blod, som de förtära, skulle vara tillräckligt att släcka deras törst; men man torde hafva orätt häruti. I fångenskapen både dricka och bada de, och Dr. BREHM har gjort den iakttagelsen, att de äfven i det fria tillståndet gå i vatten för samma ändamål.

I brist på lefvande byte gå örnarna, såsom förut blifvit omtaladt, icke sällan på kadaver, helst friska. Under deras ströftåg vintertiden är detta t. o. m. mycket vanligt.

Kungsörnens fortplantningstid infaller tidigt, redan i medlet eller i slutet af Mars, då man äfven finner dess ägg. Nästet, som är ganska stort, 5 à 6 fot i diameter, och fullkomligt platt, bygges på en klippa eller i ett högt träd. Såsom byggnadsmaterial begagnas ris, qvistar och grenar, som betäckas med ljung och grästorfvor. Äggen äro 2, sällan 3, smutsigt hvita eller gulaktiga, stundom med en grönaktig anstrykning, samt tecknade med rödbruna fläckar, hvilka i synnerhet stå tätt vid den tjockare ändan. Någon gång träffar man ägg, som äro nästan enfärgade. Honan rufvar äggen omkring 5 veckor; men vanligen komma icke alla till utveckling, hvarför man i ett örnbo, äfven då äggen varit 3, merändels endast brukar finna 2, eller stundom blott en unge. Denna är, likasom hos andra roffoglar, tjock och oformlig samt tätt beklädd med ett hvitgratt dun. — Sedan ungarna blifvit flygvuxna och kunna försörja sig på egen hand, blifva de bortdrifna från boet af föräldrarna och få slutligen icke en gång vistas inom deras jagtmark. Under det att de ligga i boet vårdas de deremot med mycken omsorg af de gamla örnarna, som föra till dem rikligt med föda af alla slag. Prof. NILSSON säger, att fattigt folk i vissa trakter veta att draga fördel af de örn nästen, som finnas i deras granskap, på det sättet, att de, då örnarna äro ute på jagt, dagligen besöka nästena och borttaga det färska vildbrådet, som blifvit förddt till ungarna; samt att

de sedan ungarna blifvit flygvuxna, fastbinda dem i nästet, för att derigenom så mycket längre förmå örnarna att skatta åt dem.

Infångad såsom ung blifver kungsörnen ganska tam och uthärdar mycket länge i fångenskapen. I Wien lefde en tam örn från 1615 till 1719 och i Schönbrunn dog i början af detta århundrade en örn, som var nära 80 år gammal.

Kungsörnen är en ganska skadlig fogel och detta icke endast för jagtbanan, utan äfven för tamdjuren. Unga kalvar, lamm och killingar blifva icke sällan hans byte, och under sina ströftåg om hösten och vintern, då han infinner sig i bebyggda trakter, är han isynnerhet mycket roflysten och närgången. För en dödad kungsörn betalas i skottpenningar 3 R:dr rmt.

1. Vi vilja här, hufvudsakligen efter SUNDEVALL, i korthet omnämna tvenne andra slags landtörnar, hvilka, ehuru egentligen icke tillhörande vår fauna, blifvit funna här i landet. Dessa äro:

1. **Skrikörnen** (*Aquila elanga* PALL.). *Mer eller mindre mörkt brun; stjerten af kroppens färg eller något mörkare, enfärgad eller försedd med 8 à 9 mörkare, smala, böjda eller fläckiga tvärband; vingpennorna uti infanet med fläckar eller prickar; näbben tjock och stark samt föga hoptryckt.* — Längd 2 fot eller något mera.

Skrikörnen, som är betydligt mindre än kungsörnen, förekommer förnämligast i sydöstra Europa, mellersta och södra Asien samt hela Afrika. I vissa delar af Tyskland lærer han äfven finnas, men de exemplar, man anträffat nordligare, kunna endast betraktas såsom på villospår komna individer. Hos oss har han blifvit skjuten, så vidt man vet, blott en gång, nemligen vid Sallerup i Skåne i Sept. 1842.

Denna örn saknar nästan helt och hållet det mod och den tilltagsenhet, som utmärker kungsörnen. Han är snarare en feg fogel, som i hela sitt uppträdande något erinrar om vråkarna. Likväl säges han dock vara rofgrigare och modigare än den följande. Likasom vråkarna lifnärer han sig förnämligast af mindre däggdjur: råttor, sorkar o. s. v. samt af grodor och amfibier. Han går äfven gerna på kadaver. Lätet är starkt ljudande och kan, enligt BREHM, uttryckas med *tjeff, tjeff, tjeff*.

2. **Mindre Skrikörnen** (*Aquila nævia* GMEL.). *Mörkbrun, med ofläckade ving- och stjertpennor; dock äro dessa sednare någon gång tecknade med ljusa, men temligen otydliga tvärband; näbben mindre och svagare samt mera hoptryckt än hos den föregående, med nästan runda, i framkanten inbugtade näsborrar.* — Längd omkring 2 fot.

Denna örn förekommer äfven i sydöstra Europa, mellersta och södra Asien samt om vintern såsom flyttfogel i norra Afrika. I Tysklands skogstrakter är han mångenstädes icke just sällsynt; men hos oss har han med visshet icke blifvit mer än en gång skjuten och tillvaratagen, nemligen i Skåne, hvarifrån Conservator W. MEVES hemfört ett exemplar.

I lefnadssättet visar denna örn en nära öfverensstämmelse med den föregående och har äfven ett liknande läte.

Hafsörn-släktet (*Haliaëtus* SAVIGNY).

Hithörande örnar äro stora roffoglar med en stark, undersätsig kroppsbyggnad. De skilja sig ifrån landtörnarna hufvudsakligen derpå, att tarserna endast äro till hälften fjäderklädda och att den hinflik, som förenar uttån med mellantan, knappt är märkbar. — Hufvudet och halsen med förlängda, spetsiga fjädrar. Näbben mycket stark, temligen långdragen och rät, utom i spetsen, der den är starkt nedkrökt till en lång hake; näbbhakecirkelns medelpunkt infaller ungefär på midten af underkäken och nästan midtför näsborrarna, som äro snedt ställda och till formen ovala; öfverkäkens undre kant utan någon märkbar flik. Vingarna långa och breda; 1:sta handpennan mycket kort; den 3:dje och 4:de längst. Benen grofva och muskelstarka, väpnade med starka, stora och mycket krökta klor; den nakna ändhälften af tarsen framtill belagd med några större plåtar; skänkefjädrarna mycket långa. Stjerten, i spetsen bredt afrundad, räcker till eller föga utöfver de hoplagda vingarna.

Äfven detta släkte likasom det föregående synes vara representeradt i de flesta länder och verldsdelar, och åtskilliga bland de hithörande arterna hafva en mycket vidsträckt utbredning. De hafva, åtminstone under fortplantningstiden, sitt tillhåll vid hafvet eller i granskapet af insjöar och floder. Under vintern pläga de dock företaga vidsträckta ströftåg, och då infinna sig stundom, isynnerhet de yngre, ännu ej fortplantningsskickliga individerna, i bebyggda trakter långt in uti landet, der de söka sitt uppehälle. De äldre vistas deremot nästan ständigt och jemt vid kusterna. Den art, som tillhör vår fauna, är likasom kungsörnen stann- och strytfogel.

Hafsörnarna äro temligen sällskapslika och öfverensstämma i detta hänseende mera med gamarna än med landtörnarna. Likväl är det icke ofta hos oss som man får se flera stycken tillsammans. Vanligen hafva de sina bestämda ställen, dit de gerna begifva sig för att tillbringa natten, för att hvila ut efter jagterna eller för att speja efter byte. Dessa favoritställen kunna antingen vara en klippa eller ett gammalt träd, vanligen någon torrgrenig tall.

Hafsörnarna äro tröga, men kraftiga och, då det gäller, mycket uthålliga foglar, med ett starkt utprägladt mordbegär. De äro icke på långt när så rikt begåfvade som de stora landtörnarna, utan sakna i allmänhet de egenskaper, som göra dessa till så stolta, ädla och imponerande foglar. Deras rofgriga lynne yttrar sig i en lägre form, och de framstå alltid i jämförelse med kungsörnen såsom råa, vilda och mordlystna varelser. Deras jagtmark är egentligen vattnet, der de utöfva herraväldet öfver flertalet af de öfriga djurarter, hvilka äro hänvisade att jemte dem derstädes söka sina näringsmedel och fortplanta sitt slägte.

Deras flygt är vida mera långsam än kungsörnens och, ehuru man icke kan kalla dem oviga, röra de sig dock i allmänhet icke med sådant behag och ledighet som denne sednare. Vanligen äro de skygga och undfly sorgfälligt hvarje förmodad fara, så att jägaren i de flesta fall icke utan möda kan komma dem inom skotthåll. Men, då de icke anse sig hafva någonting att frukta, äro de deremot både djerfva, tilltagsna och grymma. Under deras ströftåg vintertiden, då de hafva mindre rik tillgång på föda, äro de dock icke så rädda som eljest, utan begifva sig ofta helt frimodigt i närheten af landtgårdarna, hvarest de ofta blifva fångade i räfsaxar, gropar och andra giller.

I fångenskapen äro de vanligen i början vilda och obändiga; men blifva dock inom kort ganska tama och fogliga samt hylla sig med mycken tillgifvenhet till sina vårdare.

De lifnära sig förnämligast af fisk, unga skälar, större vadare och simfoglar af hvarjehanda slag. Äfven mindre däggdjur, såsom harar, fjellräfvar, igelkottar o. s. v. blifva stundom

deras byte. Men de gå äfven och, såsom det synes, med mycken begärlighet på döda djur, synnerligen vintertiden.

Fortplantningstiden infaller tidigt om våren och de bygga sina stora, flacka nästen antingen på någon hög klippa eller i toppen af något högt träd. Båda makarna sägas vexelvis rufva äggen. Ungarna vistas länge vid boet och skilja sig icke från föräldrarna förrän emot hösten.

1. Vanliga Hafsörnen (*Haliaëtus Albicilla* LINN.). Gammal fogel: *mörkbrun eller brungrå, med blekare hufrud och hals; stjerten hvit, räcker föga utöfver de hoplagda vingarnas spets; ung fogel: mera fläckig, med hufrudet och halsen ofran mörkare; stjerten brun och mer eller mindre gråspräcklig, räcker längre utanför de hoplagda vingarnas spets.* — Längd 3 fot och derutöfver; vingbredd 7 à 8 fot och derutöfver.

Gammal fogel. Fjäderklädnaden gråbrun med ljusare kanter på hvarje fjäder. Hufvudets och halsens fjädrar blekare, hos mycket gamla individer nästan hvitgråa. Handpennorna svarta med hvita spolar, och utfanet från roten utåt askgrått. Skänkfjädrarna och de undre stjerttäckarna sotbruna, mörka. Stjerten hvit. Näbben gul, med grönaktig växhud. Iris ljusgul eller gulbrun. Benens nakna del citrongul. Klorna svarta.

Ung fogel. Fjäderklädnaden fläckig af ljust gulbrunt och svart. Hvarje fjäder är nemligen inåt ljus och har en svart spelfläck, som emot spetsen allt mer och mer vidgar sig. Hufvudet och halsen mörkbruna, med ljusa spetskanter på fjädrarna; den sednare dessutom framtill med ljusa längdfläckar. Brösthjädrarna stundom der och hvar med hvitaktig infattning. Handpennorna svartaktiga. Stjertpennorna fläckiga och spräckliga af hvitt rostgrått och svart; deras täckfjädrar gråbrunspräckliga. — *A. Ossifragus.*

Hafsörnen förekommer i hela Europa och i en stor del af Asien. Om vintern kommer han äfven regelmässigt till Nordafrika. Han har således, likasom kungsörnen, en ganska vidsträckt utbredning. I Nordamerika synes han dock icke finnas, utan ersättes der af en annan art. Hos oss är hafsörnen icke sällsynt. Han häckar här icke allenast vid hafskusterna, utan

äfven mångenstädes vid insjöarna och de större floderna, der lokalen är passande. Dock synes han under sommaren och

Fig. 94.

Vanliga Hafsörnen.

fortplantningstiden finnas mera talrikt mot norden, än i de södra delarna af landet, der han åter om vintrarna icke är sällsynt. Han är under sistnämnde årstid en strykfogel, som uppehåller sig här och hvar, dels vid det öppna hafsbandet, dels inuti landet. Ofta kommer han då äfven till bebyggda trakter, der han uppsöker afskräden och utlagda döda djur, hvilka sednare han förtär, äfven sedan de äro stadda i förrottnelse. Man har dock gjort den iakttagelsen, att det nästan endast är de yngre örnarna, som begifva sig af på dylika ströftåg inåt landet. De äldre uppehålla sig mest vid kusterna. Hafsörnarna kunna emellertid betraktas såsom de nordiska ländernas gamar, med hvilka foglar de föröfrigt i sitt lefnadsätt och utseende hafva en viss öfverensstämmelse. — I Finland och Norge förekommer hafsörnen temligen allmänt.

Vid de vatten, der hafsörnen vistas, väljer han helst sitt tillhåll i angränsande skogar och bergstrakter, och det jagtrevier, som han derstädes herrskar öfver och inom hvilket han icke tillåter några andra örnpär att bosätta sig, är ganska vidsträckt. Företrädesvis bygger och bor han i skärgårdstrakter eller vid sjöar, som hafva många skogbeväxta holmar. Der finnes alltid något lugnare vatten, i hvilket han har lätt att upptäcka ett byte, och der vistas ofta äfven skälar eller en mängd sjöfogel, som tillika utgöra föremål för hans jagter.

Hafsörnen är, såsom vi redan antydt, en trög fogel. Han kan ofta hela timmar sitta stilla på en klippa eller i toppen af ett träd för att speja efter byte. Hans syn och hörsel hafva en utomordentlig skärpa, hvarigenom ingenting, som tilldrager sig i närheten, undgår att väcka hans uppmärksamhet. Han kan äfven på långt håll upptäcka ett byte. Da han flyger i kretsar öfver boet later han ofta höra ett starkt hvisslande läte, som kan uttryckas med: *kri, kri, kri, kri, kri*.

De djur, som hufvudsakligen tjena hafsörnen till föda, hafva vi redan i korthet omtalat. Bland sjöfoglar tillgriper och förtär han oftast knipor, prackor, alkor och andra dykänder. De egentliga änderna, hvilka endast såsom ungar eller då de äro stadda i ruggning ega förmågan att dyka, har han deremot icke så lätt att bemäktiga sig, emedan de gripa till flykten så snart han närmar sig. Orsaken hvarföre örnen har lättare att fånga dykänderna är, att dessa, då de blifva honom varse, söka att genom dykning rädda sig undan. Örnen, som har en skarp syn, ser och följer dem med mycken noggrannhet, isynnerhet om vattnet är klart och grundt, och, då de emellanåt måste upp till vattenytan för att andas, är han genast tillreds att gripa dem. Ejdergåsen blifver äfven på nämnde sätt icke sällan hans byte. Stundom händer det att han slår på skälar och större fiskar, hvilka äro så stora att han icke förmår draga dem ur vattnet, utan stundom till och med sjelf blifver neddragen deruti. Man har icke så få exempel härpå. — Under sina ströftåg inåt landet slår han icke sällan på lamm, killingar, grisar, harar o. s. v. Han är en mycket glupsk fogel, som på en gång kan förtära stora quantiteter föda innan han blifver tillfredsställd. Den

11 Mars 1866, medan djup snö betäckte marken i hela södra och mellersta Sverige, blef en hafsörn *) fångad i räfsax vid ett hemman på Östergöthlands slättbygd och tillsänd författaren. Då han öppnades befanns uti magen icke allenast en mängd hår och ben, af hvilka sednare ett var $7\frac{1}{2}$, ett annat $4\frac{1}{2}$ tum långt, utan äfven skinn och taggar efter en hel igelkott.

Hafsörnen bygger sitt bo i närheten af de vatten, der han vistas, sällan särdeles långt derifrån **). Det är mycket stort — 5 à 6 fot i diameter — och starkt hopfogadt af armstjocka grenar, ris och qvistar samt har inuti en liten fördjupning, bäddad med mossor, halm och fjäder. Man finner det ofta i höga tallar eller på klippor. Äggen, som man finner i början af April, äro vanligen 2, sällan 3; i sednare fallet komma dock nästan aldrig mer än 2 till utveckling. De äro smutsigt hvita och vanligen nedsölade och fläckiga af fogelns ekskrementer.

Hafsörnen är en öfvervägande skadlig fogel, som bör efterhållas af jägaren. För densamma utbetalas äfven, likasom för kungsörnen, 3 R:dr rmt i skottpremier.

Fiskljuse-släktet (Pandion SAVIGNY).

Fiskljusarna, hafva förut blifvit hänförda till örnarna eller åtminstone anses bilda en öfvergång från dessa till de följande dagroffoglarna. Näbben är proportionsvis mindre och kortare än hos örnarna, till formen hoptryckt trind, med en mycket långt nedlöpande, spetsig hake; öfverkäkens undre kant utan spår till någon tand eller flik; näbbhakecirkelns medelpunkt infaller något litet utanför underkäkens nedre kant, således icke på näbben; näsborrarna snedt aflånga, ej täckta af några framskjutande borstfjädrar, men med en hinna ofvantill; trakten mellan ögonen och näbben beväxt med några borstformiga fjädrar. Vingarna långa och temligen spetsiga, med framstående bågformiga

*) Denna hafsörn var en yngre hona. Hon förvaras nu i Hvarfs sockenskola, uppstoppad af skolläraren derstädes hr AUG. LINDBVIST, som med berömvärd ifver egnar sin lediga tid åt hopbringandet af en fogelsamling, hvilken helt säkert skall blifva både till nöje och nytta för barnen. Exemplet är efterföljansvärdt.

**) Man har funnit hafsörnböna $\frac{1}{4}$ mil in i landet; men det måste alltid vara en lapprisak för denna fogel att flyga en sådan vägsträcka.

skuldror; 2:dra och 3:dje handpennorna längst. Stjerten är kort och räcker icke till de hoplagda vingarnas spets. Benen

Fig. 95.

Fot af Fiskljusen (i naturlig storlek).

hafva mycket korta och tilltryckta skänkelfjädrar; tarserna äro korta och undersätsiga, endast framtill vid sjelfva basen fjäderklädda, föröfrigt, likasom tårna, nakna och belagda med talrika, kantiga och något skrofliga fjäll; tårna vid basen ej hopvuxna eller genom någon hudfäll förenade, den yttre vändbar, så att den äfven kan föras utåt och något bakåt; klorna mycket stora, halfcirkelformigt böjda, hoptryckt trinda, äfven

på undre sidan *). Halsryggens fjädrar äro såsom hos örnarna långa och spetsiga.

Fiskljusarna äro temligen stora och starkt byggda roffoglar. De hafva sina ständiga tillhåll vid vatten, isynnerhet vid insjöar och floder, men äfven i skärgårdarna vid hafskusten.

De äro flyttfoglar hos oss och lifnära sig nästan uteslutande af fisk, som de störta sig på och fånga med klorna vid vattenytan.

1. **Fiskljusen** (*Pandion Haliaëtus* LINN.). *Ofrån mörkbrun, med eller utan hvit inblandning; magen och låren hvita; varhuden och den nakna delen af benen blåaktiga.* — Längd omkring 2 fot; vingbredd omkring 5 fot.

Namn: Fiskörn, Fiskhök, Sjöhök; Småland: Fisktjuf.

Gammal fogel. Hufvudet framtill på öfre sidan svartbrunt med hvitaktiga fjäderkanter; öfriga delen af hufvudet, nacken och halsryggen hvitgula, med svartbruna, längsgående streck. Från näbbroten löper på hvardera sidan genom ögat och vidare nedat halssidan ett bredt, svartbrunt band.

Fig. 96.

Fiskljusen.

*) De öfriga dagroffoglarna hafva klorna på undre sidan längsutefter, platta eller likasom urgröpta, med något upphöjda sidokanter.

Hela fogeln ofvan föröfrigt mörkbrun, med här och hvar något ljusare eller gråa fjäderkanter. Alla undre kroppsdelar jemte skänkefjädrarna och de undre stjerttäckarna hvita; på kräfvän

Fig. 97.

Hufvend af Fiskljusen (i naturlig storlek); — a, medelpunkten till näbbhaccirkeln.

stå större eller mindre, bruna spolfäckar. Handpennorna svarta. De 2 mellersta stjertpennorna gråbruna, enfärgade; de öfriga i utfanet gråbruna med mörkare tvärband, uti infanet hvita med svartbruna tvärband. Näbben svart, underkäksroten och vaxhuden blåaktiga. Iris klart gul. Tarsernas nakna del och tårna blåaktiga; klorna svarta. — Honan är större än hannen och har vanligen fläckarna på kräfvän mera hopflytande.

Ung fogel. Hos denna hafva fjädrarna på de öfre kroppsdelarna hvitaktiga kanter. Frambröstat starkt brunfläckigt. Handpennorna med hvita spetskanter. De undre stjerttäckarna dragande i rostgult.

Varierar temligen betydligt, men förgfördelningen är dock hufvudsakligen sådan, som den här blifvit angifven.

Fiskljusen har en vidsträckt utbredning. Han finnes icke allenast i hela Europa, utan äfven i en stor del af Asien och

norra Afrika. Äfven i Amerika lefver en fiskljuse, som har stor öfverensstämmelse med denna och som af flera ornithologer anses endast vara en artförändring deraf. Hos oss förekommer fiskljusen nära nog i hela landet, från Skåne ända långt inom polcirkeln; men aldrig i något större antal, utan i spridda par. I mellersta delarna af landet synes han förekomma mest talrikt, i de södra har han fordom funnits mera talrikt än nu sedan skogarna blifvit urgallrade eller till större delen bort-huggna. I Finland och Norge är han ingenstädes sällsynt.

Han väljer sitt tillhåll i trakter med ungefär samma natur-beskaffenhet som dem, i hvilka hafsörnen vistas, d. v. s. i skärgårdarna vid hafskusten eller vid sjöar och floder inuti landet, der gammal gran- eller furuskog växer. Här lefver han parvis, så länge vattnet är öppet, inom ett större eller mindre område. Han är nemligen, såsom vi redan omnämndt, en flyttfogel hos oss, som lemnar landet i början af vintern, när han för is och snö icke vidare är i tillfälle att kunna förskaffa sig sitt uppehälle, och återkommer tidigt om våren, vid islossningen för att ånyo begynna sin verksamhet. I sina rörelser är han lifligare än hafsörnen och förofrigt på det bästa sätt utrustad med alla de egenskaper, som man kan tänka sig vara erforderliga för en fogel, hvilken, såsom han, är bestämd att nära nog uteslutande lefva af fisk. Sålunda är hans flygt lätt och nthållig, så att han, utan att behöfva hvila, i flera timmar kan sväfva omkring öfver sitt fiskvatten, och hans syn eger en så utomordentlig skärpa, att han från en betydlig höjd kan varseblifva de fiskar, som närma sig vattenytan. Hans fötter äro starka och muskelfulla samt väpnade med stora, krokiga, trinda och hvassa klor, förträffligt passande att hugga uti det byte han vill bemäktiga sig, och hans vingar äro stora och nog kraftiga för att i de flesta fall kunna uppbära det-samma. Det är en verklig förnöjelse att se denna fogel då han högt öfver vattenytan spejar efter byte och, då han blifvit varse en fisk i vattnet, huru han med fladdrande vingar håller sig stilla i luften, för att afbida ett passande ögonblick att pilsnabbt kunna störta sig ned och gripa densamma. Det händer ej sällan att han förfelar sitt mål, men ofta dyker han

dock upp under ett högt glädjerop med en tung börda i klorna. Han har i detta sitt sätt att gå tillväga, likasom i flygten, någon likhet med åtskilliga måsfoglar, ehuru dessa foglar med näbben fånga sitt rof, då fiskljusen deremot griper sitt med klorna *). Stundom råkar han dock ut för samma missöde som hafsörnen, nemligen att han hugger uti alltför stora fiskar, hvilka han icke förmår att uppdraga, utan blifver någon gång till och med sjelf af dem neddragen i djupet. Man har uppfiskat gäddor och andra större fiskar, hvilka ännu burit delar af fiskljusens klor i sina ryggar, ett tecken till att deras fordna egare på nyssnämnda ömkliga sätt slutat sina dagar. — Har fiskljusen deremot varit lycklig med sin fångst, så begifver han sig bort med bytet till något ställe, hvarest han i frid och ro kan uppäta detsamma. Han förtär dock sällan en hel större fisk, utan vanligen endast de bästa, kötttrikaste delarna deraf; innanmätet lemmar han äfven orördt. Nedanför på marken under det träd, i hvilket fiskljusen hade sitt bo fann författaren vid ett tillfälle en stor mängd stjertdelar af större fiskar, som på nämnda sätt blifvit ratade.

Det berättas, att i de trakter, der fiskljusen och hafsörnen lefva tillhopa, denne sednare skall passa på tillfälle, då den förre fångat en fisk, samt med häftighet störta sig på honom för att tillägna sig detta byte.

Fiskljusen är en skygg och försigtig fogel, som väl vet att rädda sig undan då han märker någon fara. Det är därför icke så lätt att fälla honom, annat än vid boet, der man inom tillbörligt skotthåll och undangömd kan invänta honom.

Sitt bo bygger fiskljusen i kronan af höga träd, vanligen i gamla tallar, stundom på ett temligen betydligt afstånd från närmaste vatten. Det är ofta mycket stort, platt och starkt hopfogadt af ris och qvistar samt inuti fodradt med mossa och grästorfvor. Det begagnas i flera år samt påbygges och ombonas för hvarje år, så att det slutligen, enligt WESTERLUNDS påstående, kan uppnå en höjd af ända till 4 fot. Aggen, som vanligen läggas tidigt om våren i April, sällan sed-

*) Han vänder dervid uttån bakåt, så att 2 af hans klor på hvardera foten komma att hugga in på hvarsin sida om fiskens rygg.

nare, äro oftast 2 a 3, blott undantagsvis 4, gulaktigt hvita, med rödbruna eller stundom svartbruna, större eller mindre fläckar, hvilka stå tätast och äro störst omkring den tjockare ändan. — Att fiskljusen, som någon velat påstå, skulle lägga 2 kullar årligen, är ännu icke med säkerhet utrönt. Märkligt är det dock, att man funnit hans ägg icke endast i April, utan äfven i Juni.

I Tyskland anser man fiskljusen vara en ganska skadlig fogel och, näst uttern, den djurart, som anställer största förödelsen i fiskvattnen. Hos oss deremot hör man sällan eller aldrig att han gjort sig förtjent af en sådan anklagelse, kanske derföre, att man i allmänhet icke egnat honom någon synnerlig uppmärksamhet. Säkert är emellertid, att han bortsnappar en stor mängd matnyttig fisk af de förträffligaste slag, utan att derför lemna någon egentlig ersättning. Visserligen kan man skatta hans bo på den till ungarna hemförda fisken, och författaren har sig äfven bekant, att fattigt folk på många orter icke pläga försumma detta tillfälle; men under en lång tid af året låter detta sig icke göra. Fiskljusen arbetar då för eget behof, och han är en flitig fiskare.

För fiskljusen bära de öfriga foglarna, som jemte honom bygga och bo i en och samma trakt och ur vattnet hemta sin föda, icke den minsta fruktan. De tyckas vara fullt medvetna om, att han icke vill dem något ondt. Man ser ofta änder med deras små ungar ligga helt stilla och obekymrade, då han med en ilande fart störtar ned bredvid dem i vattnet eller då han sväfvar tätt öfver deras hufvuden. De små sittfoglarna, såsom ärlor, svalor o. s. v. förfölja honom dock på vanligt sätt under skrik och stoj, när han någon gång kommer i granskapet af deras tillhåll.

I fångenskapen trifves icke fiskljusen.

Bivråk-släktet (Pernis Cuv.).

Hithörande vråkar kunna lätt skiljas derpå, att trakten mellan hvardera ögat och näbbroten, som hos alla andra dagroffoglar är beväxt med fina fjäderborst, har till sin beklädnad

täta, fasta och nästan fjälligt lagda småfjädrar af vanlig form; och från alla de följande dagroffoglarna skilja de sig dessutom derigenom, att tarsernas nakna del är beklädd med små kantiga fjäll, så att dess hud får en viss likhet med ett ormskinn. — Näbben hoptryckt och dess ryggkant till följd deraf mycket smal; öfverkäkens undre brädd något bågböjd och utan någon märkbar flik; näbbhakecirkelns medelpunkt infaller något utanför underkäken; näsborrarna långa och smala samt något snedt ställda. Vingarna långa med den 3:dje vingpennan längst, men föga längre än den 4:de. Stjerten öfverskjutande de hoplagda vingarnas spets. Benen starka, med långa skänkelfjädrar; tarserna på framsidan till midten fjäderklädda, deras nakna del, äfvensom tårna, belagda med små kantiga fjäll såsom hos falckarna (se fig. 84 sid. 453); klorna föga krökta. Fjäderklädnaden fast.

Bivråkarna hafva mycken likhet med de egentliga vråkarna, med hvilka de troligen äfven ofta af jägare blifvit förvexlade. Äfven zoologerna hafva förut ställt dem i samma slägte, som dessa sednare foglar, från hvilka de dock i många hänseenden äro afvikande.

I Europa finnes blott en enda art och denna tillhör äfven vår fauna.

1. **Bivråken** eller **Vesphöken** (*Pernis apivorus* LINN.). *Kroppsfärgen varierande: ofvan mörk, under ljusare; stjerten gråspräcklig, med 3 à 4 svartbruna tvärband.* — Längd omkring 2 fot; vingbredd öfver 4 fot.

Namn: Slaghök; Norge: Hvespehök.

Bivråken liknar, såsom nämnt är, de egentliga vråkarna, men kan dock lätt igenkännas, äfven då han flyger, på den något längre stjerten och isynnerhet på färgen af vingarnas undre sida, som är hvit med svarta tvärband och pennspetsar.

Gammal hanne. Ofvan gråbrun, stundom med bleka fjäderkanter och svarta spolstreck; på hufvudet väckert askgrå. Undre kroppsdelarna hvitaktiga, med framtill rostfärgad anstrykning; framhalsen med smala, svartbruna fläckar, hvilka på bröstet blifva bredare och försedda med svarta spolstreck,

på kroppssidorna, äfvensom på skänkelfjädrarna tvärställda samt bilda slutligen på de undre stjerttäckarna åtskilliga tvärband. Stundom äro de undre kroppsdelarna rostbruna, fram till med svarta spolstreck, baktill med hvita tvärband. Handpennorna gråa, med svarta tvärband och lång, svart spets, som dock i sjelfva kanten är blek. Stjerten grå, med blek spetskant och dessutom tecknad med 3 svartbruna tvärband, af hvilka det yttersta är bredast och långt afskildt från det derpå följande.

Gammal hona. Större än hannen. Hufvudet svartbrunt, med rostgula fjäderkanter; på tinningarna en rostgul fläck och öfver hvardera ögat ett smalt, blekt band. Strupen vitaktig, med svarta spolstreck och nedtill på hvardera sidan en svart fläck. De undre kroppsdelarna föröfrigt, såsom hos en del hannar, rostbruna och tecknade med spolstreck samt hvita tvärband på kroppssidorna, magen och skänkelfjädrarna. Stjerten gråspräcklig, med 4 mörkbruna tvärband. Vingarna nästan som hos hannen.

Ungefogelarna. Dessa variera i afseende på färgteckningen snart sagdt i oändlighet.

Ann. Då denna fogel således, såsom vi nyss visat, ganska mycket varierar till färgteckningen, så är det bäst att mera nteslutande fästa sin uppmärksamhet vid de kännetecken, som blifvit anförda vid släktet. Man bör då aldrig kunna förväxla bivråken med någon annan roffogel.

Bivråken förekommer nära nog i hela Europa, mest i de ostliga länderna, men synes dock ingenstädes vara så allmän som ormvråken. Hos oss finnes han här och hvar öfver hela landet, men väljer dock företrädesvis sina häckningsplatser i de mellersta och norra landskapen. Han är en flyttfogel, som lemnar landet i Augusti eller September och återvänder i April eller Maj. Man ser honom vid dessa tider ganska ofta i södra Sverige, och det har blifvit anmärkt, att han under höstflyttningarna merändels flyger lågt, under vårflyttningarna deremot högt och i vida kretsar likasom ormvråken, med hvilken han då ofta plägar förväxlas. Under flyttningarna infinner han sig regelmässigt i vestra Afrika. — I Finland är han, enligt M. v.

WRIGHT, lika utbredd som hos oss och synes vara talrikare i landets södra än i dess öfriga trakter. I södra delarna af Norge finnes han äfven.

Bivråken väljer till uppehållsställe helst sådana skogar, som begränsas af sidländta trakter, kärr och myrar, eller som växa i närheten af sjöar, floder och andra vatten. I mellersta och södra delarna af landet vistas han gerna i ängar och beteshagar, der gamla, storgväxta, torrgreniga löfträd, såsom ekar, bokar m. fl., finnas. I täta granskogar ser man honom mera sällan. Han är temligen skygg, och en gång utsatt för förföljelse, vet han sedan att noga taga sig tillvara; men i allmänhet taget hör han dock till de roffoglar, som lättast falla ett offer för skjutvapnet.

Någon författare har velat påstå, att bivråken skulle vara en bland de trögaste och mest oviga bland alla dagroffoglar, men detta är ingalunda öfverensstämmande med verkliga förhållandet. Visserligen är han i flygskicklighet vida underlägsen både falkarna, hökarna och flera andra roffoglar, men han öfverträffar dock vråkarna i detta hänseende och visar i alla sina förehafvanden en vida större liflighet än dessa. Detta medgifves också af alla zoologer, som närmare tagit kännedom om hans lefnadsvanor. Äfven på marken rör han sig med större ledighet än åtskilliga andra bland de roffoglar, hvilka äro bestämda att hemta sin föda derstädes, och således ännu vida bättre än sådana, som hafva för sed att gripa sitt byte i träden, i luften eller i vattnet.

Bivråkens mest omtyckta föda är getingar; men han lär dock icke, såsom man förut trott, tillgripa de fullt utbildade, med en stickande gadd försedda insekterna, utan endast deras larver och puppor. Det är således getingarnas bon, som han uppsöker och plundrar. I detta hänseende skiljer han sig ifrån alla andra europeiska roffoglar. Dessutom förtär han en mängd gräshoppor, skalbaggar och larver samt derjemte grodor, ödlor och andra smådjur. Endast undantagsvis har man funnit lemnigar efter däggdjur och foglar vid hans bo, och troligt är, att han äfven i allmänhet försmår dessa, då tillgång gifves på annan föda. NAUMANN, som icke hyser några goda tankar om

bivråken, påstår, att han skall plundra andra foglars bon på ägg och ungar, men detta har icke blifvit bekräftadt af sednare iakttagelser; ej heller har man funnit honom gripa unga harar eller matnyttig skogs- och fältfogel, som han äfven blifvit beskylld för. Han torde följaktligen vara en oskadlig eller till och med öfvervägande nyttig fogel, som allestädes, der han finnes, förtjenar att skyddas. Emellertid skjutes han ofta här i landet i den förmodan att han är en skadlig fogel, och under de sista åren, sedan skottpremierna för dufhöken blifvit högre, hafva helt säkert hundradetals, för att icke säga ännu flera, årligen fått sätta till lifvet och gälla för hökar, emedan de personer, hvilka åt allmänheten skola lemna intyg öfver dödade roffoglar, vanligen icke kunna särskilja de olika slagen af dessa foglar. Hos en länsman i Östergöthland, som var mycket anlitad i nämnde hänseende och som utan någon synnerlig urskiljning, vare sig af liknöjdhet eller bristande kunskap, utdelade dylika intyg, fann författaren en stor mängd afhuggna fötter af bivråken. Troligt är att man går tillväga på samma sätt fleststädes här i landet. Många exempel har man också redan att anföra, som gifva stöd åt denna förmodan. Dr. BREHM säger, att man i Tyskland aldrig förföljer bivråken, emedan den nytta han gör högst betydligt uppväger den skada han stundom åstadkommer. Det vore önskligt, om man någon gång äfven hos oss kunde lära sig att rätt uppskatta de nyttiga foglarnas värde och deras stora betydelse i naturens hushållning. Att bivråken fångar foglar, synnerligen ungar, på marken, kan icke förnekas, men säkert är att detta sker mera undantagsvis, och jägaren har väl sällan skäl att anklaga honom för intrång i sina förmenta rättigheter. En flygande fogel eger bivråken icke förmågan att gripa.

Boet bygger bivråken upp i träden, högre eller lägre, af grenar och finare qvistar samt omgifver ofta detsamma upptill med gröna, löfbärande grenar. Det är vanligen lätt att finna, och det synes mången gång, som om han icke vore särdeles angelägen att halla detsamma undangömdt. Stundom är det helt vådslöst hopfogadt och så glest, att man t. o. m., såsom BREHM påstår, kan se äggen framskymta derigenom. Äggen

äro 3 à 4, till färgteckningen olika; vanligen gulaktiga, med dragning åt rött, samt belagda med talrika, stora, ofta sammanflytande, bruna eller svartbruna fläckar. Ungarna uppfödas i början med insekter och larver, sedermera äfven med grodor och ödlor. — Under fortplantningstiden låter bivråken höra ett långdraget, hvisslande läte, som kan uttryckas med *kik, kik, kik*.

I fångenskapen lärer bivråken vara mycket underhållande, blifva särdeles tam*) och trifvas väl tillhopa med andra foglar.

Glade-slägtet (*Milvus* BRISS.).

Gladorna igenkännas vid första påseendet från de öfriga

Fig. 98.

Fot af en Glada (i naturlig storlek).

dagroffoglarna på den i spetsen klufna stjerten. Hos dessa sednare foglar är nemligen stjerten i spetsen trubbig eller vanligen afrundad. — Näbben är jämförelsevis svag, hoptryckt och försedd med smal rygg; öfverkäkens undre kant jemn eller utan någon särdeles märkbar, flikformig utbugtning; medelpunkten till näbbhaccirkeln infaller nästan utanför underkäken; näsborrarna

*) NILSSON säger deremot, att han i fångenskapen är trög och envis samt att han merändels vägrar att emottaga någon föda.

ovala och snedt ställda. Vingarna långa och smala; 4:de handpennan längst. Stjerten mycket lång, bred och i spetsen djupt klufven. Benen med långa skänkel fjädrar; tarserna äro korta, till hälften fjäderklädda, deras nakna framsida är försedd med omkring 5 större tvärplåtar. Hufvudets och halsens fjädrar smala och spetsiga likasom hos örnnarna.

Gladorna äro medelstora roffoglar, som i många fall erinra om hafsörnnarna. Alla arterna tillhöra den gamla världen. I Amerika finnas inga glador. De flyga med långsamma vingslag, eller sväfvande högt upp i luften utan att märkbart röra de långa, utspända vingarna. Med den långa, klufna stjerten, som de vrida än åt den ena, än åt den andra sidan, styra de sin färd i rymden.

De äro ganska rofgiriga men derjemte fega och tröga och kunna icke fånga sitt utsedda byte annat än på marken. Små däggdjur, fogelungar, ormar, ödlor, grodor, insekter o. s. v. utgöra deras dagliga föda.

I de nordiska länderna äro gladorna flyttfoglar. Hos oss finnes blott en enda art, nemligen:

Gladan (*Milvus regalis* BRISS.). *Hufvudet och halsen hvitaktiga eller något dragande i gult, med bruna längdstreck; fjäderklädnaden jörföfrigt ofvan rödbrun, med blekare fjäderkanter, inunder roströd, med svartbruna, längsgående streck; den djupt klufna stjerten rödbrun, med på pennornas infan mer eller mindre tydliga, mörka tvärstreck. — Längd 2 fot 2 à 4 tum.*

Namn: Skåne: *Glänta*; Smål. *Ornvråka* (enl. NILSS.); Norr. *Glente*.

Gladan är en vacker fogel, hvars färgdrägt mycket erinrar om hafsörnen.

Hannen. Hufvudet och halsen äro hvitaktiga, stundom med någon dragning åt grågult, samt tecknade med längsgående, bruna streck. Ryggen och vingtäckfjädrarna mörkt rödbruna eller mörkbruna, med blekare rostbruna och hvitgråa fjäderkanter. Brösten och magen brunröda eller roströda, med svartbruna streck längs fjäderspolarna. Vingarnas handpennor

svarta; armpennorna svartaktiga eller svartgråa, med bleka kanter. Skänkelfjädrarna blekt rostbruna, med svartbruna fjäderspolar. Stjerten rödbrun, med svartaktiga tvärstreck, hvilka isynnerhet framträda på de inre fanen. Näbben svart eller brun; vaxhuden gul. Iris blekgul. Benens nakna del gul.

Honan är större än hannen och har en mörkare samt något orenare färgdrägt. Hufvudets och halsens vitaktiga färg mera dragande i roströdt.

Unga fogeln (i dess första drägt) har en ännu mörkare och orenare färgdrägt. Munvikarna och näbbroten gula. Iris blekgrå.

Fig. 99.

Glada.

Gladan förekommer öfver hela Europa med undantag af de nordligaste delarna. Hos oss hör hon visserligen icke till de roffoglar, hvilka man oftare ser, men hon är dock temligen allmän och häckar på många ställen i de mellersta och södra landskaperna. Mot Norden blifver hon allt mer och mer sällsynt, tills hon vid omkring den 65:te nordl. breddgraden upphör att längre finnas. I södra delarna af Norge anträffas hon ofta, men i Finland läser hon icke finnas.

Fig. 100.

Hufvud af en Glada (i naturlig, storlek); — a, näbbhakecirkelns medelpunkt.

Hon är en flyttfögel hos oss, som lemna landet i Oktober och återvänder i Mars. Sällan stannar en eller annan individ kvar hela vintern i de sydligare delarna af landet. Under flyttningen slå sig vanligen flera, någon gång ett stort antal, tillsammans, och deras ströftåg sträcka sig ofta ända till nordvestra Afrika. Hon är en ibland de foglar, som man anser för vårens budbärare, och hon helsas därför med en viss glädje och förnöjelse, när hon först visar sig om våren. Stundom återkommer hon dock medan djup snö betäcker den frusna marken och medan ännu en temligen lång tid återstår innan en blidare väderlek inträder.

Sitt sommartillhåll väljer gladan i sådana barrskogar, som begränsas af fält, kärrängar, myrar och andra öppna platser, eller som växa i närheten af sjöar, floder och andra vatten. Hos oss bebor hon såväl jemna som bergiga skogstrakter; annorstädes vill det synas som hon helst skulle föredraga de förstnämnda.

Gladan är en feg, skygg och temligen ovig fogel. Hon låter lätt jaga sig på flykten af andra foglar, synnerligen af korpar och kråkor eller, i närheten af gårdarna, af ärlor och svalor. Dessa underlåta heller aldrig att under skrik och støj förfölja henne, hvarhelst hon än visar sig. Man har beundrat hennes flygt såsom varande utmärkt skön och ståtlig; men i sjelfva verket rör hon sig i luften med vida mindre skicklighet än många andra foglar, och det är endast då hon med nästan orörliga vingar seglar omkring högt i rymden som hon väcker vår uppmärksamhet. Landtmannen tror sig ofta utaf hennes flygt kunna sluta till väderlekens blifvande beskaffenhet, i det att en hög flygt skulle bebåda vackert väder, en låg deremot vara ett förebud till regn och storm. På marken rör hon sig ganska oskickligt.

Gladan förmår icke att fånga en fogel i flykten utan griper sitt byte endast på marken. Såsom vi förut nämnt, utgöra derföre fogelungar, små däggdjur, såsom råttor, sorkar, möss o. s. v., amfibier, såsom grodor, ödlor, ormar m. m., samt insekter och maskar hennes vigtigaste näringsmedel. I Tyskland anser man henne vara en öfvervägande nyttig fogel, som på fälten bortsnappar en otalig mängd skadedjur; men hon är mycket roflysten och gör sannolikt äfven icke obetydlig skada genom att i skog och mark eller på fälten bortröfva åtskilliga nyttiga foglars ungar. Vid gårdarna tillgriper hon dessutom någon gång kycklingar, ankungar o. s. v. Författaren vill för sin del icke ställa henne bland de öfvervägande nyttiga foglarna, ehuru det måste medgifvas, att ytterligare undersökningar erfordras för att full visshet i detta hänseende måtte erhållas. Utom lefvande byte tillgriper äfven gladan döda djur, och fiskar, som hon finner uppkastade på stränderna af sjöar och floder, tyckas smaka henne särdeles väl. Man ser henne icke

sällan flyga utefter stränderna för att söka dylik föda. Hennes läte utgöres af ett långdraget gällt hvisslande *hi hi hiää* eller *kliiää*, som liknar ormvråkens ängsliga skrik. Hon låter isynnerhet höra det under fortplantningstiden.

Sitt bo bygger gladan högt upp i höga träd. Det är stort och platt samt hopfogadt af ris och qvistar. Sjelfva balen är bäddad af finare qvistar eller af mossor, grässtrån, ull o. s. v. Stundom finner man deruti en hel mängd saker, som man minst hade väntat att anträffa i ett fogelbo. Sålunda fann författaren i ett gladbo icke endast större stycken af en pelströja, en trasig strumpa, tyglappar o. s. v., utan äfven papperslappar, delar af tidningar m. m. Äggen äro 2—4, hvitgråa eller svagt gröna eller blåaktiga, glest beströdda med bruna fläckar och fina streck. Stundom äro de ofläckade. De anträffas vanligen i slutet af April eller i början af Maj.

I fångenskapen blifver gladan ganska tam.

1. I södra och mellersta Europa ända upp till Östersjön förekommer en annan glada, som vi vilja i korthet omnämna, ehuru hon ännu ej blifvit anmärkt hos oss. Denna är.

Bruna Gladan (*Milvus ater* GMEL.). Ofvan mörkbrun, med hvitgrått och svartfläckigt hufvud och hals; inunder rödbrun, med svarta spolstreck; stjerten mindre djupt klufven än hos vanliga gladan.

Denna glada öfverensstämmer ganska nära med den vanliga i afscende på lefnadssättet; men hon lærer nästan uteslutande vistas vid vatten och har ett gnäggande läte.

Vråk-släktet (*Buteo* CUV.).

Näbben är liten, föga stark, utåt hoptryckt; öfverkäken, mer eller mindre långt nedlöpande utöfver spetsen af underkäken, har den undre kanten jemn, utan någon tand eller märkbar flik; mungiporna gå långt tillbaka under ögat; näsborrarna aflånga. Trakten mellan ögonen och näbbroten beväxt med fina borstfjädrar, som till en del skyla näsborrarna. Vingarna stora och breda; 1:sta handpennan kort, ungefär lika med den 8:de; 4:de längst, eller 3:dje—5:te nästan lika långa; 1:sta—4:de uti inre fanet, 2:dra—5:te i det yttre, inskurna

eller urkantade. Stjerten, som endast helt obetydligt öfver-skjuter de hoplagda vingarnes spets, har breda pennor och är i spetsen svagt afrundad. Fjäderklädnaden lång och temligen yfvig. Iris har vanligen en brunaktig färg.

De vråkar, hvilka tillhöra vår fauna, äro flyttfoglar, som lemna landet i Oktober och återvända i Mars eller April. Om sommaren hafva de sina tillhåll såväl i bergiga som jemna skogar, helst sådana, som begränsas af fält och öppna platser. Till och med i enstaka skogsdungar på slättlandet slå de icke så sällan ned sina bopålar. Under fortplantningstiden inkräktar hvarje par ett visst område i skogen, der det icke tillåter några andra vråkar att bosätta sig. Eljest äro dessa foglar af ett vida mera fridsamt och fogligt lynne än t. ex. hökarna och kunna ganska väl förlikas med andra roffoglar, om man undantager ufven, till hvilken de bära ett dödligt hat.

Vråkarna flyga icke på långt när med den snabbhet och liflighet som hökarna och falkarna. De äro kanske i detta hänseende mera tröga och oskickliga än de flesta andra roffoglar. Deras flygt är stundom sväfvande, men sker vanligen med långsamma, afmätta vingslag. Stundom ser man dem dock med nästan orörliga vingar segla omkring i vida kretsar högt i luften. De kännas då lätt igen på den korta, utbredda och afrundade stjerten. Då de under flykten speja efter byte och märka något sådant på marken, hålla de sig ofta stilla deröfver med flaxande vingar, likasom tornfalken, och störta sig sedermera på detsamma i sned riktning.

Man har sagt, att vråkarna äro de trögaste af alla roffoglar, och att de endast jaga när den yttersta hunger drifver dem dertill. Häruti torde man dock icke hafva uppfattat dem fullt riktigt. Visserligen får man se dem långa stunder, ja mången gång flera timmar, sitta stilla på ett och samma ställe, vanligen på en sten, gärdesgård, jordhög eller i ett torrgrenigt större träd; men de äro dervid visst icke overksamman utan speja omkring sig med den största uppmärksamhet för att på marken upptäcka ett byte.

Små däggdjur samt ormar, ödlor, grodor, insekter, sniglar, maskar o. s. v. utgöra deras förnämsta föda. Härigenom blifva

de öfvervägande nyttiga i skogarna och på fälten eller hvarhelst de än uppehålla sig. Isynnerhet förtära de en otrolig mängd små skadliga gnagare — råttor, möss och sorkar — äfvensom ormar och andra smådjur, för hvilka människan bär afsky. Den skada de göra på det matnyttiga vildbrådet eller på nyttiga foglar är jämförelsevis så obetydlig, att den knappast förtjenar att omnämnas. Det oaktadt förföljas de och dödas snart sagdt öfverallt här i landet, mest dock i den förmodan att de äro hökar, för hvilka skottpenningar kunna erhållas. Se vidare härom vid ormråken.

De hafva sina bon på grenarna uti träden, eller på höga afsatser i branta klippor, och de lägga 3 å 4, sällan färre, ägg. Ungarna vårdas af begge föräldrarna med lika omsorg.

I fångenskapen blifva de lätt tama, isynnerhet om de tagas såsom ungar.

Till vår fauna höra tvenne arter, nemligen:

1. **Ormråken** (*Buteo vulgaris* RAJ), *Kroppsfärgen varierande; stjerten med talrika tvärband, af hvilka ett framför den bleka spetsen är bredt och mörkbrunt; tarserna endast på främre sidan vid basen fjäderklädda, deras nakna framsida med en rad af omkring 10 tvärplåtar, som nedtill småningom upplösa sig i kantiga fjäll. — Längd 1 fot 8 å 9 tum; vingbredd omkring 4 fot.*

Namn: Musvråk, Musvåg (SUNDEV.), Qvulfogel, Slaghök; Norge: Skiörvingesvaag.

Såsom nämnt är, varierar ormråken i afseende på fjäderklädnadens färg ganska betydligt. Det kan nästan sägas höra till sällsyntheterna att påträffa tvenne individer, hvilka i detta hänseende fullkomligt likna hvarandra. De vanligaste formerna äro:

Gammal fogel. Hela fjäderklädnadens grundfärg mörkbrun med ljusare fjäderkanter, hvilka på underlifvet hafva en i rostbrunt dragande anstrykning. Undre stjerttäckarna ljusa, med mörkt rödbruna fläckar. Undre vingtäckarna svarta med hvita eller rostbruna tvärlinier. Skänkelfjädrarna svartbruna, utan fläckar. Stjerten med ljust rostgul spetskant, bakom

denna ett bredt, mörkbrunt tvärband och derefter flera smala, mörkbruna, rostgråa eller rostgula tvärband. Näbben svart,

Fig. 101.

Ormråken.

med gul vaxhud. Iris gul. Benens nakna del gul; klorna svarta.

Ung fågel. Ofvan mörkbrun, med gråa eller rostbruna fjäderkanter, hvilka isynnerhet framträda på hufvudet, skuldrorna och på vingarnas täckfjädrar. Strupen vitaktig, med längsgående, mörka streck. Undre kroppsdelarna vitaktiga och bruna; merändels stå på halsen och öfre delen af bröstet större, mörkbruna, ofta sammanflytande fläckar, eller också äro fjädrarna på nämnde delar mörkbruna och endast kantade

med hvitaktigt. Bakre delen af bröstet, äfvensom magen, smutsigt hvita, tecknade med mörkbruna, hjertformiga fläckar. Undergumpen smutsigt vit, med glesa tvärfläckar. Stjerten

Fig- 102.

Hufvud af en Ormvråk (i naturlig storlek); — a, näbbhakeirkelns medelpunkt.

med talrika tvärband och rostgrå spets. Näbben svart, med gul vaxhud. Iris gråaktig. Benens nakna del gul.

Prof. NILSSON upptager i Skand. Fauna följande varieteter af den vanliga ormvråken:

a). Hufvudet och hela kroppen hvita, stötande i gult, med bruna fläckar på ryggen och några glesa dylika af samma färg vid sidorna af bröstet. Vingpennorna bruna med hvita spetsar. Stjerten uti inre hälften vit, i den yttre askgrå med bruna tvärlinier och vit spets.

b). Hufvudet och hela kroppen inunder hvita, med några få bruna fläckar på hjessan. Från näbbviken nedåt sidan af halsen står en rad af bruna fläckar. På bröstet stå talrika, nästan sammanlöpanne, på magen små och glesa, bruna fläckar. De mindre vingtäckarna hvita med bruna fläckar.

c). Hufvudet och halsen samt ryggen och vingtäckarna bruna, med blekt rostfärgade fjäderkanter, isymerhet på främre delen af halsen och på vingtäckarna. Under ögonen en hvitaktig, aflång fläck. Bröst, mage och undergump hvita, ofläckade, med svag, rostgul anstrykning. Öfvergumpen rostgulaktigt vit, med en stor, brun fläck i midten. Stjertpennorna vid roten och vid spolarna rostgulaktigt hvita, med talrika, grå och bruna tvärlinier.

d). Hufvudet och halsen hvita, med glesa, bruna fläckar. Ryggen och vingtäckarna bruna, med breda, hvita fjäderkanter. Bröstat och magen samt låren utvändigt hvita, ofläckade. Låren invändigt och undergumpen litaktigt rostfärgade. De mellersta stjärtspennorna hvita, med bruna tvärband; de öfriga med gråa och bruna tvärband.

Med någon öfning har man lätt att igenkänna ormvråken både då han flyger och sitter stilla. Från hökarna skiljer han sig vid första påseendet genom den korta, afrundade stjärten och de bredare och mera afrundade vingarna. Ofta frambringar han ett klagande läte, *gaah*, som liknar gladans, hvarige-

Fig. 103.

Fot af en Ormvråk (i naturlig storlek).

nom han äfven skiljer sig ifrån hökarna, hvilka i de flesta fall hålla sig alldeles tysta.

Ormvråken förekommer i större delen af Europa och mellersta Asien samt under flyttningstiden uti Indien och Nordafrika. Hos oss är han allmän i de södra och mellersta landskapen, men blirver sedermera allt mer och mer sällsynt mot Norden. Längre än till den 65:te n. breddgraden har man, så vidt

författaren har sig bekant, icke blifvit honom varse. I södra delen af Norge är han äfven allmän, äfvenså i södra och mellersta Finland. Såsom flyttfogel återkommer han till sina gamla

häckplatser i Mars eller April och begifver sig åter bort i Ok-

tober. Stundom qvarstannar en eller annan individ i södra Sverige under blida vintrar.

Om sommaren har ormvråken helst sitt tillhåll i glesa skogar och betesmarker, som gränsa till fält, ängar, busktrakter, kärr och mossar. Inuti större, slutna skogar anträffar man honom deremot mera sällan. Ofta ser man honom der boskapen betar, och när säden blifvit skuren på fälten infinner han sig merändels vid de ännu qvarstående sädesskylarna, dit icke, sällan en mängd möss och sorkar, hvilka han spanar efter, bruka hålla till. I skogen såväl som på fälten har han vanligen sina bestämda favoritställen, der han, ofta flera timmar, plägar sitta för att speja efter byte. I närheten af sädesdösar, lador och uthus kommer han äfven ofta för samma ändamål, synnerligen morgnar och aftnar, då en mängd smågnagare derstädes äro i verksamhet och lätt åtkomliga.

Vi hafva förut nämnt, hvilka de födoämnen äro, som tjena vråkarna till näringsmedel, och våra läsare kunna derutaf lätt sluta till att dessa foglar för landtbruket och skogshushållningen måste vara öfvervägande nyttiga. Detta har heller ingen författare, som skrifvit om vråkarna, kunnat förneka; men deremot har man velat påstå, att de äro skadliga för jagtbanan derigenom, att de skulle tillgripa raphöns, orrhöns m. fl. matnyttiga fält- och skogsfoglar. Om man haft någon verklig grund för detta påstående eller om det blott är en gissning, som, ofta upprepad, småningom antagit sanningens skepnad, känner icke författaren, men det sednare är det troligaste. Emellertid är det våra mest framstående skriftställare inom ornithologien, hvilka bidragit att försätta de nyttiga vråkarna i ett sådant vanrykte, och man kan således lätt förstå huru svårt det måste vara att utrota en fördom, som hvilar på en sådan grund.

Jägaren har härutaf fått en giltig anledning att icke spara sitt skott, då det gäller att göra sig utaf med en fogel, som han tror vill dela hans byte, och han förföljer derföre vråkarna både öppet och försåtligt, så att årligen flera tusende derigenom sätta till lifvet *). Sällan vill han lyssna till den er-

*) Med grämlse läser man i Sv. Jägareförb. Nya Tidskr. 5:te årg. 1:sta häftet sid. 30 följande: "Vråk-sträcket var rikare än under föregående

farenhet, som sednare tiders forskningar gifvit vid handen och som i det närmaste fritaga vråkarna från de beskyllningar man slungat öfver dem, och sjelf eger han vanligen hvarken lust eller förmåga att genom direkta iakttagelser i naturen bilda sig något eget omdöme rörande denna sak. Då det nu är fråga om en så nyttig fogels väl eller ve, så synes det oss vara af stor vigt att sanningen så snart som möjligt måtte komma i dagen, och att vråkarnas rätta lefnadssätt blifver känt, på det att allmänheten derigenom icke längre måtte hallas i ovisshet om, huruvida dessa foglar böra skyddas eller utrotas. Vi vilja på det varmaste förorda deras skydd, emedan det är vår bestämda öfvertygelse, att på samma gång som de, genom att förtära en mängd skadedjur i skog och mark, på åker och äng, äro af betydligt gagn för landtbruket och skogshushållningen, de icke i någon afsevärd mån förgripa sig på det jagtbara vildbrådet. Att vråkarna fånga små harungar samt ännu ej flygvuxna ungar af orrar, rapphöns m. fl. foglar, vilja vi icke förneka, ehuru det helt visst hör till sällsyntheterna; men deremot tro vi icke att mera utvuxna ungar af nämnde djurslag under vanliga förhållanden falla i deras klor. Prof. NILSSON uppgifver dock, att han en gång funnit en orrhöna i ormvråkens näste, och vi kunna således icke betvifla uppgiftens riktighet. Vi låta emellertid icke, såsom åtskilliga författare, derutaf förleda oss till det antagandet, att ormvråken under fortplantningstiden stundom skulle hafva för vana att bemäktiga sig äfven större byte; ty det har aldrig blifvit ådagalagdt, under hvilka förhållanden den omnämnda orrhönan blifvit gripen. Hon kunde ju t. ex. redan hafva varit död, felskjuten eller på något annat sätt redlös och lätt åtkomlig, då ormvråken blef henne varse och grep henne. Emellertid har denna enda orrhöna, helt visst mot den vördnadsvärde vetenskapsmannens vilja, kommit att fälla en hård dom öfver vråkarnas släkte och dessutom icke allenast förledt andra författare att, utan några vidare skäl, anklaga dessa nyttiga foglar för samma förseelse, utan äfven att tillvita dem en mängd

året. Här (i södra Skåne) skötes för uf 225 stycken." Flera dylika om okunnighet vittnande exempel kunna thvärr anföras.

andra dylika ingrepp i jägarens rättigheter. På detta sätt har man tid efter annan framsatt på ormvråkens bord de läckra-
ste orr- och rapphönsstekar, utan att veta, att man dermed
undfägnat en fogel, som, om han själf fått välja, heldre låtit
sig nöja med en råtta, orm eller groda.

Om man besinnar, att ormvråken icke eger den liflighet i
sina rörelser, den snabbhet och uthållighet i sin flygt och den
styrka i sina klor, som hökarna och falkarna besitta, så skall
man också derutaf lätt kunna sluta till, att han icke annat än
med en otrolig möda skall kunna fånga de ytterst vaksamma
och försigtiga hönsfoglarna, hvilka så väl förstå att gömma sig
undan på marken. Läger man så hårtill, att ormvråken icke
eger förmåga att fånga någon fogel i flykten, så är det tydligt,
att han för det matnyttiga fogelvildbrådet icke bör kunna blif-
va synnerligen skadlig. Det är derföre särdeles glädjande, att
hr TH. HAHN i sin förtjenstfulla, nyligen utgifna Jagthandbok
icke upptagit denna roffogel bland dem, som jägaren bör hålla
efter, utan tvärtom ifrat för dess skydd.

Troligt är, att man ofta förvexlat vråkarna med dufhöken,
och att de af denna anledning mången gång blifvit anklagade för
tillgrepp af matnyttiga skogs- och fältfoglar. Författaren afhörde
för någon tid sedan ett samtal mellan några unga, ifriga jägare,
som fullständigt bestyrker detta. Då nemligen tal uppstod om
vråkens skadlighet, omnämnde en ibland jägarna, att han en
gång, under det att han lockade orrfoglar, varseblef en vråk,
som kretsade omkring och, i tydlig afsigt att bemäktiga sig
orrungarna, lyssnade till lockljudet, samt att han sedermera skjöt
vråken för att förvissa sig om, att han icke sett fel. Då nå-
gon af sällskapet det oaktadt ännu tvekade, anmärkte samma
jägare, för att gifva styrka åt sitt påstående, att han kort
derefter hos en person, som väl kände foglarna, erhöll skott-
penningar för vråken. Men då derefter upplystes, att inga
skottpenningar få utdelas för vråkar, var misstaget uppenbart.

Den nytta, som vråkarna tillskynda landtmannen, har vis-
serligen ofta blifvit öfverdrifven, men är dock helt säkert gan-
ska betydlig. Efter helt låg beräkning deraf, har författaren
kommit till följande resultat:

En vråk dödar dagligen under loppet af 4 månader en råtta = 120 råttor. En råtta förtär dagligen en kubiktum spannmål, således under 4 månader 120 kubikt. = $1\frac{1}{3}$ kanna. Till följd häraf besparar hvarje vråk åt landtmännen $120 \times 1\frac{1}{3}$ kannor = 144 kannor. Inom landet dödas årligen inemot 6,000 vråkar, alltså uppstår derigenom för landtmännen en årlig förlust af $6,000 \times 144 = 864,000$ kannor, eller 86,400 kubikf., hvilket efter gamla måttet utgör 15.428 tunnor 18 kappar. Beräknas nu en tunna spannmål blott till 10 Rdr. rmt, så utgör denna förlust, förvandlad i gällande mynt, en summa af 154,285 Rdr. 62 öre.—Såsom nämnt är, kan likväl denna beräkning anses såsom alltför lågt tilltagen. I en liten folkskrift: "*Smärre samlade skrifter i Landthushållningen*", VI häftet, utgifven af Landbruks-Akademiens Sekreterare, Professorn och Riddaren J. ARRHENIUS, yttras deremot sid. 25 följande: "Deras (vrå karnas) förnämsta föda är i alla händelser råttor, sorkar och möss, och det just af de slag, som äro skadligast på fälten och i skogarna. Af dessa djur förtär en vråk 14 eller 15 om dagen; någon gång har man t. o. m. funnit 30 dylika i magen på en enda vråk. Om man öfver hufvud taget räknar 10 möss dagligen för hvarje vråk, så utgör det dock för året 3,650 *). Ehuru vi med temlig säkerhet kunna räkna mycket flera än 10 sasom hvars och ens dagliga kost och hinna till en långt större årlig summa, vilja vi likväl inskränka oss till 4,000 skadliga gnagare, som årligen förstöras af hvar och en af dessa foglar".—Beräknar man på ofvannämnde sätt efter dessa sednare uppgifter, skulle den årliga förlustsumman uppgå till flera millioner.

Om man än icke skulle vara benägen att sätta någon synnerlig tillit till någondera af dessa beräkningar, så bör man dock, med den kännedom vi ega om de små gnagarnas stora skadlighet och starka fortplantningsförmåga, kunna inse, att en fogel, som så ifrigt och med sådan framgång förföljer dem, alltid bör betraktas såsom ett särdeles nyttigt djur, hvilket landtmannen på allt sätt bör bemöda sig om att skydda. Se-

*) Man har här icke tagit i beräkning, att vråkarna äro flyttfoglar hos oss.

dan de personer, som skola åt allmänheten lemna intyg öfver dödade roffoglar, bättre än hittills lärt sig skilja vråkarna från dufhöken och örnnarna och några skottpremier således icke vidare komma att utdelas för andra foglar än dem Jagstadsen bestämmer, så hoppas vi, att vråkarna komma att gå ett bättre öde till mötes, synnerligen om äfven jägarna, såsom sig bör, skona dem.

Ornvråken bygger sitt bo i höga träd af ris och qvistar. Det är inuti stundom fodradt med strån, mossor och ull. Äggen äro till grundfärgen hvita, gröna eller blåaktiga, men föröfrigt mycket varierande till färgteckningen. Stundom äro de ofläckade; men oftast brunfläckiga och prickiga.

Ornvråkens kött lär vara ganska välsmakligt, isynnerhet de yngres, och han ätes äfven på åtskilliga ställen. Prof. NILSSON yttrar derom: "I Skanör och isynnerhet i Falsterbo fångas årligen en stor mängd af dessa hökar och användas i hushållet. I Oktober månad, då de flytta öfver Skåne mot sydligare länder, uppehålla de sig längre eller kortare tid på denna yttersta landtude, för att invänta passande vestlig vind för öfverfarten. De samlas då oftast i stort antal och sätta sig om nätterna i träden, mest pilträd, som finnas i nämnda städer. Om aftonen, sedan det blifvit mörkt, gå två karlar ut på fångst, den ena försedd med en säck, den andra med en kort påk. Den sednare klifver tyst upp i trädet, der han kan skymta att foglarna sitta; den andra stannar på marken. Då den som klifver kommit upp så långt, att han räcker en fogel, griper han honom med venstra handen om båda benen och med den högra vrider han halsen omkring på honom, eller ock ger han honom af påken ett slag på skallen och kastar honom derpå ned, då den andre, som står på marken, upptager och stoppar honom i säcken". På detta sätt hafva tvenne personer på en enda natt kunnat fånga öfver 50 vråkar.

2. **Fjellvråken** eller **Fjösbenta Vråken** (*Buteo lagopus* BRÜNN.). *Kroppsfärgen varierande; stjerten från roten till öfver midten vit; tarsernas hela framsida ända till tårna fjäderklädd.* — Längd omkring 2 fot; vingbredd öfver 4 fot.

Namn: Gråfalk; Jemtl. Skenvåk; Norr. Graafalk; Lappl. Biekau, Boaimos.

Fjellvråken är mycket lätt att skilja från alla de öfriga, mindre dagroffoglarna på de befjädrade tarserna, och från de andra vråkarna — ormvråken och bivråken — kan man lätt skilja honom, äfven då han flyger, på den vid roten bredt hvita stjerten. Till färgteckningen varierar han betydligt. Näbben och tårna äro mindre än hos ormvråken.

Gammal fogel. Hela hufvudet, halsen och frambröstatet vitgulaktiga, med svartbruna längdfläckar, som äro smalare på nacken; öfver ögonen och bakat hufvudets sidor nästan utan fläckar. Ryggen och skuldrorna svartbruna, med bleka fjäderkanter och fläckar. Bröstatet och magen mer eller mindre mörkbruna eller svartaktiga. Vingarna svartbruna, med ljusare fjäderkanter; handpennorna med mörkt askgrått ytterfan och vid roten hvitt infan. Stjerten från roten till öfver midten hvit, stundom med rostgul anstrykning, derefter svartbrun och i sjelfva spetsen kantad med vitgrått. Skänkefjädrarna vitgulaktiga, med svartbruna fläckar. Vaxhuden, munvikarna och fötternas nakna del gula. Iris gulbrun.

Yngre fogel. Har i färgteckningen mera hvitt eller rostgult än de äldre. Stjerten är utåt gråbrun, men får efter första ruggningen 3 å 4 mörkare tvärband.

Fjellvråken har under fortplantningstiden och sommaren uteslutande sitt tillhåll i den högre nordn. I Skandinavien fjelltrakter är han icke sällsynt, och i Siberien, norra Ryssland och de finska Lappmarkerna förekommer han äfven. Hos oss visar han sig i de mellersta och södra provinserna endast under flyttningarna höst och vår, vanligen i Oktober och April månader. Någon gång stannar en eller annan qvar hela vintern; men enligt regeln begifva de sig alla ur landet för att öfvervintra i mellersta eller, ehuru mera sällan, i södra Europa.

Denna vråk är, likasom den föregående, en öfvervägande nyttig fogel, som allestädes, der han finnes, förtjenar att skönas. MEVES omtalar i en reseberättelse för år 1860, att fjellvråken varit ganska allmän i Jemtlands fjelltrakter, men att han genom en norsk arbetares ihärdighet att uppsöka "falkungar", för att af norska myndigheterna erhålla premier, sedermera nästan helt och hållet försvunnit. Under de tvenne sista

aren hade deremot dessa foglar icke blifvit störda, hvarföre de åter börjat blifva allmänna. Vidare tillägger samme författare: "Om norska eller svenska regeringen har det berömvärda nitet, att genom premiers utbetalande söka förminska antalet af skadliga roffoglar, torde tiden vara inne att skilja emellan sådana arter, som göra skada och dem, som äro öfvervägande nyttiga. Till de sednare hör i främsta rummet fjellvråken. Ej nog att han under fortplantningstiden i norden förtär en otrolig mängd af lemlar, möss m. m., utan under hela sin vinterresa till sydliga länder lefver han mest af skadliga gnagare. Man har därför, åtminstone i Tyskland, redan med allvar varit betänkt på att skydda denna vråk jemte hans frände ormvråken".

Fjellvråken bygger vanligen sitt bo på afsatser af höga klippor, mindre ofta i träd. Det är stort, platt och hopfogadt af ris och pinnar. Äggen variera till färgteckningen; men äro vanligen grahvita och fläckiga.

Kärrhök-släktet (*Circus SAVIGNY.*)

Näbben liten, temligen svag och hoptryckt; öfverkäkens undre kant nästan jemu, utan någon tand, men stundom med en svagt antydd flikformig utvidgning; underkäken utan någon inskränning vid spetsen; näsborrarna ovala, horisontelt ställda, så att deras öfre, nästan räta kant är nära nog parallel med näbbryggen. Hufvudet mer eller mindre fullständigt omgifvet af en, utaf små, tättsittande, spänstiga fjädrar bestående halskrage eller af ett slags ögonkrets likasom hos dagugglorna. Vingarna långa, räcka, då de hopläggas, till eller nära till stjertspetsen; 1:sta handpennan kort, ungefär af lika längd med den 6:te eller 7:de, den 3:dje längst. Stjerten lång och i spetsen svagt afrundad. Benen höga och spensliga; tarsen, som är något längre än mellantån med klon inberäknad, har på framsidan en rad af omkring 15—17 tvärsköldar, hvilka dock, likasom hos hökarna, äro otydliga hos äldre individer; de mellersta tårnas trampknölar temligen stora, men ej så utstående och förlängda som hos hökarna och ädelfalkarna; klorna smala

och föga krökta, på undre sidan platta. Fjäderdräktens färg mycket föränderlig efter ålder och kön.

Kärrhökarna äro medelstora, höklika roffoglar, som endast under fortplantningstiden och om sommaren finnas hos oss.

Fig. 101.

Fot af Bruna Kärrhöken (i naturlig storlek).

Så snart den kalla årstiden inträdt, begifva de sig bort för att öfvervintra i sydligare klimater. De vistas nästan ständigt på öppna kärrängar, på fält och stepper. I bergiga trakter, äfvensom i täta skogar hafva de sällan eller aldrig sina tillhåll.

I sina rörelser äro kärrhökarna temligen lifliga, men i flygtens snabbhet stå de efter hökarna och falkarna. De flyga vanligen med langsamma, afmätta vingslag och hålla der-

under vingarna starkt upplyftade.

Stundom glida de fram högt i luften med nästan omärkligt rörda vingar; men oftast hålla de sig nära

marken. Mest äro de i rörelse morgnar och aftnar för att flygande spana efter byte, och sitt jagstrevier genomsöka de då så metodiskt stycke för stycke, att knappast någon hönshund kan göra det bättre. Midt på dagen hvila de vanligen, sittande på marken bland gräs och buskar eller på låga sténar, jordhögar o. s. v. I träden ser man dem nära nog aldrig.

Stepphöken lär dock, enligt BREHM, icke så sällan slå ned i träden för att hvila.

Kärrhökarna äro både rofgiriga och tilltagsna foglar, men derjemte ganska varsamma och skygga, så att man icke utan svarighet kan komma dem inom skotthåll. De lifnära sig mest af råttor, möss, sorkar, fisk, grodor, kräldjur och insekter; men tillgripa äfven ägg, fogelungar och till och med någon gång fullvuxna foglar, isynnerhet mindre simfoglar, som de kunna öfverrumpla på marken eller i vattnet. I flykten förmå de ej gripa någon fogel. De torde få räknas bland de öfvervägande skadliga roffoglarna; men som de i allmänhet äro sällsynta hos oss, så är den skada, de åstadkomma, af föga anmärkningsvärd betydelse. De äro eftersökta för naturaliesamlingar och förtjena därför att tillvaratagas af jägarna.

Sina bon bygga de på marken af ris och pinnar, gräs och vasstrån samt fodra dem invändigt med mossor, hår eller fjädrar. Äggen äro vanligen 4 à 5, enfärgade eller något fläckiga.

De hos oss förekommande kärrhökarna kunna indelas i tvenne grupper, nemligen:

1:sta Gruppen: **Egentliga Kärrhökar.** De fyra första handpennorna uti infanet djupt urkantade; den 2:dra —5:te i utfanet inbugtade. De första armpennorna räckta en tum eller längre utöfver handtäckfjädrarnas spets.

1. **Bruna Kärrhöken** (*Circus æruginosus* LINN.). *De hoplagda vingarna räckta till stjertspetsen; fjäderklädadens färg öfrerwägande brun.* — Längd 22—23 tum.

Namn: Rostbrun Kärrhök (NILSS.); Samphök.

Gammal hanne. Ofvan mörkbrun; hufvudet, strupen och halsen hvita eller gulaktiga, med mörka spolstreck; halskragen tydlig och framtill fullständig, till färgen blek och svartstreckad. Undre kroppsdelarna jemte skänkefjädrarna mörkt rödbruna. Vingens undre täckfjädrar hvita; handpennorna på undre sidan svarta utom vid roten, der de äro hvita. Stjerten askgra, med de särskilda pennorna inåt, äfvensom mot spetsen mer eller

mindre gråröda; tvärband saknas antingen helt och hållet eller äro de smala och otydliga. Benens nakna del gul. Iris gul.

Fig. 105.

Bruna Kärrhöken.

Honan antager smaningom en dräkt, som i det närmaste öfverensstämmer med hannens; men hon bibehåller mörk iris.

Ungefoglarna äro mörkbruna, med undre delen af hufvudet samt hakan gulbruna, gulaktiga eller stundom nära hvita. Ryggfjädrarna, äfvensom vingarnas täckfjädrar ofta med rödbruna spetskanter. Stjerten ofvan svartbrun, med gul spets. Halskragen otydlig och utan fläckar. Iris mörkbrun.

Denna kärrhök har större och kraftigare näbb än de följande arterna. Fjäderklädnadens färg varierar, så att man t. ex. kan få se yngre individer, hvilka hafva hela hufvudet mörkt.

Han är en vida kringspridd fågel, som icke blott förekommer i hela Europa — de nordligare delarna dock undantagna — utan äfven i Asien och, om vintrarna, i norra Afrika. Hos oss är han ingalunda allmän, men finnes dock och fort-

plantar sig på atskilliga ställen i södra och mellersta delarna af landet, såsom vid Stockholm och Göteborg, i Skåne, Östergötland och Södermanland, på Öland o. s. v. Norr om Upsala har han, såvidt författaren vet, hitintills ej blifvit anträffad. I Norge är han ytterst sällsynt och i Finland tyckes han icke finnas.

Fig. 106.

Hufvud af Bruna Kärrhöken (i naturlig storlek); — a, näbbhakecirkelns medelpunkt.

Denna kärrhök väljer nästan alltid sitt tillhåll vid sjöar, floder, sumpiga kärr och mossar, der vass och rör växa ymnigt, och han synes mera än någon af de öfriga arterna föredraga att vistas vid vatten. På dylika ställen ser man honom en stor del af dagen flyga fram och åter, ifrigt spejande efter byte, som han emellanåt uppsnappar på marken. Han har ofta under sina jagter en ojemn, likasom vinglande flygt, och da han på marken blifver varse något djur, som han har för afsigt att bemäktiga sig, stannar han ett ögonblick med flaxande vingar för att afpassa ett gynsamtt tillfälle att gripa det samma. Långa stunder går han äfven omkring på marken för att söka sin föda, men hans rörelser derstädes äro, likasom de flesta andra roffoglars, otympliga, och han måste hjälpa till med vingarna för att komma någorlunda fort undan.

Såsom flyttfögel anländer kärrhöken i Mars eller April och begifver sig ur landet i Oktober eller början af November.

Sitt bo bygger kärrhöken på marken bland rör och säf, på någon tufva eller vid en buske nära intill vattnet. Äggen äro 4—6, smutshvita med en grönaktig anstrykning. Medan honan ligger på äggen, bär hannen till henne föda, och då ungarna blifvit framkläckta, vårdas de af båda föräldrarna.

2. Blåa Kärrhöken eller Blåhöken (*Circus cyaneus* LINN.).
De hoplagda vingarna räcka fjöga utöfver $\frac{3}{4}$ af stjertens längd; fjäderklädnadens färg olika: blågrå eller brun och fläckig. — Längd 17—21 tum.

Gammal hanne. Ljust blågrå, utom magen, skänkelfjädrarna, undergumpen och vingarnas undre täckfjädrar, som äro rent hvita. I nacken stå vanligen några små hvita och bruna fläckar, äfvenså på halskragen, och ryggen har stundom bruna, mer eller mindre tydliga skiftningar. Stjerten grå; de flesta pennorna hafva vanligen omkring spolen 6 à 7 gråbruna fläckar eller smala, vinkliga tvärband; de 3 sidopennorna med hvitaktigt infan. Handpennorna svarta, men på undre sidan vid roten hvita. Iris gul.

Gammal hona och yngre hanne. Ofvan mörkbruna och blekfläckiga; inunder hvita med täta, längsgående, bruna fläckar. Ansigtskretsen vit- och brunfläckig. Handpennorna undertill hvita, med snedtlöpande, mörkbruna tvärband. Stjerten ljus, med 6 mörkbruna tvärband, af hvilka det, som står ytterst, närmast spetsen, är bredast. Iris brungul.

Årsunge. Ofvan mörkbrun, med brungula fläckar och fjäderkanter. De undre kroppsdelarna brungula med längsgående, mörkbruna fläckar. Ansigtskretsen fläckig. Föröfrigt i det närmaste lik honan.

Denna kärrhök har en ännu mera vidsträckt utbredning än den föregående. Han finnes nemligen i de flesta europeiska länder, i vissa delar af Asien, och om vintern utsträcker han sina ströftåg ända till norra Afrika. Hos oss är han mera sällsynt än den föregående. I de södra och mellersta delarna af landet tyckes han ingenstädes fortplanta sig, utan ses der-

städes endast under flyttningarna, höst och vår. Endast i Norrland och Lappland har man funnit honom häckande. I Norge lär han ännu icke med säkerhet vara anträffad; men i Finland synes han deremot, enligt WRIGHT, förekomma spridd öfver allt.

Såsom flyttfögel anländer blåhöken till södra Sverige i Mars eller April. Han flyger då vanligen tätt utmed marken och är mycket skygg, så att man blott sällan lyckas komma honom inom skotthåll. De gamla hannarna äro lätt igenkännliga på sin ljust blågråa fjäderdrägt, som vid ett flygtigt betraktande gifver dem någon likhet med den vanliga fiskmåsen. På Östergöthlands slättbygd har författaren temligen ofta sett dem om våren, men deremot aldrig om hösten. I Skåne lära de mest visa sig under denna sednare årstid, då de äro på väg till sydligare länder för att öfvervintra.

I lefnadssättet torde blåhöken komma nära den föregående; men man har hos oss ännu icke varit i tillfälle att tillräckligt iakttaga honom vid hans sommartillhåll.

Han har sitt bo på marken, dels i kärr bland rör och vass, dels i sädesåkrar eller på fält och hedar bland ljung och enbuskar. Äggen lär vara 4 à 5, till färgen hvitgråa, med inga eller otydliga, mörka fläckar. Det påstås, att äfven hannen skall deltaga i rufningen.

2:dra Gruppen: **Stepphökar**. Blott de 3 första handpennorna uti infanet urkantade; den 2:dra—4:de i utfanet inbugtade. De första armpennorna äro ej längre än handtäckfjädrarna.

3. **Bleka Stepphöken** (*Circus pallidus* SYKES). *Första handpennans inskärning börjar alldeles vid spetsen af handtäckfjäderarna; de hoplagda vingarna räcka till stjertspetsen.* — Längd omkring 18 tum.

Gammal hanne. Liknar blåhöken, men fjäderklädnaden har en ännu ljusare blågrå färg. De flesta handpennorna äro ofvan gråa, under hvita; dock hafva den 3:dje—5:te läng, svart spets. Stjerten grå; dess sidopennor hvita, med omkring 8 bredare, gråa tvärband.

Gammal hona. Ofvan mörkt gråbrun, med hufvudet, halsen och vingarna blekfläckiga; inunder hvitaktigt rödgul, med bruna

fläckar och längsgående streck. Ansigtskretsen blek och mörkfläckig. Handpennorna på undre sidan hvita, med sneda svarta band. Stjerten brun, med bleka sidopennor, som hafva omkring 4 breda, mörka tvärband.

Yngre hanne. Liknar honan, men har betydligt ljusare, brunstreckad undersida. Genom ruggningen varierar han föröfrigt ganska betydligt, så att han delvis har de yngres eller äldres dräkt.

Arsungen. De undre kroppsdelarna blekt brungula, nästan ofläckade. Stjerten med 5 mörka tvärband.

Denna stepphök har i Europa, Asien och Afrika en mycket vidsträckt utbredning; men till vår fauna bör han egentligen icke räknas, ehuru flera exemplar blifvit skjutna och tillvaratagna här i landet, såsom i Skåne, på Gottland, vid Götheborg och Norrköping. I Finland har han äfven ett par gånger blifvit fäld. — Han lever mest på stepper och stora, gräsbevuxna slätter.

4. **Mindre Stepphöken** (*Circus cineraceus* MONTAGU). *Första handpennans inskärning börjar något öfver 1 tum bakom spetsen af handtäckfjädrarna; de hoplagda vingarna räcka till eller utöfver stjertspetsen.* — Längd omkring 16 tum.

Namn: Ängshök (SUNDEV.).

Gammal hanne. Askgrå, med vanligen mörk inblandning på de öfre kroppsdelarna, samt 1 à 2 mörka tvärband på armpennorna. Buken hvit, med brunröda längdstreck. Handpennornas undre sida svart.

Gammal hona. Ofvan mörkbrun, med bleka fläckar på hufvudet, halsen och vingarna; inunder blekt rödgul, med brunröda, längsgående fläckar. Ansigtskretsen blek och mörkfläckig. Handpennornas undre sida hvitaktig, med sneda, svarta band. Stjerten med mörka tvärband.

Yngre hanne. Varierar ganska betydligt. Vanligen lik honan, men undertill mera hvitaktig, med smala, mörka streck.

Arsungen. Ofvan mörkbrun, med rödbruna fläckar och fjäderkanter; nacken blekfläckig. De undre kroppsdelarna brunröda, nästan ofläckade. De mellersta stjärtpennorna svartbruna; sidopennorna brunröda, med mörka, breda tvärband, hvilka dock ofta saknas eller äro helt otydliga på den yttersta pennan.

Denna karrhök har samma vidsträckta utbredning som den föregående. Hos oss hafva några exemplar blifvit skjutna och tillvaratagna i Skåne. Han torde lika litet som den föregående kunna räknas till vår fauna.

19:de familjen. **Uggleartade Roffoglar.**

Strigidae.

Genom de framåt riktade ögonen, den yfviga, dunrika fjäderklädnaden, som gifver hela kroppen ett klumpigt, undersätsigt utseende, och de ända till klorna fjäderklädda tårna*) skilja sig ugglorna vid första påseendet från alla andra roffoglar. Hufvudet är stort och har en särdeles egendomlig fjäderklädnad. De framåt riktade ögonen äro nemligen omgifna af en större eller mindre krets utaf glesstråligen, fina fjädrar, hvilka sluta vid ansigtsgränsen och framtill betäcka näbbens rot. Denna krets, som man gifvit namn af *ögonkrets*, omgifves ytterligare af små, fasta och tätstående fjädrar, hvilka bilda en krans eller krage omkring ögonkretsen och vanligen hafva någon annan färg än hufvudets öfriga, mera yfviga och dunrika fjädrar. Denna krans eller krage kallas *ansigtskrets*. Dessutom hafva åtskilliga arter på hvardera sidan om pannan en längre eller kortare, af 8—10 fjädrar bestående tofs, hvilken efter behag kan uppresas eller nedfällas. Öronöppningen, som är mycket stor, har hos många arter framtill en halfcirkelformig hudflik, hvilken liksom ett lock tillsluter örat. På detta lock äro de utåt riktade ansigtsfjädrarna fästade. Näbben, som är krökt ända från roten, är till stor del undangömd mellan de borstlika, framskjutande ansigtsfjädrarna; vaxhuden heit liten, med otydlig framkant. Vingarna stora, med mjuka pennor; den första handpennan, eller äfven en eller annan af de följande, har icke så sällan ytterfanets brädd likasom fintandad och fransad. Fötterna starka och hos alla de arter, som kunna räknas till vår fauna, ända till klorna befjädrade; tårna sinsemellan skilda; den yttre framtån är vändbar, så att den äfven kan vridas bakat; baktån är betydligt mindre än de öfriga och sitter icke alldeles i samma plan som dessa utan är något litet upplyftad; klorna mycket spetsiga och hvassa. Hela fjäderklädnaden är särdeles mjuk, yfvig och dunrik, isynnerhet hos nattugglorna. — Könen äro temligen lika hvarandra till

*) Hos åtskilliga sydländska arter äro tårna endast beklädda af borst.

färgen, men honan är större än hannen. Ungarna äro i sin första dräkt olika de gamla.

Ugglor förekomma i alla verldsdelar och länder, under nära nog alla breddgrader och i trakter med de mest olika naturförhållanden. I de varma länderna finnes visserligen den största artrikedomen, men till och med äfven i den högre nor- den träffar man åtskilliga representanter af denna familj.

Man har, till skilnad från de föregående roffoglarna, kallat ugglorna för *nattroffoglar*, emedan de flesta af dem äro i rörelse endast om aftonen och natten samt, likasom förblindade af dagsljuset, hålla sig stilla och undangömda under andra tider af dygnet. Vissa arter bland de så kallade dagugglorna äro dock föga eller intet besvärade af dagsljuset, utan jaga till och med mången gång midt på dagen i det starkaste solsken, ehuru äfven de under skymningen ganska ofta begifva sig ut på rof. Det är en allmän tro, att ugglorna icke alls skulle kunna se om dagen, men deruti har man misstagit sig. Äfven nattugglorna kunna då mycket godt vägleda sig. I skymningen och i månljusa nätter se likväl dessa ugglor aldramäst.

I allmänhet taget äro ugglorna mycket rofgiriga, kanske bland de rofgirigaste af alla foglar. Man har i detta hänseende förliknat dem med katterna, om hvilka de i sitt ansigtsuttryck och nattliga lif icke så litet erinra. Men oaktadt denna deras rofgirighet äro de dock i de flesta fall vida mera nyttiga än skadliga, emedan de hufvudsakligen förtära en mängd i skog och mark, på åker och äng särdeles besvärliga smådjur. Vi skola längre fram omnämna, hvilka de arter bland ugglorna äro, som företrädesvis förtjena att skyddas.

Deras synförmåga är utomordentligt skarp. Då de under natten ljudlöst sväfva fram på sina mjuka vingar, undgår icke det minsta däggdjur eller fogel på marken deras uppmärksamhet, och deras hörsel är derjemte så fin, att det minsta prassel, som dessa smådjur förorsaka, då de söka sin föda, genast tränger till deras öra. För de flesta nattliga smådjur äro också ugglorna de mest fruktansvärda fiender.

Ugglornas parningstid infaller vanligen ganska tidigt om varen. De hafva sina bon i träd eller klipphålor, mycket sällan

på marken, och sjelfva balen är högst obetydlig. Stundom begagna de gamla kråk- och skatbon. Endast honan rufvar äggen, som äro hvita och af rund form.

Ugglorna hafva många fiender. Då en nattuggla visar sig om dagen förföljes hon under skrik och larm af nästan alla skogsfoglar, men isynnerhet af kråk- och dagroffoglarna, hvilka vid dylika tillfällen sällan lemna henne i fred, ehuru hon aldrig gör dem något ondt.

Utom det hemska, obehagliga skrik, som många af ugglorna låta höra nattetid, hafva de äfven ett smällande eller knäppande läte, som de åstadkomma med käkarna. Detta frambringa de mest då de äro onda, och det synes således vara en yttring af vrede.

Man har indelat ugglorna i flera småsläkten, men vi vilja dock här sammanföra dem i ett enda, nemligen

1. Uggleslägtet (*Strix* LINN.).

De kännetecken, hvilka vi nyss förut angifvit för familjen, gälla äfven för slägtet. De särskilda arterna kunna indelas i 2:ne grupper, af hvilka den ena innefattar dagugglorna, den andra nattugglorna.

1:sta Gruppen: **Dagugglor.** Dessa igenkännas derpa, att öronöppningen saknar tydligt lock och ligger ungefär i samma höjd som ögat, samt att ansigtskretsen är liten och upptill likasom afbruten.

De flesta hithörande ugglor se ganska väl om dagen och anställa äfven då sina jagter; men åtskilliga äro lika ljusskygga som de egentliga nattugglorna och begifva sig derföre ut på rof endast om aftonen och natten. De hafva blifvit förda till dagugglorna endast på grund deraf, att de ega de yttre kännetecken, som karakterisera dessa sednare ugglor.

a. *Med fjädertofsar på pannan.* Dessa äro dock nästan dolda hos fjellugglan.

1. **Bergufven** (*Strix Bubo LINN.*). *Ofrån spräcklig af svart, rostgult och grått eller hvitaktigt; inunder rostgul, med svarta, längsgående fläckar och på sidorna och magen med smala, mörka tvärvågor; panntofsarna långa, svarta, inåt rostgula.* — Längd omkring 28 tum; vingbr. $5\frac{1}{2}$ fot. Hannen är dock något mindre.

Namn: Uf, Hornuf; Norr. Berg-Ule, Roper.

Fig. 107.

Bergufven.

Bergufven eller ufven, som han gemenligen kallas, är den största af alla våra ugglor. Näbben är tjock och starkt krökt samt synes blott till sin yttre hälft utanför de från båda sidor

framskjutande, borstformiga ansigtsfjädrarna. Första pennan lika med den 6:te; 3:dje längst; 1:sta—4:de med inskuret fan. Stjerten räcker omkring 2 tum utanför de hoplagda vingarnas spets.

Gammal fogel. Hufvudet svart och något gråspräckligt; ansigtet smutsgrått och svartspräckligt; fjädertofsarna omkring $2\frac{1}{2}$ tum långa, till färgen svarta, utom i inre kanten, der de äro rostgula och spräckliga. De öfra kroppsdelarna svarta, med rostgula, gråa eller hvitaktiga, spräckliga fläckar. Hakan och en stor tvärfläck på strupen hvitaktiga. De öfriga undre kroppsdelarna rostgula med svarta längsgående streck, hvilka tydligast framträda på bröstet, samt svartaktiga, vågiga tvär-linier, som isynnerhet äro tydliga på magen och kroppssidorna. Stjerten med rostgula och svartbruna, spräckliga band; de mellersta pennorna gråspräckliga. Benen och stjertens undre täckfjädrar orent rostgula, med mörka våglinier. Näbben blåsvart. Iris eldröd.

Arsunge. Näbben brunsvart, med de undre käkkanterna och näbbbyggen bleka. Iris saffransgul. Fötterna blekgula. Färgteckningen föga afvikande från de äldre, men orenare och mattare.

Ufven har en mycket vidsträckt utbredning. Han förekommer allmänt i norra Asien, bebor hela Europa och har om vintrarna blifvit sedd till och med i nedre Egypten. Hos oss finnes han nära nog öfver hela landet, der lokalen är passande, och häckar såväl i Skåne som längst upp i Lapplands barrskogstrakter. I Norge har han en lika vidsträckt utbredning och träffas till och med långt ut från kusten på nakna, klippiga öar. I Finland bebor han alla skogiga och bergiga trakter.

Ufven väljer helst sitt tillhåll i större, bergiga och klippfulla skogstrakter, som innesluta eller begränsas af öppna kärrängar, mossar eller myrar. Här inkräktar hvarje par ett ganska vidsträckt område, hvarest det icke tillåter några andra af sina likar att bosätta sig, och här tillbringa dessa foglar hela sitt lif, såvida de få lefva ostördt och icke lida brist på passande näringsmedel. Men ufven är utsatt för en ständigt förföljelse från människans sida, och derföre har han också

numera försvunnit i många trakter, hvarest han förut icke var sällsynt, och troligt är, att han i de mera befolkade delarna af landet mer och mer kommer att utrotas, isynnerhet som den nya jagtstadgan satt ett jemförelsevis ganska högt pris på hans hufvud. Emellertid är han för närvarande ingenstädes här i landet att räkna bland de sällsynta foglarna, utan är deremot, med undantag af de större slättbygderna, väl bekant öfverallt, och ehuru han, såsom vi förut nämnt, med förkärlek väljer sitt stamhåll i bergiga skogstrakter, finnes han dock äfven icke allenast i större, jemna skogsmarker, utan äfven i skoglösa bergsbygder. Med ett ord: han saknas sällan i trakter, der han har tillgång på föda, och der han under dagens lopp kan finna lämpligt skydd och lefva undangömd, såvida han icke genom förföljelser från människans sida blifvit förhindrad att derstädes bosätta sig. Men han hör dock icke till de foglar, som under vanliga förhållanden äro för jägaren lätt åtkomliga, ty han är både skygg och försigtig. Det minsta buller, som förefaller honom misstänkt, är tillräckligt att jaga honom på flykten. Endast vid boet är han mera djerf och oförvägen och till följd deraf lättare att komma inom skotthåll.

Ufven är icke flyttfogel hos oss; men om senhösten och vintern ströfvar han vida omkring för att söka sitt uppehälle och träffas då stundom i trakter, hvarest han eljest icke synes till. Någon gång kommer han om aftnarna ända fram till gårdarna och städerna för att gripa råttor och andra smådjur och är då vanligen mindre skygg än i skogen.

Att ufven är en för vildbanan mycket skadlig fogel, är allmänt bekant. Han anställer utan tvifvel stor förödelse bland vildbrådet i de trakter, som han utvalt till sitt jagtrevier, och man har flera exempel på, att en förut god jagtmark i betydlig mån blifvit försämrad eller till och med fullkomligt ödelagd, sedan ufven bosatt sig derstädes. Man bör blott besinna, att han, ehuru vi af förut uppgifna skäl hänfört honom till dagugglorna, är en nattfogel, hvars verksamhet först inträder om aftonen och natten, då skogshönsen hvila, men då hararna, för hvilka ufven är en farlig fiende, ströfva omkring för att söka sin föda. Utrustad med alla de egenskaper, som till-

komma en uggla, nemligen en skarp syn, fin hörsel och ljudlös flygt, bör det således vara betydligt lättare för ufven än för många andra rofdjur och roffoglar att upptäcka och bemäktiga sig ett byte. Lägger man så vidare härtill att han har ett starkt utprägladt mordbegär, så bör det vara lätt att finna orsaken till, att det matnyttiga vildbrådet i de skogstrakter, der ufven bygger och bor, allt mer och mer försvinner.

Men denna för jagtbanan så skadliga roffogel gör äfven nytta, i det att han i betydlig mån bidrager till utrotandet af en mängd i skog och mark skadliga gnagare. Vid hans bo finner man ofta sorkar och råttor i stor mängd, och mången gång saknas derstädes alla lemmingar efter andra djur. Detta har ofta gifvit anledning till den förmodan, att ufven skulle vara vida mera nyttig än skadlig, och man skulle härnti påtagligen hafva rätt, om man icke fästade något afseende vid den rationela jagten; ty i trakter, der icke vildbråd finnes, kanske till följd deraf att just ufven m. fl. rofdjur samt en oförståndigt bedrifven jagt utrotat detsamma, måste han alltid blifva nyttig, emedan han i sådant fall är nödsakad att till sin föda mer eller mindre uteslutande begagna de nyssnämnda små skadedjuren. Men vill man vårda jagten på ett förnuftsenligt sätt, är det utan tvifvel af vigt att göra sig af med denna roffogel. Dock hålla vi honom i allmänhet taget för mindre skadlig än dufhöken, och det torde icke vara fullt riktigt, att man i den nya Jagtstadgan bestämt högre skottpremier för ufven än för denne sednare roffogel.

Utom skogshöns och harar tillgriper ufven äfven en mängd andra foglar och däggdjur, såsom rapphöns, änder, gäss, ekorrar, igelkottar o. s. v. Man påstår äfven, hvilket dock är mindre sannolikt, att räfvar samt rådjurs- och renkalvar någon gång skulle blifva hans byte. Äfven förtär han fisk, amfibier och insekter. I brist på annan föda går han dessutom på döda djur.

Allt detta sker, såsom redan blifvit nämnt, om aftonen eller natten. Om dagen håller ufven sig undangömd, merändels hopkrupen tätt vid stammen af någon lummig gran, i en bergsklyfta, vid en buske o. s. v. Han är då svår att upptäcka;

men sjelf hör och ser han ganska väl, hvad som försiggar omkring honom, och räddar sig undan tyst och obemärkt, då fara är förhänden.

Ufven är till ytterlig grad hatad af andra foglar, isynnerhet af dagroffoglarna och kråkfoglarna. Prof. NILSSON yttrar härom: "Märker honom en kråka, skata eller skrika, gör hon genast larm; alla andra kråkor, skator, kajor, korpar m. fl., som finnas i granskapet, skynda till stället; hvar och en skriker på sitt vis och tränger sig fram så nära han vågar. Man kan derföre äfven på långt afstånd, på kråkornas skrik och larm, varseblifva hvar de upptäckt en sådan roffogel. Ser man nemligen en mängd kråkor flyga i en krets i luften med skrik och larm öfver en viss fläck, och derpå slå ned samt åter sväfva upp, så kan man nästan vara säker om att der sitter en berguf". Detta foglarnas hat till ufven kommer ofta både jägaren och zoologen väl till pass, emedan man, genom att förskaffa sig en tam uf och på ett lämpligt ställe i skogen utsätta densamma, med största lätthet kan locka eljest ganska skygga foglar inom skotthåll *).

Ufvens fortplantningstid infaller tidigt om våren, i Mars eller April. Han bygger vanligen sitt bo i bergsklyftor, på marken eller stundom i träd. Det är illa hopfogadt af grenar, finare qvistar, löf och mossor. Stundom inkräktar ufven andra större foglars bon eller lägger sina ägg på blotta sanden. Äggen äro 2 eller blott 1, mycket sällan 3 à 4. Hannen underhåller honan med föda, då hon ligger på äggen. Sedan ungarna blifvit framkläckta, bära båda föräldrarna till dem födoämnen i riklig mängd och försvara dem modigt mot hvarje fara.

Ufvens läte utgöres af ett hemskt skrik, som om nätterna höres vida omkring. Det kan uttryckas med: *uh, uhu*.

I fångenskapen blifver ufven sällan fullkomligt tam och tillgifven sin vårdare, utan bibehåller vanligen mer eller mindre af sitt vilda lynne. Man har dock exempel på ganska tama uftar.

2. Fjellugglan (*Strix nyctea* LINN.). Nästan helt hvit eller mer och mindre mörkfläckig; ansigtet alltid hvitt utan

*) Se HAHNS *Jagthandbok* sid. 390.

fläckar; näbben och klorna svarta. — Längd omkr. 2 fot, vingbr. omkring 5 fot. — *S. scandiaca* LINN.; *S. nivea* THUNBERG.

Namn: *Suönggla, Harfång;* Herjeåd. *Fjellberguf;* Norr. *Snee-nyggle, Qvitörn;* Lappl. *Skuoljje.*

Gammal hanne. Fjäderklädnaden antingen helt och hållet snövit eller tecknad med några glesa, mörkbruna eller svartaktiga fläckar. Ju äldre fogeln är desto mera hafva fläckarna försvunnit.

Gammal hona. Fjäderklädnaden vanligen icke så rent vit som hos hannen, utan något dragande åt gult, föröfrigt tecknad med talrika mörkbruna eller svartgråa fläckar. Dessa äro på öfre delen af hufvudet och nedåt bakhalsen rundaktiga, på ryggen och vingtäckarna tvärstående och på bröstet, buken och kroppssidorna bilda de sinsemellan tvärgående band. Äfven ving- och stjertpennorna hafva mörka tvärband. Rent hvita och ofläckade äro: ansigtet, undergumpen, de långa undre stjerttäckarna och fötterna. Klorna svarta. Iris gul.

Ungfoglarna likna honan, men äro ännu mera fläckiga.

Denna är en ibland våra största ugglor. Hon har jemförelsevis litet hufvud och ansigtskrets samt mycket yfviga, hårlika fjädrar på fötterna. Stjerten räcker något utöfver de hoplagda vingarnas spets.

Ann. Man har förut räknat denna uggle bland dem, som sakna fjädertofsar på pannan, emedan dessa tofsar hos henne äro så små, att de, då de ligga nära, ej öfverskjuta de öfriga pannfjädrarna. MEVES yttrar här om: "Dessa tofsar, som sitta öfver ögonen, äro korta, mot spetsen svarta och kunna uppresas och nedläggas. Fjädrarna, som bilda dem, äro glesstråligare än de närliggande, och fästade omkring en half tum från ögonkretsen inåt hjessan, likasom hos ufvén, i en regelmessig rad af 8—10 fjädrar, vid hvars inre sida befinner sig en större bar hudfläck".

Fjellugglan bebor under sommaren uteslutande den högre norden och har i polartrakterna en ganska vidsträckt utbredning. Hon finnes nemligen derstädes icke endast i Europa, utan äfven i Asien och Nordamerika. På Grönland och Island förekommer hon äfven och hon har t. o. m. visat sig på Spetsbergen. Hos oss vistas hon under sistnämnda årstid endast i fjelltrakterna uti de inre delarna af landet, och hon uppehåller

sig derstädes nära nog uteslutande på de höga fjellslätterna ofvanför trädgränsen. På Lapplands höga snöfjell är hon mångstädes icke sällsynt, isynnerhet under sådana år, då fjellemlarna finnas i större mängd än vanligt. I Norge går hon längre söderut än hos oss. I Finland har hon äfven flera gånger blifvit anmärkt, dock endast vintertiden.

Det förhåller sig med fjellugglorna, likasom med flera andra högnordiska foglar, att, då vintern inträder med sina mörka och kalla dagar, en del lemnar sin födelsebygd och begifver sig af till sydligare trakter, medan andra åter qvarstanna hela året om bland snöfjellen. Dylika utvandringar ske nästan hvarje år, tidigare eller sednare, alltefter årstidens beskaffenhet. Det är under dessa vandringar, som fjellugglorna infinna sig på slättbygderna i mellersta och södra Sverige, eller stundom begifva sig af ända till norra Tyskland. Men de förekomma icke alla år lika talrikt derstädes, utan kunna stundom vara rätt sällsynta eller t. o. m. alldeles uteblifva. Detta får icke, såsom man vanligen tror, helt och hållet tillskrifvas hvarken vinterkylan eller snörikedomen, utan beror helt säkert till väsendtlig del på, huru pass lyckligt fortplantningen aflupit. De år, som fjellugglorna starkt förökat sig, utvandra de till vida större antal än eljest. Man har äfven trott, att deras utvandring i större antal skulle ega rum under sådana år, då fjellemlarna till följd af en enorm förökelse voro stadda på vandring, och häruti har man patagligen icke heller misstagit sig, ehuru man, enligt författarens tanke, icke fullt riktigt förstått att förklara denna omständighet. Vi känna ännu icke med visshet de yttre förhållanden, som under somliga år samverka för att i så hög grad uppgå fjellemlarnas fortplantningsförmåga och så gynsam inverka på deras förökelse. Men de år, då detta inträffar, kunna emellertid anses såsom särdeles goda för alla de djurarter, hvilka lefva på dessa små gnagares bekostnad, således äfven för fjellugglorna. De hafva då rik tillgång på den föda, som bäst behagar dem, och man har funnit, att de i stort antal flytta till de trakter, hvarest fjellemlarna under året i mängd uppehålla sig, för att derstädes bygga bo och utkläcka sina ungar. Dessa sednare gå äfven väl till, då för-

äldrarna kunna i riklig mängd tillföra dem en särdeles passande föda, och på sådant sätt komma dessa ugglor mer än vanligt att föröka sig. Men då hösten kommer och fjellemlarna börja att försvinna, uppstår till följd deraf brist på föda för detta stora antal ugglor, och de måste då begifva sig af till andra trakter, och det är under sådana omständigheter, som många af dem komma på villovägar langt utom deras egentliga stamhåll. Att ställa fjellugglornas utvandringar helt och hållet i samband med fjellemlarnas, kan ej vara riktigt, emedan de i sådant fall aldrig skulle komma på så långa irrfärder.

Huruvida de sälunda utvandrande individerna någonsin återvända till sina födelsebygder eller omkomma på sina vidsträckta ströftåg, är ännu icke med visshet utrönt; men man antager, att de åtminstone till största delen omkomma, hvilket också har den största sannolikheten för sig, emedan de påtagligen visa sig vara stadda på villovägar. I detta fall är således fjellugglan afvikande från de egentliga strykfoglarna, hvilka regelbundet återvända till sina häckningsorter efter att hafva tillbringat vintermanaderna i sydligare trakter.

Fjellugglan är, då hon under sommaren lefver parvis på fjellen, ganska skygg, uppflyger vanligen på långt afstånd, om man söker nalkas henne, och hennes flygt är både snabb och hög, liknande de större dagroffoglarnas. Då hon hvilar, sitter hon oftast på stenar och andra upphöjda föremål, och då man kommer i granskapet af boet eller de utflugna ungarna, förråder honan detta genom ett fint skrik: *rick, rick, rick, rick*, och genom att, likasom åtskilliga andra foglar, t. ex. morkullor, kasta sig till marken, utbreda vingarna och antaga hvarjehanda konstiga åtbörder. Då hon flyger, låter hon eljest höra ett sträft skrik, som ungefär kan uttryckas med *kräu, kräu-u*. Äfven under sina vandringar är fjellugglan vanligen ganska skygg. Hon håller sig då merändels på öppna fält, der hon ofta ses sitta på stenar, jordhögar eller gärdesgårdar. I träden torde hon deremot aldrig taga sin tillflykt, utan håller sig vintertiden under ströftågen, både då hon flyger och sitter stilla, mera utmed marken.

Hon är en äkta daguggla, som icke i någon mån tyckes vara besvärad af dagsljuset; men hon anställer äfven gerna

och med framgång sina jagter i skymningen. Hennes föda består hufvudsakligen af små däggdjur, såsom fjellemlar och andra sorkarter samt råttor och möss. Unga harar lära också stundom blifva hennes byte, äfvenså ekorrar; men det är oviss, om hon, såsom man vill påstå, tillgriper ripor och andra skogshöns. Åtminstone rör hon dem icke i fångenskapen annat än i brist på annan föda. Hon skulle således kunna räknas bland de öfvervägande nyttiga foglarna.

Sitt bo har fjellugglan i en mindre fördjupning på marken, vanligen på någon klippafsats. Sjelfva balen består blott af några strån och fjädrar. Äggen, som man finner i början af Juni, äro mera aflånga än hos andra ugglor och af ett större antal, vanligen 6, 8 å 10 stycken.

- b. *Pannan utan fjädertofsar. Stjerten räcker längre utöfver de hoplagda vingarnas spets än hos de föregående ugglorna.*

3. **Hökugglan** (*Strix nisoria* MEYER). *Oftan brun med hvita fläckar, som isynnerhet äro stora eller tydliga på skuldrorna och hufvudet; inunder heit med smala, svartaktiga tvärstrecker; det blekgråa ansigtet vid hvardera örat omgäfvat af ett bredt, svart band, som nedlöper från hjessan till strupen; stjerten mot spetsen småningom afsmalnande samt tecknad med smala, hvita tvärstrecker.* — Längd $14\frac{1}{2}$ —16 tum; vingbr. 28—30 tum. — *S. funerea* NILSS.

Namn: Lappl. *Girjelulde*.

Hökugglan är att räkna bland de mindre arterna i sitt släkte. Hon har en temligen smal och långlagd kroppsbyggnad, hvilken, jemte den långa stjerten, gifver åt henne ett hökligt utseende. Tarsen är betydligt kortare än mellantån, klon oberäknad, och jemförelsevis kortare än hos andra ugglor.

Hufvudet och halsen äro ofvan tätt beströdda med hvita fläckar på svartaktig botten. Ansigtet blekgrått; från ögats bakkant utlöper ett svart band, som bågformigt sträcker sig kring örat nedåt halsen. Bakom detta band står en större hvit fläck och bakom denna åter, på båda sidor om halsryg-

gen, en svart; en annan svart fläck står midt på halsryggen. Dessutom står en svart fläck under näbben och en linie af dylik färg nedlöper från inre kanten af ögat. Hela kroppen ofvan föröfrigt mörkt gråbrun med hvita fläckar, hvilka isynnerhet stå tätt på skuldran, hvarest de tillsammans bilda en stor, aflång fläck. De undre kroppsdelarna hvita med tätt stående svart- eller brunaktiga tvärlinier på bröstet, magen och undergumpen. Vingpennorna mörka, med hvita fläckband. Stjerten äfvenledes mörk, med vit spets och 7 å 8 hvita tvärband, isynnerhet på sidopennornas infan. Benen, som ända till tårna äro beklädda med yfviga fjädrar, äro hvita med mer eller mindre tydliga, bruna tvärstreck. Näbben gul, med svartaktiga käkkanter, eller stundom med helt svart underkäk. Iris gul.

Ungföglarna likna de gamla, men hafva mindre ren färgdrägt.

Äfven denna uggle har under häckningstiden och sommaren en temligen vidsträckt utbredning i de nordliga länderna af gamla och nya världen. I norra Ryssland, Siberien och Nordamerika förekommer hon ganska talrikt, och Lapplands skogstrakter äro under nämnde årstider dess egentliga stamhåll hos oss. Längre söderut i Norrland eller det öfriga landet vet man ännu icke med visshet om hon fortplantar sig*). Hon tillhör således hos oss de s. k. subalpinska skogstrakterna. Men kort efter sedan ungarna blifvit flygvuxna, hvilket vanligen inträffar i början af Juli, stryker hon med dessa vida omkring och infinner sig då i långt sydligare delar af landet, hvarest hon sedermera hela vintern ströfvar omkring. Men det är dock icke alla år som hon sålunda visar sig nedåt landet, och i allmänhet taget kan hon derstädes anses såsom en ibland de mindre vanligt förekommande arterna. I Norge och Finland finnes hon äfven under samma förhållanden som hos oss.

Hon är en daguggla i ordets egentliga mening, som icke det minsta besväras af dagsljuset. Om dagen anställer hon

*) Man har visserligen angifvit, att hon skulle häcka icke allenast i de mellersta delarna af landet, utan äfven i Skånes skogstrakter; men fullt tillförlitliga uppgifter härom saknas dock ännu.

också mest sina jagter, ehuru man äfven får se henne ute på rof i skymningen; men om natten håller hon sig deremot alltid stilla, äfven då det är månljust. Hon är liflig i sina rörelser, har en snabb flygt och liknar, då hon sitter i trädtopparna eller på torra trädgrenar för att lura på rof, mera en falk än en uggle. Mest vistas hon i skogar och lundar och kommer sällan eller aldrig fram till husen. Hon är föga skygg.

Likasom de öfriga mindre ugglorna, torde äfven denna förnämligast lifnära sig af mindre gnagare och är i sådant fall att betrakta såsom en öfvervägande nyttig fogel. Troligt är dock, att hon äfven griper och till sin föda begagnar åtskilliga mindre skogsfoglar. Hennes organisation tyckes angifva detta, och i fångenskapen håller hon gerna tillgodo dermed. Hon har ett starkt läte, som påminner om tornfalken och kan uttryckas med *krikri krikri* . . . Stundom låter hon äfven höra ett likasom jemrande ljud, synnerligen då hon har ungarna i närheten, eller ett hojtande: *hå hå hå hå*, som liknar kattugglans.

Sitt bo har hon uppe i träden, vanligen i högväxta barrträd. Det är sammansatt af qvistar och grenar samt inuti bäddadt med lafvar och mossor. Ofta synes hon inkräkta andra foglars bon. Äggen äro 2 à 3, stundom flera.

Minervas Uggle (*Strix noctua Scop.*). *Oftan brun och hvitfläckig; inunder hvitaktig med täta, bruna fläckar; tårna glest bevärtade med borstfjädrar.* — Längd omkr. 9 tum.

Denna lilla uggle liknar mest perlugglan, men skiljes lätt både från henne och våra öfriga ugglor derpå, att tårna äro nästan nakna.

Finnes i hela mellersta och södra Europa och i en stor del af Asien. Hos oss har hon blott en enda gång blifvit funnen, nemligen i Lomma kyrka i Skåne i början af detta århundrade. Hon tillhör således egentligen icke vår fauna, men är deremot, märkvärdigt nog, icke sällsynt på åtskilliga ställen i Danmark.

4. Sparfugglan (*Strix passerina LINN.*). *Oftan gråbrun och beströdd med små hvitaktiga fläckar; inunder hvit med bruna, längsgående fläckar; stjerten med 4 à 5 hvita tvärband och hvit spets; tårna tätt fjäderklädda.* — Längd $6\frac{1}{2}$ —8 tum; vingbredd 11 tum.

Bland alla vara ugglor är sparfugglan den minsta. Till kroppen är hon knappt större än en fullvuxen domherre, ehuru hon dock har större hufvud och mera yfvig fjäderklädnad.

Hela fjäderdräkten är på de öfre kroppsdelarna gråbrun och beströdd med hvita eller gulhvita punkter och småfläckar, hvilka stå tätast på hufvudet. Från strupen utgår åt båda sidor under kinderna en vit eller något i gult dragande fläck, som antager en trekantig form. De undre kroppsdelarna föröfrigt hvitaktiga, med bruna, längslöpande fläckar eller streck, hvilka på bröstet äro mer eller mindre sammanlöpande. Vingarna bruna, med hvita fläckar i ytterkanten och infanet. Stjerten brun, med hvitaktig spetskant och 4 å 5 hvitaktiga, af mörkbrunt infattade tvärlinier. Näbben gröngul med blekare spets. Iris gul.

Sparfugglan finnes mångenstädes i Europa och Asien, men aldrig talrikt. Hos oss förekommer hon i de flesta landskaper ända långt upp i Lappland, såsom t. ex. vid Jockmock och Qvickjock, hvarest Jägmästaren A. CNATTINGHUS funnit henne; men hon är nästan allestädes att räkna bland de mindre vanliga arterna. I norra Östergöthlands och Nerikes skogstrakter har hon dock på sednare tiden visat sig mera talrikt än i många andra delar af landet.

Hon har sitt stamhåll i skogarna och är, likasom många andra ensligt lefvande skogsfoglar, föga skygg för människan. Författaren har egt ett exemplar, som vintertiden blef fångadt och neddraget ur ett träd förmedelst en på ett spö fästad snara, och de, som om sommaren anträffades i skogarna såväl i Jemtland vid Åreskutan, som i södra delarna af landet voro så litet rädda, att man utan att dölja sig kunde komma dem helt nära innan de togo till flykten. De tycktes helt nyfiket betrakta vandraren, under det att de uppreste fjädrarna på hufvudet och oupphörligt vredo stjerten än åt den ena, än åt den andra sidan. Deras beteende syntes utvisa att de hade ungarna i granskapet.

Äfven denna uggle är föga besvärad af dagsljuset. Hon anställer regelbundet sina jagter om dagen, men ser dock ganska väl i skymningen, då hon äfven ofta plägar vara ute på

rof. Hon är liflig i sina rörelser och fangar med lätthet sitt utsedda offer. I rofgirighet gifver hon icke sina samslägtingar efter, och hon eger efter sin storlek en ganska ansenlig styrka. Med småfoglar och råttor i klorna flyger hon utan någon särdeles märkbar ansträngning.

Rörande sparfugglans läte och beteende i skogen omtalar Jägmästaren LUNDBORG *) följande: "Om än fogeln icke är så allmänt känd, så är åtminstone hans hvisslande läte *h̄y* eller *h̄o* bekant för skogsboarna, som deraf gifvit fogeln namnen *årpinnen* och *hjulnålen*, emedan lätet liknar det gnisslande ljudet af en osmord nal i en hammarhjulstock. Utom detta entoniga hvisslande *h̄y* har hon äfven ett annat läte: *hy*, *h̄ø*, *h̄ø*, *h̄ø*, af hvilket dock de kortare ljuden höras endast på nära afstånd. Någon gång skriker hon äfven sammanhängande: *h̄y h̄y h̄y h̄o*. Dessa läten höras isynnerhet i skymningen om aftnarna och i första gryningen om morgnarna. När man om våren går ut för att efterse tjäderleken, hörer man ofta innan det blir skjutljus denna uggle. Om man då härmar hennes läte, kan man lätt nog få henne inom skotthåll, men som hennes flygt är ljudlös och hon äfven helt tyst fäster sig i träden, kan man hafva henne än på den ena sidan än på den andra, utan att kunna upptäcka henne. När det börjar dagas tystnar hon och är således en skymningsfogel.

Isynnerhet hannen låter lätt locka sig, och om man öfvat sig härmed, kan man stundom narra honom att följa sig ett par tusen alnar, ja, att flyga ända fram till husen, så att en skogsvaktare tvenne gånger lockat hannar hem och skjutit dem, stående på sin förstugubro."

Hennes föda består af småfoglar af alla slag, möss, sorkar och insekter.

Boet lägger hon uti ihåliga träd, klippspringor o. s. v. och äggen, som vanligen äro 4, finner man i slutet af April eller i början af Maj. Att sparfugglan, såsom man påstår, skulle bygga sitt bo på trädgrenar af ris och pinnar, torde fordra närmare bekräftelse.

*) Herr Jägmästaren C. W. LUNDBORG har riktat vår fauna med många intressanta iakttagelser och är en bland våra utmärktaste praktiska ornithologer.

I fångenskapen blifver sparfugglan särdeles tam och roande.

2:dra Gruppen: **Nattugglor**. Dessa igenkännas derpå, att öronöppningen är försedd med ett rundadt lock eller klaff, och att ansigtskretsen är fullständig och går högt upp öfver ögat. Hufvudet stort, med yfvig fjäderklädnad.

Hithörande ugglor se i allmänhet dåligt om dagen och hålla sig derföre vid denna tid af dygnet undangömda på mörka, dolda ställen. Om aftonen och natten äro de deremot i verksamhet för att söka sin föda. Dock pläga de under mycket mörka och mulna nätter samt då oväder inträffar hålla sig stilla. Atskilliga ugglor, hvilka vi för utseendet skull föra hit, afvika dock från de öfriga deruti, att de äfven jaga om dagen, utan att vara synnerligen besvärade af ljuset.

a. *Pannan försedd med fjädertofsar**). Örat mycket högre än skallen. Andra handpennan längst och inskuren i det yttre fanet; den första föga kortare, inskuren i det inre fanet närmare spetsen.

5. **Skogsufven eller Hornugglan** (*Strix Otus* LINN.). *Of-ran* spräcklig af svart, brunt, rostgult och grått; inunder rostgult med mörkbruna, längsgående fläckar; stjerten, som ej räcker fram till de hoplagda vingarnes spets, har 6—8 bruna teckband: pannans fjädertofsar långa. — Längd omkring 14 tum; vingbr. omkr. 3 fot. Honan större än hannen samt med ljusare färgteckning.

Hela fjäderklädnaden på de öfre kroppsdelarna fint spräcklig af svart, brunt, rostgult och grått eller hvitt; på de undre kroppsdelarna åter af en blekt rostgult grundfärg, med svartbruna, längsgående fläckar på bröstet och sidorna. Undergumpen och benen offäckade. Ansigtet gråaktigt, utom vid ögats inre sida, der det är svart. Panntofsarna på midten

*) Hos jordugglan äro dock dessa fjädertofsar helt korta och synas knappast till det yttre annat än då de uppresas.

svarta, utåt rostgula och inåt kantade af hvitaktigt samt spräckliga af svart. Handpennorna i utfanet rostgula med breda, svarta tvärband. Stjerten med rostfärgade och bruna tvärband samt hvitaktig spetskant. Näbben svart. Iris brandgul.

Skogsufven, som är ungefär af samma storlek som den vanliga kattugglan, förekommer i hela Europa samt i vissa delar af Asien och Nordafrika. Hos oss finnes han mest i de södra och mellersta landskapen. Mot norden blifver han allt mer och mer sällsynt, men är dock anträffad ända vid Luleå. I Finland är han, enligt M. v. WRIGHT, temligen sällsynt och förekommer blott i södra delarna.

Skogsufven är en äkta nattuggla, som visar sig ganska ömtålig för starkt ljus. Han väljer derföre helst sin vistelseort i skogen och sitter om dagarna inkrupen i täta snår eller tätt invid stammen i lummiga trädkronor. Om vintern ströfvar han omkring i små sällskaper och infinner sig da understundom i mindre skogslundar, parker och trädgårdar. Han är temligen trög i sina rörelser och betydligt mindre rädd än bergufven.

Hans föda består mest af råttor, möss, näbbmöss och sorkar; men han förtär äfven insekter. Härutaf kan man sluta till, att han under alla förhållanden måste hållas för en öfvervägande nyttig fogel, som väl förtjenar att skyddas. Tyvärr är dock kännedomen om foglarnas lefnadssätt så ringa hos befolkningen här i landet, att han, i likhet med alla andra ugglor, förföljes och dödas, hvarhelst han anträffas, likasom om han vore ett verkligt skadedjur. Den nytta han gör landtmannen genom att i skog och mark bortplocka en mängd skadliga gnagare kan visserligen icke beräknas; men den är utan tvifvel ganska betydlig. Äfven jägaren bör lemna skogsufven i fred, emedan han icke i någon mån skadar det matnyttiga vildbrådet.

Skogsufvens häckningstid infaller redan i slutet af Mars eller i April. De 4 à 5 hvitaktiga äggen läggas då vanligen i något öfvergifvet bo efter andra foglar eller ekorrar, mera sällan uti ihåliga träd eller stenklyftor. GADAMER, som iakttagit skogsufven vid boet, påstår att han derstädes har ett alldeles eget sätt att flyga, i det att han taktmessigt höjer och

sänker sig samt, likasom dufvorna, slår vingarna tillsammans så' att ett smällande läte derigenom uppkommer. Eljest låter han under fortplantningstiden höra ett temligen starkt ljud: *vumb, vumb*, och både då och under andra årstider frambringa han ett läte, som kan ungefärligen uttryckas med *hu-uk* och äfven ljuder ganska starkt.

6. Jordugglan eller Kortörade Ufven (*Strix brachyotus* LATH.). *Ofvan rostgul och hvitaktig, med mörkbruna fläckar och teckningar; inunder blekt rostgul med mörkbruna längsgående fläckar; stjerten, som ej alldeles räcker fram till de hoplagda vingarnas spets, har på sidopennorna 3 à 4 bruna tvärband; ögat med svart infattning; pannans fjädertofsar helt korta, synas ej, då de ligga ned, utöfver hufvudets öfriga fjäderklädnad.* — Längd omkr. 13 tum; vingbr. omkr. 42 tum.

Namn: Kärruggla.

Ögonen omgifvas af svart. Ansigtskretsen är spräcklig af svartbrunt och rostgult. Fjäderklädnaden på alla öfre kroppsdelar mörkbrun med rostgula fjäderkanter på hufvudet och halsen samt dessutom med gula eller gulhvita fläckar på ryggen, skuldrorna och vingarnas täckfjädrar; på de undre kroppsdelarna ljusst rostgul, med längsgående streck eller fläckar på bröstet och magen. Undergumpen och benen offläckade. Hakan hvitaktig. Vingarnas handpennor vid roten rostfärgade, föröfrigt i utfanet med bruna och rostfärgade tvärband. Stjerten med hvitaktig spetskant och föröfrigt tecknad med rostfärgade och bruna tvärband. Näbben svart. Iris klart gul. — Honan är större än hannen och har blekare, mera oren färgteckning.

Jordugglan är en för sin vidsträckt utbredning ganska märkvärdig fågel. Hon förekommer nemligen i alla verldsdelar med undantag af Australien. Bland de ugglor, hvilka tillhöra vår fauna, utmärker hon sig äfven derigenom, att hon är den enda, som regelbundet flyttar ur landet under den kalla årstiden. Hon är således en flyttfågel hos oss. Om sommaren vistas hon förnämligast och fortplantar sig i hela norra Sverige, ända långt upp i Finmarken; men i de mellersta och södra delarna af landet är hon deremot under nämnde årstid mera sällsynt.

Man har likväl numera ganska säkra bevis på att hon häckar äfven i de sydligaste provinserna, (se C. A. WESTERLUNDS Skandin. Oologi sid. 149). I Finland synes hon hafva samma utbredning som hos oss, äfvenså i Norge.

Från de öfriga ugglorna är jordugglans lefnadssätt äfven i många andra fall ganska afvikande. Salunda väljer hon icke, likasom dessa, sitt tillhåll i skogiga trakter, utan uppehåller sig nära nog uteslutande på slätter eller på lågländta, fuktiga kärrmarker, flacka floddalar och vid sjöstränder. På fjellen träffar man henne nästan endast i videregionen eller på de kärr och myrar, som utbreda sig der ofvanför. Stundom går hon upp ända till gränsen af den eviga snön. Hon plägar vanligen sitta på marken bland småbuskar, gräs och tufvor, och, då hon uppskrämmes, plägar hon oftast taga höjden och flyga ganska långa stycken innan hon änyo sätter sig. Hennes flygt är temligen snabb och hon liknar dervid mera en dagroffogel än en ugglä. Äfven hennes läte, som hon låter höra under flykten, påminner om dagroffoglarnas. Det kan ungefärligen uttryckas med *tjäu, tjäu*. Men hon har dessutom ett annat, nästan skällande ljud: *vau-au-au*.

Under flyttningarna höst och vår, i September och Mars, får man någon gång se henne nedåt landet i större antal.

Hon slår då ned på kärrängar, mossar, åkrar o. s. v. och är ganska skygg, synnerligen under vårflyttningen.

Hennes föda består hufvudsakligen af mindre gnagare, såsom råttor, möss och sorkar; men hon förtär äfven en mängd insekter, isynnerhet gräshoppor. Hon är följaktligen en öfvervägande nyttig fogel, som förtjenar att skyddas.

Äggen, som äro 3 à 4, läggas på marken, utan någon egentlig bale. De äro något mera aflånga än andra uggleägg.

- b. *Pannan saknar fjädertofsar. Örat är ungefär af samma höjd som skallen. Den tredje, fjärde eller femte handpennan längst; de fem första inskurna i fanet.*

7. **Lappugglan** (*Strix lapponica* THUNB.). *Gråaktig, med mörkbruna tvärcågor och längsgående fläckar; de stora ögon-*

kretsarna mörkgråa med 8 à 9 mörka, concentriska d. r. s. utanför hvarandra och omkring ögat ställda cirkelformiga linier eller ringar samt vid ögats inre sida en svart halfmånformig fläck, som framtill är omgifven af hvitt; hakan svart; skuldrorna och ringtäckfjädrarna vitfläckiga; stjerten gråbrun, med gråa tvärband och mörk spets. — Längd 24–28 tum; vingbr. 2 alnar 8 à 10 tum. Honan större än hannen.

Hufvudet mycket stort, med yfviga, mjuka fjädrar; ofvanpå och nedat bakhalsen är hvarje fjäder emot spetsen tecknad med omvexlande bruna och gråhvita tvärband; ögonkretsarna stora, gråa med omkring 6 mörka linier, hvilka utat samt upp- och nedtill likasom koncentriskt cirklar omgifva ögat; inåt är ögat närmast omgifvet af en svart fläck samt derefter af en större vit eller gråvit, som sträcker sig nedat näbben; ansigtskretsen är vackert spräcklig af brunt, hvitt och rostgult; mellan denna står på hakan en svart eller mörkbrun fläck. På de öfre kroppsdelarna är hvarje fjäder längsutefter mörkbrun, men på sidorna spräcklig eller tvärvattrad af brunt och hvitt; på skuldrorna är den hvita färgen mera utbredd, så att derigenom större hvita fläckar framstå. De undre kroppsdelarna gråhvita med längslöpande, bruna fläckar; på bröstet hafva dock fjädrarna nästan samma teckning som på ryggen. Vingpennorna med omvexlande mörka och ljusa tvärband; de ljusa banden äro något brunspräckliga och på de mellersta handpennornas utfan nästan hvita, så att på den hoplagda vingen trenne band af denna sistnämnda färg visa sig. Stjertpennorna med brun spets, men föröfrigt, synnerligen uti infanen, brun- och hvitspräckliga och omkring spolen tecknade med bruna bandfläckar; de undre stjerttäckarna vitaktiga med bruna tvärlinier och bandfläckar. Benen svarthvita och mörkfläckiga. Näbben gul; äfvenså iris.

Denna stora och utmärkta uggle är en inbyggare i de norra, med stora sammanhängande barrskogar beväxta delarna af gamla och nya världen. Hon finnes nemligen i hela Sibirien, i norra Europa och Nordamerika. Hos oss bebor hon om sommaren Lapplands och Norrlands barrskogstrakter, men hon synes ingestädes förekomma talrikt, utan kan snarare hallas

för att vara en temligen sällsynt fogel. Om vintrarna företager hon, i likhet med åtskilliga andra ugglearter mer eller mindre vidsträckta ströftåg och infinnes sig då stundom i trakter, hvilka äro belägna långt sydligare än hennes egentliga häckningszon. Sålunda hafva under vissa vintrar enstaka exemplar blifvit fällda både i Södermanland, Nerike, Vermland o. s. v. I Norge och Finland tyckes hon förekomma på samma sätt som hos oss.

Beträffande lappugglans lefnadssätt, så känner man ännu icke mycket derom. Det har nemligen endast några få gånger lyckats zoologerna att iakttaga henne i den fria naturen, och de sparsamma underrättelser man erhållit om henne från befolkningen i de trakter, der hon har sitt hufvudsakliga tillhåll, äro icke fullt pålitliga. Emellertid vet man, att hon förnämligast uppehåller sig i stora, ödsliga barrskogar, isynnerhet i gamla tallmoar, och att hon icke är särdeles besvärad af dagsljuset. Prof. NILSSON yttrar härom: "Man erinrar sig nemligen att i den höga nord, der hon vistas, är full dag under flera månader, nästan hela dygnet. Det är troligtvis för att ej bländas af dess starka sken, som hon har ögonen så ovanligt små i jämförelse med kroppsstorleken. Att hon likväl äfven kan, likasom andra ugglor, se och uppsöka sitt rof i skymning, är tydligt deraf, att i samma trakter der hon vistas är under flera månaders tid nästan ingen annan dager öfver skog och mark, än det ljus stjernorna och norrskenet sprida."

Likasom andra foglar, hvilka tillbringa större delen af sitt lif i ödsliga, glest befolkade trakter, der de sällan eller aldrig utsättas för någon förföljelse från människans sida, är äfven lappugglan föga skygg, då man nalkas henne, och detta lär isynnerhet vara förhållandet under hennes ströftåg vintertiden. Vid boet tager hon sig bättre tillvara. Hennes läte skall hafva någon likhet med ufvéns och kan uttryckas med *huhuhuhu*.

Hennes föda består sannolikt mest af fjellemlar och andra sorkar; men det är dock ganska troligt, att hon äfven tillgriper harar och skogshöns. M. v. WRIGHT nämner, att en hona, som blef skjuten i Enare Lappmark, hade, då hon öppnades, ett orrhufvud jemte en mängd mindre jordsorkar (se I. 264) i magen.

Boet lärer, enligt V. SETH, vara stort och läggas i ett högt träd, eller i en fördjupning ofvanpå någon mycket hög stubbe. Äggen äro 2 å 3.

8. **Slagugglan** (*Strix uralensis* PALL.). *Ljusgrå med svartbruna, längslöpande fläckar, men nästan utan mörka trärratt-ringar; de undre kroppsdelarnas grundfärg mera vitaktig; på hvardera skuldran en aflång, vit fläck; ögonkretsarna gråa, utan fläckar, men med från ögonen strålförmigt utlöpande, mörka streck (fjäderskaften); stjerten lång, emot spetsen gradvis afsmalnande, tecknad med 5 å 6 bruna och gråa tvärband. — Längd 24—26 tum; vingbr. 2 fot 21 tum; stjerten räcker 5 å 6 tum utaför de hoplagda vingarnas spets. — S. liturata* NILSS. Skandin. Fauna.

Slagugglan är mindre än lappugglan, men deremot temligen betydligt större än kattugglan, hvilken hon eljest mest liknar. Hufvudet stort med yfviga fjädrar; ansigtskretsen vit och svartfläckig; ögonkretsarna gråa eller brungråa, ofläckade, men dess strålförmiga fjädrar hafva svarta spolar, hvarigenom fina, mörka streck synas utlöpa från ögonen. Hela fjäderklädningen ofvan ljusgrå med svartaktiga, längslöpande fläckar och hvita fläckar på vingarna och skuldrorna; på undre sidan vitaktig, stundom med svag, rostgul anstrykning, och längsgående, smala, svartaktiga fläckar, hvilka dock saknas på magen och undergumpen. Handpennorna med gråa tvärband. Stjerten brun med 5 gråa tvärband och grå spets. Benen med temligen otydliga gråbruna småfläckar. Näbben gnl. Iris mörkbrun *).

Äfven denna uggla har, likasom den föregående, sitt hufvudsakliga stamhåll i de norra delarna af vår verldsdel, men hon tyckes förekomma mera talrikt derstädes och dessutom bosätta och fortplanta sig på spridda ställen betydligt längre mot söder. Hos oss bebor hon förnämligast Lapplands och Norrlands vidsträckt barrskogstrakter, hvarifrån hon någon gång om vintrarna företager små utvandringar till skogarna i

*) Sådana ögon har äfven kattugglan. De öfriga ugglorna hos oss hafva gula eller gulröda ögon.

de mellersta delarna af landet. Dock är hon allestädes sällsynt utom sin egentliga häckningszon, hvilken, såsom vi redan antydtt, i det närmaste sammanfaller med lappugglans. I Finland finnes hon här och hvar.

Hvad slagugglans lefnadssätt beträffar, så vet man hitintills lika litet eller till och med ännu mindre derom än om lappugglans. Hon säges emellertid vara ganska skygg, hafva en snabb flygt och föga vara besvärad af dagsljuset.

Hennes föda består af fjellemlar och andra sorkar samt derjemite af både stora och små foglar, och hon lär vara mycket djerf och tilltagsen.

Sitt bo har hon uti stora, ihåliga träd och bergsskrefvor. Äggen äro 3 à 4, föga större än kattugglans.

9. **Kattugglan** (*Strix Aluco* LINN.). *Spräcklig af brunt, grått, rostgult och hvitt, med svartbruna längdfläckar och vågiga tvärstreck; på skuldrorna och vingtäckarna hvita fläckar; ögonkretsarna gråa, med små, föga märkbara, mörkare fläckar, som bilda 4 à 5 svagt antydde ringar omkring ögonen; stjerten kortare, i spetsen något afrundad.* — Längd 14 à 15 tum; vingbr. 2 fot 10 tum; stjerten räcker omkr. 2 tum utanför de hoplagda vingarnas spets.

Namn: Haruggla, Nattuggla, Sörkuggla; Norge: Nat-ugle.

Kattugglan är mindre än den föregående, från hvilken hon föröfrigt lätt kan skiljas derpa, att stjerten är kortare och i spetsen svagt afrundad samt att fjäderklädnaden är mera spräcklig genom de mörka vågiga tvärstreck, hvarmed fjäderkanterna äro tecknade. Fjäderklädnadens grundfärg är än graaktig, än stötande i rostbrunt. Honorna och ungarna hafva vanligen mera af denna sednare färg. Näbben gulaktig. Iris brunsvart eller nästan rent svart. Någon närmare beskrifning på denna vanliga uggla anse vi öfverflödig.

Kattugglan finnes i de flesta europeiska länder, äfvensom i mindre Asien och Algeriet. Hos oss är hon den allmännaste arten i släktet; men förekommer dock icke särdeles långt mot norden. Författaren har likväl sett henne vid Tärna kapell i Umeå Lappmark. I Finland har hon eget nog ännu icke blifvit anträffad.

Om sommaren väljer kattugglan sitt tillhåll i skogar och lundar, helst i sådana, der gamla, ihåliga träd finnas. Här döljer hon sig

Fig. 108.

om dagen i någon lummig trädkrona eller något trädhål och framkommer först i skymningen frampa aftonen, för att sedermera långt in på natten flyga omkring och söka sin föda. I bergiga trakter, hvarest hon äfven gerna vistas, plägar hon ofta om dagarna dölja sig i bergsklyftor, och vanligen har hon något bestämdt ställe,

L. Broling

Kattugglan.

dit hon under denna tid af dygnet företrädesvis brukar taga sin tillflykt. Man märker detta lätt på den mängd ekskrementer och uppkastade bollar af förbrukade födoämnen, som derstädes äro hopade. Om hösten och vintern, då brist på föda uppstar i skogen, kommer hon fram till gårdarna eller städerna, der hon om dagarna döljer sig i uthus och lador eller i förfallna byggnader och kyrktorn, men om nätterna ses kringflyga bland träden i trädgårdarna eller i närbelägna parker och lundar. Stundom besöker hon under denna årstid enstaka

gårdar, belägna på slättlandet långt ifrån skogen och der blott några få större träd finnas. Under dessa hennes ströftåg gör hon sig allestädes bemärkt genom sitt obehagliga skrik: *kiritt* eller *klii klivitt*, som hon under de mörka höstaftnarna och vinternätterna ofta låter höra. Detta har någon likhet med kattens jamande, och det är sannolikt af denna anledning hon erhållit namnet kattuggla. Om våren under fortplantningstiden frambringa hannarna ett annat ljud, som kan uttryckas med *hu! hu! huhuhuhu*, och man gifver dem då namn af harugglor.

Kattugglan är, jemte perlugglan, den mest ljusskygga af alla våra arter. Hon är således en äkta nattuggla, hvilket äfven af det nyss anförda tydiligen framgår. I sina rörelser är hon dessutom mera trög och otymplig än de föregående ugglorna, och hennes flygt är vacklande och ojemn, men helt tyst. Hon är föga skygg, isynnerhet om dagen, då man ofta kan komma henne helt nära, innan hon begifver sig på flykten.

Hennes föda består till hufvudsaklig del af råttor och sorkar, men hon förtär äfven näbbmöss, mullvadar, insekter och någon gång mindre foglar. Sällan tillgriper hon ekorrar, veslor, små harungar eller större foglar, såsom unga orrar, rapphöns, dufvor o. s. v., och säkert är, att detta under vanliga förhållanden blott undantagsvis inträffar. Kattugglan kan således alltid, hvarhelst hon än uppehåller sig, betraktas såsom en öfvervägande nyttig fogel, som hvarje omtänksam landtman bör vara mån om att skydda. Hon är dock tyvärr en ibland de många nyttiga foglar, som man af okunnighet ständigt förföljer, och som så ofta med lifvet får plikta för att hon in-finner sig vid landtgårdarna, ehuru hennes afsigt med dessa besök endast och allenast är att tillgripa en mängd små skadedjur. Det gifves till och med ännu i våra dagar många personer, äfven bland dem, hvilka räkna sig till den s. k. bildade klassen, som sätta en verklig ära uti, att på dörrarna af sina uthus kunna uppspika ett stort antal ugglor och andra nyttiga roffoglar, men den förståndige, som betraktar dessa trofeer, måste dock alltid anse dem endast såsom bevis på råhet och okunnighet. Man klagar öfver den stora skada, som råttor och möss anställa i visthus, lador och sädesmagasiner, och man

håller en mängd katter i afsigt att utrota dem eller inskränka deras antal; men den yppersta rättjägaren, nemligen ugglan, den förföljer man eller dödar, hvarhelst hon visar sig, emedan man kanske hört talas om att hon någon gång skulle förgripit sig på en utestängd kyckling eller dufunge. Ofta torde äfven ugglan hafva fatt skulden för hvad katterna egentligen brutit, och man öfverser vanligen gerna med dessa sednares förseelser, äfven om de skulle anträffas på bar gerning. När en uggle deremot fångas och misshandlas af okynniga pojkar, har man sällan ett godt ord att lägga till hennes försvar och befrielse. Man bär i allmänhet afsky för hennes fula uppsyn och hatar henne för det hemska skrik, hon nattetid låter höra, och som vidskepligt folk anser vara ett förebud till hvarjehanda olyckor. Vi hoppas dock att den tid skall komma, da upplysningen om det verkliga lefnadssättet hos en mängd allmänt förekommande djurarter skall sätta en gräns för de ännu alltför ofta upprepade våldsbragder, som utöfas emot dem.

1. Som vi veta, uppkasta ugglorna, i form af bollar, ben och här m. m. efter de djurarter, som de förtära, och man kan således, genom att undersöka dessa bollar, lätt nog få reda på hvarutaf deras vanliga föda består. Många sådana undersökningar hafva blifvit gjorda af tyska ornithologer, och vi vilja här sammanställa några af de resultater, hvilka blifvit en följd deraf.

Namn.	De nder-sökta bollarnas antal.	De i bollarna funna djuren.						
		Råttor och sorkar.	Näbb-möss.	Mull-vadar.	Insek-ter.	Små foglar.	Mindre däggdjur.	
Kattugglan	208	333	33	47	47	18	2	En ekorre och en hermelin.
Skogsufven	22	37	1	—	—	2	—	
Jordugglan	7	21	1	—	—	—	—	
Tornugglan	703	931	1,579	1	—	22	16	Flädermöss.

Häraf visar det sig tydligt, att kattugglan, äfvensom skogsufven och jordugglan, måste hållas för nyttiga, emedan bland de djurarter, som tjänat dem till föda, råttornas och sorkarnas antal är så öfvervägande stort; men att tornugglan deremot är mera skadlig, emedan hon tillgripit en så stor mängd nyttiga smådjur, nemligen näbbmöss och flädermöss. Hos oss har visserligen ännu

icke några dylika undersökningar blifvit gjorda; men vi tro oss dock, på grund af den kämedom vi ega om ugglornas lefnadssätt, kunna försäkra, att de äfven här skulle leda till samma, om ej mera fördelaktiga resultater.

Kattugglan lägger sina ägg uti ihåliga träd eller i bergshålor, nära nog utan allt underlag. Stundom inkräktar hon något gammalt, öfvergifvet kråk- eller korpnäste. Äggen äro 3 å 4.

I fångenskapen blifver kattugglan ganska tam.

10. **Perlugglan** (*Strix Tengmalmi* GMEL.). *Ofvan mörkt gråbrun med ett större antal hvita, rundaktiga fläckar; inunder hvit och brunfläckig; stjertens och vingarnas yttre pennor mörkbruna med parvis ställda, hvita tvärfläckar; fötterna med yfrig, hvit fjäderklädnad; iris gul.* — Längd $9\frac{1}{2}$ —10 tum; vingbredd omkring 22 tum.

Näst sparfugglan är denna uggle den minsta af alla till vår fauna hörande arterna. Hufvudet synes, till följd af dess yfviga fjädrar, mycket stort; ögonkretsarna äro äfven stora, till färgen hvitaktiga, men utåt liksom skuggade af de svarta fjäderstrålarna och inåt, mellan näbben och ögat, tecknade med en svart fläck; ansigtskretsen, som är afbruten öfver ögonen och föga hög, består af små svartbruna och hvitfläckiga fjädrar. Hela fjäderklädnaden ofvan till grundfärgen mörkt gråbrun, stundom med en kastaniebrun anstrykning, samt beströdd med hvita fläckar, hvilka på hufvudet äro talrika, små och runda, på halsryggen och skuldrorna större och bredare, på ryggen äfven större, men nästan dolda under fjäderkanterna, på vingtäckfjädrarna sma, runda och perlformiga. På de undre kroppsdelarna varierar fjäderklädnadens färg ganska betydligt och är mer eller mindre fläckig af brunt och hvitt. Handpennorna i yttre och inre fanet med hvita fläckar. Stjerten brun med 4 å 5 hvita fläckband och brun spets. Benen smutshvita och tecknade med oregelbundna, bruna fläckar. Näbben gul; äfvenså iris.

Perlugglan förekommer hufvudsakligen i mellersta och norra Europa; men i Asien lär hon ännu icke med säkerhet blifvit

anträffad. I Nordamerika lefver deremot en uggle, som så nära liknar denna, att hon af flera ornithologer anses vara blott en artförändring deraf. — Hos oss finnes perlugglan om sommaren i de flesta större skogstrakter i mellersta och norra delarna af landet; men ingenstädes allmänt. Möjligen har man dock förbisett henne till följd deraf, att hon är liten och endast i rörelse om natten. Om vintern, då brist på föda uppstår, lemnar hon merändels sina häckningsorter eller sommartillhåll och ströfvar vida omkring utan något bestämdt mål. Det är under dylika irrfärder hon infunnit sig icke allenast ända långt ned i de sydligaste delarna af landet, utan äfven i trakter, som äro belägna långt nordligare än hennes vanliga uppehållsställen. I Finland är hon, enligt M. V. WRIGHT, näst hökugglan den allmännaste arten.

Om sommaren vistas perlugglan och fortplantar sig i större barrskogar, der gamla, ihåliga träd finnas. Hon är, såsom vi förut omtalat, en äkta nattuggla, som skyr ljuset och endast om aftonen och natten är i verksamhet för att söka sin föda. Om dagen sitter hon undangömd och inkrupen uti ihåliga träd eller bland täta, lummiga qvistar och är då i allmänhet ganska svår att upptäcka, isynnerhet som hon i de flesta fall håller sig alldeles stilla, utan att låta skrämma sig på flykten af det buller eller prassel, som jägaren och hans hundar åstadkomma. Prof. NILSSON säger, att "blir hon uppskrämd t. ex. af en kastad sten eller dylikt, så flyger hon väl omsider; men dess flygt är osäker och vacklande, och hon sätter sig åter så snart hon finner ett passande gömställe. Hon sitter aldrig högt, vanligen 2—3—4 alnar öfver marken och kan då lätt fangas, isynnerhet om två personer gå sakta mot henne från motsatta håll. Hon sitter då med tillslutna ögon, men då hon märker något, ehuru sakta, buller af den som nalkas henne åt framsidan, öppnar hon stundom den stora öronklaffen, så att örats öppning synes bar och omgifven af en kort, vid tub; nalkas han småningom närmare, så öppnar hon begge ögonen och stirrar på honom. Om han då genom rörelser med handen eller lågt hvisslande eller smackande läte, fäster hennes uppmärksamhet, så kan den som sakta nalkas henne från ryggsidan, lätt gripa henne med blotta handen".

Perlugglans läte, som hon om aftnarna och sommarnätterna låter höra i skogen, har någon likhet med härfogelns och kan uttryckas med *ra ra ra*. På afstånd låter det nästan som ett svagt hundskall, och hon upprepar det ofta.

Hennes föda består hufvudsakligen af råttor, näbbmöss och småfoglar. Huruvida hon bör betraktas såsom öfvervägande nyttig eller skadlig har författaren icke varit i tillfälle att utröna. Herr Telegrafkommissarien M. A. CAJANUS, som haft en perluggla i fångenskap, berättar om denna följande: "Till föda bekom hon nästan dagligen småfoglar. Fick hon t. ex en mes eller dylik liten fogel, börjades vanligen processen med hufvudet, som efter några ristningar var afslitet, hvarefter det helt nedsväljdes. Härefter följde en paus med halft tilluckta ögon, under det godbiten tycktes långsamt passera till sitt bestämda rum. Ett starhufvud, som en gång fick göra denna resa med näbb och allt, kom mig för ett ögonblick att darra för hennes lif, men försöket lyckades. Härefter började bearbetningen af den öfriga kroppen på så sätt, att några af ena vingens smällfjädrar uttrycktes men, vid denna operation förgick vanligen hastigt tålmodet, och var icke kroppen desto större, fick den snart hel och hållen vandra hufvudet efter, hvarvid understundom hände, att offrets stjertfjädrar stucko utom mungipan hela långa stunden efteråt. Större foglar, trastar o. d. rördes ogera, dock höll hon, isynnerhet efter någon fasta, tillgodo med hjernan, bröstet och armmusklerna äfven af dem. Ännu större foglar, såsom en gång en kråka, en annan gång en nötskrika, rördes icke alls. Lösskurna bitar af en bivråk åtos med begärlighet. Af en ekorre förtärdes allt, endast icke hufvudet, fötterna, tarmarna och svansen".

Sina ägg lägger perlugglan i trädhål. De äro 3—6.

c. *Pannan saknar fjädertofsar. Örat ganska stort och betydligt högre än skallen. Andra handpennan längst, dock föga längre än den 1:sta; ingen är i fanet inskuren.*

Hit hör blott en uggla, som dock egentligen icke bör räknas till vår fauna. Denna är

Tornugglan (*Strix flammea* LINN.). *Ofvan askgrå med fina vattringar och små, i rader ställda hvita och svarta fläckar; inunder rostgul eller ännu blekare med ytterst små, svarta fläckar; ögonkretsen vitaktig med brun omkrets; stjerten kort, räcker ej till de hoplagda vingarnas spets; benen höga med glest borstbeklädda tår.* — Längd omkr. 14 $\frac{1}{2}$ tum.

Denma uggla förekommer ganska allmänt i hela södra och mellersta Europa samt i mellersta Asien. Hos oss blef hon först anmärkt 1834, då ett, sannolikt vinddrifvet, exemplar blef skjutet på ett fartyg i Ystads hamn. Sedermera har, synnerligen under de sednaste åren, flera stycken blifvit sedda eller skjutna i Skåne. Hon vistas helst vid gamla byggnader, ruiner o. s. v.

VII. Ordningen: **Duffoglar.**

Pullastræ.

Dufvorna bilda en ganska naturlig och väl begränsad ordning inom foglarnas klass; men deras plats i fogelsystemet har dock, det oaktadt, varit mycket omtvistad. Vanligen har man hänfört dem till andra fogelordningar, och oftast förenat dem med hönsen, med hvilka de dock i lefnadssättet, utvecklingen och hela den yttre organisationen hafva föga gemensamt. De skilja sig i många hänseenden från alla andra foglar, och hvad som mest faller i ögonen är näbbens egendomliga form. Prof. SUNDEVALL har, såsom vi förut (sid. 389) anmärkt, ställt dufvorna tillsammans med blåkråkor, gökar med flera andra närbeslägtade foglar i en ordning, som han gifvit benämningen *spitar*. I afseende på den yttre kroppsformen, ungarnas utveckling m. m. hafva dufvorna också otvifvelaktigt mycket gemensamt med åtskilliga af dessa sednare foglar; men hvad deremot den inre organisationen och lefnadssättet angår, afvika de dock ganska betydligt ifrån dem, så att författaren för sin del ansett dem böra bilda en egen sjelfständig ordning.

Näbben är kortare än hufvudet och temligen smal, med liten munöppning. Öfverkäken består af en hornartad och en mjukare del; den förra, som intager hela näbbspetsen, är aftrindad, sträcker sig utöfver underkäken, har den öfre konturen

bågböjd, sjelfva spetsen något tillplattad, afrundadt trubbig och nagelformig samt är dessutom, sedd ofvanifrån, nästan jemnsmal; den sednare, som genom en tvärintryckning synes något nedsänkt och skild från den hornartade, hårda delen, är beklädd med en mjuk hud, hvilken, isynnerhet vid näbbroten, är mycket uppsvälld, höjande sig öfver näsborrarna. Dessa sednare visa sig såsom smala, snedt ställda springor, som fullkomligt kunna tillslutas. Från näsborrarna utlöper framåt på hvardera sidan om näbbryggen en mer eller mindre bred fåra. Mungiporna sakna borstfjädrar och ga ej långt bakom näbbroten. Den fjäderklädda hakviken är smal och sträcker sig ett godt stycke framom näsborrarna. Hufvudet är litet, med hög, kullrig panna, nästan som hos brockfoglarna. Vingarna oftast långa och spetsiga; den 2:dra eller den 2:dra och 3:dje handpennan längst; den 1:sta föga kortare; armpennornas täckfjädrar bilda många rader, och de längsta ibland dem sträcka sig utöfver pennornas halfva längd. Stjerten, som har breda pennor, sträcker sig åtminstone med $\frac{1}{3}$ af sin längd utanför de hoplagda vingarnas spets. Benen korta och starka; tarserna baktill och på sidorna mjuka och beklädda af en värtig eller fjällig hud, framtill med tvärplåtar; tärna, 3 framåt och 1 bakåt riktade, äro vid roten sinsemellan fria; mellantån, som är längst, har klon bildad likasom hos tättingarna, nemligen på sådant sätt, att dess inkant är något uppflyttad och klon följaktligen synes något sned; sidotårna äro sinsemellan nästan af samma längd; baktån, som sitter i samma plan som framtårna och, då vogeln går, med hela sin längd stöder på marken, är kortast och har en klo, som knappt är så starkt utbildad som mellantåns, utan stundom svagare. I afseende på fotbildningen, äfvensom på vingarnas form, se vi således att dufvorna temligen nära öfverensstämma med blåkråkorna. Fjäderklädnaden till det yttre fast, inåt dunrik eller likasom ullig. På halsen finnas ofta små afrundade fjädrar, som vanligen hafva en olika skiftande metallglans. — Könen äro i de flesta fall temligen lika hvarandra; men ungarna äro deremot något olika de gamla.

1. I det föregående hafva vi (sid. 25) redan omtalat näringskanalens byggnad hos foglarna i allmänhet. Nu vilja vi med nå-

gra ord redogöra för densammas beskaffenhet hos de fröätande foglar, som svälja sina födoämnen hela och som för denna orsaks skull äro försedda med kräfv.

Dessa foglars magar utmärka sig framför andra foglars genom en, så att säga, på särskilda lokaler fulländad arbetsfördelning. Hvad som t. ex. inom människans digestionsapparat försiggår i en enda kavitet, nemligen magsäcken, är hos dessa foglar fördeladt på tvenne särskilda kaviteter. Magsäckens uppgift är nemligen dels att för de intagna födoämnen vara ett förvaringsrum, der de i mer eller mindre förändradt tillstånd qvarhållas, innan de införlifvas med blodet, och sålunda derigenom lemna åt kroppens näring ett slags förråd, förutan hvilket en ständig hunger skulle infinna sig; dels att bearbeta de intagna födoämnen för att göra dem tjenliga att i blodet kunna upptagas. Detta arbete är både af kemisk och mekanisk natur. För det förra ändamålet afsöndrar magens slemhinna från ett stort antal egendomliga körtlar en sur saft, hvilken har den egenskapen, att den upplöser alla proteinämnen, såsom t. ex. kött, ägghvita o. s. v. och förvandlar dem till en vätska, som lätt absorberas af tarmväggarna och ingår i blodet. Den mekaniska behandlingen af födoämnen utför magen åter genom sina muskulösa väggar. Magen är nemligen i en ständig, ehuru långsam, rörelse, hvarigenom den likasom knådar eller tjärnar innehållet, så att det, blandadt med vätskorna, förvandlas till en tunn, grötlik massa. Denna sednare förrättning är hos de flesta andra djur föga betydande, emedan födoämnen hos dem vanligen redan förut genom tuggning äro fint fördelade; men sådant är icke förhållandet hos de fröätande foglarna.

Mot dessa magens trenne funktioner svara hos djuren i allmänhet olika inrättade organer, för hvilka det skulle blifva alltför vidlyftigt att här i detalj redogöra. Endast det vilja vi påpeka, att ifrågavarande foglar äro utrustade med en särskild utvidgning på sitt digestionsrör för hvardera af dessa funktioner. Sålunda märka vi

1. *Kräfvan*, som egentligen blott är en säckformig utvidgning af matstrupen och som upptager en stor del af frambalsen. Ifrågavarande foglar nedsvälja de frön och sädeskorn, af hvilka de lifnära sig, hela och oskalade och dessa stanna först i kräfvan, som ofta efter slutad måltid är uppfylld dermed. Sedan detta skett, sätter sig fogeln gemenligen i ro för att smälta sin på nämnde sätt intagna föda. I kräfvan ligga dock fröen oförändrade, emedan denna kroppsdel endast och allenast tjenstgör såsom ett förvaringsrum, och så länge något finnes qvar deruti behöfver icke fogeln änyo söka någon föda. Endast under en kortare tid, nemligen vid kläckningstiden, spelar kräfvan hos dufvorna äfven en annan, egendomlig rol.

Sälunda är dagarna närmast före och efter ungarnas utkläckning kräfvans slemhinna hos dessa foglar tjock och utsväld, och en rak nybildning af dess epithelioceller eger då rum, hvarvid en del afstötas och bilda en klibbig, ostlik massa. Detta synes i sjelfva verket vara alldeles samma process som den, hvilken försiggår i däggdjurens mjölkkörtlar vid tiden före deras ungars födelse. Dufvan använder också denna ostlika massa på samma sätt som däggdjuren sin mjölk, nemligen till att dermed mata sina späda ungar. Man kan således säga, att dufvan bokstafligen gifver sina ungar di, likasom däggdjuren, endast att afsöndringen här sker från kräfvan och att den eger rum icke endast hos honan utan äfven hos hannen. Föröfrigt är kräfvan, såsom nyss nämndes, endast ett förvaringsrum för de nedsväljda fröen och kornen. Derifrån nedsväljas nu dessa, ett och ett i sänder, i fortsättningen af matstrupen och nedkomma så först i

2. *Körtelmagen* eller *förmagen*, en liten spolförmig utvidgning af digestionsröret, belägen tätt under det tunna mellangärdet och således inom bukhålan. Denna mage är till storleken temligen oansenlig och har mjuka väggar, som till största delen upptagas af de relativt stora, sammansatta körtlar eller rättare grupper af körtlar, hvilka utnynna på insidan i med blotta ögat märkbara små öppningar. I denna magafdelning uppehålla sig fröen och kornen icke länge: de passera blott igenom, men vid denna passage reta de körtelmynningarna, så att de till följd deraf afsöndra sin hvita saft. För hvarje korn, som passerar, ökas således afsöndringen, hvilken är körtelmagens enda funktion. Både frön och magsaft följäs emellertid åt till nästa kavitet, som är

3. *Muskelmagen*, hvilken utgör en mycket större utvidgning af digestionsröret och fått sitt namn af de två på hvar sin sida om denna säk belägna muskler, hvilka upptaga största delen af dess yta. Dessa muskler äro hos de köttätande foglarna jemförelsevis tunna, men hafva deremot hos de ifrågavarande uppnått en mycket kolossal utveckling och styrka. Detta är också, om man ser på deras betydelse, af behovet högeligen påkalladt. Betraktar man denna mages insida, så finner man, att emot de båda musklerna svara tvenne ovala, skrofliga ytor, som äro beklädda med en hornartad substans, hvilken utgöres af det stelnade sekretet från en mängd körtlar, som stå tätt bredvid hvarandra på hela insidan af denna mage och icke hafva någon annan funktion, än afsöndringen af denna hornartade massa. Vill man nu söka att göra sig reda för betydelsen af allt detta, så skall man finna, att, då musklerna arbeta, de båda ovala ytorna pressas och glida emot hvarandra med en jemförelsevis betydlig kraft. De nedsväljda kornen och fröen komma nu emellan dessa plattor och malas sönder såsom emellan

ett par qvarnstenar. För att ytterligare befordra detta ändamål, nedsvälja dessa foglar en mängd små, kantiga korn af kiselsand, hvilka äfven i sin mån bidraga till söndermalningen. Muskelmagen ersätter således härigenom hos de fröätande foglarna bristen på tuggapparat. Under denna ständiga sönderdelningsprocess flyter också oupphörligt den sura saften ned från körtelmagen, så att kornens och fröens proteinkroppar upplösas i samma mån som de söndermalas. Äfvenså inkommer i magen under denna process galla, hvilken hos foglarna, i motsats till hvad förhållandet är hos däggdjuren, för magdigestionen åtminstone är oskadlig; men om den eger någon derpå förmånlig inflytelse är ännu icke utredt).

Dufvorna hafva en skarp syn och en fin hörsel, som sätta dem i tillfälle att i god tid värja sig mot de faror, för hvilka de genom andra djur understundom äro utsatta. De äro också i allmänhet rädda och gripa till flykten vid den minsta anledning, utan att, likasom många andra foglar, gifva sig tid till att först undersöka, huruvida deras anledning till räddsla är befogad eller icke. I afseende på förståndsförmögenheternas utveckling synas de stå vida lägre än flertalet af de förut afhandlade foglarna, och det är utan någon egentliga grund, som man så ofta prisat deras stora egenskaper i detta hänseende. Det hör också till sällsyntheterna att dufvor blifva fullkomligt tama i fångenskapen. Detta inträffar sannolikt icke förr, än efter flera generationer. Äfven tamdufvan har svårt att fullkomligt öfvervinna sin naturliga skygghet, och hon närmar sig icke människan annat än med en viss räddsla och försigtighet. Vanligen är det endast hungern, som drifver henne dertill. Sedan denna blifvit tillfredsställd, är det merändels slut med förtroligheten.

Dufvorna hafva en särdeles nätt och vacker kroppsställning och i alla sina rörelser inlägga de en ledighet och ett behag, som icke förfela att hos betraktaren framkalla de angenämaste intryck. På marken, hvarest de söka sin föda och följaktligen mycket vistas, gå de stegvis likasom kråkorna, ofta med högburet bröst eller nedhukade och smygande, samt med

*) Jemför angående denna sak: "*Fysiologiska undersökningar öfver dufvans magar*" af FRITHIOF HOLMGREN. Upsala Läkareförenings Förhandlingar läsåret 1866 - 67.

beständiga nickningar på hufvudet vid hvarje steg. Deras flygt är i allmänhet lätt och uthållande, och då de flyga upp, låta de höra ett smällande ljud, som de åstadkomma med vingarna.

De lefva gerna tillsammans i små sällskaper eller i större och mindre flockar, da de på eftersommaren och hösten ströfva omkring med sina ungar på fälten för att söka sitt uppehälle; men under fortplantningstiden fördela de sig parvis. Det är isynnerhet då man får höra deras välbekanta, kuttrande läten i skogarna. Dessa läten äro ett slags ömhetsbetygelser, som hannarna egna åt honorna, och de frambringas under bockningar och andra konstiga åtbörder. De båda makarna lefva sinsemellan i mycket godt förhållande och ses ofta mata hvarandra ur kräfvan eller, såsom man vanligen säger, näbbas eller kyssas. Det är sannolikt af denna anledning som dufvorna ända sedan uråldriga tider tillbaka varit betraktade såsom mildhetens och den rena oskuldens sinnebilder.

Dufvor finnas snart sagdt i alla verldsdelar och länder. Det är nästan endast i de kalla polartrakterna som de saknas. De arter, som tillhöra Sveriges fauna, lefva, åtminstone under fortplantningstiden, i skogarna och äro flyttfoglar; men på nagra öar vid norska kusten lefver hela året om en dufva, nemligen klippdufvan, som utgör stammen för den tama dufvan och är allmänt bekant i de flesta landsdelar.

Dufvornas föda består nära nog uteslutande af vegetabilier. Dock har man äfven funnit i deras kräfva små gräshoppor, maskar och larver. Mest plocka de växtfrön på marken, och sådana af ärtväxter tyckas synnerligen behaga dem. Detta är åtminstone förhållandet med de arter, som finnas hos oss. Saftiga bär tillgripa de sällan. Den nedsväljda födan uppmjukas, alldeles på samma sätt som hos hönsen, först i kräfvan, innan den nedgår i magen. De dricka mycket vatten, hvilket de suga eller liksom pumpa uti sig, utan att, såsom de flesta andra foglar, behöfva upplyfta hufvudet för hvarje gång de nedsvälja detsamma.

Det kuttrande eller kurrande djur, som dufhannarna frambringa under fortplantningstiden, är nära nog det enda läte, som dessa foglar låta höra, och kan egentligen icke ställas i

jemförelse med de förut afhandlade foglarnas sång, utan tyckes deremot blott vara ett uttryck af en tillfällig, passionerad sinnesstämning.

De vilda dufvorna hafva sina bon antingen uppe i träden eller i klipphålor, och de äro icke några skickliga byggmästare. De hafva vanliga blott 2, helt hvita ägg, som vexelvis rufvas af de båda makarna. När ungarna komma till världen äro de blinda och nakna samt behöfva en längre tid föräldrarnas vård, innan de kunna reda sig på egen hand. I början matas de med ett mjölkartadt, tjockflytande ämne, hvilket, såsom vi redan nämnt, vid den tiden afsöndras i de gamla dufvornas kräfva; men sedan de blifvit något mera försigkomna erhålla de frön m. m., hvilka först uppmjukats i föräldrarnas kräfva.

Man anser i allmänhet dufvorna för skadedjur, emedan de så ofta infinna sig på åkrarna. Men man har härvid icke tagit i betraktande, att de hufvudsakligen upplocka de sädeskorn, som fallit ut på marken och som således icke komma landtmannen till någon direkt nytta, och hvad som man föröfrigt härvid alldeles förbisett, är den nytta dufvorna göra genom att rensa åkrarna från en oräknelig mängd ogräsfrön, som de med så stor begärlighet uppsnappa. Författaren tror fullt och fast, att denna nytta i betydlig mån öfverväger den skada, som dufvorna någon gång förorsaka. Det har mångfaldiga gånger visat sig att dufvor, som blifvit skjutna på sädesåkrar, der de haft godt tillfälle att förse sig med mogna sädeskorn i riklig mängd, ändå haft kräfvan till större delen fylld med ogräsfrön. I Tyskland har man äfven genom en mängd likartade undersökningar kommit till alldeles samma resultat. Man bör således icke obetingadt antaga att dufvorna äro skadedjur derföre, att de så ofta slå ned på åkrarna. På kulturplatserna i de vårdade skogarna kan dock ringdufvan någon gång blifva besvärlig, emedan hon med begärlighet uppäter det utsädda skogsfröet, synnerligen tall- och granfrö.

Man känner för närvarande omkring 300 arter dufvor, hvilka, eluru de både i kroppsform och lefnadssätt likna hvarandra, blifvit fördelade på flera släkten. De, som tillhöra vår fauna, vilja vi dock bibehålla i ett enda slägte, nemligen

Dufve-släktet (Columba LINN.).

För detta släkte gälla samma kännetecken som i det föregående äro uppgifna för ordningen. Vi öfvergå därför till redogörelsen för de särskilda hithörande arterna.

1. **Ringdufvan** (Columba Palumbus LINN.). *Ofvan blågrå; ringarna utan svarta fläckar, men med vit kant; halsens sidor, hos de äldre foglarna, med en större vit fläck; kräfvän och bröstet rödgråa.* — Längd 16—18 tum; vingbredd 31—32½ tum.

Gammal hanne. Ofvan askgrå eller blågrå, ljusare på hufvudet, bakryggen och öfvergumpen. Halsens små fjällika

Fig. 109.

Ringdufvan.

fjädrar ofvantill med i violett och grönt dragande metallglans, nedtill hvita, hvarigenom på hvardera sidan om halsen en stor, aflång, vit fläck uppkommer. Halsen framtill blågrå. Kräfvän och bröstet rödgråa, hvilken färg nedåt magen småningom öfvergår i hvitaktigt eller vitgrått. Vingens främre kanttäckfjädrar äro hvita, hvarigenom en längsgående vit fläck uppkommer på den hoplagda vingens framkant. Handpennorna svartaktiga, deras utfan är kantadt med hvitt, deras täckfjädrar svarta. Stjertpennorna på öfre sidan i spetsen svarta, sedermera gråa, på undre sidan svartaktiga med ett bredt hvitt band bakom spetsen; på de mellersta pennorna är dock detta band otydligt. Näbbens hårda del blekgul, dess mjuka del och

uppsvällda näshud köttröda. Iris gulaktig. Benens nakna del köttröd.

Honan är lik hannen, men har något blekare färger och den hvita halsfläcken mindre.

Ungarna hafva mera orena färger än de gamla och sakna den hvita halsfläcken. Iris hvitgrå.

Ringdufvan förekommer i hela Europa och vissa delar af Asien samt, isynnerhet under vandringarna, i nordvestra Afrika. Hos oss är hon mångenstädes temligen allmän, isynnerhet i de mellersta landskapen. I de sydligare delarna af landet häckar hon mera sparsamt. Huru långt mot Norden hon har sitt hemvist, torde ännu icke vara så noga utrönt; men man anser att hennes norra gräns infaller vid den 64:de eller 65:te breddgraden. I Norge och Finland finnes hon under samma förhållanden som hos oss.

Såsom flyttfogel lemnar ringdufvan landet i September eller Oktober och återvänder i Mars eller April alltefter årstidens beskaffenhet. Under fortplantningstiden har hon företrädesvis sitt tillhåll i täta barrskogar, helst granskogar, som innesluta eller begränsas af odlade fält och ängsbackar. Mera sällan häckar hon i rena löfskogar. Detta lär dock inträffa på åtskilliga ställen i Skåne. Under häckningstiden lefver hon parvis i skogarna; men sedan ungarna blifvit flygvuxna slå sig flera familjer tillsammans, och man träffar då dessa dufvor i större eller mindre, slutna flockar. Det är isynnerhet i slutet af Juli samt sedermera i Augusti och September som de på detta sätt stryka omkring i landet. De följa dervid en temligen regelbunden lefnadsordning, så att man omkring klockan 8 om morgnarna och klockan 4 om eftermiddagarna kan vara temligen säker på att anträffa dem på åkerfälten eller på deras vanliga betesplatser. Klockan 11 f. m. pläga de besöka vattenställen för att dricka, och detta sker äfven om aftnarna innan de flyga till skogen för att hvila öfver natten.

Ringdufvan är en vild, skygg och liflig fogel. På marken för hon sig temligen ledigt och, då hon sitter i träden, har hon stundom en något nedhukad, men merändels en upprätt ställning samt vrider oupphörligt af och an på halsen, då något

ovanligt i närheten fäster hennes uppmärksamhet. Vanligen utväljer hon i skogen några vissa träd, i hvilka hon helst hvilat. I dessa anträffar man henne isynnerhet tidigt om morgnarna. Sådana träd pläga antingen vara torrgreniga eller högre än de, som växa i granskapet. Ringdufvan vill gerna vid vissa tider på dagen intaga en sådan plats, att hon fritt kan se sig omkring. Vid andra tillfällen kan man dock anträffa henne undangömd i de tätaste trädkronor. Hennes flygt är snabb och ledig, och hon förorsakar ett starkt klatschande ljud då hon flyger upp. I flykten kännes hon väl igen från följande art på storleken, den långa stjerten och de hvitfläckiga vingarna.

Om våren, sedan ringdufvorna fördelat sig parvis i skogarna, tillbringa de båda makarna natten i närheten af boet; men tidigt om morgnarna, redan i den första dagbräckningen, begifva sig hannarna till de träd, i hvilka de, såsom nyss blifvit nämndt, utvalt sina sittplatser, samt börja genast med mycken ifver sitt kuttrande, som höres vida omkring. Detta läte har något tycke af tamdufvans, men är starkare och lätt igenkänligt samt utgöres af ett ofta upprepadt *ruckkuckkuck* och *kukuku* eller *rukukú kükú*. Under detta kuttrande sitta hannarna på en trädgren eller stundom i toppen af ett träd med uppblåst hals och egendomliga rörelser, och de i närheten befintliga honorna ditlockas nu äfven, sätta sig i närmaste träd och börja äfven kuttra på sitt vis. Under lugna, blida vårmorgnar äro dufvorna mest ifriga, och man hör dem då öfverallt i skogarna, der de hafva sina tillhåll. Genom att härma deras läten och hålla sig undangömd, kan man då lätt locka dem till sig, och de äro i allmänhet vid den tiden mindre försigtiga än eljest, emedan en till ytterlighet uppjagad könsdrift ofta kommer dem, likasom en mängd andra eljest skygga och varsamma foglar, att glömma sin egen säkerhet.

Ringdufvans mest omtyckta föda är utan tvifvel barrträdsfrön. Då god tillgång finnes på sådana i skogarna, plägar hon merändels hafva kräfvan alldeles uppfylld dermed. Det är dock icke alla år som dylika födoämnen stå henne till buds i nog riklig mängd. Hon måste derföre äfven tillgripa andra växtfrön. För detta ändamål företager hon också, såsom vi förut

nämnt, små utflygter till fälten, och hon besöker då äfven ek- och bokskogarna i ändamål att tillgripa deras frukter. Äfvenså har man i hennes kräfva funnit snäckor och regnmaskar, ehuru i mindre antal, samt om höstarna bär.

Ringdufvan bygger sitt bo i träden, högt eller lågt, allt- efter omständigheterna, vanligen i barrträd, men äfven i löfträd och alltid så, att det är så mycket som möjligt skyddadt och undangömdt. Stundom bygger hon dock icke sjelf något näste, utan inreder ett gammalt kråk- eller ekorrbo så att det blifver passande för hennes äggläggning. Såsom byggmästare är hon ganska oskicklig, och boet består blott af illa hopfogade pinnar och ris samt har en platt form. Äggen äro såsom vanligt 2 och till färgen hvita. Båda makarna rufva skiftesvis äggen, så att hannen vanligen ligger på dem från kl. 9 eller 11 f. m. till 3 eller 4 eft. m. och honan den öfriga delen af dygnet.

Såsom någonting egendomligt för denna dufva har man anmärkt hennes stora likgiltighet för äggen. Blifver hon nemligen blott en enda gång under liggtiden uppjagad från boet, lär hon sedermera icke återvända, utan lemnar äggen alldeles till spillo. Dr. BREHM säger sig aldrig hafva sett exempel på motsatsen. För ungarna hyser hon dock mera ömhet, ehuru hon äfven i detta hänseende står efter de flesta andra foglar.

I fångenskapen blifver ringdufvan temligen tam och uthärdar i flera år; men man har blott några få exempel på att hon velat fortplanta sig derstädes.

2. Skogsdufvan (*Columba Oenas* LINN.). *Ofvan blågrå; vingarna med några svarta fläckar, men utan hvitt; halsens sidor sakna hvit fläck; kräfvän och bröstet rödgråa.* — Längd omkring 13 tum; vingbr. $26\frac{1}{2}$ —28 tum.

Namn: Vilddufva, Blådufva.

Gammal hanne. Ofvan blågrå, ljusare på hufvudet, halsen, bakryggen och öfvergumpen, mörkare och mera stötande i askfärg på ryggen och skuldrorna. Halsens små fjällrika fjädrar med grön och violett metallglans, utan hvitt. Halsen framtill

grå. Kräfvan rödgrå. De undre kroppsdelarna föröfrigt grå. Vingarna askgråa eller till en del orent gråa; de större arm-täckfjädrarna jemte armpennorna med några svartaktiga fläckar; handtäckfjädrarna svartaktiga; handpennorna svartbruna, deras utfan ytterst smalt kantade med grått. Stjerten med svart spets, bakom hvilken står ett smalare grått band; föröfrigt äro de särskilda pennorna i utfanet gråa, uti infanet mörkare. Näbben blekgul, med rödaktig näshud. Iris brun. Ögonlocken nakna, blekt köttfärgade. Fötterna röda med blåaktig anstrykning.

Honan har orenare, mattare färger, med något brun inblandning på ryggen och skuldrorna. De svarta vingfläckarna mindre och mera otydliga.

Ungarna hafva ännu mera orena färger och mörkare näbbar samt sakna metallglans på balsen. De svarta vingfläckarna äro temligen tydliga.

Skogsdufvan finnes, likasom den föregående, i alla europeiska länder, men går icke så långt mot norden som denna, och är öfver hufvud taget heller icke så allmän. I vissa länder, såsom England, Holland och Belgien, är hon till och med ganska sällsynt. I Mindre Asien och norra Afrika förekommer hon äfven. Hos oss har hon sitt egentliga stamhåll i de södra och mellersta landskapen eller inom ekregionen. Hennes norra gräns tyckes derföre infalla vid den 60:de eller 61:sta nordl. breddgraden. I Finland förekommer hon, enligt M. v. WRIGHT, egentligen endast i de sydvästra delarna, men är der i vissa trakter temligen allmän. I Norge har hon ungefär samma utbredning som hos oss.

I afseende på lefnadssättet öfverensstämmer hon i många fall med ringdufvan. Hon bortflyttar och återkommer ungefär vid samma årtider som denna, fördelar sig parvis om våren, lefver i flock på eftersommaren och hösten samt besöker fälten och åkrarna på bestämda tider af dagen. Men hon synes i allmänhet taget vara mindre rädd än ringdufvan och väljer icke sitt tillhåll i de större barrskogarna utan helst i glesa löfskogar, asp- och ekängar, der gamla, torrgreniga och ihåliga träd finnas. Utan att hafva tillgång till dylika träd, kan hon icke

lefva, emedan hon alltid lägger sina ägg deruti. Detta är tro-
ligen orsaken till att hon icke finnes så långt mot Norden som
ringdufvan. Bäst passande tillhåll för henne äro gamla ek-
och aspdungar, hvarföre hon heller icke saknas i de trakter af
landet, der sådana finnas. Likasom ringdufvan har hon under
fortplantningstiden sina vissa träd, i hvilka hon företrädesvis
sitter, då hon hvilat eller kuttrar. Man hör henne ofta, och
hennes läte kan uttryckas med *ruck-ku* eller *du-u*.

Hon har en vacker och snabb flygt, men klatschar icke
så starkt med vingarna, då hon flyger upp, som ringdufvan.

Skogsdufvans födoämnen äro ungefär desamma som ring-
dufvans. Dock torde hon mest förtära frön af gräs och örter
samt urfallna sädeskorn. Mera sällan synes hon tillgripa skogs-
frön. Hon är utan tvifvel en öfvervägande nyttig fogel, som
landtmannen icke har något skäl att förfölja. På de nysådda
åkrarna bortplockar hon endast sådana korn, som ej äro ned-
myllade, och på ärtåkrarna gör hon föga skada, emedan hon
knappast förmår att nedsvälja en ärt af vanlig storlek. Hon
lever derstädes mest af lins och ogräsfrön.

Hon sätter vanligen 2, sällan 3 kullar årligen. Den första
är under vanliga förhållanden redan färdig i April, den andra
i Juni och den tredje i Augusti. De båda makarna äro hvar-
andra i hög grad tillgifna och vårda äfven sina ungar med
mycken omsorg. Vid boet är hon icke så skygg som ringduf-
van och öfvergifver icke detsamma, likasom denna, om hon
derifrån blifver bortjagad eller om man borttager äggen.

Man har flera exempel på att denna dufva blifvit ganska
tam i fångenskapen, och man vill till och med påstå, att hon
skall kunna sammanparas med tamdufvan; men författaren kan
dock icke anföra någon fullt säker uppgift härpå.

3. Klippdufvan (*Columba livia* BRISS.). *Blågrå, med hvit
bakrygg och 2 svarta band tvärsöfver de hoplagda vingarna;
halsen med purpur- och metallglans.* — Längd omkr. 14 tum.

Denna dufva, som har en ganska vidsträckt utbredning i
och närmast omkring Europa, finnes, såvidt man hitintills har
sig bekant inom Skandinavien blott på några små klippöar vid

norska kusten, nemligen Rennesö, Omö och Møsterö, belägna 1 à 2 mil norr om Stavanger. På dessa öar finnes hon i stor mängd, vistas der hela året om och fortplantar sig i höga, otillgängliga bergskrefvor.

Klippdufvan är isynnerhet anmärkningsvärd derföre, att hon utgör den egentliga urstammen för

Tamdufvan (*C. domestica*), som är ett ibland våra äldsta husdjur, hvars domesticering antages hafva skett långt före den historiska tiden. Den ryktbare grekiske historieskrifvaren HERODOT, som lefde 480 f. Chr., berättar om dufvorna, att de höllos såsom husdjur utaf forntidens äldsta folkslag. Likaledes omtalar ARISTOTELES i sina skrifter, att dufvorna sedan gammalt varit upptagna såsom husdjur hos Grekarna; och PLINIUS, som lefde för nära 2000 år sedan, berättar äfvenledes huru som under hans tid flera personer funnos, hvilka med verklig förkärlek egnade sig åt dufskötseln, och att sällsynta dufarter till och med betaltes med ända till 100 denarer. — Dufvorna räknas äfven nu för tiden till de vanliga husdjuren, och om de icke hos oss äro så allmänt utbredda, som i andra länder, så äro de likväl långt ifrån sällsynta. De äro tillika bland de husdjur, som underhållrs hos alla folkslag, hvilka hafva fasta boningsplatser, och de förekomma således i de mest olika klimater. De äro i anseende till storlek, kroppsform och färgteckning af mycket omvexlande beskaffenhet; men det oaktadt anser man dem likväl alla hafva ett gemensamt ursprung och, såsom vi nyss omtalat, härstamma från den ännu i vildt tillstånd lefvande klippdufvan. Tamdufvan är dock vanligen större och starkare byggd än sin vilda stamförvärdt, och utmärker sig äfven framför henne genom praktfullare och skönare teckningar. De förändringar i kroppsform, färger och teckning, som klippdufvan genom sin domesticering undergått, är ett förhållande, hvilket, såsom vi veta, äfvenledes inträffat med de flesta af våra öfriga husdjur.

1. Ett märkvärdigt exempel, hurusom domesticeringen kan förändra en fogelarts yttre utseende, visar, förutom tamdufvan, äfven kanariefogeln, hvilken fogelart först i medlet af 1500:talet öfrefördes från sitt egentliga hemland Kanarieöarna till Europa.

Kanariefogelns domesticering har således inträffat för endast omkring 300 år sedan, och i följd deraf helt och hållet försiggått inom den historiska tiden. Man kan sålunda äfven vara fullt förvissad om, att, hvilka förändringar till storlek, färg och teckning, som kanariefogeln än må hafva undergått under nyssnämnde tidrymd, dessa förändringar ingalunda åstadkommits genom sammanparning med andra fogelarter, utan endast måste tillskrifvas fogelns acklimativering i Europa, der den under människans vård och skötsel utbildats till hvad den för närvarande är. — Kanariefogeln i det vilda tillståndet utmärker sig ej genom några lysande färger. Han har nemligen då en öfvervägande grågrön färgteckning, med gulgröna fjädrar på bröstet och strupen. Den tama och i Europa acklimaticerade kanariefogeln är icke blott större än den vilda urarten, utan har äfven undergått många förändringar i anseende till den ursprungliga färgen, hvilken, dock inom vissa gränser, är på mångfaldigt sätt varierande. Sålunda har den ursprungligt grågröna färgen öfvergått i helt grått, rent grönt, rödgult, guldgult, ljusgult och gulhvitt jemte alla möjliga nyanser mellan dessa färger. En stor mängd varieteter af olika storlek, färg och teckning hafva derjemte uppstått genom sammanparning af olika färgade varieteter. Bland de skönast tecknade af alla dessa varieteter äro de så kallade *krönte isabellerna*, som uppkomma genom sammanparning af en isabellfärgad och med tofskam försedd hane med en guldgul, släthufvad hona. Denna varietet, hvilken dock är temligen sällsynt, har på hufvudet och vingarna rödgula fjädrar, men den öfriga kroppen helt gul. Sedan år 1850 har en ny och från den vilda stamarten ännu mera afvikande form uppkommit i Holland, hvilken genom sin storlek och skönhet vunnit priset framför alla sina föregångare. Den är känd under namn af den Holländska kanariefogeln, är till storleken omkring en half gång större än den vanliga, tama kanariefogeln och utmärker sig föröfrigt genom längden af sina bröst- och ryggfjädrar. Längden af dessa fjädrar gifva tillika åt fogeln ett högst egendomligt utseende; ty på undre sidan af kroppen, ända ifrån midten af strupen och längsefter midten af bröstet och buken, der fjädrarna från olika sidor sammanträffa och korsä hvarandra, hafva de i följd af sin längd rest sig upp mot hvarandra och bilda derigenom en längsefter midten af kroppens undre sida uppstående och fortlöpande frans. Ryggfjädrarna sträcka sig deremot genom sin längd utöfver vingarna, hvilka de således till en del betäcka. Den del af ryggfjädrarna, som på detta sätt hänger ned öfver vingarna, har fått namn af epoletter. Jemföra vi nu med hvarandra den lilla grågröna kanariefogeln, sådan som den förekommer i det vilda tillståndet, och den nu beskrifna holländska kanariefogeln, som uppstått utaf den vilda arten efter

300 års domesticering, så skola vi finna, att de förändringar, som fogeln i det tama tillståndet undergått, äro af en så genomgripande art, att man skulle vara benägen att anse, det de båda foglarna tillhöra skilda species. Men då en vild djurart blifvit genom domesticering i så hög grad förändrad, att den derigenom uppkomna, förädlade varieteten genom väsendtliga olikheter både i afseende på kroppsform, färg och teekning skiljer sig från den vilda stamarten, kallar man den sålunda förädlade varieteten för en egen, sjelfständigt race. Den holländska kanarifogeln kan således anses såsom en sådan; och på samma sätt är det med de olika racerna af tamdufvan, som vi i det följande skola anförä.

Det nu anförda rörande kanarifogeln torde vara ett tillräckligt bevis på, hvilka förändringar en vild fogelart kan undergå genom domesticeringen, och orsaken till dessa förändringar torde hufvudsakligen få tillskrifvas inverkan af olika klimat, djurens förändrade lefnadsförhållanden och olika näringsmedel. En vigtig orsak till uppkomsten af nya varieteter är derjemte sammanparningen af redan för handen varande varieteter, hvarigenom ständigt nya former kunna åstadkommas. De färger, som man påträffat hos de tama dufvorna äro ljust gråblått eller vallmoblått, mörkt gråblått eller dufblått, svart, ockergult, rostgult och brunrött jemte alla möjliga öfvergångar och sammanblandningar mellan nyssnämnda färger. Sammanparning utaf olika färgade individer har derjemte gifvit upphof till en mängd olika tecknade och konstanta varieter. Flera utaf de varieteter, som utmärka sig genom sköna färger och teckningar, äro äfven kända under olika namn.

Utom genom färger och teckningar, utmärka sig äfven åtskilliga tamdufvor derigenom, att de äro försedda med tofs på hufvudet. Man har kallat dessa för *tofsdufvor* till skilnad från andra, som sakna denna prydnad och som man i anledning deraf gifvit namn af *släthufvade* dufvor. Bland tofsdufvorna skiljer man mellan 1) *spetstofsade*, hos hvilka de på hjesan uppstående fjädrarna sammanlöpa i en spets, och 2) *bredtofsade*, hos hvilka fjädrarna på bakhufvudet äro likformigt förlängda.

Flera olikheter förefinnas derjemte hos tamdufvorna i afseende på benens och fötternas fjäderbeklädnad, i det att åt-

skilliga individer hafva fjäderbeklädda tarser och kallas *fjös-benta*, under det att hos andra icke allenast tarserna utan äfven tårna ända ut till klorna äro besatta med fjädrar. De dufvor deremot, som helt och hållet sakna fjädrar på både tarser och tår, kallas *slätfotade*.

1. Vi skola nu i korthet redogöra för några af de genom olika färger och teckningar mest utmärkta varieteterna. För större tydlighets skull skilja vi dervid mellan enfärgade och tecknade dufvor.

Till de enfärgade varieteterna höra:

1). *Den vanliga Slagdufvan*, som till utseendet nästan fullkomligt liknar klippdufvan. Jemf. denna sednares kännetecken.

2) *Den dufblåa*, med ljusblå öfvergnup och svarta vingband.

3). *Den enfärgade dufblåa*, som är helt dufblå utan svarta vingband.

4). *Den silfverblåa*, som har en mycket ljus blåaktig färg och synes likasom beströdd med mjöl. Vingbanden äro af en röd-svart färg. Kallas äfven *mjöldufva*.

5). *Den blackt färgade*. Denna dufva har en rödaktigt askgrå färg af en mycket ljus eller black beskaffenhet. Vingbanden vanligen rödbruna.

6). *Fjälldufvan*, hvars på ryggen egendomliga teckningar hafva utseendet af fiskfjäll. Kroppsfärgen liknar någon af de föregående dufvornas.

7). *Lärkdufvan* är ofvantill lärkgrå med fjällteckning; strupen och bröstet hafva en skönt gulröd färgton. Man påträffar dock äfven helt och hållet gula individer af denna varietet.

8). Till de enfärgade dufvorna höra äfven de af rent hvit eller svart färg, äfvensom de ockragula, de ljus ockragula eller isabellfärgade, de roströda och de rostbruna eller kopparfärgade. Ju renare färgen är hos de enfärgade dufvorna och ju friare den är från all inblandning af andra färger, desto större värde anses de ega.

De tecknade varieteterna anses hafva uppstått genom sammanparning af olika färgade individer. Hit höra följande dufvor:

1). *De hvithufvade*. Dessa dufvor hafva hela kroppen enfärgad, antingen blå, svart eller gul o. s. v. med undantag af öfre delen af hufvudet, som är hvit. Hufvudet är derjemte försedt med tofs, hvilken hos vackra exemplar är bred och fylig samt slutar i en spiralformig vridning. Fötterna äro starkt fjäderklädda. Hvita vingband äro sällsynta hos dessa dufvor, men gifva dem i kämnars ögon ett mycket högt värde. — De hvithufvade dufvorna hafva un-

derstundom äfven hvit stjert, och dylika varieteter hafva visat sig konstanta.

2). *De mohrhufvade.* Hos denna varietet äro deremot hufvudet jemte strupen svarta, under det att den öfriga kroppen har någon annan färg, såsom hvit, gul, brun o. s. v. Dessa dufvor äro äfven försedda med tofs. Benen äro hos somliga individer beklädda med fjädrar, hos andra deremot nakna. De hafva understundom stjerten svart, gul, brun, röd o. s. v., i hvilket fall den öfriga kroppen är af olika färg med både hufvudet och stjerten.

3). *De hvitbläsiga.* Dessa hafva på pannan en liten hvit teekning, hvilken ej är större än att den kan betäckas med spetsen af ett lillfinger. Kroppens grundfärg är blå, svart, gul eller röd. Hufvudet är försedt med tofs och fötterna äro beklädda med fjädrar. Någon gång påträffar man äfven exemplar med hvita vingband.

4). *De med färgad bläs.* Dessa äro, hvad färgen på de olika kroppsdelarna angår, alldeles motsatsen till de hvitbläsiga dufvorna. De hafva nemligen hela kroppen hvit, med undantag af fläcken i pannan, som antingen är blå, svart, gul eller röd. Hufvudet har tofs och fötterna äro fjäderklädda.

5). *Måndufvorna.* Grundfärgen är svart, men bröstet har en hvit teekning i form af en halfmåne, och vingarna äro derjemte försedda med 2 hvita band.

6). *De med bröstlapp.* Hela kroppen hvit, med undantag af en blå, gul, röd eller svart halfmånformig teekning på bröstet. Denna varietet har dessutom i nacken en egendomlig tofs, som äfven sträcker sig nedåt på båda sidor om halsen. Fötterna äro äfven starkt fjäderbeklädda ända ut på klorna.

7). *Schweizerdufvorna.* Grundfärgen rent hvit eller någon gång silfvergrå. I förra fallet har bröstet en halfmånformig teekning af svartgrå färg och vingarna derjemte två smala, svarta band. I sednare fallet åter äro såväl vingbanden som bröstfläcken brunröda. Dessa dufvor sakna tofs på hufvudet, men deras fötter äro fjäderbeklädda.

8). *De med färgadt bröst.* Dessa dufvor likna de 2 nästföregående varieteterna. Hela kroppen är nemligen hvit, utom hufvudet, halsen och bröstet, hvilka hafva en blå, svart, gul eller röd färg. Nacken vanligen försedd med en spetsig tofs. Fötterna nakna.

9). *Svaldufvorna eller Nürnbergerdufvorna.* Dessa dufvor äro de utmärktaste af alla de tecknade varieteterna och tillika de, som både hvad form och storlek beträffar, mest skilja sig från den vilda klippdufvan. De äro nemligen till storleken något mindre än denna sednare och derjemte af en spensligare kroppsbyggnad. Hufvudet är finbildadt och nacken prydd med en musselformig tofskam. Den omkring ögonen nakna huden jemte ögonlocken och näbbvinkeln

äro af en lifligt röd färg. Kroppen är dessutom ej såsom hos klippdufvan afrundad utan mera platträkt, och benen äro lägre, så att dufvan i stående ställning har ett lägre utseende än en mängd andra dufvor. Vingarna äro långa och räcka, då de hopläggas, nästan ända till stjärtspetsen. Fötterna fjäderbeklädda. — Fjädrarna äro hos dessa dufvor af en egendomlig beskaffenhet och kännas feta, då man vidrör dem. Detta kommer sig af de s. k. fettpen-norna, hvilka äro att anse som förkrympta eller outvecklade fjädrar, som sakna fan och äro fyllda med en gulaktig och fet massa. Fett-pennorna, som äro öfver en tum långa, framväxa på flera ställen af kroppen och äro betäckta af den öfriga fjäderklädnaden, så att de till det yttre ej blifva synliga. Fjäderklädnaden får, till följd af dess fettartade beskaffenhet, ett likasom sammetsartadt utseende, och dess teckning är derjemte vanligen regelbunden och prydlig. — Följande kroppsdelar äro färgade, nemligen: öfre delen af hufvudet ifrån näbbvinkeln och genom ögonen, öfre delen af vingarna, utom skulderfjädrarna, och vingarnas undre sida. Hela den öfriga delen af kroppen har fettartad, gullvit färg. De färgade kroppsdelarna äro antingen svarta, röda, blåa eller gula. Färgerna äro rena och lifliga, isynnerhet den djupt sammetssvarta. Utaf alla tecknade varieteter är den äkta svaldufvan, sådan den häröfvan blifvit beskrifven, otvifvelaktigt den skönaste. Praktfullast förekommer hon i staden Nürnberg i Bayern. — Mindre vackra och värdefulla former af svaldufvan förekomma äfven temligen talrikt i Tyskland.

10). *De omvändt färgade svaldufvorna.* Hos dessa varieteter är teckningen alldeles motsatt mot den nyss beskrifna svaldufvans. De hafva öfre delen af hufvudet och vingarna rent hvita, men den öfriga kroppen deremot färgad.

11). *Skölddufvorna.* Kroppens hufvudfärg rent hvit; endast vingarnas skulder- och täckfjädrar äro färgade i blått, svart, gult eller rödt, med eller utan vingband. Nacken är antingen utan eller försedd med tofs, och fötterna antingen nakna eller beffädrade.

12). *Skatdufvorna.* Dessa dufvor likna i teckning skatan. Hela kroppen är färgad i någon af de vanliga färgerna, med undantag af vingarna och buken, som äro hvita.

De häröfvan anförda färgade och tecknade varieteterna af den vanliga tamdufvan innefatta hufvudsakligen endast sådana afarter, hvilka företrädesvis äro utmärkta för sin skönhet, och som i följd deraf äro de mest kända och eftersökta. Att fullständigt redogöra för alla de färgnyancer och teckningar, hvarunder tamdufvan förekommer, skulle leda till alltför stor vidlyftighet och kan icke blifva föremål för detta arbete.

Men de förändringar, som tamdufvan under tidernas lopp undergått, sträcka sig icke blott till en förändring i färg och teck-

ning. Likasom kanariefogeln efter en trehundraårig domesticering gifvit upphof åt en ny race — den s. k. holländska kanarifogeln — så har äfven utaf klippdufvan såsom grundstam under loppet af årtusenden utbildat sig flera från hvarandra väsendtligt åtskilda hufvudformer eller racer, hvilka tillika visat sig vara fullkomligt konstanta, så att hvarje race bibehåller de för densamma utmärkande kännetecknen. De olika dufracerna skilja sig från hvarandra och från klippdufvan icke blott i färg och teckning, utan äfven i anseende till den yttre kroppsformen, uti vissa kroppsdelars större utbildning, uti fjäderklädnadens olika struktur, uti olika läten, olika flygt och olika hållning på kroppen; men oaktadt dessa yttre olikheter, som temligen skarpt begränsa de skilda racerna, öfverensstämma de likväl allesammans med den vanliga klippdufvan uti inre organisation, hvarigenom man äfven kan förklara den lätthet, hvarmed individer af olika racer para sig med hvarandra och frambringa fruktbare afkomma. Genom det sistnämnda förhållandet hafva en mängd mellanracer uppkommit.

Till de egentliga urracerna räknas påfogeldufvan, perukdufvan, trundufvan, bönsdufvan, måsdufvan, tunmeletten, indiska dufvan och begdetten. De öfriga racerna, hvilka i det följande äfven komma att anföras såsom sjelfständiga racer, äro således egentligen att betrakta endast såsom mellanracer, uppkomna genom korsning mellan urracerna.

Huruvida de skilda dufracerna uppkommit af klippdufvan redan i dess vilda tillstånd, är ett förhållande, som ännu icke med säkerhet blifvit utredt. Åtskilliga naturforskare visa likväl benägenhet för ett dylikt antagande, men kunna dock icke därför afgifva fullt giltiga skäl. Hitintills har det heller icke kunnat bevisas, att någon af dufracerna påträffats i vildt tillstånd. Man måste således antaga, att desamma småningom uppstått genom människans förädlande inflytande på den vilda stammen, genom förändrade lefnadsförhållanden, genom olika födoämnen och olika klimat.

Vi öfvergå nu till beskrifningen af de olika dufracerna.

1. *Påfogeldufvan* (*C. laticauda*). Stjerten har 24—32 pennor, hvilka äro så ställda, att stjerten bakifrån sedd, visar en hvalförmig urhålkning, hvarigenom densamma på öfre sidan tillika erhåller ett afrundadt utseende. Ehuru af ungefär samma storlek som klippdufvan, är likväl denna dufva mera symetriskt utbildad och har finare och mera afrundade former. Hufvudet är litet och välbildadt och nacken är antingen slät eller prydd med en spetsig eller kamlik tofs. Halsen är lång, nedtill bred, men afsmalnar småningom uppåt. Tårna äro utan fjäderklädnad, och det breda bröstet framåtskjutande. Då fogeln är i upplifvadt tillstånd, posar han upp

bröstat och böjer hufvudet tillbaka, så att det med nacken kommer i beröring med den rätt uppstående eller framåtlutande stjerten. Vingarna hänga dervid ned utefter kroppssidorna utan att likväl släpa på marken. Stjerten är denna dufras förnämsta prydnad och genom dess talrika pennor, hvilka på nämnde sätt kunna utspärras och upplyftas, får han ett utseende, som erinrar om påfögehn. — Denna dufrace förekommer i flera färger och teckningar. Bland enfärgade exemplar utmärka sig i första rummet de hvita såsom de mest fullkomliga och hos hvilka racens kännetecken äro starkast utpräglade. Derpå följa i ordningen de svarta, och vidare de, som hafva en duftblå färg. Hos röd- och gulfärgade individer är deremot stjerten merändels tunn, med mera sammanhängande pennan. Genom sammanparning af rent hvita och svarta exemplar uppkomma understundom varieteter, hvilka antingen äro fullkomligt hvita med svart stjärt, eller också svarta med hvit stjärt.

Påfogeldufvan är temligen allmän på kontinenten, isynnerhet i Frankrike, der hon uppnått den största fulländning. Hvad hennes bostad beträffar, så bör utgången derifrån till fria luften göras tillräckligt hög, på det att icke stjerten måtte skrapa emot och nötas.

2. *Krondufvan* eller *Jakobinen* (*C. cucullata*). På båda sidor om halsen, ända fram till skuldrorna, sträcker sig ett fjäderkrås, som äfven går uppåt efter halssidorna och betäcker en del af hjessan likasom med en kåpa. Åt baksidan af halsen, der kråset slutar, får detsamma utseendet af en mahn. — Denna dufva är mera långlagd, men spensligare än klippdufvan. Hufvudet är finbildadt, med kort näbb och bred hjessa. Ögat är omgifvet af en kötttröd ring. Halsen är lång, äfvenså vingarna, dessa sednare så, att de hoplagda räcka fram ända till stjertspetsen. Fjäderklädnaden fin och mjuk. Benen låga, med nakna eller fjäderbeklädda tarser. — Det utmärkande känneteeknet på denna race är halskråset. Ju tätare och rikare detta är på fjädrar, ju längre dessa sednare äro och ju större del af hjessan de betäcka, desto mera fullkomlig är racen. Längden af kråsets fjädrar bestämmer äfven längden af mahnen på halsens baksida. — Denna race förekommer i alla möjliga färger och teckningar. Bland de enfärgade utmärka sig företrädesvis de helt och hållet hvita såsom de skönaste och med racens alla kännetecken fullkomligast utbildade. Bland de tecknade varieteterna påträffar man racen renast hos sådana individer, som hafva hufvudet, stjerten och vingarna hvita, men den öfriga delen af kroppen färgad i svart, duftblått eller dunkelt rödbrunt. De på annat sätt tecknade äro mindre värderade. Dessa hafva äfven kortare hals och mindre utbildadt halskrås.

Denna vackra dufrace är mera sällsynt än den föregående, och dess utbredning är ej särdeles vidsträckt.

3. *Trumdufvan* (*C. dasypus*). Denna duftva utmärker sig förnämligast genom ett egendomligt ljud, som den understundom låter höra och som närmast liknar ett doft trummande. Det är äfven till följd häraf som racen fått sitt namn. Till det yttre skiljer sig äfven trumdufvan från de andra racerna. Hon är större än klippdufvan. Hufvudet är i nacken försedt med en musselformig tofskam och frampå pannan med en stjernformig fjäderprydnad. Lårens fjädrar hafva en ovanlig längd, och tarserna, äfvensom tårna, äro beklädda med längre fjädrar. Den nyssnämnda stjernformiga fjäderprydnaden i pannan utgöres af flera små uppstående fjädrar, hvilka likformigt böja sig utåt åt alla sidor. Ju fullständigare denna pannprydnad är, desto ståtligare är fogelns utseende och desto större värde får den i dufkämnares ögon. — Under det att denna duftva frambringar det nyssnämnda trummande ljudet är hon i ständig rörelse och vrider främre delen af kroppen än hit, än dit. Hon uppblåser derjemte bröstet och gifver åt vingarna en darrande rörelse. Äkta trumdufvor kunna hålla ut med denna s. k. lek i en halftimmas tid eller ännu längre. Honans trumming är mycket svagare än hammens, och uthålligheten är hos henne ej heller så stor. Hvad trumdufvans färg angår, så påträffas racen fullständigast utbildad hos enfärgade individer med svart, hvit eller dunkelröd färg.

Trumdufvan förekommer bäst utbildad i Moskau och på några andra ställen i Ryssland; men hon finnes äfven flerstädes i Tyskland, ehuru dock icke med så tydligt utpräglade racekännetecken.

4. *Mahndufvan* (*C. jubata*). Nacken och baksidan af halsen äro försedda med en hvit mahn, som består af långa fjädrar, hvilka falla ned utefter ryggen och sidorna. Tarserna och tårna äro fjäderbeklädda. — Mahndufvan är större och i allmänhet taget af en gröfre och starkare kroppsbyggnad än klippdufvan. Längden på mahnen jemte renhet i teckningen och stark fjäderbeklädning på fötterna bestämma racens äkthet. Hos de individer, som äro tecknade i svart och hvitt äro racekännetecknen fullkomligast utbildade. Hufvudet är hos dessa ända ifrån nacken, der malmen vidtager, och framåt öfver hjessan till nedpå bröstet helt och hållet svart, och samma färg har äfven stjerten. Allt det öfriga är hvitt.

Mahndufvan är sällsynt och träffas nästan endast i Thyringen i Tyskland.

5. *Hönsdufvan* eller *Malteserdufvan* (*C. brevicauda*). Mycket större än klippdufvan och nästan så stor som en vanlig höna. Stjerten är kort, i spetsen afstympad och bäres i en mer eller mindre upprätt ställning. Benen äro höga och starka; tarserna och tårna nakna. Racekännetecknen äro fullkomligast utbildade hos individer med hvit färg.

Denna dufva härstammar från Italien, men finnes numera, utom derstädes, äfven på åtskilliga ställen i Österrike, isynnerhet i trakten af Linz. — Hon är en liflig fogel, som lätt låter tänja sig. Hannen låter ofta höra sitt starka kuttrande, hvarvid han vechselvis utbreder och sammandrager stjerten. På afstånd likna dessa dufvor små gäss. De föröka sig hastigt och lägga ägg nästan hela året om. De utmärka sig derjemte för sitt välsmakande kött, och i följd deraf, äfvensom för sin storlek, äro de såsom slagtdufvor de bästa af alla racer.

6. *Mäsdufvan* eller *Korsdufvan* (*C. turbita*). Från midten af strupen nedåt bröstet sträcker sig några rader af uppåt och mot hvarandra riktade fjädrar, hvarigenom ett slags halskrås uppkommer. Näbben är ovanligt kort. Denna dufva är mindre än klippdufvan och föröfrigt en bland de minsta af alla racerna. Hon förekommer antingen enfärgad eller också på mångfaldigt sätt teeknad. Exemplar utaf den rena racen äro helt och hållet hvita, med undantag af vingtäckfjädrarna, som hafva någon amman färg.

7. *Tummeletten* (*C. gyatrix*). Denna race utmärker sig derigenom, att hon dels eger förmågan att tumla om i luften, dels att uppstiga till en ovanlig höjd öfver jordytan. Dessa egenskaper kunna stundom vara förenade hos en och samma individ, men vanligen träffar man dufvor, som blott besitta endera af dessa egenskaper. Tummeletten är äfven en bland de minsta dufvor. Hon har ett litet och rundt hufvud, med hög panna, platt hjessa och mycket kort näbb. — Den äkta tummeletten utmärker sig framför alla andra dufracer genom sin oöfverträffliga flygförmåga. Med förvånande hastighet stiger hon upp i höjden, hvarunder hon låter höra ett starkt klatschande med vingarna. Uppkommen till en viss höjd, kastar hon sig derifrån baklänges och begynner att oupphörligt tumla omkring, ända till dess hon kommer helt nära marken. Derpå höjer hon sig åter upp i luften och fortsätter sålunda samma lek gång efter annan. Hennes rörelser äro dervid ingalunda enformiga utan omvexla på mångahanda sätt. Understundom sänker hon sig äfven till marken mera långsamt med högt burna vingar och utbredd stjärt, utan att göra någon tumling. Då flera tummeletter samtidigt företaga en dylik lek, söka de likasom att öfverträffa hvarandra uti vågade rörelser, och leken fortsättes ofta under flera timmar. Utflygterna företagas vanligen efter fullbordad parning, äfvensom på fristunderna under ruftningen. — De så kallade *högflygarna* äro tummeletter, hvilka genom en särskild dressur blifvit inöfvade att uteslutande stiga i höjden. Dessa dufvor hållas ständigt instängda till dess att en utflygt skall företagas, då man

utsläpper flera på en gång. För att jaga upp dem i luften begagnas flera medel, såsom att slå på små trummor, att klappa med händerna, att svänga med fanor och tygstycken o. s. v. Dufvorna höja sig derpå omedelbart i luften och kretsa öfver hemmet under det att de oupphörligt stiga allt högre och högre, tills de icke sällan försvinna ur sigte. En dylik flygt varar en längre eller kortare tid, vanligen 2 å 3 timmar, men fortsättes understundom ända till 6 å 8 timmar och räcker icke sällan till inpå nätterna, ifall dessa äro månlysa. Natliga utflygter böra dock förekommas, emedan dervid ofta inträffar, att dufvorna stiga alltför högt, så att de omkomma. Stormar, hagel och starka regnskurar, som utbryta kort efter utflygten, äro äfven mycket farliga och förorsaka icke sällan dufvornas undergång. Tummeletten dresseras till höjdflygare redan såsom unge. En dylik dressur är mycket enkel och består deruti, att man låter ungen företaga de första utflygterna tillsammans med redan inöfvade höjdflygare. Vidare iakttagar man såsom regel, att endast låta dem flyga ut en gång om dagen och att ej gifva dem föda straxt före utflygten,

Bland tummeletterna skiljer man mellan flera olika varieteter, som äfven hafva olika benämningar. Af dessa vilja vi endast anföra tvenne bland de mest utmärkta, nemligen:

1). *Den hvita Stralsunder-tummeletten.* Denna är vanligen af en suöhvīt färg, men förekommer äfven understundom med brunaktiga eller svarta fläckar på kinderna, eller också med enskilda färgade fjädrar här och der på kroppen. Näbben är större än hos de andra tummeletterna och nästan lika stor som hos klippdufvan. Näshuden är hos yngre individer ljusröd, hos äldre deremot brunaktig. Ju ljusare den bibehåller sig, äfven sedan fogeln blifvit äldre, desto högre skattas exemplaret. På åtskilliga individer äro äfven ögonlocken omgifna af en röd ring, hvilket anses såsom ett stort skönhetstecken. Fogelns hela utseende och hållning angifver äfven en förädlad race. Kroppen är smal och långsträckt; bröstet bredt och fylligt; vingarna långa och flygten utomordentligt snabb och liflig.

2). *Den engelska tummeletten.* Denna synes vara mest förädlad af alla de varieteter, som tillhöra tummelettracen, och öfverträffar dem allesammans såväl uti en behagligare kroppsställning, som uti öfriga egenskaper. Hon är den minsta af alla, men bröstet är, i förhållande till fogelns storlek, kraftigare och fötterna mera undersätsiga och korta än hos de andra varieteterna. Hufvudet är litet och rundadt, i följd hvaraf hjessan och pannan äro starkt hvälfda. Fjädrarna äro frampå pannan, äfvensom på sidorna deraf, uppresta och krusiga, så att hufvudet framifrån har ett likasom ludet

utseende. Näbben är mycket kort och spetsig. Ögonen äro stora och framstående, med fjäderklädd ögonring. — Fjädrarnas grundfärg är rostgul, men hvarje fjäder är beströdd med svarta och hvita fläckar, och detta är isynnerhet förhållandet med de större ving- och stjertpennorna. — Dessa tummeletter äro icke sällan behäftade med fel på ögonen och i vanliga fall mycket närsynta, hvarföre man äfven bör undvika att hålla dem tillsammans med andra dufvor, emedan de eljest blifva beröfvade sin andel i utfodringen. En annan olägenhet, som äfven undvikes derigenom, att olika racer hållas skilda hvar för sig, är den frivilliga kroiseringen. Denna bör nemligen aldrig öfverlätas åt slumpen, utan få försiggå efter noggranna beräkningar. Genom vårdslöshet i detta afseende, eller genom att olika racer hållas tillsammans och efter godtycke få sammanpara sig med hvarandra, hafva de ursprungliga, ädla och vackra racerna blifvit till den grad förfalskade, att man numera endast sällan är i stånd att påträffa några äkta raceexemplar. Denna anmärkning gäller i första rummet den nyss beskrifna racen eller tummeletterna, hvilka genom sammanblandning med andra dufvor, i hög grad urartat både till utseende och egenskaper.

8. *Den belgiska brefdufvan* (C. belgica). Denna utmärker sig framför de flesta andra racer genom en snabb och uthållig flygt. Hon liknar till det yttre närmast korsdufvan, men äfven till en viss grad tummeletten, af hvilka båda racer hon utgör en bastard. Hufvudet är välbildadt och saknar tofs. Näbben är längre och starkare byggd än hos de båda stamförvandterna. Fötterna äro bejädrade. Fjäderklädnaden vanligen enfärgad. — Hennes flygt är så snabb, att hon på blott några få minuter kan tillryggelägga en vägsträcka af en svensk mils längd. Man har derföre i forna tider, före telegrafens uppfinning, använt henne till fortskaffning af bref. Men för att kunna begagnas till detta ändamål måste hon först underkastas dressur. Denna var mycket enkel och bestod deruti, att 10 à 12 dufvor, innesluta i en af glesa spjälor förfärdigad bur, aflägsnades på ett visst afstånd från hemmet, hvarefter buren öppnades och dufvorna försattes i frihet. Under affärden från hemmet voro dufvorna satta i tillfälle att emellan burens spjälor öfverse trakten, som de passerade, och kunde således med lätthet uppsöka hemmet, sedan de erhöillit sin frihet. Dylka försök upprepades gång efter annan och afståndet från hemmet gjordes för hvarje gång större samt utsträcktes slutligen till den ort med hvilken man önskade att underhålla skriftlig förbindelse. Sedan dufvorna sålunda blifvit inöfvade att från nämnde ort uppsöka hemmet, öfversänder man till den förstnämnda orten ett visst antal inöfvade dufvor, och då underrättelsen skulle afsändas, utsläpptes en dufva, vid hvilken man på en af stjertpennorna fastbundit ett bref.

9. *Bagdetten med rak näbb* eller *orientaliska brefdufvan* (C. tabellaria) utmärker sig likasom den föregående för en snabb och uthållig flygt, men öfverträffas likväl af denna i dessa afseenden. Hufvudet saknar tofs och har en långsträckt, smal och något platt form. Den långa, tjocka och raka näbben ligger i rät linie med den låga och platträckta pannan. Näshuden är vid roten tjock och uppsvälld samt genomdragen af djupa fåror. Näbbhuden är äfven rundtomkring vid roten beklädd med vårtlika utväxter. Ögonlocken äro tjocka, af en köttrod färg, och ögonen omgifvas af en naken, med vårtor tätt besatt ring. Denna sednare är vanligen icke mindre än $\frac{1}{4}$ tum i diameter, men varierar mycket i storlek. Dufvan är större än den vanliga klippdufvan, har smal hals och långa vingar. Fjäderklädnaden är vanligen enfärgadt svart eller svartbrun. — Denna dufva begagnas i Orienten till brefdufva, och ehuru, såsom vi nämnde, hon ej kan mäta sig med den belgiska dufvan i snabbhet, torde hon dock vara nära nog lika uthållig i sin flygt. Hon härstammar, likasom den följande, från staden Bagdad, hvaraf hennes namn härleder sig.

10. *Bagdetten med böjd näbb* (C. curvirostra). Hufvudet såsom hos den föregående racen: långt och smalt. Halsen ovanligt lång. Likaså näbben, som föröfrigt är starkt böjd och bildar med pannan en tydlig vinkel. Ögonen omgifna af en naken och med vårtor tätt besatt hud. Dylika vårtor finnas äfven på näshuden. Ifrån underkäken nedhänger huden och bildar derunder en liten säck. Vingarna äro smala och långa, med mycket framskjutande skuldror.

11. *Klatschdufvan* (C. pereussor). Den mest framstående egenskap, som utmärker denna race och hvarutaf den äfven fått sitt namn, består uti ett starkt klatschande med vingarna, som den ständigt låter höra under flygten. Genom vingarnas egendomliga byggnad skiljer sig äfven klatschdufvan ifrån alla andra racer. De 4 första handpennorna äro nemligen betydligt större än de efterföljande, så att den 5:te är öfver 2 tum kortare än den 2:dra. Ögonlocken äro af en lifligt köttrod färg. Denna dufva är större än klippdufvan och derjemte af en starkare kroppsbyggnad. Hufvudet är försedt med en spetsig tofs. Tarserna och tårna äro nakna. Hufvudet, bakryggen, stjerten, underlifvet, låren och de sex första vingpennorna äro hvita. De öfriga kroppsdelarna äro deremot färgade i någon af de färger, hvilka vanligen förekomma hos dufvorna. Det egendomliga klatschandet med vingarna låter dufvan egentligen höra om våren under parningstiden, och det frambringas starkast af hannen. Det uppkommer derigenom, att vingarna häftigt sammanslås mot hvarandra under flygten. Men detta ständigt upprepade klatschande har icke sällan till följd att flera af dessa dufvor

framemot hösten till den grad sönderslagit sina vingar; att de derigenom merändels gå förlorade. För att undvika detta, plägar man derföre på sådana exemplar vid nämnde årstid bortrycka vingpennorna, så att de icke vidare kunna flyga ut, förrän nya pennor humit utväxa. — Denna dufva kan icke gerna hållas tillsammans med andra racer uti en och samma bostad, emedan hon genom sin ständiga oro och liflighet stör de andras lugn och bringar oreda inom samhället. — Klatschdufvan har icke någon stor utbredning. Hon träffas endast på några ställen i närheten af Rhenfloden, såsom i Westphalen, Nassau o. s. v.

12. *Illyriska dufvan* (*C. illyrica*). Denna dufva är utmärkt för sina sköna färger. Hufvudet, halsen och undre delen af kroppen äro nemligen färgade i en egendomlig, gulaktig färgton, som synes vara en sammanblandning af apelsingult och kanelbrunt, och öfver denna grundfärg är utbredt ett glänsande metallskimmer. Ryggen och vingtäckarna hafva deremot en glänsande svart färg. Exemplar af denna dufva finnas dock, som hafva åtskilliga hvita teckningar. — Illyriska dufvan är en liflig fogel, som förökar sig starkt och är lätt att underhålla, emedan hon väl förstår att sjelf utom hus skaffa sig sitt uppehälle. Hon finnes uti Illyrien, Tyrolen, Bayern, o. s. v.

13. *Glans- eller Elddufvan* (*C. fulgens*). Liknar mycket till kroppsställningen en tummelett, men är nästan af samma storlek som klippdufvan. Grundfärgen är öfver hela kroppen svart, men denna grundfärg är tillika öfverdragen med ett mycket lysande kopparrött metallskimmer, som starkt framträder på alla kroppsdelar, med undantag af stjerten och vingarna.

14. *Indiska dufvan* (*C. indica*). Mindre och mera undersät sig än klippdufvan. Näbben ovanligt tjock samt derjemte kort och trubbig. Ögonen äro omgifna af en stor, värtig krets. Hufvudet har stundom en bred nacktofs. Färgen är svart med en vacker metallglans; men någon gång påträffas dock exemplar, hvilka äro helt hvita och som hafva på halsen ett rödaktigt metallskimmer. — Denna dufva tillhör de varmare zonerna, såsom äfven namnet antyder, och det är egentligen endast derstädes, som man finner henne fullt utvecklade med alla racekännetecknen.

15. *Turkiska dufvan* (*C. turcica*). Denna är större och har jemförelsevis gröfre kroppsbyggnad än klippdufvan. En med vårtor besatt krets omgifver ögat, men är mindre än hos föregående race. Näbben är af vanlig längd, tjock, trubbig och föga böjd. Den hvita nashuden tjock och skrynklig. Hufvudet understundom prydt med en spetsig tofs. Fjäderklädnaden är enfärgad, vanligen svart eller rödbrun, någon gång hvit eller gul, mera sällan blå. Hennes hem-

vist är Turkiet, Persien, Arabien o. s. v., och hon är en liflig fogel, med ståtlig hållning.

16. *Spanska dufvan* (*C. hispanica*). Denna är utmärkt för sin ovanligt stora och starka kroppsbyggnad. Hon öfverträffar t. o. m. den stora hönsdufvan ganska betydligt i vikt. Hufvudet är aflångt och erinrar i afseende på formen något om ett gåshufvud. Halsen är lång och tjock. Vingarna äro långa, och den breda kroppen understödjes af starka och höga ben. Fjäderklädnaden är vanligen enfärgad, och färgen utmärkt för sin skönhet och liflighet. — Den spanska dufvan har ett lifligt temperament, men blifver det oaktadt särdeles tam och tillgifven sin värdare. Deremot visar hon ett mindre fredligt lynne emot andra dufvor, för hvilka hon till och med ofta kan blifva farlig genom sin styrka. Hon skattades högt af de gamla Romarne, och vackra exemplar betalades af dem mycket dyrt. För närvarande finnes denna dufva mest i Frankrike.

17. *Kroppdufvan* eller *Kropperten* (*C. gutturosa*). Denna dufrace kan delas i flera varieteter, hvilka, om man så vill, hvar för sig kunna anses såsom sjelfständiga racer, emedan hvarje varietet utmärker sig genom bestämda och, såsom det synes, temligen konstanta kännetecken, hvarigenom den kan skiljas från de öfriga. — Det allmänna kännetecknet, som tillhör alla kroppdufvor och som skiljer dem från alla de andra dufracerna, består uti uttänjbarheten af deras stora halshud, hvilken dessa dufvor hafva förmågan att blåsa upp till en betydande storlek. Andra kännetecken äro dessutom de härlika fjädrarna på halsen och bröstet, äfvensom de ovanligt långa vingarna.

Kroppdufvornas egenskap att uppblåsa kräfvan står i nära sammanhang med könsdriften. Hos icke fullständigt utvecklade individer är derföre äfven denna förmåga mindre utbildad än hos de fullvuxna, äfvenså besitter hannen densamma i högre grad än honan. Hos yngre dufvor har halshuden äfven en mera afrundad och bestämd form än hos äldre individer, ty hos dessa sednare hänger den frampå bröstet, då den icke är uppblåst, slapp och lös, liksom en säck. Kroppdufvornas flygt är snabb och ledig, och man får derunder ofta se dem utföra sina muntra lekar, som bestå uti hastiga och lifliga vändningar högt upp i luften.

Dessa dufvor fordra en mycket noggrann skötsel, isynnerhet hvad utfordringen beträffar, hvilken sednare bör tilldelas dem i tillräcklig mängd och på bestämda tider; ty i annat fall inträffar det understundom, att dufvorna, då de alltför länge varit i saknad af föda och följaktligen lida af stark hunger, till den grad öfverlasta kräfvan, att densamma icke förmår att uppmjuka den intagna födan, hvilket förhållande åter lätteligen medför döden. Vid dylika tillfällen kan denna olägenhet likväl afhjelpas derigenom, att man nöd-

gar dufvorna att gång efter annan intaga vatten, hvarefter man, genom att försigtigt klämma på kräfvan, småningom omblandar den osmälta födan med vattnet. Dufvorna frigöra sig då vanligen från större delen af den öfverflödiga födan genom uppkräkning. — Dessa dufvor böra icke gerna hållas tillsammans med andra dufraceer, dels derföre att de äro senfärdiga vid intagandet af födan och derigenom vanligen blifva lidande vid utfodringen, dels äfven emedan de vid uppblåsningen af kräfvan ej kunna försvara sig mot andra dufvors anfall, utan ofta blifva af dem illa tilltygade eller t. o. m. dödade. De äro i allmänhet mycket oordentliga vid rufningen af sina ägg, hvarföre de äfven sällan pläga lemna någon talrik afkomma. Man brukar af denna anledning låta andra, mindre värdefulla dufvor göra tjänst såsom ett slags ammor, d. v. s. rufva deras ägg och uppföda deras ungar.

Det gifves flera slags kroppdufvor, och man har indelat dem i tvenne hufvudslag: kortbenta och långbenta. Till det förre slaget höra *Breslauer kroppdufvan*, *Tyska kroppdufvan* och *Holländska ballongdufvan*. Till det sednare höra den *Böhmiska*, *Holländska* och *Engelska kroppdufvan*.

18. *Ludna* eller *Lockiga dufvan* (*C. hispida*). Denna dufva, som är af samma storlek som klippdufvan, igenkännes derpå, att fjädrarna på de öfre kroppsdelarna likna små lockar eller hafva ett ludet utseende. Detta beror derpå, att de hafva uppåt böjda spetsar. Fjäderklädnadens färg är rent hvit. — Under ruggningen bör man helst instänga denna dufva på något för drag väl skyddadt ställe, emedan hon är mycket omtålig för kyla och dervid vanligen förlorar så mycket fjäder på en gång, att kroppen på flera ställen blir alldeles naken.

Denna dufracee påträffas fullständigast utbildad i Holland och Belgien.

19. *Silkesdufvan* (*C. setacea*) har mjukt och silkestunt fan på fjädrarna, som gör att hon ej kan flyga. Fjäderklädnaden är vanligen helt hvit.

Denna dufva, som numera, med undantag möjligen af Spanien, är ganska sällsynt, härstammar från Holland.

Sedan en kort öfversigt nu blifvit lemnad öfver de olika dufracerna, gå vi att i det efterföljande redogöra för det viktigaste af dufvornas naturhistoria, äfvensom för några omständigheter, som äro af nöden att känna vid dessa foglars ändamålsenliga skötsel och vård.

Skilnaden mellan olika kön, äfvensom mellan äldre och yngre individer bland dufvorna. Hos dufhannen äro kroppens alla delar mera starkt och kraftigt utvecklade än hos honan. Hufvudet är tjockare, näbben starkare med en mera utbildad näshud, och bröstet

är bredare med mera glänsande fjädrar. Hamnen är derjemte modigare än honan och försvarar sig, om man söker att pålägga honom något slags tvång; hvaremot honan, såsom varande af ett mera mildt och saktmodigt lynne, underkastar sig detta mera godvilligt. Håller man t. ex. en dufhanne i ena handen och fattar med den andra handen om hans näbb för att sträcka ut halsen, så gör han ett kraftigt motstånd samt söker att draga hufvudet tillbaka. Honan underkastar sig deremot försöket vanligen utan särdeles motsträfvighet. Hammens stämma är mera grof, stark och ut hållande än honans. Säkrast och äfven med större lätthet kunna likväl de båda könen särskiljas från hvarandra under parningstiden. Hamnen visar sig då outtröttlig uti artighetsbetygelser emot honan, som han beständigt förföljer och genom högljudt kuttrande gifver tillkänna sin ömma läga. Han söker äfven vid detta tillfälle att utveckla och lägga i dagen alla sina kroppsliga behag. Sålunda utbreder han sin stjert, höjer eller sänker densamma, uppblåser kräfvån, bockar sig samt trippar ifrigt och trängtansfullt efter föremålet för sin kärlek. Honan deremot visar vid detta tillfälle en viss tillbakadragenhet mot sin ifrige tillbedjare och undflyr honom vanligen, då han genom sin efterhängsenhet blifver henne alltför besvärlig.

Yngre dufvor skilja sig i allmänhet från äldre genom en spädare och mindre utvecklad kroppsbildning. Sålunda är deras näbb vek, och nashuden till utseendet tunn och späd; derjemte äro klorna fina och spetsiga samt den nakna delen af foten af en ljusare röd färg. Äldre dufvor hafva deremot, såsom nyss nämnades, alla de ifrågavarande kroppsdelarna både gröfre och mera utbildade. Klorna äro dessutom genom nötning trubbigare, och den nakna delen af foten har en blåröd färg. Hvad slutligen fjäderbeklädningen beträffar, så är den hos yngre dufvor af en mera matt färg och saknar den sköna metallglans, som endast visar sig hos fullt utvuxna individer.

Dufvornas bostäder. Dessa äro de allmänt bekanta dufslagen, hvilka vanligen uppföras på vindar uti boningshusen. Vid anläggningen af ett dufslag har man hufvudsakligen att fästa afseende vid flera omständigheter, som äro af vigt för djurens trefnad och skötsel. Sålunda bör dufslaget förläggas helst mot sydost, emedan dufvorna i hög grad älska morgonsolen; och derjemte bör det vara väl ombonadt, så att icke vind och regn kunna tränga ditin, samt göras otillgängligt för dufvornas fiender, såsom t. ex. för kattor, vesslor, råttor o. s. v. För att man skall kunna göra iakttagelser öfver dufvorna, utan att störa dem, bör dörren till dufslaget vara försedd med en skjutlucka. Framförallt bör likväl dufslaget vara tillräckligt stort och rymligt, så att en människa beqvämt kan kom-

na ditin för att tid efter annan göra detsamma rent ifrån dufvornas spillning, som eljest, om den under någon längre tid får samla sig och ligga qvar, ofta blifver ett tillhåll för allt slags ohyra.

Flyghålet på dufslaget bör göras mycket rymligt, omkring 2 fot i fyrkant, och detta icke endast af det skäl, att dufvorna derigenom med större bekvämlighet kunna komma ut och in i bostaden, utan äfven derföre, att gamla, stridslystna dufvor gerna uppehålla sig vid utgången och ej utan strid släppa de andra dufvorna fram. Af samma orsak är det äfven fördelaktigt att förse ett dufslag med tvenne utgångar. Nedtill vid flyghålet anbringas dessutom ett horisontelt liggande bräde, som sträcker sig utanför dufslaget med omkring 3 fots längd. Detta bräde passera dufvorna, då de skola begifva sig ut eller in i bostaden, och tycka äfven mycket om att uppehålla sig derpå. Såsom skydd för regn och snö anbringas äfven ofvanom flygbrädet ett litet brutet tak af 2 fots längd. Sidorna mellan flygbrädet och taket äro betäckta antingen med fastslagna bräder eller också med träspjälkar. Vanligen plägar man äfven vid ändan af det lilla taket anbringa en falllucka, för att, om så påfordras, kunna hålla dufvorna inestängda.

För att göra bostaden ljus invändigt, förses den äfven med ett fönster, hvilket likväl måste skyddas förmedelst ett galler, som antingen göres af träspjälkar eller af flätad ståltråd. Dufslagets inredning är för öfrigt mycket enkel. Vid väggarna fastslås små lådor, och dylika fästas äfven vid takpannor, bjelkar och andra utsprång, hvilka alltid finnas att tillgå på vindar. Dessa lådor böra vara inrättade på sådant sätt, att de lätt kunna löstas och rengöras. Ut i dem inlägges på botten litet fint ris och derofvan på något halm. Mera behöfves ej för att ett dufpars näste skall vara fullständigt i ordningställdt. Använder man för dufvornas trefnad andra mera omsorgsfullt tillredda nästen eller sådana, som bestå af flätadt vide, halm, bast o. s. v., så måste man äfven ställa så till, att dessa nästen lätt kunna tagas lösa och rengöras från smuts och ohyra, hvilken rengöring lättast verkställes förmedelst hela nästets neddoppande i kokande vatten. På hvarje dufpar räknar man vanligen tvenne nästen, och dessutom bör vid inredningen äfven göras afseende på dufvornas förökning, så att ett tillräckligt antal nästen alltid förefinnes, emedan i annat fall eller om öfverbefolkning uppstår, flera dufvor årligen tvingas att utvandra och söka sig nya bostäder utom hus, hvarigenom en förlust alltid tillskyndas egaren.

I stället för att inreda bostäder åt dufvorna på vindar, brukar man äfven understundom att uppföra små hus, indelade uti flera våningar, och dessutom förse hvarje våning med flera utgångar. Dessa små hus fästas vid ändan af en stock eller stolpe, hvars

andra ända blifvit stadigt nedslagen i marken. Stolpens längd bör vara så stor, att det lilla busets afstånd från marken skyddar dufvorna från alla deras fyrfotade fiender. Dessa dufslag äro likväl mindre ändamålsenliga och öfvergifvas icke sällan af dufvorna, hvilka derstädes icke tyckas hafva någon trefnad.

Inuti dufslagen bör man äfven inreda några små afstängningar eller burar, som göras utaf grofva träspjälor och som tjena till att deruti afskilja och instänga sjuka individer eller också hanmar och honor, hvilka man vill sammanpara.

Sedan bostaden såhunda blifvit iordningställd, återstår att få densamma befolkad. Man tillser dervid att man erhåller utmärkt vackra exemplar af samma race, och hvilka tillika hafva samma färg eller teckning; ty om stamparet är utmärkt i dessa afseenden, blifver äfven afkomman detsamma. Det inköpta stamparet, bör derjemte ej vara äldre än 3 år samt dessutom af god helsa och utan kroppsyten. Likaledes är det fördelaktigt, om de båda könen före inköpet hafva sammanparat sig; dock bör man ej fästa alltför stor vikt vid denna omständighet, utan heldre göra afseende derpå, att man erhåller utmärkta exemplar af hvardera könet. Sammanparningen försiggår nemligen inom ganska kort tid, sedan de båda könen varit instängda tillsammans; och man kan lätt finna när densamma egt rum, emedan dufvorna derefter ofta med närbarna mata hvarandra, eller, som man säger, kyssas. — Vanligen företager man anläggningen af en koloni om våren, hvarvid det första paret hålles så länge instängdt till dess att det redan lagt ägg, eller ännu säkrare, till dess att ungarna blifvit kläckta, hvar efter man kan vara fullkomligt säker på att de ej flyga bort, då de utsläppas i det fria. Likväl kan man äfven under andra tider än om våren vänja dufvorna vid nya bostäder och anlägga kolonier, men man måste då hålla dem längre inestängda. Unga dufvor vänjas lättare vid en ny bostad än fullvuxna och gamla; ty de förra behöfva vanligen icke hållas inestängda längre än 14 dagar, under det att de sednare måste hållas inom hus minst 6 veckor.

De dufvor, som man på nämnde sätt invariant vid nya bostäder, bör man för första gången utsläppa en afton eller på en regnig eller mulen dag. Den första utflykten böra de äfven få företaga helt frivilligt, utan att man söker att skrämma eller mota ut dem ur dufslaget.

Dufvornas näringsmedel. Dessa äro af mångabanda slag, bland hvilka de förmämsta utgöras af ärtväxternas och sädesslagens frön. Framför alla födoämnen föredraga de dock ärtväxternas frukter, och dessa innehålla äfven de flesta och för dufvorna mest närande ämnen. Utaf sädesslagen tycka de minst om råg och denna är äfven rentaf skadlig för dem, om den förtäres i någon större mängd.

Likasä förtära de äfven ogera hafra, churu de likväl syuas före- draga detta sädeslag framför rågen. Ett särdeles billigt födoämne beredes åt dufvorna af sönderstampad, kokt potatis, som uppblandas med något slags kli, helst utaf ärter. Denna föda bör dock icke gifvas dem för beständigt, utan man bör litet emellanåt låta den omvexla med korn. — Dufvorna uppsöka dessutom och förtära med begärlighet en stor mängd vilda växters frön, såsom t. ex. utaf lins (*Ervum*), gökärtväxten (*Orob.*), vildsenap (*Sinapis*), kål (*Brassica*), vild rättika (*Raphanus*) o. s. v., till och med frön af räfnjölkörten (*Euphorbia*), som eljest anses för att vara högst giftiga, förtäras gerna utaf dufvorna och utan att skada dem. Dessutom hålla dufvorna tillgodo med en hel mängd olika slags bär och tillgripa äfven, i brist på bättre födoämnen, andra delar utaf åtskilliga slags växter. Utom frön och andra växtämnen förtära de derjemte små maskar och insektlarver samt nedsvälja äfven, till matsmältningens befordrande, små sandkorn, kalk och lera. Gamalt murbruk pläga de för detta sednare ändamål vara synnerligen begifna på, emedan detsamma innehåller saltaktiga ämnen, hvilka i hög grad bidraga till matsmältningen.

Till följd deraf att dufvorna förtära frön af en så stor mängd vildt växande ört- och grässlager, så kunna de äfven lätt nog förskaffa sig sin föda utom hus under de årstider, då dylika frön finnas att tillgå. Detta gäller likväl nästan endast de dufvor, som underhållas på landsbygden; ty de dufvor, hvilka finnas i städerna, företaga ogera utflygter åt landsbygden, utan hemta i stället sin föda på gator och torg, om de ej i hemmet blifva försedda med tillräcklig utfodring. Så snart den kallare årstiden inträdt och marken börjat frysa till, böra dufvorna ständigt erhålla föda inom hus, äfvensom vid inträffande regnväder och töcknig luft, då de ej gerna företaga några utflygter. Utfodringen bör dervid ega rum 2 gånger om dagen, såsom t. ex. om morgonen kl. 8 och på eftermiddagen kl. 3. Den rikligaste födan bör gifvas åt dufvorna sedan deras ungar blifvit så utvuxna, att de börja på egen hand kunna lifnära sig. Man måste nemligen då alltid se till att dessa hafva tillräckligt med föda sedan de äldre dufvorna ätit sig mätta.

Dufvornas parning, äggens rufning och ungarnas utveckling. Parningen försiggår omkring medlet eller i slutet af Mars månad. Under denna tid ser man hannen ifrigt springa omkring sin hona och gifva henne sin höjelse tillkänna genom ett eget kuttrande läte, genom utbredda, hängande vingar, genom uppblåsande af kräfvan o. s. v. Honan åter visar sin benägenhet genom ett ständigt upprepadt nickande med hufvudet. Parningen sker derefter antingen inom eller utom boet. Dessförinnan mata de båda makarna hvarandra, hvarvid de sitta med näbbarna tillsammans. Se-

dan parningen försiggått, företaga de vanligen en längre eller kortare utflykt. Tvenne makar utgöra för lifstiden ett par och skilja sig aldrig eller endast undantagsvis ifrån hvarandra, om man nemligen lemna dem frihet att handla på egen hand. — Vid parningstiden får man ej förgäta att förse dufvorna med byggnadsmaterialier, hvilka likväl endast utgöras af halm, som man plägar lägga in på golfvet i dufslaget. Fyra till nio dagar efter sammanparningen lägger honan sitt första ägg, och ungefär 43 timmar derefter det andra. Tvenne ägg är det vanliga antalet, som lägges i en kull; dock inträffar det äfven, ehuru högst sällan, att en hona lägger endast ett enda ägg i kullen, äfvensom att 3 ägg förekomma i en och samma kull. — Första gången en hona lägger ägg, inträffar det icke sällan, att äggen mer eller mindre skadas eller t. o. m. alldeles förderivas till följd af den unga dufvans ovana eller ovarsamhet vid äggläggningen. Är skadan likväl ej större än att skalet på ett ställe fått någon mindre bräcka och möjligen äfven dervid blifvit något intryckt, så kan detta vanligen lätt nog afhjelpas om man förmedelst sugning eller på något annat sätt varligt återför skalet i sitt förre skick, så att ägget derigenom återfår sin behöriga form, och derefter öfverklistrar det skadade stället med en tunn pappersremsa, bestruken med litet gummi. — Sedan de båda äggen blifvit laggda, vidtager rufningen, hvilken utföres utaf båda makarna vexelvis. Honans tid tages dock dervid mest i anspråk; ty hon aflöses utaf hannen endast en gång på dygnet, vanligen från kl. 9 på morgonen till kl. 4 på eftermiddagen. På 13:de dagen efter rufningens början inträffar kläckningen utaf äggen. Det är då fördelaktigt om båda äggen kläckas samtidigt; ty ett motsatt förhållande medför flera olägenheter och gifver alltid tillkänna att rufningen af det första ägget begynt redan innan det andra ägget blifvit laggdt. Då dufvorna äro behäftade med denna ovana, kan man likväl ställa så till, att de kläcka äggen samtidigt. Detta sker derigenom, att man borttager det första ägget till dess att det andra äfven blifvit laggdt, då det första genast åter lägges tillbaka uti boet, och rufningen således får begynna samtidigt för båda äggen. Understundom inträffar äfven, att ungen, ehuru färdig att framkläckas, icke af sig sjelf förmår att sönderbryta skalet och derigenom bereda sig utgång ur ägget. Man bör i sådant fall komma honom till hjälp genom att försigtigt bryta lös den yttersta delen af äggets trubbiga ända och såmedelst bereda honom tillgång på luft. I annat fall dör han vanligen. Likväl måste man härvid gå försigtigt tillväga och ej företaga denna operation förrän ungen nått sin fulla utveckling. Visar sig vid genombrytandet blod på den inre skallhinnan, bör man genast lägga ägget tillbaka under dufvan.

De båda ungarna, som tillhöra en och samma kull, äro vanligen utaf olika kön. Man bör dock undvika att låta dem para sig med hvarandra, emedan afkomlingarna af ett dylikt par alltid blifva svaga och dessutom i sin tur gifva upphof åt en ännu mera försämrad afkomma, hvarigenom racen småningom urartar.

Ungarna äro, då de kläckas eller framkomma ur äggen, antingen helt och hållet nakna eller också endast betäckta med glest spridda, gråaktiga och fina dun. De äro derjemte mycket fula, med näbben och ögonen ofantligt stora i förhållande till de öfriga kroppsdelarna. Ögonen hållas i början ständigt tillslutna, men öppnas småningom alltmer, i samma mån som ungarna tilltaga i utveckling. Likväl kunna de först efter 8 å 10 dagars förlopp fullständigt fördraga dagsljuset. Under samma tid hafva äfven stjert- och vingpennor begynt att skjuta fram, och på den 12:te eller 14:de dagen börja äfven kroppens öfrige fjädrar och dun att framkomma. Under de första 14 dagarna, eller så länge ungarnas dumbeklädnad ännu är alltför ofullständig för att kunna utestänga kylan, uppehåller sig alltid en af föräldrarna i boet. Ungarna matas derjemte så länge af föräldrarna tills de sjelfva kunna tillägna sig födan. Matningen sker nr kräfvan och tillgår på det sätt, som vi förut omtalat. Efter 5 veckors förlopp pläga ungarna lemna boet.

Starka och kraftiga dufvor sätta hos oss vanligen 2 å 3 kullar under sommaren; men i sydligare länder och redan i Tyskland är det icke ovanligt, att dufvorna till och med sätta 5 eller ännu flera kullar om året.

Dufvornas ruggning. Hos unga dufvor tager ruggningen sin början då deras läte upphört att vara pipande, eller då de börja att knuttra såsom de äldre dufvorna. Detta inträffar då de uppnått en ålder af omkring 7 veckor. Först bortfalla dervid de mindre fjädrarna eller dunet på bröstet, hvarefter ruggningen äfven småningom utbreder sig till de öfriga kroppsdelarna. Nya fjädrar framkomma äfven småningom i de gamlas ställe och visa sig först på bröstet. Då ruggningen af de mindre fjädrarna något litet försig-gätt, börja äfven vingpennorna att ombytas, en och en i sender, så att dufvan derigenom icke någonsin blifver beröfvad förmågan att flyga. Sedan en del af vingpennorna bortfallit och börjat ersättas af nya, sker äfven ombyte af stjertpennorna. Unga dufvor, som blifvit framfödda på våren, hinna äfven med att under sommarmånaderna genomgå ruggningen och äro redan i September månad fullt utvecklade. Men de ungar, som blifvit framkläckta på sensommaren, rugga antingen mycket långsamt eller också inställes ruggningen helt och hållet. Detta har dock intet hämmande inflytande på deras utveckling föröfrigt, utan de kunna, likaväl som de förra, fortplanta sig följande vår. — Hos gamla dufvor börjar

ruggningen redan vid slutet af Maj månad och försiggår på samma sätt som hos ungarna, ehuru vanligen icke så regelbundet.

Dufvornas sjukdomar och botemedel därför. Sjukdomar uppkomma hos dufvorna oftast genom vanskötsel och dålig behandling, såsom t. ex. derigenom, att man sällan eller aldrig gör rent i deras bostäder, att man gifver dem skänd och otjenlig föda, dåligt vatten o. s. v. De vanligaste sjukdomarna äro i korthet följande: 1) *Pips*. Denna sjukdom är en inflammation eller katarr i respirationsorganerna. Den yttrar sig uti en stark afsöndring af slem, som stockar sig i luftstrupen och näshålorna. Sjukdomen är derjemte äfven förenad med hosta, hvarigenom dufvan söker befria sig från slemmet. Äfvenså ser man ofta af denna sjukdom angripna dufvor uppspärta näbben och slänga med hufvudet för att äfven på detta sätt aflägsna slemsamlingen. Sjukdomen är smittosam, isynnerhet om den häftigt angriper någon individ, hvarföre man bör afskilja de sjuka från de öfriga och instänga dem i ett särskildt rum. Man gifver de sjuka god utfodring, bestående uti uppmjukade ärter eller vicker samt något hamprö. För att häfva det onda, gifver man piller, hvilka bestå af sönderhackad hvitlök, som man knådat in uti deg eller uppblöttnadt bröd. I stället för hvitlök kan man äfven med fördel använda koksalt eller glaubersalt. Pillerne böra vara af en ärtas storlek, och ett antal af 5—6 stycken gör vanligen tillräcklig verkan. — 2) *Vanlig kräfsjuka*. Dufvor, som äro behäftade med denna sjukdom, afmagra hastigt och sitta i början nedslagna och orörliga, men inom kort inställa sig äfven täta uppkastningar utaf osmälta födoämnen. Så snart man märker ett dylikt utbrott af sjukdomen, afskiljes genast den sjuka dufvan ifrån de friska, emedan dessa sednare eljest förtära utaf det, som den sjuka gifvit ifrån sig och derigenom äfven blifva angripna af sjukdomen. Det vanligaste botemedel för kräfsjuka är salt, hvilket stötes sönder och uppblandes med vanlig, leraktig jord. Denna blandning sätter man fram åt dufvan, som merändels sjelfvilligt förtär deraf. Skulle detta icke inträffa, måste saltet knådas tillsammans med deg och gifvas in. — 3) *Gul kräfsjuka*. Då dufvorna angripas af denna sjukdom, magra de äfven hastigt utaf och få ett ruggigt utseende, hvarjemte ett gult slem flyter fram genom näbben och näsborrarna. Någon gång åtföljes äfven sjukdomen af upphostningar, i hvilket fall man genast bör afskilja den sjuka dufvan från de öfriga. Orsaken till sjukdomen är vanligen alltför gammalt eller skämt foder, som ej kan smältas. Den uppkommer likväl äfven genom dåligt och skändt vatten, genom förkyhning o. s. v. Den är en mycket farlig sjukdom, som dock i allmänhet kan botas, om man i tid uppmärksammar den. Behandlingen består deruti, att man först noga rengör näbben ifrån allt slem, hvarefter man med en fin pensel borttager

den hvita slemhuden på tungan och i halsen. Derpå indrypes rent vatten i munnen, äfven med tillhjälp af en pensel, och sedan ingifves icke något annat än vanlig föda, d. v. s. i vatten uppmjukade ärter, men dock i början endast i små portioner. — 4) *Trinsot*. Denna sjukdom yttrar sig deruti, att dufvorna helt och hållet förlora sin matlust och i följd deraf blifva underkastade en stark afmagring. Sjukdomen kan i början lätt botas blott genom en förändring af födoämnen. Sålunda gifves den sjuka endast i vatten uppmjukade ärter eller vicker och man fortfar dermed så länge, tills hon sjelfvilligt börjar äta. För att underlätta matsmältningen gifver man äfven emellanåt vatten i små portioner. — 5) *Diarrhe*. Detta onda häfves vanligen mycket lätt, om man endast gifver den sjuka några pepparkorn. Sex dylika korn äro i vanliga fall fullt tillräckliga. Dessutom förändras äfven dieten, så att den sjuka dufvan endast erhåller i vatten uppmjukade ärter, vicker eller hvete.

4. **Turturdufvan** (*Columba Turtur* LINN.). *Oftan rödbrunaktig och svartfläckig, med gråaktigt hufvud, hals och bakrygg; magen vit; stjerten svart, med de flesta pennornas spetsar och den yttres utfan hvita; äldre individer hafva på hvardera sidan om halsen en stor tvärfläck af svarta, i spetsen hvita smäjjädrar.* — Längd $10\frac{1}{2}$ —11 tum.

Turturdufvan, som egentligen icke tillhör vår fauna, är af ungefär samma storlek som en snöskata och således den minsta dufva i Europa. Hon tillhör hufvudsakligen norra Afrika, mindre Asien och södra Europa; men i denna sednare verldsdel har hon dock föröfrigt en temligen vidsträckt utbredning och förekommer ända upp till Östersjön. I Skandinavien visar hon sig sällan, men har dock, märkvärdigt nog, blifvit funnen derstädes icke allenast i sydligare trakter utan tillika mycket långt mot norden, hvarest t. o. m. ungar i första dräkten, blifvit anträffade. Det vill derutaf synas, som att hon någon gång äfven skulle häcka inom landet.

I lefnadssättet lärer hon mest öfverensstämma med ringdufvan. Hemmes läte kan uttryckas med *turr-turr, turr-turr* o. s. v.

Såsom en skandinavisk fogel har äfven *större Turturdufvan* (*Columba orientalis* l. *gelastes*) blifvit uppförd; men det är ovisst huruvida denna dufva någonsin sjelfvilligt begifvit sig hit. Af de 2 exemplar, hvilka omtalas såsom funna här i landet, vet man nu, att åtminstone det ena (från Piteå) blifvit hitfördt och lössläppt af sjöfarande. Det är troligt, att så äfven förhåller sig med det andra.

Förklaring öfver Figurerna.

- Pl. 1:** Fig. 1. *Jagtfalken* (Falco Gyrfalco).
 » 2. *Dufhöken* (Astur palumbarius).
 » 3. *Kungsörnen* (Aquila Chrysaëtus).
 » 4. *Hafsörnen* (Haliaëtus Albicilla).
 » 5. *Hökugglan* (Strix nisoria).
 » 6. *Allmänna Törnskatan* (Lanius collurio).
 » 7. *Kräkan* (Corvus Cornix).
 » 8. *Blåkräkan* (Coracias garrula).
- Pl. 2:** Fig. 9. *Spillkrakan* (Picus martius).
 » 10. *Göktytan* (Iynx torquilla).
 » 11. *Nötväcken* (Sitta europæa).
 » 12. *Trädkryparen* (Certhia familiaris).
 » 13. *Göken* (Cuculus canorus).
 » 14. *Ringtrasten* (Turdus torquatus).
 » 15. *Staren* (Sturnus vulgaris).
 » 16. *Härfogeln* (Upupa Epops).
 » 17. *Sidensvansen* (Ampelis garrulus).
 » 18. *Strömstaren* (Cinclus aquaticus).
- Pl. 3:** Fig. 19. *Nattskärnan* (Caprimulgus europæus).
 » 20. *Tornscalán* (Cypselus Apus).
 » 21. *Husscalán* (Hirundo urbica).
 » 22. *Svarta och hvita Flugsnapparen* (Muscicapa atricapilla).
 » 23. *Gulärnan* (Motacilla flava).
 » 24. *Skärpiplärkan* (Anthus obscurus).
 » 25. *Sanglärkan* (Alauda arvensis).
 » 26. *Stensqvättan* (Saxicola Oenanthe).
 » 27. *Blåhaken* (Luscinia suecica).
 » 28. *Gärdsmygen* (Troglodytes europæus).
 » 29. *Jernsparfven* (Accentor modularis).
- Pl. 4:** Fig. 30. *Talgoxen* (Parus major).
 » 31. *Kungsfogeln* (Regulus cristatus).
 » 32. *Gulsparfven* (Emberiza citrinella).
 » 33. *Bofinken* (Fringilla Coelebs).
 » 34. *Domherren* (Pyrrhula vulgaris).
 » 35. *Tallbiten* (Pyrrhula Enucleator).
 » 36. *Större Korsnäbben* (Loxia Pityopsittacus).
 » 37. *Ringdufvan* (Columba Palumbus).
 » 38. *Rapphönan* (Perdix cinerea).
 » 39. *Orrhönan* (Tetrao Tetrix).
 » 40. *Dalripan* (Lagopus lapponica).

Obs. Då figurerna afvika från den naturliga storleken, står skalan bredvid. angifven genom ett bråktal.

Rättelser och tillägg.

Sid. 8. rad. 12 nervpapiller läs nervpapiller. — Sid. 13 r. 6 *n l. o.* — Sid. 18 r. 4 nedifr. *Beckenet* l. *Bäckenet*. — S. 29 r. 17 Fig. 25 l. Fig. 24. — S. 31 r. 10 nedifr. *sednare* l. *förre*. — S. 34 r. 5 nedifr. *har* l. *hafva*. — S. 39 r. 17 *ehuru* l. *huru*. — S. 56 r. 5 nedifr. *skaliga* l. *skadliga*. — S. 68 r. 20 *Cucculidæ* l. *Cuculidæ*. — S. 69 r. 13 *rikrade* l. *riktade*. — S. 76 r. 10 6 l. 5. — S. 89 r. 3 nedifr. *fordratt* l. *fodratt*. — S. 91 r. 10 nedifr. *roteu* l. *roten*. — S. 163 *Jernsparfven* var under flyttningen i slutet af April innevarande år mycket allmän i trakten af Motala. Han hade mest sitt tillhåll i täta buskar och var ytterst rädd och försiktig. Genom instrumentmakaren G. ROSENVALL erhöll författaren flera exemplar. — S. 172 *Mesarna* hafva hos oss troligen icke mer än en kull årligen. I Tyskland och södra Europa hafva de deremot 2 eller flera kullar. — Sid. 173 r. 12 *bör* l. *böra*. — S. 174 r. 2 *är* l. *äro*. — Sid. 176 r. 9 nedifr. *flugvuxna* l. *flygvuxna*. — S. 200 r. 13 *loektorn* l. *loekton*. — S. 218 r. 12 och l. eller — S. 241 r. 20 *brachyr-hynchos* l. *brachy-rhynchos* — S. 245 r. 13 Tysland l. Tyskland — S. 248 r. 4 *liksom* l. *liksom* med — S. 255 r. 18 *kråkan* l. *råkan* — S. 285 Författaren har nu lyckats få se flera vinterbon, tillhörande *korsnäbben*, hvilka alla voro öppna och föga olika samma fogels sommarbon. Det bo, som Prof. NILSSON beskriver är högst märkvärdigt. Måne det icke kan vara ett ekorbo, som tillfälligtvis blifvit inkräktadt af *korsnäbben*? — S. 331 r. 22 *trifvas* l. *trifves* — S. 333 r. 14 *låndamären* l. *landamären* — S. 335 r. 9 *långt* o. t. *rakt* l. *lång* o. t. *rak*.

Missledande tryckfel i I:sta Delen.

Sid. 63 under fig. 44 står: hvalfiskens läs: flygfisken — Sid. 411 rad. 5 står: Långsvansade läs: Långarmade.

Öfriga anmärkta tryckfel i samma Del skola anföras i andra häftet af denna.

Pl. 9

Wright & Co.

Heterostichus

Wright 100

SMITHSONIAN INSTITUTION LIBRARIES

3 9088 00073 8161